# De Tweede Ronde. Jaargang 4

**bron**
*De Tweede Ronde. Jaargang 4*. Bert Bakker, Amsterdam 1983

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/_twe007198301_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

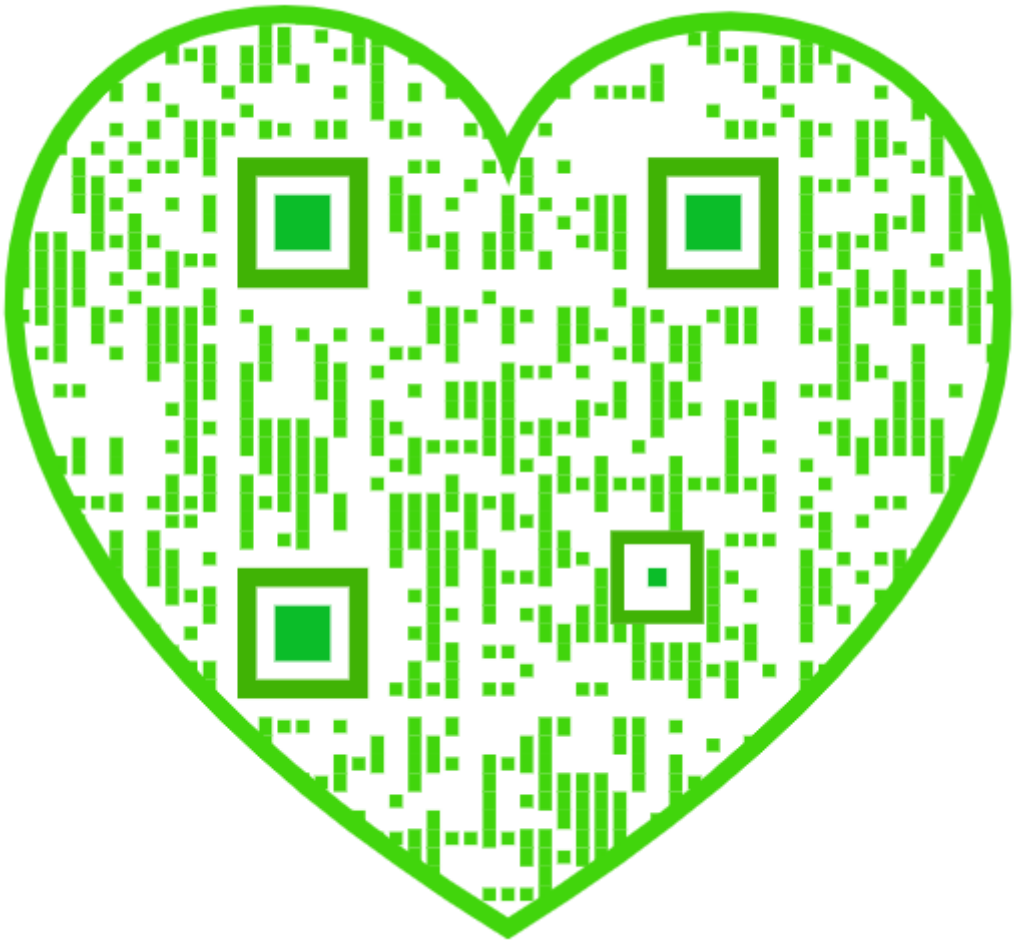

# [De Tweede Ronde 1983, nummer 1]

## Voorwoord

Dit nieuwe Lentenummer staat voor het eerst in het teken van een niet-Westerse literatuur, de Egyptische: vier hedendaagse Egyptische auteurs zijn vertegenwoordigd met zes verhalen, waarvan er drie van de hand zijn van Nagieb Mahfoez, een subtiel en veelzijdig schrijver, een soort Egyptische Vestdijk, die zich mag verheugen in een groeiende internationale reputatie. Wij kozen de verhalen op basis van Engelse en Duitse vertalingen, daarbij geadviseerd door twee jonge Arabisten, Richard van Leeuwen en Johan de Bakker, die vijf van de zes verhalen hebben vertaald.

De *Vertaalde Poëzie* is breder georiënteerd: herdichtingen (door Jan Kal) van klassieke Arabische lyriek, vertalingen van Ma'arri, Arabisch misantroop en vrijdenker van rond het jaar 1000, maar ook een zeer recent gedicht van Iosíf Brodski, over de rol van Rusland in Afghanistan.

In *Nederlandse Poëzie* staan centraal Breyten Breytenbach, met zeven gedichten, toch maar vergezeld van Nederlandse versies van Adriaan van Dis, en een buitengewone debutant, L.F. Rosen, met tien gedichten. Het *Nederlands Proza* is gericht op uitheemse streken: Nieuw Guinea (Joop van den Berg), Java (F. van den Bosch) en Sao Tomé (F. Springer). In *Essay* informatie over de in dit nummer geïntroduceerde Egyptische auteurs, met name Mahfoez, en een ontboezeming van Jan Kal naar aanleiding van zijn ‘Arabesken’.

In *Light Verse* oude vertrouwden als Simon Knepper, Drs. P en Kees Stip, en in *Anthologie* een weinig bekende berijming van Omar Khayyams Pottenboek. In de rubriek *Tekeningen*, tenslotte, een der beste beeldende kunstenaars uit de literatuur, Ljérmontov, met onder meer oriëntaalse beelden van de Kaukasus, waarheen hij verbannen werd na de dood van Poesjkin.

Zoals steeds ons streven is: een rijk nummer met vele verrassingen.

Redactie

# *Nederlands proza*

## Mensen van vlees en bloed
## *Joop van den Berg*

Hangend over de reling van het kleine motorschip midden in de baai zei ik hardop: ‘Dag, Hollandia, dag Nieuw-Guinea, dag Irian Barat! Ik heb de uitnodiging van de Verenigde Naties maar aangenomen om te komen op de ontvangstreceptie van de Hoge Vertegenwoordiger, omdat ik nog één keer de stad wil zien, vanuit de baai, 's avonds...’

Nog één keer de stad zien. Hollandia zien en dan sterven. Och nee, niet sterven natuurlijk... Gewoon gebukt verder leven, ergens in Holland. Wat verloren gebukt staan op een bushalte, schuilen voor wind en regen.

Dat wilde ik, nog één keer Hollandia zien, na vijf jaar Nieuw-Guinea. Het was nu radicaal afgelopen. We hadden het moeten teruggeven aan diegenen, die er een ‘heilig’ recht op hadden, zeiden de Indonesische kranten. We waren het kwijt, zei de staatssecretaris, maar we hadden het grandioos goed gedaan... Maar dat was niet zo, betoogden de functionarissen van de Verenigde Naties, die nù het heft in handen hadden genomen. En die dit nu achter mij in de salon van de plezierboot in vele talen en toonaarden herhaalden. ‘In zevenhonderd talen lullen zij zich suf,’ zei ik weer hardop.

Omdat de Hoge Vertegenwoordiger van de Verenigde Naties hier voor enkele maanden zijn zetel zou vestigen hadden ze me uitgenodigd. *We kindly invite you*!... You, Joop van den Berg en nog een dozijn van die Nederlanders die het zo slecht gedaan hadden. *We kindly invite all of you... Kindly*, ze moesten wel. Want ik was ook nog correspondent van een Frans persbureau en nauwelijks *kindly* geweest voor het wel en wee van de Verenigde Naties. Maar ik hoorde er bij door die verdomde perskaart... Ik was er altijd bij, altijd! Bij de aankomst van gigantische Hercules-vliegtuigen vol met Indonesische ambtenaren. Bij persconferenties van onduidelijke en onbeduidende Egyptenaren in VN-verband. Bij het in zee gooien van Nederlands luchtafweergeschut omdat het transport naar Nederland terug te veel geld zou kosten. Het overboord zetten van tientallen luchtafweergeschutten was

een prachtige vertoning geweest.

Ze lagen nu hier in de baai, ruim tien kilometer verder, meters onder de zeespiegel. Mooi groen luchtafweergeschut tussen de Nieuw-Guinese koralen.

‘Dag luchtafweer, dag peperdure luchtafweer.’ Ik was dronken en sentimenteel. Misschien had ik daarom wel de uitnodiging *We kindly invite you* aanvaard. Om dronken en met tranen in de ogen afscheid te nemen van Nieuw-Guinea, 24 x groter dan Nederland en 24 x eenzamer dan Nederland. Och Jezus, wat was ik vaak dronken geweest in die afgelopen vijf jaren.

En ook nu was er gelukkig weer drank in overvloed.

Achter mij in de rooksalon van het koninklijke jacht ‘Piet Hein’, nee, pardon, gouverneurlijke jacht ‘Piet Hein’, klonken stemmen en muziek. Mijn God, wat een stemmen, stemmen van naties die vereend zijn. ‘God zegen de stemmen, die vereend zijn,’ ging ik weer verder. ‘De baai van Hollandia is groot. Het is - na de baai van Rio de Janeiro, de baai van Benkoelen en de baai van Banda Neira de mooiste baai ter wereld!’

Vijf jaar lang was ik er bijna dagelijks langs gereden. Verdomd, bijna dagelijks, net als vroeger met lijn zeven door de Amsterdamse Kinkerstraat. Maar de baai was veel mooier. Zo godvergeten mooi. Tegen de heuvels die de baai omzoomden, nu ketens van lichtjes.

Het was allemaal voorbij, de geweldige ongein liep op zijn eind. De meeste vrouwen en kinderen waren al weg en nog maar een handjevol Nederlandse ambtenaren diende in VN-verband. In de exotische kroeg die Irian Barat heette, en vol hing met peniskokers en schilden, was ‘de hoogste tijd, heren’ geroepen. Niemand had het helemaal echt geloofd. Zelfs president Soekarno van Indonesië niet, zeiden welingelichte kringen. De kroeg had nooit veel voorgesteld, maar drank was er altijd in overvloed geweest, en vooral zo goedkoop, zonder weeldebelasting.

En verder is er niets aan te doen, dacht ik, helemaal niets. Het herinnerde mij aan het afscheid van Java in 1946, zo'n vijftien jaar geleden. Het enige wat mij van die gebeurtenis nog voor de geest stond was het wegvaren van het troepentransportschip met drommen mensen langs de reling, die allen zwegen. Mensen die zwegen.

De lichtsporen van weggeworpen sigarettenpeuken. Ik was zestien jaar toen, en het was al zo lang geleden, maar wat ik zeker

wist was dat niemand toen iets gezegd had. Niemand van die honderden mensen aan bakboordzijde van de ‘Johan van Oldenbarnevelt’. Ik kan ook nu weer wat sigarettenpeuken over de baai uitschieten, dacht ik, maar het zal niets uithalen.

We zijn Java kwijt, we zijn Nieuw-Guinea kwijt, mijn vader en het Onze Vader. We zijn volwassen. Het is de ‘hoogste tijd, heren’.

Dag allejezus mooie baai. Dag kampongs Tobati en Engros links en rechts van de ‘Piet Hein’ in de nevelige verte. Kampongs die ik zo vaak bezocht had, vroeger, eeuwen geleden, als voorlichtingsambtenaar. De blanke man was de Papoea's komen vertellen hoe zij door betere vismethoden gelukkiger zouden kunnen worden, hoe zij door meer geld te sparen gelukkiger hadden kunnen worden, en hoe zij door meer vulpennen te dragen zo verdomd veel ongelukkiger waren geworden. Maar dat is natuurlijk gelul, dacht ik. In Tobati en Engros heb ik voornamelijk voorlichting gegeven over anti-malaria-middelen. En daardoor zijn enkele tientallen kinderen in de afgelopen jaren niet doodgegaan.

‘Ik word sentimenteel,’ dacht ik hardop. ‘Op naar de bar, naar de drank, naar de-géén-vrouwen.’ Want de vrouwen van de Verenigde Naties waren meestal aan gene zijde van dertig, gelooid door de talrijke longdrinks. Zij waren niet als Samantha, die ik hier zou moeten laten. Want Samantha hoorde hier, in net zo'n gribus als die kampongs hier rond de baai. Ragfijne tatoueringen op bovenarmen en kleine borsten. Samantha Ajekop, oud zeventien jaar, geboren te Sarmi, ongehuwd maar wèl gebonden door een vroeger al betaalde bruidsschat. Zwart, met hard springerig kroeshaar, en zo lief. Als godzelve...

Op naar de bar, naar de Verenigde Naties, naar de discipelen van de Vrede, naar de whisky.

Buiten langs de reling voor de salon stonden groepjes mensen te praten. Ik hoorde de stem van Michael Pommeroy boven de anderen uit. Michael, tweede voorlichtingsfunctionaris van de Verenigde Naties, hij had vroeger bij de ‘Times’ gewerkt, en wist precies wat er fout was gegaan in deze barre landstreek. Het vaderland van Samantha en die tien kinderen waarvan ik het leven had gered, zonder volkerenbond.

Michael Pommeroy haatte mij en ik hem. Het eerste wat hij gedaan had na aankomst in dit onderontwikkelde land was een circulaire doen uitgaan dat de kantoren stipt om zeven uur 's mor-

gens zouden beginnen.

De band speelde een swing-versie van de spiritual '*Michael rode the boat ashore*'. Ik begon mee te zingen '*Michael rode his boat ashore, Hallelujah, Michael rode his boat ashore, Hallelujah. Michael is nothing but a bore, hallelujah, Michael is nothing but a bore, hallelujah... Michael is nothing more, hallelujah. Michael is really nothing more. Hallelujah!*'

Ik wilde verder gaan maar was te beneveld om een aardig derde couplet te vinden. Maar niets was zo erg als stilte. Ik riep daarom met harde stem: 'Luister, collega-Nederlanders, dát daar is Michael Pommeroy, ruim dertig jaar, bebrild, staffunctionaris van de Verenigde Naties met het Handvest in zijn achterzak, als een Jehovagetuige met zijn bijbeltje... Michael nu, vrienden, leeft, eet, denkt, en wordt zeer goed betaald, en verder is alles één pot nat voor hem. Zwart is lief en blank is gek. Maar die misdeelde zwarte, Michael, is niet zo'n klootzak als je denkt. Hij is een mens van vlees en bloed en ook hij probeert zoveel mogelijk gebruik te maken van de blanke.

Het zijn mensen van vlees en bloed, onze Papoea's hier ook hoor. Ze doen niets wat hun niet bevalt, daar hielp geen blank voorlichtingsambtenaartjelief wat aan... En hier staat er een die het weten kan - dronken weliswaar - maar ik heb vijf jaren lang mijn ogen goed gebruikt. Luister, Britse lul de behanger, we hebben hier ten onrechte gezeten; wij hebben hier, als Hollandse kaaskoppen, niets op dit eiland te zoeken. Het is van Indonesië als het "van iemand" zou zijn, en ze mogen dat godvergeten kale kloteneiland hebben. Maar bij God, hou op om de Papoea met een zalvende toon af te schilderen als een idioot die zijn ziel en zaligheid verkocht voor wat kralen en een spiegeltje... Hij was wijzer, hé lui, luister naar me, de Papoea was wel wijzer. Wijzer dan ik, en zeker wijzer dan JIJ, *United Nations Public Relations Officer Number Two, of British Extraction.* Luister, ik heb nog nooit een echt mooi voorouderbeeld kunnen ruilen voor een spiegeltje. Ik heb er wel eens honderd guldens voor geboden, maar niks hoor. Ach ja, ik had het kunnen jatten, hoor ik je al roepen. Maar dan hadden ze toch wel gestampt glas of iets anders door mijn eten gedaan. Weet je wat ze van MIJ jatten op mijn tournees? Mijn scheermesjes en mijn zakmes! Daar was behoefte aan in de rimboe, want stenen bijlen waren mooi maar onhandig. En dacht je dat ze zo'n zakmes ruilden voor een stenen bijl? Ben je belazerd, man, ze játten het gewoon van je. En gelijk hadden ze. Maar wat weet jij van

de rimboe, *united nothing...*' Ik voelde plotseling een zware hand op mijn schouder. Het was Horst Fischer, een Duitse persfotograaf, die jaren later de Pulitzerprijs zou krijgen in Vietnam. Maar die avond in de baai van Hollandia was hij alleen nog maar Horst, een bierdrinkende Duitse persfotograaf. Hij wendde zich driftig tot Michael en siste hem toe: 'Michael Pommeroy, jij bent, en ik weet dat zo verdomd goed, omdat ik er bij was, in de Kongo de man die het bloedbad bij Woniba op z'n geweten heeft, omdat jij nauwelijks enig benul had van wat je aan het doen was.'

Michael werd bleek, trok zijn lippen samen. 'Jij verdomde Kraut, wat weet jij er van?' Michael begon te schreeuwen...

'God, zegen de baai,' riep ik, 'zegen Samantha, de drank en Horst Fischer, vooral de laatste!'

Michael begon te stotteren. 'Jij verdomde fotograaf, wiens enige zorg het is of er in een land koud bier is, moet míj niets kwalijk nemen...' 'Niemand neemt jou hier aan het andere einde van de wereld nog iets kwalijk. Maar ik die er bij was in de Kongo weet beter. En daarom moet jij vanavond wel je bek houden, begrepen...' Horst griste van de bar een groot glas met bierworstjes en stak ze één voor één in zijn mond. Hij gromde... Michael trok fel met zijn mond en siste: 'Bier en worstjes, dat is het enige wat hun leven beheerst.' Horst begon bulderend te lachen...

'Bier en worstjes, wij Hunnen! Beter dan thee en flegma. Jezus, flegma, noem het stomheid. Honderden Kongolezen verloren het leven omdat Michael Pommeroy, toen nog vijfde voorlichtingsfunctionaris van de VN, zijn hersens, zijn gevoel, zijn verstand en zelfs zijn Britse flegma niet gebruikte.'

Ik moet weg, dacht ik. Naar de brug. Dag zeggen tegen Hollandia, tegen Hollandia-Binnen en Hollandia-Buiten, tegen blank en zwart, tegen weemoed en bedrog, tegen alles. Wat later stond ik op de brug. De Papoea-roerganger had mij kort toegeknikt toen ik met moeite de steile trap opkroop. Hij zei niets.

Hier sta ik, dacht ik, en ik kan best anders. Ach, Jezus, ja... In de verte kwamen een stel Papoea-vissers aan. Een twaalftal prauwen met elk twee man aan boord. Op de voorplecht van iedere boot een grote druklichtlamp die een scherp metalig helder wit licht verspreidde, dat de vissen in het water moest aantrekken. Achter de lamp stond de visser met een werpspies in zijn hand. De vissen werden met een snelle beweging aan de lange werpspies geregen en aan boord gesmeten. Ze zouden dáár op de bodem van

de prauw nog lang met klapperende staarten liggen stuiptrekken, dat wist ik. Ik was eens mee geweest, zo'n hele nacht vissen met een jongen van ons kantoor.

Het was een hele eigen werkelijkheid, dat inktzwarte water, de suizende druklichtlamp op de voorplecht, die kleine cirkel diepgroen water waar de aandacht van iedereen de hele avond op gespannen was.

Zij kwamen nu deze kant op. Door mijn betraande ogen werden de lampen grote vuurballen. Zij kwamen de kant van de 'Piet Hein' uit, maar bleven op zo'n vijftig meter afstand liggen. Het was immers de plezierboot van de gouverneur, de grote blanke onderkoning. Papoea's zien ons aan. Feestende blanken. Zie ons aan in het brandende braambos van onze blanke eigenwaan.

Gelul, dacht ik wat grimmig, en liep het smalle trapje van de brug weer af. Beneden op het dek stond Michael nog steeds druk te praten. Hij was hoogrood aangelopen, de opmerkingen van Horst Fischer moesten hem razend hebben gemaakt. Zijn stem was hoog en hees. Hij heeft een kwade dronk over zich, dacht ik, een zeer kwade Britse dronk... Ik niet, ik heb geen kwade dronk, ik heb een lullige dronk. Ik ga naar de brug en jank, zanik over Hollandia-Binnen en Hollandia-Buiten, maar kwaad godnee, moe wel. Allejezus moe...

'Hey you,' riep Michael plotseling mijn kant uitkijkend.

'Sorry Michael,' zei ik, 'vandaag niet, melkboer. Niet nu. Lul maar aan. Ik doe niet meer mee. Ik heb geen zin.'

'Maar ík wel,' riep hij, 'godvergeten Hollander. Daarnet had jíj zin met je *Michael rode his boat ashore.* En nu heb ik zin. Want, John, al die *damned* praatjes van daarnet wissen het feit niet uit dat jij hier een vorstelijk salaris verdient, wat je in Nederland nooit had kunnen verdienen...'

'*The same for you, Michael, the same for you.* Het gezeemde voor jou, Michieltje... Maar wij hadden het niet over salarissen. Wij hadden het over de Papoea, en géén *good man Friday* met de zware blankenlaars op hun zwarte aars... Michael! Robinson Crusoe's United Nation Michael... Zij leefden hun eigen leven, ze hadden schijt aan ons! Dat jíj leeft weet nu iedere Papoea, na je besodemieterde circulaire dat iedereen om zeven uur 's morgens op kantoor moet zijn...

Hij stond over de leuning heen gebogen in het duister te staren. Plotseling wendde hij zich met een ruk naar mij toe, en begon te

lachen met hoge uithalen. Toen begon hij te praten, hijgend, en stomdronken. ‘Luister,’ zei hij met stemverheffing, en greep mij bij de schouders. ‘Hé, grote Papoeavriend, zij waren toch zo gek met je, John? Ja toch? Je mag het bewijzen, beste kerel.’

‘Mensen,’ snauwde hij hard, ‘luister allemaal. Hier, die John van den Berg, die kenner van land en volk. Zullen wij eens wedden of hij echt wel zo'n kenner is van land en volk? Zullen wij dan eens wedden dat die Papoeavissers daar verderop te beroerd zijn om hem uit het water op te pikken als wij hem hier over boord lazeren? Wedden dat geen sterveling hem oppikt...

*“Michael, you're crazy*,” hoorde ik roepen. “Joop, wees wijzer.”

Ik schatte de afstand tussen de vissers die nu in een kring bij elkaar lagen, en de boot. Ik kan het zwemmen, dacht ik, dronken en wel, ze varen niet weg als ze weten dat ik naar hen toezwem... Of wel?

“Nou,” riep Michael, “waarom spring je niet? Moedige betweter aller tijden. En waarom springt die Mof niet achter je aan? Dan kan hij de baai leegzuipen.”

“*Michael, come on*!” hoorde ik roepen.

Ik keek in de richting van de prauwen. De druklichtlampen begonnen weer in mijn betraande ogen een wilde dans op het water. Toen riep ik hard en hees met een stem die ik van mezelf niet kende: “Goed, Michael, om hoeveel wedden wij dat ze me zullen oppikken?” “Om honderd dollar,” krijste hij. “Honderd Amerikaanse dollars”. “Goed, goed mijn jongen, ik ga te water voor honderd Amerikaanse dollars.” Ik voelde in mijn broekzak of ik het contactsleuteltje van de motorfiets bij me had en gaf mijn portemonnaie aan een bekende.

“Goed, om honderd dollar, lul,” zei ik nog eens.

“Joop,” riep iemand, “je bent belazerd, joh, laat die klootzak toch praten...” Maar ik liep al, naar de reling toe en sprong. Het water was helemaal niet koud, glinsterend glad, ging er maar door mijn hoofd, glinsterend glad. Gladder dan ooit tevoren. Met een paar slagen kwam ik aan de oppervlakte en zwom weg van de boot. Achter mij hoorde ik stemmen, geroezemoes, gerammel van metaal... Even later sprongen lichtflitsen om me heen. God wat is dat water glad, zei ik steeds hardop, zo glad als het licht van de schijnwerper, die van de “Piet Hein” nu op mij gericht was en over de golven heen de baai inschoot.

Zwemmen, Joop, zwemmen voor honderd dollar. Een heitje

voor een kwarweitje... Maar ik werd moe, de prauwen leken steeds verder af te drijven. Ze moeten nu toch komen, dacht ik. Als de “Piet Hein” blijft schijnen moeten ze toch weten dat er iets aan de hand is. Bijna roerloos dobberden de prauwen in de harde schaduwen van de druklichtlampen. Het waren vissers van het dorp Engros, dit was tenminste hun viswater, was mij eens verteld door een Papoeameisje dat ik kende. Plotseling schoot de zin door mij heen die ik jaren geleden eens van haar had geleerd.

“*Chena djaïdji* - laat eens zien dat je van me houdt.”

Ik zag mezelf weer staan bij de pick-up, halfnaakt met harde jazzmuziek op de achtergrond, dronken, uitbundig en geil.

“*Chena djaïdji*,” had ik haar nageroepen. Als een welpje in de kring van Baloe, hippend in een half hurkende houding. “*Chena djaïdji...*” Selia lag geamuseerd op het grote bed naar mij te kijken. Zij had het prachtig gevonden, vooral die harde ch-klank aan het begin van de zin, die dronken door mij werd uitgestoten.

“*Chena djaïdji*!!!” begon ik te roepen. Daar in de baai van Hollandia in het Jaar onzes Heren 1962. “*Chena djaïdji*!!!” riep ik steeds harder. Waarom wist ik niet meer, en hoe hard ook niet meer. Ik was zo moe. Mijn armen werden steeds zwaarder. Maar ze kwamen dichterbij, de prauwen, langzaam, als voorwereldlijke monsters. Zo verdomd langzaam, alsof ze op hun hoede waren. “*Chena djaïdji*!!” riep ik luid en hees. “*Chena godgloeiende djaïdji*!” Kom dan toch hierheen, godverdomme, verdien honderd dollar.’

Een druklichtlamp doemde achter mij op, op nog geen twee meter afstand. Even later hing ik aan de dwarsligger. Twee handen tilden mij de boot in. Heel in de verte hoorde ik een gejuich. De tranen braken achter mijn ogen vandaan, ik rilde. Toen begon ik hoestend over te geven. Stromen verschraald bier spuugde ik uit. Ik lag drijfnat tegen de houten reling van de prauw, half opgericht, mijn hoofd buitenboord. De man in de boot zei niets. Toen ik uitgekotst was, schepte ik met beide handen wat water uit de baai en gooide het over mijn gezicht. Het zoute water beet in mijn ogen. Toen ging ik overeind zitten. Er kwam een Papoea op mij af. ‘Hé, meneer Van den Berg,’ zei hij. Toen ik opkeek zag ik een zwart gezicht zonder contouren.

Mijn ogen brandden in de kassen. ‘U kent mij toch wel,’ zei hij, ‘Josias Jouwe. Ik stond vroeger in de Landsdrukkerij, aan de Heidelberg. U kwam veel met drukproeven, Josias Jouwe, kenal-ka? Kent u mij niet meer?’

Maar ik herkende hem niet. Mijn ogen wilden hem niet zien. ‘Josias,’ zei ik met een hese stem. ‘Josias mijn jongen, je hebt honderd Amerikaanse dollars verdiend. Vierhonderd gulden, *ampatratus rupiah...* Op de “Piet Hein” was er een of andere dronken Engelse klootzak die beweerde dat, als ik overboord sprong, geen Papoea een hand maar mij zou uitsteken. Toen hebben we gewed,’ zei ik hortend en stotend. ‘En jij hebt gewonnen, mijn vriend.’

‘Waarom riep u *CHENA DJAIDJI*?’ zei hij kort. ‘Dat heb ik eens geleerd van Selia Jouwe,’ antwoordde ik.

‘Selia Jouwe!’ Hij lachte smalend. ‘Selia Jouwe wil alleen met Hollanders naar bed. Is ze met u ook naar bed geweest? Vast en zeker, tangung,’ besloot hij zijn zin.

‘Josias, luister! Morgen gaan wij samen honderd dollar halen. Je krijgt er bij de Handelmaatschappij zo vierhonderd gulden voor. Die zijn voor jou, heus, *tangung...* Jij hebt mij opgepikt. Ze zijn voor jou. Begrijp je me... ik belazer de boel niet...’

Hij knikte en antwoordde toen haast snauwend: ‘Oké, die vierhonderd gulden zijn voor mij, dat belooft u.’ ‘*Sunguh mati*, Gods straf. Morgen om tien uur gaan wij ze halen bij Dock Vier, bij de Secretarie. Jij en ik. *Sunguh mati.* ‘Maar breng me nu naar de steiger. Zeg nou niet dat je verder vissen moet, want zo veel werk is het niet. Vijf minuten varen.’

Hij antwoordde niet, maar riep iets tegen de man die bij de buitenboordmotor zat. Met een enorme zwaai wendde de prauw zijn steven naar de stad. Even later stond ik op de lange steiger. Morgen om tien uur bij de Secretarie, was het laatste wat Josias Jouwe zei.

Toen ik de lange pier opliep, begon ik plotseling te waggelen. Het leek wel of het bloed uit mijn benen stroomde. Mijn slapen begonnen te kloppen. Toen ik bij de motor kwam, viel ik languit op het harde hout en begon te huilen. Uitzinnig, en met lange uithalen. Alsof mij het grootste leed van de wereld was aangedaan. Toen ik wakker werd zag ik dat het tegen tweeën liep. Ik stond trillerig op. Stapte op de motorfiets en reed weg. Leeg, mijn ogen deden pijn van het zoute water en het huilen. Mijn keel was rauw van het braaksel. Mijn kleren stonken.

Nog geen half uur later stond ik in de badkamer. Toen ik op bed lag had ik het gevoel dat ik letterlijk in slaap tuimelde. Mijn God, dacht ik, honderd dollar, morgenochtend moet ik ze nog halen ook.

In een haast blije stemming werd ik wakker. Een wat loom geluksgevoel daalde over me toen ik na wat broodjes en zwarte koffie op de motor stapte en in de richting van de baai reed. Op naar de haven om honderd dollar te innen. Waarom had ik het in Godsnaam gedaan? Nog enkele weken en ik zou Nieuw-Guinea nooit meer terugzien.

Ik begon te zingen. En boven het geronk van de motor uit blerde ik tegen de blauwe tropenhemel. '*Michael rode the boat ashore...* Betalen, Michael,' riep ik, 'betalen zul je. Aan Josias Jouwe de somma van honderd dollar. Robinson Crusoe betaalt Vrijdag...'

Josias stond al voor het kantoor te wachten. Hij had een spijkerbroek aan, zijn overhemd met een grote knoop op zijn navel dichtgeknoopt, een kapmes in de brede gordel gestoken. Zijn prauw met buitenboordmotor lag half op het zand van het kleine strand, dat grensde aan de grote weg voor de gouvernementsgebouwen. Toen ik hem wat uitbundig groette, knikte hij kort met het hoofd. Dezelfde norse knik van gisteravond, dacht ik.

'Wanneer gaat u eigenlijk naar Holland?' vroeg hij. 'Over een paar weken, Josias,' zei ik. 'Waarom vraag je dat. Wil je mee?' voegde ik er wat gekscherend aan toe. 'Ja natuurlijk,' antwoordde hij. Mijn God, wat moest ik daarop zeggen? Tien jaar lang hadden wij gesproken over een land achter de horizon, waar alles mooier en beter was, waar de vrouwen melkblank waren met zacht blond haar. Een land waar iedereen kon lezen en schrijven. Een land waar ook hij die niet werkte toch kon eten. En er waren Papoea's geweest die het tegenover Josias hadden bevestigd. Nu zou het allemaal ophouden.

'Kom Josias,' zei ik, 'ik maakte maar een grapje. We gaan honderd dollar halen, vierhonderd pop, vierhonderd pop,' zei ik met veel rollende Indische r's.

Michael zat achter een immens bureau. Naast hem troonde, ja verdomd, troonde een magere secretaresse. Hij had een smetteloos wit pak aan. Ik zag hoe geïrriteerd hij had gekeken toen wij zonder kloppen waren binnengekomen, maar de oppasser die voor het gebouw stond had ons zwijgend doorgelaten.

'Michael,' begon ik wat plechtig, 'dit hier is Josias Jouwe. Hij heeft mij gisterenavond - je herinnert je toch nog wel dat wij een weddenschap hadden lopen - uit het water gehaald. Ik ben zo verdomd sociaal om hém die honderd dollar te schenken. Deze visser van mensen, deze zwarte medemens! Zou je zo vriendelijk

willen zijn en hem die honderd dollar overhandigen? Hij heeft het zo verdomd hard nodig. Hij verdient maar 156 dollars en 30 cents per jaar, hebben jouw statistici becijferd.

Honderd dollar is een immens bedrag voor onze vriend Vrijdag, Michael. Betaal hem nu, níet namens de United Nations, maar gewoon uit je eigen zak, zak...' Hij begon wat smalend te lachen 'Ach,' zei hij op wat hautaine toon, 'wat waren we dronken en malicieus hè, gisterenavond. God ja, we hebben nog gewed ook, maar voordat iedereen het wist was je al overboord. *The flying young Dutchman on a daring trapeze.* Maar weet je, weddenschappen met een dronken kop gesloten gelden bij ons niet zo. Hoe het ook zij, ik weiger om maar iets te betalen.'

'Je betaalt godverdomme...', riep ik luid, 'en anders...'

'Jezus,' viel Michael me in de rede, 'dat is toch waanzin. Ik heb gisteren meteen een sloep achter je aangestuurd en je met een schijnwerper laten volgen. Er kon toch niets gebeuren. Dat van die honderd dollar, dat was toch een grapje. Misschien wel een misplaatste grap, maar we waren bezopen.'

'Michael, dat was géén grap. Om de verdommenis was het geen grap. Ik ben in het water gesprongen. In dat gladde glinsterende water, dat verrekt gladde water, toch niet om jou te plezieren. Honderd dollar krijg ik van je en vlug, héél vlug...!'

Michael wendde zich tot zijn secretaresse en begon op fluisterende toon met haar te praten. Ik keek achterom. Josias stond achter mij. Hij keek strak en nors voor zich uit. Hij kent vast wel zoveel Engels om het gesprek te kunnen volgen, dacht ik.

'Josias,' zei ik, 'Josias, *dia tidak mau bayar...* hij wil niet betalen.' Maar nog steeds was er geen enkele emotie van zijn gezicht te lezen. Michael zag dat Josias mij niet antwoordde. Hij pakte de telefoon en begon tergend langzaam een nummer te draaien. 'Michael! siste ik, "Je moet betalen. Honderd dollar. Nú!" "*I am sorry*," zei hij wat binnensmonds, "maar jullie kunnen gaan. Ik heb wel wat belangrijkers te doen..."

Ik liep op hem af terwijl het bloed uit mijn slapen leek weg te vloeien, en hield mij vast aan de rand van zijn bureau.

"Michael," zei ik zwaar hijgend. "Je moet hem godverdomme betalen. Hij heeft er recht op. Ik heb getuigen. Vuile rotzak!"

"John," - vaag wegwuivend gebaar met de hand - ik ben aan het bellen. *Behave yourself, will you?*'

'Nee!' riep ik, 'je zult naar me luisteren. Leg die telefoon neer.

Je zult...' Toen werd ik bruusk opzij geduwd en hourde een harde, korte, droge slag. In het tafelblad stond trillend het kapmes van Josias, met aan weerskanten wat pathetisch de doorgekapte telefoonlijn. Michael werd lijkbleek, de telefoon met het dode eindje snoer nog aan zijn oor.

Hij probeerde wat te zeggen, maar er kwamen alleen wat losse klanken uit zijn keel. De secretaresse zat versteend achter haar bureau.

Met een razend snel gebaar trok Josias het kapmes uit de tafel en commandeerde '*Betalen, nú, honderd dollar! Wan hunred dollar, wan hunred dollar, now...*'

Wat er verder gebeurde drong nauwelijks tot mij door. Michael trok snel zijn portefeuille en haalde er wat bankpapier uit. Josias, het kapmes nog in de ene hand, telde het geld na, stak het in de achterzak en deed behoedzaam een paar passen achterwaarts, het blauwglimmende kapmes in de aanslag.

Toen we even later buiten waren, begon hij steeds sneller te lopen. Hij rende op het laatst naar de prauw, sprong er in, startte de buitenboordmotor en voer de haven uit.

Ik keek hem na. Het duurde uren voordat de prauw van Josias Jouwe een stipje was geworden in de van zonlicht gek geworden baai.

Woordenlijst bij 'Oom James' (p. 15):
*Songgoriti* - badplaats in de buurt van Malang / *Kali Bening* - 'Helder Water', een veel voorkomende naam / *Olé sin(n)jo* - 'Hé, meneer', bekende kreet op de Molukken / *alang-alang* - hoog gras / *ula sawah* - kleine python / *tjelaka* - ongeluk / *tinkopjes* - vertaling van 'kepala timah', kleine visjes / *goedang* - berghok / *O.J.S.* - Oost-Java Stoomtram Mij. / *diam!* - stil! / *gatel, gelem* - onbekende Javaanse woorden; het één een meer actieve, het ander een meer passieve geilheid van het wijfjesdier beduidend / *laknat* - duivel / *goelali* - suikerstengels / *Tegalsari* - tegal: veld, sari: essence, levenssap, bloed / *Wanakitri* - wana: bos, kitri: vruchten / *naga* - draak, symbool van vruchtbaarheid, rijkdom en protectie / *tjelana monjet* - hansop / *Gubeng* - hoofdstation van Surabaya / *Sharaku's* - zeldzame blokdrukken van de tekenaar Sharaku, die toneelspelers met een door hun rollen heen schemerend slecht karakter afbeeldde / *karèt* - rubber, meestal van een oude autoband / *pillen* - gooien, schieten. 'Kattepult' werd door de jongens in verband gebracht met 'katten' en 'pillen'. / *Blanda* - Hollander, Europeaan, hierbij gerekend mensen als Oom James die 'mixed' waren. / *loewak* - civetkat, bekend om zijn stank, roven van kuikens en het eten van koffiebessen. In de folklore een vies beest. / *aloes* - fijn, zacht / *gele doek* - wijst op verering / *Kyai* - Oude, wijst ook op verering.

## Oom James
### *F. van den Bosch*

### 1

Een vroege zomeravond op de Overtoom, acaciagroen, beuken rood tegen de blauwe lucht. Niet ver van het Kattenlaantje staan vuilnisbakken op het trottoir. Ik loop er langs. Voor ik besef wat ik doe, heb ik een schop tegen een van die bakken gegeven. Een passerend heer kijkt geschrokken om. Waar moet dat heen, als het vandalisme niet langer tot de jeugd beperkt blijft?

Ik heb geen hekel aan vuilnisbakken. Een goede vuilnisbak, vind ik, is zijn gewicht in huisvuil waard. Ik sjouw ze graag de trappen op en af en het malende geraas van de auto van de reinigingsdienst, het gerinkel van de bakken en hun deksels in de vroege morgen, stelt me gerust, zoals mooi weer, of regen. Maar meer dan mooi weer of regen hebben ze nooit in me wakker gemaakt, die bakken en hun deksels. Waarom dan die trap daarnet?

Ik ben - als het u om een verklaring te doen is, maar wat gaat het u feitelijk aan? - ik ben mijn leven aan het verdoen. Er komt niets uit mijn handen. Ik doe nu eens dit en dan weer dat en eigenlijk helemaal niets. Ik probeer nu eens een verhaal te maken, dan weer een gedicht, dan werk ik een blauwe maandag aan mijn analyse van de koers van het Duyfken in Straat Madura in januarij 1597. Het leidt allemaal tot niets. Laat in de nacht streep ik al mijn tekst regel voor regel door, haal er een kruis door, en nog een kruis, en nog een kruis, maak er een prop van en weg ermee, voor de vuilnisman!

Natuurlijk, ik woon beroerd, ik werk beroerd en verdien beroerd, dat is bij mij net als bij iedereen. Reik elkaar de hand, tweederangsburgers!

En dan is er - niet als bij iedereen, maar in decadente zin klassiek genoeg - dan is er het Heleentje waar ik zo dol op ben. Ik zie haar bijna elke dag. Als ik daar ben, als ze naast me zit, als we in de kamer lopen en we raken elkaar telkens vluchtig aan - o argeloos raffinement, ze vermijdt mij niet - dan is alles goed en balsem en lafenis. Maar als ik weer op mijn kamer ben - daar op

zolder, bij die mensen waar ik 's nachts van dróóm - als ik haar niet heb gezien, als ze ánders was dan ze anders is - laatst had ze voor het eerst haar lippen rood geverfd en hing met een vriendinnetje de straatmeid uit - o heilige maagd van Lourdes, Songgoriti en Kali Bening! Waarvoor is genezing op deze wereld te vinden!

Nu loop ik op de Overtoom en ik weet niet of ik van haar wegloop of naar haar toe. O heilige maagd van zoëven, neem mijn Heleentje van mij weg, voor altijd, of als het niet anders kan, voor eventjes maar. Handen thuis, heilige maagd! Ik wil mijn Heleentje, heel eventjes maar, en als het kan, voor altijd, voor altijd!

Dat is het voordeel van alleen zijn, je kunt door de bladeren lopen schoppen, ook in een jaargetijde dat ze er niet zijn. Niemand die ze wegveegt voor je voeten, niemand die je wijsmaakt dat het zomer is, niemand die je geheimen raadt, je pijn stilt, ongevraagd je gebed verhoort. Je loopt en loopt, straat in straat uit, van plein naar plein, om weer een lopend mens te zijn.

Die mijnheer van daarnet - daar loopt hij, langzaam, als iemand die geen haast heeft en toch met elke stap dichter bij een doel komt dat hij nooit bereikt - wie was dat? Ik heb zijn gezicht maar even gezien, ik zou het weer willen zien. Ik loop achter hem aan en de afstand wordt snel kleiner. Hij is oud, zijn schouders zijn te mager voor het jasje dat hij draagt, zijn haar is gelig wit, gitzwart geweest. Ik probeer me hem voor te stellen toen hij jonger was. Ha, als ik hem eens hard zag lopen, met blaffende honden om hem heen! Ik blijf weer wat achter. Stel je voor dat hij zich omdraait en een ander is. Een ander dan wie? Een ander, een onbekende, een mijnheer zoals er zoveel zijn in deze stad, zoals ik zelf ook ga worden. Een mijnheer waar niemand van houdt, een mijnheer die misschien alleen maar een Heleentje heeft, een Heleentje dat denkt dat niemand van haar houdt. Ja, heilige maagd, als ik U zo mag blijven noemen en als het U toch hetzelfde is, laat er maar een Heleentje zijn voor elke oude man die niet dood wil gaan. Waar heb ik deze oude man meer gezien?

Hij gaat nu een van de straten in die van de Overtoom naar het Vondelpark voeren. De zon schijnt nog op de dakvensters aan de noordkant van de straat, de gevels aan de overkant liggen in de schaduw. Smalle trapjes van uitgesleten steen voeren langs ijzeren leuningen hoge portieken in. In een van die portieken staat de man die ik gevolgd ben. Hij draait zich naar mij om en roept over

de straat: ‘Olé sinjo! Kom hier!’

Ik steek over. Mijn bloed bonst in mijn lijf. Ik voel me ontmaskerd en schuldig, maar mijn gebed wordt verhoord, ongevraagd, o balsem en lafenis!

‘Het is lang geleden dat je mijn erf op kwam lopen,’ zegt Oom James. ‘Even aankeren, mijnheer... Mag ik maar Ippie blijven zeggen?’

## 2

Het erf van Oom James, met honden, dat was op Surabaya, om precies te zijn op Tegalsari, voorbij de dierentuin, in het zuiden van de stad. Achter de huizen langs de Reinierszboulevard, die vanuit het noorden op de dierentuin toeliep, was toen, in het begin van de jaren dertig, nog niet gebouwd. Alang-alangvelden, waar greppels en kleine paadjes doorheen liepen, of een weg-in-aanleg zonder naam, strekten zich uit tot aan de donkere kampongranden. Daar begon het platteland. Achter de kartelrand van de klapperbomen tekende zich het massief van de Ardjuna af, in de vroege morgen helderblauw, overdag zo ijl dat het nauwelijks zichtbaar was, in de avond rijp en nabij, met toppen die gloeiden in het late licht en uitdoofden onder de sterrennacht.

In deze velden was ooit een panter uit de dierentuin zoekgeraakt. Een andere panter, die in de voorgalerij van de directeur aan een ketting lag, had met een uitgestrekte achterpoot onze kinderjuf de kleren van het lijf gekrabd. De grote zwarte katten spraken tot onze verbeelding en als wij 's middags in de velden rondzwierven, met z'n drieën of vieren, of ook wel alleen, dan waren wij natuurlijk zwaar gewapend: Eddy had een stuk om het lange gras mee uiteen te slaan, Boetie schoot met zijn kattepult op vogels en vruchten, en ik had een arit, die ik op een baksteen blank geslepen had. Panters hebben we zelden of nooit gedood, des te meer slangen de koppen verbrijzeld en in stukken gehakt. Als het tenminste geen ula sawah was, daar komt tjelaka van.

We stroopten de velden af tot aan de kampongtuinen, waar de droge greppels veranderden in leikleurige sloten. In de kleine stinkende sluisjes wemelde het van tinkopjes en ook de ikan lèhlèh, met zijn giftige stekels, hield zich in de modder schuil. Als de bonen waren afgeoogst, zochten we naar champignons. Anders

waagden we ons minder vaak in de tuinen. Je werd er maar door de verbolgen eigenaar weggejaagd, of anders verdichtten zich de stilte en de hitte van de dag, tussen de glanzig groene torentjes van de sirihplanten, tot een gendruwa - een tuinspook dat lachte in je rug.

Op een middag klom ik in de hoek van de achtertuin op het hek, vanwaar ik op het lage dak van de laatste goedang kon komen. Op de pannen lag een oude tampa - een platte mand - waarop ooit iemand broodkorsten te drogen had gelegd. Ze waren verregend en nooit meer binnengehaald. De tampa was zo verweerd en zo zwart geworden dat ze zelf wel een grote ronde dakpan leek. Onder de tampa lag mijn arit - verboden bezit voor een sinjo van tien jaar.

Omdat het anders maar in die vervelende woordenlijst moet - en omdat het beslist de laatste keer is dat ik over zulke dingen schrijf - wil ik hier wel even mijn diepere inzichten omtrent de arit kwijt. Er zijn arits en arits, en dan zijn er nog die uit Solingen, die van beter staal zijn gemaakt, maar waar je alleen gras mee kunt snijden en je vingers aan openhalen. Die rotdingen blijven nooit liggen zoals je ze legt, ze wippen op als je erop trapt, zodat die punt in je been slaat. Mijn arit was smeedwerk uit Bondowoso, een breed stabiel lemmet, dat in een stompe hoek verliep en nabij de hoek zijn zwaartepunt had. Er zat slag in, je kon ermee kappen, je kon er alles mee doen. Mijn arit was willig in mijn handen als ik ermee werkte en luisterde naar het ritme van mijn lichaam als ik ermee liep.

Ik liep er ver mee dit keer, verder dan ik ooit was geweest. Helemaal achter langs de dierentuin om en een spoorbaan over - van de stoomtram, O.J.S. - kwam ik aan de rand van erven die aan de grote weg moesten liggen, langs de Kali Mas. Een klein paadje ging een pisangbos in. Ik was een beetje huiverig voor pisangbos, het is er zo slordig op de grond. Onder al die grote dorre bladeren en bladscheden konden allerlei stekelige en harige beesten zitten. Ik besloot er maar gauw door te rennen en dan langs de grote weg naar huis te gaan. Zo gezegd, zo gedaan, maar door al die groene pisangbladeren had ik het dak van het huis niet gezien en opeens stond ik op het achtererf. Honden begonnen te blaffen. Een mijnheer met zwart haar zat in pyjama op de gang voor de bijgebouwen en keek mij geamuseerd aan.

‘Diam!’, riep hij naar de honden, en tegen mij:

‘Olé sinjo! Kom hier!’

Bedremmeld kwam ik dichterbij. De honden, die aan kettingen lagen, begonnen te kwispelen.

‘Mag ik even voorstellen? Kaf Besar en Kaf Ketjil, moeder en dochter. En ik ben James, Lam-Alif voor de honden. Wie ben jij?’

‘Ippie.’

De man die James heette was bezig in een bak met water iets schoon te maken. Zijn vingers aaiden smalle geulen in een klont klei, waaruit een stuk roestig ijzer met kopergroenkleurige figuren te voorschijn leek te komen.

‘Zo Ippie,’ zei mijnheer James, ‘het ziet ernaar uit dat je eigenlijk in je bed hoort te liggen om deze tijd. Maar als je even op de honden wilt letten, ja? Ze zijn zó gatel en zó gelem, als die laknats van de straat er opspringen, zitten ze meteen vast. Ik wil geen soesah hebben met twee nesten jonge hondjes.’

‘Ja, Oom.’

Oom James stond op en slofte de gang af. Achter varens in witte potten en orchideeën die van de dakrand hingen, verdween hij in het binnenhuis. Ik bekeek het stuk ijzer in de spoelbak en praatte wat met de honden, twee zwarte tekkels, die zo ‘gatel’ waren en zo ‘gelem’ en van onder hun kwispelende stuitjes aanhoudend druppeltjes bloed verloren. Oom James kwam terug met een stopfles vol goelali. Ik mocht kiezen: roze, witte of bruine. De roze vond ik meisjesachtig, de bruine, wist ik, waren het lekkerste, ik nam een witte.

‘Zelf gemaakt,’ zei Oom James, ‘mijn moeder is dood. Ik zal je straks mijn vliegers laten zien.’

Hij ging door met het schoonmaken van de groene figuren onder de klei, zachtjes fluitend, als om vogels te lokken, die zich laten bekoren als ze jou bekoren.

‘Weet je, Ippie, wat hier vroeger is gebeurd? Vroeger, toen de Chinezen waren geland en langs de rivier helemaal naar Kediri opgerukt? De Javanen waren verslagen, de koning was gevangen genomen en de stad verwoest. Toen was er een prins die langzamerhand weer volk om zich heen verzamelde en de Chinezen begon aan te tasten, nu eens hier, dan weer daar. Tot echt vechten kwam het niet, de Chinezen waren veel beter bewapend en telkens als ze een uitval deden, vluchtten de Javanen weg. Maar ze kwamen terug, steeds vaker, steeds meer, elke dag en elke nacht, en

elke morgen werd er wel een Chinees dood gevonden. Daar begonnen ze zo genoeg van te krijgen dat ze Kediri maar liever prijsgaven en, telkens front naar achteren makend, weer hier naar toe kwamen, hier waar hun schepen lagen, in de rivier vlak voor mijn huis. Toen ze hun schepen zagen liggen, gingen ze steeds harder lopen, om maar gauw aan boord te zijn. Er brak paniek onder hen uit. Toen vielen de Javanen aan, met duizenden, en hebben er duizend afgemaakt.'

'Ja, Ippie, hier is bloed gevloeid. Daarom heet het hier Tegalsari. Ginder, waar het Wanakitri heet, waar zoveel manga's groeien, er zitten rode plekken in het vruchtvlees en de mensen eten ze niet.

Er kwam nu duidelijk een drakekop uit de klei, zoals ik wel had gezien in een Chinese feestoptocht.

'Kijk, een naga. Het wapen is gebroken, maar de staart van de draak moet bij de punt van het lemmet zijn geweest. Hij kruipt naar het gevest toe en hier, waar het breder wordt, draait hij zich om en bijt naar zijn vijanden.'

Opeens kwam er een hond het erf oprennen en Kaf Besar en Kaf Ketjil, moeder en dochter, begonnen te janken en aan hun kettingen te rukken. Oom James sprong op en stortte de bak met water over de hete minnaar uit. We achtervolgden de hond, langs het huis heen, tot op de straat en probeerden hem te raken met de stenen die we in de tuin hadden opgeraapt.

'Lho! We hebben onze teefjes alleen gelaten!' riep Oom James ontsteld en holde naar achteren terug.

Daar stond ik nu alleen op straat en de ban van Oom James en zijn honden, zijn rare Chinezen en zijn griezelige draak uit roest, bloed en klei, was gebroken. Ik stak de weg over en rende, langs het kleine blotevoetenpaadje dat langs de waterkant liep, naar huis. Mijn mooie arit uit Bondowoso, die ik op het erf van Oom James uit de hand had gelegd, heb ik nooit meer teruggezien.

Maanden later liep ik met drie vriendjes langs de waterkant tegenover Ngagel, benedenstrooms van Tegalsari. De rivier was breed en stil. Van de metaalfabriek aan de overkant ketsten de hamerslagen als grote platte stenen helder over het water heen en vlogen over onze hoofden weg. Aan onze voeten kabbelde de kali zachtjes tegen de oever en van wat verder weg leken kleine piepende geluidjes dichter en dichterbij te komen. We bogen de struiken

opzij. Niet ver van de kant, nog binnen het spiegelbeeld van de tamarindebomen, dreef een zak die langzaam ronddraaide en bol stond van de lucht. Daarbinnen bewoog en piepte het. We haalden de zak met lange takken naar ons toe en maakten haar open. Er zaten vier kleine natte blinde hondjes in, voor ieder één.

Ik deed mijn hondje voor in mijn tjelana monjet, tegen mijn maag, op mijn blote vel, en liep ermee naar huis. Ik wist niet wat ik er verder mee moest doen. Mijn moeder wel. Ze maakte een nestje van lappen in een mandje, hing dat in een pan met water en zette de drenkeling te warmen op een komfoor. Ze gaf het hondje te drinken uit een zuigfles die voor een van mijn zusjes had gediend. 's Nachts stond ze op om de temperatuur van het water te controleren.

De volgende dag hoorde ik dat de andere hondjes dood waren. Het mijne bleef leven en werd een ondeugende zwarte tekkel met een groot nageslacht. Toen we naar Holland gingen, hebben we haar in Gubeng op de trein gezet, in een traliehok in de hoek van een goederenwagon. De trein bestond alleen maar uit die wagon. Ze begon te rijden, ze jankte, we hebben haar niet meer gezien.

Langzamerhand begon ik te begrijpen hoe honden ter wereld komen. Eerst werden de wijfjes ‘gatel’ en ‘gelem’ en werden besprongen door de zwervers van de straat. Dan, op een vroege morgen, in een goedang die niet werd gebruikt, lag de moederhond in haar mand en likte haar jongen schoon. Ze gromde pro forma en je liet haar maar alleen, totdat de jongen uit de mand begonnen te vallen. Er was er altijd een die het kleinste was, die door de anderen werd weggeduwd en door de moeder nauwelijks aan de tepels werd geduld als hij eindelijk aan de beurt kwam. Als er te veel hondjes waren in een nest, sloegen we er een paar dood, met een grote steen. We verdronken ze niet, piepend en spartelend in een zak die niet wilde zinken, zoals... zoals Oom James.

## 3

Oom James zet de radio uit. Terwijl hij thee schenkt, lauw, van vanmiddag nog, kijk ik in de kamer om me heen. De rieten stoelen om de ronde tafel, de rotan étagèretjes, waarop planten en porceleinen herderinnetjes staan, doen mij denken aan het paviljoen van een oud hotel. Links achter de deur hangt een gebarsten spie-

gel, daarnaast zijn drie originele Sharaku's met punaises vastgeprikt. Onder de Sharaku's, die als onbetrouwbare handelsreizigers de kamer inkijken, een paar schappen met boeken, meisjesboeken van een generatie her en pockets van feministische, egalitaire en andere perfide signatuur. In de hoek bij het raam, tegenover mij, liggen, op een brede sofa, wollen kussens met oranje vogels op blauwgebreide lucht.

‘Sorry voor de primitieve ontvangst, maar het is koopavond vandaag en Djelma is menjetap in de stad.’

‘Menjetap, Oom James?’

‘Dat komt van stappen, boodschappen doen.’

‘O, en daarom laat ze u bersetik?’

‘Van stikken? Nou ja, als ze er niet is, ben ik niet zo disetur - gestoord - door die radio van haar.’

Djelma is blijkbaar het dynamische element in huis. Hij laat mij een foto zien van een meisje wat ouder dan Heleentje. Een present kopje. Verwachting lijkt uit het hart van het gezicht, achter de neus, op te wellen en langs de jukbeenderen uit te wieken naar achter in de schaduw van het haar, bevredigd, gestild, weggekust.

We praten over ‘vroeger’ - waarover anders? - of eigenlijk over de bersiaptijd, een tijd waarin - anders dan het woord doet geloven - zo bitter weinig mensen ‘klaar stonden’ voor wat er over hen ging komen, van de ene dag op de andere. Van de ene dag op de andere wist je niet meer wie je vrienden en wie je vijanden waren. Oom James was in die chaotische tijd teruggekeerd naar Tegalsari en moest zich op een dag schuilhouden voor rampokkers - rovers, dacht je toen nog, die wel gauw zouden worden gepakt door de soldaten van de Republiek of de Engelse bezettingsmacht.

‘Toen ik uit mijn schuilplaats kwam, lagen er op de gang voor de bijgebouwen twee mensen dood, een man en een vrouw, die ik allebei goed had gekend. Toen ben ik hem gesmeerd, langs de kleine wegen die ik zo goed kende, van kampong naar kampong en tussen de kampongs door, tot ik mij achter de Engelse linies veilig voelde. Ik ben nooit meer terug geweest.’

Oom James zwijgt en kijkt schijnbaar onbewogen voor zich uit, maar ik zie zijn handen trillen op de leuningen van de stoel, de aderen liggen blauw op de huid. Plotseling staat hij op:

‘Zal ik je wat laten zien, Ippie?’

Hij loopt naar de andere kamer. Door de open deur zie ik hem

rommelen in een kast. Als hij zich omdraait en weer naar mij toe komt, heeft hij een kattepult in de handen. Hij rekt de karèt uit en doet alsof hij op mij wil pillen. Hij grijnst breed en lacht': ‘Geloof je, hiermee heb ik vorig jaar nog een ruit ingepild. Van de tandarts, die eerst al mijn kiezen heeft geboord en gevuld en daarna allemaal getrokken.’

‘Gut, Oom James,’ weer ik af, ‘u had de man zelf kunnen raken. Hij had dood kunnen zijn en het was uw schuld geweest.’

Schuld en boete, dood en leven, het zijn onderwerpen van conversatie die op elk stomvervelend verjaardagsfeestje vroeg of laat aan bod komen. De onvermijdelijkheid ervan verdient een plaats in de filosofie van de vrijetijdsbesteding.

Maar het gaat al lang niet meer over de tandarts en zijn raam, subsidiair gat in het hoofd, als Oom James de kattepult uit de hand legt en zegt: ‘Dood? Mijn schuld?’

Het gaat over iets dat hem veel dieper raakt en dat ook ik van dichterbij ken dan me lief is. Goed, de oorlog is ertussen gekomen, daarna Leiden, Delft, Amsterdam, ik lig er al jarenlang niet meer van wakker en ik denk, als ik daar nu terug zou komen, dat het - met zoveel andere dingen - vergeten en vergeven zou zijn. En toch, ik heb het nooit opgebiecht. Waarvoor zit ik hier als ik het Oom James niet vertel?

‘Mijn schuld, Oom James. Het was op Malang, op Kelodjèn Lor, daar heb je een kampong die lager ligt dan de weg. Er gaan trapjes naarboven. Van een van die trapjes kwam een klein naakt jongetje de weg over rennen. Ik reed hard, ik remde te laat, ik kreeg hem in mijn wiel en tegen mijn trappers.’

‘En toen, boy?’

‘Hij krabbelde overeind, hij begon te huilen en liep terug naar zijn trapje. Ik ben doorgereden.’

Oom James antwoordt niet. Misschien is mijn jongetje niet fotogeniek genoeg met zijn kapotte handjes? Er waren toch polyklinieken en dokters in die tijd?

‘Die rampokkers, Ippie, waren, zoals ik je heb verteld, weggetrokken. Tenminste, dat dacht ik. Toen ik uit het pisangbos kwam, lagen daar op de gang die twee mensen, die ik allebei goed had gekend. Toen ik het huis binnenging en in de voorkamer kwam - en dat heb ik nooit aan iemand verteld - stond daar een man, één van hen, iemand die ik óók goed had gekend. Hij was gewapend. Hij kwam op mij af, omdat ik een Blanda was. Ik kon

nog goed vechten in die tijd. Ik kreeg hem te pakken.'

Oom James komt uit zijn stoel en geeft mij een teken op te staan. Voor ik het weet heeft hij mij te pakken, achterstevoren, met een arm om mijn nek.

'Kijk, zó, Ippie, kindermoordenaar, zó heb ik hem zijn nek gebroken. Ik heb er altijd naar verlangd om het weer te doen, niet als ik bij mijn verstand ben, maar in mijn nachtmerries. Daarom slaap ik hier op de sofa, ik durf niet in mijn eigen bed. Om het weer te doen, om het weer te doen, Ippie, om het ongedaan te maken.'

Wat moet ik doen? Kan ik mij losmaken uit zijn dodelijke greep? Oom James is oud en broos, er is altijd een kans dat niet mijn nek, maar zijn oude botten breken. Maar nu draait hij mij de arm op de rug en de pijn begint door mijn schouder te scheuren. Zo staan we, hijgend en zwetend. God weet hoe dat af moet lopen. Dan hoor ik achter mij iemand schreeuwen: 'Opaatje, wat doe je daar!'

Oom James laat mij los. In de deur staat een jong meisje en kijkt ons verschrikt aan. Ik hoor Oom James met trillende stem antwoorden: 'Een demonstratie, meis.'

En tegen mij: 'Djelma, een nichtje van mij.'

We staan uit te hijgen, we gaan weer zitten en proberen zo gewoon mogelijk te doen. Ik kan mijn ogen niet van Djelma afhouden. Ze was zo naakt en zo mooi in haar paniek. Langzaam ebt haar emotie weg en gaat ze schuil onder haar cosmetica. Maar dan zie ik de schrik in haar ogen terugkomen. Oom James zit asgrauw in zijn stoel, hijgt niet meer, trilt niet meer, kijkt niet meer. Als Djelma zich over hem heen buigt, hoor ik hem fluisteren: 'Mag ik weer in mijn eigen bed?'

Er is maar een kort vervolg op dit verhaal over een man die ik tweemaal in mijn leven heb ontmoet en die toch zo'n groot stuk ervan beheerst. We hebben Oom James naar zijn kamer gebracht, uitgekleed en in bed gelegd. Djelma heeft hem een tabletje gegeven. Toen hij sliep hebben we de deur zachtjes achter ons dichtgetrokken. Toen ik afscheid van Djelma wilde nemen, zag ik dat zij tranen in haar ogen had. Ik trok haar naar me toe en kuste haar. Zij legde haar armen om mijn hals en haar onderlijf schokte tegen het mijne. We gingen op de sofa liggen, tussen de blauwe kussens met oranje vogels. Ze was 'gatel' en 'gelem'. Ik joeg in haar lijf

naar genot, als een loewak in een kippenhok.

Oom James is die nacht gestorven, stil, vredig, alleen. Hij zag er, toen we hem vonden, niet anders uit dan toen we hem in bed hadden gelegd. We hebben de ooms en tantes gebeld. Toen de dokter kwam ben ik weggegaan.

**4**

De begrafenis - als de mensen dan toch nog met hun handen aan je moeten komen - goed, het hoort erbij. Maar wat moet je denken van de ontvangst van gasten in het sterfhuis, die plichtmatige epiloog? Djelma, tussen geaffaireerde dikke dames en schriele grijze heren, incasseert het rouwbeklag. Er is geen spoor van emotie op haar gezicht. Voor elke nieuwe gast pinkt zij nieuwe tranen weg, ook voor mij. Ik druk een paar handen en wissel een paar woorden met deze of gene voormalige tijgerjager, maar met deze mensen kun je moeilijk praten in gezelschap. In de overvolle kamer krijg ik het al gauw benauwd.

De keuken is vol met kinderen, die door de tantes worden getracteerd. De tantes dulden mij met een glimlach - in de deuropening, maar hun printa's gelden - aloes - ook voor mij:

‘Ajo, dr'uit jullie. Drink binnen je limonade op, en diam lho!’

Ik krijg limonade. Goelali is er zowaar ook: roze, jasmijnwitte en van de kleur van Djelma's hand. Ik ga met mijn limonade en mijn witte suikerstengel weer naarbinnen en ga op de divan zitten, waar juist iemand is opgestaan.

Vanavond ga ik naar Heleentje toe. Ik ga haar plagen en, als ze boos wordt en mij wil slaan, pak ik haar polsen vast, legitiem verweer. Met Heleentje dollen is net als spelen met een jonge hond, het duurt niet lang voor het menens wordt. Als het menens voor haar wordt, vlucht ze weg met een rood hoofd, omdat ze haar Franse woordjes nog moet leren. Dan merk ik pas hoezeer het voor mij menens werd, daar in de gang voor de deur van haar kamer.

En als ik haar nu eens niet liet gaan, maar naar me toe trok en achter haar oor, onder het haar - daar waar ik haar het liefst wil kussen - fluister... O heilige maagd van Wendit, Sengkalèng en Songgoriti, o rijzige maagd die over leven en dood beschikt!

Naast mij op de divan zitten twee donkerogige jongetjes te wie-

belen en ongedurig met hun benen te schoppen. Ze hebben het al lang gezien, hier, net als ik.

‘Hoe heet jij?’ vraag ik.

‘Eddy.’

‘En jij?’

‘Boetie.’

Mooie Indische namen! Opeens weet ik wat ik hier in huis nog te zoeken heb. Ik zet mijn glas weg en zeg tegen Eddy en Boetie: ‘Ga mee, ik weet wat!’

We gaan de kamer uit en de trap op. Boven is niemand. Ik neem de jongens mee naar de kamer van Oom James. In de kast zoek ik naar de kattepult. Ik vind wat anders. Tussen de kleren, gewikkeld in een gele doek, ligt een zwaar langwerpig ding. Ik doe de doek eraf en herken het stuk roest met de drakenkop, dat ik Oom James heb zien schoonmaken, die dag dat we de hond wegjoegen van zijn erf. De staart zou moeten eindigen bij de punt. Maar het wapen is gebroken en is ook niet - zoals deze of gene lezer mag hebben verwacht - op magische wijze heel geworden. En toch, waarom zou Oom James dit ding uit zijn huis op Tegalsari - waar opnieuw bloed is gevloeid - hebben gered, als het voor hem niet die betekenis had: heel, ongebroken, blank, dodelijk? Geschrokken wikkel ik het wapen - Kyai Tegalsari - weer in de doek en stop het tussen de kleren weg. Heleentje moet voorlopig maar blijven denken dat niemand van haar houdt. Het is geen ramp, ze heeft er de leeftijd voor. Achter de kleren vind ik de kattepult.

‘Eddy! Boetie! Kom mee, we gaan pillen op straat!’

We stommelen met veel lawaai de trappen af en de straat op - de straat, ha, de straat! - en schoppen de vuilnisbak om die daar staat. Het zal me verbazen wanneer hier nog een ruit heel blijft, vandaag![*]

## Eindnoten:

* *Bovenstaand verhaal maakt deel uit van F. van den Bosch' tweede verhalenbundel, ‘In een plooi van de tijd’, die dezer dagen verschijnt bij Uitg. Querido. De bundel heet naar het gelijknamige verhaal dat in het Zomernummer 1982 van* De Tweede Ronde *werd gepubliceerd en dat ook uitgekozen is voor de jaarlijkse selectie uit de Nederlandse tijdschriften ‘Literair Accoord’.*

## Een glimlach in september
## *F. Springer*

### *dinsdag 9 september 1980*

Ik kwam 's avonds om acht uur op Sao Tomé aan. Zekere Alfredo van de ‘servico do protocolo’ bracht mij in een bejaarde Mercedes van het vliegveld naar het hotel. Ik zag niet veel onderweg. We reden door slechtverlichte, verlaten dorpsstraten, dan langs een donkere, smalle buitenweg die een berg opkronkelde. Nevel, regen, een enkele gedaante plotseling in de berm. Na een klein uur, na weer een scherpe bocht, flauw lichtschijnsel op de beslagen voorruit. Posada Boa Vista. Dit gebouw, een verwaarloosd landhuis op een bergtop, diende vroeger als buitenverblijf van Portugese goeverneurs, aldus Alfredo, en het heette toen dan ook Posada Salazar. De ‘S’ stond nog op het servies, maar dat zou spoedig veranderen. Nieuwe lepels, vorken en borden waren uit Europa onderweg.

Een bordes dat bleek beschenen werd door smeedijzeren lantaarns. Nevel roerloos in grillige slierten. Op de afgebrokkelde trap naar de ingang een paar vage gestalten. ‘Donna Maria,’ riep Alfredo. Donna Maria doemde op: een brede negerin die de leiding had in het hotel waar de regering van Sao Tomé en Principe haar gasten onderbracht. Ze keek toe hoe ik het register invulde en vroeg hoe het de laatste tijd in Luanda was. Zij kende Angola goed: haar man, nu dood, kwam ervandaan, en zij had nog familie in de stad Lobito. Terwijl wij stonden te praten en Alfredo mijn koffer uit de auto haalde, gingen alle lichten uit. Gebeurde vaak, zei Donna Maria, net als in Luanda zeker? Wij lachten. Met een kaars begeleidde ze mij een donkere trap op. Ik hoorde de Mercedes starten en wegrijden. Alfredo had niet gezegd hoe het morgen verder ging. Ik zou het ministerie dus moeten bellen. Telefoon? Alleen inkomende gesprekken waren mogelijk, zei Donna Maria. Zelf bellen van hieruit kon nog niet. Half isolement dus maar. We lachten weer.

We kwamen in wat zo te zien een grote kamer moest zijn. Donna Maria zette twee kaarsen op tafel. Ik kon een kring zware, ou-

derwetse stoelen onderscheiden, een breed bed, hoge kasten langs de muren. Portugees meubilair was onverwoestbaar, zei Donna Maria. Ze moest weer lachen. In de badkamer drupte een kraan. Dat zou zo blijven.

Ik ging naar beneden om iets te eten. Halverwege de trap ging het licht weer aan. Zelfs in de eetzaal nevelslierten. Door de open ramen zwermden eskaders torren en vlinders op de lampen af. Ik moest soep, rijst met vis, gebakken in palmolie, bij iedere hap controleren op gevleugelde vrienden. De jongen die mij bediende, Angelino genaamd, vroeg al bij de soep of ik hem aan een horloge kon helpen, en een transistorradio. Een paar stevige schoenen maat 40 was ook welkom.

Hans en Mario hadden mij 's middags in Luanda naar het vliegveld gebracht, waar bleek dat de lijnvlucht naar Sao Tomé die dag was uitgevallen. Mario hoorde dat een Fokker Friendship van TAAG (de Angolese luchtvaartmaatschappij) op het punt stond naar Sao Tomé te vliegen om daar een paar maanden voor binnenlands gebruik gestationeerd te worden. Hij praatte mij aan boord. Geen andere passagiers. Vlucht van ongeveer vier uur, laag boven de zee. Bij aankomst op het aan de baai gelegen vliegveld vond ik alleen Alfredo en niet mijn landgenoten, ontwikkelingswerkers in een veeteelt- en landbouwproject, die ik ook getelegrafeerd had. Alfredo wist wel van hun bestaan, maar niet waar ze woonden, en hij had haast om mij in het hotel af te leveren, dus diezelfde avond naar hen zoeken kon niet.

In bed begonnen aan Tolstoi, *De dood van Iwan Iljitsch.*

### *woensdag 10 september*

Van het door Donna Maria geprezen uitzicht was niets te zien toen ik mijn raam opende. Nevel nog steeds. Kleffe kilte in de eetzaal. Ik installeerde mij in de lobby. Prehistorisch bankstel met klaaglijk piepend binnenwerk. Af en toe liep ik heen en weer op het terras zonder uitzicht. De balustraden en de stenen trappen door vocht aangetast en bemost. Een stuk muur was lang geleden omgevallen en zou altijd zo blijven liggen. Op de stoepen voor de ingang steeds twee, drie jongens. Een gebochelde tuinman schar-

relde tussen hoofd- en bijgebouw die door een overdekte galerij met elkaar verbonden waren.

Om half twaalf langzaam aanzwellend autogeronk in de diepte. De tuinman, de jongens, Donna Maria, ikzelf, allemaal keken wij gespannen naar de oprit van het hotel die in een mistdeken verloren ging. Alfredo? Nee, niet Alfredo, maar een volkswagenbusje dat zes Europeanen afzette. Witte petjes, smoezelige t-shirts. Zij groetten mij niet, liepen door naar de eetzaal en gingen aan de verste tafel zitten. Bulgaren, vertelde Angelino, die een cementfabriek bouwden voor het volk van Sao Tomé en wel eens hier boven, in de wolken, kwamen eten. Ik begon ook maar aan de soep, rijst met vis in palmolie. Telefoon van Alfredo! De eerste keer dat het toestel rinkelde deze dag. Ik hield het natuurlijk voortdurend met één oor in de gaten. De afspraak met de minister van buitenlandse betrekkingen om twaalf uur (waarvan ik dus niets wist) ging helaas niet door, zei Alfredo, het werd drie uur. Om half drie zou de auto komen.

Half drie, nee, twee uur: ik met aktentas op de stoep, de nevels in turend. Geen auto. Om vijf uur nog geen auto. Er waren maar weinig auto's op het eiland, zei Donna Maria lachend.

De lichten in het hotel gingen om half zes aan, maar meteen weer uit. Bijna vierentwintig uur was ik nu op dit eiland en ik had niets meer gezien dan nevel, insecten rond de lampen en in de soep, en zes Bulgaren.

Ik las 's avonds, bij stemmig kaarslicht, verder in *De dood van Iwan Iljitsch*, Duitse vertaling, Reclamuitgave, zo'n klein geel boekje. Beroerde lectuur in deze situatie van gedwongen navelstaren. Een man die op een dag pijn in zijn buik krijgt, gewoon buikpijn. Na een haarfijn beschreven proces van tergend langzame verergering gaat hij op bladzijde 92 dood. Op pagina 80, ingewanden al vol kanker, houdt I.I. zichzelf de spiegel voor: ‘Was willst du, was willst du eigentlich?’ wiederholte er vor sich selber. ‘Was eigentlich? - Nicht mehr leiden. Leben,’ erwiderte er. (...) ‘Leben? Aber wie leben?’ fragte die Stimme der Seele. ‘Jawohl, leben, wie ich vormals gelebt: gut und angenehm.’ ‘Wie du vormals gelebt, gut und angenehm?’ fragte die Stimme. Und nun liess er in seiner Phantasie die besten Minuten dieses angenehmen Lebens an sich vorüberziehen. Allein, wie sonderbar, all diesen besten Minuten angenehmen Lebens schienen jetzt gar nicht

mehr das zu sein, was sie ihm vorher gewesen. (...) Freilich war der Mensch, dem dieses Angenehme widerfahren, nicht mehr da; es war gleichsam nur die Erinnerung an einen anderen (...) da schmolzen auch all die früheren scheinbaren Freuden vor seinen Augen hin, verwandelt in etwas völlig Geringfügiges und häufig sogar Widerwärtiges...'

Ik beëindigde lezing van de novelle met pijnscheuten in linkernier, milt, gal, god mag weten wat er allemaal opeens pijn ging doen. Alle tere delen verdomd gevoelig als ik erop drukte. De blindedarm stak venijnig. Hier op deze godverlaten berg zonder telefoon en auto een acute ontsteking krijgen, en dat allemaal als gevolg van eigen stommiteit: men *moet* zijn reisbibliotheek nu eenmaal met zorg samenstellen. Thomas Mann deed daar minstens een dag over. Boeken *moeten* passen bij de soort reis die je gaat maken en een hypochondrisch aangelegde zak als ik kon een ziektegeschiedenis als die van I. Iljitsch toch alleen lezen met het telefoonnummer van een vierentwintig uur dienstdoende arts onder handbereik.

## *donderdag 11 september*

Om acht uur trok ik het gordijn open. De blauwe hemel deed pijn aan mijn ogen. Diepgroen bergland en in de laagte de kustlijn, kapen, een enkel eiland, witte branding en de zee waarop strepen zonlicht. Op de weg onder het hotelbordes langs, een groep mannen en vrouwen met lange kapmessen over de schouder en hoge rubberlaarzen aan. Andere mensen bewogen in de koffietuinen op de berghellingen achter het hotel en in de kleine vallei recht voor mij.

Angelino bracht mij koffie. Hij zette de radio achter de hotelbar aan. Dankbaar luisterde ik naar de buitenwereld die alleen tegen mij leek te spreken. Samenvatting van de laatste toespraak van de president: met zijn allen werken wij hard aan de vooruitgang van Sao Tomé. Aankondigingen van plaatselijk belang, afgewisseld met oorverscheurende muziek van Bob Marley (die je met zijn reggae door heel Afrika achtervolgde). Ik maakte een bloemlezing uit de radioberichten: begrafenis van Jacinto Vieira morgen om negen uur in Neves; wil Domingus da Rocha zich zo spoedig mogelijk melden op het ministerie van landbouw; de DDT-bespuiting

van huizen begint morgen om acht uur in de Bairro dos Flores. Weer een aantal uitspraken van de president. Dan opeens mijn eigen naam: ik was gisteren uit Luanda komen aanvliegen, begreep ik, en zou de volgende maandag mijn geloofsbrieven aanbieden aan de president, als eerste Nederlandse ambassadeur bij de regering van de Democratische Republiek Sao Tomé en Principe. Lichte paniek: maandag pas! En maandag moest ik terug naar Luanda, als er gevlogen werd. Op die verdomde bergtop leek niets meer zeker.

Nog voor negen uur kwam de mist dikker dan ooit opzetten. Ons uitzicht op de buitenwereld waar het allemaal gebeurde, had niet langer dan veertig minuten mogen duren. Het werd zo donker dat ik de aandrang om in godsnaam dan maar in het wilde weg de berg af te lopen, onderdrukte.

Laat in de middag opwinding bij hotelpersoneel en enige gast: een onverwachte auto opeens voor het bordes! Landbouwdeskundige Willem, die het nieuws van mijn aanwezigheid over de radio had gehoord. (‘Het Sao Tomeser Leugenaartje, kranten zijn hier niet...’) Mijn telegram uit Luanda? Nooit aangekomen. Ik begroette Willem opgewonden, als een oude vriend. Hij keek verbaasd. We zagen elkaar voor het eerst. Ik liet hem pas laat gaan. Hij beloofde de volgende morgen op het ministerie te gaan vragen hoe of wat met mij op die berg, en mij in elk geval te komen ophalen. Hij vroeg of ik nú niet mee wilde naar de andere lui in Sao Tomé, maar om onverklaarbare redenen zei ik haastig: ‘Nee nee, ik blijf nu hier.’ Ik luisterde op het bordes naar zijn piepende remmen op de steile weg naar beneden.

In bed nog lang gelezen in *Phineas Finn* van Trollope. Geen pijn aan nieren en blindedarm. Een zoetjes kabbelend verhaal.

### *vrijdag 12 september*

Om zeven uur ontbeten met eieren, gebakken in palmolie. Las, als voorbereiding op wat komen ging, nog enige nuttige basisgegevens over Sao Tomé en Principe, twee eilanden in de Golf van Guinea, in 1471 ontdekt, circa 85.000 inwoners, vulkanisch, export van cacao, koffie, palmolie. Eerste inwoners voornamelijk gevangenen uit Portugal en slaven uit Angola, die onder de kust van Portugese schepen sprongen en aan land zwommen. De onafhan-

kelijkheid kwam, in tegenstelling tot die van Angola en Mozambique, zonder noemenswaard bloedvergieten tot stand. Dit maakte de ontstaansgeschiedenis van de republiek, zonder legendarische vrijheidshelden, wat kleurloos.

‘Het zijn vriendelijke mensen,’ zei Willem die twee jaar op het eiland zat en ook de andere vroegere Portugese kolonies kende. ‘Zoals veel eilandbewoners zijn het ook hier binnenvetters die zich het centrum van de wereld voelen. Het landje is zo klein dat iedereen iedereen kent; diefstal bestaat niet.’

Hij doemde om kwart over negen op uit de nevel. We daalden snel de berg af en waren al na vijf minuten in stekendhete zonneschijn. Twee, drie gehuchten, een grotere plaats genaamd Trindade. Fietsers stapten af om de landrover te laten passeren. Honden en kippen op de weg. Alle tinten groen om ons heen: van de cacaoplantages, van de pisangbossen, van de palmen boven alles uit.

Het stadje Sao Tomé. Propere straten, een promenade langs de baai waarin twee schepen voor anker. Koeler aan zee. Een wit fort, door de Hollanders gebouwd - waar hadden die geen forten gebouwd. Woonhuizen, kathedraaltje, bankgebouw, alles in Portugees-koloniale stijl, rose en lichtbruin geverfde gevels en muren. Victoriaanse straatlantaarns. Door platanen en waringinachtige reuzen overschaduwde lanen. Veel bloemen. Bedrieglijk idyllisch, zei Willem, en vertelde van de befaamde Duitse psychiater die zich in '73 uit de beschaafde wereld, te weten het mondaine Baden-Baden, terugtrok en op een sprookjesachtige rotspunt aan Sao Tomé's zuidkust een villa liet bouwen, met als naaste buur overzee het tweeduizend kilometer verderop gelegen Sint Helena. Voordat de laatste zending westerse gemakken per schip uit Europa was gearriveeerd, werd hij al uit zijn Neuschwanstein gelazerd door de regeerders van de pasgeboren republiek. (Zoiets dus als wat de Canadese familie overkwam, die in '81 de dolgedraaide consumptiemaatschappij vaarwel zei en zich verborg in de doodste uithoek van de wereld, Port Stanley op de Falklands.)

In een bungalow onder ruisende palmen, zee naast de deur, het ministerie. Korte gesprekken met alle aanwezigen: Alfredo en zijn baas Horacio, chef protocol, en het hoofd internationale samenwerking. Daarna de minister zelf: een slanke vrouw in een lichtblauw gewaad, zakelijk en ernstig. Willem liet mij de rest van het

stadje zien. Het gewezen goeverneurspaleis waarin nu de president zetelde: een rosekleurige suikertaart. Russische en Chinese ambassades. Een kazerne vol Cubanen. Een ziekenhuis met Oostduitse artsen. De markt met vis en groenten. Even het hoofd om de deur in twee huizen van landgenoten die niet thuis waren, maar op hun projectterrein. Willem at bij mij in de Posada waar de mist alweer omheen geslagen was toen we bovenkwamen. Soep, rijst en vis in palmolie. PALMOLIE. Later reed Willem mij nog langs overwoekerde, verdroogde rijstvelden. Eertijds een project van de Noord-Koreanen (Sao Tomé onderhield dan ook werkelijk met *iedereen* die meetelde, vriendschappelijke betrekkingen, zei Willem met een knipoog). Maar ze hadden hier nooit rijst verbouwd, vraten het ook sporadisch, dus was het project een flop geworden. Op dit kleine eiland hadden vele buitenlandse ontwikkelaars hun onanistische lusten botgevierd, aldus Willem. Ik ben er zelf ook een, voegde hij er met een grijns aan toe, stopte de auto, plantte een kwartiertje op zijn gemak uienzaad langs de kant van de weg. Dat deed hij al twee jaar: overal allerlei zaad in de grond waar dat op het oog geschikt leek. Zijn sporen waren nu dan ook overal op het eiland te vinden.

### *zaterdag 13 september*

Vroeg op stap met Willem. De twee Nederlandse projecten bezocht en 's middags naar de zuidpunt van het eiland. Haarspeldbochten in de weg, kleine, ongerepte baaien, rotspartijen voor de kust waartegen golven zich schitterend kapotbeukten. Mooie namen van de dorpjes waar we doorheen reden: Santana, Agua Izé.

's Avonds, na nog een glas bier bij landgenoot Klaas die aan de havenpromenade woonde, door Willem naar mijn bergtop teruggebracht. Het regende hard daarboven en het licht was weer uitgevallen. Donna Maria had de auto horen aankomen en stond te wachten met kaarsen. Ik stommelde met een flakkerend vlammetje de trap op, vergiste mij twee keer in de deur, vond mijn kamer, stak twee kaarsen aan, ging de badkamer in, kleedde mij uit en deed de douche aan. Vanuit de badkamer kon ik het halfdonkere vertrek, weerkaatst in de grote spiegel van de linnenkast, bijna helemaal overzien. De brede zwarte meubels, het bed, mijn koffer op een bank, nog een kast met spiegel. De spiegels op de twee

kasten gaven elkaar hun beelden terug, leek het. Toen voelde ik dat ik niet alleen was. Ik was *niet* alleen - zoiets voel je. Douche uit. Stokstijf blijven staan, handdoek tegen borst, koude druppels op de rug. Een lang ogenblik. Daar ademde iemand in de kamer. Ik wist zeker dat ik iemand niet ver weg hoorde ademen. Nooit hoor je iemand anders ademen, maar nu -. De spiegels wierpen slechts nevelachtige beelden en schaduwen af, maar dat kwam omdat ik mijn bril niet op had. Zonder geluid te maken nam ik mijn bril van de wastafel, maar nog zag ik niet scherp want de glazen waren door warm vocht beslagen.

Ik moest wachten, trillend van kou en ongeduld, tot de nevel optrok. Ik keek in de spiegel die weergaf wat de tweede spiegel weerkaatste. In de kamer zat iemand, met zijn rug naar mij toe. Er zat iemand. Donkerharig achterhoofd boven witrood gestreept boord, armen roerloos op de stoelleuningen, hoofd licht voorovergebogen. Hij en ik hielden nu onze adem in. Het was onnatuurlijk stil want zelfs de regen hoorde ik niet. Hij en ik deden of we er niet waren, al die minuten. Hij moest toch *voelen* dat ik drie meter achter hem stond en hem zag! Het was zo verdomd krankzinnig en belachelijk! Waarom durfde ik hem niet aan te spreken, waarom liet ik mij verneuken door Willem of Klaas, stiekem binnengekomen terwijl ik onder de douche stond - en als het een onbekende was, waarom donderde ik die er dan niet *nu* uit? Het moest Willem zijn, wie anders! Of was het een toevallig, waanzinnig, onmogelijk natuurverschijnsel dat ik hier voorgetoverd kreeg? Een onverklaarbaar spel van spiegels? Alle wetten van de logica werden hier op die lullige koffieberg aan het eind van de wereld gebroken! Ik durfde werkelijk de kamer niet in te lopen. Ik wist dat er iets verschrikkelijks zou gebeuren als ik die kamer in liep. Opeens kwam het er toch schor en angstig uit: ‘Que queres? What do you want?’

Langzaam tilde hij zijn hoofd op. Hij keek mij aan in de spiegels en glimlachte. Ik was het zelf.

...en hoe lang stond ik daar, met gesloten ogen, nog steeds naakt, tegen de badkamerdeur geleund. Hoe lang duurde het voordat ik durfde te kijken of hij er nog zat. Wat zag ik voorbij trekken aan hallucinerende beelden? Kreeg men nachtmerries bij vol bewustzijn? Was dit niet het verschijnsel dat Maupassant beschreven had in *Lui* en andere verhalen? Autoscopie, jezelf zien. De beschrijvers

van zijn ziektegeschiedenis noemden het later een symptoom van vergevorderde syfilis en morfineverslaving. Maar ik had geen syfilis en ik was geen morfinist. Wanneer had ik *Lui* gelezen, wanneer had ik Maupassant voor het laatst gelezen? Niet gisteren, maar vijf jaar geleden, nog langer geleden misschien, dus dat kon ook de reden niet zijn. Een spel van kaarsen en spiegels, niets anders!

Het lukte mij eindelijk om mijn ogen open te krijgen. Kamer leeg. Heel snel, zonder op of om te kijken, kleedde ik mij aan, daalde zo vlug als in het donker mogelijk was de trap af, de lobby in waar een bleek kaarsje trilde op de bar. Angelino lag naast de glazenkast te snurken. Een tor schoot mijn gehoorgang in en gierde als een dolgedraaide machine in mijn hoofd tot ik hem eruit gepeuterd had. Zo komt het einde, dacht ik, op een mistige bergtop, achternagezeten door je eigen spook, een wanhopige tor in het oor. Een belachelijke dood, maar je krijgt wat je verdient. Ik nam voorzichtig een halfvolle cognacfles uit het rek achter Angelino. Hij merkte het niet. Fluitend en niet om mij heen kijkend ging ik mijn kamer binnen en las en dronk tot laat in de nacht.

### *zondag 14 september*

Deze dag was het zo maar urenlang achter elkaar stralend helder op de Monte Cafè. Het eiland lag aan mijn voeten. De heuvelruggen waren groen. Dichtbij gifgroen, maar zacht en liefelijk groen hoe verder je keek.

Willem kwam mij halen om te zwemmen op Praia dos Conchos. Er was ook een folkloristisch dansfeest in het dorp Neves, met veel vrolijke ketelmuziek. Ik deed opgewekt mee met de anderen (alle vijf landgenoten), maar ik was blij toen Willem mij weer bij Boa Vista afzette. Ik was inderdaad opgelucht en blij toen ik dat uitgestorven, onwezenlijke gebouw weer kon binnengaan.

De mist was ondoordringbaar die avond, maar dat deed mij niets meer. Het licht bleef branden, de spiegels waren leeg, mijn kamer zag er bijna gezellig uit. Ik las in de gemoedelijke Trollope en at om acht uur met onverklaarbare smaak een groot bord rijst met vis in palmolie.

(De hele dag getracht die glimlach te reconstrueren. Droevig? Meewarig? Of toch spottend: wat schrik je nou, ik ben het maar.)

### *maandag 15 september*

Om negen uur die morgen niet alleen Horacio en Alfredo met hun Mercedes, maar ook twee agenten op motorfietsen als escorte. Afscheid van Donna Maria. Angelino herinnerde nog even aan zijn schoenmaat.

Met groot, gewichtig geraas de berg af, veel getoeter, mensen stijf in de berm. Zij wisten dat ik langs zou komen, de radio had er nog eens aan herinnerd: om tien uur Nederland bij de president.

Voor het ministerie wachtten nog meer motorrijders. Met sirenegeloei naar het paleis. Met Horacio op een houten podium voor de ingang. Volksliederen, gespeeld door een militaire kapel. Het Wilhelmus klonk als een lichtvoetig Afrikaans dansliedje. Zo zou het vaker moeten. Daarna defilé van een troep soldaten. Het publiek werd op afstand gehouden. De enige witte gezichten die van Willem, Klaas en de drie anderen.

De soldaten namen voor hun laatste mars langs het podium een te grote bocht en waren gedwongen om het kathedraaltje heen te lopen. Zo stonden Horacio en ik dus minutenlang in de houding over een leeg plein heen te staren, hetgeen (volgens Willem later) een lichtelijk belachelijke indruk had gemaakt. Wel op dat podium gelegenheid tot het overdenken van enige vragen. Wie had daar in die stoel tussen de spiegels gezeten, hij of ik? En wie stond zich dan tezelfdertijd te baden, ik of hij? En wie stond hier nu op dat podium in Sao Tomé voor gek, hij of ik?

Horacio begeleidde mij de staatsietrap op. Een grote zaal: empire stoelen en canapés, zware damasten gordijnen van het hoge plafond tot aan de grond, beschilderde vazen op piedestals. Hier kon sinds het vertrek van de laatste Portugese goeverneur niet veel veranderd zijn.

Overhandiging van geloofsbrieven, onder uitspreken van geijkte volzin, aan president die mij daarna voorstelde aan ministers van planning en landbouw. Met president en minister van buitenlandse zaken, nu in een zachtrose gewaad en nog even ernstig kijkend, naar presidentieel werkvertrek voor kort beleefdheidsgesprek. Vragen naar mijn eerste indrukken van Sao Tomé. Hij wist dat ik alle hoeken van zijn eiland bezocht had, maar hij wist niet dat ik in een van die hoeken mijzelf was tegengekomen.

Geronk boven de baai. Het toestel waarmee ik over een uur naar Luanda zou vertrekken.

Horacio bracht mij, na de plechtigheid, naar het huis van Klaas aan de promenade, waar ik mijn zondagse pak uittrok. Vanuit het vliegtuig zag ik nog de scherp gekartelde kustlijn van Sao Tomé, maar mijn bergtop en mijn schim, waren in een witte wolk verborgen.

Maupassant: ‘Il me hante, c'est fou, mais, c'est ainsi. Je sais bien qu'il n'existe pas, que ce n'est rien. Il n'existe que dans mon appréhension, que dans ma crainte, que dans mon angoisse! Allons, assez!...’

*Dit verslag van een confrontatie werd juli 1982 in Straatsburg voltooid.*

# *Nederlandse poëzie*

# Zes gedichten
## *Breyten Breytenbach*

*(Nederlands: Adriaan van Dis)*[*]

### dophou oor die muur

eers is daar die hele blou koepel
dan 'n verfraiingde wit wolk suiwer wit
soos die wit en enkel droom
van 'n baie ou man met skurwe geheue wat op sý dag
so baie van nagvlinders gehou het

dan die halwe sirkel van die maan
so wit in dié dag
'n bles met ouderdomsvlekke
die wit bespikkelde bles van 'n baie ou vrotkaas man
wat deur diep waters loop

en hoër as die mure 'n vlinder wit dartelende
eers een maar daarna twee in flappertone
wit vlug twee wit sakdoekies één
in 'n onsigbare trein

elke dag is huwelik

### spieden over de muur

eerst is er de zeer blauwe koepel
dan een gerafelde witte wolk zuiver wit
zoals het wit en enkel dromend
van een heel oude man met een ruw geheugen die toen hij nog jong was
zo veel van nachtvlinders hield

dan de halve cirkel van de maan
zo wit in die dag
een kaalkop met ouderdomsvlekken
de witgespikkelde kale kop van een heel oude stinkkaas-man
die door diepe waters loopt

en hoger dan de muren een vlinder wit dartelend
eerst een maar daarna twee in flappertonen
witte vlucht twee witte zakdoekjes één
in een onzichtbare trein

elke dag is huwelijk

* *Adriaan van Dis heeft geen herdichting nagestreefd, maar een naar vermogen letterlijke* werkvertaling. *Breytenbach gebruikt het nog zeer kneedbare Afrikaans op eigenzinnige wijze; hij schuwt het neologisme niet en zet de grammatica naar zijn hand. (Red.)*

## seelandskap

*And this very moment, this very word will be Eden. (Enderby)*

kyk af in die donker spieël kameraad
hoe jaag die palms die wind agterna
kyk na die son,
iewers in jou skuil die onvervoegde krag
die rooiborsie breek ritmies sy kristalle pyn
in vermiljoen vokale,
iewers in jou puil die onvervoegde krag
en die onversadigbare engel teer op jou stiltes
vreet aan die son,
al hoe geringer word die niks om die woord,
ringe, ringe, ringe,
vryf jou lippe aan die donker af
aan die lyk van die son
en kyk hoe breek die stilte stralend oor jou kus
tot die onvernietigbare sterk en blind só
glansend stink: dié rictus, kameraad

## zeelandschap

*('And this very moment, this very world will be Eden' - Enderby)*

kijk neer in de donkere spiegel kameraad
hoe jagen de palmen de wind achterna
kijk naar de zon,
ergens in jou schuilt de onvervoegde kracht
het roodborstje breekt ritmisch zijn kristallen pijn
in vermiljoenen vocalen
ergens in jou puilt de onvervoegde kracht
en de onverzadigbare engel teert in jouw stiltes
vreet aan de zon
al geringer wordt het niks om het woord
ringen, ringen, ringen
wrijf je lippen aan het donker af
aan het lijk van de zon
en kijk hoe de stilte stralend over je kust breekt
tot het onvernietigbare sterk en blind zo
glanzend stinkt: de rictus, kameraad

## *om te lewe is om te brand*

*(Andrej Voznesenski)*

heeltemal helder en heeltemal stil: om te lewe is om verteer
te word soos hierdie somersdag van heerlikheid; om weer
en altoos die aardbol se verbyrol te loof, die soel lower
van ruigtes, waterslope, tonge klip, geveerdes se hartnote omtower
tot kettinkies wat die stiltes skakel; hoe heeltemal ryk
is die berg en helder en kaal - net een pluim pryk
reeds wit waar die wind aans fyn serfynklanke en wimpels
sal bol; en dis volbring. kringend het die seisoenesiklus ou rimpels
soos wurms uitgestoot uit die skoot - maar kyk, ons is elk
self die koetsier van vergaan, goejop-regop met hande verwelk
om die doodskar se leisels. want so bid-bid is ons reis
gewik, koel, 'n skelet gekelk in die dagkabaai van vleis...

brand, brand saam met my, lief - te hel met verderf!
om te lewe is om te lewe, is om lewe-lewe te sterwe

## *'leven is branden'* - Andrej Voznesenski

helemaal helder en helemaal stil: leven is verteerd
worden als deze zomerdag van heerlijkheid; om weer
en altijd het voorbijrollen van de aardbol te loven, het zwoele lover
van ruigtes, waterslopen, rotstongen, hartenoten van gevederden omtoveren
tot kettinkjes die de stiltes schakelen; hoe overrijk
is de berg en helder en kaal - alleen een pluim prijkt
reeds wit waar de wind 's avonds kleine orgelklanken en wimpels
zal bollen; en het is volbracht. kringend heeft de seizoenencyclus oude rimpels
als wormen uit de schoot gestoten - maar kijk, we zijn elk
zelf de koetsier van vergaan, bidsprinkhaan-rechtop met handen verwelkt
om de leidsels van de lijkkoets. want zo prevelig is onze reis
gewikt, koel, een skelet gekelkt in de dagpon van vlees...

brand, brand samen met mij, lief - naar de hel met verderf!
leven is leven, is al levende sterven

## sonnet

die pokbloeisels van sterre vervaag en selfs
die entmaan; dan kom traag 'n dag
sonder 'n merkie aan die lyf en dis winter:
die bome se wattetoppe buiwe nie; slegs
'n ietjiewind se riffels in die woordlose riete
en 'n onsigbare skulp oor die berg wat soos
'n suisende dooie diepseedier daar lê;
iewers is daar ook ys in die gleuwe en ander
witter gedroomtes: kouevrugte: die kuiwende brander
breek nooit want helder afgeteken is alles
ingebind in die eindelose swye van lewe
se swart horlosie; om die geklop te mag vul
o om soet die tong te kelder in die pulp:
die tande te gryns deúr dood se bitter skil

## sonnet

de pokbloesems van sterren vervagen en zelfs
de entmaan, dan komt traag een dag
zonder een litteken op het lijf en het is winter
de wattentoppen van de bomen wuifbuigen niet, slechts
rimpels ietsjewind in het woordeloze riet
en een onzichtbare schulp over de berg die daar als
een suizend dood diepzeedier ligt;
en ook ergens ijs in de gleuven en andere
witte gedroomten koudevruchten. de kuivende golf
breekt nooit want alles is helder afgetekend
ingebonden in het eindeloze zwijgen van het zwarte horloge van leven
om het getik te mogen vullen
o om zoet de tong te laten kelderen in de pulp
de tanden dóór de bittere schil van de dood te laten grijnzen

## die teregstelling

dis vyfuur in die môre
die voëls sing
hulle wat netnou opgaan sing

miskien sal húlle vandag
  nog leer vlieg
maar môre-oggend sing die voëls weer

## de terechtstelling

het is vijf uur in de morgen

de vogels zingen
zij die nú opgaan zingen

misschien zullen ze vandaag
nog leren vliegen
maar morgenochtend zingen de vogels weer

## geboorte van 'n fragment

‘waar die Breërivier se waters sag oor die walle stoot soos nat sillabes
oor die tandelose tandvleise
van die oue se mond’

gebore op die iewers-oewers van die Breërivier
(en vandaar die naam)
met die laaste winterbuie
sag kopspelende oor ysterklip en doodsgras
en die veld reeds blou vir lente
bloed in die lakens
teen die dye en oor die gevuiste gesig
'n spinnekop groot soos twee hande vermorsel
net een skreeu deur gordyne
en die swaksiende nag
  wakende oor kleinhoewes
groentetuine waterdiewe vrugteboorde
die rivier se walle is van modder sag
waar otters in die dieppoel gly
die haan stik in sy slaap
maak sy wêreldbesittende trots al dik
soos 'n vrag trane
'n bywoner se katelstyl kraak
nader nog die dagtaak wag
water en verbande word weggedra
'n kers word geblus
en 'n ruiker sterre verdoof
tot 'n ligte labirint
met die eerste reën skink ook die voëls
en skoelappers versuip in die blomme
die dag breek op hande
die oggendstond het grond in die mond

winters het 'n ryplaag van koue papier
somers word deur sonbesies en trekswaels gevier
die aarde is vol arm mense wat aartappels soek

die aartappels rook die mis-aande blou
'n ou man klim boom agter sy bokbaardjie aan
'n ou swart vrou loop platvoet op die water
en vat dan sterfkanker in 'n ou pers huis
die kind kry vleis
en hond se gedagtes
die nag heuningkorf van verre donker lande
met verlies soos jongbye in die heuning-bitter kluis
die dag breek op hande
nou nog
wanneer dit reën
is die wingerde oopgeskeur vet silwermyne

## geboorte van een fragment

‘waar het water van de Breërivier zacht over de wallen stoot
als natte syllaben over het tandeloze tandvlees van de oude mond’

geboren op de ergens-oevers van de Breërivier
(en vandaar de naam)
met de laatste winterbuien
zacht dartelend over ijzerrots en doodsgras
en het veld al blauw voor lente
bloed in de lakens
tegen de dijen en over het vuistig gezicht
een spin groot als twee vermorzelde handen
alleen een schreeuw door gordijnen
en de zwakziende nacht
  wakend over de hoeves
moestuinen waterdieven boomgaarden
de rivierwallen zijn zacht van modder
waar otters in de diepe poel glijden
de haan stikt in zijn slaap
maakt zijn wereldbezittende trots al dik
als een vracht tranen
het bed van een knecht kraakt
nader nog wacht de dagtaak
water en verband wordt weggedragen
een kaars wordt gesnoten
en een ruiker sterren verdooft
tot een licht labyrint
met de eerste regen schenken ook de vogels
en vlinders verzuipen in de bloemen
de dageraad op handen
de ochtendstond heeft grond in de mond

winters hebben een rijplaag van koud papier
zomers worden door krekels en trekzwaluwen gevierd
de aarde is vol arme mensen die aardappels zoeken
de aardappels roken de nevel-avonden blauw
een oude man klimt zijn sik achterna een boom in
een oude zwarte vrouw loopt platvoets op het water
en krijgt dan sterfkanker in een oud paars huis

het kind krijgt vlees
en achterdocht
de nacht honingkorf van verre donkere landen
met verlies als jonge bijen in de honing-bittere kluis
de dageraad op handen
nu nog
wanneer het regent
zijn de boomgaarden opengereten vette zilvermijnen.

# Twee gedichten
## *Job Degenaar*

### Fenomenaal

Soms komt de liefde
uit de diepte stijgt ze op

zoals een vrouw
per roltrap naar de mode;

later zie je haar ineens
op de voorplecht van een schip,

schuift ze zingend
onder een brug uit

recht in de armen
van de zon.

### De treinreis

Grauwe middag en de trein snelt voort,
hoopjes sneeuw liggen onttoverd
langs de baan -

tegenover mij neemt ze plaats, en inderdaad
zo in de ruit onder het pasgeboren licht
ontwaakt ze, wordt ze onweerstaanbaar

mythisch als haar hoofd over de velden
raast, oplichtend bij 't verzitten, een
messias op verkenning in het avondland

## Twee gedichten
### *Judith Elfferich*

Ze hief het hoofd over de huizen
en legde haar armen rond de stad.

Boven de havens hing stilte in grijzen
te wachten op het vallen, ontveinzend
het naderend vallen van nacht.

Zonder ophef verdampte de dag.

Een reiziger die zich bedacht
en afzag van reizen, legde
zich tussen haar haren te slapen,
werd een plek, en liet zich lezen.

Het golven van golven viel stil.

Van ver kwam gonggelui dat zei:
iemand ging scheep in een andere tijd,
een andere zee op dan deze.

## Verzonken stad

Het ging in westelijke richting.
Een lichtstad kwam langszij.
Een eindweegs dreef de horizon
gehuifd, gehavend voorbij.

Maakten we toen slagzij?

Stortten we ons als matrozen in
het zeevreemd neonlicht?
Of waren we zelf de lichtbron
en was de mist te dicht?

De luchtspiegel die ons tartte.
De zee omlaagzigzaggend, dronken.
Een oorlog die bodemloos droogviel.
Een stad in gedachten verzonken.

## Vier gedichten
### *Rabin Gangadin*

De afstand tussen mij en haar
is versmolten. Zij wordt een spiegel.
Nu gebeurt iets onverklaarbaars.
Haar glimlach bevriest, kruipt weg
in haar bittere en harde mondhoeken.

Een kort moment drukt haar gezicht
niets anders uit dan
een gebrek aan een glimlach.
Nu ontluikt de angst erin,
langzaam als een bloem.

Zij glimlacht vals en geniet
van mijn woede. Ik zwijg sinister,
trots en weggevlucht in eigen glorie.
De kussens vertonen de uitholling van twee hoofden.

Om me heen vormt zich een troebel
doorschijnend heden. Een geur van gember.
Uit alle macht walg ik van mezelf.
De zelfverachting begint op te lossen.

Ik zit in een karakterloze stille bar.
Het blonde licht schuimt om me heen.
Mijn gedachten freewheelen
en stijgen op als in een vacuüm.

Hij drinkt veel zonder er bij na te denken.
Nerveus en geïrriteerd drinkt hij onophoudelijk.
Geleidelijk aan komt er een aangename gloed over hem.
Hij voelt zich beter, minder ongeduldig, en tevreden.

Zijn stijgende dronkenschap vervliegt als rook in de wind.
De vrolijkheid trekt zich in het glas terug.
Hij probeert te begrijpen of hij niet in de maling is genomen.
Vermoeid klaagt hij over zijn gezondheid.

Ik doe een bovenmenselijke poging,
levend weg te gaan uit mijn lichaam,
uit mijn verlangen en gedachten,
uit de hele mensheid.

Ik kijk verder en begin te begrijpen
van hoe weinig belang de twisten zijn
tussen romantici en naturalisten,
hoe onbeduidend de debatten over begroting.

Ik benijd niemand meer die in draf
of in galop passeert. Ik ken hen
vrijwel allen van naam. Mijn nieuwe bestaan
heeft mij tot een soort almanak gemaakt
van aardse beroemdheden en schandalen.

# Vier gedichten
## *Eva Gerlach*

### Plan

Werktekening. Hier lopen wij nog samen
maar de straten wijken al voor ons uit,
licht kantelt achterover op de ramen,
huizen storten in zonder geluid.

Omdat de trap de deur de vloer het bed
maar het meeste wijzelf binnenin zo kraakten
zijn wij van het kalkeerpapier gezet.
Voorgoed, omdat wij te veel leven maakten.

### Afscheid

De kamer staat nog om je kleren heen
die koud en breeduit op de grond aan mij
geen boodschap hebben tot jij ze aantrekt.

Vijandig goed. Ik had het wel opgeraapt
en uitgehangen maar nu jij, gevlekt
door het eerste licht, zo zichtbaar niet echt slaapt

heb ik geen keus. Gekleed, schuif ik ze alleen
om bij de deur te kunnen wat opzij.

## Fabeldier

In brieven woon je onder je handschrift
als een lichtschuw insekt onder een steen.
Holten leggen hun armen om je heen;
berekening herleidt je uit dood gewicht.

Sinds ik dit een fractie heb opgelicht
houd je je slapend tussen halfverrot
afval en wacht op mijn oog met het gif
van een elliptisch, bijtend vormelijk slot.

## Regressie

Je groeit tot aan het begin in mij terug.
Voorgoed te wijd, draag ik steeds minder vrucht.

Aannemelijker dan dat het mij benauwde
vroeger, toen je nog leven wou, hoe snel
je naar mijn hart toegroeide, tot mijn vel
haast sprong en ik je slecht voor mij kon houden

is de magere les die ik hieruit leer:
krimpen is pijnlijker dan omgekeerd.

# Twee gedichten
## *J. Hombergen*

### Manen

Dit wankel uit elkaar ontstaan
van maan en evenmaan, tot
zij elkander zijn ontstegen en,
in het stremsel van haar licht,
de een de ander ritmisch doet
bewegen naar milde voorjaars-
golven. Wind schuimt de toppen
af, leggend aan dek lusteloze
plooien in een hoge bleke vlag.
Rust is dit niet, toch weet ik
mij gedragen. Als het schip om-
valt op kerend tij, gaat een zwaar
dansen over de golfslag der dagen.
Nu kunnen herstellen bij hun
laatste licht maan en evenmaan,
die in elkaar vergaan, hun
slinkend evenwicht.

### Het paviljoen

Zeewater stroomt beheerst
langs mijn hals. Ik ben een kind
op een vroege morgen. Ver in zee
loert gevaar, maar het strand
is gezond en sterk. Behalve ver-
afgoding bezit ik geen eigenschap.
Als men over geheimen praat,
waar zijn ze? Nodeloos welsprekend
trekken wolken landinwaarts,
geen acht slaand op het zomers
paviljoen, dat van liefde verteert.
Golven bewaren afstand, vallen terug
in zichzelf, atlantisch gelukkig.

# Twee gedichten
## *Renée van Riessen*

### Ach

Zo wordt het nooit meer:
de sneeuw zo poederdik en je broertje
willoos als een pakje op de slee.
Het trektouw stijf om je nek
en het hondje dat ergens in
dezelfde tuin begraven ligt
zo uitgelaten aan je voeten.

Zo zal het nooit meer worden. Toch
doet dit terugzien minder pijn
dan het vooruitzicht elke dag
weer verder van die plaats te zijn.

### Oud in Overijssel

Twee op een brommer, leren jassen
tegen de wind. Eén lichaam zijn ze
dat zijn beste jaren gehad heeft.
Met mondvoorraad onder haar dijen:

Tassen vol broodjes, een thermoskan
met koffie. Twee op een deken
in de berm, zij schenkt en snijdt
de worst op het brood met voorzichtige handen.

‘We hebben het goed,’ zegt ze, ‘vroeger
had je geen boter maar reuzel, en worst
daar viel nog niet aan te denken.’

Ze reddert als een duif op het oude nest,
hij ziet het aan - de hond is dood,
hun dochters kwamen goed terecht.

# Tien gedichten*
## *L.F. Rosen*

### Ontmoetingen met de doden

Onder hen zat één gekroond hoofd (maar hij verwachtte
geen strijkages) die het allemaal een zwijnenstal
vond. Iets is er dan ook faliekant misgegaan.

Zelfs het venijnigste element bleek niet bij machte
hem in Het Niets op te lossen, noch ook in Het Al.
Mokkend om zijn onontbonden staat trof ik hem aan

op mijn vloer. Woekerend met het laatste schemerlicht
las hij mij luid van toon voor uit de verhalen
van allen die reeds lang voor hem ontbonden waren.

Zijn scepter ondersteunde het ene doodsbericht
na het andere. Die èn die: Parels van totale
ontbinding! Hierop volgde dan de eigen mare.

Zo levend dood met het doordrongen weten vandien,
daar hij eens geen daad achtte dan wanneer de dood
erop volgde, was hij geschaard onder zwerfhonden.

O een god moet toch door zijn ogen kunnen zien
welke rekening aan hem door dit wordt begroot:
Zich eeuwig weten van seconde tot seconde.

* *De poëzie van L.F. Rosen heeft als zeer verraderlijk aspect de suggestie van voortdurend te verwijzen naar reële gegevens uit overgeleverd cultuurgoed. De lezer is dus geneigd ten onrechte verbanden te leggen met bekend aandoende elementen, waardoor hij het spoor onherroepelijk bijster raakt. In werkelijkheid heeft men te doen met een uitsluitend naar zichzelf verwijzende, geheel persoonlijke 'mythologie', zoals ons duidelijk werd uit correspondentie.*

*Bepaald uniek is Rosens voorstelling van de dood als indenkbare toestand. Er is hier sprake van een krachtdadig eerherstel voor deze uit onze samenleving gebannen 'zijnsvorm', althans* de beleving *daarvan.*

## De omgekeerde Nebukadnezar

De onverschilligheid die hij eens had geducht,
de natuur die zelfzuchtig was, onaangedaan,
een schijngestalte van 't Almachtig Opperwezen,
Zijn gelijke in onverzadigbare vraatzucht,
hij raakte er steeds meer in thuis en wist zich stilaan
van al de halfzachte sentimenten genezen.

Van de honden leerde hij blaffen naar al wat
ongevaarlijk was. Het duivels handwerk der slangen
leerde hem het kruipen op het pad van venijn.

Maar zelf heeft hij ook schoolgemaakt met een bloedbad
onder kinderen. En met hun schedels behangen
sliep hij; hun roze vel geplooid tot baldakijn.

En al hoger en hoger klom hij in hun rangen.
Ze dweepten met hem, de jonge en trotse dieren!
Zijn onverbiddelijkheid was voorbeeld voor allen.

Bitter was het op een dag te worden gevangen
en tentoongesteld als een kopschuwe papieren
tijger, één te moedeloos zelfs voor schijnaanvallen.

## Het harmagédon

Ze doven reeds de lichten van 't kadaverbal.
Een vuilgeel hemeldak dat hermetisch op slot
zit en nog geen bejaarde engel naast uw kussen,
het is al wat u van dit uur bijblijven zal.

Wat had u dan verwacht? Een teerhartige god
die in een klare vioolpartij ondertussen
de ene snik en zucht na de andere slaakt?
- Dat was maar een belofte voor de pruimentijd.

De laatste kruimel van al wat thans moest bestaan
wordt aanstonds alweer door de vuurstorm uitgebraakt.

't Aloude geblaf tegen dood en eeuwigheid
lijkt wel nooit geschreven, is hiermee afgedaan.

## Quasimodo

Hij was onze slaaf en kreeg verdiend heel veel slaag
om zijn toverbochel die monumentaal oprees
links van zijn omploegd, aan alles schuldig gelaat.
Een pop leek hij dansend aan onzichtbare touwen,
op welke dolzinnige melodie bleef vaag.
Maar meer nog dan hierom was hij slaaf om zijn vrees
die hem aan ons uitleverde met de regelmaat
van zijn verschijning. En met hem in onze klauwen
werden wij koele geleerden dan wel despoten.
We hebben hem nog met zijn konijn laten trouwen
om dan zijn trouw met konijnebraad te belonen.
Maar leuk was toen al anders en als echtgenoten
gingen wij dra verder om slechts dat te berouwen.
Tot we dus zelf een bochel gingen vertonen.

## Een hermetisch geheugen. Een necropool.

Hier in deze immense steengeworden nacht;
in deze stad waar zelfs geen kelders, geen riolen
zijn te vinden, geen gat ongevuld is gebleven,
niets niet in stof gesmoord, is zij ondergebracht.
En ongenaakbaar in zijn eigen steen verscholen,
ligt de Moloch, van eigen duisternis vergeven,
volkomen ontvleesd en koestert zijn stenen almacht
en heeft haar voor mij immer onvindbaar bevolen.

Toch, Moloch, eenmaal zal 'k een schop in uw lijf steken,
uw dichtgemetselde aderen openbreken,
gat na gat, tunnel na tunnel slaan in uw steen en...

O ik zie haar daar al naderen, zonbeschenen,
over de straten van de opengebroken stad.
Niets houdt dat tegen, te zeer heb ik haar liefgehad.

## Als een lam

't Was groots, feeëriek en zonder wanklank begonnen,
als een balzaal vol van glans van verlichte dingen
en gratie van vrouwen die hem op de arm namen.
't Was onafwendbaar dat elke berg werd beklommen.
Hij zag er zulke schoonheid dat hij wel moest zingen!
't Leven was vol geduld; een en al ja en amen.
En de tijd was niets. Hij was nog zonder geheugen.
Niets werd herdacht dat uit de veelheid weggenomen
werd. Dat wat brak was altijd nog inwisselbaar.
Een bonte groothandel in verrukking en leugen!
Maar uitgeleefd zal dit alles eens terugkomen
in het geheugen als koeien op het abattoir.

## Mea maxima culpa

Hij bleek wel degelijk straffeloos aangestaard
te kunnen worden. Niets aan hem was meer fataal.
Hij was niet eens van massief goud zoals beweerd.

't Volk schuifelt vaderloos voorbij. Een bedevaart
had het hen eerst nog geleken. En nog eenmaal
wilde men zingen alsof men niets had geleerd:

Andreas! Andreas! O Vorst die duizend zonnen,
immer rijzend, immer stralend, over ons bracht!
't Kwam er niet van. De geschiedenis had z'n asla

tot op de bodem leeggestort. Niets was gewonnen
dan ontluistering. Usurpator ducht zijn macht
niet, die is voorbij, maar zijn oprecht Mea Culpa!

## Duif in een verrekt klein kooitje

Ai en dan te bedenken dat er duiven zijn
die weten dat er negers in Afrika wonen
die in de regen dansen en daarom nooit kaal
worden en een doorgeroeste telegraafpaal
vereren en op verzoek hun achterwerk tonen
en van de stoïcijns langsdenderende trein

eens de vogelgod (het is gewis een duif) verwachten
die nu nog ergens in de onderwereld zucht.
O er is daar een hele stam met haar gedachten
bij jou, o duif! En dit is meer dan een gerucht:
Dat je kwelgeesten duizend helse doden wachten.

## Muerte

De parken hier zijn wonderschoon en wonderstil.
Men komt er goddank geen zingende sukkels tegen
maar prachtig vleesloos gedierte in drakebomen,
engelachtige skeletten bij een bloedfontein.

Werkelijk niet veel dat met iets van levenswil
hier ronddraaft. Alleen de Dood schoffelt wat verlegen
in de schedelperken. De rest staat te bekomen
van 't volle leven en terdege dood te zijn.

- O te luchten in de daverende stilte, 't zwijgen
van jewelste, bevrijd van zeurderige, picnick-
manden slepende zaligen! - Mondje ferm toe
is 't motto. Schouderklopjes zal men er niet krijgen
noch de genade deelachtig worden en bloemschik-
ken lere men elders. Hier is men dood en hoe!

## Het einde der tijden

't Siste, als gooide iemand water op een vuur.
Toen was 't hemels vreugdevuurwerk voorgoed geblust,
en ieder uurwerk was niet meer dan een graftombe
waarin de laatste tik omarmd in 't laatste uur
van de laatste dag onhoorbaar werd doodgekust
en tuimelde in een massagraf van seconden.

Als laatste aan de randen van de tijd gedrongen
zag 'k planeten gevangen in een vreemd nieuw licht,
ja hele sterrenstelsels aan mij voorbij drijven
en dacht, dacht aan de God die dit had aangericht,
dat Hij wel een God moest zijn. En voor het laatst sprongen
tranen in mijn ogen. Zag maar kan niet beschrijven
't verdronken kind met het goddelijk aangezicht.

# Twee gedichten
## *Nico Slothouwer*

### De man en zijn tas

Zijn tas is van het soort om mee naar school te gaan;
hij kocht hem laat, de leerplicht al verzaakt.
Hij kocht hem om te worden heengezonden met een ideaal,
dienstwillig diplomaat te zijn van wat hij miste.

Zo ziet men hem op straat: een man met dichtgeknoopte jas,
de tas waarvan de inhoud steeds wordt uitgedeeld, uiteengezet.
Zijn leven is vermoedelijk geslaagd; het diepst geheim
ervan is immers algemeen en openbaar gebleven.

*D'un château l'autre*, wat bracht ons ditmaal op gang?
De liefde is toch slechts van God verlaten, ik ga met haar vooruit,
chaufferend langs de verten die we nog herkennen van Zijn Wegen,
verleden, dat langzaam en behaagziek van ons glijdt.

De liefde en ik in één cabine; Céline noch oorlog rijden mee.
Zíj leest de kaart; ík denk dat alle steden eender zijn geworden,
elkaar met promiscuë gekoketteer voornamelijk imiteren.
Apeldoorn, een ordinaire meid... We sturen aan op Almelo.

Hoe daar de binnenstad in Hema-veile strijdtooi een rivale is!
De liefde raadpleegt lachend onze cursus *Vrije Autochtoon*; bij
'dagelijkse onbemiddeldheid' is het advies: 'luidruchtig dwepen'.
Zij verft haar lippen rood; mij bekruipt de spijt om Ferdinands afwezigheid.

Als de liefde dan fier het voertuig verlaat, in Almelo uit swingen gaat,
denk ik het nieuwe hoofdstuk aan de *Reis.* De haat schreeuwt al uit
regel één, ik sta in grote fouten geparkeerd, maar wacht vertrouwend
op de toekomst af - ze komt vast weer, mijn dierbaar kompas.

## Leven
### *Peter Verstegen*

Het leven geeft en neemt, maar als het geeft,
ontgaat het menigeen dat hij iets krijgt.
Waar je niet voor betalen moet, dat heeft
nu eenmaal weinig waarde, maar dan dreigt
het weg te vallen en, zowaar je leeft,
het was de kurk waarop je dreef.

Soms slaat het leven toe als het getij
dat een wadwandelaar verrassen kan:
volgens de eb-en-vloedtabel liep hij
geen risico, maar nu kalft de strook land
waarop hij loopt razendsnel af: nog even
en hij moet vechten voor zijn leven.

In ieder leven wisselt eb met vloed,
maar wat bemerkt de drenkeling daarvan?
Hij voelt de bodem niet, hij zwemt zo goed
hij kan, maar is gewoon te ver van land;
het is hoog water en het duurt zo lang
dat hij het wel vergeten kan.

De dood is niets dan uitgeademd leven,
kent geen getij, geen cyclussen van pijn
en lust, markeert het einde, om het even
hoe je nog spartelt om erbij te zijn.
Leven: een interval van korte duur,
dood is wat blijft in de natuur.

# *Essay*

## Bennebroekse dagen en Arabische nachten
### *Jan Kal*

De bewerkingen in sonnetvorm van Arabische poëzie, waarvan er elders in dit nummer acht zijn opgenomen, dateren van 1967. Ze zijn alle gebaseerd op de Duitse versies die Hans Bethge gaf in zijn bundel *Arabische Nächte* (Leipzig 1920). Bethge ging bij het maken van zijn *Nachdichtungen* uit van prozavertalingen door oude Franse oriëntalisten: Silvestre de Sacy, *Chrestomatie arabe* (Parijs 1806), Jean Humbert, *Anthologie arabe* (Parijs 1819), Grangeret de Lagrange, *Anthologie arabe* (Parijs 1828) en Ferdinand de Martino et Abdel Khalek Bey Saroit, *Anthologie de l'amour arabe* (Parijs 1902). Ik heb geen pogingen gedaan deze bundels op te sporen om verfijningen aan te kunnen brengen die de oorspronkelijke tekst mogelijk dichter benaderen. Daardoor zijn de hier afgedrukte versies als poëtische uiting vierdehands, als vertaling derdehands, en als sonnet van mij alleen. De oorspronkelijke tekst, die voor ieder die de moeite neemt Arabisch te leren toegankelijk is en blijft, kwam dus vervormd via het Frans van een geleerde en het Duits van een warhoofd (‘Im Araber hat die semitische Rasse ihre edelste Ausbildung erfahren’) terecht in de sonnetten van een twintigjarig Nederlands dichter, op zoek naar onderwerpen.

*Arabische Nächte* had ik aangetroffen in de Stadsbibliotheek van Haarlem, nadat ik daar eerder gezocht had naar vertaalde Chinese poëzie en met Bethge's *Die chinesische Flöte* naar huis was gegaan. Wat ik wist van de Chinese dichtkunst kende ik al jaren uit de Phoenix Pocket no 26 *Spiegel der Chinese beschaving* van Drs. H. van Praag, maar het vuur begon pas werkelijk te branden door Slauerhoffs *Yoeng Poe Tsjoeng* en zijn verhalen over de dichter Po Tsju I, die ik in dat jaar had leren kennen. Ik dichtte ook, sinds 12 november 1965, en had daardoor belangstelling gekregen voor het werk van andere dichters en wat hen bewoog.

Op het moment dat ik mijn eerste gedicht schreef was ik bijna negentien en had nog nooit een hele bundel van een bepaalde dichter gelezen. Ik was tot dichten gekomen toen ik door ziekte ge-

veld geen kant meer uit kon, terwijl het leven buiten, waaraan ik deel wou nemen, gewoon verder ging. Al twee maanden lag ik met onuithoudbare hoofdpijn op mijn kamer bij mijn ouders. Het verontrustte me zeer dat er geen eind aan deze levensbelemmering leek te komen. Als enthousiast hardloper die drie keer in de week trainde, liep ik nog op 8 augustus een nieuw clubrecord van de Haarlemse Athletiek Vereniging op de 1500 meter steeple chase junioren. Ook wilde ik zanger worden van een beatgroep; de vioolstudie had ik opgegeven. Naar aanleiding van een advertentie in het *Haarlems Dagblad* had ik die zomer auditie gedaan bij een beatgroep en was aangenomen. Eind augustus kreeg ik op een middag met prachtig weer een aanval van hoofdpijn die niet echt overging. De dagen daarna zeurde de pijn door en werd nu en dan zo hevig dat ik alleen maar kon liggen. Overigens deed ik of er niets aan de hand was. Op 5 september kon ik maar net de tweede ronde van een achthonderd meter uitlopen in Utrecht; in een roemloze achtste positie passeerde ik de finish. Nu was ik echt ziek. Ik ging niet naar school, niet naar de trainingen en niet naar de repetities van The Men. 19 september zou mijn laatste grote wedstrijd zijn als junior, de Nederlandse clubkampioenschappen. Ik had nog één keer willen uithalen op mijn beste nummer, de 3000 meter, met een persoonlijk record. Telefonisch liet ik mij bepraten om in het belang van de club toch voor enige punten te zorgen. Tijdens de wedstrijd zag ik de baan voor mijn ogen draaien en zakte in elkaar. Toen de voorhoofdsholteontsteking waar ik mee liep genezen had moeten zijn, maar de pijn en de duizelingen bleven, werd er een EEG gemaakt (‘koppogram’, zou Reve later schrijven). De behandelend neuroloog legde uit dat mijn hersenzenuwen ontstoken waren. Dat zou wel overgaan als ik maar stipt de pillen slikte, maar het kon best eens jaren duren voor de pijn geheel gesleten was. Na het vernemen van deze uitslag, op 10 november 1965, liep ik met mijn vader langs Boekhandel Willa Reinke, uit de etalage waarvan Franz Kafka mij aankeek uit het boek *Franz Kafka in Selbstzeugnissen und Bilddokumenten, dargestellt von Klaus Wagenbach.* Mijn vader vroeg of ik het hebben wou en kocht het voor me. Bij het doorbladeren werd ik getroffen door de zin: ‘Das Buch muss die Axt sein für das gefrorene Meer in uns’, waarbij Wagenbach aantekent: ‘Es ist ein knapp Zwanzigjähriger, die hier mit erschütternder Selbstverständlichkeit von einem *gefrorenen Meer in uns* spricht, wenn auch gleichzeitig von der Axt

die es spalten soll.' Ik voelde geen bevroren zee in mij, maar wel een meer, een meer vol troep, dat ik reinigen wilde. Het woord 'Meer' in combinatie met 'Buch' zette mij aan tot het schrijven van een gedicht.

Voor het eerst had ik iets wezenlijks van mezelf naar buiten gebracht in een houdbare vorm, iets wat afgezien van de waarde voor anderen, zou blijven bestaan. Dit houdbare resultaat gaf mij een diepere bevrediging dan het spelen van vioolmuziek die meteen vervloog. Voor Sinterklaas kreeg ik Vromans *126 Gedichten*, en prompt nam mijn volgende gedicht de vorm aan van een van zijn fabels. Een week later keerde ik op school terug, en kreeg van de klas Lucebert, *Gedichten 1948-1963*; de gedichten die ik daarna schreef bleven niet alle vrij van zijn invloed. In de zomer van 1966 schreef ik ook eens een sonnet. Aan publikatie dacht ik nooit, maar wel zag ik een glorievolle toekomst als beatzanger voor mij weggelegd. Ik deed wederom auditie, nu bij de reeds bestaande groep The Lazy Bones, en zakte na afloop van mijn tweede optreden opnieuw met duizelingen in elkaar. Weer was ik uitgeschakeld, net nu er een single van ons zou worden gemaakt. Een andere zanger verving mij bij de opname. Zo bleef een plaatsje in de Nederbeat mij ontzegd.

De uitzichtloosheid van mijn dagen probeerde ik inhoud te geven door vanaf 1 januari 1967 een dichtgemiddelde aan te houden van één per dag. In de sporadische sonnetten herkende ik een eigen toon die in de rest van mijn produktie afwezig was. Bij lezing van Bethge's *Die chinesische Flöte* zag ik bij bepaalde verzen meteen hoe ik de rijmloze Duitse jamben om kon zetten in Nederlandse sonnetten. Ik voelde dat ik mijn vorm gevonden had. Tussen 31 mei en 17 juni voltooide ik er elf, waarvan ik de inhoud boeiender vond dan mijn eigen gepieker. Tussendoor zakte ik voor mijn eindexamen. Op zoek naar nieuw materiaal voor mijn sonnettenkoorts haalde ik de *Arabische Nächte* uit de bibliotheek. De meest tot mijn verbeelding sprekende verzen, 'Der Verführer' en 'Die Spröde', eigende ik mij het eerste toe, op 21 en 22 juni 1967. Deze oosterse periode was na een half jaar uitgewoed. Een echte Marina zei mij meer dan een verre Suïla. Eenmaal in Amsterdam woonachtig schreef ik de gedichten die ik uit mijn Bennebroekse periode wilde bewaren, tweehonderd stuks, in chronologische volgorde over in een dik schrift. De rest gooide ik weg, voorzover ik dat nog niet gedaan had. Toen ik hoorde dat dit nummer van

*De Tweede Ronde* gewijd zou zijn aan de Arabische letterkunde, haalde ik mijn schrift weer voor de dag. Ik raakte opnieuw onder de bekoring van de sfeer, die voor mij ook te maken heeft met het feit dat deze poëzie mij in een kritieke periode op de been gehouden heeft. Bij natelling blijken mijn oosterse sonnetten te bestaan uit 26 chinoiserieën en 26 arabesken, zoals ik ze altijd genoemd heb. Van twee van de acht arabesken die hier volgen is de maker onbekend. Over de zes andere dichters volgen hier enige wetenswaardigheden.

Imroe al-Kais gaat door voor de grootste dichter uit de pre-islamitische tijd, de *djahilija*, de periode der onwetendheid, maar ook voor de grootste Don Juan uit de Arabische geschiedenis. Schijnbaar zonder voorafgaande ontwikkeling bloeide in de zesde eeuw de Arabische dichtkunst op in een zo volmaakte vorm, dat deze de eeuwen door als standaard is blijven gelden. De verzameling van dit hoogtepunt der voor-mohammedaanse poëzie, de Gouden Oden, wordt ondanks de wereldse inhoud bijna als een nationaal heiligdom beschouwd. In *De Arabieren* schrijft mr. L.O. Schuurman hoe er een storm van protest opstak toen in de twintiger jaren van deze eeuw de blinde Egyptische schrijver en geleerde Taha Hoesain het waagde hun authenticiteit te ontkennen. Dit deed de strijd onder de arabisten ontbranden over de vraag of deze poëzie door latere compilatoren is nagedicht en bijgevijld, of dat de *djahilija*-poëzie op een eeuwenoude orale traditie berust, waarvan de beproefde formules door Imroe al-Kais het briljantst zijn toegepast. Om zijn genotzuchtige levenswijze werd de dichter door zijn vader, de koning van het Noord-Arabische rijkje Kinda, verbannen. Met gelijkgestemde vrienden leidde hij een zwervend leven, gewijd aan vrouwen, de jacht, en de poëzie. Volgens sir Hamilton Gibb, in *Arabic Literature: an introduction* (1924) worden zijn verzen, behalve door hun poëtische perfectie gekenmerkt door een volkomen egocentrische inhoud. Het gedicht ‘De verleider’ alleen reeds toont dit aan. Nadat zijn vader door een vijandelijke stam was verslagen, rekende Imroe al-Kais het tot zijn plicht zich op de moordenaars te wreken en het erfdeel van zijn vader terug te winnen voor zijn stam. Ondanks een aaneenschakeling van gevaarlijke veldtochten lukte hem dit niet. Keizer Justinianus haalde de heethoofdige krijgsman-dichter naar Byzantium en benoemde hem na enige tijd tot phylarg van Palestina. Op weg daarheen stierf Imroe al-Kais te Angora in Klein-Azië. De legende wil dat

hij op instigatie van Justinianus is vergiftigd, wegens het verleiden van een keizerlijke prinses. Volgens Mohammed gaan alle dichters naar de hel, met Imroe al-Kais voorop.

Zijn tijdgenoot Amr ibn Koelthoem, die leefde in het noordoostelijk deel van de Syrische woestijn, is in zijn gedichten de woordvoerder van de stam der Taghlib. Een belangrijke functie van een dichter in het heidense Arabië was het breed uitmeten van eigen verdiensten of die van de stam, en het belachelijk maken of vernederen van persoonlijke tegenstanders of andere stammen. Zijn gedichten geven een levendig beeld van ‘De dagen der Arabieren’, de periode van anarchie in de Syrische woestijn.

Aboe Noewaas (762-810), hier vertegenwoordigd met ‘De preutse’, is de grootste dichter uit de tijd na Mohammed, de klassieke periode (660-1250). Hij was de laatste natuurlijke troubadour van de oude genres, alsook een meester in de nieuwe liefdeslyriek van de ghazal. Verder schreef hij spotgedichten op religieuze zaken, die hem onder vrome Mohammeddanen gehaat maakten. Hij werd geboren als zoon van een Perzische wasvrouw en leefde aan het hof van Bagdad, als onafscheidelijke vriend en metgezel van Haroen al-Rasjied, bekend uit de Duizend en Eén Nacht. Dat is ook de titel van een der mooiste gedichten uit de Nederlandse literatuur (‘Zij kwam en droeg een wâ melkwit en -zacht / en hare oogen waren ingevangen / in mijmering; de rozen harer wangen / zegenden Hem, Die ze had voortgebracht...’) uit *Oostersch* van Leopold. Ik heb altijd gedacht dat dit een oorspronkelijk gedicht van Leopold was in oosterse sfeer. Nergens in de uitgaven die ik bezit, te weten J.H. Leopold, *Verzen. Tweede bundel.* Eerste druk, 1926, en de verzamelbundel *Verzen, Fragmenten* (Brusse/Van Oorschot, 1967) blijkt dat het in de gehele bundel gaat om verzen naar Perzische en Arabische dichters. In 1926 waren slechts bepaalde gedichten gerangschikt onder het hoofdje Soefisch I-XXXI en Omar Khayyam I-XXIV. In 1967 bleek Oostersch I uitgebreid te zijn met extra kwatrijnen *Uit de Rubaijat* en waren de eigennamen Saadi en Mansoer el-Hallas elk één maal als titel boven een groep kwatrijnen en een gedicht gezet. De conclusie van mij als lezer was dat de rest van de gedichten dus eigen werk van Leopold vormde, op oosterse thema's. In de prachtige nieuwe uitgave *Verzamelde Verzen* (Athenaeum-Polak & Van Gennep, 1982) staat plotseling achter ieder gedicht uit *Oostersch* de naam van een Perzisch of Arabisch dichter tussen haakjes. Het

nawoord wijst uit dat deze lijst werd overgenomen uit de door J.F. van Royen verzorgde bibliofiele Kunera-Pers-uitgave uit 1922, die ook reeds de ondertitel droeg *Verzen naar Perzische en Arabische dichters.* Leopolds *Duizend en Eén Nacht* blijkt tot mijn verrassing op Aboe Noewaas terug te gaan.

Tijdens het schrijven van dit artikel kwam ik in contact met Leo van der Zalm, die uitgebreid van deze materie op de hoogte bleek. Hij had er ooit een scriptie aan gewijd, waaruit te leren valt dat Jan Hulsker in de *Gids* 1935 pp. 40-71 onder de titel *De bronnen van Leopold* van zevenenzestig verzen uit Oostersch I, II en III het mogelijk origineel heeft vastgesteld. *Duizend en Eén Nacht* was daar niet bij. J. Staal wist er in *Amsterdams Tijdschrift*, jaargang 1953, pp. 30-38 en 73-81 nog twee andere aan toe te voegen. Zelf stootte Van der Zalm op een tekst die veel overeenkomst vertoont met de middenstrofe van *Duizend en Eén Nacht.* Het is *Auf einen Jüngling in roten Gewand* in de vertaling van Enno Littmann, overgenomen in Wilhelm Kundert, Annemarie Schimmel und Walter Schubring, *Lyrik des Ostens*, 1965[5], uit E. Littmann, *Die Erzählungen aus den 1001 Nächten*, nach der Calcutaer Ausgabe von 1838 übertragen, Leipzig 1821-1828, dat als volgt begint: *'Er zeigte sich im Anemonenkleide, / Gleich wie ein Feind, und doch ein Freund genannt. / Verwundert sprach ich drauf: "Du bist ein Vollmond, / Du kommst, und wundersam ist dein Gewand. / Hat deiner Wangen Rot sich so gekleidet? / Hast du dein Kleid mit Herzensblut getränkt?" / Er sprach:...'* Bij Leopold heet het: *'Zij kwam en droeg een stromend vlammenkleed / rood als haar hoogmoed zonder meededoogen / en ik riep uit verwonderd en bewogen: / gij, die u blanker dan het maanlicht weet, / hoe durft gij komen met een wangenpracht, / waarop de druppels onzes harten tronen, / en met het trots satijn der anemonen! / En zij:...'.* Van der Zalm geeft als mogelijk model voor de opbouw van het gedicht bij Leopold, nl. het symbolisch aanwenden van een reeks kleuren in een gesprek tussen gelieven, een anoniem dertiende-eeuws dichter uit Bethges *Arabische Nächte*, die achtereenvolgens witte, groene en zwarte tranen schreit. Wijzend op het christelijk beeldgebruik van de eerste strofe en de reminiscenties aan de psalmen in de derde, die met de tweede strofe en de titel in tegenspraak lijken, concludeert Van der Zalm dat een onderzoek naar religieuze motieven in het geheel van Leopolds werk wellicht veel zou kunnen bijdragen tot inzicht in de persoon van de dichter. Wanneer Leopold uitsluitend Rückerts versie heeft gebruikt als inspiratiebron, valt nu reeds op hoe eigenmach-

tig hij te werk is gegaan bij het inlijven van oosterse poëzie in die van hemzelf, overigens met een schitterend en belangwekkend resultaat. Daar Leopold zich niet ontzag ‘hij’ in ‘zij’ te veranderen, vraag ik mij af in hoeverre Bethge of diens bron betrouwbaar is in de geslachtsaanduiding. Het is namelijk bekend dat het grootste deel van Aboe Noewaas' liefdeslyriek aan knapen is gewijd. Het kan dus zijn dat mijn regel: ‘En ook haar rok ging langzaam naar beneden’ gelezen moet worden als ‘En ook zijn broek ging langzaam naar beneden.’ Of, om het vager en oosterser te houden: ‘En ook het kleed ging langzaam naar beneden.’

De dichter van ‘Jammerklachten’ is Bethge niet bekend. In de mij door Leo van der Zalm getoonde *Orientalische Dichtung* van Friedrich Rückert wordt het toegeschreven aan Aboe Firaas (932-968). Deze behoorde tot de dynastie der Hamdaniden uit Noord-Syrië. Hij was de neef van Aleppo's krijgszuchtige heerser Saif al-Daula, die een kring van dichters rond zich verzamelde. Aboe Firaas' talent kwam tot volle ontplooiing tijdens vier jaren van gevangenschap in Constantinopel (957-961). Na de dood van zijn neef poogde hij zich meester te maken van de stad Hims, waarbij hij sneuvelde ‘in de bloei zijner jaren’. De dichter was toen zesendertig jaar. ‘Jammerklachten’ is hiermee de eerste arabesk waarvan mij achteraf een andere dan Bethge's versie onder ogen komt. De vertaling van Rückert, die de oorspronkelijke strofe-indeling volgt, wijst uit dat het om vijf maal twee gepaarde regels gaat. Bethge heeft twee regels meer nodig: één smeerde hij uit over twee, en één voegde hij toe, de zwakste, die bij mij iets lachwekkends heeft gekregen.

Ahmad Bey Sjauki (1862-1932) tenslotte, geldt als de prins der dichters van de Arabische Renaissance-periode, de *Nahda* (1800-1918). Door het contact met Europa werden de Arabische landen zich bewust van hun eigen, bijzondere identiteit. Zij trachtten deze te bewaren op cultureel gebied zonder zich te willen afsluiten voor elke westerse invloed. Volgens de *Moderne Encyclopedie van de Wereldliteratuur* bezong Ahmad Bey Sjauki onder invloed van de Franse romantici, zoals Lamartine, Europese onderwerpen in een klassieke vorm. Aan de inhoud van ‘Als jij verschijnt’ is dat niet te merken; over de oorspronkelijke vorm kan ik niet oordelen.

Bethge vermeldt in zijn nawoord de legende dat de Arabieren, toen ze met dichten begonnen, hun verzen het vertrouwde ritme van de kamelentred meegaven. Zelf streef ik er naar dat mijn son-

netten lopen als een trein. Daarom heb ik technische onhandigheden in mijn versies van 1967 weggewerkt in de aan Bethge ontleende toon van die tijd. Aan het vertalen van de meeste gedichten zou ik, wanneer *Arabische Nächte* mij vandaag voor het eerst onder ogen zou komen, niet meer beginnen. Ook destijds kwamen vele daarvan mij als aanstellerig voor. Toch heb ik ze altijd als een wezenlijk onderdeel van mijn werk beschouwd. Slechts arabisten kunnen vaststellen in welke mate ik in mijn Bennebroekse dagen de kunstbroeders uit het Nabije Oosten onbedoeld geweld heb aangedaan.

## Iets over Nagieb Mahfoez
### *Richard van Leeuwen*

Voor het grootste deel van lezend Nederland is Nagieb Mahfoez een onbekende, in de Arabische wereld echter is zijn naam een begrip. Hij is al jarenlang de meest gelezen en bewierookte Arabische auteur van romans en verhalen en wordt beschouwd als een der grondleggers van de romantraditie in de moderne Arabische literatuur.

Mahfoez heeft nooit veel over zijn persoonlijke leven willen onthullen. Hij werd in 1911 of 1912 in Cairo geboren, studeerde filosofie, maar verkoos een toekomst in de literatuur boven de wetenschap. In de jaren dertig en veertig werden zijn eerste verhalen en romans gepubliceerd. Aanvankelijk bestond er weinig belangstelling voor zijn werk en waren de publikatiemogelijkheden beperkt, maar Mahfoez zette door, ‘met de koppigheid van een stier’, zoals hij het zelf eens uitdrukte. In 1957, na de publikatie van de *Trilogie*, die door velen als zijn meesterwerk wordt beschouwd, kreeg Mahfoez eindelijk de erkenning die hij ambieerde. Zijn populariteit strekt zich nu tot ver buiten de grenzen van Egypte uit.

De romanvorm was in de sterk op poëzie gerichte klassieke Arabische literatuur onbekend. De prozakunst werd onder andere beoefend in de vorm van vaak zeer vormvaste schelmenverhalen, of in de vorm van meer simpele verhaalliteratuur, helden- en liefdesverhalen en volksvertellingen. In de negentiende eeuw, toen de Arabische wereld steeds schrijnender werd geconfronteerd met de westerse economische en militaire superioriteit, kreeg men vooral in Syrië en Egypte belangstelling voor de culturele verworvenheden van de Europese landen. De nieuwe politieke omstandigheden en de nieuwe opvattingen vergden adequate uitdrukkingsmiddelen en de Arabische litteratuur moest zich van andere vormen gaan bedienen. De Europese literaire vormen, de roman en de novelle, kregen steeds meer navolging. Aanvankelijk legde men zich vooral toe op imitaties en bewerkte vertalingen van westerse romantische literatuur en het schrijven van historische romans, bij uitstek geschikt om de Arabische nationale en culture-

le identiteit en waardigheid te bevestigen. In het begin van de twintigste eeuw verscheen er meer oorspronkelijk werk.

Mahfoez heeft nooit verhuld dat hij Europese literatoren veel verschuldigd is, hij noemt vele namen, waaronder Proust, Kafka, Dostojevski en Tsjechov. Hij weigert zich met één bepaalde literatuurstroming te identificeren en heeft zijn critici steeds met nieuwe ontwikkelingen verrast. Zijn artistieke interesse bestrijkt een breed terrein: naturalistische beschrijvingen, de familieroman à la Buddenbrooks, de mystiek getinte allegorie, enigszins bizarre, door hasjiesj verruimde observaties, en existentialistische bespiegelingen. Mahfoez' sympathie gaat altijd uit naar de eenvoudige inwoners van Cairo, hun strijd om het bestaan, hun pogingen zich in de chaotische stadsmaatschappij te handhaven, een sociale positie op te bouwen en een uitweg te vinden voor hun destructieve innerlijke driften. Ook jonge vrouwen van bescheiden afkomst die zich bewegen op het in Egypte soms smalle pad tussen emancipatie en prostitutie genieten Mahfoez' welwillende belangstelling. Van rijke, uiterlijk beschaafde, maar in werkelijkheid door en door verdorven Egyptenaren schetst hij in zijn boeken meestal een zeer realistisch beeld.

Mahfoez begon zijn schrijverscarrière met de publikatie van een verhalenbundel en drie historische romans, die zich in het faraonische Egypte afspelen. Zijn oog voor sociale misstanden bracht hem ertoe vervolgens een aantal romans te schrijven waarin een kaleidoscopisch en vaak humoristisch beeld wordt geschetst van het leven in de kleurrijke volksbuurten van oud-Cairo. In 1956 en 1957 verschijnen de drie romans die samen de *Trilogie* vormen. Hierin beschrijft Mahfoez de lotgevallen van drie generaties van een Caireense koopmansfamilie in de jaren 1917 tot 1944. De revolutie van 1919 en de strijd van Egypte om onafhankelijkheid te verwerven vormen de politieke achtergrond van dit werk. Na de revolutie van 1952 stopte Mahfoez enige jaren met schrijven, omdat, naar hij zei, met het verdwijnen van het oude regime de noodzaak tot sociale kritiek wegviel. In 1959 verscheen er van zijn hand een allegorische roman, met mystieke achtergrond, als feuilleton in Egyptes belangrijkste dagblad *al-Ahraam.* De publikatie van dit werk in boekvorm werd in Egypte niet toegestaan, na kritiek van de zijde van conservatieve moslims. In de jaren zestig publiceert Mahfoez weer romans waarin het nieuwe regime wordt bekritiseerd. In deze romans maakt de sociale bena-

dering grotendeels plaats voor de psychologische: de hoofdpersonen strijden tegen hun neigingen tot zelfdestructie, zoeken naar een zin voor het bestaan en proberen hun plaats te bepalen in de nieuwe, door de revolutie veranderde sociale structuur.

Ondanks zijn grote populariteit (verschillende van zijn boeken zijn verfilmd en vertaald in de belangrijkste West- en Oosteuropese talen) heeft Mahfoez nooit van het schrijven kunnen leven. Hij heeft zijn schrijversloopbaan altijd met verschillende ambtenaarsfuncties moeten combineren (de lage en middenklasse-ambtenaar treedt ook vaak op als personage in Mahfoez' romans en verhalen). De laatste jaren heeft hij zich ook toegelegd op het schrijven van filmscenario's.

Men kan zeggen dat het werk van Mahfoez de weg heeft geëffend voor vele jongere Egyptische schrijvers. Joesoef Idries (geb. 1927), arts en politiek activist, volgde het pad van het sociaal realisme, maar ging later over op een meer psychologische invalshoek. Het realisme van Idries gaat verder dan dat van Mahfoez; zo maakt hij in de dialogen gebruik van de Egyptische volkstaal (het feit dat de Arabische schrijftaal sterk verschilt van de gesproken taal heeft ook zijn weerslag op de omvang van het lezerspubliek)*, iets wat Mahfoez altijd vermeed. De schrijvers die in de jaren zestig begonnen te publiceren, werden met geheel nieuwe omstandigheden geconfronteerd. De repressie en corruptie onder het bewind van Nasser frustreerde vele auteurs en hun onvrede werd nog versterkt door de traumatische nederlaag van het Egyptische leger in de oorlog tegen Israel in juni 1967. Verschillende schrijvers hebben wegens hun linkse politieke activiteiten enige tijd in de gevangenis moeten doorbrengen. Bovendien werden de publicatiemogelijkheden beperkt door een strenge censuur, die ook tijdens het regime van Sadat bleef bestaan. Het aantal auteurs dat met schrijven de kost kon verdienen bleef gering.

* *Er bestaat in het Arabisch een belangrijk verschil tussen de schrijftaal (standaard Arabisch) en de spreektalen (dialecten, bijv. Egyptisch, Palestijns of Marokkaans). Deze omstandigheid bemoeilijkt de strijd tegen het analfabetisme in de Arabische wereld. Het verschil heeft ook een politieke dimensie: sommigen benadrukken het belang van het standaard Arabisch als eenheidstaal voor de gehele 'Arabische Natie', anderen willen met het gebruik van het dialect de afzonderlijke nationale identiteiten afbakenen. Er bestaat ook een vereenvoudigde versie van het standaard Arabisch, die als omgangstaal in de diplomatie, wetenschap e.d. wordt gebruikt. Schrijvers hanteren soms het dialect (waarvoor formeel geen schrijfnorm bestaat) om hun dialogen te verlevendigen en minder geschoolde lezers te bereiken. Dit kan echter tot gevolg hebben dat hun publiek beperkt blijft tot hun land van herkomst.*

De stormachtige politieke ontwikkelingen in Egypte drukten hun stempel op de literatuur van de jaren zestig en zeventig: men probeerde uitdrukking te geven aan de breuk met de culturele traditie en het failliet van de nieuwe regimes. Mede om de censuur te ontduiken zocht men naar nieuwe middelen. Zo maakt Gamaal al-Ghitani (geb. 1945), die als een van de belangrijkste nieuwe Egyptische auteurs wordt beschouwd, vaak gebruik van teksten van Egyptische geschiedschrijvers, waarin men vingerwijzingen naar de moderne politieke situatie kan ontdekken. De geschriften van Madjied Toobja (geb. 1939) weerspiegelen een wereld waarin droom en werkelijkheid in elkaar overlopen, vol vervreemding en ironie. Naast de twee laatstgenoemde auteurs hebben ook andere schrijvers in de jaren zestig hun naam gevestigd.

Nagieb Mahfoez zal waarschijnlijk de literatuurgeschiedenis ingaan als degene die de moderne Arabische literatuur een belangrijke nieuwe impuls heeft gegeven. Er verschijnen steeds meer vertalingen van zijn boeken en studies over zijn gehele oeuvre. De kleurige omslagen van zijn boeken, waarop vaak door het noodlot gekwelde personen staan afgebeeld, zullen de boekwinkels in alle Arabische landen waarschijnlijk nog lange tijd blijven verlevendigen. Zo groot is de bewondering voor hem, dat de gierigste schrijver van Egypte, de nestor van de Egyptische literatuur Tawfiek al-Hakiem, hem ter gelegenheid van zijn vijftigste verjaardag een kleine zilveren asbak schonk, hoewel hij zich die gulheid, naar hij zei, eigenlijk niet kon veroorloven.

(Over Nagieb Mahfoez: S. Somekh: *The Changing Rhythm*, Leiden 1973.)

# *Anthologie*

## Het pottenboek
### *Omar Khayyam (Vertaling Jan Weiland)*[*]

Hoor nu weerom: Op 't eind van Ramazán
zag ik nog voor de wederkomst der maan
in de oude werkplaats van de pottenbakker
het lemen volk rondom in rijen staan.

*

Daar ving mijn oor wat zacht geluid, het was
of hier en daar wat vonken onder de as
tot kleine woorden werden aangeblazen,
als van een tong die ingesluimerd was.

*

O wonder uur, ook 't pottenvolk bleek wakker,
en wachtend ook, en de één na de ander sprak er,
en de vermetelste van allen riep:
Ach, wat is pot? En wat is pottenbakker?

*

En dan een ander: Zal dezelfde hand,
die eens uit nedrig leem tot deze stand
op 't zingend wiel mij heeft omhoog gedreven,
mij weer doen keren naar mijn oeverrand?

*

En weer een ander: Als een kind nog niet
de kroes zal breken die hem drinken liet,
kon het dan wezen dat de goede Maker
zijn eigen potten weer in scherven stiet?

Als men dan even naar hem horen wilde,
sprak één wiens vorm van andere verschilde:
Ik zeg u, lach niet om mijn kreupele stand,
misschien dat 's Makers handen om mij trilden.

*

Dan één: Een lompe tapper noemt men wel,
wiens facie is geblakerd in de hel,
als eerste koper, maar wie weet komt alles
nog goed en is 't een schikkelijk gezel.

*

Toen kreunde er een: Dit wachten, dit verdrogen!
Zou mijn versteende holte, volgezogen
van 't oude sap tot in mijn craquelé,
nog eens de brave ronde laven mogen!

*

Dan eindlijk steeg een witte schilfer maan.
In 't blauw der nacht een blij rumoer ving aan
en één riep: Stil, ik hoor de zeel al kraken,
hoort broeders, hoort, de drager komt al aan.

*

Wil nog met wijn mijn vege lippen laven.
Was mijn dood lichaam nog met 's wijngaards gaven,
en laat mij dan in wingerdloof gekleed
aan een belommerd tuinpad zijn begraven.

*

En afzijds van de zomerhete wegen
komt men misschien een oude vriend daar tegen,
waar takken overhangen naar mijn stof,
van hoofd tot voeten onder bloesemregen.

Dat mijn ontbinding tussen bloesembomen
door grond en groei de wijngeur op doe komen,
een zondig spinsel dat verwarren zal
de inkeer van een argeloze vrome.

*

Gij dwaze menigt, tel mijn goed niet licht,
mijn deel is beter dan uw dom gericht:
dat ik mijn eer in 't wijnglas heb verdronken,
mijn aanzien heb verkocht voor een gedicht.

*

Mijzelf heb ik wel dikwijls aangeklaagd,
als door de roes mijn denken werd belaagd,
maar immer heeft een lentelijk ontwaken
dit duf berouw als nevel weggevaagd.

*

Rijt wijns verraad mij 't kleed der eer aan stukken,
mij zal temeer de gouden roes verrukken.
Om 't lorrig goed dat zich de wijnboer koopt,
zal hij mij 't schoonste van de ranken plukken.

*

't Getij van lente en roos is maar een even,
't zoet geurend boek der jeugd is, nauw geschreven,
weer toegedaan, het avondpark ligt stil,
de zanger van de nacht is waar gebleven?

*

Dat één zwak teken aan de horizon
van 't brandend zand bericht gaf van de bron
waarop, zich als vertreden gras verheffend,
de neergezegene nog hopen kon.

Ware alles te herscheppen, kon het dat
de Grote Schrijver op een ander blad,
nog onbeschreven, ons weer in wou schrijven,
of, mocht het wezen, helemaal vergat.

*

O, beter eens voor al en allen één,
dat één verloren ziel in 't niet verdween,
dan drop na drop de drift van angst te voeden,
die gromt door de oceaan van de eeuwen heen.

*

O liefde, mochten wij het lot belezen
en naar uw wetten al wat is genezen,
het eindloos loutren tot een nieuwe staat,
waarin gij waart der dingen diepste wezen.

*

Licht mijner zinnen, 't stille licht der maan
is om ons in de nachtelijke laan.
Hoe zal het later, een van ons niet vindend,
tussen dit donkere geboomte staan.

*

En zult Ge, o grote Schenker, zelf eens schrijden
van gast tot gast als sterren op Uw weide,
ai, laat dan waar ik een der hunnen was,
een purpren druppel van Uw beker glijden.

## Eindnoten:

* *Jan Weiland (1894-1976), in eerste instantie autodidactisch schilder, begon in 1936 een loopbaan als marionettenspeler; sneed na de oorlog sierpoppen en legde zich later weer toe op het maken van stillevens. In het marionettentheater weerklonk voor het eerst zijn poëzie, in 1944 verscheen een illegale uitgave van zijn gedichten bij De Bezige Bij. In* Het Parool *verschenen in het midden van de jaren vijftig wekelijks korte, puntige gedichten van zijn hand, onder de initialen Q.W. Zijn bewerking van de* Rubaiyat *van Omar Khayyam, gebaseerd op een vertaling van Fitzgerald, kan als zijn levenswerk worden beschouwd. Hij werkte eraan tot kort voor zijn dood. De hier gepubliceerde kwatrijnen uit* Het pottenboek *zijn overgenomen uit* Te weten dat men speelt, *gedichten en tekeningen van Jan Weiland, Omniboek, Den Haag 1978.*

# *Light Verse*

# Drie kwatrijnen
## *Rommert Boonstra*

### De marathonloper

Verwarrende gedachten door het hollen uitgedoofd,
een ademloos en pijlsnel gaan dat helderheid belooft.
Het hoofd geeft orders aan de benen,
de benen ordenen het hoofd.

*

Glad spiegelmeer, de dag is bijna afgemeerd,
ik zou meer willen van dit licht dat gevoileerd
verkoeling brengt aan denken en aan rede:
gelukkig ben ik even onberedeneerd.

*

Het leven dat ik daaglijks afkort:
bestaan dat langzaam onbestaanbaar wordt.
Er zit een rand aan mijn gedachten
waar ik met regelmaat van af stort.

# Gedichten
## *Simon Knepper*

### Perspectief

Ik laat het rijmen tegenwoordig dikwijls na:
Omdat ik moe ben, of een fluitconcert moet horen,
Of dagenlang de overtuiging onderga
Dat ik niet weldoordacht, maar per abuis besta;
Zo bleef al menig versjuweeltje ongeboren.

En als ik straks mijn aardse tocht beëindigd heb,
En in processie word gedragen langs de straten,
Zegt men eerbiedig tot elkander ‘Daar gaat Knep,
De man die zoveel prachtig werk heeft nagelaten.’

### Vaderlandse historie

Prins Willem Friso was een held
Van onverdachte zeden,
Die met opmerkelijk sukses
De Spanjaard heeft bestreden.

Zo vielen door zijn meesterhand
Enkhuizen, Balk en Lisse,
Gevolgd door Berkel-Rodenrijs,
De Zilk en Spijkenisse.

Doch bij de poort van Wormerveer
Ontstonden er problemen,
Toen bleek dat hier een bordje hing
Met ‘Niet om in te nemen’.

## Versvorm*
***Drs. P***

### Sestina

U ziet hier, leuk hè? een sestina staan
Een rijmende nog wel, al hoeft dat niet
Maar rijmloos zou het minder sierlijk wezen
Want dit is geen gedragen of bevlogen lied
Het is lectuur; dus komt het er op aan
Dat die zich ietwat lekker weg laat lezen

De woorden (als u even mee wilt lezen)
Die aan het einde van de regels staan
Zijn minder pluriform dan in een lied
Het moeten steeds precies dezelfde wezen
Bijvoorbeeld *niet* treedt telkens op als *niet*
*Geniet* of *eboniet*, dat gaat niet aan

Er is daarom niet veel opwindends aan
Om zo'n sestina door of voor te lezen
Hoe onkunstzinnig het dan ook mag staan
Ik zie nog liever een huisbakken lied
Met waanzin over weduwen of wezen
Maar goed, daarover hebben we het niet

O ja, gepaard rijm mag hier ook al niet
Sestinavolk heeft daar een hekel aan
Nu blijkt hier, als u goed kijkt, *wezen-lezen*
Gepaard en wel dus, in 't envoi te staan
(Daar komt weer dat verrekte rijmwoord *lied*)
Als sluitstuk, dunkt me, mag het er wel wezen

Kom, laat ons eerlijk zijn, het loont in wezen
De moeite en de vindingrijkheid niet
En dat ik deze vorm niet uit kan staan

* *Uit de bundel 'Handwerk voor plezierdichters' die mei a.s. verschijnt bij Uitg. Bzztôh.*

Was in mijn eerste woorden al te lezen
Zes strofen plus envoi - het tikt wel aan
Toch wordt het nooit een echt verhaal of lied

Of wel? Veronderstel, dit is een lied:
Waar zijn zij thans, die eens de weg mij wezen?
In 's levens loterij trok ik een niet
Al trek ik mij het lot van derden aan
Van Congo-, Ango- en nog veel meer -lezen
Ik blijf alleen - geen Hindu ziet me staan...

Een mooi (laat staan bezield of lustig) lied
Is 't zeker niet, en kan het ook niet wezen
Dus raad ik aan: nooit maken, hoogstens lezen

## Tempo doeloe
## *Leo Ross*

*voor Rob Nieuwenhuys*

*'Als ik maar wat vinden kon, dan*
*ging ik wel naar Indië of zoo...'*

*(Jacob Israël de Haan)*

Die in Den Haag vaak zei: 'Batavia'
En naar Batavia gedreven kwam,
Hij zegt met een mijmrende stem:
'Transavia'(1).

(1) of: 'KLM'

# Vier sonnetten
## *Kees Stip*

### Holland

De populieren staan in lange rijen
van horizon tot horizon, waar God
zijn hemel heeft geplaatst, alsof een pot
zijn grijze deksel op zich uit laat dijen.

Een knotwilg balt zijn vuist naar de voorbije
illusie van een zelf te kiezen lot.
In alle lusten worden we beknot.
Het gras is hier te nat om in te vrijen.

Je denkt misschien: wat hebben we misdreven
om in zo'n land zo goed als niet te leven?
Maar zondags halen altijd overal
de dominees de erfzonde van stal.
In koude kerken luisteren de leken
met natte voeten naar hun droge preken.

### De redder

Vanaf de wallekant spreek ik u toe,
drenkeling in de stormvloed van de tijden.
Al lijd ik niet wat gij daar ligt te lijden,
door mee te lijden weet ik heus wel hoe

beroerd de zaak er uitziet van uw zijde,
vooral omdat gij denkt dat ik niets doe.
Ik mag niets doen. Verbrak ik dat taboe
en sprong erin, de zee verzwolg ons beide.

Daar zijn we geen van beiden mee gebaat,
behalve als verleden tijd van baden.
Maar baden wij tot Onze lieveheer,
wellicht vond hij vergeving voor uw daden.
Dus handenvouwen kan alvast geen kwaad.
Bent u daar nog? - Hij is er al niet meer.

## Twee

Kijk eens naar deze man en deze vrouw
en hoe hij stuntelt om zijn veel te sterke
gevoelens aan geen mens te laten merken.
Wat zij in hem zag zie je niet zo gauw.

Maar raadhuiszalen evenmin als kerken
noch hemelbedden telen zoveel trouw.
Twee lichamen die warm bij elke kou
ook nog twee zielen liggen te verwerken.

Dit hardop lezend hoor ik hoe een floers
zich zachtjes om mijn strottenhoofd komt leggen
terwijl ik toch niets treurigs heb te zeggen.
Wees maar jaloers, wees maar gerust jaloers.
Zoveel geluk wil ik met niemand ruilen.
Pas op hoor of ik maak je aan het huilen.

## Kleuterschool der poëzie

Ik weet wat alle meisjes moeten lezen
om nooit meer met een baby aan de borst
tekort te schieten voor de diepste dorst
van zelfs het meest onmenselijke wezen:

gedichten, die door moedermelk getorst
de zuigeling bereiken zodat deze
van alle aardse laagheidsdrang genezen
zich opricht als een arend naar zijn horst.

De neuzen nog niet schoon, maar door de strot
van elke kleuter spreekt een jonge god.
Cultuur springt uit de allereerste zinnen.
Een levend woord wil overal beginnen.
De grootste dichters op de kleinste lip:
Vergilius, Horatius, Kees Stip.

## Streekroman

### *Jos Versteegen*

Ik weet niet of een dichter zoiets kan,
Maar ook al is het nog zo'n dwaas idee:
Ik ga beginnen aan een streekroman.

Het componeren valt misschien wel mee.
Wat heb ik nodig? Landerijen, wind,
Een boerderij met stallen en wat vee.

Een norse boer, Marie (zijn enig kind),
Een jonge stalknecht met een goed figuur...
Aha, ik weet al hoe mijn boek begint!

‘Boer Teunis zit te dromen bij het vuur -
Zijn dochter wordt genomen in de schuur.’

### *Paul Lemmens*

‘Boer Teunis zit te dromen bij het vuur’
Een goed begin! En dan een fel contrast:
‘Zijn dochter wordt genomen in de schuur’

Natuurlijk raakt ze zwanger, dat staat vast.
Maar wie heeft het gedaan? De jonge knecht?
Nee, buurman Stronk zijn zoon! Gymnasiast!!

Die werpt zich in de plomp als men hem zegt
Dat zij het leven schonk aan een mongool
En ook boer Stronk wordt spoedig opgedregd...

‘Marie trekt naar de stad en wordt frivool.
De achterlijke Wobbe groeit als kool!’

## *Drs. P*

‘Marie trekt naar de stad en wordt frivool.
Boer Teunis stopt de kousen, zorgt voor pap.
De achterlijke Wobbe groeit als kool’.

Hij maakt een paard nerveus en krijgt een trap.
Zijn toekomst oogde toch al niet zo best
En nu ontgaat hem ook het vaderschap.

Boer Teunis sterft. Het vee krijgt runderpest
En Wobbe kan het niet meer aan. Maar dan...
Marie (nog mooi) terug in 't oude nest!

‘Een nieuwe ramp! De vlam slaat in de pan!
Wat is hij flink, die jonge brandweerman.’

## *Driek van Wissen*

‘Een nieuwe ramp! De vlam slaat in de pan
èn in Marie (de liefde doet haar werk)!
Wat is hij flink, de jonge brandweerman!’

Het is niet waar! Of toch? Ja, het is Tjerk,
de jonge boerenknecht uit het begin,
nu ouderling der vrijgemaakte kerk!

Tjerk redt Marie. Dus trekt zij bij hem in
en mijn roman krijgt snel een passend slot:
De jonge Teunis geeft hun leven zin.

Zij knielen neer en danken samen God
voor alle vreemde streken van het lot.

# *Tekeningen*

## *M. Joe Ljérmontov*[*]

*Zelfportret. Aquarel, 1837-1838.*

* *Michaíl Jóerjevitsj Ljérmontov (1814-1841). Als prozaïst en lyricus behoort hij tot de toppen van de literatuur. Hij was uitzonderlijk muzikaal en voor wie kennis neemt van* Ljermontov, schilderijen, aquarellen, tekeningen *van Irákli Andrónikov (Moskou 1980), kan er geen twijfel bestaan: ook als beeldend kunstenaar had deze beroepsmilitair alles in zich om tot de groten te horen, zeker gerekend naar de prestaties van zijn tijdgenoten. Uit de 162 afbeeldingen van de Moskouse uitgave kozen wij er enkele die het best passen bij het thema van dit nummer, maar ook enkele die hem, los daarvan, als tekenaar het gunstigst doen uitkomen. Toch moesten wij zijn sterkste troeven achterhouden, de beste olieverfschilderijen, die in zwart-witreproduktie aan zijn stralende coloriet geen enkel recht zouden doen.*
*In het herfstnummer van 1980 publiceerden wij al tekeningen van Aleksandr Poesjkin, die interessant vergelijkingsmateriaal vormen.*

*Jongeman in boernoes. Aquarel, 1831.*

*A.A. Stolýpin in Koerdische kledij. Aquarel, 1841.*

*Paard. Inkt, begin jaren 1830.*

*Lezginka (Georgische dans). Potlood, 1837.*

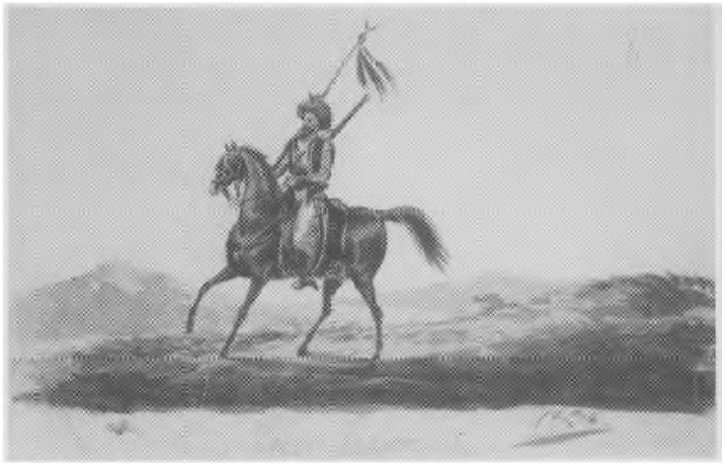

*Bergbewoner met wimpel en paard. Aquarel, 1836.*

*Officier en amazone. Potlood, 1841.*

*Schetsen op een uit een boek gescheurde bladzijde. De woorden* Kratkoe Izobrazjenie *betekenen ‘korte weergave’. Het boek in kwestie is nooit achterhaald. 1834.*

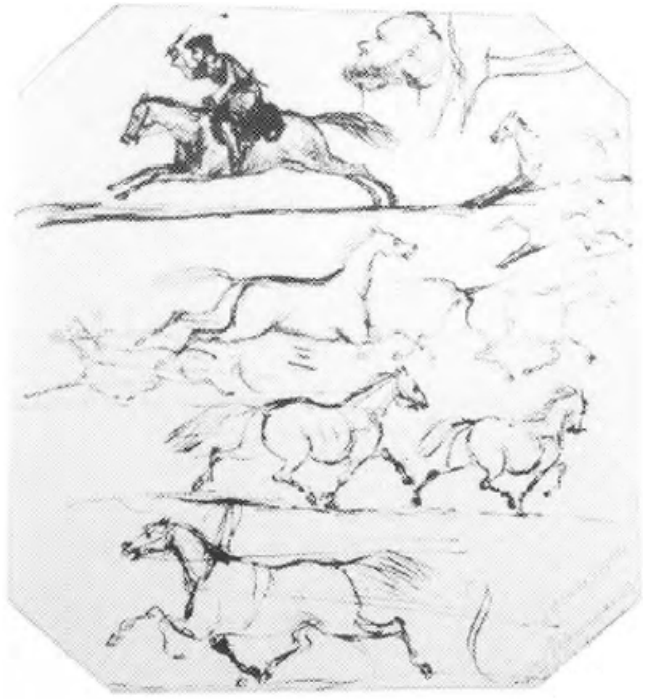

*Schetsblad Potlood en inkt, 1841.*

*Souvenir van de Kaukasus. Olie op karton, 1838.*

*Episode van de slag bij Valerik op 11 juli 1840. Aquarel, 1840.*

*Vuurgevecht in de bergen van Dagestán. Olie op linnen, 1840-1841.*

*Tiflis. Potlood, 1837.*

# *Vertaald proza*

## Leidraad voor de stervelingen
## Enige voorvallen uit de Moekasjaragevangenis
## *Gamaal al-Ghitani*
## *(Vertaling Johan de Bakker en Richard van Leeuwen)*

*Dit manuscript ontdekte ik enkele maanden geleden in de boekerij van een van de oude moskeeën in al-Gamalijja. Het onderwerp ervan bevreemdde mij, aangezien het geen betrekking had op kwesties inzake de Wet of de uitlegging daarvan. De bladzijden bevatten namelijk de herinneringen van een opzichter van de gevangenis die in de lang vervlogen tijd van de mamelukken bekend stond onder de naam al-Moekasjara. Er zijn veel van de bladzijden van het manuscript verloren gegaan: desondanks leek het mij raadzaam datgene wat ik heb aangetroffen te publiceren wegens de zeldzame en merkwaardige inhoud. Slechts zelden heb ik wijzigingen in de tekst aangebracht. Verder heb ik opgemerkt dat de schrijver niet nauwkeurig heeft aangegeven welke sultan regeerde in de tijd dat hij belast was met het toezicht op al-Moekasjara. Het lijkt me echter waarschijnlijk dat het sultan al-Asjraf Kaitbai was, of al-Asjraf Kansoeh al-Ghoeri, de laatste mamelukkensultan. Wellicht treft de lezer of de onderzoeker in deze bladzijden bruikbaar en belangrijk materiaal aan met betrekking tot enkele voorvallen die zich gedurende deze tijd hebben afgespeeld. Moge God ons onze zonden vergeven, die wij in het verleden hebben begaan en die we nog zullen begaan.*

### *Heer, effen ons pad en help ons*

Vergeef ons onze zonden, o Heerser der heersers, en bedek onze tekortkomingen, o Allerbarmhartigste, U dienen wij en U vragen wij om bijstand. O God, zegen de heer der gezondenen, die profeet was nog voordat Adam uit water en leem geschapen was, en zegen zijn familie en zijn metgezellen allen te zamen.

Aangezien ik in mijn tijd in dienst van mijn heer de sultan een zeer opmerkelijk ambt bekleedde en aangezien ik het grootste deel

van mijn leven in al-Moekasjara heb doorgebracht, besloot ik met het oog op de wonderlijke en zeldzame gebeurtenissen die mij zijn overkomen en die sommigen pijnlijk en anderen vermakelijk zullen voorkomen, dat ik iets van wat ik zag en hoorde op schrift moest stellen. Wellicht zal mijn heer al-Asjraf mijn geschrift lezen, zodat hij weet met hoeveel plichtsbetrachting ik mijn ambt heb vervuld, en dat ik daarbij zoveel leed heb ondervonden dat ik er bijna aan te gronde ben gegaan. Dan zal hij zijn hart verzachten en mij in zijn gulheid met duizend of meer dinar begiftigen.

Weet - moge God ons allen vergeving schenken - dat de gevangenis waarvan ik opzichter ben zich bevindt tussen de Foetoehpoort en de moskee van kalief Hakim, en al-Moekasjara genoemd wordt omdat hij ligt op een plaats waar vroeger het koren werd gedorst. Zowel het gepeupel als de mensen van aanzien, ja, alle inwoners van Egypte zeggen dat het een van de afschuwelijkste gevangenissen is en dat de gevangenen een onbeschrijfelijke ellende moeten ondergaan. En zij die dit zeggen hebben hem nog niet eens van binnen gezien, hoe zou het hun te moede zijn als zij er binnen gingen? Zelfs als mannen of vrouwen er alleen maar voorbij komen, zeggen ze openlijk of in stilte, terwijl ze zich van het gebouw verwijderen: ‘O God, behoed ons voor die verschrikkingen.’ Ik hoor hen dat zeggen en lach erom. Niemand van u is gevrijwaard voor al-Moekasjara. Vandaag bevindt u zich nog in gezelschap van uw vrouw en kinderen, maar morgen bent u misschien diep onderin al-Moekasjara.

In sommige van de nachten die ik hier doorbreng, benauwt mijn bestaan me. In de tweede helft van de nacht heerst er een stilte, diep als de dood, en een duisternis die zelfs degenen die eraan gewend zijn angst inboezemen. Dan hoor ik stemmen uit de omliggende wijken komen. De stemmen van de mannen zijn niet te onderscheiden van die van de vrouwen, en er is geen woord van te verstaan. Ik maak een wandeling langs de muur die op het gebouw staat, en als ik bijna halverwege ben hoor ik gefluister... iele, langgerekte geluiden die door merg en been gaan. Hier begint een wenteltrap die naar een grote diepte leidt. Aan weerskanten ervan zijn er gaten in de muur, zo nauw dat een mens zich er niet helemaal in kan uitstrekken, noch rechtop kan staan. Hierin zijn de gevangenen vastgeketend. Van tijd tot tijd daal ik af, voorgegaan door de cipiers, die de gewelven verlichten. Ik vraag me af wat die grijsaard denkt die hier meer dan zeventig jaar heeft door-

gebracht, of die jongeman die hier pas twee jaar is. Ik bekijk hun gezichten. Ik bekijk hen en soms sla ik hen plotseling en schreeuw dat er geen hoop meer voor hen is, want hun gezichten zien er walgelijk uit. Als je een nieuweling wilt laten huilen en jammeren als een vrouw, vertel hem dan dat er twee van zijn kinderen gestorven zijn en dat zijn vrouw van hem is gescheiden en opnieuw is getrouwd. Als de nacht valt, komen de vleermuizen in beweging en hoor je ze met hun vleugels tegen de muren slaan en aan de bessen knabbelen die ze van een struik in de buurt hebben afgerukt. Op bepaalde tijden krijsen de gevangenen onderin, en vaak stijgt er plotseling een afgrijselijke stank op die de cipiers doet kokhalzen. De oorzaak ervan is niet bekend.

Een hoofdcipier kwam naar me toe en deelde me mee dat emir Taktabai, een bevelhebber over duizend man, een groep gevangenen stuurde die bij ons moest worden vastgezet. Ik vroeg: ‘Hoeveel zijn het er?’

‘Veertig,’ zei hij.

Er was nauwelijks een uur verlopen en de nacht was volledig gevallen, toen ik beneden lawaai hoorde. Ik ging op de rand van de muur staan, omdat ik nieuwsgierig was naar de nieuwe gevangenen. Iedere keer dat er een nieuwe lichting kwam, wilde ik die namelijk zo snel mogelijk zien en probeerde ik te raden wie het waren. Weet, ik verneem pas wie er naar al-Moekasjara komt als hij aan mij is overgedragen. Wie zal het zeggen, misschien is het een emir, of de kanselier, of de maarschalk zelf. Geen mens in heel Egypte, onder de Arabieren of onder de niet-Arabieren, is te verheven voor al-Moekasjara. Als hij een... is [*het woord is beschadigd in het origineel*], wat gaat er dan in hem om, en hoe zou hij zich voelen? Die ochtend was hij nog een belangrijke emir, voor wiens deur op trommels werd geslagen en die, als hij met zijn gevolg uitging, werd voorafgegaan door herauten. Voordat hij in de ijzeren boeien wordt vastgeklonken sla ik hem, en nog een keer, en nog een keer, en laat hem meedogenloos beschimpingen en kwellingen ondergaan. Geen mens is te verheven voor al-Moekasjara. Ik zeg, u bent emir, emir over uw huis en over uw vrouwen. Misschien hebben ze uw huis vernield, uw vrouwen verkracht en uw have en goed geplunderd. Hoe verhevener een mens is, des te erger kwellen wij hem. Zo beveelt het onze heer. Geprezen zij de Eeuwige.

Ik liep verder over de muur. De brede weg onder ons was volstrekt verlaten, er was geen mens te zien. Want een paar dagen

geleden had onze heer een besluit afgekondigd dat niemand zich na het tweede avondgebed nog op straat mocht bevinden en dat de mamelukken hun barakken niet mochten verlaten om gemaskerd de stad in te gaan. Ik sloeg met mijn hand op de steen en riep een hoofdcipier. Ik vroeg hem: ‘Wanneer komt de nieuwe lichting?’

‘Over een uur.’

‘Weet je al wie het zijn?’

‘Het zijn boeren.’

Dat was ergerlijk. Ik knikte ongeïnteresseerd. Hij vroeg: ‘Waar moeten we ze onderbrengen?’

‘In de kleine zaal.’

‘Alle veertig bij elkaar?’

‘Ja.’

## *Heer, effen ons pad en help ons*

Ieder van hen was mager als een rietstengel, hun kleren waren aan flarden gescheurd... Hun handen waren aan elkaar gebonden en hun ogen puilden uit, alsof ze naar de Dag des Oordeels werden gesleurd. Ze lieten geen geluid horen. De stilte van de nacht werd door niets verbroken. Ik zou voorlopig niet slapen, ik wilde meer van hen te weten komen. Een hoofdcipier zei dat ik aan hen geen plezier zou beleven. Ze waren allemaal weerzinwekkend. Ik vroeg een van hen: ‘Wat heb je gedaan, hoerenzoon?’

Zijn stem klonk schor en ruw: ‘Bij God, ik heb geen misdaad begaan en ik heb de schatkist van de sultan niet één dirham tekort gedaan.’

Ik sloeg een ander op zijn achterhoofd. Hij nam de klap kalm in ontvangst, alsof hij wilde zeggen... sla me zoveel je wilt, maar laat me dan teruggaan naar mijn vrouw en kinderen. Toen zei hij dat ze op het veld aan het zaaien waren en voordat ze het wisten door de ruiters waren overvallen. Ze kozen veertig mannen uit die ze in de boeien sloegen. De man zweeg, en een oude boer riep: ‘Ze konden niet één van de bedoeïnen uit de bergen te pakken krijgen, mijn heer, en hebben ons toen in plaats van hen meegenomen. Ze hebben ons gegrepen om tegen de sultan te kunnen zeggen: “Zie, we brengen u veertig opstandelingen.” Maar wij zijn geen opstandelingen, en wij...’

Ik liep om hen heen en merkte vier jonge jongens op, met wie iedere gevangene zijn verblijf wel zou willen delen. Een hoofdcipier beval hun schreeuwend dat ze 's nachts geen lawaai mochten maken. De sultan zou hen weldra laten voorleiden. Ze begonnen te jammeren als vrouwen. Ik schreeuwde tegen hen, waarna ze stil werden. Hun nekken waren heel mager en hun botten staken uit. Ik zag een jongeman met wijd opengesperde ogen. Ik vroeg hem of hij getrouwd was en of zijn vrouw nog jong was. Hij gaf geen antwoord. Ik zei kalm tegen hem, terwijl ik naar zijn brede schouders keek: ‘Je zult je kinderen nooit terugzien, besef je dat wel.’

Hij bleef zwijgen.

‘Jij bent de eerste wiens hoofd zal worden afgehakt of die in tweeën gedeeld zal worden bij de Zoewailapoort, ben je niet bang?’

‘Ik ben bedroefd, heer, en ik huiver,’ antwoordde hij.

‘Dat zal geen beletsel zijn,’ zei ik, en ik maakte een gebaar met mijn hand en knipoogde. Hij vroeg plotseling: ‘Hoe lang zal ik opgesloten blijven?’

Ik boog een ogenblik mijn hoofd en vroeg toen: ‘Wil je dat echt weten?’

Hij antwoordde niet. Ik zei: ‘Als het is voorbestemd dat je hoofd niet wordt afgehakt en je lichaam niet in tweeën wordt gedeeld, dan blijf je misschien negentig jaar bij ons, als je zo lang in leven blijft, of misschien maar één jaar, of twintig. Je zult pas vrijkomen als de sultan daartoe bevel geeft. Maar wie zal jouw zaak aan onze heer voorleggen? Ken je de gouverneur van Cairo of een hoge emir, iemand die voor jou bij hem kan bemiddelen?’

Ik zag angst in zijn ogen komen en zei tegen mezelf: Dit is er een die niet weet wat hem te wachten staat. Laat ik meer tegen hem zeggen en gadeslaan wat er op zijn gezicht te lezen is, zodat ik kan raden wat er in zijn ziel omgaat, kijk, de rest van dat uitschot luistert ademloos toe.

‘Als je tenminste niet aan de pest sterft, en als de vleermuizen je bloed niet opzuigen. Je moet weten, dat de vleermuizen in al-Moekasjara zo groot zijn als mensen en de schorpioenen zo groot als muilezels. En als ik me 's nachts verveel, laat ik je misschien wel bij me brengen om je uit te kleden en je.... af te snijden [*hier stond een onbetamelijk woord dat ik liever weglaat*]. En je moet weten, wat we ook met je willen doen, stel je voor, wat er ook maar in ons opkomt, niemand zal erover spreken en geen man zal in protest

zijn vinger opheffen, geen vrouw zal je bewenen en geen echtgenote zal om je rouwen.'

Ik zei tegen mezelf: Ik weet precies was er zich in zijn hoofd en hart afspeelt, laat ik nu iets vertellen dat hem misschien dodelijk zal treffen. Onze sultan zelf kan niet doen wat ik doe. Kan hij zeggen wat ik zeg tegen welke gevangene dan ook in zijn rijk? De oude boer fluisterde: 'Bij God, emir, wij hebben niets gedaan.'

Een hoofdcipier sloeg hem in het gezicht en er daalde een doodse stilte over hen allen neer.

De maan trok voort langs de muur van de hemel, verstikt en met verminkt gelaat. Ik ging voor de breedgeschouderde jongeman staan.

'Je weet natuurlijk niet over wat voor soort marteling we hier beschikken. Wee jou, als een van je makkers naar je wijst en zegt dat je geld bij je hebt, al is het maar tien dinar... Je wordt op haken gegooid en gespietst, je ledematen en je slapen zullen in schroeven worden geklemd, je tanden zullen worden uitgetrokken en in je hoofd worden getimmerd, of we snijden je tepels af, roosteren ze en laten je ze opeten.'

Ik merkte dat zijn blik minder standvastig werd en dat zijn lippen begonnen te trillen... Ik bracht mijn gezicht vlak voor het zijne zodat onze neuzen elkaar bijna raakten, en brulde plotseling zo hard dat hij struikelend terugdeinsde. Ik gaf hem een tik tegen zijn borst, niet hard, maar ik wist precies wat het effect zou zijn. Dreigend schreeuwde ik tegen hem en de anderen dat ze hun moeder nooit zouden terugzien... Nooit meer... En nooit zouden ze hun vrouwen meer horen roepen als ze terugkeerden van het veld. In deze put zouden ze de namen en gezichten van hun kinderen vergeten... Tenslotte zei ik, terwijl ik rechtop ging staan: 'Ieder spoor van jullie zal uitgewist worden.'

Ik schreeuwde tegen een hoofdcipier, waarna die zijn stok ophief. Ze verdrongen elkaar op de smalle wenteltrap, jammerend als vrouwen... Naarmate ze verder in de diepte afdaalden, stierven hun kreten weg. In de onderste gewelven zouden mannen die daar misschien al zestig of zeventig jaar hadden doorgebracht, proberen te weten te komen wie het waren die uit de wereld kwamen die ze niet meer kenden. Op een nacht, toen ik zelf afdaalde om de emir Akbai de Lange op te sluiten, hoorde ik hoe een man vanuit een duistere hoek waar we net langs kwamen schreeuwend vroeg of er werkelijk een wereld bestond of niet. Een ander vroeg

hoe het met de mensen ging en uit welke buurt de nieuweling kwam... De stemmen volgden elkaar zo snel op dat Akbai de Lange bijna stierf van angst... maar hij stierf niet.

Ik leunde met mijn arm op de stenen muur en zag de verlaten stad... Het was een nacht halverwege de herfst en de winter. Binnenkort zouden de regens neerstromen zodat de markten in modderpoelen zouden veranderen en al-Moekasjara een oord van verschrikking zou worden. Ik realiseerde me dat ik het tweede avondgebed nog niet had verricht en vroeg God om vergeving, Ik liep naar mijn kamer. Een hoofdcipier kwam achter me aan en deelde me mee dat de sultan over twee of drie weken zou bevelen dat de gevangenen voorgeleid moesten worden. Ik antwoordde niet, maar vroeg om het gebedskleed.

## *Een parel*

Ibn Sida* heeft gezegd: Gevangenis, dat is de plaats waar iemand is opgesloten. Wie toezicht houdt op de gevangenis heet cipier. Wie in de gevangenis zit heet gevangene. Voorts heeft hij gezegd: Hij is een gevangene door zijn opsluiting in de gevangenis. Iemand in opsluiting gevangen houden betekent: hem vasthouden, hem zijn bewegingsvrijheid ontnemen en zijn doen en laten inperken.

## *Heer, effen ons pad en help ons*

Een paar nachten geleden hield sjeik Mas'oed me in mijn straat staande toen ik net van huis kwam, en vroeg: ‘Bent u niet bevreesd voor God op de Dag der Oordeels?’

Ik zei: ‘Ik zoek mijn toevlucht bij Hem. Ben ik soms van het rechte pad afgeweken of tekort geschoten in mijn godsdienstige plichten? Of hebben kwaadsprekers u verteld dat ik mijn Heer gelasterd heb? Nee toch, bij God, sjeik Mas'oed?’

‘Nee, het een noch het ander, maar ik hoor dat u de gevangenen op velerlei manieren martelt, en dat u er zoveel in een kleine

* Ibn Sida, *een Andalusisch filoloog en lexicograaf, gestorven in 1066.*

ruimte bij elkaar zet, dat ze niet in staat zijn de rituele wassing en het gebed te verrichten, en dat ze misschien elkaars schaamdelen kunnen zien.'

'Ieder werk heeft zijn slechte kanten en eigen problemen, mijn heer. Weet dat alles wat u hebt gehoord van begin tot eind gelogen is.'

'Er is geen macht en geen kracht dan bij God de Allerhoogste.'

Ik vroeg hem of hij voor mij om vergeving wilde bidden. Hij zei: 'Moge God ons beschermen tegen uw kwaad en uw slechtheid.'

Ik liep geërgerd door. Dacht hij soms dat ik ook de opzichter was van de Toren van de Citadel, de Chizana Sjama'il, de Dailamgevangenis en de Arkana? Wat had ík misdaan? Had ik de gevangenis soms uitgevonden? Was het niet de tweede kalief geweest, die de gevangenis in de Islam had ingevoerd? Hij had een huis gekocht in Mekka en daarin diegenen vastgezet en geboeid van wie hij meende dat ze dat verdienden. Bij God, het zou niet verwonderlijk zijn als jij ooit in al-Moekasjara terechtkwam, sjeik Mas'oed...

Wanneer ik op de markt loop, verdringen de mensen om me heen elkaar bij de citroenenmarkt. De kooplui schreeuwen en de knechtjes komen terug... Het is het einde van de dag en het begin van de nacht... Het wordt drukker en er wordt meer gehandeld. Plotseling heerst er rust en stilte... alsof de wereld is gestorven. Wanneer ik over deze weg loop komt er een gedachte in me op... Al deze mensen zullen ongetwijfeld ooit in al-Moekasjara terechtkomen, onder mijn toezicht. Niet allen tegelijk, maar ieder op zijn beurt. Ieder heeft zijn belofte die vervuld moet worden... Ik beklom de trap naar mijn kamer. Ik had er behoefte aan iets groots te ondernemen en beval emir Moeghlabai te halen die een complot tegen de sultan had gesmeed, zich meester had gemaakt van de Sultan Hasanmoskee en had geprobeerd de sultan van zijn troon te stoten... 'Het was een doortrapte kerel... Mameluk, noch man van stand, noch iemand uit het gewone volk durfde hem te weerstreven.. Bij God, ik zal hem eens flink laten... [*Hier is het papier zo beschadigd dat het verhaal wordt afgebroken. Hetgeen volgt houdt echter direct verband met de voorafgaande gebeurtenissen*.]

*

...Wat moest ik nu doen? Ik was in staat mijn zwaard te trekken en het hoofd af te slaan van ieder die ik tegenkwam. Maar de ramp was zo overweldigend dat ik me inhield. De zaak moest in alle rust worden opgelost... Als het bekend werd, zou ik mijn leven niet zeker zijn... Wat een zwarte dagen stonden mij te wachten! Alle hovelingen van de sultan zouden tegen me pleiten. En de maarschalk zelf zou me achterstevoren op een muilezel laten rijden en me voor heel Cairo te schande zetten... Stenig hem, sla hem, hij heeft mijn zoon gemarteld, hij heeft mijn man vermoord, hij heeft mijn arm afgehakt, hij heeft me gespietst, hij heeft zijn gloeiende dolk in mijn... gestoken. Hij heeft me dertig jaar lang opgesloten omdat hij mijn vrouw begeerde. Hij heeft me vastgezet zodat hem niets meer in de weg stond om haar in bezit te krijgen... Zondaar... Vrouwenverkrachter... Heer, heb erbarmen met ons... Heer, help ons... Het gepeupel zou me slaan... De bode voor de stoet zou roepen: ‘Dit is het loon van wie de gevangenen van de sultan niet goed bewaakt.’

En wat voor gevangenen zijn er ontsnapt? Mijn huis is verloren. Veertig boeren, als die op de weg waren gedood, had niemand een vinger opgeheven of een mond opengedaan. Ik liet de cipiers bij elkaar komen en begon hen te slaan en te schoppen. Ik zag hoe ze ineenkrompen van angst, en schreeuwde: ‘Weten jullie wat voor verschrikkingen jullie te wachten staan? Jullie kennen al-Moekasjara beter dan wie ook, maar jullie zullen merken dat je nog lang niet alles weet.’

Later liet ik hen weer bij elkaar komen.

‘Als de zaak bekend wordt, als het nieuws verspreid wordt, dood ik jullie allemaal.’

Ik vouwde mijn handen voor mijn borst en smeekte God, dat Hij de sultan niet zou laten bevelen dat de verwerpelijke bedoeïenen voorgeleid moesten worden. Ik ging de straat op en begon doelloos rond te lopen, met een bezwaard gemoed. Er kwamen mannen aan die rode vaandels droegen en op trommels sloegen. Vooraan liep een man met een rode doek om zijn middel. Hij draaide met grote snelheid in het rond, zonder dat hij duizelig werd of viel. Vol vuur riepen ze: Allah... Allah. Ik wachtte tot ze voorbij waren. Het liep tegen de avond, straks zou de nacht ineens vallen. Er waaide een koude wind die mij tot in mijn botten verkilde. Het werd steeds drukker op straat. Ik bleef vertwijfeld staan en dacht aan mijn vrouw en kinderen thuis. Ik wilde dat ik op een

renpaard zat dat me zonder te stoppen zou meevoeren, maar ze zouden me toch te pakken krijgen. Ik wist niet wat ik moest doen en riep tegen mezelf... Beheers je... beheers je... Ik daalde drie treden af die naar een lage, oude moskee leidden. De wind sneed me de adem af. Ik bleef nederig staan en dacht aan hen... Veertig boeren... Het ligt in Gods handen.

*

Geprezen zijt Gij, berouwvol wend ik mij tot U, ik ben de eerste der gelovigen... O God, vergeef ons en ontferm U over ons. O God, laat mijn vijanden zich niet over mijn ongeluk verheugen en laat mij niet behoren tot de afvalligen. Ik smeek om Uw erbarmen, want er staat geschreven: ‘God bemint waarlijk hen, die zich berouwvol tot Hem keren en bemint hen, die zich reinigen.’ Onze zonden zijn talrijk, en onze gehoorzaamheid is gering. Wij hebben allen gebrek en tekortkomingen. O Heer, als de zondaar niet zondigde zou het voor de edelmoedige niet mogelijk zijn hem vergiffenis te schenken, en als niemand tekortkomingen had, zouden toegeeflijkheid en vergeving niet mogelijk zijn. O God, ik zoek mijn toevlucht en bescherming bij Uw geliefde, over wie is geopenbaard: ‘En niets anders hebben Wij u gezonden dan als een barmhartigheid voor de wereldwezens.’

## *Heer, effen ons pad en help ons*

Ik vroeg een hoofdcipier: ‘Hebben de mensen jullie gezien, hebben de mamelukken tegen jullie geschreeuwd?’

Hij antwoordde: ‘Geen mens, belangrijk of onbelangrijk, heeft ons opgemerkt. Want de mamelukken komen na zonsondergang niet meer uit de Citadel, en de politie van de gouverneur patrouilleert pas als de nacht al is ingevallen... Trouwens, wie zijn wij? We zijn toch soldaten van de sultan! Alle inwoners van de stad kennen onze namen. En boven ons pakten zich zware wolken samen, de hemel boog onder hun gewicht zodat ze bijna de huizen raakten...’

De voorste schreeuwde toen hij me in het oog kreeg: ‘Wat heb ik gedaan, emir?’

Ik sloeg hem met mijn zweep in het gezicht, en bekeek aandachtig de lange rode zwelling die plotseling opkwam op de plaats van de slag... Een van hen jammerde als een vrouw: ‘Mijn huis en mijn kinderen zijn verloren.’

Anderen zeiden dat ze niets hadden misdaan, en dat zij geen van allen ooit een schepsel hadden bedrogen of een mens kwaad hadden gedaan... Sommigen zeiden dat er niemand in Egypte was die zo gehoorzaam was aan wat er werd gezegd en gezegd zou worden als zij...

‘Wat hebben we gedaan, dat u ons ineens overvalt terwijl we citroenen aan het verkopen zijn op de markt, dat u onze kamelen en koopwaar afneemt, en dat u ons in ijzeren boeien slaat?’

Ze zeiden dat ze arme stumpers waren, en dat hun verwanten zouden sterven van verdriet, omdat ze naar Cairo waren gegaan maar niet terugkeerden.

‘Ik heb tien kinderen, mijn heer. En ik heb mijn hele leven toevertrouwd aan deze mand citroenen, die ik op mijn rug heb geladen om ze op de markt te verkopen.’

Ik hoorde wat ze zeiden en er kwam een vredig gevoel in mijn hart. Ik sprak niet. De boeren die de emir had gebracht, hadden niet zo geschreeuwd en gejammerd als deze mensen. Maar dat was begrijpelijk. Die anderen kwamen direct uit hun dorpen, maar deze mensen, hoe vreemd was het voor hen. Een man vertrekt uit zijn dorp en keert niet terug, zijn vrouw en kinderen komen niet te weten wat hem overkomen is. En na een paar dagen zal de sultan bevelen dat de verwerpelijke bedoeïenen die de hoge emir gevangen genomen heeft, moeten worden voorgeleid. Sommigen zullen worden onthoofd, anderen in tweeën gedeeld. Hun magere lichamen zullen aan de Zoewailapoort en de Sja'rijjapoort worden opgehangen. Ze zullen gaan stinken en hun vlees zal wegrotten, omdat er niemand is om hun lijken te begraven. Ten slotte zal een gelovige hun als vrome daad een graf geven. Niet eens twee rammen zullen daarover strijden. Ze zijn aan hun lot overgelaten, ze zullen verdwijnen en niemand zal meer iets van hen vernemen. Ik zei tegen hen, terwijl ze allen luisterden alsof voor de eerste maal op de bazuin werd geblazen voor het Laatste Oordeel en de aarde ten onder ging: ‘Jullie zijn verwerpelijke bedoeïnen, en hoe jullie ook jammeren en zeggen dat het niet waar is, jullie zijn struikrovers, die de pelgrimskaravaan aanvallen. Jullie zullen zeggen: “Wij zijn citroenhandelaren, we telen citroenen en verko-

pen ze," maar niemand zal jullie horen.'

Ik begon om hen heen te lopen en genoot van hun uitpuilende ogen en hun verschrikte gezichten waarop hoop gemengd met vertwijfeling te lezen was. Hoe merkwaardig, zouden deze hoofden binnenkort allemaal met stro gevuld zijn? Ik huiverde, er kwam een gedachte in me op die ik meteen van me af zette, en ik vroeg God om bijstand tegen de vervloekte duivel. De zware wolken waren zwanger van regen en spoedig zou het water in stromen neerdalen. Hun kreten zouden in de eindeloze leegte opklinken. Al zou de hele wereld hen horen, wie zou de opzichter van al-Moekasjara rekenschap vragen? Ik deed een stap naar achteren en schreeuwde tegen een hoofdcipier dat hij hen in de middelste kerker moest werpen en hen allemaal met drie ijzeren kettingen aan de muur moest vastmaken. Voordat hij naar hen toeging vroeg ik hem: 'Hoeveel zijn het er?'

'Tweeënveertig,' antwoordde hij.

'En de gevangenen van de emir, hoeveel waren dat er?'

'Veertig.'

Ik boog even mijn hoofd en zei toen: 'Stuur me er twee.'

Ik haalde mijn dolk uit de schede, het lemmet blikkerde.

*

*Hier breekt het manuscript abrupt af. Ik ben er bijna zeker van dat delen ervan verloren zijn gegaan. Mijn hoop is dat ze nog niet aan vernietiging ten prooi zijn gevallen. Daarom verzoek ik de liefhebbers en onderzoekers van oude manuscripten om, indien ze op het ontbrekende gedeelte van deze wonderlijke voorvallen stuiten, het mij op te sturen, zodat ik het kan publiceren en men er lering uit kan trekken.*

## Werk
### *Joesoef Idries*
### *(Vertaling Johan de Bakker en Richard van Leeuwen)*

Abdoe had geld nodig...

Dit was niet de eerste keer, zijn hele leven was hij op zoek geweest naar geld...

Eerst was hij kok geweest, hij had het vak geleerd van Hagg Fajid Sjami en hij beheerste het zo goed, dat zelfs zijn leermeester de schotels saus van zijn hand bewonderde om hun smeuïgheid en pittig aroma.

Maar aan alles komt een eind. Zo kwam het dat Abdoe als knecht ging werken in de garage naast het restaurant. Daarna werd hij door de baas van de garage ontslagen en werkte hij een tijd lang als conciërge; hij moest in zijn eentje toezicht houden op een gebouw van tien verdiepingen. Toen kwam hij, met zijn krachtige postuur en sterke armen, terecht bij de vrachtwagens; hij werd sjouwer, tot hij hernia kreeg.

Abdoe had een stem die niet mooi was, maar wel luid en helder. Toen hij verkoper was van komkommers, meloenen en druiven, kon hij met één schreeuw de hele straat bij zijn kar verzamelen.

Een poos had Abdoe als woningbemiddelaar gewerkt. Hij zwierf dag en nacht door de straten, op zoek naar leegstaande kamers. Soms vond hij er een, met de tien piaster die erbij hoorden. Toen werd hij een van de ingewijden in het vak en maakte hij de klanten de tien piaster afhandig zonder dat hij door de straten hoefde te zwerven om een kamer te zoeken...

Abdoe was verbazend goed als kelner in een koffiehuis. In zijn beste tijd kon hij in zijn eentje het hele koffiehuis bedienen aan de vooravond van een feestdag, zonder een bestelling te vergeten of een glas te breken.

Hij had een vrouw, met wie hij op één kamer woonde, aan alle kanten omringd door buren. Ondanks de kleine ruzies die zich wel eens afspeelden tussen zijn vrouw en de buurvrouwen, waren het in het algemeen geen kwade mensen. Ze steunden hem en leenden hem geld als hij geen werk had, ze baden voor hem, soms

leenden ze van hem, als hij wel werk had. Zo verstreek de tijd en kregen ze hun portie brood, al werden de porties elke dag krapper. Maar zo was de wereld nu eenmaal.

Abdoe had geld nodig...

Deze keer had zijn geldnood al lang geduurd en het einde was nog niet in zicht. Hij versleet zijn schoenen met het bezoeken van al zijn oude kennissen, maar keerde telkens terug met een somber, gefronst gezicht, en met lege handen. Wanneer hij op de deur klopte en zijn vrouw open deed, groette hij haar niet en zij hem ook niet. Dan ging hij op de mat liggen en hield zijn oren dicht voor de zeurende en vittende Nafiesa, die hem wilde dwingen te luisteren naar wat er die dag gebeurd was, de dreigementen van de huisbaas, de resten droog brood die de buren haar uit liefdadigheid hadden gegeven, het naderende Grote Feest, de perziken waar ze zo'n trek in had, hun dochtertje dat overleden was, hun zoon die op komst was en de moedervlek als een perzik, waarmee hij geboren zou worden.

Zijn geldnood duurde deze keer langer dan anders. De stem van Nafiesa werd steeds harder, tot hij er niet meer tegen kon, hij kon het niet langer verdragen de gezichten van de buren te zien, die vol medelijden hun hoofden schudden, omdat hij nog zo jong was en geen geluk had. Hun goede wensen kon hij niet kauwen en hij kon er Nafiesa's lichaam niet mee bedekken.

Toen Abdoe op een dag thuiskwam, zei Nafiesa dat Toelba naar hem had gevraagd.

Abdoe was blij, want in deze toestand betekende ieder verzoek hoop, valse hoop misschien, maar in elk geval beter dan niets.

Hij ging direct naar Toelba toe. Dat was de nieuwste huurder in het huis en onmiskenbaar de voornaamste, want hij werkte als verpleger in het ziekenhuis.

Toelba ontving hem hartelijk, waardoor Abdoe verlegen glimlachte. Meteen nadat Toelba had gevraagd hoe het met hem ging, begon Abdoe zijn geschiedenis te vertellen. Hij voelde zich op zijn gemak, terwijl hij vertelde over zijn betere dagen en zijn herinneringen. Wanneer hij de huivering voelde in de blikken die op zijn versleten *gilbaab** werden geworpen, was hij niet gerust voordat hij had verteld over al zijn banen en over de mensen die hij had ge-

* *De* gilbaab *is een eenvoudig lang gewaad, in Egypte gangbare dracht voor mannen.*

kend en met wie hij had gewerkt. Het was alsof hij de scheuren in zijn *gilbaab* wilde verhullen. Wanneer hij over het verleden vertelde, sprak hij met volle stem, trots, en voelde hij zich man. Na een tijdje werd zijn stem zachter en zijn toon geprikkeld. Hij maakte zich kwaad op de wereld, de tijden en de mensen, hij verlangde naar het goede dat verloren was gegaan en verafschuwde het kwaad, dat de harten vulde. Daarna werden zijn woorden bescheidener, zijn stem nog zachter en een beschaamde glimlach verscheen op zijn gezicht, terwijl hij Toelba vertelde over hoe het er met hem voorstond. Tenslotte vroeg hij nederig, met een stem die nauwelijks nog te horen was, of hij misschien een manier wist om aan werk te komen.

Toelba onderbrak hem dikwijls, terwijl hij luisterde, en deelde hem uiteindelijk mee dat er werk op hem wachtte.

Op de terugweg voelde Abdoe zich in de zevende hemel.

Hij vertelde Nafiesa uitvoerig over Toelba, hoe hij hem ontvangen had en hoe vriendelijk hij was. Hij droeg haar op de volgende dag bij Toelba's vrouw langs te gaan, als ze terugkwam van de studenten voor wie ze de was deed, en haar te helpen en gezelschap te houden.

Nog voor de dag aanbrak was Abdoe wakker en de zon was nog niet op toen Toelba en hij voor de bloedtransfusieafdeling van het ziekenhuis stonden... Hij wachtte... Er kwamen mensen zoals hij, die ook bleven wachten. Om tien uur ging de deur open... Ze gingen naar binnen.... Abdoe was diep onder de indruk van de stilte en rust die er heersten... Hij rook de geur van carbol die in de lucht hing en zijn maag draaide om in zijn lichaam. Nadat ze hen in een rij hadden gezet, begonnen ze hem vragen te stellen. Verdwaasd gaf hij antwoord. Ze wilden de namen van zijn vader en van zijn moeder weten, en hoe zijn ooms waren overleden. Ze wilden een foto van hem hebben. Abdoe zocht overal, maar vond alleen de foto op het identiteitsbewijs, dat hij altijd bij zich droeg voor eventuele ongelukken en uit angst voor de politie.

Ze staken een naald in een van zijn aderen, haalden er een fles vol rood bloed uit en zeiden: ‘Kom over een week terug.’

Die week had Abdoe nog steeds geld nodig, hij liep van het ene eind van de stad naar het andere om het te vinden. De resten brood waren bijna op, of liever helemaal. Precies op de afgesproken dag stond hij voor de transfusieafdeling en om tien uur ging de deur open. Tegen de man voor hem in de rij zeiden ze: ‘Nee...’

Toen de man als verstijfd bleef staan werd hij opzij geduwd.

‘Je bloed is niet goed,’ zeiden ze.

Abdoe's hart bonsde...

Maar het bonzen hield op toen ze tegen hem zeiden: ‘Ja...’

Hij reageerde niet meteen. Ze trokken hem mee.

‘We zullen bloed van je afnemen... Vandaag...’

Abdoe was buiten zichzelf van vreugde en ging blij lachend in de rij staan, hij voelde zich als in zijn beste jaren. Maar de honger temperde zijn vreugde. Hij wachtte.

Na een tijdje werd hij geroepen. Zijn arm werd door een gat gestoken dat net groot genoeg was. Eerst was Abdoe bang, maar toen hij rechts iemand zag en links nog iemand, was hij gerustgesteld. Hij voelde hoe zijn arm helemaal met iets kouds werd overdekt, alsof hij in een blok ijs werd gestoken. Even later werd er een dikke naald in geprikt. Hij kreunde. Toen gebeurde er niets naars meer en hij kalmeerde. Daardoor kreeg hij de gelegenheid om wat rond te kijken en zijn hoofd op te heffen en door de glazen afscheiding te loeren. Hij zag mooie meisjes geluidloos heen en weer lopen; ze hadden niet de voortanden van zijn vrouw, en ook niet haar zwarte jurk. Na een tijdje realiseerde Abdoe zich dat het niet allemaal meisjes waren, er waren ook een paar mannen bij, maar hun gezichten waren blank als gekaarde katoen, glad als zijde. Abdoe benijdde de mannen die daar binnen waren, net als zijn arm, hij wilde wel dat zijn arm langer en langer zou worden, zodat hij met zijn vingers het masker van een van de meisjes kon wegtrekken, en in haar knappe gezicht kon knijpen.

Abdoe bleef zich inspannen om de gemaskerde gezichten te zien, maar het lukte hem niet om de mannen en de meisjes van elkaar te onderscheiden. Tenslotte begon de glazen afscheiding voor zijn ogen afwisselend op te lichten en te doven, terwijl de knappe gezichten nu eens een masker voor hadden en dan weer niet...

Hij voelde zich moe worden...

Zijn arm was koud, werd toen warm en toen weer koud.

Hij vroeg aan de man rechts van hem: ‘Hoeveel nemen ze af?’

De ander antwoordde nauwelijks hoorbaar, alsof hij een gebed prevelde: ‘Ik weet het niet... Een halve liter, zeggen ze...’

Het gesprek hield op...

Ze tikten op zijn arm en zeiden: ‘Klaar...’

Abdoe liep met onvaste pas weg en vroeg om het geld...

‘Wacht even...’ zeiden ze.

Hij wachtte...

Ze betaalden hem een pond en bovendien nog dertig piaster en hielden het zegelgeld in... Ze waren zo vriendelijk dat ze hem een ontbijt gaven...

Op de terugweg naar huis ging hij bij de slager langs om een pond vlees te kopen, en bij de groenteman om aardappelen te kopen. Glimlachend klopte hij op de deur van de kamer...

Toen Nafiesa de deur opendeed en hem zo zag staan met alles wat hij bij zich had, beantwoordde ze zijn groet. Ze nam stralend van blijdschap de boodschappen van hem over. Bijna, als ze niet zo verlegen was geweest, had ze gezegd hoe ontzettend veel ze van hem hield.

Nafiesa ging het eten klaarmaken. De geur van knoflooksaus verspreidde zich in de kamer en drong door tot in alle hoeken van het huis. De buren snoven, sommigen glimlachend, anderen verdrietig zuchtend.

Abdoe at zijn buik vol. Toen rende hij hals over kop weg om een meloen te kopen...

Die avond hoorde hij zijn vrouw niet zeuren en maakte ze geen heibel. Ze fluisterden met elkaar als geliefden...

Voordat de week voorbij was, had Abdoe alles uitgegeven wat hij had gekregen...

Op de vaste dag ging hij naar het ziekenhuis, hij stak zijn arm uit, ze namen zijn bloed, gaven hem zijn geld en vergaten niet hem een maaltijd te geven.

Abdoe was tevreden met zijn nieuwe werk. Want hij had geen baas boven zich, werd niet afgeblaft door een voorman en kreeg geen ruzie met de politie. Hij hoefde alleen maar een keer in de week naar die schone, helderwitte ruimte te gaan, een halve liter van zijn bloed te geven en het geld ervoor aan te pakken. Zijn vrouw zorgde ervoor dat ze konden rondkomen van wat hij kreeg en zijn lichaam zorgde voor het bloed. Als er een week voorbij was, ging hij terug om het bloed aan hen te geven en het geld te krijgen.

Met zijn werk ging het prima en velen waren jaloers op hem...

De verhouding met zijn vrouw was iedere keer anders. Want wanneer hij met zijn handen vol bij haar kwam, lachte ze en jubelde ze bijna van plezier. Maar als hij een week lang wilde slapen, liet ze hem niet met rust. Ze zei steeds dat hij zulke dunne benen had en dat hij zo bleek was, en ze vertelde in afgemeten, korte zin-

nen wat de vrouwen uit de buurt over hem zeiden en hoe Hamieda haar bij een ruzie te schande had gezet, omdat haar man zijn bloed verkocht. Soms wiegde ze hem medelijdend, alsof ze zijn moeder was. 's Nachts stopte ze hem goed in onder de deken en overdag mocht hij zich niet verroeren en was ze altijd in zijn buurt om hem op zijn wenken te bedienen, alsof hij een ziek kind was.

Abdoe merkte het op en voelde zich bitter, maar wat deed het ertoe...

Het was waar dat hij iedere keer dat ze bloed van hem afnamen draaierig werd, en dat hij tot laat in de middag tegen de muur van het ziekenhuis sliep.

Het was waar dat de mensen roddelden, en niet zo weinig. Maar het belangrijkste was dat hun komfoor brandde en dat de huur betaald werd. Wie dat niet beviel kon naar de maan lopen.

Op een dag ging Abdoe naar het ziekenhuis, maar ze lieten hem niet bij het gat zitten. Ze riepen hem en zeiden alleen maar: ‘Nee...’

‘Wat is er dan?’

‘Anemie...’

‘Wat is dat, anemie?’

‘Bloedarmoede...’

‘Nou en?’

‘We hebben er niets aan.’

‘Wat nu?’

‘Als je weer sterk genoeg bent...’

‘Moet u eens kijken hoe sterk ik ben... Ik kan die muur omverduwen...’

‘Je hart kan het niet hebben...’

‘Dat is uw zaak niet...’

‘Je zult het niet overleven...’

‘Mij best...’

‘Je gezondheid... Het zou onmenselijk zijn...’

‘Vind je dit dan menselijk, man?’

‘Het kan niet.’

‘Het heeft dus geen zin?’

‘Geen enkele zin...’

Op die dag vergaten ze hem een maaltijd te geven...

En opnieuw had Abdoe geld nodig...

## Een vlaag van verstandsverbijstering
### *Nagieb Mahfoez*
### *(Vertaling Johan de Bakker en Richard van Leeuwen)*

Wat is krankzinnigheid?

Blijkbaar is het een toestand die even mysterieus is als het leven en de dood. Je kunt er behoorlijk veel over te weten komen als je er van buitenaf naar kijkt, maar de kern, de essentie blijft een ontoegankelijk geheim. Onze hoofdpersoon weet nu dat hij enige tijd te gast is geweest in de stadskliniek van Cairo, en hij kan zich, nu, zijn vroegere leven herinneren, zoals alle mensen die bij hun verstand zijn; ook is hij zich bewust van het heden. Maar tot de verwarde herinneringen aan die korte periode - het duurde niet lang, God zij dank - kan zijn bewustzijn niet doordringen, hij is van niets zeker. Het was een reis naar een wonderbaarlijke, etherische wereld. Uit de mist doemen gezichten op, met vage gelaatstrekken; telkens wanneer hij probeert een straaltje licht van zijn herinnering erop te werpen, vluchten ze weg en worden ze opgeslokt door de duisternis. Soms bereikt een soort gefluister zijn oren, maar zodra hij zijn best doet de herkomst te bepalen, verdwijnt het snel en blijft er stilte en verwarring achter. Die toverachtige tijd met al zijn vreugde en pijn is verdwenen. Zelfs degenen die deze wonderbaarlijke periode hebben meegemaakt, hebben er een dik gordijn van stilte voorgehangen en doen om een voor de hand liggende reden alsof ze er niets van weten. De periode is in vergetelheid geraakt zonder dat een betrouwbaar geschiedschrijver de kans heeft gekregen de wonderlijke voorvallen ervan op te tekenen. Waardoor is het gekomen? Wanneer is het gebeurd? Hoe waren de mensen erachter gekomen dat dit verstand geen verstand meer was? En dat de eigenaar ervan een zonderling was geworden die afgezonderd moest worden van de mensen alsof hij een roofdier was?

Het was een kalme man, zijn opvallendste eigenschap was zijn volstrekte kalmte. Misschien kwam het daardoor dat hij zo van stilzitten en luieren hield en een hekel had aan mensen en inspanning. Daarom was hij al op jonge leeftijd opgehouden met leren,

en weigerde hij te werken, genoegen nemend met een bescheiden inkomen. Het liefst zat hij rustig en alleen op het terras voor het koffiehuis, met zijn handen op zijn knie gevouwen. Hij kon zo uren doorbrengen, zwijgend en roerloos, terwijl hij slaperig en met zware oogleden naar het komen en gaan van de klanten keek. Hij verveelde zich niet, vermoeide zich niet en hoefde zich geen zorgen te maken. Op zijn stoel voor het koffiehuis leidde hij zijn leven en was hij tevreden. Achter dat rustige, wezenloze uiterlijk lag geen enkele warmte, emotie of fantasie. Zijn kalmte was volledig, van buiten en van binnen, in zijn lichaam en zijn geest, in zijn zintuigen en in zijn verbeelding. Hij was een standbeeld van vlees en bloed dat eruitzag alsof het de mensen waarnam, volkomen afgezonderd van het leven.

Wat gebeurde er toen?

In het brakke water kwam een plotselinge beweging, alsof er een steen ingegooid was.

Hoe kwam dat?

Op een dag, toen hij ontspannen op zijn stoel voor het koffiehuis zat, zag hij dat de straat vol was met arbeiders. Ze strooiden mooi, heldergeel zand, vlak voor een belangrijke parade. Voor de eerste keer in zijn leven gebeurde er iets dat zijn verwondering wekte, en hij vroeg zich af waarom ze het zand strooiden. Hij zei tegen zichzelf, dat het zou opwaaien, zodat de mensen pijn zouden hebben door het zand in hun neusgaten, en dat dezelfde arbeiders weldra zouden terugkomen om het op te vegen. Waarom strooiden ze het dan? De zaak was misschien te onbelangrijk om je druk over te maken of om verbaasd over te zijn, maar op dat moment kwam zijn vraag hem voor als het belangrijkste in zijn leven. Hij had het idee dat hij met een van de grote raadselen van het bestaan werd geconfronteerd. Hij raakte van dit strooien en dan weer opvegen, en van die pijn in de tussentijd in grote verwarring, hij voelde zelfs de neiging opkomen om te lachen, iets dat hij zelden deed. Hij lachte en lachte tot zijn ogen ervan traanden. Dit lachen was meer dan een opwelling, het was in werkelijkheid de voorbode van een totale verandering. Het voerde hem mee uit zijn plechtig stilzwijgen naar een nieuwe toestand. Hij bracht die dag door, lachend en verbaasd. Als in een roes zei hij steeds tegen zichzelf: ‘Eerst strooien, dan pijn en dan weer opvegen... Ha, ha, ha!’

De volgende ochtend was hij nog niet uit zijn roes ontwaakt.

Hij stond zich voor de spiegel gereed te maken, toen zijn blik op zijn stropdas viel. Al snel werd hij door een nieuwe verbazing gegrepen. Waarom deed hij zijn das eigenlijk op deze manier om, wat had die das voor nut? Waarom maken we het onszelf zo moeilijk dat we een kleur en een stof moeten uitkiezen? Voor hij het zich realiseerde was hij net zo aan het lachen als de vorige dag. Hij bekeek zijn das in opperste verbazing, en liet zijn ogen verwonderd en afkeurend langs al zijn kledingstukken gaan. Waarom omhullen we ons op die belachelijke manier, waarom trekken we die kleren niet uit en gooien we ze niet op de grond? Waarom vertonen we ons niet zoals God ons geschapen heeft? Niettemin trok hij de rest van zijn kleren aan en verliet het huis zoals gewoonlijk.

Hij voelde niet langer die onverstoorbare kalmte die al die tijd binnen in hem had geleefd, tevreden en ontspannen. Hoe kon hij kalm zijn, als die zware kleren hem tegen zijn zin begonnen te wurgen? Ja, tegen zijn zin. Een golf van woede overspoelde hem, terwijl hij zijn pas versnelde. Hij kon het niet verkroppen dat hij tegen zijn zin beperkingen moest accepteren. Was de mens dan niet vrij? Hij dacht even na en gaf toen enthousiast het antwoord: ‘Jazeker, ik ben vrij.’ Hij was opeens vervuld van een gevoel van vrijheid, en de vrijheid verlichtte zijn geest tot hij buiten zichzelf was van vreugde. Ja, hij was vrij. De vrijheid openbaarde zich aan hem met een volstrekte, onweerlegbare zekerheid. Hij was vrij om te doen wat hij wilde, hoe hij het wilde en wanneer hij het wilde, zonder dat hij onderworpen was aan enige macht of gehoor moest geven aan enige logica, noch wegens een reden van buitenaf noch wegens een drijfveer van binnenuit. Het probleem van de vrije wil was in één seconde opgelost, hij had de vrije wil enthousiast verlost van de druk van de logica. Een wonderlijk gevoel van geluk en superioriteit doorstroomde hem. Vol verachting keek hij naar de mensen die geketend langs de straten voortliepen, ze hadden geen macht over goed of kwaad. Als ze liepen waren ze niet bij machte te blijven stilstaan, en als ze stilstonden waren ze niet bij machte te gaan lopen. Maar hĳ liep als hij wilde en bleef stilstaan als hij wilde, vol minachting voor alle wetten, machten en instincten. Dit heerlijke gevoel dreef hem ertoe zijn onvoorstelbare krachten te beproeven, want hij kon de roep van de vrijheid niet weerstaan. Plotseling hield hij op met lopen, terwijl hij tegen zichzelf zei: ‘Kijk, nu blijf ik zonder reden stilstaan.’ Hij keek even om zich heen en vroeg zich toen af of hij in staat was zijn handen

naar zijn hoofd te brengen. Ja, hij was ertoe in staat. Kijk, nu hief hij zijn handen op zonder zich aan iemand te storen. Toen vroeg hij zich af of hij de moed had op één been te gaan staan, en hij zei tegen zichzelf: ‘Waarom zou ik het niet kunnen? Wat zou mijn vrijheid in de weg kunnen staan?’ Hij tilde zijn linkerbeen op alsof hij een gymnastiekoefening deed, aandachtig en geconcentreerd, alsof hij alleen was op straat en er niemand was die naar hem keek. Een gevoel van rust en geluk en een onbeperkt zelfvertrouwen doorstroomden zijn hart. Hij begon met spijt te denken aan alle kansen die hij zijn leven lang had gemist en die hem van zijn vrijheid hadden kunnen laten genieten. Hij liep weer verder, alsof hij het leven opnieuw tegemoet trad.

Op weg naar het koffiehuis kwam hij langs een restaurant waar hij af en toe zijn avondmaal at. Hij zag op het terras een tafel staan, beladen met heerlijke en smakelijke gerechten. Aan de tafel zaten een man en een vrouw tegenover elkaar te smullen. Een eindje verderop zat een groepje straatjongens, met alleen maar wat vodden aan hun lijf, hun gezichten en huid waren bedekt met een dikke laag stof en vuil. De tegenstrijdigheid tussen de twee taferelen beviel hem niet, een wrevel die door zijn gevoel van vrijheid werd versterkt, zodat hij niet in staat was het restaurant zonder meer te passeren. Maar wat kon hij doen? Zijn hart zei hem met grote stelligheid: ‘Die straatjongens horen met de anderen mee te eten.’ Maar de eters zouden nooit zonder slag of stoot een stukje van hun kip afstaan, dat stond vast. Maar als hij de kip op de grond gooide, zou er stof op komen en dan zou niets of niemand hem nog van de jongens kunnen afpakken. Was er iets dat hem ervan kon weerhouden zijn voornemen uit te voeren? Nee toch. Vroeger was het misschien mogelijk te aarzelen, maar nu... Hij liep kalm op de tafel toe, stak zijn hand uit naar de schaal en pakte de kip. Daarna gooide hij hem de naakte kinderen voor de voeten, wendde zich af van de tafel en vervolgde zijn weg alsof hij niets gedaan had, zonder acht te slaan op het gebrul en de smerige scheldwoorden en vloeken achter hem. Hij barstte in lachen uit en liet zich gaan tot zijn ogen ervan traanden. Hij slaakte een diepe zucht van tevredenheid en weer welde het intense gevoel van zelfvertrouwen en geluk in hem op.

Hij kwam bij het koffiehuis, liep naar zijn stoel en ging er ontspannen op zitten, zoals altijd. Maar deze keer lukte het hem niet zich, met zijn handen op zijn knie gevouwen, over te geven aan

zijn vertrouwde kalmte, zijn ik wilde hem niet gehoorzamen, hij had het vermogen verloren om bewegingloos te zitten, of liever, hij was verlost van zijn onmacht om te bewegen, want hij kon niet blijven zitten. Hij wilde zelfs net opstaan, toen hij iemand zag die hij van gezicht kende. Het was een van de vaste klanten van het koffiehuis, net als hijzelf. Een enorme man met gezwollen aderen. Hij liep met verwaand opgeheven hoofd en keek minachtend in het rond. Uit al zijn bewegingen sprak hooghartigheid, alsof de mensen dezelfde walging in hem opriepen die een overgevoelige ziel voor wormen voelt.

Het was alsof hij hem voor de eerste keer zag, in al zijn lelijkheid en belachelijkheid. Weer overviel hem die vreemde lach die hem al twee dagen voortdurend plaagde. Hij kon zijn ogen niet van hem afhouden, en vestigde zijn blik vooral op de brede, dikke nek die verleidelijk boven zijn boord uit puilde. Hij vroeg zich af of hij hem ongestoord zou laten passeren. God verhoede, hij kende nu de roep van de vrijheid, en had beloofd er nooit weerstand aan te bieden. Onverschillig haalde hij zijn schouders op. Hij liep op de man af tot hij vlak achter hem stond, hief zijn hand op en sloeg zo hard hij kon op de nek. De klap dreunde luid. Hij kon zichzelf niet in bedwang houden en begon hartelijk te lachen. Maar dit experiment liep niet zo vreedzaam af als het vorige, want de man draaide zich razend van woede naar hem om, greep hem bij zijn kraag en liet een regen van slagen en schoppen op hem neerkomen, tot een paar klanten tussenbeide kwamen. Hijgend verliet hij het koffiehuis. Vreemd genoeg voelde hij geen woede of spijt. Integendeel, in zijn zintuigen verspreidde zich een vreemd genot, dat hij nooit eerder had gevoeld. Zijn mond opende zich in een onuitwisbare grijns en zijn ziel liep over van vitaliteit en blijdschap waardoor alle pijn werd verzacht. Hij had alleen nog aandacht voor zijn vrijheid, die hij in een gelukkig ogenblik had verworven, en hij weigerde er ook maar één seconde van zijn leven afstand van te doen.

Daarna stortte hij zich in een vloedgolf van gevaarlijke experimenten, met een onwrikbare wil en onoverwinnelijke kracht. Hij sloeg op nekken, spuwde in gezichten en schopte tegen buiken en ruggen, en hij ontsnapte vaak niet aan trappen en scheldwoorden. Zijn bril ging stuk, de kwast van zijn fez werd afgerukt, zijn overhemd scheurde en de vouwen in zijn broek werden verkreukeld. Maar hij liet zich door niets weerhouden en week niet van zijn

pad, dat bezaaid was met gevaren. De grijns verdween niet van zijn lippen, de dronken roes in zijn hart verflauwde niet, en als de dood zijn weg had versperd, zou hij hem onbevreesd tegemoet getreden zijn.

Toen de zon op het punt stond onder te gaan, viel zijn dwalende blik op een mooie vrouw die aan de arm van een elegant uitziende man heupwiegend naderbij kwam. Ze droeg dunne, doorzichtige kleren, en haar tepels boorden zich bijna door de zijden stof van haar jurk. Zijn blik werd aangetrokken door haar volle, ronde borsten en zijn ogen werden groot van verbijstering, hij was met stomheid geslagen. Stap voor stap kwam ze dichterbij, tot ze op armslengte afstand was.

Zijn verstand, of zijn onverstand, dacht met onvoorstelbare snelheid na. Hij kwam op het idee die rebelse tepels aan te raken; een of andere man zou het toch doen, waarom hij dan niet? Hij versperde hun de weg, stak bliksemsnel zijn hand uit en kneep. Ai, de klappen en trappen daalden op hem neer, en er kwam een hele menigte om hem heen staan. Maar uiteindelijk lieten ze hem gaan. Misschien had zijn krankzinnige lach hen bang gemaakt, of de starende blik in zijn ogen. In elk geval lieten ze hem gaan. Hij kon ontsnappen en hij was er nog goed afgekomen. Hij verlangde naar nog meer avonturen, maar ineens merkte hij op hoe gescheurd en kapot zijn kleren waren. Hij schrok, maar in plaats van medelijden met zichzelf te hebben herinnerde hij zich wat er die ochtend voor de spiegel in zijn hoofd was omgegaan. Er verscheen een afwezige blik in zijn ogen. Opnieuw vroeg hij zich af waarom hij zichzelf gevangen zette in die lappen, die om zijn borst, buik en benen knelden. Ze waren zo zwaar dat hij bijna neerviel, en hij had het gevoel dat hij onder hun druk gewurgd werd. Hij hield het niet meer uit, hij kon die kleren niet langer verdragen. Zijn handen trokken ze stuk voor stuk uit, achter elkaar door, tot hij ze allemaal kwijt was. Daar stond hij, zo naakt als God hem geschapen had. Hij barstte uit in zijn vreemde gelach, en rende schaterend verder...

## Sjeherazade
## *Nagieb Mahfoez*
## *(Vertaling Johan de Bakker en Richard van Leeuwen)*

### 1

‘Hallo.’

‘Met meneer Mahmoed Sjoekri?’

‘Ja, met wie spreek ik?’

‘Neemt u mij niet kwalijk dat ik u lastig val, hoewel we elkaar niet kennen.’

‘Dat geeft niet. Met wie heb ik de eer?’

‘Mijn naam is niet belangrijk. Ik ben een van de duizenden die hun probleem aan u voorleggen...’

‘Wat kan ik voor u doen, juffrouw?’

‘Mevrouw, alstublieft.’

‘Wat kan ik voor u doen, mevrouw?’

‘Het is een lang verhaal.’

‘Misschien is het beter dat u me schrijft.’

‘Maar ik kan niet goed schrijven.’

‘Komt u dan bij me langs op de redactie.’

‘Dat durf ik niet, nog niet, tenminste.’

‘De woorden ‘nog niet’ hielden zijn aandacht een ogenblik gevangen. Glimlachend genoot hij van haar melodieuze stem. Toen vroeg hij: ‘Wel?’

‘Ik zou graag willen dat u mij iedere dag een paar minuten van uw kostbare tijd geeft, tenzij iets anders u beter uitkomt...’

‘Een merkwaardig idee. Dat doet me aan Sjeherazade denken.’

‘Sjeherazade! Dat is een mooie naam. Staat u me toe dat ik die naam tijdelijk leen.’

Hij lachte en zei: ‘En dan ben ik Sjahrijaar die naar u luistert.’

Ze lachte ook. Haar lach klonk even aangenaam als haar stem. Ze ging verder: ‘U moet niet verwachten dat ik u één bepaald probleem zal voorleggen. Het is een lang verhaal, zoals ik al zei, en bovendien een droevig verhaal.’

‘Ik hoop dat ik u niet teleurstel.’

‘En ik hoop dat u me onderbreekt, wanneer ik de tijd overschrijd die u voor me heeft uitgetrokken...’

‘Zoals u wilt.’

‘Maar ik heb vandaag al te veel van uw tijd in beslag genomen. Laten we morgen verder praten. Ik moet u alleen nog bekennen dat het uw menselijke manier van schrijven was die me zo heeft aangesproken.’

‘Dank u.’

‘Niet alleen uw manier van schrijven, maar ook uw foto.’

‘Mijn foto?’ vroeg hij met meer belangstelling.

‘Ja. Ik las in uw grote ogen een blik vol intelligentie en menselijk medeleven, als een uitnodiging voor ons, die snakken naar troost...’

‘Ik dank u nogmaals...’ zei hij en hij vervolgde: ‘Uw woorden klinken als een liefdesgedicht.’

‘Ze drukken hoop uit, als er nog hoop is in de wereld.’

Hij legde de hoorn neer, glimlachte, fronste nadenkend zijn wenkbrauwen en glimlachte opnieuw.

**2**

‘Hallo...’

‘Met Sjeherazade.’

‘Goedemorgen, ik hoopte al dat u het zou zijn.’

‘Ik zal maar meteen beginnen, om uw tijd niet te verspillen.’

‘Ik luister...’

‘Ik ben als wees opgegroeid, zonder moeder. Onze vader, van mij en mijn twee jaar jongere zus bedoel ik, hertrouwde, en we brachten verstoken van liefde en genegenheid onze jeugd door, en we kregen maar weinig onderwijs. Toen onze vader stierf, verhuisden we naar het huis van onze oom. We kregen allebei een uitkering van ongeveer vijf pond.’

‘Dat is toch zeker lang geleden?’

‘Ja, maar ik moet het toch vertellen. We waren niet gelukkig in het huis van mijn oom. Hij beschouwde ons als een zware last. We voelden ons eenzaam en ellendig. We gaven hem onze hele uitkering en deden zonder protest het huishouden. We hadden het slecht getroffen, daar legden we ons bij neer...’

‘Ik begrijp het. Wat vreselijk.’

‘Op een dag kwam er een officier die om mijn hand vroeg. We hadden een oud huis geërfd van onze vader. Mijn oom verkocht het en met mijn deel van de opbrengst kocht hij een eenvoudige uitzet voor me. Vanaf het begin kende mijn man onze situatie, maar dat had hem niet weerhouden. Het was echt een liefdesgeschiedenis, zoals jullie dat noemen, en dat duurde ook na het huwelijk voort...’

‘Bespeur ik in de manier waarop u “liefdesgeschiedenis” zegt een zekere terughoudendheid?’

‘Let u daar maar niet op. Het erge was dat hij een verkwister was; al het geld dat hij op zak had gaf hij uit zonder erbij na te denken of met de gevolgen rekening te houden. Ik wist niet hoe ik hem ervan kon genezen. Ik probeerde van alles, maar zonder resultaat...’

‘Wat dit punt betreft... ik bedoel... droeg u niet ook een deel van de verantwoordelijkheid?’

‘Nee, gelooft u me. Ik wilde het leven leiden van een getrouwde vrouw, dat wilde ik met alle kracht die mijn liefde me schonk. Ik had zo'n verdriet en ellende achter de rug...’

‘Dat kan ik me voorstellen!’

‘U zegt het alsof u me niet gelooft. Ik weet dat u vond dat de vrouw verantwoordelijk is voor het slechte gedrag van haar echtgenoot. Maar wat kon ik doen? Ik heb hem gesmeekt, vleiend, waarschuwend, protesterend. Ik eiste dat hij me het huishoudgeld op de eerste van de maand gaf. Maar als reactie nam hij altijd een stel vrienden mee naar huis en dan was het tot diep in de nacht: “Haal eens iets te eten, haal eens iets te drinken.” 's Nachts vierden we feest, maar 's ochtends waren we blut.’

‘Hoe ging het op de andere dagen?’

‘Hij wilde dat ik mijn oom om hulp zou vragen, maar dat kon niet, of dat ik geld zou lenen van mijn zus, maar dat kon ook niet, omdat ze op het punt stond te gaan trouwen. Hij leende wel van zijn familie. Ons leven werd een verachtelijke, betreurenswaardige schijnvertoning.’

‘Zeg dat wel...’

‘Het huwelijk mislukte en liep uit op een scheiding, zoals te verwachten was. Ik verhuisde naar het huis van mijn zuster en omdat ik geen uitkering meer kreeg, leidde ik een bitter en ellendig leven...’

‘Is dat misschien het probleem?’

‘Geduld, we zijn nog in het verleden. Ik zal het kort maken. Een jaar na onze scheiding vroeg mijn ex-man of ik hem wilde ontmoeten. Hij vertelde dat hij me terug wilde nemen als vrouw, en verzekerde me dat hij zijn les had geleerd. Hij nam me mee naar het pension waar hij woonde in de Kasr-an-Nielstraat om plannen te maken voor de toekomst. Zodra hij de deur van de kamer had gesloten, drukte hij me tegen zich aan en zei steeds dat zijn leven elke smaak had verloren, sinds ik weg was...’

‘Gaf u aan hem toe?’

‘Ik had niet het gevoel dat ik met een onbekende te maken had. Het grootste deel van de tijd bespraken we de procedure om het huwelijk te kunnen herstellen. Toen we afscheid namen, beloofde hij me dat hij de volgende dag meteen bij mijn oom op bezoek zou gaan.’

‘Uw stem klinkt anders, u praat zachter.’

‘Inderdaad. Later kwam ik erachter dat hij, toen hij me vroeg hem te ontmoeten, alweer verloofd was. Een week na onze ontmoeting werd het huwelijk voltrokken. Het was alleen maar een bevlieging geweest, waaraan hij wilde toegeven voordat hij zijn nieuwe bestaan begon...’

‘Wat een schurk...’

‘Ja... Maar ik zal u niet langer lastigvallen. Tot de volgende keer...’

**3**

‘Hallo...’

‘Met Sjeherazade...’

‘Goedemorgen.’

‘Ik stoor u toch niet?’

‘Integendeel. Vertelt u alstublieft verder.’

‘Ik woonde een poos bij mijn zuster. Maar na verloop van tijd voelde ik dat mijn aanwezigheid daar ongewenst was.’

‘Waarom?’

‘Dat gevoel had ik en ik vergiste me niet...’

‘Hoe is dat nu mogelijk, uw eigen zuster, die samen met u in het verleden zoveel ellende had meegemaakt.’

‘Het onvermijdelijke gebeurde.’

‘Haar echtgenoot?’

‘Bijna goed!’

‘Ergerde het hem dat u in zijn huis woonde?’

‘Bijna goed. In ieder geval was ik gedwongen het huis te verlaten om de band met mijn zuster niet kapot te maken...’

‘Maar u hebt me de reden niet duidelijk verteld. Laat me raden, was het jaloezie?’

‘Ingebeelde jaloezie, kun je beter zeggen.’

‘Ging u toen weer naar uw oom?’

‘Die was inmiddels overleden. Ik huurde een kleine flat...’

‘Maar hoe kwam u aan het geld?’

‘Ik verkocht zoveel mogelijk van mijn uitzet en probeerde werk te vinden, wat voor werk dan ook. Het was een periode van vruchteloos zoeken en honger. Gelooft u me, ik weet hoe vreselijk honger kan zijn. De dag ging voorbij, terwijl ik niets at, of bijna niets. Ik merkte dat ik in de verleiding kwam een keer in te gaan op een van de uitnodigingen die ik op straat te horen kreeg. Maar ik gaf me niet meteen gewonnen, in de hoop dat Gods barmhartigheid over me zou komen, voordat ik zou afglijden. Ik keek vaak uit het raam naar de hemel, in de stilte van de nacht, en riep uit het diepst van mijn ziel: “Barmhartige God, ik lijd honger... Ik sterf van de honger.” Telkens als mijn krachten het begaven, ging ik op bezoek bij mijn zuster om goed te kunnen eten, maar niemand vroeg hoe het met me ging, uit angst dat het antwoord hun een verantwoordelijkheid zou opleggen die ze liever wilden vermijden.’

‘Wat een ongelooflijke schande...’

‘Op een dag las ik een advertentie waarin een huishoudster werd gevraagd voor een bejaarde man, tegen betaling, met bovendien kost, inwoning en kleedgeld...’

‘Een geschenk uit de hemel...’

‘Ik weifelde geen moment, ging meteen naar hem toe en verhuurde mijn flat...’

‘Een gunstige afloop, vooral als de man alleen maar verzorging nodig had, ik bedoel, geen andere zaken!’

‘Hij was hoogbejaard en ik was een toegewijd huishoudster. Ik ben in alle opzichten handig in huishoudelijk werk, ik was kok, dienstmeisje en verpleegster tegelijk, ik las zelfs de krant aan hem voor...’

‘Prachtig... prachtig...’

‘Na alle honger kreeg ik eindelijk genoeg te eten, en na alle angst kon ik gerust zijn. Ik bad God dat Hij hem tot in eeuwigheid

zou laten leven...'

'Maar wat gebeurde er toen?'

'Ik was bezig hem de krant voor te lezen, toen mijn blik op een advertentie viel waarin een huishoudster werd gevraagd voor een bejaarde man. De lezer werd verwezen naar het adres van ons huis.'

'Nee toch!'

Het klonk vol verbijstering en afkeuring.

'Jazeker. Ik begreep er niets van. Ik las hem de advertentie voor, maar hij keek de andere kant op, zonder het te ontkennen. Ik vroeg hem waarom hij me kwijt wilde, waarom hij genoeg van me had, maar hij zei geen woord...'

'Dat is toch werkelijk ongehoord. Maar er was vast wel een reden voor.'

'Niet wat mij betreft.'

'Was er niets meer tussen hem en u, behalve het huishouden?'

'Nauwelijks.'

'Hoe bedoelt u, nauwelijks... Weest u alstublieft duidelijker.'

'Soms vroeg hij me of ik naakt voor hem wilde gaan staan.'

'En dan weigerde u?'

'Nee... Ik voldeed aan zijn wens...'

'Maar waarom wilde hij dan een ander?'

'Hoe kan ik dat weten? Hij zei dat hij iets nieuws wilde. Hoe het ook zij, ik smeekte hem van gedachte te veranderen. Ik zei dat ik alleen was en arm, en dat hij de enige was die ik had op de wereld. Maar hij liet zich niet vermurwen en bleef zwijgen. Ik vond hem zo weerzinwekkend als de dood. Het enige dat ik kon doen was weggaan...'

**4**

'Hallo...'

'Met Sjeherazade, hoe maakt u het, meneer?'

'Goedendag, Sjeherazade. Uw verhaal houdt me voortdurend bezig.'

'Dank u wel, meneer. Mijn hart heeft me inderdaad niet bedrogen, toen het me naar u verwees. Maar laten we nu doorgaan met ons verhaal. Ik ging terug naar mijn woning en zei tegen de huurder - een eenvoudig ambtenaar van in de veertig - dat ik het

huis weer nodig had. Hij dacht er niet over uit de flat weg te gaan en toen hij begreep hoe het met me gesteld was, zei hij eenvoudigweg: “Trek bij me in.” Ik nam het voorstel direct aan. Mijn wil was gebroken en het deed er allemaal niets meer toe...’

‘Begreep u dat zijn uitnodiging...?’

‘Hij gaf me een van de twee kamers waaruit de flat bestond en daarna was alles duidelijk.’

‘Meteen?’

‘Ja. Maar het was een aardige, vriendelijke man...’

‘Prachtig...’

‘Niet te snel. Want juist door die eigenschappen raakte ik hem kwijt!’

‘Wat een verhaal!’

‘Op een dag zei hij tegen me: “Je bent aan mij gehecht geraakt en ik aan jou. We moeten uit elkaar gaan.”’

‘Uit elkaar gaan?’

‘Ja, uit elkaar gaan... Ik had verwacht dat hij zou zeggen “trouwen”, maar hij zei “uit elkaar gaan”.’

‘Dat is toch onvoorstelbaar!’

‘Ik vroeg hem uit te leggen wat hij bedoelde en hij zei op besliste toon: “Ik heb mijn redenen waardoor ik niet kan trouwen, dus we moeten uit elkaar gaan.” Ik zei smekend tegen hem: “Ik heb je nooit gevraagd met me te trouwen en dat zal ik in de toekomst ook niet doen. Laat alles zo blijven als het nu is.” Maar hij zei: “Nee, het is niet de normale manier van leven, op een dag zul je alleen zijn en oud, zonder iemand die je onderhoudt en zonder rechten. We kunnen niet anders doen dan uit elkaar gaan...”’

‘Wat een vreemde man. Hij lijkt aardig, maar hij is egoïstisch, of doortrapt...’

‘In elk geval ging hij weg en opnieuw was ik alleen, bedreigd door honger...’

‘Wat vreselijk!’

‘Ik maakte een afschuwelijke tijd door, dat zult u begrijpen. Maar toen hoorde ik van een nieuwe sociale wet, waardoor een vrouw die voor het eerst gescheiden is recht heeft op een uitkering. Het was duidelijk dat die wet op mij van toepassing was...’

‘God zij dank!’

‘Het was beslist niet genoeg, maar ik was gewend aan een karig bestaan... Ik had geleerd te naaien en daar had ik een bescheiden inkomen van. Maar, samen met de uitkering, voorkwam het dat

ik van de honger stierf of in de goot terechtkwam...'

'Eindelijk zijn we veilig aan wal...'

'God zij dank. Maar nu ben ik ook bij het werkelijke probleem.'

'Het werkelijke probleem?'

'Het is in één woord samen te vatten: eenzaamheid...'

'Eenzaamheid?'

'Ik heb geen man, geen kind, geen vriend en geen geliefde, dag en nacht zit ik opgesloten in een kleine flat, zonder enige afleiding. Soms gaat er een hele maand voorbij zonder dat ik met iemand een woord wissel. Altijd ben ik somber en chagrijnig en aan het mopperen. Ik ben wel eens bang dat ik gek word, en ook wel eens dat ik zelfmoord zal plegen...'

'Nee, nee. U hebt bitterder tijden doorstaan. Eens zal God u een keurige echtgenoot schenken...'

'Praat me niet van een keurige echtgenoot. Er heeft een man om mijn hand gevraagd, een weduwnaar, vader van twee kinderen, maar ik heb hem direct afgewezen. Ik vertrouw niemand meer. Een tweede scheiding zou betekenen dat ik geen uitkering meer krijg, en die uitkering is mijn kapitaal...'

'Maar een man die vader is van twee kinderen heeft ongetwijfeld een echtgenote dubbel zo hard nodig...'

'Ik moet er niet aan denken weer te trouwen, Voor mijn idee is trouwen verbonden met verraad en honger...'

'Denk er toch nog eens over na...'

'Uitgesloten. Alles liever dan trouwen. Ik heb niet de moed het allemaal nog eens mee te maken...'

'Hoe kunt u dan ooit van uw eenzaamheid afkomen?'

'Dat is het probleem!'

'Maar u wijst een gunstige oplossing af?'

'Alles liever dan trouwen!'

Hij dacht even na en vroeg toen: 'Hoe zou u het vinden als wij elkaar eens ontmoetten?'

'Dat zou een grote eer zijn.'

Hij glimlachte en liet zijn gedachten de vrije loop. Ze wilde simpelweg zijn vriendin worden en stelde hem tegelijkertijd gerust dat ze hem nooit zou vragen met haar te trouwen. Hij was niet dom. Hij had bovendien wel behoefte aan een nieuw avontuurtje. Waarom niet? Als ze maar net zo mooi was als haar stem. Maar was haar verhaal echt gebeurd? Misschien wel, niets was onmogelijk. Misschien was het allemaal verzonnen, of had ze overdreven.

De bioscoop had scheppende vermogens bij de vrouwen losgemaakt. Misschien... misschien... misschien... Als ze maar net zo mooi was als haar stem. Dan zou hij haar iets nieuws laten meemaken, na alles wat ze al meegemaakt had. Het zou zoet zijn, maar onvermijdelijk eindigen in bitterheid, zoals alles in deze wereld. Glimlachend begon hij met zijn vinger op het vloeiblad op zijn bureau te tikken.

**5**

Sjeherazade kwam.

Hij nam haar met doordringende blik op, terwijl hij haar begroette en vroeg te gaan zitten. Ze was in de dertig. Ze viel niet tegen, over het geheel genomen. Op de een of andere manier hing er een waas van bitterheid om haar heen, zelfs in haar lachende blik lag verdriet en pijn. Maar ze viel niet tegen, ze was zelfs behoorlijk acceptabel. Het was niet uitgesloten dat haar verhaal echt gebeurd was, misschien had ze alleen gelogen wat betreft haar mening over trouwen. Zo'n afkeer van het huwelijk kon ze niet hebben, maar waarschijnlijk moest ze wel doen alsof, omdat ze zo oprecht naar vriendschap verlangde.

Maar wat had hij daarmee te maken? Ze was niet een vrouw die bij hem paste, noch uiterlijk, noch als persoon. Ze had geen idee, de arme vrouw, van de schitterende kansen die voor hem waren weggelegd. Hij moest dus zijn teleurstelling verbergen en haar serieus behandelen.

‘Goedendag, Sjeherazade. Uw verhaal heeft me diep getroffen.’

‘Dank u zeer,’ zei ze met een zucht.

‘Maar u moet het leven met uw gebruikelijke dapperheid tegemoet treden.’

‘Maar ik...’

De wens kwam in hem op om de ontmoeting zo snel mogelijk te beëindigen en hij onderbrak haar met de woorden: ‘Luister naar me, u bent een superieure vrouw, lijden schenkt ons soms de gunst dat we superieure mensen worden. U bent een superieure vrouw, u was het, zelfs toen u uw misstappen beging, u bent het in uw eenzaamheid en u zult uw superioriteit nog meer bewijzen wanneer u met een grootse daad van moed een einde maakt aan uw eenzaamheid. Mevrouw, ons leven heeft geen waarde, geen

betekenis. Het is zinloos door te leven, tenzij we ons geloof stellen in de mensen, wat zij ons ook aandoen, en in God, de Allerhoogste, met een onwankelbaar geloof, wat het lot ons ook brengt.'

Hij keek haar in de ogen en zag een blik vol tranen van teleurstelling. Ze was nog intelligent ook, intelligenter dan hij had gedacht. Ze glimlachte flauw, een glimlach waardoor hij zich enigszins beschaamd voelde.

'Ik geloof in God, meneer...' mompelde ze.

Hij maakte een geestdriftig gebaar met zijn hand en zei: 'Buiten Hem is alles ijdelheid, geprezen zij de Allerhoogste...'

## Ajjoeb en de bom
### *Nagieb Mahfoez*
### *(Vertaling Johan de Bakker en Richard van Leeuwen)*

De weg was de weg niet meer en de wereld was de wereld niet meer. De mensen liepen opgewonden door elkaar. Er waren drommen mensen op de stoep en de straat golfde in een onafgebroken deining. De soldaten wierpen duivelse blikken vanonder hun helmen. Wat was er aan de hand? Als hij probeerde zich te concentreren, woeien zijn gedachten alle kanten op, als stof in een wervelwind. Hij kon zich alleen herinneren dat hij onderweg was naar de zaak van zijn vriend Moehsin de strijker. Waar ben je, oom Moehsin? Er komt geen eind aan de weg, alsof hij naar de maan loopt. Hij voelde zich zo zwaar dat zijn benen bijna onder hem bezweken, de zon scheen met zwarte stralen. Ondanks zijn verwarring glimlachte hij, en een luide lach ontsnapte hem. Hij keek verbaasd naar de mensen. Waarom hadden ze zo'n haast? Hij vroeg zich af of hij zijn fez wel op had. Hij voelde zijn hersenen kriebelen, maar was zijn fez er wel? Het lukte hem niet de wilskracht op te brengen om zijn hand op te heffen en te voelen of hij zijn fez op had, maar toen hij toevallig langs een winkel met antieke meubelen kwam, bleef hij ervoor stilstaan om in een spiegel te kijken die tegen de deur gezet was. Hij zag dat zijn fez een beetje naar achteren stond, zodat zijn zwarte kuif eronder uit kwam. Hij trok zijn stropdas recht terwijl hij in de spiegel keek, en het leek hem dat zijn ogen zo opgezwollen waren dat ze bijna dicht zaten.

Het tumult op straat nam toe en de chaos breidde zich uit. Wat was er aan de hand? Hij opende zijn mond om een liedje te gaan zingen, maar al snel wist hij niet meer hoe het verder ging. Eerst ergerde het hem en bedierf het zijn humeur, maar daarna danste er een vederlicht gevoel in zijn buik en begon hij weer vrolijk te glimlachen. Hij zei tegen zichzelf dat hij met de kracht die hij bezat in staat was te vliegen of in de grond te duiken of met de poolbewoners te spreken. Daar was eindelijk de zaak van Moehsin de strijker. Hij was alles wat hij zich onderweg had afgevraagd hele-

maal vergeten, net als zijn verwarring. Toen hij voor oom Moehsin stond, groette hij hem met een buiging, alsof hij een koning voor zich had. Hij bleef gebogen staan, als teken van respect, en uit luiheid. Moehsin glimlachte en zei, terwijl zijn hand bleef strijken: ‘Dat moet je niet doen, Ajjoeb efendi.’

‘Je verdient nog meer dan dit.’

Het knechtje zette een stoel voor hem neer, buiten bij de winkeldeur. Hij ging weer rechtop staan, groette opnieuw, nu met zijn hand, liep naar de stoel en liet zich erop neerzakken. Hij wees naar zijn hoofd, terwijl hij de strijker aankeek, en zei: ‘Betere is er niet.’

‘Heb ik het je niet gezegd,’ zei de strijker trots.

‘Prima spul.’

‘Ik heb je toch gezegd dat je een ons moest kopen voor het op was, maar je wilde me niet geloven.’

Toen hij zo op straat zat, keerden de vragen en de verwarring weer terug en hij vroeg wat dit alles te betekenen had.

‘Straks komt de optocht langs,’ zei de strijker.

‘De optocht?’

‘Nou en of... Onze man is terug uit Londen en dat zijn de soldaten, op mensenjacht.’

Ajjoebs ogen draaiden onwillekeurig rond, de zonnestralen werden nog donkerder. De straat was helemaal verstopt met mensen. Hij vroeg: ‘Waarom?’

De strijker begreep niet wat hij met de vraag bedoelde.

‘Zijn terugkeer is een triomftocht, de regering zal er wel door ten val komen.’

Ajjoeb keek naar de hemel terwijl hij zijn hoofd roerloos tegen de rugleuning liet rusten.

‘Ben je niet blij dat de regering gaat verdwijnen?’ vroeg de strijker glimlachend.

Ajjoeb bewoog zich niet en toonde geen belangstelling. De strijker onderdrukte een lach.

‘Vertel eens, wat voor regering hebben we nu?’ vroeg hij.

Ajjoeb bracht zijn hoofd in de normale stand terug. Het was alsof hij niets had gehoord. De ander vroeg: ‘Ben je niet blij dat de grondwet weer wordt ingesteld?’

Ajjoeb begon zachtjes een onverstaanbaar liedje te zingen. De strijker zei lachend: ‘Jij boft!’

In de verte klonk gejuich op en een vonk van enthousiasme ver-

spreidde zich in de straat. De *ma'moer*[*] schreeuwde dreigend: ‘Orde!’

De strijker ging de winkel uit en begon met de anderen mee te schreeuwen. Ajjoeb lachte zonder van zijn plaats op te staan. De optocht kwam voorbij als een aardbeving, duizenden mensen liepen erachter aan. Iedereen op straat kwam in beweging, alleen Ajjoeb bleef zitten. Hij schoof achteruit tegen de muur om de rennende menigte te ontwijken, en begon te zingen, zo zacht dat niemand hem kon horen:

*Als je niet boft, wat heb je dan aan je slimheid*

De *ma'moer* stond midden op straat, met zijn witte pak aan en zijn rode sjerp om. De voortstromende massa week voor hem uit en passeerde hem links en rechts; de soldaten hoefden maar zelden in te grijpen. Maar plotseling stortte een jongeman zich op de *ma'moer* en gaf hem een harde stomp in zijn buik. De *ma'moer* wankelde en viel, terwijl de jongeman maakte dat hij wegkwam. Het liedje bleef steken in Ajjoebs keel. Hij onderdrukte een neiging om te lachen en keek toe. Hij zag hoe de soldaten op de mensen afstormden en in het wilde weg op hen insloegen met hun knuppels. Rechercheurs gingen achter de jongeman aan, maar door de drommen mensen konden ze hem niet inhalen. De gebeurtenissen volgden elkaar razendsnel op. Er klonken schoten, de mensen stoven de steegjes in, zodat de straat binnen een paar seconden leeg was, en de winkeliers sloten hun zaken. De *ma'moer* stond op, ondersteund door een luitenant, en schreeuwde tegen het hoofd van de rechercheurs: ‘Als je hem niet te pakken krijgt zul je ervan lusten!’

De gebeurtenissen hadden de ogen van Ajjoeb vermoeid. Hij was de enige die nog op straat was; zelfs de soldaten waren weggerend, achter de vluchtende mensen aan. Hij sloot zijn ogen om even tot rust te komen en werd door een lachbui overvallen die luid opklonk in de lege straat. Toen hij omkeek naar de strijkerij, zag hij dat die gesloten was. Hij probeerde zich het liedje te herinneren, maar het lukte niet. Nauwelijks had hij zijn ogen opnieuw gesloten, of hij moest ze weer openen, toen hij zware voetstappen

* *De* Ma'moer *is hoofd van een politiedistrict; een semi-militaire functie.*

hoorde naderen. Er kwam een rechercheur op hem af, met een vastberaden blik in zijn ogen. Waar kwam die ineens vandaan? Hij ging zo dicht voor hem staan dat hij de weg en de hemel onzichtbaar maakte. Ajjoeb staarde hem aan zonder iets te zeggen, en voelde zich verschrikkelijk eenzaam. De rechercheur schreeuwde met een stem die klonk als een zweepslag: ‘Waar lach je om, schurk?’

Ajjoeb kromp ineen op de stoel en mompelde: ‘Ik lachte niet.’

De rechercheur bracht zijn gezicht vlak voor het zijne en schreeuwde: ‘De *ma'moer* slaan en nog lachen ook!’

Ajjoeb hief zijn armen op alsof hij het gevaar wilde afweren en zei: ‘God sta me bij... Ik ben niet van mijn plaats geweest...’

‘Denk je soms dat ik blind ben, addergebroed?’

Hij gaf Ajjoeb een harde klap, zodat hij op de grond viel en zijn fez twintig meter weg vloog. Ajjoeb bleef kreunend liggen, probeerde zelfs niet op te staan maar de rechercheur trok hem op aan zijn stropdas, waardoor zijn gezicht paars aanliep. Wankelend ging hij staan en zei met gebroken stem: ‘Dat kan toch niet... Bij God, ik ben de hele tijd niet van mijn plaats geweest...’

‘Hou je mond... Ik heb je geen moment uit het oog verloren.’

Hij sloeg hem opnieuw. Hij pakte zijn fluitje en blies erop. Er kwam een troep soldaten aanrennen.

‘Grijp die schurk die jullie *ma'moer* heeft geslagen,’ zei hij, wijzend op Ajjoeb.

Opeens klonk er een krachtige explosie en de soldaten bleven als verstijfd staan. Een van hen zei: ‘Dat is een bom.’

Ze spitsten hun oren en zeiden niets. Toen kwamen ze weer tot zichzelf en grepen Ajjoeb beet, die luidkeels schreeuwde: ‘Ik ben onschuldig... Ik heb niemand geslagen en ik ben niet van mijn plaats geweest...’

Ze namen hem mee naar het politiebureau en brachten hem in de kamer van de *ma'moer.* De rechercheur salueerde en zei: ‘De dader, efendi.’

‘Dat is niet waar, ik ben onschuldig,’ riep Ajjoeb.

De *ma'moer* vroeg aan de rechercheur, terwijl hij Ajjoeb met hardvochtige blik aankeek: ‘Waar heb je hem te pakken gekregen?’

‘Ik heb hem op het Abidienplein ingehaald, ik ben achter hem aangerend en verloor hem geen moment uit het oog. Hij bood hevig tegenstand, maar ik bleef bovenop hem liggen tot de soldaten

me te hulp kwamen.'

De *ma'moer* bleef hem met zijn blik doorboren en zei toen woedend: 'Je hebt me geslagen, hond!'

Ajjoeb riep wanhopig: 'Ik zweer bij God...'

Maar de *ma'moer* bracht hem met een klap tot zwijgen. Toen gaf hij de rechercheur een bepaald teken en zei: 'Laat geen sporen op hem achter die de officier van justitie kan zien.'

De rechercheur boog zijn hoofd als teken dat hij het begrepen had en duwde Ajjoeb naar buiten. Hij riep zijn adjudanten, die Ajjoebs handen achter zijn rug vastbonden en hun vuisten lieten neerkomen op zijn gezicht. Hij schreeuwde het uit van de pijn, tot hij bewusteloos op de grond viel.

Toen hij bijkwam, merkte hij dat hij op een houten bank lag, omringd door soldaten. De rechercheur trok hem op aan zijn arm, en hij liep slap en wezenloos mee. Hij werd naar de kamer van de *ma'moer* gebracht. Deze keer werd hij neergezet voor een gezelschap van officiële personen in burgerkleren. Hij had het idee dat zijn gezicht zo opgezwollen was dat het bijna de hele kamer vulde en voelde zich geestelijk en lichamelijk gebroken. Iemand, vermoedelijk de hoogste in rang, vroeg hem: 'Ben je klaar voor het verhoor?'

'Ik ben onschuldig,' zei hij slap.

Hij vroeg iets te drinken en er werd een beker water voor hem gehaald. De ondervrager vroeg hoe hij heette.

'Ajjoeb Hasan Toemara,' antwoordde hij.

'Wat voor werk doe je?'

'Ik ben klerk in het Centraal Archief.'

'Hoe oud ben je?'

'Dertig jaar.'

'De soldaten en de rechercheurs hebben gezien dat je...'

'Ik ben onschuldig,' viel hij hem in de rede, 'bij Gods boek, ik ben onschuldig.'

'Geef antwoord op mijn vragen en maak niet zo'n drukte,' zei de man resoluut.

'Ik heb niets gedaan... Ik snap niet waarom ze me hierheen hebben gebracht...'

'De getuigen zijn het erover eens dat jij degene bent die de bom heeft gegooid bij het gerechtsgebouw.'

Hij begreep er niets van. Ze waren gek, of dronken, hij kon zijn oren niet geloven.

‘Ik ben niet van de stoel voor de zaak van Moehsin de strijker afgekomen. Ik heb de *ma'moer* niet aangeraakt,,,’

‘Je praat onzin... Dat maakt de zaak alleen maar erger voor je.’

‘Ik heb niets gedaan.’

‘Jíj hebt de bom gegooid.’

‘Een bom...! Zei u bom?’

‘Tientallen soldaten en rechercheurs hebben je met hun eigen ogen gezien.’

Hij sloeg met zijn hand op zijn voorhoofd en schreeuwde: ‘Ik begrijp niets van wat u zegt!’

‘Wat ik zeg is duidelijk genoeg, net als je weerzinwekkende daad.’

‘Alstublieft, meneer, ik ben niet gearresteerd omdat ik een bom heb gegooid, de rechercheur heeft me zonder reden gearresteerd en me toen ten onrechte ervan beschuldigd dat ik meneer de *ma'moer* heb aangevallen.’

‘Beken nu maar, dat is beter voor je. Als je vertelt wie je tot je misdaad hebben aangezet, zul je er geen spijt van hebben.’

Ajjoeb riep met schorre stem: ‘Mensen, jullie vergissen je! Ik ben maar een arme sloeber en ik heb nog nooit in mijn leven iemand kwaad gedaan. Vraag maar aan oom Moehsin de strijker...’

‘Beken, je zult er geen spijt van hebben.’

Een man die rechts van de ondervrager zat zei: ‘Wij weten wie zich achter je verschuilen. We zullen hun namen oplezen en hun foto's laten zien, dan weet je dat we de waarheid spreken. Je bent echt een arme sloeber, ze hebben je ongetwijfeld misleid, je was niet meer dan een marionet in hun handen, die ze hebben misbruikt. Dat zal als een verzachtende omstandigheid gelden, je daad zal je helemaal niet worden aangerekend, maar je moet wel bekennen.’

‘Bekennen? Maar ik heb de *ma'moer* niet geslagen.’

‘Hoe kwam je aan de bom?’

‘God van hemel en aarde!’

‘Je wilt dus niet bekennen?’

‘Wat moet ik bekennen...? Hebben jullie dan geen eerbied voor God?’

‘Pas op, koppigheid zal je niet helpen.’

Hij keek naar de gezichten die hem aanstaarden; ze vormden een massieve muur die de weg versperde naar genade en hoop.

Een gevoel van diepe wanhoop overmande hem en hij zei: ‘Wilt u echt dat ik beken?’

Hun ogen weerspiegelden een aan vriendelijkheid grenzende interesse en de ondervrager zei: ‘Spreek, Ajjoeb.’

Hij zei zachtjes: ‘Ik beken dat ik aan de drugs ben.’

Woede nam de plaats in van de interesse.

‘Drijf je de spot met ons?’

‘Er zit voor een kwart piaster in mijn maag, haal de gerechtsarts er maar bij...’

‘Je vernietigt je toekomst...’

‘Ik heb drugs gebruikt, dat doe ik elke dag. Hebt u ooit gehoord dat iemand die drugs heeft gebruikt een bom gooit?’

‘Dat is een kinderachtige smoes.’

‘Ik ben bovendien verslaafd. Waarom zou ik de *ma'moer* slaan of een bom gooien?’

‘Voorzichtig, Ajjoeb...’

‘Waarom zou ik dat doen... Waarom? Ik heb me nooit met politiek bemoeid, en ook niet met de grondwet van 1930 of die van 1923, en ik heb nog nooit een leus geroepen. Haal de gerechtsarts...’

‘Doe wat ik zeg en beken, de namen en de foto's liggen voor je...’

‘Gelooft u me, ik doe mijn hele leven niets anders dan voor oude documenten zorgen en een paar gram verorberen, elke dag. Haal de dokter en vraag het maar aan iedereen...’

Er ging een jaar voorbij voor Ajjoeb weer bij de zaak van oom Moehsin de strijker kwam. Hij was ervan beschuldigd dat hij de bom had gegooid bij het gerechtsgebouw. Zijn foto had in alle kranten gestaan, de mensen beschouwden hem als een held die zichzelf had willen opofferen. De beste advocaten traden op als zijn verdediger. De uitspraak van de rechtbank luidde dat hij onschuldig was, en de zaal dreunde van het gejuich.

Bij zijn terugkeer in de zaak van de strijker omhelsden ze elkaar lang en innig. Daarna ging hij op zijn gewone stoel voor de winkel zitten.

Moehsin zei vriendelijk, bij wijze van begroeting: ‘Nu heb ik toch prima spul...’

Ajjoeb lachte en zei: ‘Ik heb al een jaar lang geen hasjiesj meer

gehad, ik weet niet meer hoe het is...'

'Dan wordt het tijd dat je je geheugen opfrist...'

Ajjoeb zei niets.

'God vervloeke ze,' zei Moehsin verbaasd, 'je bent veranderd, ik herken je bijna niet meer, Ajjoeb efendi...'

Deze glimlachte zonder iets te zeggen, en Moehsin zei aanmoedigend: 'Maar nu zijn er veel mensen die van je houden en je bewonderen.'

Ajjoeb lachte tevreden.

'Niemand gelooft dat je een verslaafde bent,' vervolgde Moehsin, 'maar iedereen denkt dat je de *ma'moer* hebt geslagen en de bom hebt gegooid.'

'De rechtszitting leek wel een bom,' zei Ajjoeb trots.

'Wat ben je nu van plan?' vroeg de ander aarzelend.

Hij dacht even na en zei: 'Een paar van hen hebben me aangeraden me kandidaat te stellen bij de komende verkiezingen.'

Moehsin keek hem beduusd aan.

'Maar ze weten toch dat jij de bom niet hebt gegooid?'

'Wat dan nog... Ze zeiden dat ik er niet aan heb willen meewerken dat een van hen zou worden beschuldigd...'

'Maar je hebt toch geen ambities in het leven?'

Ajjoeb zei glimlachend: 'Tijdens het proces zijn mijn ambities en ik onafscheidelijk geworden.'

## De puilogen
### *Madjied Toobja*
### *(Vertaling Pieter Smoor)*

Doodkalm sprong ik erover heen en begon de afdaling met vaste tred. Voor mij strekte zich het Nijlwater met zijn golven en slib uit, achter me lag de straat met zijn drukte.

Ik begon de helling af te dalen en de Nijl kwam nader totdat ik zijn uiterste rand aanraakte, en het geluid van de golven duidelijk kon horen. Omkijkend zag ik de stenen van de brug en twee kikkers. Hogerop zag ik mensenhoofden voorbij gaan. Daar stond hij me met zijn wijd open uitpuilende ogen aan te staren, tegen de achtergrond van het Televisiegebouw met zijn steil optorenende koepel. De zon kwam er achter vandaan en scheen zo in mijn ogen, dat ik hem alleen maar als een zwarte gestalte zag: een menselijke gedaante uit een schimmenspel. Maar toch onderscheidde ik heel duidelijk zijn ogen, die mij bol aanstaarden.

Ik deed twee stappen naar voren. Mijn voeten werden nat. Ik zag groene slierten wier deinen; een hagedis die met zijn tong een nietig insect verschalkte. Verder liep ik, totdat het water aan mijn knieën reikte, mijn dijen, mijn romp. De Cairo-Toren rees in de verte steil voor me op. Van bovenaf bespiedde een toerist mij door zijn kijker.

Andermaal keek ik om. Daar waren de mensen-gestalten, allemaal met wijd open en puilende ogen, de bloederige ooghaartjes zichtbaar rood.

De golven bereikten mijn schouders en kabbelden al om mijn nek. Het zachtvloeiende water was vol stro en vuil, waardoor ik de stroomrichting goed aanvoelde. Toen ik mij omdraaide om de stroom op mij af te zien komen, bleef er iets klefs aan mijn kin hangen dat mijn mond bedekte. Ik probeerde het af te schudden, maar het plakte mijn neus dicht en verduisterde mijn ogen. Ik riep mijn hand te hulp en trok het weg; het bleek een stuk krant, waarvan het water de letters nog niet had kunnen uitwissen.

Ik keerde de stroom mijn rug toe. Hoog boven me wemelde de weg van menselijke schimmen, schaduwen van lichamen en puilende ogen, het wit vol bloedrode haartjes, de zwarte pupillen mi-

niem verkleind. Ik vroeg mij verbijsterd af hoe de oogleden zich over zulke gezwollen oogbollen moesten sluiten.

Het water omsloot nu mijn nek. Nog een stap en het stond aan mijn kin. Ik overwoog of ik nog een laatste woord moest uiten, maar de lust ontbrak mij. Ik liep verder en mijn mond ging onder.

De lucht suisde in mijn oren. Tegelijk hoorde ik een wirwar van vreemde geluiden: dreunende machines, kussen, claxons, gesteun en lawaaiende radio's. Ik hoorde het kermen van iemand die werd afgeslacht, vermengd met het tikken van een rekenmachine, de extatische uithalen van een oude zangeres. De lucht kwam tot rust, en ik hoorde gelieven hartstochtelijke woorden uitwisselen, een bandopname-apparaat, een ontploffing.

Mijn oren gingen onder en nu werd ik de stem van het water gewaar, het geluid van mijn vader die 's ochtends zijn neus snoot, mijn moeders klepperende sandalen, de hoge melodieuze fluit van meneer de buurman, Nabiel, die om me riep, de schoolbel, ‘Slaap liefje slaap, ik ga een duifje voor je plukken.’

*‘Meneer, ik verzoek u mij met pensioen te sturen.’*

*‘Leuke grap!’ lachte hij.*

*‘Maar meneer, ik meen het serieus.’*

*‘Nee maar!’*

*‘Meneer, ik meen het echt serieus.’*

‘... ik ga een duifje voor je plukken.’ Ik moest erom huilen, nog steeds een zuigeling op moeders schoot.

Het binnenvloeiende water drukte tegen mijn trommelvlies, ik voelde het met brede slagen in mijn gehoorgang deinen.

*‘Maar meneer, ik ben al over de honderd!’*

*‘Grappenmaker!’*

*‘Geloof me meneer, ik meen het serieus.’*

Daarop was ik over het lage muurtje gesprongen; verder daalde ik af tot het water aan mijn ogen stond. Ik keek om naar de oever, waarover zich een grote massa gezwollen ogen verspreid had, krioelend op en tegen de muur, of op de trappen terzijde van de brug. Uit één oog zag ik een dikke traan neervloeien, die recht op me af kwam. Ik proefde ervan, hij bleek niet zouter dan gewone tranen, waarvan ik de smaak maar al te goed kende.

Het watervlak spiegelde mij al golvend mijn zusters gezicht voor, die onder het breien een kleur kreeg, telkens wanneer zij de fluit van meneer naast zich hoorde, met zijn hoge langgerekte toon.

*Ik zag mezelf smekend de hand opheffen tot mijn chef: 'Kijk meneer, hier is een formele pensioen-aanvraag, afdoende voorzien van alle leges.'*

*Hij liep rood aan van woede.*

En toen ik mijn eigen persoon met de billen bloot bovenop Samiera El-Faraasj zag liggen, schoot ik om mijzelf in de lach. Ik voetbalde op straat en maakte de ene goal na de andere, maar zij werden allemaal afgekeurd omdat ik te hoog over het doel schoot... De starende ogen bespiedden mij nu vanaf de oever... Ik zag mijzelf in mijn moeders buik, in haar baarmoeder die vol zat met allerlei merkwaardigs als ingewanden, cellen, bloed en wonderlijke afscheidingsprodukten; weefsel, bloedbanen, slagaders... een puilend oog, politieke clubs, het fluitend gieren van straalvliegtuigen, een balkende ezel, een computer.... Toen zag ik de tepel van haar linker borst en wilde die wel kneden. Ik zag de donkere ring en proefde de smaak van de melk. Een keer, verzadigd van melk, beet ik mijn moeder in de tepel, waarop zij mij verwijtend afweerde. Warm en vochtig vloeide de melk uit de opening mijn keel, slokdarm en buik in. Maar niet lang na mijn geboorte stierf mijn moeder, nog herinner ik mij dat op zekere nacht engelen tot mij kwamen en dat ik met ze rijstepap at.

*Woedend sloeg de chef mijn aanstellings-dossier open om er mijn geboortebewijs uit te halen: 'Volgens dit hier ben je nog geen dertig! Hoe kan ik je dan in vredesnaam met pensioen sturen?'*

Abrupt liep ik een paar stappen naar voren; nu gingen mijn ogen en haren onder en het water sloot zich geheel boven mijn hoofd. Ik liep door tot het diepste punt van de bodem. Mijn longen zaten nog vol lucht die ik moest uitblazen en die geleidelijk in de vorm van luchtbellen borrelend naar boven ontweek... Ik zag zeepbellen op ons balkon, ik speelde op het platte dak met Suzan: we speelden vader en moedertje en ik at de helft van haar taartje op.

Ik nam een diepe slok zodat het water zich in mijn binnenste stortte. Een korte zucht, en de resterende lucht ontsnapte me. Nog een paar slokken en mijn hele lichaam bestond uit water. Ineens lag ik met mijn rug op de modderige bodem. Al zingend wiegde mijn moeder mij op schoot: 'Slaap liefje slaap', maar ik voelde hoe puilende ogen, door water en slib heen borend, mij begonnen te bespieden. Enkele visjes kwamen mij van dichtbij opnemen, ik beheerste me en gaf geen krimp.

*'Meneer,' zei ik, 'ik ken mezelf echt het beste. Hoe kunt u mij wantrou-*

*wen, ik zeg u immers de volle waarheid?'*

*'Het geboortebewijs liegt niet.'*

*'Maar ik ben een geheel van vlees en beenderen, bloed, lichaamscellen en ijzer, longen, een hart, oren, handen, een neus en ogen, een mond en allerlei zoutoplossingen. Hoe kunt u dat alles loochenen en alleen maar geloof hechten aan een vodje papier met wat inktkrabbels?'*

Geleidelijk kleurde mijn huid blauw, terwijl ik zwol en mijn ogen opbolden. Mijn mond ging wijd open: *'Geloof mij meneer! Ik ben heus niet gek: ik ben van mijn leven nog niet zo serieus geweest.'*

Zijn ogen stonden nu zo bol van spot, dat de hele situatie mij begon tegen te staan. Dus liet ik mij maar her en der door de stroom meesleuren. Ergens tussen de tweede en derde dag voltrok zich mijn besluit om te gaan drijven; de wet van Archimedes over het soortelijk gewicht was mij namelijk te binnen geschoten.

De dageraad was aangebroken, en zeer tot mijn genoegen begon de zon mij te beschijnen. Maar mijn lichaam kleurde dieper blauw, en ik kreeg een buik als van een zwangere vrouw.

Zo passeerde ik stad na stad, dorp na dorp. Voor één zo'n plaats raakte ik verstrikt in een woekering van wier, maar een - mij overigens onbekende - dorpswachter hielp mij weer vlot zodat ik de reis stroomafwaarts kon vervolgen.

Herhaalde malen vielen de nachten en brak de dag weer aan...

*'Meneer,' zei ik, 'ik ken mezelf het beste: ik ben nu over de honderd.' Uit bolle ogen verried zijn blik de heimelijke wens dat ik zou opkrassen.*

Steeds verder reisde ik. Ik werd een keer opgemerkt door een oude man die bezig was zich te reinigen, voor het gebed in een moskeetje aan de Nijl. Hij keek me een tijd na, zei toen een paar Koranverzen op, en ging de simpele gebedsplaats binnen voor het ochtend-ritueel.

Ik passeerde Damiette, daarna Raas Elbarr. Ik constateerde dat ik opeens in de monding van de Middellandse Zee dreef, wat mij zeer verheugde. Eindelijk was daar dan de grenzeloos wijde zee met zijn zuivere blauwe water tot aan de horizon. Ik bleef overigens nog menig maal met het getij meedeinen vanuit zee naar de kust, en weer terug; totdat de golven retireerden in een krachtige eb en ik het ruime sop koos. Steeds verder deinde ik op de golven mee, totdat het land definitief uit zicht was.

Op zekere ochtend draaide er een grote vis om mij heen. Ik wist zeker dat hij mij wilde verzwelgen, maar daar bekommerde ik mij niet om. Rustig kwam hij naderbij om mij te besnuffelen; toen liet

hij mij weer schieten, maar gaf me wegdraaiend een klap met zijn staartvin en zwom er vandoor.

Op een avond wierp een groot vissersschip zijn wijde netten uit, waarin ik met een hele school vissen gevangen werd. We werden aan dek gehaald, de vissen werden op een hoop gegooid, maar mij legden ze op een stretcher naast de reling. Ze stelden zich in een rij op onder diepe stilte, slechts doorbroken door de kapitein die over mijn lijk een christen-gebed uitsprak. Daarna tilden zij de stretcher schuin omhoog, en andermaal gleed ik de zee in. De scheepsmotoren sloegen aan en het schroefwater stuwde mij in tegengestelde richting.

Weer bracht ik een nacht door in zee. Ik zag op een zeer grote hoogte aan de hemel een lichtend voorwerp, volgens mij een ruimteschip.

Daarna hoorde ik de TV-reclame verkondigen: ‘Omo doet het allemaal alleen’, een prestatie die mij hogelijk verbaasde. Intussen ervoer ik dat de zee sterk afkoelde.

Mijn lichaam begon aan de buitenkant langzaam te verteren. Van verder verval bleef ik echter verschoond dankzij een grote vis, wiens bek open stond zodat hij me wel moest verzwelgen, toen de golven mij zijn ingewanden binnen spoelden. Weliswaar droeg ik aan mijn vinger een zegelring, maar daar smaakte ik blijkbaar niet minder om. Eenmaal binnen zag ik de navelstreng die mij met mijn moeder verbond... Daarna begonnen zijn ingewanden allerlei wonderlijke sappen en zuren af te scheiden, waarin ik geheel oploste. Het visselichaam zoog mij op, voedde zich met mij, zodat zijn hoeveelheid vlees en vet aanzienlijk toenam: vele nieuwe weefsels en cellen werden aldus geformeerd.

Toen de vis goed vet was geworden, nam zijn snelheid af en kon hij een gemakkelijke prooi worden voor een groot vissersschip. Dit bracht de vis, gestouwd in een geweldige koelruimte, aan land en mij met hem, hecht verweven met al zijn vlees, vet, beenderen en giftige stoffen. Daarop verkocht men hem aan een visverwerkingsbedrijf, waar hij werd opengesneden en van ingewanden ontdaan. Een van de arbeiders vond mijn gouden zegelring, die hij inpikte na hem van alle aanslag te hebben gezuiverd. Ik was er immers niet in geslaagd in het weefsel op te gaan met goud en al.

Een met het visselichaam, drong ik door tot de was- en reinigingsapparatuur. Daarna onderging ik de snijmachines. Men

sneed ons in mootjes. Toen de apparatuur de nog lege sardineblikjes had aangevoerd, deponeerde men telkens een gering deel van ons in ieder blikje... Verder gleden ze op een lange leren band naar waar een andere machine wat olijfolie en saus erin uitschonk. Aan het einde van de transportband werden de blikjes boven ons toegesloten. Meisjes plakten er een etiket overheen met de aanduiding van firma-naam en vissoort.

*'Meneer, gisteren heb ik een coupe gemaakt van mijn gelaatshuid. Toen ik die door de microscoop bekeek, constateerde ik duizenden diepe huidplooien. Ik zag mijn vermoeden bevestigd, ik moest wel concluderen dat mijn leeftijd de honderd jaar te boven ging. Want, meneer, de wetenschap liegt niet!'*

Toen ontsloeg hij mij en meteen daarna ben ik over die muur gesprongen terwijl mijn moeder 'Slaap liefje slaap' zong, maar zodra zij 'ik ga een duifje voor je plukken' had gezongen, was ik begonnen te huilen.

Men distribueerde ons, mijzelf en de vis, compleet met olijfolie en saus, in honderden blikjes wijd en zijd naar allerlei dorpen en steden. Op een dag werd ik gekocht door een man met uitpuilende ogen. Hij maakte het blikje open, keerde ons om op een bord, kneep een citroen boven ons uit, en bestrooide ons tenslotte met peper en zout. Hij proefde ons en wij vielen zo bij hem in de smaak dat hij tegen zijn vrouw opmerkte: 'Zeg, dit is een heel goed merk, erg lekker!'

'Ja,' viel zij hem bij, nadat zij ervan geproefd had, 'ze maken de sardientjes tegenwoordig steeds lekkerder.'

# *Vertaalde poëzie*

# Verzen over de winterveldtocht van 1980
## *Iosíf Brodskí*
## *(Vertaling Arie van der Ent en Marko Fondse)*

*‘Op 't heetst des daags in 't dal van Dagestán’*
*M. Joe. Ljérmontov*

**1**

Kogelsnelheid wordt bij lage temperaturen
sterk bepaald door het karakter van de schietschijf,
de drang om zich te warmen in de musculatuur
van rompen, in het complexe vlechtwerk van spieren
bij de hals. Stenen liggen als een leger weerbaar.
Zijns ondanks klemt zich een schaduw aan de leemgrond.
De hemel is een warreling van witkalk.
Een vliegtuig lost zich als een mot op in die hemel.
Als de springveer uit een losgetornde divan
schiet een explosie op. Wars van de kraterring
vormt de bloedplas die de bodem niet meer inkan
als een schichtig melkvel zich een harde film.

## Иосиф Бродски□
## Стихи о зимней кампании 1980-го года

‘*В полдневный жар в долине Дагесмана’. М.Ю. Лермонтов*

**1**

Скорость пули при низкой температуре
сильно зависит от свойств мишени,
от стремленья согреться в мускулатуре

* *Iosíf Brodski geldt bij poëziekenners in de Sovjetunie (waar hij in 1972 uitgegooid werd en waar zijn werk verboden is) en daarbuiten als de meest prominente dichterfiguur van de tweede eeuwhelft. Zijn naam kreeg ook in Nederland, voornamelijk door wat Kees Verheul over hem schreef in* Kontakt met de vijand *en* Verlaat debuut, *bekendheid buiten slavistenkringen, maar van zijn werk is hier vrijwel niets in vertaling toegankelijk. Het hier aangeboden gedicht, geschreven naar aanleiding van de sovjet-invasie in Afghanistán, noemde Brodski in een interview eens zijn best geslaagde werk.*
*Het citaat van Ljérmontov accentueert over een tijdsafstand van honderdvijftig jaar het nog steeds virulente Russische imperialisme ten overstaan van Azië.* Tsjoetsjmekistán *(strofe 2), afgeleid van de discriminerende naam Tsjoetsjmék voor Aziatische sovjet-burgers, is waarschijnlijk een woord van Brodski's eigen vinding, vergelijkbaar met een woordvorming als ons Moffrika. Regel 3 van strofe 7 (*Sjárik! Sjárik! Prijom. Ja - Zjóetsjka.*) stelt vertalers voor een onoplosbaar probleem. Sjarik betekent balletje, maar is ook een hondenaam met de algemene geldigheid van ons* Fikkie.
*Brodski's consequente gebruik van vrouwelijk rijm bleek in vertaling niet haalbaar. Het wisselend aantal versvoeten per regel is ook eigen aan het origineel van de dichter, die overigens vaak streng klassieke versvormen cultiveert. (M.F.)*

торса, в сложных переплетеньях шеи.
Камни лежат, как второе войско.
Тень вжимается в суглинок поневоле.
Небо - как осыпающаяся известка.
Самолет растворяется в нем наподобье моли.
И пружиной из вспоротого матраса
поднимается взрыв. Брезгающая воронкой,
как сбежавшая пенка, кровь, не успев впитаться
в грунт, покрывается твердой пленкой.

**2**

Het Noorden - herder, zaaier - drijft zijn kudde
zeewaarts, zuidwaarts en spreidt kou naar alle kanten.
Tsjoetsjmekistán. Een dal, in helle middagkoude.
Ontzet heft met een ruk een machinale olifant z'n
slurf ten hemel, van een zwarte muis geschrokken -
een landmijn in de sneeuw - en braakt kokhalzend
een brok uit, hij, die al zijn zinnen heeft gezet
op het verzetten van een berg, als eertijds Mohammed.
Sneeuw bedekt de toppen; het hemels magazijn
zendt hun te middag droge overschotten.
Bergen bewegen niet; hun onbeweeglijkheid
brengen zij over op de lichamen der doden.

**3**

Het zeurig zingen van de Slaaf, verweesd,
's avonds in Azië. Kleumend zoekt zijn draai
het menselijke rauwe varkensvlees,
gelegerd op de grond van 't karavanserai.
Mestkoek smeult, de voeten zijn verstijfd en
't ruikt naar lompen, naar 't vergeten badhuis.
Eender zijn de dromen, eender als de jassen.
Meer patronen dan herinneringen blijven.
In de mond de drab van veel hoera's.
Geprezen zij die voor zo'n twintig jaren
beschaamd door een abortus zijn gegaan
om 't vaderland die schande te besparen.

**2**

Север, пастух и сеятель, гоннт стадо.
к морю, на Юг, распространяя холод.
Ясный морозный полдень в долине Чучмекистана.
Механический слон, задирая хобот
в ужасе перед черной мышью
мины в снегу, изрыгает к горлу
подступивший комок, одержимый мыслью,
как Магомет, сдвинуть с места гору.
Снег лежит на вершинах; небесная кладовая
отпускает им в полдень сухой избыток.
Горы не двигаются, передавая
свою неподвижность телам убитых.

**3**

Заунывное пенне славянина
вечером в Азии. Мерзнущая, сырая
человеческая свинина
лежнт на полу караван-сарая.
Тлеет кизяк, ноги окоченели;
пахнет тряпьем, позабытой баней.
Сны одинаковы, как шинели.
Больше патронов, нежели воспоминаний,
и во рту от многих ‘ура’ осадок.
Слава тем, кто, не поднимая взора,
шли в абортарий в шестндесятых,
спасая отечество от позора!

**4**

Wat houdt dat in - het zoemen van een dar?
Wat - het zoemen van een vliegtuigmotor?
Leven wordt al net zo moeizaam en zo bar
als 't bouwen van een huis uit wijnstok-loten
of 't opzetten van een geheel uit kaarten.
Niets beklijft: - verdwenen in een zucht
gedachten en gezinnen, huiselijke haarden.
Hoog boven puinhopen van een gehucht
de nacht. Druipend als petroleumbezinksel
koelt het ijzer af. De maan hult, bang
om te verdrinken in een laars die ergens slingert,
zich in wolken als in Allah's tulband.

**5**

Nutteloze lucht, niet meer door enig wezen
ingeademd. Stilte, lukraak neergevallen, van elders
ingevoerd. Leegte, die maar uitdijt als doordesemd.
Als er leven zou bestaan op een der sterren -
daveren zou 't applaus; met knipperende ogen
zou een artillerist voor 't voetlicht komen draven.
Vermoord worden is een naïeve vorm van doodgaan,
tautologie en aria voor papegaaien,
handwerk van een jeugd, die weer naar vaste wet en
vast van blik het leven vangt als vlieg in haar vizier,
van een jeugd, die slechts van horen zeggen
weet van bloed heeft, of door het maagdenvlies.

**4**

В чем содержанье жужжанья трутня?
В чем - летательного аппарата?
Жить становится так же трудно,
как строить домик нз винограда
нли - карточные ансамбли.
Все неустойчиво: (раз - н сдуло)
семьи, частные мысли, сакли.
Над развалинами аула
ночь. Ходя под себя мазутом,
стынет железо. Луна от страха
потонуть в сапоге разутом
прячется в тучн, точно в чалму Аллаха.

**5**

Праздный, никем не вдыхаемый больше воздух.
Ввезенная, сваленная как попало
тишина. Растущая, как опара,
пустота. Существуй на звездах
жизнь, раздались бы аплодисменты,
к рампе бы выбежал артиллерист, мигая.
Убийство - наивная форма смерти,
тавтология, ария попугая,
дело рук, как правило, цепкой бровью
муху жизни ловящей в своих прицелах
молодежи, знакомой с кровью
понаслышке или по ломке цепок.

**6**

Stop je goed in, graaf in de molm van je matras maar fijn
een kuiltje en luister, zo verschanst, naar de sirene.
Een nieuwe ijstijd, - de ijstijd van de slavernij
kruipt op over de aardbol. Zijn morenen
vermorzelen staten en herinneringen, jurken.
De stem gesmoord, de ogen haast hun kas uitschietend,
worden wij tot toekomstige mollusken,
want niemand die ons hoort, als waren wij al trilobieten.
Het waait door sponningen, door gang en gat.
Draai om de schakelaar en krul jezelf maar op.
Ruggegraat en eeuwigheid gaan samen. Maar dat
geldt niet voor krullen. Uit kruipstand sta je niet meer op.

**7**

Hoog in de stratosfeer, vergeten door ons allen,
keft een teefje, dat uit een patrijspoort staart.
‘Hier Moppie! Over! Hoor je me, Aarde, Ballie?’
Balletje is beneden en heeft een evenaar.
Als halsband. Veld, ravijn en helling - met hun witheid
herhalen zij de witheid van de schedels.
Alle schaamrood ging in vlaggen zitten.
Onder de huisvloer, waar het ingesneeuwd is,
leggen, opgeschrikt als de reveille schettert
ook hanen eieren in een kleur door niets onteerd.
Als iéts al zwart wordt, zijn het enkel letters,
sporen van een haas, als door een wonder ongedeerd.

**6**

Натяни одеяло, вырой в трухе матраса
ямку, заляг и слушай ‘уу’ сирены.
Новое оледененье - оледененье рабства
наползает на глобус. Его морены
подминают державы, воспоминанья, блузки.
Бормоча, выкатывая орбиты,
мы превращаемся в будущие моллюски,
бо никто нас не слышит, точно мы трилобиты.
Дует из коридора, скважин, квадратных окон.
Поверни выключатель, свернись в калачик.
Позвоночник чтит вечность. Не то что локон.
Утром уже не встать с карачек.

**7**

В стратосфере, всеми забыта, сучка
лает, глядя в иллюминатор.
‘Шарик! Шарик! Прием. Я - Жучка’.
Шарик внизу, и на нем экватор.
Как ошейник. Склоны, поля, овраги
повторяют своей белизною скулы.
Краска стыда вся ушла на флаги.
И в занесенной подклети куры
тоже, вздрагивая от побудки,
кладут непорочного цвета яйца.
Если что-то чернеет, то только буквы.
Как следы уцелевшего чудом зайца.

*1980*

# Acht arabesken*
## *Jan Kal*

*Imroe al-Kais (± 500-540)*

### De verleider

Hoevele vrouwen die ik heb doen smachten
zijn reeds door mijn verleidingskunst verleid,
soms met een kind nog aan de borst gevlijd
en ook wel eens toen ze een kind verwachtten.

Zelfs toonden anderen zich zó bereid,
dat ze niet langer om hun kindje dachten,
maar liever míj hun liefdesgunsten brachten,
aan zoete zinsverrukking toegewijd.

Als dan het kindje, plotseling alleen
en bang geworden, uitbrak in geween,
boog zich de jonge moeder naar 't geschrei,

maar wel alleen van boven, mooi gewelfd,
want van haar lichaam bleef de onderhelft
gewillig voor mijn lust bij mij, bij mij.

* *Zie over deze bewerkingen Jan Kals bijdrage in de rubriek Essay.*

## Vraag

*Amr ibn Koelthoem (zesde eeuw)*

Geliefde blijf. Volg toch geen ander pad.
Besef toch hoe ik om je heb geleden.
Leed jij ook zo om mij? O zeg me dat,
voor je terug mocht keren op je schreden.

Ga toch niet weg, maar zeg me hoe of wat.
Waarom reeds nu de liefdesband doorsneden
waarmee je je aan hem verbonden had
die in zijn hart zelfs ontrouw heeft vermeden?

Waar heb je deze dag mee doorgebracht
van felle stammenoorlog om de macht
waarin de zege uitging naar de jouwen?

Bedenk toch goed dat reeds de dag van morgen
in de geheime toekomst ligt verborgen,
waarin geen mensenoog vandaag kan schouwen.

## Dodelijke liefde

*Kalief Jazied ibn Moe'awija († 683)*

Om eindelijk haar liefde te verwerven
knielde ik voor haar neer. Toen zei ze dit:
‘Je weet toch dat wie droomt van mijn bezit,
als hij ontnuchterd wakker wordt, moet sterven?

Voor menigeen werd reeds een graf gespit,
en anderen die zwegen van de scherven
waarin hun hart lag, sloegen aan het zwerven,
en keerden nimmer weer van deze rit.’

Mijn antwoord luidde: ‘Ik zal Allah smeken
dat mij mijn vurigheid vergeven wordt
die jou blijft achtervolgen zonder toom.’

Toen liep ze weg, zonder een woord te spreken.
Ik stortte neer, ontworteld en verdord,
als een verdroogde, afgestorven boom.

## De verwijten

*Anoniem (zevende eeuw)*

Laatst heb ik me bij haar beklaagd. Ze sprak:
‘Wat klaag je door mijn liefde toch veelvuldig.
Laat je door Allah van dit ongemak
verlossen; ik ben daaraan echt niet schuldig.’

Ik zweeg, daar ik de lieve vrede huldig,
maar zíj ging door: ‘Jouw liefdesvuur is zwak.
Voor een verliefde ben je te geduldig.’
Ik kwam met uitleg, die ze onderbrak.

Toen liep ik weg, maar dát vond ze geen stijl.
Ze vindt mijn kuisheid een belediging,
en wil niets horen ter verdediging.

Hoe raak ik uit die netelige kwestie?
Komt iemand met een bruikbare suggestie,
dan smeek ik Allah om zijn hemels heil.

## De preutse

*Aboe Noewaas (762-810)*

Zij kwam die avond op me toegetreden,
met gloeiend oog. Daar ze me niet weerstond,
stuurde ik speels haar mantel naar de grond,
en ook haar rok ging langzaam naar beneden.

De nacht hing zijn gordijnen in het rond.
Ik werd zeer opgewonden in mijn leden.
Ze wrong zich los, om zich weer aan te kleden.
‘Je moet tot morgen wachten,’ sprak haar mond.

Die dag, zo laat als ik haar had verwacht,
trof ik haar aan, en bracht bij haar naar voren
wat zij beloofd had, maar nog niet vervuld.

Ze zei: ‘Maar gaat gefluister uit de nacht
niet door de drukte van de dag verloren?’
En met een glimlach zei ze: ‘Heb geduld.’

## Tranen

*Anoniem (achtste eeuw)*

Wij lagen bij elkander en zij zag
de tranen die ik niet meer in kon tomen
als kleine parels uit mijn ogen stromen
en sprak: ‘Mijn vriend, verklaar toch je gedrag.

Ik snap wel dat er tranen moesten komen
toen jij hier zonder mij zo eenzaam lag,
maar waarom nu, als ik je vragen mag.’
Toen heb ik wenende het woord genomen:

‘Als wij apart zijn, huil ik van verlangen,
maar zijn wij samen, vullen zich mijn ogen
omdat ik denk hoe ik je weer moet missen.’

Ze keek me aan, en van mijn natte wangen
begon ze alle tranen af te drogen,
met liefdevolle handen weg te wissen.

## Jammerklachten

*Aboe Firaas (932-968)*

Ach, in het woud zingt in de vroege morgen
een duif een droevig liedje, heel zwaarmoedig.
Zij zoekt de doffer waar ze was geborgen,
maar die is heengevlogen, al te spoedig.

En door het luide roepen van haar zorgen
voel ik mijn eigen smarten overvloedig.
Ik slaap niet in, nu haar de klachten worgen;
zij kan niet slapen, want ik jammer bloedig.

Ik weeklaag wel, maar zij begrijpt het niet.
Zij weeklaagt ook, maar van de zin van 't lied
ontgaat mij toch de diepere bedoeling.

Mensen en duiven krijgen moeilijk voeling.
Ik kan slechts merken dat zij lijden moet,
en enkel dat ik lijd, voelt zij heel goed.

## Als jij verschijnt

*Ahmad Bey Sjauki (1868-1932)*

Als jij verschijnt, benijdt de dag het hemd
dat je zo stralend op je lichaam draagt.
Als híj het aan mocht hebben als het daagt,
had de jaloerse zon zijn licht getemd.

Als jij passeert, wordt elke vrouw beklemd,
zo trots als jouw figuur je hoofdje schraagt.
Je mond is aan 't Agathe-dal gewaagd;
voor je gebit is parelglans bestemd.

Wie 't oog richt op je wangen, waant al snel
het paradijs te schouwen, puur natuur,
dat hier niet langer te verbloemen is.

Hij ziet het fout: je wangen zijn de hel!
Die purperrode gloed is vlammenvuur,
hoog oplaaiend uit de verdoemenis.

## Acht gedichten
## *Aboe 'l-Ala al-Ma'arri*
## *(Vertaling Pieter Smoor en Peter Verstegen)*

### *(Tawiel)*

Mijn vriend, het is net of deze wereld een dode was;
Wij staan er omheen als honden, blaffend rond het karkas.

Verliezer is wie het vreet, er niet van verzadigd raakt,
En winnaar degeen die liever hongert: die haar verzaakt.

Als iemand des nachts niet door het onheil getroffen wordt,
Dan treft hem het wiss'lend lot met onheil als 't ochtend wordt.

الحاء المضمومة مع الباء

أصاحِ ! هي الدّنْيا تُشابهُ مَيّتةً ، ونحنُ حوالِيها الكلابُ النّوابحُ
فمن ظلّ منها آكلاً ، فهو خاسرٌ ، ومن عاد عنها ساغباً ، فهو رابح
ومن لم تبيّتْهُ الخطوبُ ، فإنّهُ سيَصْبَحُهُ من حادث الدّهر صايح

### Ter inleiding

*In de politiek zeer chaotische eeuw die voorafging aan de Kruistochten, bracht Aboe 'l-Ala al-Ma'arri bijna zijn hele leven (973-1058) door in het Syrische stadje Ma'arrat al-Noe'maan. Eén van zijn zeldzame reizen voerde hem naar Baghdad, het Parijs van zijn dagen, om daar, in weerwil van zijn blindheid, zijn literaire 'gezichtskring' te verruimen door zich te laten voorlezen uit belangrijke handschriften.*

*Later verwierf Ma'arri een zekere reputatie door zijn* Epistel van vergiffenis, *waarin de ironisch beschreven Paradijstuinen strijdig lijken met de orthodoxe Moslimse voorstelling. Een ander prozawerk,* Berijmde Hoofdstukken over Gods lof, met waarschuwend vermaan, *gaf wegens zijn bitterschone Koranische stijl de tijdgenoten aanleiding de auteur zelfs te verketteren.*

*De poëtische inspiratie van Ma'arri, eerst neergeschreven in* De vonk van de vuurslag *beviel zijn Arabisch publiek beter, niet in de laatste plaats omdat de conventionele, dus zonder veel moeite begrepen inhoud in ieder geval minder kwetsend was.*

*De tweede en laatste collectie:* Loezoem ma la yalzam *kwetste de religieuze gevoelens echter des te meer. Afgezien van de al lang toegepaste en ook hier angstvallig gevolgde Arabische metriek (die een keur van zestien verschillende metra kende), wijst de titel ('De zelf-opgelegde dwang') op een extra kenmerk.*

***(Kaamil)***

't Mensdom is water door een wind uit de Oost beroerd:
Uiteengedreven even, dan weer tezaamgevoerd.

Door eigen aanleg mijdt de edele alle kwaad,
Als lage zielen goed doen, is dat uit eigenbaat.

Zwijgt lang een knaap: wijs inzicht lijkt het dat dient geëerd,
Maar 't kan ook zijn dat hij juist alle verstand ontbeert.

Dat God ons lonen zal voor het leven, dat hopen wij,
Maar 't was te leen wat hij gaf, in voorgaande eeuwigheid.

القاء المفسومة مع اللام المشددة
والكامل الأول المطلق المجرد

النّاسُ مثلُ الماءِ تَضربُهُ الصَّبا ، فيَكونُ منهُ تَفرُّقٌ وتألُّفُ
والخَيرُ يَفعلُهُ الكَريمُ بطَبعِهِ ، وإذا اللّئيمُ سَخا ، فَذاكَ تكلُّف
قد يُحسَبُ الصّمتُ الطّويلُ من الفتى حِلماً يُوقِّر ، وهو فيه تخلُّف
نَرجو من اللهِ الثّوابَ مُجازياً ، وله علينا ، في القَديمِ ، تَسَلُّف

## [Vervolg Ter Inleiding]

*Per gedicht treedt een constant volgehouden* dubbel-*rijm op, dat de dichter zichzelf had opgelegd, hoewel meer dan enkelvoudig rijm ongebruikelijk was. Maar het was vooral de inhoud van de* Loezoem-*gedichten die het publiek van zijn dagen slecht beviel of op zijn minst bevreemdde. Men vond er niet de gewone motieven, zoals verlangen naar een verre geliefde, een uitputtende kameelreis, lofprijzing van een weldoener. Hoewel de dichter dit alles zeker toelaatbaar achtte binnen het conventionele kader van de poëzie, beschreef hij collega's die dergelijke thema's toepasten toch met nauwelijks verholen ergernis: 'Binnen het genre van de poëzie is het gepermitteerd, dat een laf persoon pretendeert dapper te zijn, dat een vrouwenhater het pak van een versierder aantrekt, dat iemand die eigenlijk een zwakkeling is de schone schijn aanneemt van een echte doorzetter' (...) 'In dit genre wordt leugen toelaatbaar geacht, zodat men dubbelzinnigheden toepast terwille van de poëtische vorm (...) Hoewel dichters een comfortabel huiselijk leven leiden, pijnigen zij zich om dit soort motieven de hersenen af, en beweren dan dat ze veel moesten verduren zoals in hun aansporingen aan kamelen om woestijnen vol ellende te doorkruisen.'*

*Tegen deze achtergrond wordt de alternatieve inhoud van de* Loezoem-*gedichten duidelijk. Door Ma'arri's voorkeur voor meer oprechte, waarachtige motieven kreeg zijn poëzie ook inhoudelijk een ongewoon aspect: achter het metrum en rijm van de woorden laat de auteur nu allerlei filosofische denkbeelden doorschemeren. Wij vinden twijfel aan de hogere waarheid van de Islam ten opzichte van andere godsdiensten; Mohammeds profetische boodschap wordt kritisch vergeleken met de waarde van rationeel inzicht als een betrouwbare gids voor de mensheid. Een overheersend pessimisme ten aanzien van het leven als voorland van de dood kan*

*bovendien betekenen dat Ma'arri nauwelijks geloofde aan de Opstandingsdag, wanneer Allah als hoogste rechter loon of straf zal toemeten.*

*(Zie meer gedetailleerd P. Smoor, 'De Paradijstuinen in de correspondentie van Abu 'l-"Ala" al-Ma'arrī' in* aspekten van de arabische letterkunde, *Nijmegen 1981 en R.A. Nicholson, 'The meditations of Ma'arrī' in zijn* Studies in Islamic Poetry, *Cambridge 1921, repr. 1969). (P.S.)*

### *(Kaamil)*

Wordt 's mensen ziel, zegt men, gescheiden van 't lichaam dat
Haar tot woning diende, betreurt ze deze verloren schat.

Wellicht dat zij, wanneer de rede haar begeleidt,
Wijsheid en weet krijgt van tijd, die zij het verlies verwijt.

Zo niet, hoe groot is het aantal boeken: wat waanzin is 't
Wat mensen hebben geschreven; ach, wat een inkt verkwist.

الباء المكسورة مع التاء

قد قيل : إنّ الرّوحَ تأسفُ ، بعدما  تنأى عن الجسد ، الذي غَنِيَتْ بهِ
إن كان يصحبُها الحِجى ، فلعلّها  تدري ، وتأبه للزّمان وعَتْبِهِ
أو لا ، فكم هذيانِ قومٍ غابرٍ ،  في الكُتْب ، ضاع مدادُه في كتبه

### *(Sarie)*

Eet, drink de mens: kent ge hem niet, proef hem goed,
Dan merkt ge hoe bitter hij smaakt, nimmer zoet.

Slik niet maar alles wat wordt opgedist;
Ik ben gewend dat het toch nooit waarheid is.

Iemand die iets van u verwacht, paait u met
Genegenheid: zó vangt hij u in zijn net.

النون الساكنة مع الباء وواو الردف

كلْ واشرَبِ النّاسَ على خِبرَةٍ ،  فهُمْ يَمُرّونَ ، ولا يَعذُبُونْ
ولا تُصَدّقهمْ ، إذا حَدّثُوا ،  فإنّني أعهَدُهُمْ يَكذِبُونْ
وإنْ أرَوكَ الوُدّ ، عن حاجةٍ ،  ففي حبالٍ لهم يَجْذِبونْ

## *Over de vertalingen:

*Pieter Smoor, hoofdmedewerker aan het Instituut voor het Moderne Nabije Oosten (Universiteit van Amsterdam) en Ma'arri-specialist bij uitnemendheid, die ons actief geholpen heeft bij de totstandkoming van dit nummer, bezorgde mij van bovenstaande gedichten zo precies mogelijke prozavertalingen van zijn hand. Het was mijn ambitie deze prozaversies op rijm te zetten en daarbij de oorspronkelijke Arabische metra zoveel mogelijk te reproduceren. Ik geef toe dat deze onderneming iets kunstmatigs heeft, maar voer tot mijn verdediging aan dat de klassieke Arabische poëzie zelf zeer kunstmatig is, vergelijkbaar met de rederijkerij in onze contreien. Een gedicht moest aan strenge metrische eisen voldoen en er was maar één rijmklank, aan het eind van elk distichon, ook al bestond het gedicht uit vele tientallen regels; Ma'arri maakte bovendien graag gebruik van dubbelrijm. Ik heb niet*

*geprobeerd die rijmrijkdom te benaderen, en alleen gepaard rijm per distichon gebruikt.*

### *(Verkorte Basiet)*

Of over 't aardrijk een reukwerk omgaat:
De geur die zich uit de bloemen losmaakt.

Een wolk die 's nachts langs de hemelsfeer reist,
Plant, water, rots: Zie hoe elk de Heer prijst.

De mens is zo'n zware last, dat 't wel lijkt
Of onze aardkorst eronder bezwijkt.

De trots behoort God toe; daarom: poch niet;
Hol zou het klinken: men hoort het toch niet.

De wereld stinkt, is maar schijn, misleidt als
Tartende luchtspiegeling, en blijkt vals.

الراء المضمومة مع الخاء

كأنّما الأرضُ شاعَ فيها ، من طِيبِ أزهارِها ، بَخُورُ
أثْنَتْ على ربّها السّواري ، والنّبْتُ والماءُ والصّخورُ
ونحنُ فوقَ التّرابِ ثِقْلٌ ، يكادُ من تحتنا يَخُور
لا تفتَخِرْ ! إنّ كلّ فخرٍ لله ، واستَعجِمَ الفخور
ألا ترى أنّ أُمّ دَفْرٍ ، كأنّها آنُها السَّخُور

## [Vervolg Over de vertalingen]

*De Arabische metra zijn kwantitatief, m.a.w. ze berusten op lettergreeplengte. Bij navolging in het Nederlands komen de klemtonen in de plaats van de lange lettergrepen. Bovenstaande vertalingen geven voorbeelden te zien van vijf Arabische metra, die schematisch kunnen worden weergegeven: een streepje staat voor een beklemtoonde lettergreep, een v-tje voor een onbeklemtoonde; een <u>v</u>_ betekent dat de lettergreep beklemtoond of onbeklemtoond kan zijn; <u>vv</u> betekent dat twee onbeklemtoonde lettergrepen de plaats kunnen innemen van één beklemtoonde. De vijf genoemde metra zijn:*

Kaamil *(het Volkomen Metrum): <u>vv</u> __ v __ / <u>vv</u> __ v __ / <u>vv</u> __ v __ /*;
Tawiel *(het Lange Metrum): v __ <u>v</u>_ / v __ <u>v</u>_ __ / v __ <u>v</u>_ / v __ v __ /*,
Waafir *(het Rijke Metrum): v __ <u>vv</u> __ / v __ <u>vv</u>_ __ / v __ __ /*;
Sarie *(het Snelle Metrum): <u>v</u>_ __ v __ / __ <u>vv</u>_ __ / __ v __ /*;
Basiet *(het Gestrekte Metrum), hier in de verkorte vorm: <u>v</u>_ __ v __ / __ v __ / v __ __ /*.

***(Waafir)***

O blind volk, het ontbreekt u totaal aan inzicht,
Hebt gij niet een gids die u naar omhoog voert in 't licht?

De tijd doorstaan; maar of we nu oud of jong zijn,
En waken of slapen, 't leven brengt niets dan onheil.

Wij kozen ons steeds het land onzer vaders, ook al
Ontdekten we: zo de berg is, zó is ook 't dal.

Hoe zacht ook het bed dat men voor een rijke man spreidt,
Gerieflijker is de rust van het graf toch altijd.

Wanneer zich een ziel verbindt met een levend lichaam,
Dan woedt er de strijd van ongeloof tegen Islam.

الدال المكسورة مع الهاء

أكُمْهاً ليس بينَهُمُ بصيرٌ ! أما لكُمُ ، إلى العلياءِ ، هادِ ؟
عَمرْنا ، الدّهرَ ، شبّاناً وشيباً ، فيؤسٌ للرّقادِ وللسّهادِ !
وأوطنّا الدّيارَ ، بكلّ وقتٍ ، فألفَيْنا الرّوابيَ كالوِهادِ
يُمَهَّدُ للغنيّ فراشُ نومٍ ، وقبرٌ كانَ أروَحَ من مِهادِ
إذا اقترنتْ بجسمِ الحيّ روحٌ ، فذلك وذاكَ في حالَيْ جِهادِ

## [Vervolg Over de vertalingen]

*Al zijn ze niet vrij van parafrase, bovenstaande Ma'arri-vertalingen zijn getrouw aan de originele betekenis. Op basis van R.A. Nicholsons Ma'arri-vertalingen in* Studies in Islamic Poetry *(Cambridge, 1921) heeft Jacques Hamelink navolgingen het licht doen zien. Ik citeer hier de Hamelink-versie van het achtste van de hierboven gepubliceerde gedichten, dat in de jaren dertig van deze eeuw de inzet vormde van hevige twisten aan de (dit jaar juist duizend jaar oud geworden) Islamitische universiteit al-Azhar in Cairo:* Wij lachten; in onze lach klonk hoon door. / Op deze aarde hoort men te leven in vrees. / Als een man de tijd een hand geeft kraakt de tijd hem / als een bokaal: gruizel van glas. *(*Tirade *1977, p. 314) Wat ook de poëtische waarde mag zijn van deze bewerking, de regel waar vele Islamitische theologen zo heftig op reageerden, omdat Ma'arri er het idee van een leven na de dood mee leek af te wijzen, is verdwenen, en daarmee de betekenis van het gedicht. De gereproduceerde Arabische tekst is naar de Steendruk Bombay, 1303 Hidjra / 1885-6 A.D. (P.V.)*

***(Tawiel)***

Zolang iemand zwijgt, is van zijn vijanden 't aantal klein,
Al zou hij door 't wiss'lend lot hoe zwaar ook getroffen zijn.

De vlooien, ze laven zich in stilte aan 's mensen bloed,
Die stilte maakt toch van hun misdadig gedrag iets goed.

Heel anders het muggenvolk dat ook nog zo luidkeels zoemt,
Want dat is de reden dat je hen juist zo'n kwelling noemt.

Als iemand u treffen wil met woorden - een zwaard van spot -
Bejegen hem ijzig kalm, want daarmee maakt u het bot.

الباء المكسورة مع النون

إذا سكت الإنسانُ قلّت خصومُهُ ، وإن أضجَعَتْهُ الحادثاتُ لجنبِهِ
حسًا طامرٌ، في صمتهِ ،من دم الفتى ، فصغّرَ ذاك الصّمتُ مُعظمَ ذنبِه
ولم يكُ في حالِ الغوصِ ، إذا شدا ، لهُ نغمٌ عالٍ ، وأنتَ أذِ نه
وإن سلّ سيفاً ، من كلامٍ ، مسفّهٌ ، عليك ، فقابِلْهُ بصبرك تُسْبِه

***(Tawiel)***

Wij lachten, maar al ons lachen was uit onwetendheid,
Voor wie op de aarde woont is 't passender dat hij schreit.

De tijd met zijn wiss'lend lot, hij breekt ons gelijk een kruik,
En geen die het glas omsmelten zal voor hernieuwd gebruik.

الكاف المضمومة مع الباء

ضَحِكنا،وكان الضّحكُ منّا سفاهةً ، وحُقّ لسُكّانِ البَسيطةِ أن يَبكُوا
يُحَطّمُنا رَيْبُ الزّمانِ ، كأنّنا زُجاجٌ ، ولكن لا يُعادُ له سَبْكُ

# [De Tweede Ronde 1983, nummer 2]

## Voorwoord

Het Zomernummer 1983 staat in het teken van de Nieuw-Griekse literatuur. De Tweede Ronde heeft in haar eerste jaar al werk gebracht van Tachtsís, Karyotákis en Elýtis, drie auteurs die terugkeren in dit speciale Hellasnummer, waarmee in het bijzonder Kaváfis wordt geëerd, internationaal gezien Griekenlands beroemdste dichter, die vijftig jaar geleden stierf en in dit nummer aanwezig is met nieuwe vertalingen, door Hans Warren en Mario Molengraaf, van dertig gedichten. Twee andere Grieken nemen een bijna even prominente plaats in. Nobelprijswinnaar Elytis is vertegenwoordigd met een ruime keuze uit zijn drie laatstverschenen bundels, terwijl de uitzonderlijke figuur van Makryjánnis, O Stratigós (de generaal), liefdevol wordt geïntroduceerd door Griekenlands eerste Nobelprijswinnaar Jórgos Seféris, die zijn land als dichter én essayist internationaal aanzien verleende en in beide hoedanigheden in dit nummer aan bod komt.

In 1983 wordt ook Koraís herdacht. Dr. B.J. Slot belicht in *Essay* de Amsterdamse periode van deze opvallende voorman van de Griekse ‘Renaissance’, die twee eeuwen geleden aarzelend inzette. Eén Oude Griek, Homerus, mocht o.i. niet ontbreken: de Europese literatuur is met hem begonnen. We vonden H.J. de Roy van Zuydewijn, die reeds de Ilias vertaalde, bereid een mooi afgerond fragment uit de Odyssee in Nederlandse hexameters om te zetten. Als pendant daarvan (met dezelfde protagonisten: Venus en Vulcanus) in *Anthologie* een fragment uit Vergilius' Aeneis, in onverwacht proza van Joost van den Vondel. In *Tekeningen* aandacht voor de bij uitstek Griekse schilder Jánnis Tsaróuchis, in ons land nog geheel onbekend.

Courtine Wit, Wim Bakker en Arnold van Gemert, alle drie werkzaam aan het door een bizar ministerieel beleid bedreigde Byzantijns-Nieuw-Grieks Seminarium van Amsterdam, prefereerden extra ruimte boven een honorarium voor hun vertalingen. Mede dankzij deze geste bevat dit Zomernummer opnieuw 192 pagina's. In *Nederlandse Poëzie* naast o.m. Maarten Doorman, J. Eijkelboom, Jan Kal en Rob Schouten, speciale aandacht voor Renée van Riessen, met Tien Gedichten. *Light Verse* is ruim voorzien van oude bekenden. In *Nederlands Proza* een nieuw verhaal van Peter Burger en een origineel debuut van Ron de Zeeuw.

Redactie

# *Nederlands proza*

## Laatste dans
### *Peter Burger*

‘Axel!’

In de mond van zijn vader was zijn naam een vloek. Zijn vader sprak hem niet aan, het noemen van zijn naam was de rituele inleiding tot een tirade tegen zijn moeder, tegen de voorzienigheid of tegen zichzelf. Tegen degene die schuld droeg aan het bestaan van zijn zoon.

Zijn vader legde zijn bestek neer. Zijn nagels klauwden in het tafellaken, zijn neusvleugels verwijdden zich alsof hij iets stinkends rook, de lijnen van zijn kaak werden harder, zijn nek werd nog korter dan hij al was.

‘Axel! Kijk hem daar nou zitten: hij maakt slootjes in zijn prakje - zijn prakje! - alsof hij vijf is in plaats van vijftien. En nog heeft hij moeite om het door zijn keel te krijgen. En waarom? Waarom? Omdat hij zenuwachtig is.’

De stem van zijn vader werd hoger, hij moest blijkbaar verwijfd klinken: ‘Hij is nerveus.’

Axel prikte lusteloos in het gummi-achtige lerpje spek op zijn bord. Met zijn vork trok hij voren in de met jus door elkaar geprakte aardappelen en andijvie. Hij probeerde zijn vader te zien als een onpersoonlijke, niet opzettelijk kwaadwillige natuurkracht. Hoopvol keek hij op naar de koekoeksklok. Door zijn slechte linkeroog dicht te knijpen en ingespannen te staren kon hij zien hoe laat het was: bijna zeven uur.

Op zijn gezicht voelde hij koude druppeltjes speeksel van zijn vader. Na het eten zou hij zich wassen met zeep, veel zeep en warm water. En schone kleren aantrekken.

‘En waarom zit hij dan te trillen op zijn stoel? Mijn zoon schijt zeven kleuren stront omdat hij vanavond een klasseavond heeft. Al de hele middag loopt hij door het huis als een kat die haar jongen kwijt is. Hij staat voor de spiegel, hij past zijn hele garderobe. Waarom moet mijn jongste zoon een mietje zijn?’

Zijn moeder hield haar handen gevouwen in haar schoot. Haar haar was opgestoken in een strenge knot die ook de huid op haar gezicht strak trok. Haar gezicht, dat anders bleek was, met rode lippen, alsof al het bloed zich daarin verzameld had, kreeg door de

ingehouden emotie wat meer kleur. Met haar bijna weggeëpileerde wenkbrauwen, een accent aigu en een accent grave boven de verschrikt opengesperde o's van haar ogen, smekend opgetrokken, keek ze naar zijn vader. Af en toe legde ze een hand op zijn arm. Hij leek het niet te merken.

‘Hij is week. Hij ruikt naar zeep, niet naar zweet. Hij stinkt naar verwennerij. Laat hij een voorbeeld nemen aan zijn broer. Dat is tenminste een man. Niet zo'n moederskindje als mijn jongste zoon. Maar hij...’

Zijn vader haalde breed uit in een gebaar dat de hele schepping ten getuige moest roepen voor het onrecht dat hem was aangedaan. Op dat moment werd zijn verontwaardiging opgeschort door een zeven maal herhaald ‘Koekoek!’.

Gered door de bel.

Axel benutte de pauze door zijn bord weg te schuiven, op te staan en de kamer uit te lopen.

Toen hij zijn schoenveters vastknoopte voelde hij een hand op zijn hoofd.

‘Je moet het je maar niet aantrekken.’

Zijn moeder woelde zijn haar in de war.

‘Hij meent niet echt wat hij zegt.’

Ze klonk onzeker.

‘Voor mij ben je de liefste zoon die er is, Apie.’

Onwillig stond hij toe dat ze zijn haar kamde. In de spiegel zag hij hoe ze de scheiding trok. Zijn hoofd zweefde in het duister van de gang als een bleke lampion. Zijn prominente oren (‘Hé joh, mag ik ook een stuk kroepoek? O nee, het zijn je oren.’) werden door zijn haardracht aan ieders spotlust prijsgegeven. Op school noemden ze hem Mickey Mouse. Als ze een goede bui hadden.

Zijn moeder frommelde de boordjes van zijn bloes onder zijn trui uit en trok de manchetten een centimeter uit de mouwen. Hij pakte zijn jack van het hertegewei. Zijn moeder drukte zijn gezicht tegen haar stugge boezem, waar het ritselde en kraakte, en zoende hem op zijn mond. Terwijl hij van haar weg liep klopte ze nog wat stof van zijn rug.

Hij daalde de trap af naar de winkel.

‘Zul je voorzichtig zijn? Veel plezier! Geen gekke dingen doen hoor! En op tijd thuis!’

Goed onthouden: Voorzichtig zijn. Geen gekke dingen doen.

De winkel rook vertrouwd naar zaagsel en warme dierelijven. Met een vinger ritste hij langs de vogelkooitjes waarin kanaries, parkieten en zebravinkjes opgewonden heen en weer begonnen te springen. Een vuurrode kanarie pikte met mechanische schokjes van zijn kopje verbijsterd in zijn veren. De verf die zijn vader er een paar dagen geleden op had gespoten hield verwonderlijk goed. De etalage vertoonde een bak met waterschildpadjes in felle plastic kleurtjes (‘Neem er een mee voor de kinderen’) en een terrarium vol leguanen (‘Iets aparts’), ontheemde voorwereldlijke verschijningen, dromend van de tropenzon onder flakkerend TL-licht. Hij kon ze heel lang geboeid gadeslaan. Ze hadden een ander tijdsbesef dan mensen. Ze gebruikten gerust een hele ochtend om een poot op te tillen.

Zijn fiets stond voor de winkel. Hij liep door de winkel om niet langs de zijmuur van het huis te hoeven gaan.

De bloedmuur, noemde hij hem. Hoog op die muur prijkten de groene neonletters ‘Dierenspeciaalzaak Kooyman’.

Een keer nog was hij er langs gelopen om te zien of het zijn moeder was gelukt alle sporen weg te wassen. Als een jood bij de Klaagmuur had hij gebeden en verwensingen prevelend met een vinger de voegen gevolgd en over de bakstenen gestreken, die bleekgeel en geribbeld waren, als zand op een beekbodem. Op kniehoogte vond hij een rond roestbruin vlekje, zo groot als zijn pinknagel. In paniek had hij andere oorzaken gezocht om de aanwezigheid van het vlekje te verklaren. Hij had niets kunnen vinden dat bestand bleek tegen zijn onwillige tegenwerpingen. Sindsdien meed hij de muur.

Een ochtend in het voorjaar. Hij was tien. De dag geurde veelbelovend naar pasgemaaid gras en appeltaart. Het zonlicht gaf kopjes tegen zijn wang. Kleine vertrouwde geluiden: borden en bestek in warm sop, de parkieten in de volière in de tuin, metaal op metaal. De zoon van de buren sleutelde aan zijn motor. Hij had net de konijnen achter het huis gevoerd.

Midden op het pad naar de straat hurkte zijn vader naast een kartonnen doos. Hij vouwde de flappen open en stak zijn hand in de doos. Axel kwam nieuwsgierig naderbij. Zijn vader keek op maar liet niet merken dat hij zich van de aanwezigheid van zijn zoon bewust was. In zijn enorme hand lag een poederdonsje met blauwe oogjes. (‘En de vrees en de schrik voor u zij over al het ge-

dierte des velds... In uw hand zijn zij gegeven.')

Het Poolse konijn had een paar weken geleden gejongd.

Zijn vader haalde uit en wierp het jong als een sneeuwbal tegen de buitenmuur, waar het even tegenaan bleef plakken. Axel voelde iets nats op zijn wang, dat de eerste druppel van een regenbui zou kunnen zijn.

Er waren zeven jonge blauwoog-Polen.

Axel liep niet weg. Hij keek toe. Hij voelde zich mateloos moe en oud, zijn armen hingen zwaar langs zijn lichaam alsof zijn tien levensjaren in zijn handen waren gezakt. Hij bleef staan omdat zijn vader verwachtte dat hij weg zou lopen. Hij keek toe omdat iemand moest getuigen.

Zijn vader nam de doos op en liep naar de muur.

Axel sperde zijn mond open maar hij kon niets zeggen, er zat een biljartbal tussen zijn kaken geklemd. Hij kokhalsde. Hij moest de woorden van heel ver weg halen, ze omhoog persen door zijn keel en ze over zijn tong duwen tot ze uit zijn mond vielen.

'Waarom moesten...?'

'Verdrinken of levend begraven is verboden. Het is een zachte dood, ze merken er niets van.'

'Je kunt ze toch weggeven?'

'Denk toch eens na voordat je wat zegt. Dan koopt niemand de rest toch. Je krijgt niks voor niks in dit leven, Axel.'

'Ik wou...'

'Jij kan wel zo veel willen. Ik wou dat ik rijk was en niet zo knap.'

Hij zette de doos neer en boog zich voorover naar zijn zoon. De scherpe geur van zijn aftershave.

'Je moet eens goed naar me luisteren. Ik wil niet nog eens op mijn oude dag m'n zaak naar de knoppen zien gaan omdat meneer mijn zoon zo nodig alle dieren die hij over heeft weg moet geven.' Hij greep Axel bij zijn schouder. 'Onthoud dit goed: wat te veel is moet weg.'

Er klonk spijt en wrok mee in zijn stem. De blik waarmee zijn vader hem aankeek zou hij nooit vergeten.

Een vol uur lang was hij onder de gloeiend hete douche blijven staan. Hij had zijn wang geborsteld tot die rauw en rood zag. De kleren die hij aan had gehad weigerde hij nog langer te dragen. Daar kleefden bloedspetters en botsplinters aan.

Zijn lichaam was bezoedeld, het was bevlekt. Bevlekt, als in: zelfbevlekking. De onbegrepen passages in het Oude Testament over rein en onrein kregen plotseling betekenis. Hij was onrein, hij was besmet. Hij had een vermoeden van waarheden die hij nog niet kon formuleren. Dat niets ongerept blijft. Dat alles kapot gaat.

De vermorzelde konijntjes waren de katalysator die het mengsel van verstikkende liefde en zakelijke wreedheid thuis in hem verbonden tot een keur van angsten en haatgevoelens. Een chemische reactie: onomkeerbaar.

De dominee bij de doop van zijn neefje: ‘Als zondaars komen wij allen in de wereld, aan ons kleeft de smet van de Eerste Zonde... De doop in Jezus Christus... Vergeving... Wij zijn allen reizigers, gemeente, onderweg naar Jezus Christus, de Reiniger van deze wereld. Het bloed van het Lam wast de zonden af...’

Dominee sprak mooi, had zijn moeder gefluisterd. Axel keek naar zijn oom en tante op de voorste rij en dacht aan de tewaterlating van de tanker die ze samen hadden gezien. Vanaf de schouders van Ome Leo zag hij het schip de helling afglijden, maar meer indruk nog dan dat maakte de deftige dame die een fles champagne tegen de romp kapot smeet, een verspilling die hij niet begreep.

Het schoolgebouw sloot bleek en monolitisch de horizon af aan het einde van de laan. De grote ramen weerspiegelden ongastvrij het oranje licht van de zon. Axel zette zijn fiets in de duistere fietsenstalling, plaats van geheime martelingen en verboden liefkozingen. Door de hoge glazen deuren liep hij het schoolgebouw binnen.

Het lokaal waarin de klasseavond gehouden zou worden rook bedompt en was verduisterd met luxaflex. Aan het plafond hingen slingers, maar zo weinig dat ze slechts de kaalheid van de feestruimte accentueerden.

Carla stond met een groepje vriendinnen te praten, Carla, altijd het middelpunt. Hij koos positie tegen een muur zo ver mogelijk van haar vandaan. Een jongen met de kop van een oermens, openhangende mond en strakke bovenlip zonder geultje in het midden, kwam naast hem staan. Robertjan. Zonder Axel aan te kijken declameerde hij gedempt: ‘Klaartje, het kleine loeder, zat

nog in de buik van haar moeder, maar ze wist haar kutje zo te draaien, dat ook haar vader haar kon naaien.'

Hij kneep Axel hard in een spierbal en zei somber: 'Walgelijk hè, Klooiman, dat iemand zulke versjes durft op te zeggen? Dat vind jij wel goed goor hè?'

Hij klopte Axel amicaal op zijn schouder.

'Ik doe je toch geen pijn?'

Hij perste de rug van zijn hand tegen zijn lippen en imiteerde een scheet. Toen de meisjes omkeken zei hij hoofdschuddend: 'Kooyman toch, dat had ik nou niet van je verwacht.'

Axel draaide zich om en liep weg. In groepjes kwamen de leerlingen binnen, druk pratend en lachend. Wat had hij hier eigenlijk te zoeken? Hij was te veel. Hij moest weg.

Toen hij besefte dat hij volstrekt niets stond te doen schonk hij zich een glas cola in om zijn aanwezigheid te legitimeren.

Juffrouw Florisson verscheen in de deuropening, haar onafscheidelijke sigarettepijpje als een voelspriet voor zich uitgestoken. Ze liet haar blik door het lokaal dwalen tot ze hem ontwaarde. Ze knikte hem toe en knipoogde. Niemand knipoogde ooit naar hem, behalve juffrouw Florisson. Het maakte hem zenuwachtig.

Juffrouw Florisson. Zelfs de naam was buitennissig, een welluidende naam was het, hij klonk naar bloemen, en naar Frankrijk. Ze was nieuw dit jaar. Ze gaf Frans en was de mentrix van zijn klas. Juffrouw Florisson, gesticulerend met haar sigarettepijpje, pratend over de avoir-regel. Juffrouw Florisson, die volkomen natuurlijk dingen kon zeggen als: eh bien, très jolie, si méchant en pourquoi pas? Ze had blonde krullen die als serpentines om haar hoofd hingen en draaide in de klas platen van Jacques Brel, George Brassens en Maxime le Forestier. Er kleefde een vleugje buitenlands parfum aan juffrouw Florisson.

De klas had zich uitgeput in wilde gissingen omtrent het privéleven van de klasselerares. Als enige zekerheid was uit het antecedentenonderzoek gebleken dat ze ongehuwd was. De rest was speculatie en gerucht. Die had gezien dat ze werd afgehaald door een man met een baard in een witte sportwagen, een ander had haar op het strand gearmd zien lopen met een nog chiquere vriendin. Ze zou Vlaams zijn. Ze zou eigenlijk uit Frankrijk komen. De meisjes meenden zeker te weten dat ze lesbisch was. In de pauzes wandelde ze alleen.

De eerste flessen cider werden met feestelijk geknal van kurken opengetrokken. Er werd gedanst, eerst alleen door de meisjes, die wat lusteloos om elkaar heen draaiden, later ook door jongens. Axel danste niet.

Iemand gooide een suikerklontje in zijn cola en iedereen keek toe hoe de cola over zijn handen stroomde. Op het toilet waste hij met veel vloeibare zeep de kleverigheid van zijn handen.

Hij keek naar Carla. Hoe ze de Palestijnse halsdoek om haar schouders plooide, hoe haar billen bolden in de strakke witte spijkerbroek. Haar muisgrijze suède laarzen. Hoe ze gedecideerd een lucifer aanstreek en met getuite lippen de lucht kuste als ze de rook uitblies. Gratis voorstelling voor alle bewonderaars. Hoe ze van haar wijn nipte. De groene en rode sterretjes als mouches op haar wangen geplakt. Haar oorbellen met kleine rode veertjes.

Hij was verzeild geraakt in een groepje klasgenoten dat met juffrouw Florisson stond te praten. Het gesprek ging over de toekomst. Hij trachtte geïnteresseerd te kijken en op geen enkele wijze de aandacht op zich te vestigen. Onverwachts wendde juffrouw Florisson zich naar hem.

‘Wat wil jij eigenlijk worden later, Axel?’

Ze had een donkere stem, met spoortjes van de taal die ze doceerde in de l en de r. Als ze tegen hem sprak gebruikte ze altijd zijn naam. Het gaf aan iedere uiting iets vertrouwelijks. De klas merkte het niet. Hij tuurde in zijn cola.

‘Ja Axel, vertel eens?’

Robertjan, quasi belangstellend.

‘Ik wil bij de commando's,’ zei hij. Aan het eind van de zin gleed zijn stem uit, wat de uitlating veel van zijn uitdagendheid ontnam.

‘Zo...’ zei Robertjan. Juffrouw Florisson nam hem verbaasd op. Ze nam een slok bier. Gesmoord gegiechel, afwachtende ogen: zal hij zich nog onmogelijker gaan maken?

Ze denkt: Hij is te zwak, dacht hij. Ze denkt: Achgod, zo'n jongen, ze pesten hem weg in het leger. Een jongen als Axel is net goed genoeg om de zaak van zijn vader over te nemen. Dat denkt ze van mij, maar ze zegt het niet om me niet te kwetsen.

‘Het is een interessant beroep,’ zei ze neutraal.

‘Willen ze platvoeten bij de commando's? En met gym durf je niet eens in de touwen.’ Robertjan.

Hij negeerde Robertjan en richtte zich tot juffrouw Florisson.

‘Mijn broer is sergeant bij de Groene Baretten,’ verduidelijkte hij. Hij zei ‘de Groene Baretten’, daarmee liet hij merken dat hij er iets van afwist, sterker, dat hij er al gedeeltelijk bij hoorde.

Zijn broer, die meestal in de kazerne was, of ver weg op oefening, in Noorwegen of in Schotland. Vroeger kon hij pesterige jongetjes met hem bedreigen: ‘Ik roep mijn broer hoor. Mijn broer is twee meter lang en soldaat.’ De schaarse keren dat zijn broer met verlof was bracht hij patronen voor hem mee en verhalen over matennaaiers, tijgeren, de comp'ie, de Uzi en de bloedgleuf. Hij leerde hem hoe je de vijand overhoop stak met een bajonet, dat je de bajonet een keer moest omdraaien omdat de wond dan niet genas. ‘Insteken, doorhalen en af laten glijden.’ Hij was getapt bij de manschappen, zei zijn vader.

Iedere keer dat zijn broer thuis was preste Axel hem tot ongenoegen van zijn moeder de geraniums verpletterende dodensprong uit te voeren: vanuit de vensterbank in de zitkamer met een snoekduik in een keer onder de salontafel door.

Axels toekomstverwachtingen stonden op gespannen voet met de werkelijkheid: ieder jaar werden zijn ogen slechter. Hij hield dit zorgvuldig geheim, want met een bril zouden ze hem bij de commando's zeker niet hoeven. In stilte bad hij om een wonderbaarlijke genezing. Het had ook zijn invloed op zijn leerprestaties. Om niet op te vallen zat hij in de klas altijd achteraan zodat hij maar moest raden wat er op het bord stond.

Het groepje toehoorders had zich verspreid. Juffrouw Florisson streek een haarlok achter haar oor en wuifde zich verstrooid koelte toe met een platenhoes.

‘Warm hier. Heb je het niet benauwd, Axel, met je bloes zo tot bovenaan dichtgeknoopt? Het staat ook veel vlotter als je het bovenste knoopje open doet.’

Voor hij kon protesteren voelde hij haar vingers tegen zijn keel. Terloops streek de rug van haar hand langs zijn kin. Geamuseerd bezag ze zijn verwarring, haar hoofd een beetje schuin, alsof ze naar een schilderij keek waar ze net de laatste hand aan had gelegd. Ze blies rook naar het plafond. Had iemand het gezien?

Haar hand. De eerste keer zat hij gebogen over een repetitie, op de achterste rij. Juffrouw Florisson surveilleerde. Achter hem hielden haar voetstappen stil. Een blonde krul zakte in zijn gezichtsveld, ze las over zijn schouder mee. Hij moest moeite doen zich op

de subjonctif te concentreren.

Toen voelde hij haar hand: ze streelde de borstelige haartjes in zijn nek en het kuiltje daaronder, ze krabde traag met een nagel achter zijn oor, een tergend genot, een vinger glipte in zijn boordje en streelde zijn schouder. Een lok haar kietelde zijn wang. Alle zevenentwintig tijden tolden door zijn hoofd. Een onbekende warmte groeide in zijn kruis en verspreidde zich door zijn buik. Zijn hand bleef automatisch over het papier bewegen maar tekende alleen krulletjes. Hij voelde de adem van juffrouw Florisson op zijn slaap. Juffrouw Florisson rook naar bloemetjes.

De hand verdween uit zijn nek en volgde nu de regels op het repetitievel. Bij sommige woorden bleef hij even rusten. Toen zij hem er op wees zag hij de ontbrekende e's en s'en en de misplaatste accenten. Het was een mooie hand die daar voor hem op het papier lag, gaaf en zonder ringen, iedere nagel een roze schelpje, een hand om piano te spelen, of om bloemen te schikken, een hand om met een kroontjespen te schrijven.

Hij moest lang nadenken over de strelingen van juffrouw Florisson. Waarschijnlijk was het zondig, hoewel hij niet direct een gebod kon bedenken dat leraressen verbood hun pupillen te liefkozen. Hij vertelde niemand iets. Na verloop van tijd wist hij zichzelf ervan te overtuigen dat het gebeurde een produkt was van zijn ziekelijke verbeelding. Maar er volgden meer aanrakingen, die slechts ieder afzonderlijk toevallig hadden kunnen zijn.

Bijna iedereen danste nu. Jongens bespeelden in het luchtledige drums en gitaren, meisjes voerden groepsgewijs ingestudeerde danspasjes uit. Hij gluurde naar Carla, die met een adembenemend gebaar haar sigaret doofde en de dansvloer opliep. Ze wist dat ze mooi was en ze wist dat ze goed kon dansen. Zelfverzekerd schudde ze met haar heupen, ze wuifde met haar vingers en liet haar haar als een sluier voor haar gezicht slieren. Juffrouw Florisson volgde zijn blik en glimlachte wrang. Hij bloosde.

‘Moet jij niet dansen, Axel?’

Hij schudde zijn hoofd. Hij durfde niet te dansen. De ongebondenheid, al die losse ledematen, schrokken hem af, zoals alles wat onordelijk was hem afschrok.

‘Het is anders echt niet moeilijk. Het gaat vanzelf. De muziek kruipt in je en dan beweeg je gewoon mee. Weet je zeker dat je niet wilt dansen?’

Hij schudde nogmaals stom zijn hoofd en nam een slok lauwe cola.

Juffrouw Florisson danste nu ook. Ze danste uitbundig en uitdagend met alle jongens. Ze danste daar voor hem, ze daagde hem uit, maar dat zag hij niet.

Later zou hij het begrijpen, later, toen hij terug kon kijken op alle gemiste kansen, toen zou hij het begrijpen en zichzelf vervloeken.

Iemand zette ‘I'm not in love’ op. Juffrouw Florisson liep naar de kant. Theo vroeg haar iets, ze lachte en schudde haar hoofd. Slijpen. Jongens en meisjes schuifelden dicht tegen elkaar aan over het linoleum, hoofd op elkaars schouders, ogen dromerig of verveeld, blikken van verstandhouding naar vrienden en vriendinnen. ‘Je t'aime moi non plus.’ Hier en daar werd van partner gewisseld. Iedereen veinzend niet te begrijpen waarover gezongen werd. Het licht ging uit. Gemaakte gilletjes, niet-echt-verschrikte kreetjes. Natte geluiden. Het licht ging weer aan.

Na de slijpplaten volgde het beukende basritme van een 12-inch discosingle. Juffrouw Florisson liep zijn kant uit.

Hij draaide zich om en verliet het lokaal.

In het biologielokaal klonk de muziek even hard als in de feestruimte ernaast. Maanlicht schetste grof, als met houtskool, de contouren van banken, stoelen en kasten. Hij hield zijn adem in en keek spiedend rond.

Gedropt achter de linies. Met een mes tussen zijn tanden. Waar is de vijand?

Hij zal hem zijn strot afsnijden.

Een verdovende klap in de nek, het hoofd achterover getrokken en in een haal, alsof je een konijn slacht, de keel van voor naar achter opengesneden. Een zachte dood, ze merken er niets van.

Briefing: hoe herkennen wij de vijand? De vijand heeft een afhangende onderkaak en een stierenek.

Hij liep het lokaal in. Tekening van de doorsnede van een oog op het bord, met de notitie ‘Niet uitvegen’. In houten kasten achter in de klas bevonden zich achter glas de opgezette vogels, modellen van het menselijk strottehoofd en de huid, en de dieren op sterk water. Het gerucht ging dat er ook een geconserveerde foetus zou zijn, maar dat het aanschouwen hiervan voorbehouden bleef aan de hoogste klassen. In een hoek stond een kist met schuifladen

vol geprepareerde vlinders, met een stalen naald door hun nek op groen fluweel geprikt, geschenk van een oud-leerling. Hij trok aan de bovenste la. De kist zat op slot.

Op zijn zolderkamer was hij directeur, suppoost en conservator van zijn eigen museum van halfedelstenen, fossielen en ertshoudende gesteenten, alles onberispelijk gerangschikt tentoongesteld op planken en kasten, soort bij soort, in symmetrisch geordende groepjes, een lust voor het oog. Ieder exemplaar was voorzien van een getypt kaartje met naam, vindplaats en ouderdom.

De potjes erts die hij van Ome Leo kreeg, die in de haven werkte: zilverachtig glanzende schilfertjes uit Canada, turfmolmbruine klompjes uit Ghana, roestige knikkers uit Angola. Steenzout uit Polen, waar iedereen die op zijn kamer kwam aan moest likken. Een stuk zwavel waarvan hij af en toe kleine beetjes verbrandde. ‘Een scheet van de duivel,’ volgens zijn broer. De halfedelstenen: jaspis, tijgeroog, rose kwarts en pyriet, het gekkengoud. De fossielen, meestal onooglijke beestjes die hij in het grint vond, wat versteende stukjes hout, haaietanden, een fossiel inktvisarmpje. ‘Een versteend baby-piemeltje,’ zei zijn broer.

De namen waren gepolijste woorden, woorden die je kon proeven, die je om en om kon draaien in je mond als de geslepen halfedelstenen waar hij op sabbelde. Namen als: Kiruna-Dora, Moramba pebbles, mosagaat, Lac Janine, Cassinga 88, Itabiri.

Hij wierp een blik over zijn schouder. Het lokaal zweeg. De vijand was elders. Hier was rust en orde, achter de muur heersten lawaai en chaos, daar waren de mensen.

Hij schoof een stoel tegen de kast met opgezette vogels en klom erop. Op de kast stond een glazen cylinder, een doorzichtig zuiltje zo lang als zijn onderarm, waarin een brilslang op sterk water zweefde. Hij nam hem van de kast. Zijn hart sloeg even wild toen hij het ding bijna uit zijn vingers liet glippen. Hij was bedekt met stof als een oude fles wijn. In het schaarse licht van de maan leek de cobra als een onderdeel van een mobiel tussen zijn handpalmen in de lucht te deinen. Van de bodem warrelden stukjes bezinksel op. De naaldscherpe giftanden beten in de alcohol. Hij draaide hem om. De bril op de opengespreide kap was duidelijk te onderscheiden.

Wat zal de uitwerking van een slok van dat vocht zijn? Het zou hem zeker op slag doden. Hoewel, hij had ook wel eens een fles Japanse wijn gezien met een hagedis erin. Hij zette de slang weer op

zijn plaats.

Hij klom van de stoel af en liep naar de ramen. Onwillekeurig deed hij een paar passen op het ritme van de discomuziek. Hij deed een stapje opzij en liet zich met uitgestrekte armen langzaam op een voet ronddraaien. Waarom zou hij eigenlijk niet dansen?

De verhoging met het bureau van de leraar duwde hij de hoek in. De tafels schoof hij tegen de muur, de stoelen zette hij op elkaar tot stapels van gelijke hoogte. Eerst orde scheppen.

Met het gevoel van een balletdanser die van tussen de coulissen tevoorschijn treedt liep hij naar het midden van het lokaal. Toch was er niemand die hem kon zien. Hij zou zijn angst overwinnen, hij zou leren dansen. Dan zou hij naar Carla toestappen en haar ten dans vragen. In een kring van afgunstig toekijkende klasgenoten zouden ze samen dansen, Carla en Axel, Axel en Carla, hun naam op ieders lippen, iedere soepele beweging van haar lichaam zou hij echoën, ze zouden een paar vormen.

Stapje voor stapje begaf hij zich in de verrukkelijk beangstigende wanorde van de dans. De muziek moest dus in hem kruipen. (Wat zongen ze? Ze zongen ‘Please wait, love is coming’.) Eerst wilden alleen zijn voeten bewegen. Hij schopte zijn schoenen uit. Ook zijn handen gingen nu meedoen. Als vogels die uit hun kooi wilden ontsnappen fladderden ze rond zijn hoofd. Zijn heupen, zijn schouders, alles schokte nu op het ritme van de muziek. Hij pauzeerde even om zijn trui uit te trekken en zijn bloes verder open te maken. Opnieuw stortte hij zich in de dans. Stroomversnellingen van ritme rukten aan zijn ledematen, hij tolde rond in een wervelwind van klanken, zweet liep over zijn schouders, alles was nieuw, alles was mooi: hij danste.

Plotseling een verkillende luchtstroom. Carla in de deuropening. Hij zag: haar hand in de hand van Robertjan. Zijn beeld in een spiegelende ruit, bevroren in een wanhopige pose. Langzaam liet hij zijn geheven handen zakken.

Carla trok de hand die ze voor haar mond had geslagen weg, draaide zich om en schreeuwde schel: ‘Axel staat in zijn eentje te dansen!’

Was het hem ooit eerder opgevallen hoe vals haar nagels en haar ogen glansden?

Robertjan zag hem mistroostig aan en zei: ‘Dit had ik nu helemaal niet van je verwacht, Kooyman.’

Het biologielokaal was in enkele ogenblikken gevuld met klasgenoten. De gelederen sloten zich om hem heen.

‘Hé Kooyman, mogen wij ook mee genieten?’

‘Die slome Kooyman staat hier een beetje zijn eigen fuif te bouwen.’

‘Waar is je trui Kooyman, of is dit een striptease?’

‘Randdebiel.’

Juffrouw Florisson drong zich door de muur van leerlingen heen. Ze wierp een blik op Axel en nam koel de kring van toeschouwers op. Door de openstaande deur klonk muziek, een rustig nummer. Ze strekte haar handen uit naar Axel.

‘Zal ik je een foxtrot leren dansen, Axel?’

De klas hield haar adem in. Axel staarde naar de uitnodigend uitgestrekte handen. (Voorzichtig zijn. Geen gekke dingen doen.) Hij deed een aarzelende stap naar voren. Zwijgend legde hij zijn linkerhand in haar rechterhand. Pourquoi pas? Ze nam zijn rechterhand en legde die om haar middel. De kring week uiteen.

Ze dansten.

Zij leidde, het was helemaal niet moeilijk, het ging vanzelf. Axel ontwaarde een trek van afgunst op het gezicht van Carla. Maar Carla was hem nu volmaakt onverschillig, de hele klas raakte hem niet meer, ze verdween uit zijn bewustzijn, hij zweefde erboven met juffrouw Florisson, samen stegen ze boven de school uit. Hij woog niets meer, alleen zijn wang had nog een beetje gewicht, die rustte op haar boezem. Haar hand streelde zijn rug.

Ze deden eerst alleen stappen naar voren en opzij, maar waagden al snel ook draaien. Het maanlicht deed magische dingen met het haar van juffrouw Florisson. Ze waren muziek. Hij raakte zichzelf kwijt, hij loste op in muziek, maanlicht, beweging en juffrouw Florisson.

Tot hij een bijzonder fraai bedoelde wending te ruim nam en met zijn elleboog hard tegen een kast stootte. Twee meisjes keken geschrokken omhoog. Juffrouw Florisson wilde iets schertsends zeggen. Op de kast wankelde de fles met de brilslang. Een ondeelbaar ogenblik balanceerde hij op de rand. Axel opende zijn mond om te gillen.

De cylinder spatte voor hun voeten uiteen met een klap die Axel als een mes tussen zijn ribben trof. Een mes dat een keer werd omgedraaid om een nooit genezende wond achter te laten. Er lag een koude druppel op zijn tong. Hij durfde zijn mond niet te sluiten.

Vocht dat zweet kon zijn stroomde over zijn gezicht. Zijn maag kwam omhoog, cola-koolzuur drong naar zijn neus.

Het licht ging aan, onthullend TL-licht. Zij stonden daar als konijnen in de lamp van de stroper. Aan hun voeten lag tussen glasscherven de slang.

Meisjeskreet: ‘Hij beweegt!’ Het lokaal stroomde leeg. Eindeloos langzaam maakte hij zijn hand los uit de hare, zijn lichaam was zo zwaar als een monument. Hij trilde. Spetters en splinters kleefden aan zijn gezicht en aan zijn handen. Hij stonk. De smetteloos witte jurk van juffrouw Florisson was overdekt met donkere vlekjes. Er liep vocht uit haar ooghoeken.

En aan hun voeten lag tussen glasscherven de slang.

Haar hand gleed machteloos van zijn rug af. Ze waren besmet, bespat met naar dood stinkend vergif. Al zou hij zich tot bloedens toe boenen, dit was niet af te wassen, dit kon niet uitgewist worden.

Ze stonken.

Als paar konden ze in dit licht niet bestaan.

Hij draaide zich om en rende weg. De glassplinters die in zijn onbeschermde voetzolen drongen voelde hij niet.

## Het Beloofde Land
### *Ron de Zeeuw*

Die dorpen daar bleven in de modder op hun plaats door smalle weggetjes die er strak tussen waren gespannen.

Wie niet meer op kon tegen die kaarsrechte weggetjes, tegen de zwarte akkers, de regen, het uitglijden in de bietenrommel, de horizon die overal in het rond op je loerde, de bewolking waaronder je in je dromen werd verpletterd of het eeuwige zwijgen van een broer, kwam in het gesticht.

Dat jaar was het gesticht juist vijftig of honderd of driehonderd jaar geleden van start gegaan.

Zr. Mees, de directrice, schreef een geschiedenis op rijm, ranselde vrijwilligers uit het personeel bijeen, en liet ze 't stuk oefenen. Omdat ik recht kan zagen en wel een hand heb voor timmeren bood ik aan om de decors en zulk soort dingen te doen. Ze zou me toch gevraagd hebben en nu liet het een prettige indruk achter. In elk geval bleef ik buiten het bereik van haar striemende commando's en hoefde ik niet te zingen of een middeleeuwse idioot te spelen.

Op een middag kwam ze op me af toen ik bomen van triplex op het toneel vastspijkerde die niet wilden staan en telkens langzaam kapseisden. Ik vroeg me af wat ik misdaan kon hebben en verzon al weerleggingen op mogelijke beschuldigingen.

‘Morgen komt iemand u helpen, een meisje uit de buurt dat niets om handen heeft. Ze heet Jeanne en u moet kalm aan met haar doen,’ zei ze enkel.

‘Geef mij de hamer maar, dan zal ik spijkers inslaan,’ zei Jeanne. De steel hield ze met twee handen vast, vlak onder de kop, en ze keek droevig bij het tikjes geven alsof ze dacht dat de spijkers er pijn van hadden.

Het schilderen van wolken op een doek wilde evenmin, maar met de springwortelen was het in de roos.

Ik vertelde haar iets dat me aardig om te horen leek voor een meisje van de streek.

‘In Mexico heb je een soort wortelen,’ begon ik, ‘die, als ze groot en oranje en hard genoeg zijn, een meter hoog uit de grond springen als iemand er met zijn voet naast stampt.’ Ik legde uit dat het kwam door een spanning tussen de aarde en die wortelen, ongeveer zoals de zeep uit je hand springt onder de douche.

‘Bij het oogsten houdt zo'n boer een kist voor zich uit en stampt als een dolle met zijn voeten...’ Tijdens het luisteren veranderde haar gezicht als een woestijn waaruit na regen een bloemenzee opschiet.

In werkelijkheid ging het om bonen waarin iets gistte, en die met hun lancering niet wachtten tot er een boer kwam met een kist. Het schoot me onder het praten weer te binnen maar ik vond het weinig uitmaken. Jeanne lachte zo hard dat ik me ervoor geneerde.

Een uur lang liep ze over het toneel te stampvoeten en ving ze onzichtbare wortelen op in een onzichtbaar kistje. En telkens wierp ze haar hoofd achterover en gilde iets in het taaltje van de streek.

Een week of wat later, toen we een keer wandelden, vloog ze op elke boer af die ze zag, greep hem bij een revers en schreeuwde hem, met vonkende ogen en op mij wijzend, de springwortelengeschiedenis in het gezicht, waarbij ze veel bieten wegtrapte.

Een paar van die boeren vroegen me, als ze dachten lang genoeg te hebben gegrijnsd, of zulk springwortelzaad ook bij ons te krijgen viel, want een machine om wortelen te oogsten was nog niet uitgevonden.

In die tijd, toen Jeanne, met een gezicht als een zon, voor mij op de eettafel de can-can danste, zonder onderbroekje aan, had ik allang begrepen dat ze geen meisje was om wolken te schilderen op een doek.

Ze kwam iedere dag. Voortdurend tilde ik haar ergens op of af, van het toneel, uit de orkestbak, weer op het toneel of uit het souffleurshokje. Springen deed ze geen centimeter, hoewel ze amper iets woog. Hoe vaak heb ik mijn armen om haar benen moeten slaan en heb ik haar opgebeurd tot haar middel op toneelhoogte was? Dan boog ze naar voren tot de helft erop lag en duwde ik de rest over de rand.

‘Ach nee, het lukt me nooit, ik kan niet klimmen,’ zei ze soms

voor de drempel van een deur. Waar ik timmerde ging ze op haar achterste zitten en keek naar wat ik deed of naar zomaar iets.

Er aasde iemand op haar. In het gesticht duwde hij karren met wasgoed. Vaak kwam hij in haast aanlopen:

‘...Een kwartiertje heb ik... dan hebben ze me weer nodig... waar liggen de kwasten?’

Hulpvaardigheid is een smerig soort dekmantel; zo iemand kon ik moeilijk wegtrappen en zr. Mees vond het goed zolang zijn werk er niet onder leed.

Ik was hem eens tegengekomen in de pauze van een hete film en sindsdien gaf hij me knipogen. Voor broederschap tussen viezeriken voelde ik niets, vooral niet omdat het van hem bekend was.

Uit viezerikensolidariteit bracht hij me een keer, toen ik laat werkte, een bekertje amontillado, sherry voor de armen, en een geopend blik frankfurters.

‘Ze zijn niet warm meer, maar evengoed lekker,’ zei hij. Onmiddellijk verslikte hij zich en hoestte de inhoud van zijn mond, die naar beenderafval rook, over het bureau en mijn handen uit. Vaak hielden bezoekers hem voor een van de gekken en dat maakte veel goed.

‘Hij is een stakker, hij heeft nooit een vrouw en hij vindt het erg dat hij zo lelijk is, dat is ook erg.’ Jeanne nam het voor hem op toen ik zei dat hij in de hel voor eeuwig karren met strontbroeken zou duwen waar ze hier nog niet met een locomotief aan zouden beginnen.

‘Waarom gaat hij dan niet eens naar een echte kapper?’ zei ik. ‘Zal het eens vijf gulden duurder worden dan bij de vent die het hele gesticht in een uur kaalknipt. Maar hij heeft liever bier, of een film.’

‘Toch is het erg, hij is altijd maar alleen en het is niet enkel zijn haar.’

Ik solde vooral langdurig met Jeanne rond als hij erbij was, ze had niet in de gaten hoe het hem stak. Overeind trekken liet ze zich ook graag, liefst zonder een onsje mee te geven, en als ze zich dan niet meteen weer liet vallen, zei ze: ‘Jij moet maar lopen,’ en dan sloeg ze haar armen om mijn schouders heen, waarna haar hele gewicht aan me hing.

Zij liep aan huis, zoals ze daar zeggen wanneer zo'n ding nog bij haar ouders woont en zonder werk is.

Op de avond van de uitvoering zag ik zr. Mees de zaal inkomen met een gevolg van notabelen en de fijne lui van stichtingsbesturen. Op haar wangen was een blos van rouge en ze droeg een jurk die uitstond als een klok onder een stevige riem. Haar benen staken in laarzen. ‘Ha, kozakkenkoor!’ riep iemand uit de gelederen met bewaking.

Urenlang kwam de zweep van haar straffe rijm op ons neer. Al na een kwartier raadde een stel kwaadwilligen luidkeels ‘smart!’ als ‘hart!’ had geklonken, wat uitkwam, maar na ‘onze Heer!’ schreeuwden ze ‘die lulpeer!’ en werden afgevoerd. Die gingen iets beleven als haar rouge en die riem af waren.

‘Vond je het mooi, Jeanne?’ vroeg ze na afloop, maar haar woorden gingen verloren in het vuur waarmee Jeanne over springwortelen begon. In een kraam van bordpapier stond de karrenman met amontillado en bier. Driftig schoof hij met flessen en bekers, hoewel hij weinig klanten had. Bij het inschenken schold hij op 't geteisem dat geen poot had uitgestoken.

‘Geen moer was er van het stuk gekomen, helemaal niets, als we allemaal op onze reet waren blijven zitten.’ In één adem bood hij aan om Jeanne thuis te brengen, waarbij hij zo neutraal keek als mogelijk was met zijn geile kop.

‘In een van je karren zeker?’ zei ik. ‘En jij maar hopen dat ze die strontbroeken niet ruikt. Nee kerel, we zijn met de auto.’ Uit viezerikensolidariteit gaf ik hem een knipoog.

Heel genoeglijk, met opgetrokken knieën, zat ze naast me in de auto. Ik zag aan haar dat ze het liefst dadelijk doorgereden was naar Israël, waar ze een bevlieging voor had. In zo'n kibboetz wilde ze wel wonen, altijd zon en de hele dag mandarijntjes eten. Zo stelde ze het zich voor, nooit wolken.

Al dat vastpakken had mij iets gedaan. Het leek op honger maar het was met een bord eten niet te stillen, en het had me ongevoelig voor stoplichten gemaakt als ik 's ochtends door de regen van huis naar het gesticht reed. Te verleiden hoefde ik Jeanne niet. Eigenlijk liep ze recht door naar de slaapkamer bij me thuis.

Zij bedreef de liefde als een meisje dat het van een broertje toelaat omdat die ziek is en moet sterven.

Ze was ontroerd van mijn opwinding en drukte mij telkens stevig tegen zich aan als ik kreunde en ze zei: ‘O, lieve jongen,’ als ik een erg vreemd geluid maakte.

Toen ik, half slapend al, probeerde uit te vinden of haar borstjes ook los konden, hoorde ik haar, uit de verte, vertellen over een aardige Chinees of Kongolees bij wie ze een poosje had gelogeerd in Amsterdam. Iets van een meter hoog was hij geweest.

‘Net of ik met een konijntje vrijde,’ zei ze, nu weer van dichtbij, in mijn oor.

Die man had ze eens aangetroffen terwijl hij een blok boetseerklei aan het verkrachten was tegen het aanrecht. Volgens de pygmeeënoverlevering zou het hem, als hij het elke dag vijf uur volhield, na een jaar of acht een keizerlijk geslacht bezorgen. Wel moest het zware klei zijn en goed nat.

‘Het kan waar zijn,’ zei Jeanne. ‘Boeren die hun leven lang bieten rapen, hebben enorme handen.’ Hoe lang die Kongolees al met dat blok tegen het aanrecht aan de gang was, had Jeanne niet gevraagd maar ik denk dat ze hem die nacht een keer te vaak ‘konijntje’ had genoemd.

Bij mij heeft ze ook een poosje gelogeerd. Uit het Westen belde soms mijn verloofde.

‘Razenddruk is het, hoogseizoen!’ zei ik dan. ‘We zitten hier midden in de bietencampagne, en het regent al maanden. De hele streek baggert door de modder, bij tientallen worden ze 't gesticht binnengebracht, stapelgek!’ Jeanne keek naar mij met die ogen van haar die aan iedereen behoorden. Ik deed er nog een schepje op: ‘In de buurt van bietenvelden gaan de treinen al stapvoets, met politie te paard ervoor. Maar die lui houden zich schuil in het loof en steken hun kop voor een wiel als de trein haast langs is.’

‘Doen jouw verloofde en jij het wel eens als de hondjes?’ vroeg ze, nadat ik had opgehangen.

‘Hoe doen die het, tegenwoordig?’ vroeg ik. Terwijl haar ogen de mijne grepen met vurige klauwtjes trok ze, vanonder haar jurk, haar onderbroekje omlaag en begon, gehinderd door die opwindende kluister tussen haar enkels, achterwaarts naar de slaapkamer te schuifelen.

Op de eerste dag met goed weer stelde ik haar iets voor waarmee ik nooit bij mijn verloofde had durven aankloppen. Met zulke openbaringen kun je beter wachten tot samen een huis is gekocht.

We reden naar zee.

‘Zo,’ zei ik, toen we voor iedereen uit zicht waren, ‘nu kun jij

beter hollen want er gaan akelige dingen gebeuren als ik jou te pakken heb.' Jeanne ging er op een drafje vandoor maar hield om de paar meter stil omdat haar benen van het lachen niet meer wilden luisteren. Anderhalf duin zag ik haar over krabbelen waarbij ze dezelfde sirene liet loeien als toen ze op dat toneel aan het stampvoeten was. Toen ik als een marinier over de eerste top heen kwam, liep ze me bijna omver omdat ergens een konijntje zat, met zes kleintjes. Die waren haast niet schuw, volgens Jeanne. Nadat ik die afleiders had weggejaagd, ging het beter en later moest ik met haar van kuil naar kuil tot aan de auto sluipen want de mensen halen zich van alles in het hoofd als ze iemand een bloot meisje zien meevoeren, met krabben erop en tandafdrukken.

Ik ben die middag van veel dingen losgeraakt, terwijl de zon mijn rug blakerde en boven Castricum geen plukje helm in de grond bleef.

Op de terugweg reden we langs een dorp waar je het zout van de Waddenzee ruiken kon, om een fritesbakker in zijn kraam te zien staan die veel op Theo leek, Jeannes grote liefde. Die fritesman zag eruit of hij zijn eigen kop een keer had meegebakken, maar Theo was ook nog door pokken aangetast geweest.

'Hij was een stuk lelijker, maar hij had iets...' zei ze. Haar ogen vonkten terwijl ze de schouders ophaalde.

Theo zelf was niet te bekijken omdat hij op een ochtend, toen Jeanne wakker werd in hotel 'Het wapen van Assendelft' niet meer naast haar had gelegen. Op een postkantoor had hij, terwijl ze sliep, haar spaargeld opgenomen en nog wat duizendjes meer want bij de post kun je meer opnemen dan je bezit, al is het de bedoeling dat het snel wordt aangevuld.

Een jaar lang hadden zij samen door het land getrokken, altijd in het beste hotel en op de duurste kamer. Fluitend als een behanger installeerde Theo daar een kanjer van een bandopnemer, rolde een stel losse snoeren uit, zette drie microfoons in elkaar en bouwde een archiefkastje op uit stapelbare delen. Jeanne zal, denk ik, wel op bed gelegen hebben. In de *Zaanlander* of *Het dagblad voor Groot-Biggekerke*, al naar waar zij verbleven, had de avond daarvoor een advertentie gestaan waarin meisjes of jonge vrouwen die 'een stem hadden' en 'er leuk uitzagen' werden uitgenodigd om auditie te komen doen. Daarbij moest Jeanne hem Rutger noemen en heette zij Ingeborg.

Als de gangen en trappen van zo'n hotel vol waren met dringende meisjes die alles, alles liever wilden dan levenslang kamerplanten zien opgroeien in Assendelft, kwam Theo de kamer uit en hief zijn armen als om applaus, dat zou kunnen losbarsten, te bezweren. Jeanne die met een schrijfmachine en een kampeerzitje op de gang zat, schreef iedereen in op kaarten. Die kwamen in het archiefje, wat het geval zeer realistisch maakte. Volgens haar maakten die meisjes bij het zingen, net als op de televisie, danspasjes en lieten hun haren wapperen. Wilden ze erg graag uit hun veenkolonie weg, dan werd Rutger betast, twee maal zelfs afgezogen, of hij kreeg bankbiljetten in zijn jasje. Tegen iedereen zei hij na afloop: ‘Zeg het niet tegen de rest, want zeker is niets, maar na wat ik van jou hoorde, denk ik niet dat ze nog een kans maken.’ Hij voegde eraantoe dat ze bij Ingeborg, voor alle zekerheid, moesten nagaan of hun naam en adres wel correct ingeschreven waren, wat niemand verzuimde. Dertig gulden kostte het, voor de administratie.

‘Een schijtbeetje geld,’ zei Theo dan. Want als het goed uitviel met die ste[...]n zouden er contracten komen, met de post, en vanzelf beroemdheid. Theo had één band voor zijn opnemer die hij telkens weer terugdraaide zodat elk de aria van haar voorgangster uitwiste. Jeanne vond het nog altijd jammer dat hij ervandoor was.

Ik vond wel dat hij en die aanrechtwerker, en nog een heel stel kneuzen meer, iets afdeden aan mijn verovering. De karrenman had haar ook gekregen als ik niet om haar heen had geslopen.

Die nacht vroeg ze zachtjes: ‘Het is jou toch niet alleen om de seks te doen?’

Het duurde even voor ik me van haar had losgemaakt, maar toen wentelde ik me verontwaardigd op de andere helft. Het bloed vloog me naar het hoofd en ik vroeg me af hoe dat logeren moest gaan eindigen. 's Morgens zei ik haar, met mijn jas al aan, eerder vond ik de moed niet, dat zij, als ik straks van het gesticht thuiskwam, beter kon zijn weggegaan. Iets anders wist ik er niet op, ik kon haar moeilijk met de auto naar de karrenman brengen.

Het huis was doodstil, maar ze lag nog altijd in bed. Aan het voeteneinde, helemaal onder de dekens. Nadat ik haar had uitgepeld hield ze haar ogen een poosje stijfdicht.

‘Een aardig meisje is jouw verloofde, we hebben wel een uur door de telefoon met elkaar gepraat,’ zei ze later. Ik heb haar toen flink laten piepen. Er kwam beslist een vreemd portret van me op tafel als die twee de legpuzzel met hun beider stukjes af gingen maken.

De dagen die daarop volgden spraken we steeds vaker over Israël, het verbaasde me hoeveel ik ervan wist. Ik had de indruk dat ze niet naar het ‘aan-huis-lopen’ terugverlangde en in dat geval was het een oplossing, zo'n kibboetz.

‘Zou het je niks lijken,’ vroeg ik, met allemaal jongens en meisjes, overal vandaan, Duitsers, Russen, Polen, in een huis te logeren?’ Wist ze wel hoe mooi die Middellandse Zee was, vroeg ik in de morgen?

Jeanne koesterde haar mandarijnenland om het ermee op te nemen tegen de dorpsmeisjes die gewapend waren met foto's van hun baby's, en eerste schoentjes. En ik ging er zo erg op in dat we op een middag een kaartje kochten bij een organisatie voor aanhuis-lopers die willen plukken. Een jongen van de streek, die om haar gaf, dat was betere koek voor haar geweest. Maar Jeanne had geroken aan hotelkamers en Kongolezen en dan worden die jongens huiverig.

Vreemd is dat ik me haar vertrek niet herinner. Naar een station of een vliegveld heb ik haar niet gebracht. Waarschijnlijk heb ik eenvoudig de deur achter haar gesloten en haar de trap af horen gaan.

Mijn verloofde kwam en vatte het luchtig op.

‘Iedereen heeft wel eens zoiets bij de hand,’ zei ze. Desondanks gedroeg ik me erg schuldbewust en vond dat ‘zoiets’ eigenlijk niet hoorde voor te komen. Ze zou het niet in haar hoofd moeten halen.

In een kibboetz is Jeanne niet gekomen. Daarvoor had ze met een pantserwagen van het vliegveld gehaald moeten worden om pas tussen de mandarijnenbomen weer te worden losgelaten. Al bestaat de kans dat ze eerst een poosje in een kazerne was gaan rouleren.

Een maand of drie na haar vertrek kreeg ik een brief. Er zat een foto bij in van haar en een beginnend pooiertje. Over hem ging

die brief. Haar Juri! In één keer was hij, en steeds voorop, naar het Suezkanaal gerend toen het startschot voor een van die oorlogen viel. Op de foto zag hij eruit of hij, als het moest, ook best een keer naar de Nijl door wilde, en de piramides.

Nu bakte hij pizza's in Tel Aviv, eigen bakker, van geld dat hij ergens geleend had, maar niet bij een bank. Bij Jeanne ook niet, want het hare was al geleend.

Ik denk dat zij er 's nachts nog niet om afwas verlegen zal zijn, en vanuit de keuken veel naar hem zal kijken, want hij speelt graag kaart met zijn vrienden en af en toe zal hij als hij dorst krijgt met zijn vingers knippen, zonder op te zien.

# *Nederlandse poëzie*

# Twee gedichten
## *Maarten Doorman*

### Bunker

Niet ver van het front der bebouwde kom
ligt de bunker voor anker,
zo zwaar
dat hij niet uit de tijd kan raken.

Ondanks de weerstand neemt het land
hem steeds meer in zich op.
In zijn stilte; een bunker
kent geen geluid.

De sloot langs het spoor zet zijn rietkraag op
voor het caisson
dat de polder sluit.

*My fire of Passion, sighes of ayre,*
*Water of teares, and earthly sad despaire*

J. Donne

Hier, vanaf de winterdijk,
met overstromingen vertrouwd,
ligt de uiterwaard.

De boomgaard achter mij.
Het is daar droog en koud.
De pluk is lang voorbij.

En op zijn alle vruchten,
verwerkt, allang verteerd.
Wolken hangen onder de lucht, en

voor mij stroomt het water.
Tussen kribben, in oppervlakkig kolken
gaat het het land verlaten;

zwaar slepend in zijn bedding
grijpt het van kant naar kant,
vindt soms een boei, geen redding.

O, nu als de wind de rivier oversteken
en weg uit het land
van benauwde zuchten, het land
waar lucht en vuur ontbreken.

## Twee gedichten
## *J. Eijkelboom*

### Renovatie
### 1

Mislukte vellen uit een schrijfmachine
of vuile lakens van een bed -
zo simpel is behang eraf te trekken
als het plamuurmes er wordt ingezet.

Dan volgt het schurftige dessin
dat in de provo-tijd geliefd was
bij het klootjesvolk. Een afweekmiddel
komt daar inmiddels aan te pas.

Een veld van rozen en van varens
bloeit onder deze laag vandaan.
Het diepst behang is bruin en paars.

Stoom uit een spuit, op uurtarief gehuurd,
legt op de naakte muur een opschrift
bloot: Laat alles hier zoo staan.

**2**

Tussen de planken van de vloer
is naamloos vuil tot vilt verdicht
en altijd blijft er stof over
al wordt het reep voor reep gelicht.

Wat onder plinten wordt gehaald
brengt men wel thuis: een sleutelbos,
een cent, twe halfjes, zeven knopen,
haarspelden lijkt het wel per gros.

Vrouwen met vrachten donker haar
zie ik hier voor de spiegel staan
want eer ze naar beneden gaan
moet heel die weelde opgestoken.

Ik schuur de planken, deel na deel,
en verf de vloer kanariegeel.

# Twee gedichten
## *Marko Fondse*

### Hollandsche Arcadia

Er is dat kunstwerk van de kleine tuinen,
bonestaken en beschoten wallekanten;
bedoeningen met altijd wel een plank los;
vanuit treinen onder zelfmoordluchten
opeens zo reddend als de geur van koffie.

God heeft hier als muziek de regen
verordineerd. Zijn groten zouden
hier maar klinkklank en ontwijding zijn.
Met rubberlaars en visgerei ontkomt hier
een man aan trouweed, kinderen en bazen.

Bij mos en kroos hebben de paradijzen
hun eigen ruimtelijke ordening,
zo dierbaar als de bluts in het email
waaruit één mond al jaren heeft gedronken.
Weerloos ziet de onanist de dragline.

### Grafschrift voor Leukadas, nog te sterven

De wereld had ik aan mijn voeten met
geen meerdere gave dan van schoon te zijn.
De gunst van rijken, mannen, vrouwen, knapen
versmaadde ik om te leven met een dichter.
Wie eens mijn graf passeert: wanneer mijn ogen
u door zijn verzen niet meer doen ontbranden,
vloek dan hem die mijn schoonheid heeft verbruikt.
Maar kan Leukadas nog uw nachtrust roven -
zo zegen hem die ik een muze was.

# Twee gedichten
## *J. Hombergen*

### Venster te Skiathos

't Uur, waarop schaduwen
verdiepen. Door de witkalk
trekt een hitte-bevangen geeuw.
Beneden balanceren
op de steilte van de klif
de zeehavik en de meeuw.

De blauwe lucht lijkt
in het open venster tot
niets meer te herleiden.
Beklemmend moet zijn
in haar eenzelvigheid de
omarming der kozijnen.

En hoor ik niet
het ruwe gras onder
de vensterbank lijden,
zoekend zich naar het
vermoeden te bevrijden
van een nietige zee?

Hoe onmiddellijk zijn
deze dingen niet, hoe totaal
en nauwelijks te ontkomen?
Dat ik zo weg zou kunnen
stappen uit mijn luiheid
en dit venster bewonen.

## Olympus, de zuidelijke aanblik

Een berg is een tent waarop gras
hardnekkiger groeit dan elders.
Hij kan ook rotsen ontketenen
voor meteorologen
om er hun pijp op uit te kloppen.
Hoog in de lucht kijken
serieuze toppen toe, zo vreemd.

Spelonken en ravijnen
verzwijgen hun groots complot.
Petroleumlicht dooft
en de slaapzak ontrolt een
verlammende nacht.
Wekkers tikken in de dorpen
beneden, lichtere vlekken
op een trage aardstroom.

De gestalte van een tijdloze
dwergden, en zelfs het duister
is hoger en witter.
Het rust op de volle altitude
van je geopende ogen.
In de eeuw van een berg
verbreng je de nacht.

Verweg hoor je de moszachte
gongslag van het morgenlicht
op het tentzeil vallen.
Bergamotthee en sigaret
scheiden je van de aanlooptoppen.
Een verlaten plein van zwerfkeien,
bergbewoners van het eerste uur.
Daarachter, onzegbaar eenzaam:
de zuidelijke muur.

# Drie sonnetten
## *Jan Kal*

### Schedelvondst

Toen ik langs het Karthuizer speelplein liep
werd daar de muur geslecht die het omsloot.
Men woelde honderden skeletten bloot,
pal naast de stoep, geen halve meter diep.

Elk mensenkind dat hier tot heden sliep
stierf aan de builenpest de zwarte dood,
of was hier kloosterling en buurtgenoot,
of viel ten offer aan de Spaanse griep.

Een kinderspeelplaats op een knekelveld!
Het jonge volkje overstemt het zwijgen
van hen die hier ter aarde zijn besteld.

‘Daar zal je allemaal nog geld van krijgen,’
merkt iemand op. Een ander: ‘’t Is geteld,’
als ik mij ook een schedeltje toeëigen.

Schedels en botten op speelterrein

Het Parool, 1 juni 1983

## Schedelberg

Een schedel toont zijn kunstige structuur
wanneer het vlees ervan is weggerot.
Leerzaam, dit stoffelijke overschot,
waarbij ik in de lege kassen gluur.

Maar wat zal van ons worden op den duur?
Kan het herleven, al dit dorre bot?
Reeds de profeet zei: ‘Dat weet U, Heer God.’
En zelfs de Zoon weet niet van dag of uur.

Leef in de Heer tot aan je laatste snik.
Magere Hein mag maaien met zijn sikkel,
engelen spelen niet op valse vedels.

Als wij in een ondeelbaar ogenblik
veranderd worden: dood, waar is je prikkel,
sinds je onttroond werd op de Berg der Schedels?

## Schriftwoorden

Een tijd, en tijden, en een halve tijd,
de schepping trekt naar de voleinding voort.
Waar niemand van oudsher van heeft gehoord,
heeft God voor wie Hem liefhebben bereid.

We kunnen ingaan door de enge poort,
de smalle weg op, die ten leven leidt.
We zijn bevrijd, en worden nog bevrijd,
want niet de dood, God heeft het laatste woord.

P.S. In een haast uitzichtloze strijd,
als de verhouding blijvend lijkt verstoord
met iemand die uit lafheid droomt van moord,

en grijnslacht dat hij je aan reepjes snijdt
als je niet zélf springt, en je schedel splijt,
weet dan dat steeds een nieuwe morgen gloort.

## Summa
### *Jean Pierre Rawie*

De mannen van het uitvaartwezen
schroeven het deksel op de kist.
Zo kwam het einde ook voor deze
principeloze moralist.

Ik heb wat dichtbundels geschreven,
ik heb een vrouw of wat bemind,
het is mij alles om het even,
‘in dorre blaren ruist de wind’.

Ik hoef mij niets meer af te vragen.
Langzaam vervaagt het onderscheid
tussen de nachten en de dagen.
Ik ben ontzonken aan de tijd.

# Tien gedichten
## *Renée van Riessen*

### Kiekendief

Vreemd dat hij nu niet valt
zo vlak boven de grond,
dat hij zijn eigen vlucht vertrouwt
terwijl zijn vleugels nauwelijks bewegen.

Zijn romp, daartussen, is al even
roerloos: een massieve kluit,
maar in zijn kop schuilt aandacht
voor de aarde. Daar is buit.

Vreemd dat hij nu niet duikt,
hij heeft geduld.
Hij zweeft zich los van onze grote vragen:
Zal ik vandaag nog vangen? Hoe lang mag
het pauze zijn tussen twee vleugelslagen?

Vliegen is vrij en duiken kent geen schuld
hij valt eenvoudig op de kiekens aan
wanneer zijn tijd gekomen is en daarna
zweeft hij weer. Met engelengeduld.

## Godsbegin

God is ons zeer nabij
wij zijn zijn onderkomen
en dagelijks is dit
ons dromen: dat wij zijn

Voor hem is hier geen plaats,
hij moet wel zeer nabij zijn
zo weinig ruimte werd hem toegemeten

En fluisterend, ademloos
maar zonder onderbreking
moet hij nu voor ons bidden,
zo dicht op onze huid

dat wij zijn namen een voor een
als sneeuwvlokken vergeten.

## Jongensdroom

Eenmaal
zich losgerukt
van hun handen en
zijn weg gevonden naar de tempel

in de kring
van wetsgeleerden en
rabbijnen, de vragende lichtkring

was het alsof dit
altijd zo geweest was:
hij vroeg en hij hoorde in het midden.

Die dag was hij nergens te vinden

totdat de deur de
wenende moeder, de vragende
vader niet langer terughield

en hij aan hun hand
weer kind werd. Naar de
timmermanswerkplaats
terugging.

## Buitenplaatsen
### *(poëtica)*

Buitenplaatsen, wat zijn ze
moeilijk bereikbaar! Het mooist nog
gezien vanuit de trein in onaangeraakt
langszwieren. Boompjes om een landhuis
die wegzweven, meisjes in hun petticoat
naar de coulissen.

Of vroeger, toen we Indië nog hadden:
je ging een dagreis ver de bergen in
te paard. De mierenhoop Djakarta liet je achter,
langs theeplantages reed je, je rook
aan vreemde struiken. Een nieuw leven
stond te beginnen achter de nevels.

Daarvoor nog: als het zomer was naar Capri,
je trok je handen van de zaken af en wist:
in Roma houdt Seianus trouw de wacht.
Jij had de ergste hitte van je afgeslagen,
zonlicht en zeewind liet je ongeremd
de villa in. Met open ramen kon je
inslapen op de maat van dit bericht:
in Rome stroomt het bloed weer door de straten.

## Als vogels

Als vogels op die draad te zitten,
veren te schudden en de maat
naar links en rechts in stand te houden
door onvermoeibaar op te schikken:
‘pardon’ - ‘t is niets, ik zit alweer’;
warm worden in de middagzon. De draad volreigen
wanneer er buren komen en het samen
elke dag kouder krijgen.

Daarna weer teruggaan in je veren
en niet te weten van de storm
die niemand meer kan keren.

## Gelatenheid

We liggen als land. We wachten
we liggen twee rechte voren
die iemand vroeger geduldig
geploegd heeft. Hij is ze vergeten.
Wij weten niet wat hij wilde
we wachten om het te weten.

We liggen als boten, we drijven,
we drijven aan kabels geklonken
onder ons de rivier. We weten
niet waar die heen wil of
hoe diep die reikt. We deinen
dagen en nachten, op en neer.

## Geen stem

Van liefde en vrees was gisting in haar leven,
haar handen drukten bevend in het deeg
en zwijgend schraapte ze de pannen leeg,
ze was heel zuinig met servies en eten.

Toen werd ze ziek en ging langzaam verdwijnen,
bij stukken vielen woorden uit haar mond,
totdat geen mens haar wensen nog verstond.
Ze had geen stem meer, was ze in het reine?

Eén stervensweek bleef pijnlijk in het midden
of ze nog hardop met haar moesten bidden
of lezen. Het was wachten op het woord
dat hen de zekerheid zou geven van haar lot.

Zij zweeg. Door de familie trok de schrik in kringen.
Ze vulden het laatste uur met luidkeels zingen.

## Vliegje

σέβας μ᾽ ἔχει εἰσοράοντα.
*Homerus, Odyssee VIII, 161*

verering heeft me beet als ik je zie:
de allerkleinste lichte zilvervlieg,
een vuurvonk in het donkere zomergras
jouw vleugels zijn de zon van deze dag

heb jij geen angst? je wandelt naar de top
de halmen beven op jouw route naar de hemel
jij spreidt je spiegelvleugels, roekeloos
laat jij je door de lauwe wind meenemen

je hebt misschien nog maar één uur te gaan
van hier - maar denk jíj daar soms aan?

## In het licht

### I

We zijn weer samen, de gordijnen dicht,
we drinken langzaam koffie, vermijden het
naar ogen te kijken. Zetten speelgoed klaar.

In schemerlicht begroeten we elkaar.
Het wordt een gekkenhuis, vrachtwagens botsen
dof tegen de tafelpoten aan.

De kinderen spelen door bij onze knieën
in het donker. Oma vraagt schreiend
keer op keer de weg naar de wc.

Maar niemand weet de weg, de deuren zijn
voor één moment uit ons gezicht gevallen
en nu er om me heen paniek uitbreekt

herinner ik me jou, buiten
in het volle licht.

### II

We liepen met de dood aan onze hand
terwijl we wekenlang jouw naam vermeden.

Jij was immers gelegd in vreemde grond
we hadden je aan de winter prijsgegeven

een gijzelaar. Alleen het kleinkind wist
terwijl wij rouwden achter dichte ramen

stond jij naast ons, maar in een ander licht,
in sneeuwlicht van je liefsten afgesneden.

# Drie gedichten
## *L.F. Rosen*

### Nog eenmaal Arcadia

Dit zij slechts opdat schoonheid op schoonheid zal rijmen,
ja het al genadeloos van schoonheid zal wezen,
geschreven. Mocht zij geheel ontketend verschijnen,
of enkel haar schaduw uit het graf zijn verrezen,
voordat zij voorgoed uit mijn woorden gaat verdwijnen,
uit überhaupt elke taal en streek wordt gewezen,
schoonheid zal hiermee nog eenmaal zijn aangekaart
als de ware aard van de Poëzie der Sferen.
En laat mij dan één woord met in zijn ziel die aard,
ik zal hem met ik weet niet wat en hoe bezweren
dat hij haar voor een minder trots geslacht bewaart,
en laat ons dan blind worden, het spreken verleren!

### Cassandra

Zij sprak van komende dingen en sprak en sprak.
Zag o zag allerhand aasgevogelte zwalken.
Sprak, sprak, sprak tot het geleek eens ezels balken
en ik tureluurs het woordensnoer maar verbrak.

Ik hing mijn hete adem achterin haar nek
en voorspelde op mijn beurt ons un amour fou.
Ze leek geveld en wendde mij haar gezicht toe,
een onmiskenbaar kromgesnavelde vogelbek!

## De Engel des Verderfs in Griekenland

Hij stond erop met zijn last in contemplatie
aan de Egeïsche Zee - o wat is die blauw -
een week te vertoeven voor hij 't Bitter Verderf
oproepen zou in oneindige variatie.

Je kon hem langs de waterlijn voor dag en dauw
en de eerste uren daarna nog, luid en dikwerf
in zichzelf horen herhalen: 't Is eeuwig zonde
dat dit niet onverdienstelijk volk zo naïef is.

Nog voor de dag in zonneweelde was gesmoord
had hem echter het Zoete Verderf al gevonden
in de gedaante van de beeldschone Adonis,
een engel van het meest verderfelijke soort.
Maar reeds is er een nieuwe engel neergestreken
die hem hiervoor de vleugels van het lijf zal breken.

## De straat op
## *Rob Schouten*

*voor Désirée*

Vandaag sprak ik iemand in wereldbeelden,
een oude opkoper die weinig bood.
Als je het kwijt wilt kan het niet veel zijn,
zei hij, en anders moet je het maar houden.

Hij sprak me moed in. Houd het, beste vriend,
wat denk je ervoor in de plaats te krijgen?
Het paradijs heb ik niet voor je bij me,
en onder ons gezegd, het is er niet.

Maar ik hield aan, hardnekkig en wanhopig.
Wat biedt u, vroeg ik, slaap? Krankzinnigheid?
Vrouwen? Mystiek inzicht? Soms medicijnen?
Een boek? Begaafdheid? Misschien medelijden?

Geef het voor niets, zei hij vrekkig, leven
is niet verplicht, ík schrijf je zelfmoordbrieven;
dicteer maar en ik zal ze publiceren
voor een selecte groep geïnteresseerden.

- Er stonden mensen om ons heen te lachen.
Ik was hun tijdverdrijf, zij niet het mijne.
Loop door, riep ik, en ga me thuis bewenen,
of ruil met mij, dan lach ik jullie uit -

Vergeet je jeugd, hernam de koopman kalm,
verspil je tijd niet aan afwezigheid
of aan de oorzaken die je bedenkt,
ga naar bed met je tijdelijke muze

- die wil niet, zei ik - des te beter dan,
je eeuwige, en sta er niet bij stil.
Begin morgen opnieuw en overmorgen,
maak je geen zorgen over melkwegstelsels.

Verbitterd kwam ik thuis en dronk zeer veel
bij droevige muziek, ononderbroken,
tot ik stomdronken was en almaar dacht
dat ik louter mijzelf geschapen had.

Toch werd het zonder mij weer overdag
en onderscheidde ik mij op mijn kussen,
zonder noodzaak maar kennelijk ontwaakt
door iets inwendigs waar ik mee moest leven.

Ik ging de straat op en werd niet gelouterd
noch voelde ik mij wereldnieuws ineens
of nietig in de volle winkelstraten
of democratisch of tot iets verplicht.

De handelaar was weg, ik had een kater
uit duizenden en was naar niets op zoek,
maar vond het niet omdat er weinig is,
nauwelijks hoop en ook haast geen gemis.

## De herinnering
### *Nico Slothouwer*

Ik was op straat en deelde in je ernst,
je angst dat je uiteenvalt, niet iemand bent.
Het was je bestaan uit meerdere delen
dat herinnering bracht, in liefde, aan legospelen,
    ik zag:
Vanzelf, de stad is opgebouwd uit lagen. Daarna,
hoe moeizaam een structuur zich openbaarde,
stenen gingen, uit de tijd gehaald, vaneen,
ze hechtten zonderling op onbekende, ik zag,
hoe van dagen gestapeld een stenen agenda verrees,
gesloten in de vaste wil tot evenwicht vergaren.

Optimisme leek me in dit beeld geschreven;
dichtbij je huis was het vervaagd.
We waren haast samen, het kon niet meer omlijst;
    ik concentreerde me,
maar naadloos mijn gedachten.

## Epigrammen
### *Peter Verstegen*

Motief is een veelkoppig beest,
Je hebt liefdes die voor versterving leven;
Toch telt geven het meest,
Waarom is om het even.

*

Een slecht geheugen is
Als vaderlandse historie,
Alleen maar heugenis
Aan eigen glorie.

*

Onder de mantel der liefde
Ligt menige egoïst,
Ernaast een depressieve
Dupe, die dat niet wist.

*

Het rotten van de maatschappij
Is niet iets waar een mens zich over druk maakt,
Het gaat te ongemerkt: een rottend ei
Stinkt ook pas als het stukgaat.

*

Nog liever louter leed
Dan leed dat heet te louteren,
Geen enkele pijn geneest,
Lijden verlamt de geest.

*

# *Essay*

*De zeïbekiko-kampioen, 1977. Waterverf (De tekst luidt: Eros bekranst de zeïbekiko-kampioen)*

## Vreugde gewonnen uit harmonie
## Over Jannis Tsaróuchis*
### *Marko Fondse*

Ongeveer twintig jaar geleden zag ik voor het eerst een klein schilderij van Jannis Tsaróuchis in een Atheense kunsthandel. De naam zei me niets, het schilderijtje des te meer. Het bezorgde me een schok van vreugde zoals ik er nauwelijks meer een ervaren had sinds ik het werk van de Belgische schilder Edgar Tytgat leerde kennen op een grote overzichtstentoonstelling in het Heerlense raadhuis. Sindsdien heb ik schilderijen per strekkende kilometer gezien en die grotendeels verwerkt als illustratiemateriaal bij de waanzin en de zwendel van onze eeuw. Ander werk van Tsaróuchis kreeg ik al die tijd maar oogjesmaat te zien - een paar reprodukties op enkele van die prachtige kunstkalenders van de Nationale Bank van Griekenland, een paar afbeeldingen in een onbetaalbaar tweedelig standaardwerk over de Griekse schilderkunst van de 19de en 20ste eeuw, de originelen in het Benáki-museum en in de Nationale Pinakotheek. Jaar in jaar uit informeerde ik in de Atheense boekhandel of er nu eindelijk eens een boek met reprodukties van zijn werk zou verschijnen, altijd vergeefs. Vorig jaar kreeg ik eindelijk het langverbeide boekwerk toegestuurd door een Griekse vriend, een overzicht van Tsaróuchis' werk naar aanleiding van de grote retrospective in Thessaloníki in 1981.

Het is een vreemde zaak dat de in 1910 in Piraeus geboren kunstenaar pas na zijn zeventigste een dergelijke ‘officiële’ tentoonstelling ten deel viel, want wie Tsaróuchis zegt, zegt Griekenland. Veel van zijn werk vormt als het ware een beeldencyclopedie van het Griekse leven, de ‘openbare’ kant daarvan niet minder dan de ‘binnenkant’. Ik weet niet of er gesproken kan worden van een ‘officiële’ miskenning van Tsaróuchis, maar mocht die inderdaad bestaan hebben, dan moet de reden daarvan ongetwijfeld gezocht worden in zijn apert homoërotische voorstellingswereld. En er is geen karakteristiek waarvoor het officiële Griekenland huiveriger is dan juist de homoërotische. Voor veel

* *Zie Tekeningen in dit nummer*

Grieken was en is het een onverteerbare zaak dat juist de al even apert homoërotische dichter Konstantinos Kavafis buiten hun land de grootste verspreiding heeft gevonden. Zijn langzame (zij het wel definitieve) doordringen in eigen land mag wat dat betreft exemplarisch heten. Bepaald onbegrijpelijk is dit niet.

Tsaróuchis, die ook schitterende vrouwenportretten heeft geschilderd, is in eerste instantie de schilder van de Griekse man, de gewone volksjongen, de zeeman, de soldaat en de matroos. Wie niet blind is kan de hele dag door waarnemen dat de Griekse jonge man werk van zijn voorkomen maakt. Mannelijke schoonheid is in Griekenland een geaccepteerd en gecultiveerd gegeven. De Griekse jonge man wil gezien worden. Tsaróuchis *maakt* hem zichtbaar, naar uiterlijk en innerlijk. Dat lijkt een voor de hand liggend gegeven voor iemand die alles in het werk stelt om een synthese van het Griekse leven en wezen te geven, maar *it takes a genius to see the obvious* en het vereist moed en eigenzinnigheid en vooral een ontbreken van hypocrisie.

Er is hypocrisie voor nodig om Tsaróuchis te doodverven als een homoseksuele schilder. Ik heb zojuist een dik werk over homoseksuele schilderkunst doorgewerkt en het was een treurige ervaring, meer de inventarisatie van een rariteitenkabinet dan een collectie kunstwerken. Wat is er met de man gebeurd in de beeldende kunsten?

De westerse schilderkunst beeldt de man af *in functie* - als krijger, als geleerde, als arbeider, maar vrijwel nooit als man *an sich*, of als iets moois waaraan het oog zijn vreugde kan hebben en voor zover dat wel gebeurt in heteroërotische situaties. Het mannelijk naakt wordt getolereerd als anatomisch studie-object, als schildersmodel, omdat zijn musculatuur zich daar nu eenmaal zo goed voor leent. Getolereerd wordt het mannelijk naakt ook voor zover het symboolwaarde heeft, maar nooit als iets waaraan men zich rechtstreeks verlustigen kan omdat het zonder de aankleve van al die nevenwaarden waarde heeft.

Als kind al heb ik mij hevig gestoten aan de honderdmaal gehoorde opmerking dat alles wat een man mooier is dan een aap meegenomen is. Eén van de wortels van de onderdrukking van de homoërotische component is de weigering *to see the obvious*, de mannelijke schoonheid waar die zich openbaart. De uitgeteerde man met de doornenkroon aan het kruis is eeuwenlang een ideaalbeeld geweest: de hemelse kostwinner.

Tsaróuchis heeft elementen van de Griekse godenwereld buiten een muffe classicistische traditie om weer rechtstreeks vervlochten met de moderne Griekse realiteit. Elytis heeft dit gekwalificeerd als de daad van een revolutionair die daarmee tegelijkertijd ook een ‘klassikós’ werd, een zeer zeldzame combinatie van hoedanigheden. Anders gezegd: omwille van de toekomst heeft hij het verleden weer ingelijfd bij het heden. Veelzeggend in dit opzicht is de titel die hij meegaf aan zijn overwegingen in een catalogus voor een expositie van zijn werk in Rome in 1974: *Torniamo all' antico e sarà un progresso* (Laten wij terugkeren tot de oudheid en het zal een vooruitgang betekenen). Zo'n kreet kan iedereen verzinnen; Tsaróuchis heeft hem waargemaakt.

Een aardige introductie tot Tsaróuchis' werk lijkt mij zijn *Parisoordeel* uit 1950, waarvan Odysséas Elytis zich de gelukkige eigenaar mag noemen. Op deze geestige gouache zijn alle elementen van het mythologische verhaal aanwezig: De godinnen Athene, Hera en de met de appel begunstigde Afrodite in een wat tuttige opmaak, de boodschapper der goden Hermes met zijn gevleugelde voeten zet zich van het dak af voor zijn volgende opdracht en de grote blikvanger Paris steelt in de deuropening de show - een brutale atletische schoonheid in shorts met riem en net die kleine zwelling in het kruis die door de situatie gerechtvaardigd wordt. De afbeelding is alleen homoërotisch te noemen voor zover de nadruk hier op de mannelijke, volkse schoonheid ligt. Maar deze is niet geïdealiseerd. De man bij Tsaróuchis is nooit een ‘nicht’ (póustis in het Grieks). Zijn mannelijke naakten zijn integendeel vaak nogal rauw en bonkig en voor zover hij wél idealiseert is dat meestal in de vorm van een geestelijk attribuut - een paar vleugels, van oudsher de verzinnebeelding van het onstoffelijke. De schilder kan visualiseren wat voor de dichter een wensvorm blijft, als bij Vladislav Chodasévitsj:

> *Breke aan door mijn kus aangeraakte*
> *schouders 't vleugelpaar weer uit!*

Bij het doorbladeren van de honderdachtenvijftig reprodukties tellende overzichtscatalogus wordt men getroffen door de veelheid van invloeden die Tsaróuchis heeft ondergaan én door de eigen wijze waarop hij deze heeft verwerkt. Deze invloeden reiken van de oudheid via de Byzantijnse periode naar de Mytileense volks-

schilder Theófilos enerzijds, het Europese expressionisme en surrealisme anderzijds. Het is de samenstellers ervan misschien met name te doen geweest al die invloeden zichtbaar te maken. Het resultaat is in ieder geval dat ik een aantal van zijn mooiste en meest eigen werken er niet in tegen ben gekomen. Wat zich het makkelijkst laat reproduceren - de tekeningen - vormt niet het interessantste deel van zijn werk. Enkele van de mooiste schilderijen verliezen te veel door zwart-wit reproduktie. En zo blijft er maar betrekkelijk weinig materiaal over dat mijn woorden visueel kan steunen. Ik kan alleen maar hopen dat mijn lezers gewapend met de naam Tsaróuchis bij een verblijf in Griekenland op zoek zullen gaan naar zijn werk, dat althans mij een van de hoogste belevingen heeft geschonken die kunst kán schenken: vreugde gewonnen uit harmonie.

De traditie van dit tijdschrift wil dat alleen beeldend werk van schrijvers en dichters wordt gereproduceerd. Wat dat betreft vormt Tsaróuchis geen uitzondering. Er staat een indrukwekkende reeks publikaties over schilderkunst, theater en poëzie op zijn naam, hij publiceerde een bundel gedichten, en zijn vertalingen van Griekse tragedies in het Nieuw-Grieks en Frans werden in respectievelijk Epidaurus en Avignon opgevoerd. De boekuitgave van zijn *Bacchanten* kreeg een inleiding mee van Jannis Ritsos, een van de meest vooraanstaande Griekse dichters van deze eeuw. Tsaróuchis' bemoeiingen met het toneel gingen zo ver, dat hij er enige jaren zelfs zijn plastische werk voor heeft onderbroken.

## Een Griek - Makryjánnis*
## *Jorgos Seféris*
## *(Vertaling Hero Hokwerda)*

### 1

De oude Makryjánnisbuurt is bij alle Atheners bekend. De activiteiten van de vrijheidsstrijder van 1821, de aanstichter van de *Derde September* en de veroordeelde van Otto's militaire rechtbanken zijn bekend bij wie de annalen van de Vrijheidsoorlog en van het Beiers bestuur hebben bestudeerd. Het is echter vrijwel niemand opgevallen dat Makryjánnis ons een werk van het grootste belang heeft nagelaten: zijn levensverhaal - misschien omdat hij een ongeletterde was.

De Makryjánnis van de *Gedenkschriften* is pas werkelijk geliefd geworden bij enkele jongeren die na de Kleinaziatische Catastrofe begonnen te publiceren. Ik denk dat ik er niet ver naast zit als ik eraan toevoeg dat zijn stem tussen 1925 en 1935 bedeesd en fluisterend in het Griekse leven begon door te klinken. En dat moest het grote publiek wel ontgaan. De jongeren die in de vorige wereldoorlog waren opgegroeid en nog in de bloei van hun leven waren toen de huidige crisis uitbrak, hebben niet de tijd gehad om hun werk tot rijpheid te brengen en hun eigen hiërarchie van geestelijke waarden vast te stellen zoals zij dat zouden willen. En toch is het, aan wie zich de moeite hebben gegeven de Griekse stromingen in de jaren van het interbellum van nabij te volgen, bekend dat met de Kleinaziatische Catastrofe bij ons een periode van ideologische afrekeningen en omwentelingen begon, die vergeleken kan worden met de periode van hervormingen volgend op de oorlog van '97. Deze inspanningen zijn aan het oog onttrokken, of worden intussen aangescherpt, door de huidige strijd. Daarom zal Makryjánnis, nadat hij eenmaal de weg naar de harten der jongeren had gevonden, moeten wachten tot de lucht weer is opgeklaard om de plaats in te nemen die hem toekomt.

* *Lezing van Jorgos Seféris, gehouden op 16 mei 1943 te Alexandrië en op 19 mei 1943 te Caïro; aanvankelijk gepubliceerd in het tijdschrift* Ellin *te Caïro op 15 juni 1943, later opgenomen in de* Dokimés *van Seféris (Caïro 1944, Athene 1945). Zie ook de Gedenkschriften van Makryjánnis in de rubriek Vertaald Proza.*

Ik heb de indruk - en ik denk dat u die indruk deelt - dat het mij in zulke omstandigheden niet licht zal vallen u in het korte bestek van een lezing te overtuigen van de betekenis van Makryjánnis' boek, of tenminste u het pad te wijzen dat ik gegaan ben om een zo miskend werk te leren begrijpen. Ik ben in zekere zin de eerste getuige die u hoort over een onbekende zaak. Daarom zou ik u willen verzoeken zonder vooroordelen te luisteren naar de passages die ik u uit Makryjánnis' werk zal voorlezen en mij uw welwillendheid te schenken.

Er is evenwel iets dat mij het hart verlicht nu ik een poging waag mijn gedachten over dit eigenaardige geschrift onder woorden te brengen. U heeft de belangstelling opgebracht naar mij te komen luisteren en geeft mij zo de gelegenheid een oude schuld in te lossen die mij reeds jaren bezwaart. Tussen 1926, toen ik de *Gedenkschriften* in handen kreeg, en vandaag, is geen maand voorbijgegaan zonder dat ik er enkele bladzijden in herlas, geen week zonder dat die zo levende uitdrukkingskracht mijn gedachten bezighield. Ze hielden mij gezelschap op reizen en omzwervingen, ze verplichtten en troostten mij op ogenblikken van blijdschap en droefenis. In ons land, waar wij soms zo wreed autodidact zijn, was Makryjánnis mijn nederigste en tegelijk bestendigste leermeester.

Ik heb er altijd op vertrouwd dat zich wel een gelegenheid zou voordoen hem een blijk van mijn erkentelijkheid te geven. Door een wonderlijke samenloop wordt deze gelegenheid mij geboden door u, door het Griekse leger in het Midden-Oosten, door de Grieken van Egypte, op een ogenblik dat onze ogen en onze gedachten gericht zijn op de lotsbestemming van het Griekendom en wij die proberen te ontwaren te midden van het noodweer en voorbij de grote bocht die in onze jaren de wereldgeschiedenis maakt - wie weet, misschien bestaat er in deze samenloop wel een verborgen zin. In deze tijden, waarin door de strijd, het bloed, de pijn en de dorst naar gerechtigheid de zielen worden ontbloot van kortstondige verdovingen en begoochelingen; waarin de mensen klare wijn, standvastigheid en mededogen van elkaar verlangen, daarin is het goed te spreken over mensen als Makryjánnis. Luistert u eens naar hem:

*Wat ik opschrijf, schrijf ik op omdat ik niet kan aanzien hoe recht door onrecht gesmoord wordt. Daarom heb ik schrijven geleerd op mijn oude dag en schrijf ik zo onbehouwen, want als kind had ik niet de kans om te leren: ik*

*was arm en werkte als hulpje, roskamde paarden en deed een reeks andere karweitjes om mijn vaders schuld af te lossen, die de oplichters ons hadden aangerekend, en om ook zelf in deze maatschappij te kunnen leven zolang ik van God het leven te leen had. En toen God voor mijn Vaderland een verrijzenis uit de dood wilde en bevrijding van de Turkse tirannie, heeft Hij ook mij vergund naar vermogen te arbeiden - minder dan mijn geringste Griekse landgenoot. Knappe lui genoeg die schrijven, drukkers van hier en vreemdelingen die studie van Griekenland gemaakt hebben. Eén ding slechts heeft mij bewogen ook te gaan schrijven: dat dit vaderland van ons allemaal is, van geleerden en ongeletterden, van rijk en arm, van politici en militairen, ook van de allerminsten. Wie van ons heeft meegevochten, ieder naar vermogen, moet hier leven. We hebben er allemaal samen voor gewerkt, dan moeten we het ook allemaal samen in stand houden en dan mag de sterke geen* ik *zeggen en de zwakke evenmin. Weet u wanneer iemand* ik *mag zeggen? Als hij in zijn eentje vecht en iets maakt of breekt, dan mag hij* ik *zeggen; maar als er veel vechten en iets maken, dan moeten ze* wij *zeggen. Wij zijn van het* wij *en niet van het* ik. *En laten we nu verder ons verstand gebruiken als we allemaal onder één dak willen leven. Ik heb de naakte waarheid geschreven, dat alle Grieken kunnen zien dat ze voor hun vaderland moeten vechten, voor hun geloof, en dat ook mijn kinderen het zien en zeggen: 'We hebben een erfenis van strijd, van offers' - als het strijd en offers zijn. En dat het een erezaak voor ze wordt en ze gaan arbeiden voor het heil van hun vaderland, hun geloof en de maatschappij: omdat dat heil van hunzelf zal zijn. Maar laten ze zich niets verbeelden om wat hun vader gepresteerd heeft, niet de deugd te grabbel gooien en de wet met voeten treden en invloed voor bekwaamheid houden.*

Zo eindigt zijn handschrift. In druk beslaat het meer dan vierhonderdenzestig dichtbedrukte bladzijden, groot formaat. Makryjánnis begint eraan op 26 februari 1829, tweeëndertig jaar oud ongeveer, in Argos, waar we hem aantreffen als *Hoofd van de uitvoerende macht van de Peloponnesos en Sparta*; deels beschrijft hij vroegere gebeurtenissen, deels noteert hij bij wijze van dagboek wat er om hem heen gebeurt. Meer dan de helft lijkt in Argos te zijn geschreven, tot 1832. In Náfplion en Athene zet hij het werk voort tot 1840, wanneer hij het handschrift haastig afsluit om het te verbergen. Het gezag heeft verdenking tegen hem opgevat. *Ze hadden ernstige verdenking tegen mij*, noteert hij, *en aasden op een huiszoeking bij mij om brieven te vinden.* Hij vertrouwt daarom het handschrift toe aan een peetoom, die het meeneemt naar Tinos. In 1844, dus na de samenzwering voor de Grondwet, waarin hij een grote rol speelt, en na de Septembertroebelen, gaat hij het ophalen. Hij

schrijft de aantekeningen over die hij in de tussentijd met uiterste behoedzaamheid heeft bijgehouden: *Ik hield aantekeningen bij*, vertelt hij ons, *en had een bus; daar deed ik ze in en stopte ze zo in de grond.* Tot april 1850 schrijft hij eraan verder en na een jaar ongeveer voegt hij er een voorwoord en een tamelijk lang nawoord aan toe. De voortreffelijk verzorgde uitgave van Jannis Vlachojánnis, de enige die we tot nu toe bezitten, verscheen in 1907, dus na verloop van een halve eeuw waarin dit kostbare geschrift in volstrekte duisternis verloren was.

Makryjánnis was ongeletterd. Hoewel hij het tot de rang van generaal heeft gebracht, was hij niet van hoge komaf. Hij kwam uit een arme familie van herders en boeren in Roúmeli. Zó beschrijft hij zelf zijn geboorte:

*Mijn geboortestreek is Lidoríki: een dorp daar in de buurt, Avoríti geheten.... Mijn ouders waren arm en dat kwam door de roofzucht van de plaatselijke Turken en de Albanezen van Ali Pasja. Kinderrijk waren mijn ouders en arm, en toen ik nog in mijn moeders schoot was ging zij op een dag voor hout naar het bos. Het hout op haar rug torsend, zwaarbeladen onderweg in de eenzaamheid, overvielen haar de weeën en baarde ze mij. Moederziel alleen en afgepeigerd, was het toen voor haar op het kantje en voor mij ook. Ze beviel in haar eentje en bracht zich op orde, nam wat van het hout, legde er gras overheen en mij erbovenop, en liep naar het dorp.*

Hij had niet de middelen om naar een onderwijzer te gaan, vertelt hij. Hij kon een beetje schrijven, maar het is de vraag of hij ooit iets anders heeft kunnen lezen dan wat hij zelf schreef.

*D'onverschrokken Makryjánnis, die geen letter lezen kan,* zal Aléxandros Soutsos dichten in de dagen van de *Derde September.* Want zijn schrift was bijna geheel en al zijn eigen uitvinding. *Onbehouwen geschrijf*, noemt hij het. Zeventien maanden heeft Vlachojánnis erover gedaan het te ontwarren - te ontcijferen mogen we wel zeggen - en het over te schrijven. Eén blik op een bladzijde van het compacte handschrift en je begrijpt meteen waarom. Een fonetische afdruk van de Roumeliotische uitspraak, met eigenaardige letterverbindingen die één eindeloze arabesk lijken. Nergens een onderbreking, een alinea of interpunctie. Alleen soms een verticale lijn die een stop aangeeft. De bladen lijken op van die oude muren: als je daarnaar kijkt is het net of je iedere handeling van de metselaar náspelt, hoe hij steen voor steen, inspanning voor inspanning heeft samengevoegd en zo op het voltooide bouwwerk de avonturen van een ononderbroken menselijke werkzaamheid

heeft afgedrukt - dat wat ons zo ontroert en stijl of ritme heet. In Makryjánnis' handschrift, dat voor de onvoorbereide lezer onleesbaar is, spel je niet zozeer de woorden als wel de taaie wil van de schrijver zichzelf op het papier uit te tekenen.

In Argos verzocht Makryjánnis - *om maar niet in de cafés om te hangen* - deze en gene vriend hem wat beter lezen en schrijven te leren dan wat hij ervan kon, en dat was nog niet eens het schamele beetje dat je in het onderwijs van die dagen leerde. Door zijn onwetendheid voelt hij zich vaak heel bescheiden. *Ik had niet aan dit werk moeten beginnen, zo'n ongeletterde, ik zal de eerzame lezers en grote mannen en geleerden van de maatschappij tot last zijn...*, merkt hij op als hij zijn levensverhaal begint te schrijven. *Want ik ben maar ongeletterd en kan geen orde houden in wat ik schrijf...*, beweert hij verderop. Hij vraagt vergiffenis dat hij *als mens aan deze zwakheid heeft toegegeven.* Zulke zaken *moeten door bekwame lui worden geschreven en niet door simpele ongeletterden.* En natuurlijk kijken de anderen, de gestudeerden, op hem neer. *Noch weet ík het zwaard te hanteren, noch híj de pen*, zal weer de karakteristieke Soutsos benadrukken: *het beste hield derhalve elk van ons zich bij zijn leest.* Maar het vaderland is *geknauwd en neergehaald, en dat overkomt het telkens weer, want wij zijn allemaal roofdieren: geestelijken, politici en wij militairen* - zo pijnigt Makryjánnis zich - terwijl het toch een *algemeen vaderland, van iedereen* is. Daarom moeten zowel hij die het ver geschopt heeft als de eenvoudige de waarheid van de daken schreeuwen. Makryjánnis had dus kennelijk graag de middelen gehad om te leren. Maar hij voelt zich er niet minder om; het brengt bij hem geen minderwaardigheidscomplex teweeg, zoals wij het zouden noemen. Hij voelt, en laat ons met hem meevoelen, dat hij iemand is aan wie God het woord heeft geschonken, een gave die niemand hem mag ontnemen. Waar hij zich ook bevindt, in het paleis of in het eerste het beste krot, hij spreekt onverbloemd en zelfverzekerd. En juist omdat hem die zekerheid van uitdrukking aangeboren is, kan hij zijn gedachten met kleur en nuances, met de juiste toon en met ritme onder woorden brengen. Ik denk dat de filoloog die ooit een oordeel wil vellen over de moeilijke transcriptie van Makryjánnis' handschrift, vóór alles zijn werk moet baseren op de akoestische opvatting ervan.

Makryjánnis heeft respect voor ontwikkeling - *hij vocht als een leeuw en gaf leiding als een filosoof*, zal hij zeggen over zijn eerste commandant, Gogos. Dat belet hem in het geval van een hooggeleerde

en allerlei vooroudergekwansel echter geenszins voor zijn mening uit te komen:

*Jullie hadden ook een nieuwe commandant aangesteld in het garnizoen van Korinthe*, aldus richt hij zich tot de politici van die dagen, *Achilles was zijn naam, een zeer geleerd man. Bij het horen van die naam menen jullie dat het die befaamde Achilles is, en de naam moest tegen de Turken vechten. Namen vechten niet: moed, vaderlandsliefde, deugd, dié vechten. En die Achilles van jullie, garnizoenscommandant van Korinthe, was een hele kerel, 'Achilles' was zijn naam. Hij had ook de burcht, van alle krijgsbehoeften voorzien, en hij had ook al die troepen. Toen hij de Turken van Drámalis in de verte ontwaarde - en nog wel verdreven uit Roúmeli en Dervénia - liet Achilles bij die aanblik de burcht in de steek en vluchtte zonder slag of stoot. Nikítas, zou die gevlucht zijn? Chatzichrístos, of de anderen? Welnee. Die hebben Drámalis immers in het open veld opgewacht en verslagen: niet in een welvoorziene burcht en nog wel die van Korinthe.*

De letteren behoren tot de edelste beoefeningen en de hoogste nastrevingen van de mens. Het onderwijs is de stuurman van het leven. Maar dat die beginselen waar zijn mag ons niet doen vergeten dat er goed onderwijs bestaat (dat bevrijdt en de mensen helpt zich te ontplooien in overeenstemming met hun aanleg) en slecht onderwijs (dat misvormt en verdort, en een fabriek is die pseudogevormden en kennis-parvenu's produceert, die dezelfde valse adel hebben als de parvenu's van het geld). Als Makryjánnis in die tijd onderwijs genoten had vrees ik dat hij zich had moeten verloochenen, want het onderwijs was in handen van de *triomfators van het holle woord* (zoals de dichter zei), die nog niet verdwenen waren. Ik *prijs* Makryjánnis niet omdat hij geen onderwijs genoten heeft, maar ik dank wel de goedertieren God dat Hij hem niet de middelen had gegeven om te leren. Want als hij naar een onderwijzer gegaan was, hadden we misschien vele malen de omvang van de *Gedenkschriften* gehad, in een taal één en al galm en tierelantijnen; hadden we misschien meer inlichtingen gehad over de geschiedenis van die jaren; hadden we misschien een Soutsos van het proza gehad - maar deze nimmer opdrogende bron van leven die Makryjánnis' boek is hadden we niet gehad. En dat zou erg jammer geweest zijn. Want zoals Makryjánnis nu aan ons verschijnt, zien we glashelder dat hij, ongeletterd of niet, beslist geen ongeciviliseerde barbaar uit de hooglanden was. Integendeel: hij was een van de meest ontwikkelde zielen van het Griekendom. En de vorming, de ontwikkeling die Makryjánnis aan de dag legt

komt niet uit de lucht vallen en is niet iets fragmentarisch van hem alléén, maar is het gemeenschappelijk bezit, het psychisch vermogen van een heel volk, eeuwen-, millennia lang van generatie op generatie, van gevoel op gevoel overgeleverd: opgejaagd en altijd levend, miskend en altijd present, is zij het gemeenschappelijk bezit van de grote volkstraditie van de natie. Het is nu juist het bestaan van deze beschaving, van deze omgevormde energie, die de mensen en het volk hebben geschapen die in 1821 besloten of in vrijheid te leven of te sterven. Daarom is onze volkstraditie zo belangrijk.

Er was eens een arme foustanélla-drager die de schildermanie had. Theófilos heette hij. Zijn penselen droeg hij met zich mee in zijn gordel, waar zijn voorouders hun pistolen en messen hadden. Hij zwierf rond door de dorpen van Lesbos, hij zwierf door de dorpen van het Píliongebergte, en hij schilderde. Hij schilderde wat hem maar werd opgedragen, om aan de kost te komen. Er zijn in Ano Volos hele door Theófilos' hand beschilderde kamers, cafés op Lesbos, kruidenierszaakjes en andere winkels in verscheidene gebieden, die getuigen van zijn passage - als ze er nog zijn. De mensen dreven de spot met hem. Ze haalden zelfs zulke grove grappen met hem uit dat hij op een keer van een touwladder tuimelde en een paar botten brak. Theófilos liet echter niet af te beschilderen wat hem voor handen kwam. Ik heb stukken van hem gezien geschilderd op katoen, op goedkoop karton. Een stel jongeren was er vol bewondering voor; ze werden onevenwichtig genoemd door de mensen van de Academie. Zo wentelde zijn leven zich voort, en Theófilos stierf, en op een dag kwam er een reiziger uit Parijs. Hij zag die schilderkunst, verzamelde zo'n vijftig stukken, pakte ze in en ging ze tonen aan de verlichte critici die bij de Seine wonen. En de verlichte critici schreven dat Theófilos een belangrijk schilder was. En in Athene stonden we met de mond vol tanden. De moraal van dit verhaal is dat volksontwikkeling niet alleen betekent dat wij het volk moeten onderrichten, maar dat wij ons ook door het volk moeten láten onderrichten.

Theófilos komt altijd in mijn gedachten als ik aan Makryjánnis denk. Ik zei al dat Makryjánnis een van de zielen met de meeste vorming is van het moderne Griekendom: hetzelfde geloof ik van Theófilos, als het woord vorming geestelijke vorm betekent. En die vorming van hen is buitengewoon intens en actief. Verbijsterend is hun aangeboren behoefte zich te uiten. Die overwint alle

obstakels. Ze doet denken aan van die hardnekkige planten die, als ze eenmaal wortel hebben geschoten, al verder groeiend muren verwoesten en grafzerken breken. Alle uren van zijn leven schept Makryjánnis uitdrukking. Zelfs met kiezels van het strand probeert hij op de grond van zijn tuin een idee weer te geven en de gedachten van de dag vult hij aan met de dromen die hij ziet in zijn slaap.

Op een keer gaat hij op reis naar Akarnanía. Hij bezoekt nog eens de posities van gevechten uit de vrijheidsoorlog en *markeert* ze. Terug in Athene besluit hij schilderijen van de gevechten te laten maken.

*Ik nam een Frankische schilder*, noteert hij, *en liet hem die gevechten op schilderijen zetten. Ik kende zijn taal niet. Hij maakte er twee of drie; die waren niet goed, ik gaf hem zijn geld en hij vertrok. Toen ik die schilder weggestuurd had liet ik uit Sparta een medestrijder komen, Panajótis Zográfos* (Schilder) *geheten; hij kwam, we bespraken het en we kwamen voor elk stuk de prijs overeen, en hij liet ook zijn twee zoons komen; tijdens het werk waren ze bij mij in huis. Dat begon in 1836 en duurde tot 1839. Ik nam de schilder mee de heuvels in en vertelde hem: 'Die stelling was zo en die zo; die slag ging zo; aanvoerder van de Grieken was die en van de Turken die...'*

Op die manier kwamen de vijfentwintig schilderstukken tot stand die voorgoed verloren waren gegaan als Ioannis Gennádios ze niet bij toeval had teruggevonden. Deze schilderingen, die van de hand van Panajótis Zográfos en 'van het brein' van Makryjánnis zijn, behoren tot de kostbaarste en levendigste monumenten die we van de volksschilderkunst bezitten - ik bedoel: tot die monumenten die plotseling verbluffende gebieden van de ziel van ons volk blootleggen.

Deze schilderijen, die met uitzonderlijke precisie de gevechten uitbeelden die ze moeten weergeven - vaak als een militair document - zijn tegelijk een genot voor het oog. Ik heb eens iemand de eerste keer dat hij ertegenover kwam te staan tranen in de ogen zien krijgen. Soms doen ze je denken aan borduurwerken van het volk, zoals bijvoorbeeld het prachtige beleg van de burcht van Athene; soms voeren ze je terug naar tuinen die fris en groen zijn gebleven sinds het uur dat de schilder ze voor het eerst zag; dan weer doen ze je de sfeer van betovering en angst uit het sprookje van je kinderjaren opsnuiven; ze zijn een nooit eerder gehoorde en tegelijk aloude rapsodie.

Een andere keer stuurt Koléttis, ambassadeur te Parijs, met een

aanbevelingsbrief een Franse reiziger naar hem toe, de Markies Raoul de Malherbe. *Hij wou ook graag wat Griekse liederen*, noteert Makryjánnis, ik heb er een stuk of vijf voor hem gemaakt. Zo ook in de prachtige passage waarin hij vertelt over zijn laatste maaltijd met Gouras, op de belegerde Akropolis:

*Toen gingen Gouras en de anderen zitten en aten we; we zongen en maakten plezier. Gouras en Papakóstas vroegen mij om te zingen, want dat hadden we al zo 'n tijd niet gedaan (al die tijd dat die zelfzuchtige lui ons tegen elkaar hadden opgestookt, om hun eigen kwalijke bedoelingen door te zetten). Het zingen ging me goed af. Toen zong ik:*

*De Zon, zij is ondergegaan*
*- is ondergegaan, o mijn Griek -,*
*de Maan, zij is verdwenen*
*en de heldere Morgenster die de Zevenster nadert:*
*gevieren zijn zij in gesprek, in heim'lijke bespreking.*
*De Zon wendt zich tot hen en spreekt, wendt zich tot hen en zegt dan:*
*'Gisteren toen ik onderging, achter een kleine bergrug,*
*hoord' ik van vrouwen luid geschrei en van mannen geweeklaag*
*om al die heidenlichamen, uitgestrekt op de velden,*
*en in een stroom van donker bloed zijn zij allen gedompeld.*
*Voor 't Vaderland zijn z'afgedaald ten Hades, d'arme stakkers.'*

*De ongelukkige Gouras zuchtte en zei: 'Broeder Makryjánnis, moge God ons dit ten goede doen keren: nog nooit heb je zo droevig gezongen. Als dat lied maar goed voor ons afloopt.' 'Ik was echt in de stemming, we hadden al zo 'n tijd niet gezongen.' Want in de kampementen hadden we altijd veel plezier gemaakt.*[*]

*De strijd begon en er werd flink geschoten. Ik nam mijn mannen en ging naar de mij toegewezen plaats; daar bleef ik een tijdje en we vochten. Ik maakte buitenlangs een ronde langs de posten. Daarna ging ik naar mijn kwartier om de koerier voor de Regering uit te zenden, want de maan begon te zakken. En ze kwamen me vertellen: 'Vlug, Gouras is dood, op zijn post. Hij schoot op de Turken: net toen hij vuurde werd hij geraakt bij de slaap en hij heeft geen woord meer gezegd.' Ik ging erheen, we namen hem op de schouders en brachten hem naar een kerker. Zijn familie legde hem af en we begroeven hem.*

* *In zijn lezing volstaat Seféris met een verwijzing naar de volgende passage over Gouras uit Makryjánnis, waarschijnlijk wegens de lengte ervan. De passage hieronder is door de vertaler toegevoegd.*

Hij is als de onbekende dichters van volksliederen: het lied wordt door hem ‘gemaakt’, en het is onthullend wanneer hij ons de gelegenheid geeft van nabij te zien hoe de geminachte fijngevoeligheid van het volk de kunstwerken uit de Oudheid ervaart en liefheeft.

*Ik had twee beelden*, noteert hij verder, *hele mooie, een vrouw en een prins, ongeschonden - de aderen waren te zien, zo volmaakt waren ze. Na de verovering van Poros waren ze meegenomen door een paar soldaten en die wilden ze in Argos verkopen aan een stel Europeanen: duizend thalers vroegen ze... Ik nam de soldaten apart en zei: ‘Die beelden, ook al geven ze jullie tienduizend thalers, die mogen jullie niet het vaderland uit laten gaan. Dáár hebben we voor gevochten.’*

Begrijpt u wel? Hier is geen Lord Byron aan het woord, geen hooggeleerde, geen archeoloog: hier spreekt een herderszoon uit Roúmeli, met het lichaam onder de wonden. *Dáár hebben we voor gevochten.* Vijftien goudvergulde academies kunnen niet tippen aan de woorden van die man. Want alleen in zulke gevoelens kan de geestelijke vorming van de natie wortel schieten en tot bloei komen. In waarachtig gevoel en niet in abstracte ideeën over de schoonheid van onze klassieke voorvaderen of in verdorde harten die verstijfd zijn van angst voor het grauw.

*Uit de beenderen gewonnen,* dichtte Solomós. Zijn gedachte was maar al te waar. De Griekse opstand was gewonnen uit het merg van de beenderen van levende Grieken. Daarom is hij geslaagd; daarom is hij niet opgehouden en wordt hij in de hele negentiende eeuw verwerkelijkt, en daarom is zijn verwerkelijking nog steeds niet voltooid. De huidige oorlog van ons vaderland - het is niet overdreven dit te zeggen - is een vervolg van de opstand van 1821. Want we mogen niet vergeten: elke keer dat onze stam zich tot het volk wendt, wil zij door het volk verlicht worden en wordt de traditie voortgezet die in het bewustzijn van de natie triomfaal haar intrede deed met de Griekse opstand. Die strijd was een maatschappelijke, militaire en politieke gebeurtenis. En tegelijk een geestelijke. Vanuit het laatste, meest miskende gezichtspunt is het van het grootste belang dat we getuigenissen bezitten als welke Makryjánnis ons heeft nagelaten. De historische gebeurtenissen houden niet op bij de jaartallen die we in de schoolboekjes aantreffen.

**2**

Het leven van Makryjánnis is een groot deel van het leven van het Griekendom in de eerste zestig jaren van de vorige eeuw. Hij werd geboren in 1797 en stierf op 27 april 1864. Ik kan u hier niet zijn levensverhaal vertellen. Het enige dat ik zal proberen te doen is u uit zijn *Gedenkschriften* nog een paar voorbeelden te geven van de manier waarop Makryjánnis tegen de gebeurtenissen aankijkt en erop reageert. Want Makryjánnis' geschiedenis is meer dan een relaas van gebeurtenissen. Zij is de geschiedenis van de gemoedsgesteldheid van zijn volk in die lange periode waaruit het huidige Griekenland is voortgekomen.

Makryjánnis is nog een baby wanneer zijn familie, verjaagd door de plaatselijke Turken en Albanezen die hun dorp willen knechten, genoodzaakt is te vluchten naar Livadiá. Op zevenjarige leeftijd werkt hij om zijn ouders te ontlasten in vreemde dienst. *Ze willen mij... minne huishoudelijke karwijtjes laten doen*, vertelt hij, en *dat was mijn dood.* Hij wordt met opzet onuitstaanbaar en moet het huis uit. Veertien jaar oud treffen we hem aan in Desfína bij een landsman. Hij vertelt ons het volgende voorval:

*Ik was veertien en ging naar een landsman in Desfína... Het was de dag en het feest van Sint-Jan. We gingen naar het feest. Hij gaf mij zijn geweer te dragen. Ik wilde ermee schieten. Het brak. Waar iedereen bij was greep hij me beet en sloeg me bont en blauw. Het pak slaag deed me weinig, wel de schande. De anderen zaten toen te eten en te drinken en ik schreide maar. Dat leed kon ik aan geen rechter kwijt om me recht te verschaffen; een beroep op Sint-Jan leek me billijk, want in zijn huis was me de schade en schande overkomen. Die nacht ga ik de kerk binnen, sluit de deur en schrei het uit met luide kreten en met kniebuigingen: 'Wat krijgen we nou, ik ben toch geen ezel van sla er maar op los?' En ik bid hem om goede, zilveren wapens en vijftien buidels geld, dan maak ik voor hem een grote zilveren kandelaar. Onder luide kreten ben ik dit met de heilige overeengekomen.*

'Ben ik dit met de heilige overeengekomen.' En de christelijke heilige houdt zich beter aan zijn afspraken dan Apollo. Want Makryjánnis gaat naar Arta, naar een zekere Thanásis Lidoríkis; hij werkt bij hem en handelt ook voor zichzelf, met zoveel succes dat hij aan de vooravond van de opstand *zijn schaapjes op het droge heeft. Toen heb ik*, noteert hij, *een zilveren geweer, pistolen en wapens laten maken en een flinke kandelaar; goed bewapend en op mijn paasbest ben ik die naar mijn beschermer en weldoener en waarachtige vriend, Sint-Jan, gaan*

*brengen en daar is ie nog steeds... En ik ben voor hem op de knieën gevallen, in tranen, uit het diepst van mijn hart, want alle beproevingen die ik had doorgemaakt kwamen weer boven.*

In 1820 ongeveer *trad hij toe tot het geheim* van de Filikí Etería. *Ik trad toe tot het geheim*, zegt hij, *ging naar huis en arbeidde voor mijn vaderland en geloof, om er waarachtig voor te werken, zoals ik ervoor gewerkt héb, om geen dief en grijpgraag te heten maar kind van mijn vaderland, en het vaderland mijn moeder.*

Hij is, *als koopman*, in Patras als de eerste schoten van de strijd weerklinken; zijn werkelijke missie echter is te beraadslagen met de aanvoerders en inlichtingen in te winnen. Terug in Arta wordt hij gevangengenomen en dreigt te worden opgehangen. Hij ontsnapt. Met Gogos Bakólas gaat hij de oorlog in. Hij vecht bij Peta, bij het beleg en de verovering van Arta. Dan volgen de uittocht en de vlucht van de burgerbevolking. Zijn eerste bedenkingen, in die algehele verwarring, ontstaan bij het zien van de roofzucht en het geplunder: *En sindsdien, toen ik die deugd had gezien*, noteert hij, *walgde ik van het Griekendom, want we zijn een stelletje kannibalen.* Die menslievendheid zal hem later in Athene in heftige botsing brengen met Odysséas en Gouras. Zo begint Makryjánnis' militaire optreden. Vanaf april 1822, wanneer we hem aantreffen als aanvoerder van vier dorpen bij Sálona in Oost-Griekenland, tot aan de slag bij Piraeus in april 1827, waar hij vecht *met zowat het hele lichaam in verband*, neemt Makryjánnis zonder onderbreking deel aan de strijd. Wie er belang in stelt, kan alle bijzonderheden aantreffen in de in dat opzicht volmaakte editie van Vlachojánnis. Wel wil ik u hier graag het verslag voorlezen van het gevecht op 7 oktober 1826 bij de belegerde Akropolis, waar Makryjánnis de bogen van de Serpetzés verdedigde, dat is dus het Odeon van Herodes Atticus. Dit gevecht heet bij de biograaf *het gewichtigste van al wat zich rond de Akropolis heeft voltrokken:*

*... Ik had al zoveel nachten niet geslapen. Dag en nacht waren we in touw... Ik dutte in. De Turken liepen toen ze het geklop van Lagoumitzís* (Mineur) *hoorden te hoop en deden een stormaanval... Toen raakten mijn mannen handgemeen met de Turken. Zoals ik daar neerlag sprong ik plotseling overeind. Ik klom op het bolwerk. De Turken schoten op mij, ik schoot terug in de menigte. Ik werd geraakt en verwond aan mijn hals. Toen ik me van het bolwerk wilde laten zakken viel ik. Het was er erg nauw. De mannen vluchtten hals over kop van het bolwerk naar binnen. Ze stapten bovenop mij en liepen over me heen, en nauw als het er was werd ik vermorzeld. Ze zagen*

*al het bloed en dachten dat ik dood was. Toen ze er op een paar na allemaal langs waren en ook de laatsten de burcht in zouden gaan, dreigden daarmee ook de Turken binnen te dringen. Toen stond ik half buiten westen op en hield er met het mes een stuk of tien tegen. Ik gaf ze geen kans binnen te dringen. Ik trok de deur die nog openstond achter me dicht en we raakten slaags en vochten op het pistool. De Turken konden hun geweren niet gebruiken en wij evenmin... De Turken stormden aan en verwondden me aan het hoofd, bij de kruin. Mijn lichaam kwam onder het bloed. De mannen wilden me naar binnen halen. Toen zei ik: 'Broeders, of we naar binnen gaan of hier blijven, verloren zijn we toch als we de Turken niet tegenhouden...' En de dappere Grieken hielden stand als leeuwen... Toen de zon begon te zakken deelde ik aan de mannen patronen uit. Er kwamen nog meer kameraden bij. Ook de Turken kregen versterking. Ze deden een stormaanval, drongen in de bogen, veroverden die allemaal, maakten schietgaten en schoten in de burcht. Ze deden ook een stormaanval op ons bolwerk om het te veroveren. Daarbij werden Dalamángas en een stuk of vijf anderen gedood. Ik raakte ook weer heel kwalijk gewond, aan het achterhoofd. De flarden van mijn fez drongen in het bot, in het hersenvlies. Ik viel voor dood neer. De mannen trokken me naar binnen. Toen kwam ik weer bij. Ik zei: 'Laat me toch liggen en hier de doodsteek krijgen, dan hoef ik niet levend de Turken mijn post te zien betreden.' Toen kregen die arme Grieken met me te doen; ze vochten dapper en verdreven de Turken van ons bolwerk, terug de bogen in...*

Met de komst van Capodístrias en vooral van koning Otto nemen de tragische misverstanden een aanvang tussen de mensen die de opstand hadden gepleegd en degenen door wie Griekenland gedoemd was de eerste vijfendertig jaar te worden geregeerd. Het is een langgerekt drama, dat zich afspeelt tussen abstracte ideeën en een leven dat losgebroken was om een veelgeplaagd volk te bevrijden; een weerspannig volk, zo u wilt, maar ook krachtig en respectabel en gevoelig en pijnlijk, te pijnlijker en gevoeliger doordat de wonden die het in de recente, verschrikkelijke strijd had opgelopen nog vers waren - 'kwaad' noemt het volk een wond die schrijnt.

De mensen die het bestuur van het land op zich namen stonden voor een buitengewoon moeilijk probleem: orde in de chaos te scheppen, zoals zij het noemden - een volk dat voor zijn vrijheid huiveringwekkende beproevingen had doorstaan te verplegen, te helpen, te bezielen, zoals we het beter kunnen noemen. En wat deden ze? Ze kozen eigenmachtig de gemakkelijkste oplossing, dat wil zeggen: ze haalden het probleem met één pennestreek door. Ik

vertaal: na de moord op Capodístrias maakte Griekenland een van de moeilijkste jaren door die het ooit heeft gekend, het jaar 1832. Het land was verdeeld in kleine militaire lenen, die geen ander doel hadden dan zo goed en zo kwaad als het ging de hongerige restanten van de oud-strijders te voeden. De regenten brachten een lening mee; met dat geld hadden ze aan de hongerenden die morden voor de poorten van Náfplion een bete broods kunnen geven. Zij gebruikten het liever voor de instandhouding van het Beierse leger, waarop in hun voorstelling zijzelf en koning Otto zouden steunen. Met dat leger ontbonden zij de oud-strijders of verdreven hen uit de staat - die vreselijke wilden, naar hun idee. En die wilden, wat vonden zij er zelf van? Het volgende gesprek van Makryjánnis met Heideck toont het ons:

*Mijn vriend Heideck was in zijn wiek geschoten en antwoordde mij zeer geprikkeld: 'Jullie hebben te doen wat je gezegd wordt en een eigen mening is er voor jullie niet bij, want Beieren heeft dertigduizend bajonetten en komt jullie wel tot de orde roepen.' Toen zat ik in een lastig parket... Ik zei tegen hem: 'Wee ons arme stakkers! Het zal ons slecht vergaan. Ik heb op mijn manier tegen jou gesproken en jij antwoordt heel anders, met bajonetten. Als vriend zeg ik jullie dat je je best moet doen dat de Koning en jullie bemind bij ons zijn in plaats van gevreesd... Komt iemand me vertellen dat het vaderland er beter van wordt, dan mag hij me gerust allebei de ogen uitsteken. Want als ik blind ben en het gaat mijn vaderland goed, dan verkwikt me dat. Als mijn vaderland er slecht aan toe is mag ik tien ogen hebben, blind zal ik wezen...' Hij zei: 'Hou je niet van de Koning?' 'Nee,' zei ik, 'ik weet niet wat liegen is. Als mijn vaderland eraan gaat, ben ik niet zijn onderdaan en hij niet mijn koning. Daarom moeten we rechtvaardigheid van jullie hebben en geen gedreig met bajonetten.'*

Toch was Makryjánnis geen man van kwade wil. Als Otto in Náfplion voor anker gaat noteert hij: *Het vaderland, zolang verloren en weggevaagd, is heden wedergeboren en herrezen... want onze Koning is gekomen, die we door Gods almacht verkregen hebben.* Otto is trouwens ook nooit persoonlijk door hem aangevallen; hij probeert hem juist tegen zijn slechte raadgevers te beschermen, tegen de *lompe, sluwe Beierse politiek*, in zijn eigen woorden. In zijn ogen was het Ludwig van Beieren, waren het de gezanten die voor het regentschap verantwoordelijk waren, niet koning Otto.

*Ze hebben alle kapiteins opgepakt en in de nor gezet en ze wilden ons om hals brengen met het mes dat de verlichte heren uit Europa hebben meegenomen om die wilde Grieken een kopje kleiner te maken - maar Engeland had*

*Dawkins, zijn gezant, wel een kopje kleiner mogen maken en Frankrijk de zijne en Rusland net zo; en de Koning van Beieren zijn regenten en daarna zichzelf, want Zijne Majesteit is de doodgraver van ons vaderland en van onze onschuldige Koning Otto.*

Maar hij *is geen wicht*, hij kan *niet aanzien hoe recht door onrecht gesmoord wordt*, hij kan de aftakeling van de oud-strijders niet aanzien. Luistert u maar; de passage verwijst naar de regering van Capodístrias, maar Makryjánnis' gemoedsstemming is dezelfde:

*Vaderland, prijs in het algemeen alle Grieken gelukkig omdat ze zich voor jou hebben opgeofferd, voor jouw herrijzenis, dat je opnieuw een vrij vaderland mocht heten nadat je jaren verloren was en geschrapt van de lijst der volkeren. Prijs hen allemaal gelukkig. Maar blijf gedenken en roemen degenen die zich als eersten hebben opgeofferd bij Alamána in het gevecht tegen de Turkse overmacht; degenen die zich al hadden op gegeven, ingesloten in een armzalige tichelomheining bij de herberg van Graviá; degenen die bij Vassiliká al die Turken en pasja's in de pan hebben gehakt. En degenen die in de Makrýnorosvallei als leeuwen gevochten hebben toen jouw beide sleutelposities tegelijk werden aangevallen, de Poort van Makrynóros en die van Thermopyle; toen de Turken van beide kanten een doorgang wilden forceren, hebben die paar onsterfelijken - eenentachtig in Langadá - de plek daar met botten bezaaid, en ook aan de andere kant bij Thermopyle en elders hebben die paar mensen de Turken verpletterd. Aan dié mensen is het te danken dat jij weer verrees en er geen proviand en munitie het land in kwam; door hén werden de andere Grieken bezield bij de belegering van de plaatselijke Turken en garnizoenen, tot die uitgehongerd en aan het eind van hun krachten werden veroverd en als geiten afgeslacht. En dié mensen tenslotte, vaderland, worden nu gekneveld door de Excellenties, door de Hoogedelgestrenge Heren, door je gouverneur en zijn broers. Achter hún weduwen en dochters zitten Agoustínos en Viáros aan. Dié strijders worden door hen gekneveld en krijgen te horen dat ze maar uit bedelen moeten gaan: 'Wie heeft jullie verteld,' zeggen zij, 'dat jullie de wapens moesten opnemen en ongelukkig worden?'*

Dat zijn de redenen die Makryjánnis ertoe drijven de samenzwering te organiseren die uitmondt in de Grondwet van de *Derde September.* Hij neemt door het hele land de eed van trouw af. Zie hier hoe het daarbij toegaat. Het tafereel speelt zich af in het huis van Makryjánnis op een avond; een strijder is bij hem, en terwijl ze met de glazen klinken eindigt het gesprek als volgt:

*'Waar is die arm van jou verbrijzeld?'*

*'In Mesolóngi,' was zijn antwoord.*

*'En waar is de mijne verbrijzeld?'*

*‘In Myli bij Náfplion.’*

*‘En waarvóór zijn ze verbrijzeld?’*

*‘Voor de vrijheid van het vaderland.’*

*‘En waar zijn de vrijheid en de gerechtigheid? Sta op!’*

*Ik ging hem voor en nam hem de eed af.*

En de grondwet komt er en valt in handen van de politici en wordt door het slijk gesleurd, en Makryjánnis trekt zich steeds meer uit de wereld terug.

*Die vandaag ons lot in handen hebben,* schrijft hij in 1851, *die ons regeren, hoog en laag, ministers en parlementsleden, zij dragen er roem op, stellen er een eer in, houden het voor bekwaamheid dat je hun zegt dat ze gestolen hebben, dat ze verraden hebben, dat ze het vaderland zoveel schade berokkend hebben. Zíj zijn de achtenswaardige lui en worden geëerd en gelauwerd; wie eerzaam is wordt gekneveld als staat en samenleving onwaardig.*

En verderop: *Van jullie allemaal is gebleken wat jullie waard zijn en wat jullie het vaderland aandoen, van begin tot eind. In binnen- en buitenland dachten ze dat jullie wat waren. En jullie bent wat je bent. Jullie waren wat de Europeanen van de Sultan dachten toen ze hem de titel van* Grand Seigneur *niet durfden af te nemen. Zolang ze de moskee in Wenen zagen, hadden ze 't benauwd dat hij nog dichterbij zou komen en meer moskeeën zou bouwen. Uit vrees daarvoor hebben ze hem zelfs wel schatting betaald. Maar toen een handvol mensen kwam bewijzen dat de Grand Seigneur geen metselaars meer had om moskeeën te bouwen, ja dat de moskeeën die hij had er óók aan gingen, sindsdien hebben ze 't over* de Turk. *En daarom kwamen onze weldoeners hierheen met hun wijsheid om ons vooruit te helpen. Maar ook al rijdt van die mensen ons niemand in de wielen, dan worden júllie wel bedankt dat je geen ondeugd hebt overgeslagen en het zover met ons hebt laten komen.*

Alleen zijn oude kameraden komen hem nog opzoeken. Toch blijft de regering verdenking tegen hem koesteren; Otto heeft hem de samenzwering van '43 nooit vergeven. Voor hen blijft Makryjánnis een wild dier dat in een kooi thuis hoort. Zo komen in september '51 de aantijgingen in omloop - onbestaanbare, ongegronde, nooit bewezen: Makryjánnis wil de koning vermoorden, de republiek vestigen; Makryjánnis staat in verbinding met Poolse vluchtelingen die revolutionaire manifesten verspreiden; Makryjánnis heeft verdachte uitspraken gedaan aan ene N. Stefanídis, notoir vuilspreker, die ook de enige getuige zal zijn bij het proces. Zo wordt hem huisarrest opgelegd. Makryjánnis is beurs van de zeven verwondingen die hij aan de strijd heeft overgehouden. *De*

*wonden gingen dikwijls open*, schrijft de arts Goudas, die ook bij zijn begrafenis heeft gesproken: *De daardoor teweeggebrachte koortsen verteerden hem... Ernstige ziekten waren het gevolg en het herstel verliep uiterst traag. Dezulke waren de beloningen die Makryjánnis ten deel vielen als dank voor de uitzonderlijke diensten aan het vaderland bewezen. De pijnlijkste wonden en ziekten en daarbij een al evenzeer ongeneeslijke armoede.* De in de slag bij de Serpetzés opgelopen verwondingen aan zijn hoofd drijven hem soms buiten zinnen. Drie dagen voor zijn overbrenging naar de Mendresésgevangenis, als hij geen andere rechter meer heeft om hem te rechtvaardigen zoals in zijn jeugd in de kerk van Sint-Jan, zet hij zich ertoe te schrijven tot God zelf:

*Je luistert niet naar ons en ziet niet naar ons om..., en ik dag en nacht kreunen van de verwondingen; mijn ongelukkige familie en kinderen verstikt te zien door tranen en barrevoets; zes maanden gevangen in een cel van twee passen...; geen dokter te zien krijgen, niémand toegelaten krijgen om ons op te zoeken... Iedereen is op onze ondergang uit. Bij ons allemaal wordt huiszoeking gedaan; huizen, kelders, plafonds, kisten, jouw eigen iconen... En op de dertiende van deze maand... kwam de commandant in uniform, die ons bewaakte, en zei dat ik naar de Mendresésgevangenis moest gaan, waar de misdadigers gevangen zitten...*

Maar deze keer viel er met God niets overeen te komen. De tijden waren veranderd. Hij werd naar de Mendresés gebracht, in het gezicht geslagen en gehoond; hij kreeg een proces dat één grote onbeschaamdheid was en werd ter dood veroordeeld, wat later in gevangenschap werd omgezet, en op 2 september 1854 kreeg hij gratie. In al zijn fierheid is Makryjánnis dan een wrak. Hij spreekt alleen nog met God en met zijn jongste kinderen. Zijn huis en tuin zijn vervallen. De laatste klank van zijn stem - de laatste die we kennen en die u nu zult horen - komt van ver, heel ver. Alsof een heel ras de geest gaat geven:

*Nadat ik was vrijgekomen en naar mijn vervallen huis en mijn zwaarbeproefde familie was teruggekeerd..., gingen mijn wonden vorig jaar Pasen en met Pasen twee jaar geleden weer open... Ik ging naar de grot in mijn tuin om bij te komen... Met veel moeite en steunend op mijn stok haalde ik het. Ik werd met stenen gegooid en kreeg zelfs menselijke uitwerpselen over me heen: 'Hier, generaal Makryjánnis, dat is voor jou, eet er maar lekker van - je wou toch zo graag een grondwet?' Er kwamen veel nieuwe wonden bij door de slagen en steken..., ik ben verrot, van de wormen vervreten... Ik heb die dingen naar het gemeentehuis gestuurd, maar ik kreeg geen gehoor. Dat ging zo door tot de vooravond van Christus' Verheerlijking. Ook op die dag zelf*

*hebben ze me nog flink geraakt, ik bleef voor dood liggen, ik voelde niet of ik dood was of levend...*

Enkele jaren geleden, toen ik in het Etnologisch Museum op zoek was naar herinneringen aan Makryjánnis, zag ik zijn dodenmasker liggen. Het was net een uitgedroogde appel, of een steen aan het strand, diep aan gevreten door de onvermoeibare golven, weinig groter dan een vuist. Dat deerniswekkende geval was alles wat over was, het uur van zijn dood, van de mooie en edele figuur van deze fiere man.

**3**

Alvorens te eindigen zou ik nu graag mijn mening over de waarde van Makryjánnis' werk samenvatten. U heeft enkele passages van hem gehoord. Het zijn er slechts weinige en bij lange na niet voldoende. Maar ze zullen u in elk geval enige grond verschaffen voor een oordeel over mijn gedachte die luidt als volgt: *Makryjánnis is de belangrijkste prozaschrijver van de Nieuwgriekse letterkunde*, zo niet de grootste, want we hebben ook Papadiamándis nog.

Laten we ons er een ogenblik rekenschap van geven wat we bedoelen als we het over proza hebben. Sinds enige decennia hebben de dichters de vrijheid genomen om gewoonlijk niet meer de grove en uitwendige kenmerken van de poëzie te hanteren - die trouwens in het geheel geen kenmerken zijn - zoals het rijm en het oude mnemotechnische vers. Dit betekent natuurlijk niet dat het onderscheid tussen het poëtische woord en het proza heeft opgehouden te bestaan. Het is juist wezenlijker geworden. De poëzie is een soort dans; het proza is, en behoort te zijn, een voortgaan dat ons ergens heen leidt. Met het proza van deze lezing probeer ik aan uw zijde lopend u rond te leiden en u te laten zien wat die Makryjánnis voor iemand is, zoals wanneer ik u zou ontvangen in een stad die u onbekend is. Als ik een gedicht had moeten schrijven dat Makryjánnis voor u oproept, was het iets heel anders geweest. Ik zou drie regels of drie bladzijden hebben pogen te schrijven en uit mijn ervaring van de beelden en verlangens van mijn land die woorden hebben bijeengebracht, die u naar mijn gevoel de ontroering zouden geven die hij mij heeft gegeven, zonder hem misschien ook maar te noemen, hemzelf of de dingen die hij noemt. In de poëzie gaat de vorige stap nooit verloren in de volgende, hij

blijft juist tot het einde in het geheugen gegrift en onaangetast in het geheel van het gedicht. In het proza wordt elke stap verbruikt zodra zijn bestemming, die is dat wij verdergaan, is volbracht. De eenheid in de poëzie is het woord; de eenheid in het proza is de zin, de alinea, de bladzij die we zwijgend omslaan. Vorm en ritme ervan zijn de weg zoals die door ons wordt gevolgd, en de inhoud ervan de dingen die worden geassocieerd zoals ze door ons op onze voortgang worden aanschouwd. Daarom is proza dat gaat dansen slecht proza - niets ergers op de wereld dan zogeheten dichterlijk proza - en de hele kwestie is niet *mooi* proza schrijven, maar *goed.* En je kunt het niet *goed* schrijven als je niet bepaalde dingen te tonen hebt waarvan je gelooft dat ze de moeite waard zijn; als je geen inhoud van belang hebt.

De inhoud van Makryjánnis' schrijfkunst is de eindeloze, tragische strijd van een man die, met al de instincten van zijn ras diep geworteld in zijn hart, op zoek is naar vrijheid, recht en menselijkheid.

*Tussen Pátras en Gastoúni*, noteert hij - het voorval moet omstreeks 1830 hebben plaatsgevonden - *is een dorp, Mega Spíleo. Daar maakte ik kwartier. De inwoners klaagden dat ze door de monikken werden getiranniseerd: wat ze kregen, namen die hun weer af. Ik had kwartier bij een pope. Toen zei ik: 'Als jullie zo getiranniseerd worden, waarom gaan jullie dan niet hier weg, naar een ander bevrijd dorp? Die zijn er genoeg.'*

*De vrouw van de pope zei: 'Toen de Turken kwamen zaten wij met heel wat zielen in het moeras, in het water, om ons te redden. En de Turken kwamen en grepen ons. Ons lijf zat ónder 't bloed door de bloedzuigers - opgevreten waren we. De kinderen waren er ook in gegooid; het water krioelde ervan, ze dreven als kikkers rond, sommigen levend, anderen al aan hun eind. En ik werd door de Turken gegrepen en door achtendertig beslapen. Ik was kapot en de andere vrouwen ook. Waarvoor hebben we dat allemaal doorgemaakt? Voor dít vaderland. En nu vinden we nergens recht. List en bedrog, anders niet.'*

*En ze schreide bittere tranen. Ik troostte haar; ik kreeg het te kwaad en schreide mee.*

Hij heeft gevochten, gestreden, geroofd, zich laten radbraken, gewalgd, zich kwaad gemaakt. Maar hij bleef - zoals hij uit zijn 'onbehouwen' geschrijf naar voren treedt - altijd rechtschapen, tot het bittere einde: een mens in de ware zin des woords. Hij werd geen Übermensch en hij werd geen worm. Werkelijk, een

van de vreugden van Makryjánnis die de ziel met jubel vervult, is dát gevoel, dat hij nooit aflaat ons te geven: het gevoel dat wij aan onze zijde een - zo menselijke - gids hebben die de maat der dingen en wezens is. Datzelfde gevoel waarvan elke Griekse natuur doorkneed is, vanaf de oudste tijden toen Oudipus de Sfinx en haar vreeswekkende wereld uitschakelde door het uitspreken van één woord: de mens.

De vrije mens, de rechtvaardige mens, de mens weegschaal van het leven - als er een fundamenteel Griekse gedachte bestaat, is die het wel. Zij wordt geboren bij de dageraad van het Griekse denken; vervolgens brengt Aeschylos haar voor eens en altijd onder woorden. Wie de maat overschrijdt, pleegt *hybris* en *hybris* is het grootste kwaad dat ons kan overkomen. In Makryjánnis' woorden: de Grieken zijn sinds die oude tijden van het *wij*, niet van het *ik*. Want zodra het ik het wij dreigt te overschrijden, wordt het onmiddellijk neergebliksemd door de *Atè*, het blinde lot dat zorgt voor het evenwicht in de wereld. Heel onze klassieke tragedie is vervuld van de symbolen van deze gedachte. En het symbool dat mij het meest van alle ontroert tref ik aan in *De Perzen.* Xerxes, zo vertelt de oude mythe, werd verslagen omdat hij *hybris* had gepleegd, omdat hij die mateloze daad had verricht: hij had de zee gegeseld. Daarom was het ook in de zee dat hij zijn ondergang vond; in het element dat, hoewel immer in beweging en nooit tot rust komend, altijd het evenwicht, de balans zoekt.

Bij het uitbreken van de opstand, in Arta, hoort Makryjánnis van een Turkse bey tegen diens vrienden de volgende woorden, die hij noteert:

*'Pasja's en beys, we gaan eraan! We gaan eraan!... Want deze oorlog is niet met de Moskoviet, niet met de Engelsman, niet met de Fransman. We hebben de raya in zijn bezit en zijn eer verongelijkt en hem geruïneerd. Het is hem rood voor ogen geworden en hij heeft het geweer tegen ons opgeheven. En die ezel van een Sultan weet niet wat hem overkomt: hij wordt misleid door de mensen om hem heen...'*

De oorzaak van de Griekse opstand en van de ondergang der tirannen wordt door Makryjánnis gevat in een uitspraak die hij een tegenstander in de mond legt, zoals Aeschylos de vijanden laat spreken over de ramp van Salamis: *We gaan eraan, want we hebben verongelijkt.* Als we de Ouden werkelijk willen begrijpen, zullen we steeds de ziel van ons volk moeten bestuderen. Die woorden werden gesproken in 1821. Makryjánnis houdt ze in gedachten om ze

jaren later, omstreeks 1829 te noteren, nadat hij al die ervaring van de verschrikkelijke worsteling heeft opgedaan. Ik zie hem voor me als hij ze op moeilijke ogenblikken overdenkt. Ze zijn achter al zijn daden en achter al zijn uitspraken aanwezig. Ook achter het volgende gesprek, dat hij met de Franse admiraal De Rigny heeft wanneer hij voorbereidingen treft voor de slag bij Myli:

*Terwijl ik de stellingen bij Myli klaarmaakte kwam De Rigny langs. Hij zei: 'Waar ben je mee bezig? Die stellingen zijn te zwak: hoe willen jullie dáár met Ibrahim slag leveren?'*

*Ik zei: 'De stellingen zijn zwak en wij ook. Maar machig is God die ons beschermt en in deze zwakke stellingen zullen wij ons geluk beproeven. En als we dan met weinig zijn tegen Ibrahims legermacht, is er één troost: zo wil het lot het met ons Grieken nu eenmaal altijd. Want altijd weer, van oudsher tot vandaag toe, storten alle roofdieren zich op ons om ons te verslinden en het lukt ze niet. Ze vreten van ons en er blijft nog desem over. Die weinigen besluiten dan te sterven. En na zo 'n besluit wordt zelden verloren en vaak gewonnen. Onze stelling vandaag hier is zoals ie is. We zullen ons geluk beproeven, zwak tegen sterk.'*

*'Très bien,' zei de admiraal en ging heen.*

Dat zijn het geloof en de zekerheid die Makryjánnis ons biedt.

De tweede reden waarom ik geloof dat Makryjánnis onze belangrijkste prozaschrijver is, is dat ik hem als een groot leermeester van onze taal beschouw. Als ik Solomós' verbrokkelde *Vrouw van Zákynthos* niet meereken, ken ik geen tekst in onze jonge letteren die zo leerzaam is als die van Makryjánnis.

Eens heb ik bij gelegenheid een voorwoord geschreven bij de gedichten van Kalvos. Omdat ik meende dat één van de belangrijkste problemen die Kalvos stelde het vraagstuk was van de taalexpressie, werd ik gelaakt dat ik me daarmee bezighield in plaats van met zaken die door de dichter worden uitgetrompet en die mij volstrekt niet van node hadden om door iedereen te worden opgemerkt. Mij houdt de taal bezig omdat zij het materiaal van de schrijver is, en niet omdat ik zo graag wil terugkeren naar de oude taalkwestie, die voor Griekenland afgesloten is. Al jaren worden de dode vormen door geen letterkundige meer geschreven. Ik stel me voor dat ze, wanneer het ons gegeven is naar ons land terug te keren, ook niet meer door de staat en de journalistiek gehanteerd zullen worden. Denkt u zich eens in dat tegenwoordig, in de donkere jaren van de slavernij, alle kranten die in weerwil van de tirannie in omloop zijn en het vrije denken van de natie tot

uitdrukking brengen, geschreven worden in onze levende taal. Als echter de taalkwestie afgesloten is, mogen we nog niet vergeten dat geen enkele schrijver zich staande kan houden als hij geen meester is van de taal: niet van de woordenboeken of de grammatica, maar van die levende natuur die zijn volk ieder ogenblik dat het ademhaalt in hem overgiet. En om die natuur te ervaren en te assimileren, zullen we geschriften als die van Makryjánnis, die, zo geloof ik, louterende geschriften zijn, moeten leren begrijpen en doorléven.

Inhoud, taal. De inhoud die wil worden uitgedrukt en de taal die aan de inhoud vorm, bestaan moet geven om hem aan de onzichtbaarheid te onttrekken. Die actie en die reactie maken, tenslotte verenigd, de stijl. Die twee tegenstrijdige krachten zijn de problemen van een schrijver. Daardoor wordt hij gevormd en vormt hij een stijl, een φωνή, (phonè), zoals de Ouden zeiden. Daarmee articuleert hij de woorden. Daarom kunnen we met alleen de taal, hoe goed we die ook beheersen, wel voortreffelijke zinnen maken - *als stro op de dorsvloer*, in de woorden van het liedje - maar zullen we, zonder de weerstand en het gewicht van de dingen die we moeten articuleren, nooit stijl hebben. Stijl zijn de moeilijkheden die een mens ondervindt om iets uit te drukken, stijl is de menselijke inspanning, *stijl is de mens*, zoals een wijs gezegde leert. Daarom is de stijl van Makryjánnis zo waarachtig. En uniek; omdat zijn moeilijkheden uniek waren. Toen ik tot u sprak over het materiële aspect van Makryjánnis' handschrift, had ik het erover dat het lijkt op een bouwwerk waar je de passage van een menselijke inspanning van afleest. Zijn schrijftrant is net zo: een handgemaakt bouwwerk. In elk detail ervan, in de intensiteit, in het gemak, in de struikeling, zie je de passage van een springlevend mens. *De beste manier om een tekst te beoordelen, is zien te vinden welke woorden ervan niet functioneren*, heeft iemand eens gezegd. Het percentage woorden in Makryjánnis dat niet functioneert is geringer dan in de werken van al onze prozaschrijvers die ik ken. En om te eindigen zou ik een zin van Pirandello in het geheugen willen roepen, waaraan ik altijd denken moet als ik een tekst moet beoordelen. *Er bestaat*, zegt hij, *een stijl van zaken en er bestaat een stijl van woorden; dat is de reden dat Dante in ballingschap stierf, en dat is de reden dat Petrarca op het Capitool werd gelauwerd.* Dichters doen soms vreemde profetieën. Ik denk dat als die mateloze paljas van het fascisme het zinnetje van Pirandello had opgemerkt, hij er nu niet

zo droevig aan toe was geweest. De woordenpraal is hem de baas geworden, die tragische zinsbegoocheling. Maar politici hebben zelden tijd om op zulke details te letten.

In elk geval, die stijl van zaken, de stijl van de noodzaak, de effectieve stijl, die tref ik bij Makryjánnis aan. Nooit hebben we in Griekenland daarna nog zo'n krachtige stem gehoord. En dat heeft niets met folklore te maken. Makryjánnis' stem is een tak van de krachtige stam die de *Erotókritos* en het *Offer van Abraham* heeft voortgebracht, die onze volksliederen heeft voortgebracht, en die ook - ik geef mijn bescheiden idee voor wat het waard is - de grootste kunstenaar heeft voortgebracht die sinds de Oudheid uit Griekenland is voortgekomen: Theotokópoulos (El Greco, vert.).

Dat was wat ik u te vertellen had over Makryjánnis, de ongeletterde die de baan van een lang leven aflegt en met zoveel inspanning op het papier afdrukt wat zijn geweten waarneemt. De zekere boodschapper van onze lange en ononderbroken volkstraditie, die ons, doordat hij haar zo diep in zijn hart geworteld met zich meedraagt, met de stem van vele mensen en niet van één alleen komt berichten hoe en wat ook wijzelf zijn; dat zijn woede, zijn verdriet en zijn tragedie geen persoonlijke aangelegenheden zijn, maar aangelegenheden van u en van mij en van ons allemaal; aangelegenheden waarin wij allen te zamen, doden en levenden, solidair en medeverantwoordelijk zijn. Hij komt ons in het oor fluisteren dat het met onze schoonheden en onze versierselen en bezittingen, die wij zo kostbaar meenden, gebeurd is, gebeurd; ze zijn oud en versleten, rommel die nergens meer toe dient dan om ons tot last te zijn, zoals de tragische en wanhopige Phaedra.

De intellectuelen althans komt hij dat in het oor fluisteren.

Sinds de vooravond van de vorige oorlog hebben de kunstenaars in Europa - en dan heb ik het over hun toonaangevende werken - duidelijk het bewustzijn dat ze leven in een kapotte wereld. Dit bewustzijn heeft buitengewoon heftige geestelijke revoluties teweeggebracht, die vanaf de eerste vredesjaren aan het licht traden. De hele periode tussen de twee wereldoorlogen kan gekarakteriseerd worden als een periode van wanhopig zoeken, van innerlijk graven, van kritiek op de werkelijkheid die ons omringt en die tot as wordt in de vingers die haar aanraken. En dat leidde tot een impasse, tot zwijgen. Er bestond een gevoel van zware zondigheid in die toestand. Op dit *Waste Land*, om een karakteristieke

titel uit die jaren te gebruiken, poogden later andere jongeren weer op te bouwen. De oorlog in Spanje, die het begin was van de huidige, verschafte hun de aanleiding hun laatste tekens te geven.

Na de Spaanse oorlog weten we het verder niet meer. Het is niet overdreven te zeggen dat we een periode van geestelijke verduistering doormaken in Europa. De huidige oorlog is niet, zoals de vorige, een tijd van artistieke scheppingskracht. En het enige dat we kunnen doen is rekenen op onze ervaring van toen en van nu, in afwachting van de dageraad die onafwendbaar zal lichten. Het enige dat we kunnen doen is praten met bekende en onbekende kameraden; letten op hun boodschappen en die van onze geestelijke voorouders; ons bewustzijn reinigen van vergankelijke illusies; geloven dat een zo groot lijden als het huidige ons alleen maar naar een grote opstanding kan voeren; gereed proberen te staan om ons haar waard te betonen; en onze plicht doen - *gedicht van de plicht* noemde Solomós een van zijn grote gedichten. Die opstanding kan niet anders zijn dan die van het leven van de mens, in de diepste zin van het woord. En als zodanig zal zij een eind moeten maken aan de wreedheden, de muilkorven, de gevangenissen, het gehuichel. Zo zal het moeten zijn, óf alles was we nu doormaken zal, helaas, vergeefs zijn; zo zal het zijn, of de wereld zal vervallen zijn in een toestand van algehele schijndood. En als gebeurt waarin we geloven en waarvoor we strijden, dan is het heel waarschijnlijk dat in ons vaderland, waar voor het eerst de menselijke waarden het licht zagen, de verlichte en ontwikkelde mensen zullen begrijpen, juist omdat zij werkelijk verlicht en ontwikkeld zijn, dat de ontwikkeling van hun ziel veel baat zal kunnen vinden bij een werk als dat van Makryjánnis, dat, zo geloof ik, het bewustzijn is van een heel volk - een kostbaar testament.

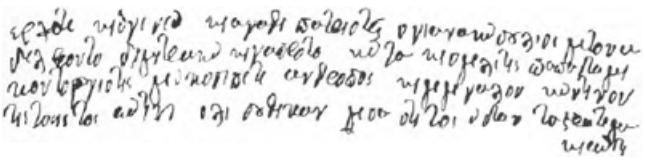

*Fragment uit Makryjánnis' handschrift*

## Een Amsterdamse Griek in de pruikentijd

***B.J. Slot***

Toen Diamandis Koraís, 79 jaar oud, in 1829 een korte autobiografie schreef in Parijs, was hij een geleerde van internationale faam en ook de erkende intellectuele leider van de Griekse onafhankelijkheidsbeweging.

In zijn autobiografie haalt hij de herinnering op aan zijn jeugd in Smyrna, waar hij tegen 1770 met de predikant van het Nederlandse consulaat, Bernard Keun, in contact kwam. De Nederlander wilde Nieuw-Grieks leren, de Griek Latijn. Keun was niet de eerste de beste; hij was een ontwikkeld man met progressieve ideeën die nog op zijn oude dag gekozen werd tot lid van de zeer verlichte Hollandse Academie in Haarlem.

De vader van Koraís was koopman, al in 1747 deed hij zaken met Nederland. Tegen 1772 stak de oude Koraís geld in het grote koopmanshuis Stathi Thomas & Co in Smyrna en Diamandis werd door deze firma als hoofd voor een nieuwe vestiging naar Amsterdam gestuurd. Daar woonde hij van 1771 tot 1778. Koraís zelf schrijft heel idealiserend over zijn verblijf in Amsterdam. Hij verfraait het verhaal van zijn koopmanscarrière; nadat ik een aantal documenten over de handelszaken van Koraís in Nederland had ontdekt, heb ik daar elders het een en ander over rechtgezet.

Belangrijker voor de geschiedenis is dat Keun hem aanbevelingsbrieven had meegegeven voor Adriaan Buurt, de geleerde lievelingspredikant van het Amsterdamse patriciaat. Diens vrouw, Josina Carolina van Lynden, was adellijke feministe avant la lettre, die de deftige jongedochters onderwees in de logica. Ze publiceerde zelfs een korte handleiding voor dat vak. Buurts eigen catechesatie schijnt goeddeels uit wiskunde en natuurwetenschappen bestaan te hebben. Kortom: dit waren verlichte mensen, heel anders dan de geborneerde, half-mystieke, doctrinaire fanatici die onder de Grieken de theologie beoefenden. Koraís, in zijn jonge jaren bepaald geen evenwichtig type, vereerde het echtpaar Buurt bovenmate en keerde zich radicaal af van de Griekse theologen.

Maar de jongeheer Koraís was niet naar Amsterdam gekomen om er met beschaafde representanten van moderne denkwijzen te discussiëren. Hij moest er geld verdienen met de import van ka-

toen en export van laken en koloniale waren. Hij moest leven in de enge kring van een tiental Griekse immigranten die in Amsterdam zoveel mogelijk hun traditionele levensstijl volgden rond hun kerkje aan de Oudezijds Voorburgwal. De *pappás* die ze uit Griekenland hadden laten komen was maar halfgeletterd en zeker geen heilige. De Amsterdamse Grieken waren soms rijk (een van hen, Stefanos Isaíou, alias Etienne d'Isay, was op weg een van de rijkste Amsterdamse kooplieden te worden), maar nog allerminst geïntegreerd in de Amsterdamse samenleving. Ze waren fanatiek gehecht aan de gewoonten van thuis en bang voor het leven in de slechte wereldstad. Een van hen, Joannis Pringkos, alias Jan Brink, had intellectuele interesse, maar op een heel ouderwetse manier.

Twee Griekse tijdgenoten van Koraís in Amsterdam hebben tamelijk uitvoerige herinneringen nagelaten over het leven in het Griekse ‘ghetto’. Joannis Pringkos' aantekeningen zijn een getuigenis van verlangen van de thuis onder Turkse onderdrukking levende Grieken naar een eigen welvarende vrije staat zoals de Nederlandse.

De ander, Stamati Petro, was als klerk door Stathi Thomas met Koraís meegestuurd. Hij ontpopte zich als een spion die in geheime brieven Stathi en vader Koraís inlichtte over Diamandis' wandaden. De brieven werden later ontdekt en in 1891 uitgegeven. In 1976 verschenen ze in een fraaie nieuwe uitgave als *Brieven uit Amsterdam.* Deze brieven geven niet alleen een wat vertekend beeld van Koraís, maar ook heel persoonlijke indrukken van de culturele botsing tussen de Griekse immigranten en de Nederlandse samenleving.

Stamati, een vrome boerenjongen van het eiland Patmos, en Diamandis, de rijke koopmanszoon uit de grote stad Smyrna, lagen elkaar niet. Koraís, die altijd heel fraai heeft kunnen schelden, schrijft als volgt over hem in een brief aan een handelsrelatie: ‘...Hij is een bigot stukje bijgeloof, een bekrompen mannetje, een gemene dwerg, in één woord, een “Albanees” van 't soort dat het een doodzonde vindt als je (God vergeve het me) een wind in de kerk laat, maar dat er niets op tegen heeft om tweedracht te zaaien in een huwelijk. Ik begreep wat voor eentje 't was al de eerste keer, toen we in 't schip waren en hij z'n weerzinwekkende poten ontblootte en zo vóór mij tegen de wand leunde...’

Stamati kon beter rekenen dan schrijven. Zijn klaagzangen

over zijn directe chef aan de baas in Smyrna schrijft hij zoals hij praat: een en al breedsprakige jeremiades. Voortdurend huilt hij of kan hij niet slapen van verdriet. De jongeheer Koraís schijnt tegen de oudere Stamati tamelijk arrogant en vlegelachtig te zijn opgetreden. Bovendien was hij uiterst ontvankelijk voor invloeden van buiten. Hij kwam als vrome conservatieve Griek uit Smyrna en begon met bezwaren te maken tegen de eerste aarzelende aanpassingen van de Grieken aan de Nederlandse cultuur. Die periode duurde maar heel kort. Onder invloed van de Amsterdamse jeunesse dorée ging hij ook de mooie jongen spelen, en dat was een schok voor zijn landgenoten. Hij overtrad de normen van het ghetto door zich fatterig uit te dossen, naar de Waalse kerk te gaan en met Amsterdamse meisjes te vrijen. Hij liet zich ook inschrijven als poorter van de stad Amsterdam. Daarnaast vertelt Stamati nog indianenverhalen over stommiteiten die Koraís als koopman beging, maar uit Nederlandse bronnen blijkt dat die verhalen sterk overdreven zijn.

Het schijnt in de woning aan de Oudezijds Voorburgwal 65 vaak een hel geweest te zijn met al het geruzie. Ik citeer hier wat uit de brieven van Stamati. Eerst over de levenswijze.

‘In het begin wilde hij zijn kalotje niet afzetten, hij wilde zijn snor niet afscheren, maar nu gaat hij iedere dag naar de pruikenmaker die dan een uur met hem bezig is. Wanneer iemand komt om met hem te praten moet die eerst wachten tot hij zijn pruik op heeft, dan kunnen ze praten. Wanneer hij naar de Beurs moet, kleedt hij zich niet eerder aan dan half twaalf of zelfs half één; altijd heeft hij een spiegel, een schaar en een borstel onder handbereik, net als een “yoe-fraoe” (de Nederlander zal in dit merkwaardige Griekse woord ons “juffrouw” herkennen)... Zijn hoed moet U zien, dat is iets voor 'n Franse comediant. De strikken van zijn schoenen draagt hij niet zoals andere kooplui, maar hij aapt z'n klerk na die ze dwars op de voet heeft...’

‘...Zijn pa laat hij met zijn brieven geloven dat zoonlief in Holland heilig geworden is, maar die weet niet dat er twee of zelfs drie weken voorbijgaan dat hij niet in de kerk komt, en als hij gaat komt hij aan het einde van de liturgie binnen...’

‘...Eerst zei hij dat het een zonde was voor Christenen om schilderijen met afbeeldingen van vrouwen in huis te hebben, en nu is hij naar een veiling gegaan, kocht er zelf en hing ze in de “seïkamara” (= zijkamer).’

Erger wordt het nog wanneer Koraís verliefd wordt op de dochter van de buurman die tevens hun huisbaas is. Deze buurman, Pierre Geraud, is een koopman uit Perpignan die in geleerde kringen verkeert.

'...Wat z'n liefde tot de dochter van de huisbaas betreft, dat gaat nog steeds door en dat wordt ook nog erger. Ik heb U al geschreven dat hij haar in huis laat en dan sluiten ze zich op in de kamer en daar blijven ze een hele tijd. Hetzelfde gebeurt als hij bij haar thuis komt. De ouders van het meisje laten ze dan alleen in één kamer...'

Na korte tijd sterft het arme meisje. Koraís is ontroostbaar, maar Stamati meesmuilt:

'...Ik schreef U al over zijn liefde dat ze ziek was. Nu is ze gestorven en in plaats dat meneer blij is huilt hij onophoudelijk. God heeft medelijden gehad, zowel met hem als met de ouders van het meisje: hij wilde met haar trouwen en ik laat U denken wat voor kwaad daaruit voortgekomen zou zijn...'

Een wat Victoriaanse biograaf van Koraís heeft zich verheugd met Stamati: Koraís zou voor Griekenland verloren zijn door een gemengd huwelijk. Maar het schijnt de arme Koraís erg aangeslagen te hebben. Hoewel hij als aantrekkelijk man nog vele galante avonturen gehad heeft, is het nooit meer tot trouwplannen gekomen.

Niet minder zorgen had Stamati over de relatie van Koraís met Buurt: '...Hier is hij dikke vrienden met een zekere dominee Buurt. Die leert hem wiskunde en iedere woensdag gaat hij daarheen om elf uur of half twaalf (de tijd dat een ordentelijk koopman op de beurs stond). Sinds hij met hem omgaat interesseert hij zich niet meer voor de kerk. Ik heb zelfs gehoord dat de vrouw van de dominee hem met een familielid van haar wil laten trouwen. Daarvan ben ik niet zeker, ik hoorde het pas een paar dagen geleden. Vaak gaat hij met de dominee wandelen en hij neemt dan de sleutel van het kantoor mee. Als iemand komt om wat koopwaar te bekijken moet ik zeggen dat hij morgen terugkomt. Vorige week kwam de dominee en nam hem mee om een kabinet te gaan bekijken dat te koop was en hij kocht ook nog een skelet. Hij zag dat de dominee allerlei curiositeiten heeft en hij schijnt zelf ook een curiositeitenkabinet te willen inrichten. Hij heeft zijn hoofd niet bij de zaken...'

'...Voor dominee Buurt heeft hij meer verering dan voor de H.

Joannes Chrysostomos en naar wat ik zie ben ik bang dat hij hem van zijn geloof laat afvallen. Ik heb gehoord dat ze hem gezegd hebben dat hij zou moeten trouwen; als hij 't meisje neemt dat zij willen, dan moet hij protestant worden!...'

De stijl van Stamati's brieven is heel levendig maar de sfeer erachter is muf. Eerst geld verdienen, dan naar de kerk, kijk uit voor de slechte stad en 'kijk uit voor de Hollanders, want die zijn niet te vertrouwen'.

Stamati is verre van gelukkig met Koraís' intellectuele bezigheden. Als enige Griekse koopman van zijn tijd schrijft Koraís prachtig semi-klassiek Grieks en hij is heel kritisch over zijn minder schoon schrijvende broeders. Stamati is het daar niet mee eens:

'Hij wil dat alle commissionairs geleerden zijn en dat ze zonder fouten schrijven. Wanneer hij brieven krijgt van relaties hoor je niets dan gepraat dat ze ongeletterden of ignoramussen of boerenknuppels zijn. Hij doet net of hij niet daar (in Smyrna) geboren is en alsof de handel een Academie is. De koopman kijkt niet of iets goed of verkeerd gespeld is, maar hij let op z'n winst en de rest kan hem niets schelen.'

Met de handel van Koraís liep het tenslotte slecht af, hoewel niet zo slecht als sommige van zijn vijanden later beweerden. De afloop was trouwens minstens evenzeer te wijten aan de operaties van Stathi Thomas. Zijn laatste jaren in Amsterdam was Koraís heel arm. Hij verliet Nederland in miserabele toestand in 1778. Na wat omzwervingen kwam hij in Montpellier terecht waar hij in de medicijnen promoveerde op een proefschrift over Hippocrates. In 1788 ging hij naar Parijs en leefde daar wat van de hand in de tand met het maken van edities van klassieke teksten en vertalingen.

Tijdens de Franse revolutie groeit zijn politieke interesse. Hij wil dat Griekenland vrij wordt van het Turkse juk. De Griekse kerk heeft de idealen van de Franse revolutie veroordeeld in een *Vaderlijke Leerrede* en hij valt die veroordeling aan in een pamflet, de *Broederlijke Leerrede.* Dit pamflet dat op bijbelplaatsen en klassieke auteurs, niet op Griekse kerkvaders gebaseerd is, ademt de sfeer van het Nederlandse milieu waar hij zoveel geleerd heeft. Enkele jaren later volgen de *Oorlogstrompet*, een duidelijke aansporing tot bevrijding der Grieken, en een Griekse versie van de Marseillaise. Het Europese publiek licht hij in over de manier waarop

de Grieken hun plaats in de Europese beschaving hernemen in een Frans pamflet.

In opdracht van Napoleon hielp hij bij het maken van uitgaven van klassieke auteurs, maar hij hield afstand van deze tiran en weigerde een baantje als censor. Steeds meer houdt hij zich bezig met het hervormen van de Griekse taal: het klassieke Grieks moet de basis zijn, maar elementen uit de volkstaal worden opgenomen. Hij voert een levendige briefwisseling met filologen en andere geleerden en ook met geïnteresseerde Grieken. Buitenlanders probeert hij voor de Griekse taal te interesseren, ik noem hier slechts de grote Nederlandse wiskundige Van Swinden.

Toen in 1821 tenslotte de Grieken tegen de Turken in opstand kwamen steunde hij de Griekse zaak in woord en geschrift, maar hij was inmiddels een oude man en hij kon niet meer actief deelnemen. Hij stierf in 1833 in Parijs, 84 jaar oud.

De kern van Koraís' ideologie was de ontwikkeling van de nationale taal, maar dat niet op de romantische manier waarop vele tijdgenoten de herleving van allerlei Slavische talen nastreefden. Voor hem is het herstel van de Griekse taal nodig om Griekenland weer aansluiting met het Westen te geven; de bombastische literaire stijl die door de Griekse intellectuelen gehanteerd werd is voor hem de taal van de onderdrukking door Turkse Oosterlingen. Wanneer de Griekse taal weer verbonden is met het klassieke Grieks, dan komen de Grieken uit het ghetto en kan het streven naar Griekse onafhankelijkheid in Europa gerespecteerd worden.

Zijn radicale afwijzing van het Byzantijnse verleden en zijn naar een tamelijk vrijzinnig protestantisme neigende godsdienstige opvattingen met een duidelijke voorkeur voor ethiek boven dogmatiek, wijzen nog steeds naar de invloed van klassiek geschoolde Nederlandse predikanten met verlichte ideeën. Hij heeft zelf enige malen heel nadrukkelijk op de rol van zijn Nederlandse leermeesters bij zijn vorming gewezen. Heel kort en krachtig in een brief uit 1786:

‘...Tweede weldaad van God in mijn leven: dat ik een zo menslievend persoon als de dominee (Keun) ken, die mij al de middelen heeft verschaft om mijn onwetendheid op te heffen.

Derde weldaad: de reis naar Holland, waar ik wijze mensen kende, waar ik de ballast van de minne grammatici afwierp en begon de Griekse schrijvers te bestuderen op een heel andere manier...’

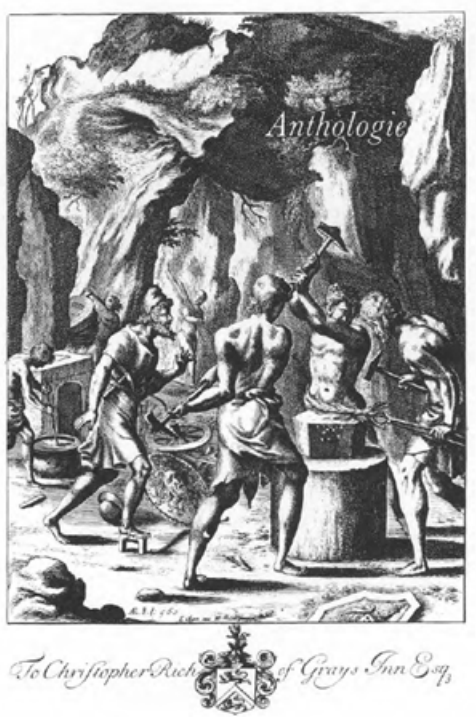
Anthologie
To Christopher Rich of Grays Inn Esq

## Venus intervenieert
## *Vergilius*
## *(Vertaling Joost van den Vondel)*[*]

Maer Venus[1)], zijn moeder, niet te vergeefs verschrickt en ontstelt, om het vreesselijck oproer en de dreigementen der Laurentijnen, spreeckt Vulkaen, haren gemael, aldus in de goude slaepkamer aen, en ademt met hare woorden hem een goddelijcke liefde in het harte: terwijl de Koningen van Argos vast het verwezen Pergamum, en de sloten, die van 's vyants handen mosten in brant gesteken worden, verdelghden, verzocht ick by u voor de verlege Trojanen geene hulp, nochte geene wapens met uw eige handen kunstigh gewrocht; nochte ick woude, o mijn liefste beddegenoot, u niet te vergeefs om uwen arbeit vergen; hoewel ick zeer in Priaems kinderen gehouden was, en menighniael Eneas groote zwaricheit beschreide. Nu sloegh hy zich door Jupijns gebodt op den bodem der Eutulen neder: weshalve ick, de zelve moeder, ootmoedigh uwe heilige Godtheit om wapens voor mijnen zoon koom bidden. Nereus dochter[1)], Tithons echtgenoot, kon u wel door hare tranen vermorwen. Let eens hoe vele volcken aenspannen, hoe vele steden met geslote poorten den degen, ten bederve

* *Dat Vondel een verbluffend rijk en beeldend proza schreef, is niet algemeen bekend. Het blijkt uit zijn Vergilius-vertalingen in proza (Herderszangen, Lantgedichten, Eneas), gepubliceerd in 1646 met een opdracht aan Constantijn Huygens, die zich de eer hoffelijk liet welgevallen, al was Vondel sinds zijn overgang naar het katholicisme, in 1640, officieel uit de gratie. (Hooft reageerde koel op een presentexemplaar.) In 1660, toen Vondel al over de tachtig was, verscheen zijn complete Vergilius in rijmende alexandrijnen, maar in menig opzicht is de prozaversie frappanter en verrassender. De wijze waarop Vondel vertaalt hoe de Trojanen na het Griecks verraet van dollicheit vervoert, over al de zee gesolt, verdrietig van omsuckelen, na veel oorlooghs en afgeslaeft van bekommernissen, tenslotte Rome grondvesten, geeft een prachtig beeld van de stilistische mogelijkheden van het nog zo in de groei verkerende zeventiende-eeuwse Nederlands Liever dan een selectie van pittoreske passages kozen wij een aaneengesloten fragment, Boek VIII (370-613), waarin Venus (de Teelgodin) haar zoon Aeneas te hulp komt De gebruikte editie is die van Jacob van Lennep (c. 1860), voorzien van verklarende noten en hier in facsimile afgedrukt. De gereproduceerde gravure van W. Hollar is een passende illustratie bij dit fragment, die laat zien hoe Vulcanus zijn Cyclopen aan het werk zet. (PV)*

1) Middelerwijl verght Venus Vulkaen om wapens voor Eneas, en streelt hem, die van hitte begint te blaecken, en te gloeien, gelijck blixem en weerlicht in de wolcken. *Kantteekening der oude uitgave.*

1) *Nereus dochter:* Thetis, ten dienste van wier zoon Vulkaan een wapenrusting smeedde.

van my en den mijnen wetten. Zoo spraek de Godin, en streelde en omhelsde met hare sneeuwitte en zachte armen hem, die vast wanckelde, en terstont naer zijn gewoonte begost te blaeeken, en d'oude hitte door zijn mergh en vermoeit gebeente voelde glyen en gloeien: eveneens gelijck de gloeiende blixem, in de wolcken met donder uitberstende, door de schitterende lucht voortslaet, en weerlicht. Zijn ega vermaeckt met dit bedrogh, en wel wetende datze schoon was, merckte dit[1)]. De vader, door een eeuwige minne aen haer verbonden, sprack toen: waerom dit zoo verre gehaelt? o Godin, waer is uw betrouwen op my gebleven? Had ghy eertijts zulck een zorge voor uwe Trojanen gedragen, ick hadze toen al van wapenen konnen voorzien; nochte d'almaghtige vader, nochte het nootlot verboden dat Troje langer staen, en Priaem noch tien jaren te lijve zou blijven: En zoo ghy nu ten oorloogh toerust, en dat uw meening is; al wat ick met mijne kunst en zorghvuldigheit kan te wege brengen; al wat van yzer en gesmolten elektrum[1)] kan gewrocht worden; en wat vier en hamer vermagh, dat is voor u ten beste: smeeck niet, gelijck of uwe schoonheit my zoo veel niet waert waere. Zoo sprekende omhelsde hy haer met al zijn hart, en in den schoot zijner egade smeltende, viel allengs zacht en zoet in slaep.

Daer na, toen de nacht nu zijn halve ronde gedaen had, en d'eerste slaep over was, rees de Viergodt[2)] om te gaen smeden, ten zachten bedde uit; zoo wacker en eveneens, gelijck een vrouw, die slechts by den spinrock en Minerves hantwerck levende, eerst vier en doove kolen uit d'assche oprekent, by nacht aen het werck valt, en hare dienstmaeghden, by de lamp, met de lange take bezigh houdt, om haer huis eerlijck[3)] voor te staen, en haer kleene kinders op te trecken[4)], Ter zijde aen Sicilie, en het Eolische Lipare rijst een eilant, met

1) Vulkaen door haren wellust vermaeckt, belooft haer met wapenen te voorzien, rijst 's morgens op, zoo wacker gelijck een noodruftige vrouw, die by den spinrock moet leven: hy komt in zijn smitse, en beveelt de wapens te smeden. *Kantteekening der oude uitgave.*

1) *Elektrum:* metaal.
2) *De Viergodt:* Vulcanus.
3) *Eerlijck:* met eere.
4) *Op te trecken:* op te voeden.

zijn roockende rotsen steil om hoogh, waer onder de Reuzespelonck en holen van Etna door hun uitgebarrende[1] schoorsteenen donderen: men hoort 'er zoo vreesselijck op aenbeelden smeden, dat al de spelonck op den klanck wedergalmt: de staele voncken vliegen door het hol, dat het snort, en het vier hijght in de smitsen. Dit is Vulkaens winckel, en het lant heet Vulkaens lant. De Viergodt daelde toen uit den hemel herwaert neder. De Reuzen, Brontes, Steropes, en Pyraknion, met naeckte armen, smeedden vast het yzer, in het ruime hol. Zy hadden alreede den blixem, waer mede de vader dickwils, over al de lucht op d'aerde blixemt, met hunne vuisten gesmeet, en ten deele gepolijst; een deel was noch onvolwrocht. Zy hadden 'er aen gesmeet drie gedraeide hagelstralen, drie natte waterstralen, drie roode vierstralen, en vliegende wintstralen: nu mengdenze schrickelijck weerlicht, en gedreun, en schrick, en gramschap, die met vier en vlam uitberst, in hun werck. Elders haddenze het drock met den wagen en vlugge wielen van Mars, waermede hy volck en steden in rep en roer zet; en zy polijsten om strijt het wapen van de verbolge Pallas, de schrickelijcke rondas, gezoomt met geschubde slangen en goude adderen, aen een gevlochten; en Meduze zelf verdraeide noch, op de borst der Godin, haer oogen, en afgesneden hals. Ghy Reuzen van Etna, zeit hy, wech met al dit werck; staeckt den begonnen arbeit, en luistert naer my. Ghy moet voor eenen dapperen man wapens smeden: stelt nu al uwe krachten te werck: rept nu uwe handen: toont nu al wat de kunst vermagh: haest u, zonder vertreck[2]. Meer sprack hy niet: maer zy luiden het werck gelijckerhant by lotinge verdeelende, vallen 'er alle te zamen strax op aen: het gesmolten gout en koper vloeit by beken, en het bloetdorstige metael wort in den grooten oven gesmolten. Zy gieten eenen geweldigen beuckelaer, die alleen tegens al het geweer der Latijnen scheutvry en zeven ronde platen dick is. Anderen snuiven de lucht uit en in met windtachtige blaesbalgen: anderen steken het kissende metael in den koelback. Het hol klinckt en rammelt van ambeelden, die hier staen.

1) *Uitgebarrende:* uitgebrande.
2) *Zonder vertreck:* zonder uitstel.

Zy houden onderling slagh, uit alle hun kracht, en keeren de staef met de tange om en wederom.

Terwijl de vader van Lemnos dit werck vast op de kust van Eolie aen dreef[1)], zoo weckten het voetzame licht en de vogelzangk, 's morgens binnen het dack, Koningk Evander in het laeghgebouwde hof op. d'Oude man rijst, treckt zijnen lijfrock aen, bint de Tyrrheensche zolen aen zijne voeten, hangt daerna den Tegeeschen degen met den draeghbant over zijn schouder op de zijde: het panthersvel hangt van de slincke schouder, over zijn rechte zijde. Een paer lijfschutten[1)] treden vooruit den hoogen drempel af, en de honden volgen hun meesters voetstappen. De helt noch gedachtigh aen zijn gespreck, en beloofde schenckaedje, teegh alzoo naer de kamer en het vertreck van Eneas, zijnen gast, die zoo vroegh op was als hy. Pallas, de zoon, vergezelschapte zijnen vader; gelijck Achates Eneas. Te zamen gekomen, gevenze elckandere de hant, zetten zich midden in het hof neder, en geraecken endelijck openhartigh in gespreck: de Koningk begint aldus: overtreffelijcke Vorst der Teukren, die my hoop geeft, dat het met den staet en het Rijck van Troje noch niet gansch omgekomen is, zoo lang ghy behouden zijt; luttel krachten schieten ons over, om zoo groot een naemhaftigheit in den oorloogh de hant te bieden: van dezen kant worden wy van den Tuskaenschen stroom belegert: van dien kant benaeuwt ons de Rutuler, en rammelt met zijne wapenen om onze vesten. Maer ick ben uit, om u een leger, bestaende uit geweldige volcken van maghtige landen, toe te stieren; een onverwachte slaghboegh[2)], waer van ghy u dienen kunt. Grhy komt, als van 't nootlot geroepen, te rechte tijdt hier. Niet verre van hier wort de stadt Agylle bewoont, van oude steenen opgebouwt, daer eertijts het strijtbare volck van Lydie zich op het Hetrurische geberghte nedersloegh. Daer na heeft Koningk Mesentius haer, die vele jaren bloeide, trots en wreedelijck met zijne wapenen onder zijn heerschappy gedwongen. Wat

1) Terwijl men hier voortvaert rijst Evander op, ontschuldight zijn onvermogen, wijst Eneas naer Tyrrhenie, om zich met dat leger te stercken, en belooft zijnen zoon mede te zenden. *Kantteekening der oude uitgave.*
1) *Lijfschutten:* lijfwachten.
2) *Slaghboegh:* wending van het lot.

wil ick d'onmenschelijcke moorderyen en gruwelijcke stucken des dwingelants ophalen! De Goden zetten 't hem en zijnen nakomelingen betaelt. Ja hy druckte oock dooden en levenden lijf aen lijf op een, en bondtze handen op handen, en aenzicht tegens aenzicht, (een zeker slagh van pijnigen) en moordeze alzoo deerlijck, met een langkzame doot, en arm in arm, zoo datze van etter en vuil bloet vloeiden en verstoncken. Maer de burgers endelijck verdrietigh om zijn dolle schelmeryen, omcingelen al gewapent hem, en zijn hof, brengen zijne mackers om hals; en bestormen het palais met brandtuigh. Hy onder de dooden ontglippende, vlughte naer 't gebiedt der Rutulen, en beschutte zich door de wapens van Turnus, die hem het hooft ophielt. Weshalve het gansche Hetrurie uit rechtvaerdige verbolgenheit op de been geraeckt, gewapenderhant den Koningk, op staenden voet, ter straffe vorderde. Ick zal, o Eneas, u ten veltoverste over zoo menigh duizent mannen zetten: want alree grimmelt het, al den oever langs, van schepen, en zy bevelen met de standaerden voort te trecken. De bedaeghde Offervinder, spellende het geen hy te gemoet ziende, houdtze door deze rede noch op: o uitgeleze jeught van Meonie, bloem en puick der oude geslachten, die door een rechtvaerdige wraeck en gramschap, by Mesentius berockent, dien dwingelant te keer wilt; geen Italiaen is maghtigh zulck een dapper volck onder het juck te brengen: zoeckt uitheemsche Oversten. Het Hetrurische heir door der Goden waerschuwingen afgeschrickt, legerde zich toen daer op het velt. Tarchon zelf zent zijne Gezanten aen my, en rijckskroon en scepter, en stuurt my de Koningklijcke mercktekens, op dat ick in het leger zou komen, en het Tyrrheensche Rijck aenvaerden: maer nu ick van ouderdom maghteloos en traegh ben, en het bloet koudt is, ontraden my de jaren deze heerschappy; en mijn zwackheit komt te spade, om iet dappers uit te voeren. Ick zou mijnen zoon wel hier toe opmanen, indien hy niet uit een Sabijnsche vrouwe geboren, dat lant een deel van zijn vaderlant rekende. Ghy, wien het nootlot, van wegen uwe oude[1)] en afkomst, dit toelaet, en van Goden wordt aengezocht; ga hene, o kloeckmoedige Vorst der Trojanen en Italianen. Ick zal mijnen Pallas, den toeverlaet en troost mijnes ouderdoms, met u zenden: onder

1) *Oude:* leeftijd.

uwe meesterschap zal hy den lastigen oorlooghshandel, en in den oorloogh harden leeren: hy spiegele zich aen uwe dapperheit, en leere u van jongs op eeren. Ick zal hem twee hondert Arkadische ruiters, het uitgelezen puick der jeught, byzetten, en Pallas zal 'er oock zoo vele op zijnen naem voor u werven.

Naulix sprack hy dit, of Eneas, Anchises zoon, en de getrouwe Anchates lieten hun hooft hangen van droefheit, dewijlze in hun gemoedt overdochten vele zwarigheden, die te hardt vielen, had Venus uit den helderen hemel niet een teken gegeven: maer onvoorziens quam 'er een weerlicht met eenen donderslagh uit de lucht flickeren; en alle dingen schenen haestigh overhoop te tuimelen, en de Tyrrheensche klaroen in de lucht te klincken. Zy zien opwaert, en het donderde weder vreesselijck slagh op slagh. Zy zien in eene wolck, in het heldere geweste des hemels, by klaer weder, wapens schitteren, en tegens elckanderen knarssen. Anderen stonden verbijstert van zinnen: doch de Trojaensche helt kende dien klanck, en docht aen de beloften der Godinne, zijne moeder[1)]. Toen sprack hy: beleefde Koningk, zeker onderzoeck niet eens wat deze voorspoken beduiden. Ick worde van den hemel verdaghvaert om te vechten: de Teelgodin[1)], mijn moeder, beloofde datze, zoo de krijgh begost aen te gaen, my door dit teken zou waerschuwen, en de wapens van Vulkaen gesmeet, uit de lucht te hulpe zenden. Och, hoe groot een neerlaegh zien d'ellendige Laurentijnen te gemoet! o Turnus, hoe dier zult ghy het my boeten! o vader Tyber, hoe vele schilden en helmen en lichamen van kloecke mannen zult ghy met uwen stroom omwentelen. Zy mogen wel slagh zoecken te leveren, en het verbont breken. Aldus sprekende, rijst hy uit den hoogen troon, en ontvonckt eerst het vier, dat op Herkules altaren gedooft lagh, en genaeckt vrolijck de kleene Huisgoden, en den Haertgodt, 's daeghs te vore ingewijdt. Evander en de Trojaensche jeught slaghten beide, volgens 't gebruick, uitgeleze schapen. Daer na gaet hy naer de schepen, en bezoeckt de maets weder: waer uit hy de braefste en beste soldaten kiest, om met hem

1) De Helt verneemt zijn moeder. *Kantteekening der oude uitgave.*
1) *De Teelgodin:* het Lat. heeft: *diva creatrix:* d.i.: ‘de scheppende, de alles voortbrengende Godin.’

te trecken; en stuurt d'anderen te water af, die met den stroom zachtelijck nederdrijven, om Askaen zijn vaders wedervaren en gelegenheit te bootschappen. Men geeft den Teukren paerden, om naer het Tyrrheensche lant te reizen; aen Eneas een' uitmuntende ros, behangen met een dekkleet van een rosse leeuwshuit en zijn vergulde klaeuwen.

Terstont vlieght het gerucht over de kleene stadt, dat de ruiters haestigh naer de grenzen des Tyrrheenschen Konings draven. De vrouwen verdubbelen uit angst hare beloften, en de vrees benaeutze, hoewel 't gevaer noch verre is, en alreede beeldenze zich den oorloogh schrickelijcker in, dan die in der daet is. De vader Evander den reisvaerdigen zoon toen by de hant vattende[1)], kan 'er niet afscheiden, nochte zich zadt schreien, en spreeckt aldus: och, of Jupiter my mijne vorige jaren wedergave, gelijck ick was, toen deze hant d'eerste slaghorden onder de muren van Preneste zelf velde, zeeghaftigh den brant in eenen hoop schilden stack, en naer den Tarter[1)] stuurde Koningk Herilus, uit zijne moeder Feronie, met drie zielen, het luit ysselijck, geboren, en dienmen driemael most bevechten, en driemael nederhouwen: wien ick evenwel toen met deze vuist van alle zijn zielen beroofde, en driemael het harnas uitschudde: waer my die vorige sterckte bygebleven, ick gedooghde nu niet, dat men u, o mijn zoon, immermeer uit mijn lieve armen ruckte: nochte Mezentius, mijn naeste nagebuur, zou nimmermeer, my in mijn gezicht braveerende, zoo menigh mensch wreedelijck met den zwaerde van kant helpen, en de stadt van zoo veele burgeren ontblooten. Maer, o oppergodtheên, en Jupiter, oppervooght der Goden, ick bidde u, ontfarmt u des Arkadischen Konings, en aenhoort mijn vaderlijck gebedt. Indien uwe goddelijcke maght en het nootlot mijnen Pallas veiligh beschutten; magh ick hem levendigh weder zien, en mogen wy te zamen komen; zoo bidde ick om een langk leven; wel getroost allerhande zwarigheit uit te harden. Maer, o Fortuin, indien my eenigh zwaer ongeluck boven het hooft hange, zoo laet, zoo laet my nu dit pijnelijck leven endigen; terwijl mijn bekommering noch twijfelachtigh, terwijl de hoop van het toekomende noch onzeker is; terwijl

1) Evander neemt zijn afscheit. *Kantteekening der oude uitgave.*
1) *Naer den Tarter:* naar den Tartarus, naar de hel.

ick u, mijn lieve kint, mijn eenigh en uiterste vermaeck, noch in mijn armen hebbe; en eer een droeviger mare my het hart afstoote. Dusdanige woorden ontvielen den vader in het jongste afscheit: de dienaers droegen hem, van flaeute bezweken, binnen het hof. De ruitery was alreede door d'ontslote poorten uitgereden[1)], en Eneas en de getrouwe Achates reden onder de voornaemsten, daer na volghden d'andere Trojaensche oversten: Pallas reedt zelf midden in den troep, en muntte met zijnen veltrock en beschilderde wapenen uit; gelijck de Morgenstar, van Venus boven alle andere flonkerstarren bezint, wanneerze met de baren des Oceaens besprengkelt, haer heiligh aenschijn ten hemel opheft, en de duisternis verdrijft. De vrouwen staen op de vesten, en sidderen, en volgen de stofwolck en scharen, die in het blancke harnas flickeren, noch met hare oogen na. De gewapenden streven voort tusschen de heggen, daer de wegen allerkortst vallen. Het geroep verspreit zich, en het hoefyzer van den viervoetigen draver vertrappelt in zijne gelederen den gront, dat het stuift en davert. By den kouden stroom van Cere leit een groot woudt, wijdt en zijt door der voorouderen godtsdienstigheit heiligh geacht, en van alle kanten met holle heuvelen en donkere denneboomen omcingelt. Men zeit, dat d'oude Griecken, die den Latijnschen bodem eerst bezaten, Sylvaen, den Bosch-en-veegodt, dit woudt en eenen feestdagh toewijdden. Niet wijdt van hier hadden Tachon en de Tyrrheenschen veiligh hun leger geslagen, en men kon alreede van den hoogen heuvel al de keurbende zien, die wijt en breet over het velt uitgespreit lagh. Vader Eneas en de jeught ten oorloogh uitgelezen, begeven zich derwaert aen, en vermoeit zijnde, verquicken zich hier, en voederen hunne paerden.

Maer toen Venus, de blancke Godin, met geschencken uit de wolcken, haren zoon genaeckte, en heimelijck van verre, by den koelen stroom, in een boghtigh dal vernam, bejegendeze hem minnelijck, en sprack: mijn zoon, zie hier breng ick u de beloofde wapens[2)], die mijn man zoo kunstrijck heeft volwrocht.

1) De ruytery rijdt te poort uit, en Pallas, heerlijck opgezeten, munt uit gelijck de Morgenstar, in den morgenstont. *Kantteekening der oude uitgave.*

2) Venus brengt Eneas de beloofde wapens: hij bezichtight helm en zwaert, en harnas, glinsterende gelijck een blaeuwe wolck, van de zon beschenen: hy bezichtigt oock den beuckelaer, doorwrocht met profecyen, en Roomsche historien. *Kantteekening der oude uitgave.*

# *Light Verse*

# Vier gedichten
## *Nelis Klokkenist*

### Ook een arbeiderist

Elke dag, voor de doorbloeding
van het lichaam en het brein,
wandelt hij, wat ook een goed ding
voor de ziel zou kunnen zijn,

ware niet de stad vol mannen
fors geschouderd, sterk van hand
en vol broeken die zo spannen
om de arbeidende stand.

Stratemakers, ramenwassers,
met de bibs als toorts omhoog,
drilboorridders, trambaanlassers,
zeer verblindend voor het oog.

O, hij kan van alles krijgen:
arts en koopman, prof en klerk.
Maar zijn hart wil enkel neigen
tot de Zonen van het Werk.

En die klasse deelt haar lusten
niet met werkers van de geest.
Waar zijn hand ook moge rusten -
zeker niet om 's werkmans leest.

Zwarte machos, blonde reuzen -
al wie heeft hun schoonheid lief,
laat niets blijken van zijn keuze,
want dat maakt ze agressief.

Was hij maar een van de hunnen,
ongekuist naar geest en taal,
of een van de andere kunne.
Maar zijn lust is juist anaal.

Dus hij droomt maar, - echt het werk van
minnelijders zoals hij.
God weet wacht hem wel een werkman
in 't bestaan aan gene zij.

## Een dienstklopper

*... aan alles schuldig...* (L.F. Rosen)

Nog droom ik van de Fries bij het verhoor dat
ik lang geleê te Dokkum onderging
na een futiele snelheidsovertreding.
Díe schade regelden wij snel onderling.
Maar 't kostte me wel uren overreding
voordat de zonderling tenslotte doorhad
dat ík die Bonifacius echt niet vermoord had.

## Zomer

De winter vlucht,
het is weer mei.
Dat danken wij
aan de Partij.

(Uit de sovjet-folklore)

## Winter

Wat is het guur,
wat is het schraal!
Dat is de schuld
.....

(Uit de Westerse folklore)

## Plastische Oud-Griek
## *(Kozmá Proetkóv)*
## *(Vertaling Nelis Klokkenist)*

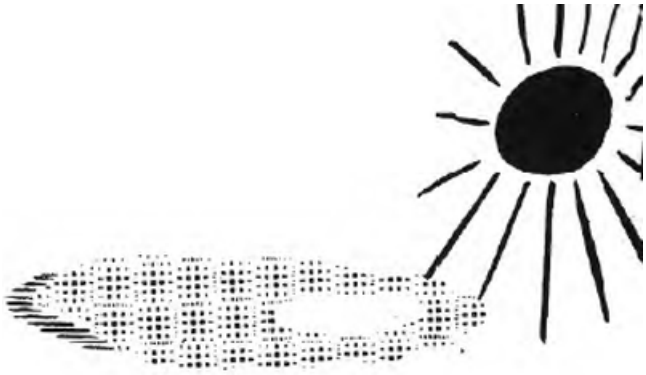

Hoe min ik u, Korè, als gij in uw hand houdt een
zonovergoten en gouden citroen
en ik 's jongelings donzige kin mag aanschouwen
tussen blankende zuil en acanthusfestoen.

Van uw prachtige chlamys vielen de zware
plooien een voor een neer naar de grond...
Zo woelt in de korf angstig zoemend de schare
om een bezeerde moederbij rond.

(1854)

## Лревни□ пластически□ грек

Люблю тебя, дева, когда золотистый
И солнцем облитый ты держишь лимон.
И юноши зрю подбородок пушистый
Меж листьев аканфа и белых колонн.

Красивой хламиды тяжелые складки
Упали одна за другой...
Так в улье, шумящем вкруг раненой матки,
Снует озабоченный рой.

*Van ‘Kozmá Proetkóv’, het gemeenschappelijk pseudoniem van de gebroeders Zjemtsjóezjnikov en de dichter, toneelschrijver en prozaïst Alekséj Konstantinovitsj Tolstój publiceerden wij in het herfstnummer 1982 al twee parodieën op Russische epigonen van Heinrich Heine, beide van de hand van deze Tolstój. Van hem is ook bovenstaande parodie op het werk van Nikoláj Sjstjerbína, een nu vergeten negentiende-eeuwse dichter die zijn totaal werkelijkheidsvreemde passie ophing aan een niet bestaand Griekenland. Dit poëtische monstrum bevat alle elementen van een ‘onvervalste’ Proetkóv: valse beeldspraak, onbegrepen clichés en een pathos dat er borg voor staat dat alles wat in poëzie maar kan ontsporen ook inderdaad ontspoort. (Red.)*

# Twee gedichten
## *Jean Pierre Rawie*

### Goed voorbeeld

*Voor Renée & Huug*

Er zijn veel dingen in het leven
die beter niet zo konden zijn:
er wordt accijns op drank geheven,
er is veel narigheid en pijn,
ik hoef hier enkel maar te wijzen
op massamoord en gonorrhoe,
op 't stijgen der benzineprijzen
en op de zorg om het milieu.
Maar wat misschien het ergste is:
er is iets met het huwelijk mis.

Vroeger was het mooi geregeld:
de liefde tussen man en vrouw
die door het jawoord was bezegeld
en tot het doodsuur duren zou,
terwijl bij niemand twijfel heerste
wie of er het gezinshoofd was;
God schiep de man immers als eerste,
de vrouw bij nader inzien pas.
Maar ach het komt mij voor sinds kort
dat er iets aan het huwelijk schort.

Mijn opa was een man van daden:
bij de geringste sinecuur
of kleine twist sloeg hij zijn gade,
want hij sloeg graag een goed figuur.
Mijn grootmoeder nam deze tikken
gemeenlijk lijdzaam in ontvangst,
zij wist zich in haar lot te schikken
en leefde van de twee het langst.
Maar mij bevangt melancholie
wanneer ik nú het huwelijk zie.

Goed, nieuwe tijden, nieuwe zeden;
men neemt het met de huwelijkstrouw
en met de duur gezworen eden
van beide kanten minder nauw,
en ik hoor menigeen beweren
dat hij er waarlijk niet om geeft
als er een huisvriend blijft logeren
terwijl hij elders nachtdienst heeft.
Ja, ik heb zelfs wel eens gehoord
dat zulks bij een goed huwelijk hoort.

Nu ben ik allerminst behoudend,
ik zie de dingen niet zo klein,
maar ik vind wel, als je getrouwd bent,
dat er dan regels moeten zijn.
En dat ik thuis die regels vaststel
is vanzelfsprekend buiten kijf:
*zij* zorgt voor aanrecht, teil en gasstel,
terwijl *ik* mijn rapporten schrijf.
Als ieder zo het zijne doet,
gaat het in ieder huwelijk goed.

Ook gun ik haar een eigen mening:
zij kijkt naar Sonja op de buis
en zweert bij de relatietraining,
de praatgroep en het vrouwenhuis.
Soms deelt zij mij daar iets van mede,
dan hoor ik haar geduldig aan -
Als and're mensen ook zo deden,
zou alles stukken beter gaan.
Ik hoop dat dit een voorbeeld is
voor menige verbintenis.

## De recensent

*Schlag' ihn tot, den Hund - er ist ein Resenzent*
*Goethe*

*Qualis artifex!*
*Nero*

Al sedert ik als kleine jongen
in de Matthäus heb gezongen
was ik graag componist geweest.
Ik had ook graag romans geschreven
als Kortooms of als Gerard Reve
waar je voor je plezier in leest.

Ook zou ik graag door mooi te verven
onsterfelijke roem verwerven,
of solo drummen in een band.
Maar ach ik kan geen mens bekoren,
men wil mij lezen, zien noch horen;
daarom werd ik Uw recensent.

Ik bedenk moeiteloos een ganse
oudejaarsavondconférence
waar Kan zijn meester in herkent.
Maar niemand wil iets van mij weten,
de deur wordt voor mij dichtgesmeten;
daarom werd ik Uw recensent.

Nu kan ik wat de andren maken
in de courant van morgen kraken,
en ieder die mij heeft miskend
en mij onwijs heeft afgewezen,
moet mijn almachtig oordeel vrezen;
daarom werd ik Uw recensent.

Natuurlijk ben ik geen groot schrijver,
ik weet, ik compenseer met ijver
wat mij ontbreekt aan echt talent.
Het is niet iedereen gegeven,
maar ja, een mens moet immers leven;
daarom werd ik Uw recensent.

# Vier sonnetten
## *Kees Stip*

### De waarmaker

Dat hij zich elke dag weer waar moest maken
deed ook hemzelf ontzettend veel verdriet.
Zo erg onwaar was hij toch waarlijk niet.
Maar als hij met het angstzweet op zijn kaken

zijn veilige geborgenheid verliet
voorzag hij bij de noot die hij ging kraken
de draak die ze voortdurend met hem staken,
waardoor hij al verschoot in het verschiet.

Veel minder groot dan hij naar waarheid was
zat hij soms in zijn tuintje in het gras
alwaar hij, ook al niet op ware grootte,
een aardbol in zijn armen hield gesloten
waarop hij toch wel eenmaal hier of daar
onwaargemaakt al waar zou zijn. Maar waar?

### De generaal

De generaal was zo ontzettend knap
dat hij aan een stuk door bleef promoveren.
Zijn sterren konden niet meer op zijn kleren,
de tussenruimte was gewoon te krap.

Handwapens stonden woest te salueren,
drietrapsraketten vielen van hun trap.
Een sterrenstralenkransje ging als klap
op elke vuurpijl rond zijn pet roteren.

Zo'n man was dat. En waar hij stond of schreed
droeg hij met waardigheid zijn eigen wurger,
zijn leed, zijn door de doodgewone burger
vermoedelijk volmaakt miskende leed:
Zijn hele lange leven bleef het vrede.
Hij was zo graag aan oorlog overleden.

## De dood en de tuinman

‘Ja,’ zei de dood, ‘ik heb het ook gelezen:
P.N. van Eyck, de tuinman en de dood.
De tuinman die zijn noodlot niet ontvlood
doordat hij vluchtte waar ik ook moest wezen.

Toen kon je nog voor iemand in zijn nood
de vrees voor de verdoemenis ontvlezen
en zo hem van zijn zenuwen genezen.
Maar tegenwoordig werk ik in het groot.

Bij stoeten haal ik blozend haast van schaamte
mensen en kinderen zo ondervoed
dat ik gewoonweg twee keer kijken moet.
Zo mager zie je zelden een geraamte.
Ze voelen al geen angst meer en geen pijn.
Ha, denken ze, daar heb je dikke Hein.’

## Vrede

Alleen maar VREDE staat er op het bord
waarmee ik wandel door de drukste straten.
Door iedereen word ik met rust gelaten
zoals je ook met rust gelaten wordt

als broodje mens tussen een paar plakkaten
met SPRINTIES ZIJN DE SCHOENEN VOOR UW SPORT,
GOD ZIET U, of WE KRIJGEN BINNENKORT
WEER MINI'S VOOR DE MAXIMALE MATEN.

Ik kreeg in Moskou op het Rode Plein
applaus, en door de paus werd ik gezegend.
Maar nooit ben ik nieuwsgieriger bejegend
dan bij een pikzwart volkje in een klein
woest stukje wildernis waar tot op heden
geen oorlog was. Daar kenden ze geen vrede.

## Doktersroman

### *Driek van Wissen*

Een grauwe stad... een trieste afbraakwijk...
een kleine woning, kleurloos en bedompt...
een jonge vrouw ligt hier nog vers voor lijk.

Goddank verschijnt haar oude vader prompt.
Hij zorgt terstond voor ziekenhuistransport:
Haar maag dient als de weerga leeggepompt.

Geen mens begrijpt waaraan het heeft geschort
(Het was zo'n lekker stuk, zo'n knappe kop) -
Het duurt twee weken voor zij wakker wordt.

Tenslotte slaat ze toch haar ogen op.
Zij vangt meteen de blik van dokter Rob...

### *Drs. P*

Tenslotte slaat ze toch haar ogen op,
Wat blijkt? (Voor mij een weet, voor u een vraag).
Zij vangt meteen de blik van dokter Rob.

Wie denkt nog aan een leeggepompte maag?
Het hart is vol, de hartstocht ongekend!
Twee zielen worden één, ziet zuster Aag.

Zij is jaloers, maar tevens competent
En zegt daadkrachtig, met een zweem venijn
Dat alles klaar is voor het lavement.

‘Waarbij u niet aanwezig hoeft te zijn.’
De dokter wordt verteerd door minnepijn.

### *Paul Lemmens*

‘Waarbij u niet aanwezig hoeft te zijn.’
Wat maakt haar zo doortastend en zo wreed?
De dokter wordt verteerd door minnepijn.

Als Aag haar zeer kordaat heeft uitgekleed
‘Ja helemaal, dat doen we hier altijd.’
Ontlaadt zich plotseling haar zieleleed.

Een vlaag van ongekende tederheid
Voert Aag tot hoge toppen van genot.
Twee monden worden één! En zij... zij schreit.

Zij wordt bemind door Rob en door een pot.
Wat wil zij zelf? Dat leest u in het slot.

### *Jos Versteegen*

Zij wordt bemind door Rob en door een pot -
Zo gaat dat... Ja, zij is een mooie meid.
Wat wil zij zelf? Dat leest u in het slot.

Zij proeft de tong van zuster Aag en schreit.
Maar daar is dokter Rob! Zij ziet hem aan,
Hij stormt al op haar af, en zij... zij bijt!

Die nacht maakt Aag een eind aan haar bestaan -
Een middelbare pot ligt vers voor lijk.
De vrouw geneest. Rob krijgt een nieuwe baan.

Een aardig dorp... een frisse nieuwbouwwijk...
Een huis, een kind... Wat is het leven rijk!

## Ikaros
## *Aldert Walrecht*

*Ikaros echter schiep zo veel behagen in het vliegen, dat hij de vermaningen van zijn vader vergat in het verlangen steeds hoger te stijgen. Maar toen hij daardoor te dicht bij de zon kwam, begon de was van zijn vleugels te smelten...*

*Ovidius: Metamorfosen*

Wie uit de doolhof van het zijn
met al zijn waren weg wil wezen,
neme wat was (je kunt het lezen):
hét middel om weer bij te zijn.

Wat was doet je gevleugeld zijn,
dit waren voert tot hoger wezen,
je ziet de zon - Zeus zij geprezen -
je komt steeds dichter bij haar schijn.

Maar steeds maar stijgend wordt wat was
van vaste stof tot slijm'rig vocht:
had je maar nooit de schijn gezocht.

Want schijn bedriegt. Je weet dat pas
als je, gekortwiekt door de zon,
neerstort en ziet waar 't zijn begon.

# *Tekeningen*

## *Jannis Tsaróuchis**

*Tsaróuchis voor een deel van zijn schilderij 'De vier jaargetijden' (1968)*

* *Voor informatie over Tsaróuchis zie Essay, zie ook pp. 50, 131, 132, 146 en achterplat.*

*Engel, 1977. Olie*

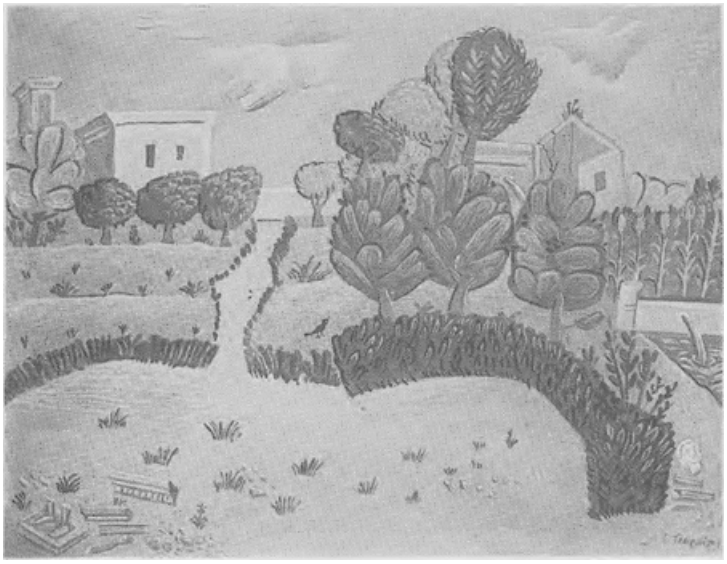

*Kifisiá, 1933. Olie*

*Matroos, 1938. Olie*

*Het Paris-oordeel, 1950. Gouache*

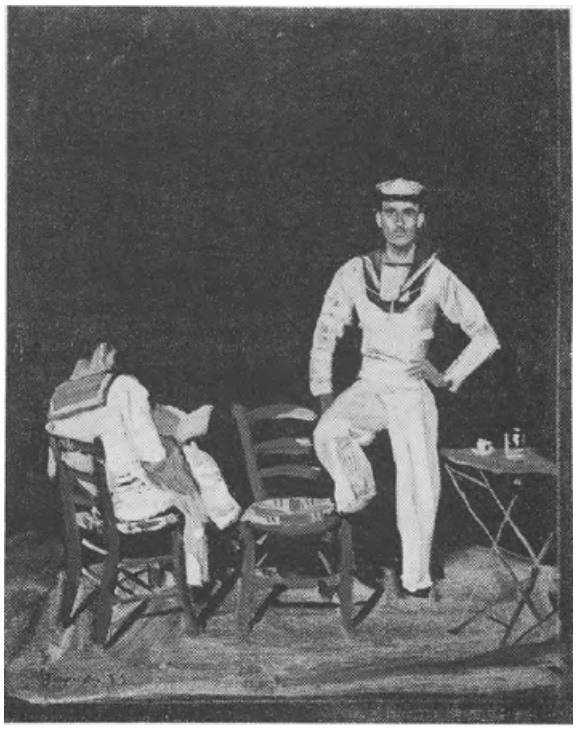

*Twee matrozen, 1955. Olie*

*Vrouwenportret, 1957. Olie*

*Matroos, 1964. Waterverf*

# *Vertaald proza*

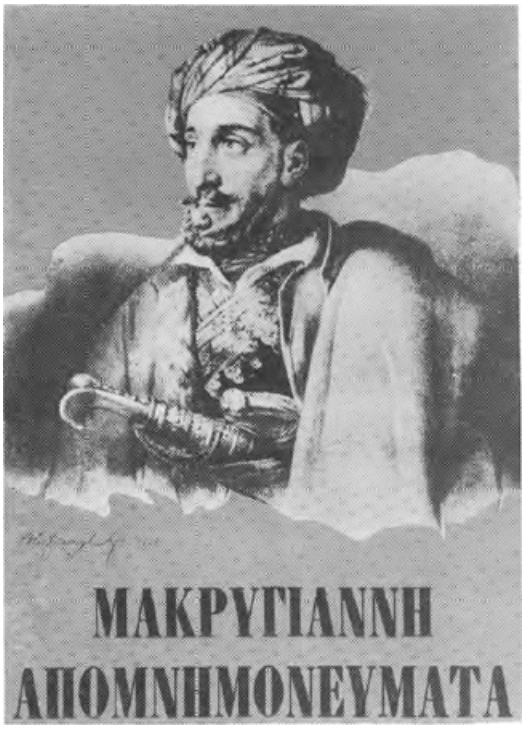


*Omslag Makryjánnis' Gedenkschriften met zijn portret*

# Fragmenten uit de *Gedenkschriften* van Makryjánnis*
# *Generaal Makryjánnis*
# *(Vertaling Wim Bakker en Arnold van Gemert)*

*In deze Gedenkschriften verhaalt ons de Griekse vrijheidsstrijder generaal Makryjánnis (1797-1864) wat hem en Griekenland overkwam in de jaren onmiddellijk voorafgaand aan de Griekse vrijheidsoorlog (1821-1827), tijdens de opstand zelf en gedurende de eerste periode (tot 1851) van de jonge Griekse staat.*

## *Het slot van de Inleiding*

Ik zal de naakte waarheid schrijven, zonder vooringenomenheid. Maar de waarheid is bitter en wie van ons kwaad heeft gedaan komt zij onwelkom voor, want het kwaad willen we én ons eigenbelang en tegelijkertijd willen we dat men ons goede vaderlanders noemt. Wel, dat gaat niet. En ook zal ik niet verbergen noch verborgen houden dat het vaderland geschaad is en te schande gemaakt, dat alles daarop uitdraait, dat het in ons wilde beesten gevonden heeft.

En de oorzaken van het kwaad zullen uitgesproken worden in geschiedenisboeken en de kranten hebben het er dagelijks over. Wat ik schrijf heeft geen betekenis. Geleerden moeten erover schrijven, niet eenvoudige, ongeletterde mensen, opdat de jongeren het zien en zij die na ons komen een grotere deugdzaamheid mogen betonen en grotere vaderlandsliefde.

Voor ieder mens betekent het vaderland en de godsdienst alles en hij moet offers brengen voor het vaderland en samen met z'n bloedverwanten als fatsoenlijke mensen leven in de gemeenschap. Want dan pas worden ze naties genoemd, wanneer ze gesierd zijn met vaderlandslievende gevoelens. Zo niet, dan worden ze genoemd schuim der naties, last van de aarde. En daarom, omdat het vaderland aan een ieder toebehoort en het de vrucht is van de

* *Zie ook de lezing van Seféris over Makryjánnis in de rubriek Essay.*

strijd van de kleinste en meest onbetekenende burger, heeft ook hij zijn belangen in dit vaderland, in deze godsdienst. Daar moet de mens niet licht over denken. Ook de geleerde moet de waarheid uitschreeuwen, als geleerde, en evenzo de eenvoudige ziel. Want een handvat heeft de aarde niet, zodat iemand haar op de rug zou kunnen nemen, de sterke niet en ook de zwakke niet. En wanneer een ieder te zwak is om een bepaalde taak op zich te nemen en in z'n eentje niet in staat is de last te dragen, en dan de anderen erbij haalt om hem te helpen, laat hij zich dan niets verbeelden en zeggen ‘ik heb het gedaan’, laat hij zeggen ‘wij’. Want wij hebben er met z'n allen de schouders onder gezet, niet één alleen. Onze notabelen, onze leiders zijn ‘Eminenties’ geworden, ‘Edelgeboren Heren’, zowel die van hier als de import, maar rust vinden ze niet.

Arm waren we, rijk zijn we geworden. Rijk waren hier in de Peloponnesus Kiamilbey en de andere Turken, rijk zijn geworden Kolokotrónis met al zijn verwanten en vrienden, rijk aan land, werkplaatsen, molens, huizen, wijngaarden en andere Turkse bezittingen. Toen Kolokotrónis en zijn makkers van Zákynthos kwamen, hadden ze nog geen handbreed grond. Moet je eens kijken wat ze nu hebben. Hetzelfde is in Roúmeli gebeurd. Goúras, Manoúris, Kritzókis, de familie Grívas, Stáikos en de rest, de familie Tzavélas, en nog vele anderen. En wat eisten ze van de natie? Miljoenen extra voor de grote diensten die ze bewezen hebben. En wat dat betreft vinden ze nooit rust: het is alles wetten en partijschappen in het belang van het vaderland. Wat het vaderland geleden heeft en zoveel mannen als er gesneuveld zijn vanwege die wetten en in het belang van die lui, heeft het niet geleden in de strijd tegen de Turken. We hebben de mensen uit hun huizen de grotten in gejaagd en ze leven daar met de wilde dieren, we hebben hele streken verwoest en geplunderd en zijn het verderf der mensheid geworden.

Dat alles is voor mij de aanleiding geweest om op m'n oude dag nog te leren schrijven, om alles op te kunnen tekenen. Ik ben een van hen geweest. Laat een ander maar over mij schrijven, al wat hij weet. Ik zal de naakte waarheid schrijven. Want ook ik heb mijn deel: in dit vaderland zal ik leven en zo zullen mijn kinderen. Want ik was jong en ik ben een kreupele oude man geworden door de gevaren die het vaderland heeft doorstaan. Vijf wonden heb ik

opgelopen op verschillende plaatsen vechtend voor het vaderland en ik ben een half mens geworden en meestal ben ik ziek daardoor, al blijf ik dan doorlopen. Ik dank God dat hij me in leven heeft gelaten en ik dank ook mijn vaderland dat het me geëerd heeft naar behoren en naar omstandigheden, en me tenslotte de rang van generaal gegeven heeft, en ik leef als mens met datgene wat God mij gegund heeft, zonder dat m'n geweten me plaagt, zonder ook maar iemand een handbreed grond afgestolen te hebben.

### *Gesprek tussen Makryjánnis en twee andere bekende vrijheidsstrijders, Odysséas Androútsos en Joánnis Goúras, op de Akropolis van Athene.*

Op een avond at ik bij Goúras en z'n familie, op de Akropolis. Hij had me speciaal gevraagd. En terwijl we zo zaten te eten, kwam Odysséas. Na een poosje ging Goúras' vrouw de kamer uit. Zegt Odysséas: ‘We hebben iets te bespreken.’ - ‘Als jullie geheimen hebben,’ zeg ik hen, ‘ga ik ook wel weg; dan zijn jullie alleen.’ - ‘Nee,’ zegt hij, ‘met z'n drieën hebben we iets te bepraten.’ Hij doet het raam open en zegt: ‘Kijk eens naar beneden, Makryjánnis.’ 't Schoot door me heen dat ze me de Akropolis af wilden gooien, en ik zeg: ‘Waarom zou ik? Ik ken de hele streek van buiten.’ - ‘Kijk,’ zei hij, ‘wat zie je?’ - ‘Huizen,’ zeg ik. - ‘En wat verderop zie je olijfgaarden en moestuinen. Dat is allemaal van ons; daarom heb ik jullie naar Athene gehaald.’ - Ik zeg tegen hem: ‘Hartelijk dank, commandant, dat je ons niet vergeet.’ - ‘Je hebt je bezit verloren,’ zei hij tegen me, ‘je krijgt het meervoudig terug. Maar om het in handen te krijgen moeten we iets doen; we moeten namelijk een stuk of twintig van die rijke stinkerds van Atheners uit de weg ruimen. Zeg jij wanneer je wilt en 't komt in orde.’ - ‘Laten we eens zien of het een goeie zaak is,’ zei ik hem; ‘we moeten er eerst eens goed over nadenken. Ik ga zo naar beneden en zonder dat een van die lui het ook maar in de gaten heeft, doe ik het volgende: jij geeft me een lijst van al degenen die je kent, en ik stuur iemand naar ze toe en laat ze een voor een bij me komen - er zijn putten zat op de binnenplaats -, ik gooi ze er een voor een in en geen van hen zal doorhebben wat er met z'n voorganger gebeurd is, noch zal iemand anders iets merken.’ - ‘Dat is een goed plan,’ zegt hij me, ‘voer 't maar uit.’ -

‘Okay,’ zeg ik, ‘ik doe 't. Maar bouwen we daarmee een vaderland, zullen we ons op zo'n manier bevrijden? Dat zijn dingen die een tiran doet en jou geen faam bezorgen. Je goeie naam gaat verloren. Men zal niet zeggen dat Goúras het heeft gedaan, en ook niet Makryjánnis. “Androútsos heeft 't gedaan,” zullen ze zeggen. Jij bent onze leider en jou zullen ze het aanrekenen. Weet je wat ik je aanraad? Neem duizend man, nee tweeduizend - en laat mij de minste zijn - en ga dan vechten voor het vaderland, om het te redden, en jij zult roem verwerven en ze zullen je een weldoener noemen, naar de naam die je hebt. Dat soort dingen wil ik dat je doet, en van de dingen die een tiran doet wil ik niet horen. En zeg dat nooit weer. Want bezit wil ik niet.’ Daarop zegt Goúras: ‘Zeg, waarom maak je 't jezelf zo moeilijk en praat je met Makryjánnis? Die wil een commissie van onderzoek instellen om de mensen in de war te brengen; hij staat aan de kant van de Atheners.’ - ‘Ik ben jullie kameraad,’ zeg ik, ‘in het goede, in de bevrijding van het vaderland. Daarvoor hebben ze al zo vaak me proberen te doden en daarvoor heb ik m'n bezit en m'n geld in de steek gelaten en heb ik nog schuldbrieven van om en nabij de 40.000 groschen. En ik die dat alles verloren heb, terwijl jullie elke maand soldij ontvangen van de burgers hier en van die van Sálona, ik zit hier in een hoekje en krijg alleen een aantekening.’

‘Ik zeg jullie eerlijk en oprecht, als jullie broeder, dat het vaderland door jullie bevrijd wordt en door jullie verloren gaat. En die commissie heb ik ingesteld om jullie roem te bezorgen; later zullen jullie dat wel inzien, het is nu nog niet duidelijk. En dit wat jullie tegen me gezegd hebben, zeg dat tegen niemand anders.’ En ik stond op en ging weg.

### *Makryjánnis, op mars in de Peloponnesus, met in zijn gevolg de rijke Sisinópoulos, die hij beloofd heeft te beschermen.*

Toen mijn mensen zagen dat de troepen van Goúras en van anderen de inwoners uitschudden en zij van mij niet mochten, toen wilden ook zij onderweg niet meer naar mij luisteren. In een dorp in de buurt van Tripótamos plunderen een aantal van hen het dorp, zonder met mij, die hun commandant ben, rekening te houden. Ik werd bang dat ze ook nog Sisinópoulos en anderen zouden

beroven en ik zo een leugenaar en woordbreker zou blijken. Tegen hen zei ik naar een ander dorp te gaan en ons op een afstand te volgen. Toen m'n soldaten het dorp geplunderd hadden en de arme inwoners huilend bij me kwamen en ik niets kon doen om ze te helpen, dat was de dood voor me.

Ik nam m'n vaandel en een stuk of twintig van m'n mensen die ik altijd bij me in de buurt had, en ging heimelijk weg zonder dat de ellendelingen van een soldaten van me het in de gaten hadden, en zo daalden we af naar de rivier. Het water stond hoog, want het was winter, rond Kerstmis; ik met m'n paard en zo ook andere sterke dieren hadden de grootste moeite eroverheen te komen. Toen de soldaten hoorden dat ik heimelijk was vertrokken, kwamen ze me achterna. Onderweg vonden ze vier Peloponnesiërs, ze nemen ze gevangen en om de beurt brachten die de helft van het leger op hun schouders de rivier over (de anderen hadden dieren en staken zo over). Nadat ze hen overgezet hadden - ook ik was aan de overzijde en had een vuur aangestoken en zat daar met m'n groep te eten -, zie ik heel die daad van tirannie die ze die vier mensen hadden aangedaan: afgebeuld hadden ze ze in de rivier, zodat ze blauw zagen van de kou - het leken wel negers! - en als dank voor het feit dat ze hen over de rivier hadden gebracht namen ze hen ook hun wapens nog af - die hadden ze namelijk bij zich - en lieten hen uitgeplunderd achter, en ze huilden als kleine kinderen en rilden van de kou.

Ik kreeg vreselijk medelijden met ze en zei tegen mezelf dat ze het beest een beest noemen, maar dat de mens erger is. Toen die mensen mij zagen, huilden ze en overlaadden me met verwijten en zeiden: ‘Toen we hoorden dat jij 't was, Makryjánnis, die langskwam, jij die 't best de discipline weet te handhaven onder je mannen, lieten we vol vertrouwen onze bezittingen waar ze waren en verstopten ze niet; en nu hebben jullie ons uitgeschud; en in de rivier hebben we bijna het leven verloren, toen we ze naar de overkant droegen; en ze hebben ons onze wapens en onze kleren afgenomen, en we rillen van de kou; we zullen nog een longontsteking oplopen.’ Ik heb de mensen verzorgd en ze gezegd me de mannen aan te wijzen die hen uitgeschud hadden. Ik besloot met ze af te rekenen. Ik beulde m'n paard af en kreeg ze te pakken plus de spullen die ze van de mensen afgenomen hadden. Ik nam ze met me mee, hen die waren uitgeplunderd en de schuldigen, en bracht ze naar het dorp waar ik de nacht zou doorbrengen. Ik laat wat

goeie stevige twijgen snijden en liet alle officieren komen. Ik zei tegen ze: ‘De meesten van jullie heb ik al vele jaren bij me. Heb ik jullie ooit zonder soldij of zonder eten gelaten? Toen we als goede vaderlanders onze plicht deden, eerden de burgers ons en voorzagen ons uit dankbaarheid van voedsel, maar bovendien uitten ze hun dankbaarheid jegens ons tegenover de regering en die betaalde ons. Toen jullie je eervol gedroegen, was ik ook jullie aanvoerder. Nu jullie echter je eigen zin gedaan hebben en het dorp hebben geplunderd, waar de mensen ons opwachtten als hun broeders, als christenen jegens christenen, hebben jullie hen van hun bezittingen beroofd, van hun dieren, en zijn jullie in het bezit van kuddes. Ik weiger jullie herder te worden: ga maar een andere aanvoerder zoeken, óf de dorpelingen komen en jullie geven hun de bezittingen van het dorp en de dieren terug, zonder dat er ook maar iets ontbreekt. En pas wanneer de dorpelingen mij daarvan het bewijs leveren, dan kunnen jullie bij me blijven. Zo niet, zoek dan maar een andere aanvoerder. En wat er ontbreekt zal ik de regering vragen het van jullie soldij af te houden en de mensen te betalen.’

Toen liet ik de inwoners van het dorp komen en die namen hun bezittingen en gaven hen persoonlijk de ontvangstbewijzen.

Daarna haal ik hen naar voren die de mensen bij de rivier hadden uitgeschud en zeg de officieren ieder van hen met z'n vijven vast te houden. Ik zou slaan. Ik haalde m'n pistolen uit de gordel en zei: ‘Wie van jullie een van degenen die hij vasthoudt loslaat of hem wil verdedigen, laat die z'n wapens pakken om het uit te vechten; dat mensen tot dieren worden in de rivier om die lui op de schouders naar de overkant te dragen en ze daarna uit dank voor hun goedheid nog uit schudden ook, dat laat ik niet passeren!’

Ik legde de vier op de grond en de anderen hielden ze daar vast. Om de beurt sloeg ik ze allemaal totdat het bloed hun van de kont droop. Ik was er nog slechter aan toe dan zij; mijn handen bloedden; ik was er nog dagen ziek van. Toen heb ik ze op de schapevellen neergelegd, ze hun maand soldij uitbetaald en hun papieren gegeven. Ik liet ze achter in het dorp om ze te laten verzorgen totdat ze er weer bovenop waren.

Vanaf dat moment, zeg ik jullie, broeders, lezers, heb ik tot op de dag van vandaag geen gemeen en roofzuchtig mens gezien. En waar mijn mensen ook maar komen, ze worden ontvangen als broeders.

### *Makryjánnis' optreden als hoofd van de burgerwacht in Athene.*

Iemand had een zak geld gestolen en de man die het kwijt was geraakt kwam bij me en noemde de dief. Ik riep hem bij me en zei hem vriendelijk het geld terug te geven en dat ik hem zijn beloning zou geven. Hij wilde maar niet bekennen; ik zette hem onder druk, maar bekennen deed hij niet. Ik zeg tegen mijn officieren: ‘Ik bind hem aan de paal en trek mijn mes als om hem te steken. Jullie vallen dan voor me op de knieën, ik geef jullie een paar klappen en zet jullie buiten het paleis zodat hij kan zien dat ik zelfs jullie, mijn officieren, sla, dat smeekbeden niets uithalen en als hij de diefstal gepleegd heeft hij die bekent.’ Zo gezegd zo gedaan; ik bond hem aan de paal, zei hem: ‘Je geeft me het geld en krijgt van mij het vindersloon, want je hebt het gevonden, niet gestolen; en dan eten we samen en je gaat waarheen je wilt.’ Hij wilde met geen mogelijkheid toegeven, bang dat bekend werd dat hij een dief was. Toen voerde ik mijn plan uit; ik gaf de officieren een paar klappen (zonder ze te verwonden), opdat hij het zou zien, stuurde ze naar buiten en deed de deur dicht; we waren nu alleen. Toen hij het mes zag flikkeren, riep hij: ‘Ik zal het gaan halen, commandant, en geef jij me dan het vindersloon!’ ‘En je loon krijg je én we zullen samen brood eten en daarna kun je gaan waarheen je wilt, wanneer ik je vrijgelaten heb; want zo heb ik gezworen.’

Hij nam de mannen van de wacht die ik hem meegaf, en ging naar een mesthoop; daar had hij het verborgen en nog smerig gemaakt ook. Ik hield me aan mijn woord en zei hem: ‘We zullen samen eten tot ik je laat gaan.’ Ik moest hem wel een dag of vijf, zes bij me houden dat hij zou inzien dat hij niet weer geld van een ander moest stelen en dat ook de anderen uit zouden kijken. De markt in Athene waar de mensen uit de dorpen en ook anderen bijeenkomen en hun inkopen doen is op maandag; de dief had ik op dinsdag gepakt; ik moest hem dus zes dagen vasthouden tot maandag.

Nadat ik het geld tot op de laatste cent ontvangen had en het had gegeven aan de man die het was kwijtgeraakt, nam ik hem mee en we aten volgens afspraak samen brood. Ik maak een kogel voor hem van een kilo of zes en schrijf op die kogel het volgende: ‘Wie wil stelen zoals meneer hier, moet hem maar eens goed bekijken; en laat hij dan maar stelen, als hij zin heeft.’ Ik hing hem de kogel met de letters erop om zijn nek, bracht hem midden op de

markt, waar de marktboog staat, gaf hem eigenhandig honderd stokslagen en liet hem een tijdlang aan zijn handen hangen - want die hadden gestolen. Ik liet hem zakken, we gingen terug en aten brood. Tegen de avond een half uur hangen en tien stokslagen en dat elke dag tot maandag. Dat was het; we aten samen, dronken als broeders, ik gaf hem geld voor de reis en liet hem gaan. In Nafplion heb ik hem ontmoet, hij nodigde me uit om samen te eten en bad voor de zielerust van mijn vader en moeder, want hij was een eerlijk mens geworden en rijk door te werken. En de winkels van de Atheners bleven 's nachts open en gestolen werd er niet meer.

### *Makryjánnis versterkt met zijn mannen een strategisch belangrijke plaats bij Nafplion, in afwachting van de aanval van Ibrahim Pasha, de aanvoerder van de Egyptische troepen.*

Toen, na alles in orde gebracht te hebben, zei ik tegen mijn mensen dat ze wat konden gaan slapen tot de middaghitte voorbij was, bang dat 's avonds het vechten zou beginnen en we het niet de hele nacht zouden uithouden; ook de Turken sliepen. Mijn mannen gingen wat rusten. Toen, om in geval van gevaar met zijn allen te sneuvelen, zonder dat iemand het leven eraf zou brengen, noch ik noch die jonge koffiehuishelden, bedacht ik dat ik ook de bootjes weg moest sturen. Want ieder van hen had er wel een paar en daarom wilden ze geen versterkingen aanleggen. Ze waren van plan, als Ibrahim naderde, aan boord te gaan en voor een deel naar Nafplion en een deel naar de eilanden te gaan. En dan zouden ook van mijn mannen er vandoor kunnen gaan en zou ook ik gevaar lopen. Nadat zij met zijn allen gegeten hadden en wijn gedronken, vielen ze in slaap. Ik ga, neem één van de mannen van de bootjes, zet hem op een kotter en zeg hem heimelijk aan alle bootjes te gaan zeggen dat ze allemaal tegelijk ervandoor moesten gaan, dat er geen een achter mocht blijven; en dat ze moesten zorgen geen lawaai te maken om niet opgemerkt te worden; dat zou ze de kop kosten. Zij wilden niets liever - alle bootjes gingen er tegelijk vandoor en gingen huns weegs. Toen ze ver weg waren, kregen ze het in de gaten. Ik deed alsof ik van niets wist en lag te slapen. Toen kwamen ze en maakten me wakker; ik schreeuw met ze mee en treur om de ramp die ons getroffen heeft. Ik zeg tegen

ze: ‘Daar lag onze hoop; die is verdwenen en we zijn in gevaar. Nu is er geen andere redding meer - iedereen werken aan zijn stelling.’ Ze verweten me dat ik hen ertoe had aangezet om de paarden te laten gaan. Als we die hadden was er nog hoop daarmee te ontkomen. Ik zei dat ik mijn hoop op de vissersboten gesteld had en daarom die mening gegeven had. Ze begonnen na te denken en elk bracht zijn stelling in gereedheid, want daar zou hij sterven. Ik ging zitten om wat te eten. Er kwamen vier Franse officieren met manschappen van het fregat om de pompen op te halen en hun andere spullen waarmee ze water putten en hun kleren wasten, om ze niet kwijt te raken, als de strijd zou beginnen. Ik hield de officieren bij me en we aten samen. Ze zeggen me: ‘Jullie zijn met erg weinigen en zij, de Turken, met velen, een geregeld leger; en deze positie is zwak. Hij heeft ook kanonnen, Ibrahim, en daar kunnen jullie niet tegen op.’ Ik zeg ze: ‘Toen we het vaandel hesen tegen de tirannie, wisten we dat zij met velen zijn en geoefend en dat ze kanonnen hebben en alle benodigdheden; wij zijn in alles zwak; maar God waakt ook over de zwakken; en als we sterven, sterven we voor ons vaderland, voor onze godsdienst en we vechten tegen de tirannie zo lang we kunnen; God sta ons bij. Deze dood is zoet, want niemand zal onsterfelijk worden; en wanneer de Dood ons komt halen, wanneer hij wil, als we ziek zijn en ongelukkig, dan is het ons liever vandaag te sterven.’ Een van hen kuste me en ik kuste hem. Daarna gingen ze weg.

## *Een aantal gesprekken met het staatshoofd Ioánnis Kapodistrias*

En de arme Regent bevond zich in een moeilijke positie en was diep bedroefd, want hij was bedrogen door zijn eigen mensen.

Kondákis vertelde me dat. Ik ging naar de Regent toe, want hij was echt om medelijden mee te hebben. Ik zei hem: ‘Regent, ik had het je gezegd, toen je me op inspectie stuurde; en ik zei je de waarheid, tot mijn ellende. Je hebt me nooit willen geloven. Ik zei je: “Vaderland eer ik, godsdienst en jouw excellentie, die de Regent bent van mijn vaderland en het kunt redden en te gronde richten.” Regeer nu met inzicht, versta je met alle aanzienlijken en sluit je bij hen aan.’ Er kwam iemand binnen en ik ging weg. En hij was erg bedroefd. Alle menseneters waren tegen hem.

....

De strijd laaide op in Sparta. De arme Regent ging er zelf op uit om er een eind aan te maken. De achtergeblevenen wilden wie het niet met hen eens was verbannen. Ze stelden een lijst op in Nafplion. Hier in Argos waren Tzókris, Kallérjis en alle anderen het met elkaar eens; de inwoners van Argos besloten op een geheime bijeenkomst uit Nafplion en Argos alle tegenstanders te verjagen, mij ook. Dat kwam ik aan de weet en bewapende een aantal. Uit Nafplion komen ze, zien het en nemen ook een strijdlustige houding aan. We vochten met woorden. Ik liet niet toe dat ze iemand oppakten. Ze schrijven het aan de Regent; die keert terug. Ik ging me melden bij de Regent; hij zegt tegen me: ‘Wat heb jij gedaan?’ ‘Geheime bijeenkomsten hielden ze; ze willen de vreemdelingen verjagen en mij ook.’ ‘Als ze jullie niet willen, kunnen jullie niet tegen hun zin hier blijven,’ zegt de Regent. ‘We zijn geen vreemdelingen, Regent. Toen de Egyptenaar kwam, waren zij er allemaal vandoor, de een naar de eilanden, de ander in de grotten, zij waren in veiligheid, maar ik en die mannen die ze willen verjagen sneuvelden. Het vaderland dat hebben we samen. Centimeter voor centimeter zullen we het verdelen, en ons verjagen, dat is er niet bij. We zijn hun slaven niet die ze hierheen gehaald hebben.’ Zijne Excellentie zegt: ‘Jullie willen allemaal een grondwet, maar ik regeer jullie allemaal.’ ‘Je bent de huisbaas, Excellentie, dus doe wat je belieft (ze waren nog steeds bezig te ageren tegen de mensen die ze wilden verjagen). Het spijt me dat ik het je moet zeggen: als ze iemand lastig vallen, vallen er doden; en de schuldige heeft rekenschap af te leggen tegenover God. Ik voor mij ben zo'n vrijheid zat!’ Ik stond op en liep weg zonder nog een woord te zeggen.

Ik zeg jullie als oprecht mens: nooit heb ik tegen hem willen zijn, want we hadden genoeg van die wanorde. Maar de gebroeders Kolokotrónis en hun partij belaagden me met behulp van de Regent en zijn broers. Toen stuurden ze hier naar Argos een kapitein met wat manschappen om me gevangen te nemen of als ik me verzette om op me te schieten. Toen stuurden ze me een boodschap uit Nafplion en ik vertrok in het geheim en ging naar Nafplion en verborg me daar. 's Ochtends vroeg, het was zondag, de Regent was naar de kerk, ging ik naar zijn huis en vatte daar post. Hij kwam thuis, zag me. ‘Wat wil je?’ zegt hij. ‘De Regent van mijn vaderland.’ ‘Ik heb geen tijd,’ zegt hij tegen me - ‘Ik heb ook geen tijd om je nog eens te zien’ (Want ze zochten me om me

naar de Palamídi-gevangenis te brengen.) ‘Ga weg,’ zegt hij, ‘ik ben bezet.’ - ‘Ik ga nergens naar toe.’ Zijn mannen begonnen me te mishandelen. We raakten slaags. Toen liet hij me binnenkomen. ‘Wat wil je?’ zegt hij tegen me. ‘Dat je naar me luistert; mijn geld heb ik allemaal uitgegeven, mijn grond en mijn huis ben ik kwijt. We waren met zijn zesentwintigen toen ze ons gingen ophangen, ik alleen ben ontkomen. Vijfenzeventig dagen martelden ze me met boeien aan mijn voeten en andere kwellingen om het geheim van het Genootschap* uit me te krijgen. Met moeite ben ik ontkomen. Vijf wonden heb ik opgelopen in de strijd voor mijn vaderland. Deze wapenen die ik heb van toen ik een jongen van vijftien was, heeft God niet te schande gemaakt - de Regent van mijn vaderland wil ze me te schande maken. Pak aan. (Ik deed mijn zwaard af, de pistolen, legde ze op tafel.) Doe nu zo als het je belieft; stuur me waarheen je wil.’ (Hij neemt de wapens en steekt ze terug in mijn gordel.) ‘Ik wil ze niet,’ zeg ik hem. ‘Zweer dat je me niet te schande maakt en dan neem ik ze terug.’ Toen zwoer hij er een eed op, ik nam ze en ging weg. En hij verbande ook de andere militairen en politici niet, noch uit Argos noch uit Nafplion.

## *De Vrijheidsoorlog is afgelopen.*

Gij, Heer, zult de dode Grieken laten verrijzen, de afstammelingen van die beroemde mannen die de mensheid gesierd hebben met deugd. En door Uw kracht en Uw rechtvaardigheid zult ge de doden weer tot leven wekken; en Uw besluit, Uw rechtvaardige besluit is het dat de naam Griekenland weer gehoord wordt, dat die geroemd wordt en de Orthodoxe godsdienst en dat er oprechte en brave mensen bestaan die het recht verdedigen; en de menseneters - de Hades zal ze verslinden en de oprechte mensen zullen hen vervloeken naar hun daden; en de verraders van het vaderland en de omgekochten - stort ze in de ellende en maak ze gezellen van Kaïn.

Met Gods hulp is dat ook gebeurd. Blootsvoets en naakt hebben we de Turken hun kromzwaarden afgenomen, wij met zijn weinigen met onze korte messen, hun met goud ingelegde geweren na-

* *Het in 1814 opgerichte geheime genootschap, de Filikí Etería, dat zich tot doel stelde Griekenland te bevrijden van de Turken.*

men we, terwijl die van ons met touw bijeengehouden werden, we namen hen ook de munitie af en de overige oorlogsbenodigdheden. De menseneters misgunden ons dat en zaaiden onder ons hun deugd, tweedracht, partijtwist, spionage, hun eigen vuiligheid, en ze maakten ons vaderland tot een oude lor met de Verlichting van de Patriarchaatswijk[1], met de Deugd van Kefallonia[2], met de Leerling van Ali Pasha[3], met de grote Wijsgeer van Korfoe[4]. Nu, na ons beroofd te hebben van de deugd en de vaderlandsliefde, laten ze alle vrijheidsstrijders in hun armoede en ellende, hen en de weduwen van de gevallenen en hun wezen en allen die hun bezit opgeofferd hebben voor de vrijheid van het vaderland, nu zeggen ze dat we de vrijheid niet verdiend hebben en die kwakzalver uit Kalávryta, Zográfos, zegt in zijn proclamatie dat de vrijheidsstrijders struikrovers zijn. Hij is onze verlosser. Zo prijs je vrijheidsstrijders aan.

Dappere voorvaderen Miltiades, Themistocles, Aristides, Leonidas en andere dappere mannen, laat je er niet op voorstaan dat jullie zulke grote en dappere daden bedreven hebt en de hele wereld jullie ophemelt - dat hebben jullie niet alleen gedaan; de militairen en de politici waren jullie helpers, jullie werden door de filosofen geholpen met deugd, met het licht van de vaderlandsliefde. Die hadden deugd en licht, jullie moed en vaderlandsliefde. En daarom hebben jullie naam gemaakt. Hadden jullie Mavrokordátos als politicus gehad, hadden jullie Kolétis, hadden jullie Zaïmis, Metaxás en anderen van dat slag, waarvan de één op de hand is van Engeland, een ander van Frankrijk, een ander van Rusland, van Oostenrijk, van Beieren, die elkaar op duizend manieren tegenwerken, telkens tot burgeroorlogen aanzetten, die met hun intriges probeerden de mensen te doden die het vaderland overeind wilden houden, toen de Turken het in gevaar brachten; en ze hebben ze gedood; en heel de bloem van de Grieken is ten onder gegaan in de burgeroorlogen.

1. *A. Mavrokordátos;*
2. *A. Metaxás;*
3. *I. Kolétis;*
4. *I. Kapodístrias.*

## Het eerste beeld
## *Kostas Tachtsís*
## *(Vertaling Hero Hokwerda)*

Van kind af aan heb ik het leven gezien door de ogen van vrouwen: van mijn moeder, van mijn grootmoeder (van moederszijde), van mijn tante (van moederszijde). Door hun ogen zag ik ook de mannen. De vrouwen beheersten mijn kleuter-, kinder- en jongelingsjaren als absolute vorsten. Toen ik mijn Oktoberrevolutie pleegde, heb ik ze niet uit mijn leven verbannen. Ik heb ze onthoofd. En sindsdien leef ik nog slechts om wroeging te hebben.

De paar mannen die een zekere plaats in mijn herinnering innemen - behalve mijn vader, maar dat is een geval apart - waren stuk voor stuk figuranten in de tragische klucht die vrijwel elk Grieks gezin is: willoze, tragikomische slachtoffers van de kannibalistische liefde der vrouwen, of van hun verterende haat.

Misschien dat daar het begin ligt van de botsing die later zou uitlopen op de verbreking van mijn betrekkingen met het christelijk geloof, met élk geloof. Eén van de eerste dingen die ik op school leerde, was dat Eva was voortgekomen uit Adams rib. Maar mijn ervaringen tot dan toe verzekerden mij het tegendeel. De Scheppingsmythe, moet ik sindsdien gedacht hebben, is flauwekul. Vrouwen komen niet voort uit ribben van mannen. Mannen komen uit een of ander deel van het lichaam van vrouwen - uit welk was mij nog onbekend. De hele dag hoorde en zag ik thuis dat de mannen alles aan de vrouwen verschuldigd waren, tot hun leven toe, en maar al te dikwijls werden ze geroepen hun schuld in te lossen.

De mannen waren niet alleen voortgekomen uit de vrouwen, maar ontleenden ook al hun bevoegdheden - dat wil dus zeggen het recht mij te slaan - aan haar. Alsof ik niet in Saloníki geboren ben maar op de eilanden der Trobrianders, heb ik nooit vaderlijk gezag gekend, geen goedhartig, dat in mijn ziel gevoelens van normale genegenheid van een zoon voor zijn vader had kunnen wekken, en geen tiranniek, waardoor ik hem als tegenstander had kunnen zien en haten. Misschien omdat ik hem al heel jong verloren heb. Hoe dan ook, de enige macht die ik heb gekend, zelfs als

die werd uitgeoefend door mijn ooms (van moederszijde), was moederlijke macht. Griekenland is nooit mijn vaderland geweest, wel mijn moederland: een Griekenland van lang vóór de twaalf Olympische Goden, een barbaars, primitief matriarchaat, vol zwarte onwetendheid, zwarte magie, mysterieuze slangenvereringen en mensen- of liever mannenoffers. Middelpunt van deze wereld, bron waar alles begon en eindigde, goed én kwaad - dit is mij later bevestigd door Kassia* - was het vrouwelijk geslachtsdeel.

Zeker, formeel was de samenleving waarin ik geboren was patriarchaal. Maar ook alleen formeel. De mannen hadden overal de ereplaats, maar wel net zoals de constitutionele monarchen, die alleen maar ledenpoppen zijn. Aan tafel zaten ze aan het hoofdeinde, maar alleen om de vrouwen de tijd te gunnen hun samenzweringen te voltooien: 'Pas goed op je woorden zo meteen aan tafel, dat je niet aan vader verklapt wie hier vandaag geweest is...' De mannen hadden recht op de grootste en beste portie vlees, maar zo ongeveer als varkens die voor de slacht bestemd zijn. Zij mochten dingen die aan de vrouwen niet toegestaan waren - die de vrouwen zich uit eigen vrije wil ontzeiden - maar alleen om schuldgevoelens bij ze te kweken, die ze tot gedweeërе werktuigen van de vrouwen zouden maken, en om ze de illusie van meerderheid en zekerheid te geven die hun val zou vergemakkelijken.

Ik geef toe dat mijn familie niet helemaal een gewoon geval was. Maar als er verschillen bestaan tussen mijn en andere Griekse families, kan dat alleen een gradueel verschil zijn. In mijn familie in elk geval zaten de vrouwen thuis als spinnen achter hun web te wachten op de lichtzinnige mannetjes om ze te verslinden, en hun genot bestond niet in het verslinden maar in de gelegenheid die ze vervolgens hadden zich in het zwart te steken en te weeklagen.

* *In 830 werd te Constantinopel door Eufrosyne een soort miss Byzantium-verkiezing georganiseerd ten behoeve van haar zoon, keizer Theofilos (829-842), die maar eens moest trouwen. De jury werd gevormd door Theofilos zelf, die daartoe van zijn moeder een gouden appel kreeg om aan de maagd zijner keuze uit te reiken. Bij zijn ronde langs de kandidates werd hij bijzonder getroffen door de schoonheid van Kassia en om haar op de proef te stellen, voegde hij haar toe dat* uit de vrouw alle kwaad is voortgekomen. *Kassia, wier geestelijke ontwikkeling haar schoonheid naar de kroon moet hebben gestoken, diende Theofilos op Reves Mariologie niet onwaardige wijze van repliek:* Maar evenzeer ontspringt aan de vrouw alle goed. *Met haar gevatheid had zij het echter verbruid bij Theofilos, die zich een waardiger keizerin ging uitzoeken (Theodora van Paflagonië); Kassia stichtte een klooster en heeft haar verdere leven als non gewijd aan het schrijven van ethische werken en kerkelijke hymnen, waarvan* Heer, de in vele zonden vervallen vrouw..., *over Maria Magdalena, nog steeds bekend is in de Griekse kerk. (H.H.)*

Lag echter de zaak maar zo simpel en direct als bij de spinnen. Omdat het mensen waren, diende het kannibalisme noodgedwongen te worden geïdealiseerd en het slachtoffer ten koste van alles in leven te worden gehouden voor de aanstaande manneneetplechtigheid. Het resultaat was dat hun betrekkingen een sterk sadomasochistisch karakter kregen en er een vicieuze cirkel ontstond, die alleen door de definitieve, natuurlijke dood kon worden gesloten. En omdat in wezen de mannen de slachtoffers waren - hoewel in ander opzicht óók offeraars - waren degenen die bij een zo lang mogelijk rekken van het fysieke leven van de mannen belang hadden, de vrouwen, die hun hart vasthielden dat hun levend kostbaar lustgerei iets zou overkomen.

De vrouwen lieten de mannen de rol van de baas spelen. Maar altijd met een heimelijke, ironische glimlach. De scepter van de macht hielden ze zelf in handen. En die macht was juist des te sterker, omdat ze gecamoufleerde onderwerping aan de mannen was, die voor haar nooit ophielden kinderen te zijn en wel ondeugende kinderen. En helemaal in het geval van een man die ook in jaren een kind was, zoals ik, was die macht des te tirannieker niet alleen omdat vrouwen in de grond tot grotere beestachtigheden in staat zijn dan mannen - vrouwen zien nooit iets door de vingers, spelen nooit - maar ook omdat ze in de formeel patriarchale samenlevingen gedoemd zijn de psychologie van een slaaf te hebben, en geen meedogenlozer tiran dan de slaaf die macht over leven en dood van andere slaven krijgt.

Maar hoezeer ik ook het leven en de mannen was gaan zien door de ogen van een vrouw, ik hield natuurlijk niet op een man te zijn. Als vrouw genoot ik van elke nederlaag van de mannen. Als man voelde ik minachting voor ze, die later in medelijden overging - om nog weer later opnieuw minachting te worden - en dikwijls kwam het verlangen bij me op ze uit de klauwen van hun beulen te bevrijden. Deze toestand bracht een tweedeling in mij teweeg met verderfelijke en in zulke gevallen onvermijdelijke gevolgen. In mijn ziel begon al vroeg een worsteling van twee tegengestelde krachten, die, omdat ze ertoe neigden in evenwicht te komen (of elkaar uit te schakelen), elkaar bepaalden. Hoe sterker dus het in mij geënte vrouwelijke element zich ontwikkelde, des te sterker moest ook het mannelijke zich wel ontwikkelen. En omdat het mannelijke in mij van nature en door mijn aard zeer sterk was, moest mijn vervrouwelijking wel des te dieper gaan. Tenslotte

heeft geen van beide tegenstanders gewonnen. De enige die verloren heeft - of misschien ook wel gewonnen - ben ik.

Maar hoevéél mannelijker kon ik worden en hoevéél vrouwelijker? De ontwikkeling van het mannelijke element kon bepaalde grenzen - natuurlijke aanleg, erfelijkheid, enzovoorts - niet overschrijden. In plaats van zich te uiten in overdreven groei van de beharing, de penis en dergelijke, werd het getransformeerd in scherpzinnigheid, manhaftigheid - des te tragikomischer wanneer het zich afspeelt in een tenger lichaam - in liefde voor het avontuur, in creativiteit. Het vrouwelijke anderzijds, dat nooit haar voltooiing zou kunnen bereiken, dat wil zeggen de verandering van mijn geslacht, verzuurde, werd - is geworden - tot ziekelijke gevoeligheid, haarscherpe intuïtie, hang naar het 'andere' geslacht - in dit geval natuurlijk het mannelijke.

Feit is dat, hoe sterker het vrouwelijke element zich in mij ontwikkelde, het mannelijke zich ook des te sterker moest ontwikkelen; het wenste geen krimp te geven en wel zodanig dat later, toen mijn innerlijke wereld naar buiten moest treden en in actie moest worden vertaald, ik nooit méér vrouw was dan wanneer ik de man, en nooit méér man, dan wanneer ik de vrouw speelde. En omdat die twee neigingen, zoals ik al zei, vanwege mijn aard de scherpste vormen aannamen, ontwikkelde ik instinctmatig zodanige technieken dat ik, wanneer ik de vrouw speelde, een *volmaakte* vrouw leek, en wanneer ik de man speelde, een *volmaakte* man. Van hermafroditische toestanden en esthetische, theatrale flauwekul heb ik nooit iets moeten hebben.

Die dubbelzinnige positie die de vrouwen al vroeg in mijn leven hebben ingenomen - dat ze dus mijn achtervolgers én toevluchtsoord waren, beulen en tegelijk engelen der vertroosting - heeft gemaakt dat ik mij reeds vanaf mijn kleuterjaren - en ik moet een buitengewoon scherpziende kleuter geweest zijn - voor de bevrediging van mijn seksuele nieuwsgierigheid en later van mijn seksuele instinct wendde tot de man; zij het niet dan na enkele uiterste pogingen te hebben gedaan, die echter op een mislukking uitliepen, misschien door simpele pech. Het kan zijn dat tot die wending van mij tot de man ook andere, minder belangrijke factoren hebben bijgedragen, zoals bijvoorbeeld het feit dat mijn moeder mij al in de derde maand van de borst haalde, met behulp van kinine, en ik niet de vrouwenborst als lustbron heb leren kennen (dit kan ook de diepe minachting verklaren die ik voel voor man-

nen die een zwak voor en een afhankelijkheid van vrouwenborsten hebben; die seksueel niet bevredigd kunnen worden als ze die niet betasten). Feit is dat ik mij van kind af aan tot de mannen heb gewend.

Maar natuurlijk niet tot alle. Niet tot mijn ooms van moederszijde, die deel hadden aan de moederlijke macht en daardoor in mijn ogen verdacht waren, en die trouwens toen nog niet bij ons inwoonden, maar tot de enige man die in die tijd voorhanden en toegankelijk was en die mij tegelijk onkwetsbaar voor de pijlen der vrouwen toescheen en niet betrokken bij de verschillende straffen welke die mij oplegden: mijn vader.

Zo gaat het eerste erotische beeld dat in mijn herinnering staat geprent terug op mijn vader. Het was een wraakneming voor het onrecht dat ik, toen al, ten koste van mijn geslacht zag gebeuren door de vrouwen - en tegelijk mijn uiterste straf. Het was een daad van onvoorstelbare moed, die helaas noch door de mannen noch door de vrouwen ooit op haar waarde is geschat. In hun gelukzalige onwetendheid hebben zij nooit begrepen waarvoor ik zo nodig een zo moorddadige oorlog op mijn zwakke schouders moest nemen, een oorlog die hoe dan ook in dat saaie leventje van beide partijen het enige vermaak was. Uit overdreven liefde maakte ik mezelf tot een mens-torpedo. Met grote snelheid doorkliefde ik het water, iets onder de oppervlakte, om het pantserschip van de tegenstander te torpederen. Ik heb het getorpedeerd en ben in duizend stukjes uiteengespat; het pantserschip werd gerepareerd en klieft nog altijd even trots en dreigend de zeeën. Maar laat ik over dat eerste beeld vertellen.

Het was winter. 's Morgens vroeg. Buiten zal het gesneeuwd hebben. Moeder stond op en kwam alvorens naar de keuken te gaan om koffie te zetten en melk te koken, naar mijn wieg - ik was twee jaar - tilde me eruit en gooide me naar mijn vader, die nog lui en behaaglijk onder de warme deken lag te doezelen.

‘Hier heb je je lieve schat, maak er maar net zo'n fraai nummer van als je eige.’ Vader zei niets terug - hij nam haar nooit serieus. Hij zette me schrijlings op zijn borst, terwijl hij me met zijn twee reusachtige handen vasthield tegen het vallen, en wiegde me een tijdje heen en weer; daarna ging hij in de kussens overeind zitten, legde me op mijn rug en begon daar-komt-een-muisje-aangelopen met me te spelen, en toen zijn vingers - de pootjes van het muisje - bij mijn hals kwamen, kietelde hij me en was ik slap van

het lachen. Dikwijls - ja, dit tafereel moet zich heel wat keren hebben afgespeeld - barstte ik al in lachen uit voordat de pootjes van het muisje bij mijn hals waren, op het horen alleen al van het woord *muisje*, zoals de honden van Pavlov.

Maar die dag, misschien omdat het sneeuwde - moeder had de kachel nog niet aangestoken en het was gemeen koud - stopte hij me na een paar keer kietelen onder de warme deken en ik maakte, me op mijn buik wentelend zoals een poes die het vertikt als een mens op zijn rug te liggen, een draai om mijn as en dook, gedreven door een mysterieuze, onbedwingbare aantrekkingskracht, met het hoofd naar voren geheel en al onder de deken en koerste blind voortkruipend regelrecht naar de warmtehaard, zijn benen, en voordat hij, lachend door mijn gekietel en zijn verlegenheid met de situatie, mij weg had kunnen trekken en me een liefkozende tik op mijn blote billen had kunnen geven, slaagde ik erin even met zijn geslacht te spelen alsof het mijn rammelaar was.

De berisping ten spijt stond ik op het punt het genoeglijke spelletje te herhalen, maar op dat ogenblik kwam moeder uit de keuken aanlopen met een emmer kolen en wat aanmaakhout, zette deze naast de kachel, kwam naar het bed en rukte mij uit zijn handen met de woorden: ‘Nou moet dat gekwijl met je zoon maar eens afgelopen zijn, sta op en ga de kachel aanmaken; je moet niet denken dat ík alles voor je doe...’ en gooide me in de wieg.

Terwijl hij zijn lange onderbroek in orde bracht, stond vader op, boog over me heen en kietelde me nog één keertje, alsof hij zeggen wilde dat de onderbreking van ons erotische spelletje niet zíjn schuld was, dat onze scheiding maar tijdelijk was, dat hij me weer in bed zou nemen als hij eerst die feeks maar gesust had en - verder herinner ik me niets meer, hier vervaagt het beeld.

Helaas werd onze scheiding korte tijd later definitief. Toen hun echtscheiding erdoor was en de voogdij over de kinderen aan moeder werd gegeven, was ik voorgoed mijn eerste minnaar kwijt. En doordat het verlies vóór de verzadiging was gekomen, werd hij in mijn ogen geïdealiseerd. Zozeer, dat het kortstondig weer opnemen, voor een week slechts, van onze betrekkingen, toen ik hem na vijftien hele jaren kort voor zijn dood weerzag - ondanks de ontgoocheling waarmee de aanraking met de rauwe werkelijkheid nu eenmaal gepaard gaat bij romantische naturen - niet in staat bleek mij mijn neigingen te doen veranderen. Het was al te laat.

Niet dat ik mijn vader opnieuw als minnaar zag - God bewaar

me! Maar in de tussenliggende jaren had ik hem gezocht, en gevonden, in andere mannen. En het enige dat ik voelde toen ik hem oud en ziek weerzag, was geen genegenheid van een zoon, maar medelijden, en wanhoop bij de gedachte dat al die anderen, en natuurlijk ook ikzelf, op een dag even oud en onbegeerlijk zouden zijn als hij.

*Odhos Asomaton, 1952. Gouache*

# *Vertaalde poëzie*

*Frontispice voor ‘Logboek II’ van Jorgos Seféris, 1946. Aquarel*

## Gedichten*
## *Odysséas Elytis*
## *(Vertaling Courtine Wit)*

### *Villa Natacha*
### *I*

*Ik heb iets te zeggen transparant en onbegrijpelijk*
*Als vogelzang in tijd van oorlog*

*Hier, in een hoekje waar ik ben gaan zitten*
*Om mijn eerste vrije sigaret te roken*
*Onwennig in het geluk, trillend van angst*
*Dat ik een bloem zal knakken, een vogel aanraken*
*En God zich, vanwege mij, in verlegenheid zal bevinden*

*En toch gehoorzaamt alles me*
*De rechte rietstengels en de scheve klokketoren*
*En het hele firmament van de tuin*
*Weerspiegeld in mijn geest*
*Namen die één voor één weerklinken*
*Vreemd in een vreemde taal: Phlox, Aster, Cytise*
*Eglantine, Pervenche, Colchique*
*Alise, Frésia, Pivoine, Myoporone*
*Muguet, Bleuet*

### *Villa Natacha*
### *I*

*Ἔχω κάτι νὰ πῶ διάφανο κι ἀκατάληπτο*
*Σὰν κελαηδητὸ σὲ ὥρα πολέμου.*

*Ἐδῶ, σὲ μιὰ γωνιὰ ποὺ κάθισα*
*Νὰ καπνίσω τὸ πρῶτο ἐλεύθερο τοιγάρο μου*
*Ἀδέξιος μέσ᾽ στὴν εὐτυχία, τρέμοντας*
*Μήπως σπάσω ἕνα λουλούδι, θίξω κάποιο πουλὶ*
*Καὶ σὲ δύσκολη θέση, ἐξαιτίας μου, βρεθεῖ ὁ Θεὸς*

*Κι ὅμως ὅλα μοῦ ὑπακούουν*
*Καὶ οἱ ὄρθιες καλαμιὲς καὶ τὸ γερτὸ καμπαναριὸ*
*Καὶ τοῦ κήπου τὸ στερέωμα ὅλο*
*Ἀντικαθρεφτισμένο μέσ᾽ στὸ νοῦ μου*
*Ἕνα-ἕνα ὀνόματα ποὺ ἠχοῦν*
*Παράξενα μέσα στὴν ξένη γλώσσα: Phlox, Aster, Cytise*
*Eglantine, Pervenche, Colchique*
*Alise, Frésia, Pivoine, Myoporone*
*Muguet, Bleuet*

* *Zie voor uitgebreide noot p. 156*

*Saxifrage*
*Iris, Clochette, Myosotis*
*Primevère, Aubépine, Tubereuse*
*Paquerette, Ancolie, en de vormen alle*
*Duidelijk geschreven in het fruit: de cirkel, het vierkant*
*De driehoek en de ruit*
*Zoals de vogels ze zien, dat de wereld eenvoudig mag worden*
*Een tekening van Picasso*
*Met vrouw, kind en centaur.*

*Ik zeg: dit zal komen. En het andere zal voorbijgaan.*
*'t Is niet veel dat de wereld wil. Iets heel*
*Gerings. Als de zwenking van het stuur vóór het ongeluk*
*Maar dan*
*Precies*
*In*
*Tegengestelde richting*

*Lang genoeg hebben we het gevaar aanbeden en het wordt tijd*
*dat het ons dat vergoedt.*

Ik droom van een revolutie weg van het kwaad en de oorlogen zoals die, weg van het clair-obscur en de halftonen, eens teweeggebracht werd door Matisse.

*Saxifrage*
*Iris, Clochette, Myosotis*
*Primevère, Aubépine, Tubereuse*
*Paquerette, Ancolie, καὶ τὰ σχήματα ὅλα*
*Καθαρογραμμένα μέσ᾽ στὰ φροῦτα: ὁ κύκλος, τὸ τετράγωνο*
*Τὸ τρίγωνο καὶ ὁ ρόμβος*
*Ὅπως τὰ βλέπουν τὰ πουλιά, νὰ γίνει ἁπλὸς ὁ κόσμος*
*Ἕνα σχέδιο Πικασσὸ*
*Μὲ γυναίκα, παιδάκι καὶ ἱπποκένταυρο.*

*Λέω: κι αὐτὸ θὰ ᾽ρθεῖ. Καὶ τ᾽ ·ἄλλο θὰ περάσει.*
*Πολὺ δὲ θέλει ὁ κόσμος. Ἕνα κάτι*
*Ἐλάχιστο. Σὰν τὴ στραβοτιμονιὰ πρὶν ἀπὸ τὸ δυστύχημα*
*Ὅμως*
*Ἀκριβῶς*
*Πρὸς*
*Τὴν ἀντίθετη κατεύθυνση*

*Ἀρκετὰ λατρέψαμε τὸν κίνδυνο κι ἶναι καιρὸς νὰ μᾶς τὸ ἀνταποδώσει.*

Ὀνειρεύομαι μιὰν ἐπανάσταση ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ κακοῦ καὶ τῶν πολέμων σὰν αὐτὴ ποὺ ἔκανε, ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ σκιόφωτος καὶ τῶν ἀποχρώσεων, ὁ Matisse.

***II***

*Maar als twee vrienden*
*Spreken of zwijgen - vooral dan -*
*Is er geen derde mogelijkheid*
*En zoals vrienden, schijnt het,*
*Verstaan ook zeeën elkaar van ver.*
*Een beetje wind is genoeg, een stukje donker wilgenhout*
*Fijngewreven tussen de vingers en kijk:*
*De golf? Is dat het?*
*Is dat het wat tegen je spreekt in het enkelvoud en zegt:*
*'Vergeet me niet' 'Vergeet me niet'? Is het Anaktoría?*
*Of misschien toch niet? Misschien alleen het water dat stroomt*
*Dag-en-nacht in het kerkje van Ayía Paraskeví?*
*Wat vergeten? Wie? Niets weten we.*

*Zoals gisteravond toen je iets brak*
*Een oude vriendschap, een porseleinen herinnering*
*Zie je nu het dag wordt alwéér*
*Hoe onrechtvaardig je was in je oordeel*
*En je mond bitter, vóór de koffie,*
*Doelloos gebarend naar, wie weet,*
*Een ander leven vorm je een echo en het is daardoor*
*(Of misschien ook door de gedachte*
*Soms zo sterk dat hij uitsteekt)*
*Dat tegenover je, ineens, van boven tot onder de spiegel*
*Barst.*

***II***

*Ὅμως ἐκεῖ ποὺ δύο φίλοι*
*Μιλοῦν ἢ καὶ σωπαίνουν - πρὸ παντὸς τότε -*
*Τρίτο τίποτα δὲ χωρεῖ*
*Κι ὅπως οἱ φίλοι, φαίνεται,*
*Καὶ οἱ θάλασσες ἀπὸ μακριὰ ἐπικοινωνοῦνε*
*Φτάνει λίγος ἀέρας, μιὰ σταλιὰ τριμμένης*
*Μέσ' στὰ δάχτυλα, σκούρας, λυγαριᾶς καὶ νά:*
*Τὸ κύμα; Εἶναι αὐτό;*
*Εἶναι αὐτὸ ποὺ σοῦ μιλάει στὸν ἑνικὸ καὶ λέει*
*'Μὴ μὲ ξεχνᾶς' 'Μὴ μὲ ξεχνᾶς'; Εἶναι ἡ Ἀνακτορία;*
*Ἢ μήπως ὄχι; Μήπως τὸ νερὸ μόνον ποὺ τρέχει*
*Νύχτα-μέρα στῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τὸ ἐκκλησάκι,*
*Νὰ ξεχάσεις τί; Ποιός, Τίποτα δὲν ξέρουμε.*
*Ὅπως ἀποβραδὶς ποὺ κάτι σοῦ ἔσπασε*
*Μιὰ φιλία παλαιή, μιὰ θύμηση ἀπὸ φάρφουρο*
*Ξανὰ πόσο ἄδικα ἤξερες νὰ κρίνεις*
*Βλέπεις τώρα ποὺ ξημέρωσε*
*Κι ἔχεις πικρό, πρὶν ἀπὸ τὸν καφέ, τὸ στόμα*
*Χειρονομώντας ἄσκοπα, μιᾶς ἄλλης,*
*Ποιὸς τὸ ξέρει, ζωῆς, κάνεις ἠχὼ κι εἶναι ἀπ' αὐτὸ ποὺ*
*(Ἢ μπορεῖ κι ἀπ' τὴ σκέψη*
*Κάποτε τόσο δυνατή, ποὺ προεξέχει)*
*Ἀντικρύ σου, μεμιᾶς, πάνου ὡς κάτου ὁ καθρέφτης ραγίζεται*

*Ik zeg: dat ene moment, het enige dat je*
*Als het komt niet herkent*
*Barst het Geschrevene*
*En néémt hij die geeft.*
*Want zo niet dan zal*
*Ook de dood gedood moeten worden en de vernietiging*
*Vernietigd en het kleine*
*Roze kiezelsteentje dat je eens*
*In je hand hield ook dat zal dan*
*Ergens, millennia ver, opnieuw gevormd worden.*

Met wijsheid en moed. Picasso en Laurens. Laten we de Psychologie, de Politiek en de Sociologie met voeten treden, zonverbrand in een simpel wit overhemd.

*Λέω: τὴ μιὰ στιγμή, τὴ μόνη ποὺ*
*Ἐὰν φτάνει δὲ γνωρίζεις*
*Τὰ Γραμμένα ραγίζονται*
*Καὶ αὐτὸς ποὺ δίνει, παίρνει. Ἐπειδὴ ἐὰν ὄχι τότε θὰ*
*Πρέπει καὶ ὁ θάνατος νὰ θανατώνεται καὶ ἡ φθορὰ*

*Νὰ φθείρεται καὶ τὸ μικρὸ*
*Τριανταφυλλὶ ποὺ κάποτε*
*Στὴν παλάμη σου κράτησες, βότσαλο καὶ αὐτὸ*
*Κάπου, χιλιετηρίδες μακριά, ν᾽ ἀνασυντίθεται.*

Μὲ σοφία καὶ θάρρος. Picasso καὶ Laurens. Νὰ πατήσουμε πάνω στὴν Ψυχολογία, στὴν Πολιτική, στὴν Κοινωνιολογία, ἡλιοκαμένοι μ᾽ ἕνα σκέτο ἄσπρο πουκάμισο.

***III***

*Mens, in weerwil van jezelf*
*Slecht - je lot was bijna anders.*
*Als je je tegenover zelfs maar een bloem*
*Naar behoren*
*Wist te gedragen, was alles van jou. Want uit het weinige, soms*
*Ook uit het ene - zo is liefde -*
*Kennen we de rest. Maar de menigte, kijk:*
*Aan de rand van de dingen staat ze*
*Alles wil ze en neemt ze en behouden kan ze niets.*

***III***

*Ἄνθρωπε, ἄθελά σου*
*Κακὲ - παρ᾽ ὀλίγο ἡ τύχη σου ἄλλη.*
*Σ᾽ ἕνα, ἔστω, λουλούδι ἀντίκρυ ἂν ἤξερες*
*Νὰ πολιτεύεσαι*
*σωστά, θὰ τά ᾽χες ὅλα. Ἐπειδὴ ἀπ᾽ τὰ λίγα, μερικὲς φορὲς*
*Κι ἀπὸ τὸ ἕνα - ἔτσι ὁ ἔρωτας -*
*Γνωρίζουμε τὰ ὑπόλοιπα. Μόνο τὸ πλῆθος νά:*
*Στὸ χεῖλος τῶν πραγμάτων στέκει*
*Ὅλα τὰ θέλει καὶ τὰ παίρνει καὶ δὲν τοῦ μένει τίποτα.*

*Reeds is de namiddag gekomen*
*Sereen als in Mytilini of als een schilderij*
*Van Theófilos tot aan verderop Eze, Cap-Estel,*
*Baaien waar de wind omhelzingen neerspreidt*
*Zo een helderheid*
*Dat je de bergen kunt aanraken en de man*
*Blijft zien*
*Die uren geleden langskwam*
*Onverschillig, maar nu moet hij aangekomen zijn.*

*Ik zeg: ja, ze moeten gekomen zijn*
*De oorlog aan zijn eind, de Tyran tot zijn val*
*En de angst voor de liefde bij de naakte vrouw.*
*Ze zijn gekomen, ze zijn gekomen en alleen wij kunnen niet zien*
*Maar gedurig rondtastend stoten we op de verschijningen.*

*Engel, jij die hier ergens rondzweeft*
*Veelbeproefd en onzichtbaar, neem me bij de hand*
*Verguld zijn de valstrikken van de mensen*
*En ik moet tot de buitenstaanders blijven behoren.*
*Want ook de Onzienlijke, ik voel dat hij er is*
*De enige die ik Prins noem, als*
*Het huis rustig*
*Verankerd in de zonsondergang*
*Onbekende flitsen uitzendt*
*En een gedachte als van een stormaanval*
*Ons terwijl we naar elders gingen plotseling*
*Overmeestert.*

*(1969)*

*Κιόλας ἔφτασε τὸ ἀπόγεμα*
*Γαλήνιο σὰν τῆς Μυτιλήνης ἢ μιᾶς ζωγραφιᾶς*
*Τοῦ Θεοφίλου, ὡς πέρα τὸ Eze, τὸ Cap-Estel,*
*Κόλποι ὅπου σιάχνει ἀγκαλιὲς ὁ ἀέρας*
*Μία διαφάνεια τόση*
*Ποὺ τὰ βουνὰ τ᾽ ἀγγίζεις καὶ τὸν ἄνθρωπο ἐξακολουθεῖς νὰ βλέπις*
*Ποὺ πέρασε ὧρες πρὶν*
*Ἀδιάφορος, μὰ τώρα πρέπει νὰ ἔφτασε.*

*Λέω: ναί, πρέπει νὰ ἔχουν φτάσει*
*Ὁ πόλεμος στὸ τέρμα του, καὶ ὁ Τύραννος στὴν πτώση του*
*Καὶ ὁ φόβος τοῦ ἔρωτα μπρὸς στὴ γυμνὴ γυναίκα.*
*Ἔχουνε φτάσει, ἔχουνε φτάσει καὶ μόνο ἐμεῖς δὲ βλέπουμε*
*Παρὰ ψαύοντας ὁλοένα πέφτουμε στὰ φαντάσματα πάνου.*
*Ἄγγελε σὺ ποὺ κάπου ἐδῶ γύρω πετᾶς*
*Πολυπαθὴς καὶ ἀόρατος, πιάσε μου τὸ χέρι*
*Χρυσωμένες ἔχουν τὶς παγίδες οἱ ἄνθρωποι*
*Κι εἶναι ἀνάγκη νὰ μείνω ἀπ᾽ τοὺς ἀπέξω.*
*Ἐπειδὴ καὶ ὁ Ἀφανής, παρὼν αἰσθάνομαι πὼς εἶναι*
*Ὁ μόνος ποὺ τὸν ὀνομάζω Πρίγκιπα, ὅταν*
*Ἤρεμα τὸ σπίτι*
*Ἀγκυροβολημένο μέσ᾽ στὸ ἡλιοβασίλεμα*
*Βγάνει ἄγνωστες λάμψεις*
*Καὶ σὰν ἀπὸ ἔφοδο, μιὰ σκέψη*
*Ἐκεῖ ποὺ γιὰ τ᾽ ἀλλοῦ τραβούσαμε ἀναπάντεχα μᾶς κυριεύει.*

*1969. -*

## Uit: *Maria Nephéli*

### Maria Nephéli zegt:
### De Trojaanse oorlog

*Als we maar ondersteboven leefden*
*zouden we dan alles normaal zien? Vast niet. De omkering*
*heeft een hardnekkige stabiliteit;*
*ze vormt, zeggen we, de regel.*
*Wat betekent dat als het ons lukt te leven*
*wij leven van de uitzonderingen.*
*We doen alsof er niets gebeurt*
*juist opdat er eindelijk iets gebeurt*
*buiten en boven de hoon.*
*Een kers op het moment dat alle ellende*
*in haar overwintert*
*en zij ondanks de druk gaaf almachtig*
*en smetteloos glanst tonend*
*welke de superioriteit zou kunnen zijn van de mens.*

*De druppel bloed elke April weer*
*gratis en voor iedereen.*

### □ Μαρία Νεφ□λη λ□ει:
### Ο Τρωικοσ πολεμοσ

*Τουλάχιστον ἄν ζούσαμε ἀπό τήν ἀνάποδη*
*νά τά βλέπαμε ὅλα ἴσια; Μπά. Ἡ ἀναποδιά*
*ἔχει μιά μονιμότητα πεισματική·*
*ἀποτελεῖ ὅπως λέμε τόν κανόνα.*
*Ὅπον σημαίνει ὅτι ἄν καταφέρνουμε νά ζοῦμε*
*βέβαια ζοῦμε ἀπό τίς ἐξαιρέσεις.*
*Προσποιούμαστε ὅτι δέν συμβαίνει τίποτε*
*ἀκριβῶς γιά νά συμβεῖ ἐπί τέλους κάτι*
*ἔξω καί πάνω ἀπό τή χλεύη.*
*Ἕνα χεράσι τήν ὥρα πού χειμάζονται*
*μέσα του ὅλες οἱ ἀθλιότητες*
*καί αὐτό στό πεῖσμα τους καθάριο παντοδύναμο*
*ἄψογο λάμπει δείχνοντας*
*ποιά θά μποροῦσε νά ᾽ταν ἡ ὑπεροχή τοῦ ἀνθρώπου*

*Ἡ σταγόνα τό αἷμα κάθε Ἀπρίλιο*
*δωρεάν καί γιά ὅλους.*

## En de Tegenzanger:
## Helena

Maria Nephéli is onbetwist
een scherp meisje
een ware bedreiging voor de toekomst;
soms blinkt ze als een mes
en één druppel bloed op haar
heeft dezelfde betekenis als eens
het boek Lambda van de Ilias.

Maria Nephéli loopt voorop
verlost van het gruwelijk besef der eeuwige kringloop.

En alleen al met haar bestaan
vervolmaakt ze de helft van de mensheid.

Maria Nephéli leeft bij de antipoden van de Moraal
ze is zichzelf genoeg.

## Καί □ □ντιφωνητ□ς:
## Η Ελενη

Ἡ Μαρία Νεφέλη ἀναμφισβήτητα
εἶναι χορίτσι ὀξύ
ἀληθινή ἀπειλή τοῦ μέλλοντος·
χάποτε λάμπει σάν μαχαίρι
χαί μιά σταγόνα αἷμα ἐπάνω της
ἔχει τήν ἴδια σημασία πού εἶχε ἄλλοτε
τό Λάμδα τῆς Ἰλιάδας.

Ἡ Μαρία Νεφέλη πάει μπροστά
λυτρωμένη ἀπό τήν ἀπεχθῆ ἔννοια τοῦ αἰώνιου χύχλου.

Καί μόνο μέ τήν ὕπαρξή της
ἀποτελειώνει τούς μισούς ἀνθρώπους.

Ἡ Μαρία Νεφέλη ζεῖ στούς ἀντίποδες τῆς Ἠθιχῆς
εἶναι ὅλο ἦθος.

## [Nederlands]

*Ongelukkige voorposten en omgekeerde*
*geleiders der zware hemelwapens*
*zelfs de wolken liggen vol mijnen*
*pas op: van ons hangt de lente af.*

*Laten we de aarde aan onze voeten teruggeven.*
*Het groen aan het groen de Neanderthaler*
*aan de Neanderthaler. Spieren hebben geen nut meer*
*nodig is bestiale liefde*
*nodig is een tijgerinnesprong in de ideeën.*
*Zolang er Achaiers zijn is er een mooie Hélena*
*ook al is de hand elders de hals elders*

*Elke tijd zijn Trojaanse oorlog.*

*Ver weg*
*in de diepste diepten van het Lam*
*duurt de oorlog voort.*

## [Grieks]

*Δνστυχεῖς ἐμπροσθοφύλαχες χαί ἀνάστροφοι*
*όδηγοί τῶν βαρέων ἁρμάτων τ᾽ οὐρανοῦ*
*ὡς χαί τά σύννεφα εἶναι ναρχοθετημένα*
*τό νοῦ σας: ἀπό μᾶς ἡ ἄνοιξη ἐξαρτᾶται.*

*Νά ξαναδώσονμε στά πόδια μας τό χῶμα,*
*Τό πράσινο στό πράσινο τόν ἄνθρωπο τοῦ Νεάντερταλ*
*στόν ἄνθρωπο τοῦ Νεάντερταλ. Δέν ὠφελοῦν πιά οἱ μυῶνες*
*θέλει ἀγάπη θηριώδη*
*θέλει πήδημα τίγρισσας μές στίς ἰδέες.*
*Ὅσο ὑπάρχουνε Ἀχαιοί θά ὑπάρχει μία ὡραία Ἑλένη*
*χαί ἄς εἶναι ἀλλοῦ τό χέρι ἀλλοῦ ὁ λαιμός*

*Κάθε χαιρός χι ὁ Τρωιχός του πόλεμος.*

*Μαχριά*
*μέσα στ᾽ ἀπώτατα βάθη τοῦ Ἀμνοῦ*
*ὁ πόλεμος συνεχίζεται.*

## [Nederlands]

Als ze zegt ‘met hem ga ik slapen’
bedoelt ze dat ze nóg eens de Geschiedenis zal doden.
Moet je zien wat een enthousiasme dan
de vogels bevangt.

Bovendien door haar gedrag
vereeuwigt ze de aard van de olijfboom.
Wordt al naar het ogenblik
nu eens zilver dan diepblauw.

Daarom ook blijven de tegenstanders
alsmaar ten strijde trekken - kijk:
sommigen met hun maatschappijtheorieën
velen dreigend met enkele bloemen

Elke tijd zijn Hélena.

*Door je gedachten stolt de zon in*
*de granaatappel*
*en voelt zich blij.*

## [Grieks]

Ὅταν λέει ‘θά χοιμηθῶ μ᾽ αὐτόν’
ἐννοεῖ ὅτι θά σχοτώσει ἀχόμη μιά φορά τήν Ἱστορία.
Πρέπει νά δεῖ χανείς τί ἐνθουσιασμός πού πιάνει τότε τά πουλιά.

Ἐξ ἄλλου μέ τόν τρόπο της
διαιωνίζει τή φύση τῆς ἐλιᾶς.
Γίνεται ἀνάλογα μέ τή στιγμή
πότε ἀσημένια πότε βαθυχύανη.
Γι᾽ αὐτό χαί οἱ ἀντίπαλοι ὁλοένα
ἐχστρατεύουν - χοιτάξετε:
ἄλλοι μέ τίς χοινωνιχές τους θεωρίες
πολλοί χραδαίνοντας ἁπλῶς λουλούδια

Κάθε χαιρός χι ἡ Ἑλένη του.

*Ἀπό τόν στοχασμό σου πήζει ὁ ἥλιος μές*
*στό ρόδι*

*χι εὐφραίνεται.*

## En Maria Nephéli:
## De planeet aarde

*Ach dit is geen planeet*
*waar je maar kijkt kippen en schapen*
*en andere stomme kruiperige wezens.*
*Aan het randje van het Universum ligt hij nietig en wel*
*met zijn zóveel oceaantjes*
*met zijn Himalayaatjes*
*met zijn vier miljard apterodipoden*
*eeuwig vechtend om altaren en haarden*
*oliebronnen en andere lucratieve projecten.*
*Dit is geen planeet*
*volgestouwd met giftige gassen*
*blootgesteld aan regens van meteorieten*
*aan gedachten van filosofen*
*aan langdurige gevechten voor de vrijheid*
*(de onze dan altijd - nooit die van anderen).*
*Een schaakspel voor raven gedresseerd*
*tot altijd winnen en wel aan beide kanten*
*'zwarte vogels' die 'zwarte berichten' brengen.*

*Nee nee dit is geen planeet*
*het is eer een dwaalster die heel ver weg voert*

## Καί □ Μαρία Νεφ□λη:
## Ο πλανητησ γη

*Ἄχ δέν εἶναι αὐτός πλανήτης*
*ὅλο χότες χαί πρόβατα*
*χαί βλαχώδεις ἄλλες χύπτουσες ὑπάρξεις.*
*Ἄχρη-ἄχρη τοῦ Σύμπαντος ὁ ἀμελητέος*
*μέ τούς τόσους-δά ὠχεανίσκους του*
*μέ τά Ἰμαλαϊάχια του*
*μέ τά τέσσερα δίς τῶν ἀπτεροδιπόδων του*
*μαχομένων ἀέναα ὑπέρ βωμῶν χαί ἑστιῶν*
*πετρελαιοπηγῶν χαί ἄλλων πλουτοφόρων περιοχῶν.*
*Δέν εἶναι αὐτός πλανήτης*
*στουμπωμένος δηλητηριώδη ἀέρια*
*ἔχθετος σέ βροχές μετεωριτῶν*
*σέ σχέψεις φιλοσόφων*
*σέ μαχρούς ἀγῶνες γιά τήν ἐλευθερία*
*(τή διχή μας πάντοτε - ποτέ τῶν ἄλλων).*
*Ἕνα σχάχι γιά χόραχες ἐξασχημένους*
*νά χερδίζουν πάντοτε χαί ἀπό τίς δύο πλευρές*
*'μαῦρα πουλιά' πού λέν 'μαῦρα μαντάτα'.*

*Ὄχι ὄχι δέν εἶναι αὐτός πλανήτης*
*μᾶλλον εἶναι μία πλάνη ἥτις ὁδηγεῖ πολύ μαχριά*

## De Tegenzanger zegt:
## Pax San Tropezana

Wat een buffel is de aarde de laatste tijd geworden!
Op vier poten stampt ze rond snuivend van plezier
hola hop!
Ere zij de vaderen van de status quo
vrede heerst
schepsels klein en schepsels groot ginds schepen gaan hun weg...

Beschilderde borsten tweekleurige broeken
enorme strohoeden in bonte schakering
blazoenen van rijke prinsen aspirant-masochisten
schrijvers van de koude grond
acteurs van vierentwintig uur
plassen in de zee en slaken kleine kreetjes
op z'n quasi-Europees:
e - e e - e!

Hoog in de hemel gapen
zwarte leegten en de osmose
der zielen doet een dichte walm opstijgen.
Soms schemert er de blik doorheen van een Heilige
woest als nooit tevoren

## □ □ντιφωνητ□ς λ□ει:
## Pax San Tropezana

Τί βουβάλα πού ᾽χει γίνει τώρα τελευταῖα ἡ γῆ!
Πορπατάει στά τέσσερα χαί ρουθουνίζει ἀπό χαρά
ντέεε ὄξ!
Δόξα νά ᾽χουν οἱ χαθεστωτιχοί πατέρες
εἰρήνη βασιλεύει
ζῶα μιχρά μετά μεγάλων ἐχεῖ πλοῖα διαπορεύονται...

Βυζιά βαμμένα παντελόνια δίχρωμα
ψάθες ὑπερμεγέθεις ὅλων τῶν εἰδῶν
οἰχόσημα πλουσίων πριγκίπων ὑποψηφίων μαζοχιστῶν
συγγραφεῖς ἐξ ἀποστάσεως
ἠθοποιοί τῶν εἰχοσιτεσσάρων ὡρῶν
οὐροῦν στή θάλασσα χι ἐχβάλλουνε μιχρές χραυγές
μιξοευρωπαϊστί:
οὔ-οὔ οὔ-οὔ!

Ψηλά στόν οὐρανό χενά μαῦρα
χαίνουν χαί ἡ ὄσμωση
τῶν ψυχῶν ἀφήνει νά ξεχύνεται πυχνόρρευστος χαπνός.
Κάποτε διαφαίνεται τό βλέμμα ἑνός Ἁγίου
ἄγριον ὅσο ποτέ

**[Nederlands]**

*naar Zeus Christus Boeddha Mohammed*
*eens zijn ook zij zo goed*
*aan kracht in te boeten zodat wij allen*
*door een simpel verworven snelheid*
*in de houding van de aanbedene blijven.*
*Het aftellen tot de definitieve totale vernietiging.*
*Het enige wat onaangetast zal blijven*
*is de vergelding.*
*IJzer en steen hebben hun eigen aard*
*ze zullen ons klein krijgen*
*en dan maken we een nieuw stenen tijdperk door*
*temidden van de terreur van de tot razernij gebrachte*
*brontosaurussen;*
*en dan zullen we misschien heimwee krijgen*
*naar de precisie en de perfectie*
*van een Patek Philippe-horloge.*

*Hé jullie Heren van de Technocratie*
*een beetje naar rechts alstublieft:*
*hou een plaats voor me vrij op Alpha Centauri*
*en dan zien we wel weer.*

*Jammer genoeg draait ook de Aarde*
*op onze eigen kosten.*

## [Grieks]

*στόν Δία στόν Χριστό στόν Βούδα στόν Μωάμεθ*
*πού ἐδέησε χάποτε χι ἐχεῖνοι*
*ν᾽ ἀτονήσουν ὥστε ὅλοι ἐμεῖς*
*ἀπό μιά χεχτημένη ἁπλῶς ταχύτητα*
*νά μένουμε στή στάση τοῦ προσχυνημένου.*
*Ἡ ἀντίστροφη μέτρηση ὥς τόν τέλειο πλήρη ἀφανισμό.*
*Τό μόνο πράγμα πού θά μείνει ἀνέπαφο*
*εἶναι ἡ ἐχδίχηση.*
*Τό σίδερο χαί ἡ πέτρα ἔχουν τόν τρόπο τους*
*θά μᾶς χαταβάλουν*
*χαί θά περάσουμε μιά νέα λιθίνη ἐποχή*
*θά τρομοχρατηθοῦμε ἀνάμεσα στούς ἐξαγριωμένους βροντοσαύρους·*
*τότε ἴσως νοσταλγήσουμε*
*τήν ἀχρίβεια χαί τήν τελειότητα*
*ἑνός ρολογιοῦ Patek Philippe.*

*Ἔ σεῖς Κύριοι τῆς Τεχνοχρατίας*
*λίγο πιό δεξιά παραχαλῶ:*
*χρατῆστε μου μιά θέση στό Α τοῦ Κενταύρου*
*χαί πάλι βλέπουμε.*

*Δυστυχῶς χαί ἡ Γῆ*
μέ διχά μας ἔξοδα γυρίζει.

**[Nederlands]**

‘het heeft geen zin de zin is elders’
in bonte kleuren schuif'len tastend massa's
met halfgesloten ogen op vier poten
hola hop!
Pax
Pax San Tropezana
vrede heerst.
Op z'n quasi-Europees wordt alles gezegd
ontstaat vergaat
met geven en nemen.
Wegwerptijdperk:
springt een band - nieuwe band
verlies je Jimmy - vind je Bob.
C'est très pratique zei ook Annette
de mooie serveerster van Tahiti.
Negentien minnaars hadden haar borsten gesigneerd
compleet met hun land van herkomst
een kleine tedere geografie

Maar eigenlijk was ze, denk ik, lesbisch.

*Eet de vooruitgang*
*met huid en haar.*

## [Grieks]

‘δέν ἔχει σημασία ή σημασία εἶναι ἀλλοῦ’
χρωματιστά πασπατευτά πᾶν πλήθη
μέ μισόχλειστα μάτια μπουσουλώντας
ντέεε ὄξ!
Pax
Pax San Tropezana
εἰρήνη βασιλεύει.
Μιξοευρωπαϊστί τά πάντα λέγονται
γίνονται ξεγίνονται
μ᾽ εὐχολίες μέ δόσεις.
Καιρός τῶν ἀνταλλαχτιχῶν:
σπάει λάστιχο - βάζεις λάστιχο
χάνεις Jimmy - βρίσχεις Bob.
C'est très pratique πού ᾽λεγε χι ή Annette
ή ὡραία σερβιτόρισσα τοῦ Tahiti.
Τῆς εἴχανε ὑπογράψει δεχαεννέα ἐραστές τά στήθη της
μαζί μέ τόν τόπο τῆς χαταγωγῆς τους
μιά μιχρή τρυφερή γεωγραφία.

Ὅμως θαρρῶ στό βάθος ἦταν ὁμοφυλόφιλη.

*Τρῶγε τήν πρόοδο*
*χαί μέ τά φλούδια χαί μέ τά χουχούτσια της.*

*Frontispice voor ‘Zon de Eerste’ van Odysséas Elytis, 1943. Kopergravure*
*Zie ook De Tweede Ronde, Winter 1981, p 131-133*

## De tuin ziet
## *(Vertaling Wim Bakker)*

### 1.

Misschien
met uitzondering van de heremieten
ben ik wel de laatste speler
die zijn aanspraken doet gelden

eigendunk

wat wil dat zeggen
van winst weet ik niet

een Pansélinos die schildert terwijl er geen God is
en 't bewijs levert van precies het tegengestelde

stroompje

wat een water
donkerblauw met vonken

vanachter de geluidsbarrière der Sirenen
wenkt het me
springend

kom

ergens

voleindigd ligt de Volmaaktheid
en laat helemaal tot hier een beekje klateren

## Ο κηποσ βλεπει

1. Ἴσως
ἄν ἐξαιρέσουμε τούς Ἀναχωρητές
νά ᾽μαι ό τελευιαῖος παίχτης
πού ἀσχεῖ τά δικαιώματά του

οἴηση

τί πάει νά πεῖ
χέρδος δέν χαταλαβαίνω

ἕνας Πανσέληνος πού ζωγραφίζει ἐνῶ δέν ὑπάρχει Θεός
χαί ἀποδειχνύει ἀχριβῶς τό ἀντίθετο
ρεῦμα

τί νερό
χυανό μέ σπίθες

πέρ᾽ ἀπ᾽ τό φράγμα τοῦ ἤχου τῶν Σειρήνων
νά μοῦ χάνει νόημα
πηδώντας

ἔλα

χάπου

συντελεσμένη χεῖται ἡ Τελειότητα
χι ἀφήνει νά χυλήσει ὥσαμε δῶ ρυάχι

## [Nederlands]

Vivaldi Mozart
oorhangers vol glinstering
wanneer een hoofdbeweging ze het licht doet vangen

de werkelijkheid
heeft geen belangstelling
voor wie het vergankelijke deel geniet
en wie het andere

de pijlen naar beneden en de pijlen naar boven
hebben elkaar nooit ontmoet

*de tuin ziet*

hoort de geluiden van de kleuren
de irizeringen die een streling
achterlaat
op het naakte lichaam het moment
dat duizenden draden het trekken
hoog boven ons
razen de berichten
wat moet je ermee
niemand wordt er wijs uit

we blijven achter als zenders
in de woestijn al eeuwenlang onbruikbaar
in een wanhopige worsteling met de golven
op zoek naar een ontvanger
bundels geluiden
elektronische muziek

## [Grieks]

ὁ Vivaldi ὁ Mozart
ἐνώτια παμφανόωντα
τήν ὥρα πού τ᾽ ἀνταναχλᾶ ἡ στροφή τῆς χεφαλῆς

ἡ πραγματιχότητα
δέν ἐνδιαφέρεται
ποιός νέμεται τό μέρος τό φθαρτό
χαί ποιός τό ἄλλο

τά βέλη πρός τά χάτω χαί τά βέλη πρός τά ἐπάνω
δέ συναντήθηχαν ποτέ

*ὁ χῆπος βλέπει*

ἀχούει τούς ἤχους ἀπ᾽ τά χρώματα
τούς ἰριδισμούς πού ἕνα χάδι
ἀφήνει
πάνω στό σῶμα τό γυμνό τήν ὥρα

πού τό τραβοῦν μυριάδες νήματα
ψηλά
μαίνονται τά μηνύματα
τί νά τό χάνεις
δέ νογᾶ χανείς
μένουμε σάν ἀσυρματοφόρα
παρατημένα μές στήν ἔρημο χαί ἀχρηστευμένα ἐδῶ χι αἰῶνες
ἀπελπιστιχά παλεύοντας τά χύματα
νά βροῦνε δέχτη
δέσμες ἤχων μσυσιχῆς
ἠλεχτρονιχῆς

## [Nederlands]

waarvan de gesp is losgeraakt
ze vallen samen met andere vallende sterren
diep diep de nacht in daar waar ternauwernood

de ronding van de aarde te onderscheiden is.

**2.**

Wat zal er gebeuren wanneer
er eens een eind komt aan de klassenstrijd wanneer de uitvindingen
zichzelf nutteloos gemaakt hebben alle wensen vervuld zijn

een leegte

waarin zullen vallen (en dat is maar goed ook)
allen die het rad draaien om het Rad

verbijstering

wij de anderen
zullen beginnen te leven ingewijd in het Sanskrit van het lichaam
letterlijk en figuurlijk gesproken

zoals bijvoorbeeld Pierro della Francesca
schilderde of Arthur Rimbaud piste
steeds met de goedkeuring der zonnebloemen
(dat is nou Poëzie!)

maar toen waren er nog
rozestruiken met religieuze betekenis
halleluja

## [Grieks]

πού τούς λύθηκε ή πόρπη
καί πέφτουν μ᾽ ἄλλους διάττοντες
βαθιά μέσα στή νύχτα κεῖ πού μόλις

ή καμπύλη τῆς γῆς διακρίνεται.

**2**

Τί θά γίνει λοιπόν ὅταν
κάποτε λήξουν οἱ κοινωνικοί ἀγῶνες ὅταν οἱ ἐφευρέσεις
αὐτοαχρηστευθοῦν τά αἰτήματα ὅλα ἱκανοποιηθοῦν

χενό

πού μέσα του θά πέσουν (χαί χαλῶς νά πέσουν)
ὅσοι γυρίζουν τόν τροχό γιά τόν Τροχό

θάμβος
οί ἄλλοι ἐμεῖς
θ' ἀρχινίσουμε νά ζοῦμε μυημένοι στά σανσχριτιχά τοῦ σώματος
οὐσιαστιχά χαί μεταφοριχά μιλώντας

ὅπως θέλω νά πῶ ζωγράφιζεν ὁ Pierro
della Francesca ἤ χατουροῦσε ὁ Arthur Rimbaud
πάντοτε μέ τή συγχατάθεση τῶν ἡλιοτροπίων
(νά μωρέ Ποίηση)
ἀλλά τότε ἀχόμα ὑπήρχανε
τριανταφυλλιές μέ σημασία θρησχευτιχή
ἀλληλούια

## [Nederlands]

de Meesteres der Engelen
met een gouden parachute
daalde nog af naar je hoofdkussen
mijn Zoon vleide zich naast je
een eindeloze vlakte
al de tulpen naar rechts gewaaid
links de wind
feilloze kleurenschikker

*de tuin ziet*

wij moeten ons elk moment veranderen in een beeld
Toute la mer et tout le ciel pour une seule
victoire d'enfance

met andere woorden iets miniems maar ook
zo gewichtig dat
de betovering onze hand beweegt en verklaart
hoe de schaduwen van plaats veranderen

alsof
ze al ontvangen hebben het erfdeel van God

zoals in vroegere tijden de Heiligen.

**3.**

De allerhoogste bergen
de Andes bijvoorbeeld
hebben hun pendant
binnenin ons (zoals het Heelal
een ander
veronderstelt van antimaterie')

## [Grieks]

ἡ Κυρία τῶν Ἀγγέλων
μέ χρυσό ἀλεξίπτωτο
κατέβαινε ὥς τό μαξιλάρι σου
Γιέ μου πλάγιαζε κοντά σου
ἡ ἀπέραντη πεδιάδα
φυσημένες δεξιά οἱ τουλίπες ὅλες
ἀριστερά ὁ ἀέρας
χρωμοθέτης ἀλάνθαστος

*ὁ κῆπος βλέπει*

ἀνάγκη νά μετατρεπόμαστε κάθε στιγμή σέ εἰκόνα

Toute la mer et tout le ciel pour une seule
victoire d'enfance

μ᾽ ἄλλα λόγια κάτι ἐλάχιστο ἀλλά καί
σημαντικό τόσο πού
ή μαγεία νά κινεῖ τό χέρι μας καί νά τό ἑρμηνεύει
κατά πῶς σί σκιές ἀλλάζουν θέση
λές
ἔχουν πάρει κιόλας τό μερίδιο τοῦ Θεοῦ

ἴδια σ᾽ ἄλλους καιρούς σί Ὅσιοι.

**3**

Τά πανύψηλα ὄρη
ἄς ποῦμε οἱ Ἄνδεις
ἔχουνε τό ἀντίστοιχό τους
μέσα μας (ὅπως τό Σύμπαν
ὑποτίθεται
κάποιο ἄλλο ἀπό ἀντιύλη)

## [Nederlands]

en wanneer we opklimmen naar hun top
wordt ook daar de lucht ijler
zozeer dat je het bewustzijn verliest

menselijke organismen kunnen niet tegen zo grote zuiverheid

een Vermeer is 't eens gelukt maar hij
vond z'n steun in de kleur

het schrift stokt

wil dat je de graten eet en de vis weggooit

kracht

als ooit de vlam onbeweeglijk stil stond tussen je vingers
met een neiging naar boven toe

zal hij die de bevolkingen verplaatst ons meenemen

*de tuin ziet*

in de groene wateren van Atlantis
duiken Libysche meisjes
rijst op een Kore
Therasia
haar uitgestrekte hand wijst de afstand
die ons scheidt van hoe we allen kunnen zijn
engelen met een sekse.

## [Grieks]

ὅπου ὅταν προχωροῦμε πρός τήν χορυφή τους
ἀραιώνει χι ἐχεῖ ὁ ἀέρας
τόσο πού λιποθυμᾶς

τά ἀνθρώπινα ὄργανα δέν ἀντέχουνε τόση χαθαρότητα

ἕνας Vermeer χάποτε τό χατάφερε ἀλλ'
ἐστηρίχθηχε στό χρῶμα

ἡ γραφή σταματᾶ

θέλει νά τρῶς τό ψαροχόχαλο χαί νά πετᾶς τό ψάρι

δύναμη

ἐάν ποτέ σοῦ ἀχινητοῦσε ἡ φλόγα μές στά δάχτυλα
μέ μιά χλίση πρός τά ἐπάνω

θά μᾶς πάρει ἐχεῖνος πού μεταχινεῖ τούς πληθυσμούς

*ὁ χῆπος βλέπει*

στά νερά τά πράσινα τῆς Ἀτλαντίδας
βουτᾶν Λίβυες
ἀναδύεται Κόρη
Θηρασία
τεντωμένο τό χέρι της δείχνει τήν ἀπόσταση
πού μᾶς χωρίζει ἀπό τόν τρόπο νά ᾽μαστε ὅλοι μας
ἄγγελοι μέ φύλο.

## [Nederlands]

**4.**

Of hij gelijk had of niet
op zekere dag zal Plotinus verschijnen
het grote oog met de doorschijnendheid
en een zee erachter als Helena
de zon in haar haren vlechtend
samen met andere bloemen

honderden myriaden tekens
el ve en

en zelfs als ze geen woord voor je vormen
zal het morgen
gisteren zijn voor eeuwig

ik spreek filosofisch

binnenin paartjes is er een meikever
die voor eeuwig en altijd de Odyssee herhaalt
de halve Nausikaa wordt voortgezet door de golven
en de weerspiegelingen helemaal tot aan
de kusten van Klein-Azië
daar waar eens Heraclitus
de Bliksem stuurde
(vergissing uitgesloten)

op een tweede plan zullen er weer oorlogen zijn
zonder dat er iemand gedood wordt
voorraden aan dood genoeg

*de tuin ziet*

start het aftellen

## [Grieks]

**4**

Ἐάν εἶχε δίκιο ἤ ὄχι
ὁ Πλωτίνος θά φανεῖ μιά μέρα
τό μεγάλο μάτι μέ τή διαφάνεια
καί μιά θάλασσα πίσω του σάν τήν Ἑλένη
δένοντας τόν ἥλιο
μαζί μ᾽ ἄλλα λουλούδια στά μαλλιά της

ἑκατό μύρια σήματα
ὠμέγα ζῆτα ἦτα

πσύ ἐάν καί δέν σοῦ ἁρμόσουν λέξη
αὔριο

θά ᾽ναι χθές γιά πάντα

μιλῶ φιλοσοφία
στά ζευγάρια μέσα ὑπάρχει μιά χρυσόμυγα
πού ἐπαναλαμβάνει ἀέναα τήν Ὀδύσσεια
ἡ μισή Ναυσιχᾶ συνεχίζεται ἀπ᾽ τά κύματα
καί τούς ἀντιχατοπτρισμούς ὥς πέρα
στά παράλια τῆς Μιχρασίας
χεῖ πού χάποτε ὁ Ἡράχλειτος
οἰάχισε τόν Κεραυνό
(δέν πρόχειται γιά λάθος)

σ᾽ ἕνα δεύτερο ἐπίπεδο θά ξαναγίνουν πόλεμοι
δίχως νά σχοτώνεται χανείς
ἀποθέματα θανάτου ὑπάρχουνε ἀρχετά

*ὁ χῆπος βλέπει*

βάνει μπρός τήν ἀντίστροφη μέτρηση

## [Nederlands]

afsterven
bloei
ontluiken

een borst van een jonge vrouw is al
een artikel van een toekomstige Grondwet.

**5.**

Nou en! Van hen die vast en zeker op een dag
de meesters zullen zijn heb ik
me God zij dank bevrijd
zover zal het niet komen
dat ze de hand op me leggen
altijd zullen er twee of drie
dapper genoeg zijn om de wereld te zien
zonder doelbejag

ouderdom is de Historie
en het fruit tussen de tanden jeugd
één enkele glimlach - als er een bron is tenminste - overwint

*en de tuin ziet*

geeft een plotselinge stoot
aan de helft van de ziel om ons vóór te zijn.

**6.**

Ach kende ik maar
een werkelijke vrijheid
dan zou ik die bezingen zonder
naïef te lijken of een Farizeeër

precies zoals de onschuldige
dan zou ik achter de Tiran
de hemel kunnen zien

## [Grieks]

μαρασμός
ἀχμή
ξύπνημα

ἕνα στῆθος νέας γυναίκας εἶναι ἤδη

ἄρθρο μελλοντικοῦ Συντάγματος.

**5**

Ἔ τί! Ἀπ᾽ αὐτούς πού σίγουρα μιά μέρα
θά ὑπερισχύσουν ἔχω
δόξα νά ᾽χει ὁ Θεός ἀπαλλαγεῖ

μή σώσουν
καί μοῦ ἁπλώσουν χέρι
θά ὑπάρξουν πάντοτε δύο ἤ τρεῖς
γενναῖοι νά βλέπουνε τόν κόσμο
χωρίς σκοπιμότητα

γῆρας εἶναι ἡ Ἱστορία
καί τό φροῦτο ἀνάμεσα στά δόντια νεότης
ἕνα μόνο χαμόγελο - ἐάν εἶναι ἀπό πηγή - νικᾶ
*καί ὁ κῆπος βλέπει*

δίνει ὤθηση ἄξαφνη
στά μισά τῆς ψυχῆς νά μᾶς προφτάσει.

**6**

Ἄ μονάχα νά ᾽ξερα
μιάν ἐλευθερία πραγματική
πού νά μπορῶ νά τήν ὑμνῶ χωρίς
νά φαίνομαι ἀφελής ἤ φαρισαῖος

ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἀθῶος
νά μποροῦσα νά δῶ
πίσω ἀπ᾽ τόν Τύραννο τόν οὐρανό

## [Nederlands]

zoals hij zich in verheven rust voortzet tot aan
de bergen aan de overkant
de zeeën erachter
een doorschijnendheid
die doordringt dwars door mijn geboorte heen
vader een moeder en grimmig kijkende voorouders

ach en wee
zoals de oude Aeschylus placht te zeggen
laten wij ons doodschrikken misschien ontwaakt dan wel
in ons de vrede en de drang ertoe
strekt zich een veld uit - vormt zich op de wateren
nieuwe aarde

*de tuin ziet*

toefjes margarieten
ontvlambare witte ideeën
en vogels van de zee
een groot eiland
tussen Oosten en Westen
met een rij viervoudige palmen
maar geen enkele
rimpeling zoals geschiedenis waar de feiten zijn uitgewist
en er bleef onder de rangen der koningen

één
enkele
Kore
glanzend als een scherf
die afdaalt met de wind
in een korf.

## [Grieks]

μέ ἀταραξία νά συνεχίζεται ὥς
τ᾽ ἀντίπερα βουνά
τίς πίσω θάλασσες
μία διαφάνεια
πού νά διαπερνᾶ τή γέννησή μου
μητέρα χαί πατέρα χαί βλοσυρούς προγόνους

ὀτοτοτοῖ
πού ᾽λεγε χι ὁ γερο-Αἰσχύλος
ἄς τρομάξυμε μήπως χαί ξυπνήσει
μέσα μας ἡ γαλήνη χι ἡ ἀνάγχη της
ἁπλώσει χάμπο - σχηματίσει ἐπάνω στά νερά
νέα γῆ

*ὁ χῆπος βλέπει*
τοῦφες-τοῦφες μαργαρίτες

εὔφλεχτες λευχές ἰδέες
χαί πουλιά τῆς θάλασσας
μία μεγαλόνησος
ἀνάμεσα σέ Ἀνατολή χαί Δύση
μέ σειρά τετραπλούς φοίνιχες
ἀλλά χαμία
ταραχή σάν ἱστορία ὅπου τά γεγονότα σβήστηχαν
χι ἔμεινε στά ἐπίπεδα τῶν βασιλέων

μόνη
μία
Κόρη
γυαλιστερή σάν ὄστραχο
νά χατεβαίνει φέρνοντας τόν ἄνεμο
σ᾽ ἕνα πανέρι.

## [Nederlands]

### 7. *De tuin ziet*

nog voordat gebeurt
waarvan ik voel dat het een onmerkbare streep achter zich laat
    zoals in de uren
van de dood lichtkens de bergen
zachtjes het groen mijn reusachtige voeten likkend

zal het bederf van de tijd zich tenslotte tegen hem keren

het is van mint en van woorden van Johannes
  de poëzie
  waait

en zo het water in de hand
drinkt gaat voort
  ontmoet het vermaarde woud van Colonus
  volgt Oedipus

    koelte
    vrede
    nachtegalen

plotseling morgenstond
  de haan op de windwijzers
  en jij bent in de kerk
  de iconostase grandioos met z'n granaatappels

de Kore voortschrijdend op de golf
  een lichte Westenwind
    waait

  je hand kopieert
    het Ongrijpbare.

## [Grieks]

### *7 □ □□πος βλ□πει*

πρίν ἀχόμα γίνουν
αὐτά πού αἰσϑάνομαι ν᾽ ἀφήνουν μιάν ἀνεπαίσϑητη γραμμή

    ὅπως τίς ὧρες
τοῦ ϑανάτου ἀνάλαφρα τά ὄρη
ἀπαλά τά χόρτα λείχοντας τά γιγαντιαῖα πόδια μου

ἡ φϑορά τοῦ χρόνου ἐν τέλεί ϑά στραφεῖ ἐναντίον του

εἶναι ἀπό μέντα χι ἀπό λόγια τοῦ Ἰωάννου
  ἡ ποίηση
  φυσάει

ἔτσι τό νερό στή φούχτα
πίνετε προχωρεῖτε
συναντᾶτε τό ἄλσος τό περίφημο τοῦ Κολωνοῦ
ἀκολουθεῖτε τόν Οἰδίποδα

δροσιά
γαλήνη
ἀηδόνια
ξάφνου ξημερώματα
ὁ πετεινός ἐπάνω στούς ἀνεμοδεῖχτες
εἶσ᾽ ἐσύ μέσα στήν ἐκκλησία
τό τέμπλο ὑπέροχο μέ τίς ροδιές

ἡ Κόρη βηματίζοντας στό κύμα
ἐλαφρός πουνέντες
φυσάει

τό χέρι σου ἀντιγράφει
τ᾽ Ἀσύλληπτα.

## [Noot]

Villa Natacha

*Elytis, in de verstikkende atmosfeer van Griekenland na de machtsovername door de militaire junta van 21 april 1967 niet meer in staat te schrijven, besloot in de lente van 1969 naar Parijs te vertrekken. Op uitnodiging echter van zijn vriend en landgenoot E. Teriade, de bekende kunstcriticus en uitgever, onderbrak hij zijn reis daarheen en verbleef enige tijd in diens 'Villa Natacha', in St. Jean-Cap-Ferrat aan de Côte d'Azur. Omringd door sprookjesachtige tuinen, schreef hij het gedicht* Villa Natacha. *De dichter, diep gewond door de politieke gebeurtenissen in Griekenland, rookt, temidden van een weelde van bloemen met de meest exotische namen, zijn eerste vrije sigaret, dromend van een andere, poëtische, omwenteling. Er is maar weinig nodig, een minieme zwenking van het stuur en het kwaad is overwonnen en de mens, zonverbrand en in een simpel wit overhemd, vertrapt de draken die zo lang hun macht over hem uitoefenden, vrij van angsten en frustraties.*

Villa Natacha *is gepubliceerd in de bundel* Ta eterothalí *(= Stiefbloeiers), Athene 1974.*

Maria Nephéli

*Elytis was bezig aan de compositie van dit grote gedicht, toen de militaire junta in Griekenland de macht greep. Niet in staat om eraan verder te werken, vatte hij pas na 1974 het werk weer op.*

Maria Nephéli *(= Maria Wolk) is het eerste gedicht van Elytis waarin hij spreekt in beelden, niet zozeer ontleend aan wat wij de natuur noemen, als wel aan het leven in de grote stad. Het is overigens niet alleen de dichter die spreekt in dit werk. Het bestaat uit een beurtzang tussen Maria Nephéli, een jonge vrouw, en de Tegenzanger. De Tegenzanger is het ene aspect van de dichter, Maria Nephéli het andere. Zij is een tegenstandster van alles wat te maken heeft met orde en status quo, de Tegenzanger spreekt met de stem van de wijsheid en bezonnenheid Het hele gedicht is doortrokken van de aantrekkings- en afstotingskracht tussen deze twee polen.*

*In* Maria Nephéli *vinden we de existentiële strijd van de dichter, de strijd om 'aan de andere zijde van de dingen te komen, om de dingen van de andere kant te bezien'. De sleutel tot het gedicht wordt ons door Elytis zelf aangereikt in het motto, afgedrukt aan het begin van de bundel (en ontleend aan zijn vroegere bundel - 1935* - Prosanatolismí *(Oriëntaties): 'Gis, tracht en begrijp: aan de andere zijde ben ik dezelfde.' Hij heeft de andere zijde van het bestaan, andere dimensies bereikt, maar hij is dezelfde gebleven.*

Drie gedichten onder gelegenheidsvlag

*Dit is het eerste werk dat Elytis publiceerde nadat hij in 1979 de Nobelprijs voor de Literatuur ontving. In de titel mag men een eerbetoon vermoeden aan de andere Griekse dichter die met de Nobelprijs geëerd werd (1963), Jórgos Seféris, die immers ook drie jaar na dat gebeuren een bundel publiceerde, onder de titel* Drie geheime gedichten.

*Het gedicht omvat drie poetische eenheden*, De tuin ziet, De amandel der wereld *en* Ad libitum. *Elk daarvan bestaat uit zeven delen. Drie en zeven voor in Elytis' poëzie ingewijden welbekende getallen. De toon van het gedicht is die van het*

*gesprek, soms modulerend in de richting van de biecht, maar vooral gekenmerkt door een didactische ondertoon. De oude dichter - Elytis is al boven de zeventig en schrijft al vijftig jaar lang poëzie - doet z'n uiterste best alles wat hij aan ervaring heeft opgedaan door te geven; hij heeft dingen gezien waarvan hij een ieder deelgenoot zou willen maken.*

*De twee andere basiskunsten, muziek en schilderkunst, spelen een belangrijke rol. Dat blijkt direct in het begin al in de metafoor rond de Byzantijnse schilder Pansélinos (± 1400) en in de klaterende klanken van de muziek van Vivaldi en Mozart. Zo zet Elytis de poëzie midden tussen de schilderkunst, haar zichtbare natuur, en de muziek, haar geestelijke, onstoffelijke vertegenwoordiger.*

Tría Pijímata me siméa efkerías *is gepubliceerd in 1982, in Athene.*

*(Wim Bakker)*

## Overspel op de Olympos
## *Homerus, Odyssee, boek 8, 266-369*
## *(Vertaling H.J. de Roy van Zuydewijn)**

Toen nam de zanger zijn lier en bezong de liefde van Ares
en de met sierlijke hoofdband getooide godin Afrodite:
hoe zij elkaar in 't geheim, in het huis van Hefaistos, omhelsden;
hoe hij haar onder geschenken bedolven en heerser Hefaistos'
bed had bezoedeld. Maar Helios, die hun geliefkoos gezien had,
was naar Hefaistos gegaan, om hem gauw op de hoogte te stellen.
Toen nu de god het zijn hart diep schokkende nieuws had vernomen,
liep hij, zijn hoofd vol gedachten aan wraak, naar zijn werkplaats en zette
op de fundering het aambeeld en smeedde een even onwrikbaar,
als onverbrekelijk net, waar ze nooit onder uit konden komen.
Toen hij dan zo, in zijn woede op Ares, het vangnet gemaakt had,
ging hij ermee zijn slaapkamer in, waar zijn bed zich bevond, en
liet in een kring rond het bed over alle poten het net neer.
Ook van de daksparren af naar omlaag hingen talrijke ketens,
fijn als spinrag, zodat voor geen mens er iets van te zien was,
zelfs niet voor eeuwige goden. Een meesterstukje van sluwheid.
Nadat hij zo het gehele bed met het vangnet omringd had,
deed hij alsof hij bezoek aan het mooigebouwd Lemnos wou brengen,
dat hem van alle plaatsen op aarde veruit het liefst was.

Guldengeteugelde Ares had goed uit zijn ogen gekeken.
Toen hij de om zijn smeedkunst vermaarde Hefaistos zag weggaan,
spoedde hij zich naar het huis van de wijdvermaarde Hefaistos,
vol begeerte het bed met godin Cytherea te delen.

## [Grieks]

Αὐτὰρ[1] *ὁ φορμίζων ἀν□βάλλ□το καλὸν ἀ□ίδ□ιν*
*ἀμφ᾽ Ἄρ□ος φιλότητος □ὐστ□φάνου τ᾽ Ἀφροδίτης,*
*ὡς τὰ πρῶτα μίγησαν □᾽ν Ἡφαίστοιο δόμοισι*
*λάθρῃ, πολλὰ δ᾽ □̓δωκ□, λ□́χος δ᾽ ᾗσχυν□ καὶ □ὐνὴν*
*Ἡφαίστοιο ἄνακτος, ἄφαρ δ□́ οἱ ἄγγ□λος ἠλθ□ν*
*Ἥλιος, ὅ σφ᾽ □᾽νόησ□ μιγαζομ□νους φιλότητι.*
*Ἥφαιστος δ᾽ ὡς οὖν θυμαλγ□́α μῦθον ἄκουσ□,*
*βῆ ῥ᾽ ἴμ□ν □̓ς χαλκ□ῶνα κακὰ φρ□σὶ βυσσοδομ□ύων,*
*□᾽ν δ᾽ □̓θ□τ᾽ ἀκμοθ□́τῳ μ□́γαν ἄκμονα, κόπτ□ δ□᾽ δ□σμοὺς*
*ἀρρήκτους ἀλύτους, ὅφρ᾽ □̓μπ□δον αὐθι μ□́νοι□ν,*
*αὐτὰρ □᾽π□ὶ δὴ τ□ῦξ□ δόλον κ□χολωμ□́νος Ἄρ□ι,*
*βῆ ῥ᾽ ἴμ□ν □᾽ς θάλαμον, ὅθι οἱ φίλα δ□́μνι᾽ □̓κ□ιτο,*
*ἀμφὶ δ᾽ ἄρ᾽ □́ρμῖσιν χ□᾽□ δ□᾽σματα κύκλῳ ἀπάντῃ·*
*πολλὰ δ□᾽ καὶ καθύπ□ρθ□ μ□λαθρόφιν □᾽ξ□κ□́χυντο,*
*ἠύτ᾽ ἀράχνια λ□πτά, τά γ᾽ οὔ κ□́ τις οὐδ□᾽ ἴδοιτο,*
*οὐδ□᾽ θ□ῶν μακάρων· π□́ρι γὰρ δολό□ντα τ□́ντκτο.*
*αὐτὰρ □᾽π□ὶ δὴ πάντα δόλον π□ρὶ δ□́μνια χ□ῦεν,*
*□ἴσατ᾽ ἴμ□ν □᾽ς Λῆμνον, □᾽νκτίμ□νον πτολί□θρον,*
*ἥ οἱ γαιάων πολὺ φιλτάτη □᾽στὶν ἁπασ□́ων.*
*οὐδ᾽ ἀλαοσκοπιὴν □ἰχ□ χρυσήνιος Ἄρης,*
*ὡς ἴδ□ν Ἥφαιστον κλυτοτ□́χνην νόσφι κιόντα·*

1 The whole passage 266-369 (or 267-366) was on moral grounds rejected by some ancient critics.

*βῆ δ᾽ ἰ□΄ναι πρὸς δῶμα π□ρικλυτοῦ Ἡφαίστοιο*
*ἰσχανόων φιλότητος □᾽νστ□φάνου* Κυθ□ρ□ίης.

## [Nederlands]

Deze, zojuist van bezoek aan haar vader, de sterke Kronide,
weergekeerd, zat nog maar net in haar woning, of Ares kwam binnen,
nam de godin bij de hand en sprak haar toe met de woorden:
‘Kom, lief, laat ons in bed van de liefde genieten. Want nergens
is hier Hefaistos te zien; die is, neem ik aan, naar het eiland
Lemnos gegaan, naar de Sintiërs met hun raar klinkende tongval.’
Zo sprak Ares, en zij, van de liefde geenszins afkerig,
liep met hem mee; ze vlijden zich neer op het bed. Maar de ketens,
door de in listen doorknede Hefaistos zo kunstig vervaardigd,
vielen omlaag. Ze konden geen lid meer heffen of roeren;
toen ze het merkten, was het te laat om te kunnen ontsnappen.
En reeds was hij nabij, de roemvolle god met de klompvoet,
die rechtsomkeert had gemaakt, nog voor hij Lemnos bereikt had,
want de zonnegod had hen bespied en alles verraden.
Hij nu, de kreupele god, kwam diep verbitterd naar huis en
ging daar, terwijl hij in razende woede ontstak, in de deur staan,
waar hij een schreeuw gaf zo luid, dat alle goden het hoorden:
‘Vader Zeus, en ook jullie, de andere, eeuwige goden,
komt hier iets zien, dat al net zo belachelijk is als schandalig:
hoe om mijn mankheid, de dochter van Zeus, Afrodite, mij telkens
weer aan vernedering blootstelt en houdt van die hellehond Ares,
mooi als hij is en in het bezit van twee stevige benen;
ik daarentegen ben kreupel geboren, de schuld van wie anders
dan van mijn ouders - ach, hadden ze nooit mij geboren doen worden!
Maar komt zien, hoe die twee daar in bed, míjn bed nota bene,
't spel van de liefde bedrijven - mijn hart krimpt ineen bij de aanblik.
Maar ik geloof dat zij zelf, hoe hevig verliefd ze ook zijn, niet
lang er zo bij willen liggen en dat ze, zo snel als ze kunnen,
't bed zouden willen verlaten.

## [Grieks]

*ἡ δ□᾽ ν□ό̓ον παρὰ πατρὸς □᾽ρισθ□ν□ός* Κ*ρονίωνσς*
*□᾽ρχομ□́νη κατ᾽ ἄρ᾽ □̓ζ□θ᾽· ὁ δ᾽ □ἵσω δώματος ᾗ□ι,*
*□̓ν τ᾽ ἄρα οἱ φῦ χ□ιρί, □̓πος τ᾽ □̓φατ᾽ □̓κ τ᾽ ὀνόμαζ□·*
*‘Δ□ῦρο, φίλη, λ□́κτρονδ□ τραπ□ίομ□ν □ὐνηθ□́ντ□ς·*
*οὐ γὰρ □̓θ᾽*῎*Ηφαιστος μ□ταδήμιος, ἀλλά πον ἤδη*
*οἴχ□ται □᾽ς Λῆμνον μ□τὰ Σίντιας ἀγριοφώνους.*’
*῏Ως φάτο, τῇ δ᾽ ἀσπαστὸν □᾽□ίσατο κοιμηθῆναι.*
*τὼ δ᾽ □᾽ς δ□́μνια βάντ□ κατ□́δραθον· ἀμφὶ δ□᾽ δ□σμοὶ*
*τ□χνή□ντ□ς □̓χυντο πολύφρονος*῾*Ηφαίστοιο,*
*οὐδ□́ τι κινῆσαι μ□λ□́ων ἠν οὐδ᾽ ἀνα□ῖραι.*
*καὶ τότ□ δὴ γίγνωσκον, ὅ τ᾽ οὐκ□́τι φυκτὰ π□́λοντο.*
*ἀγχίμολον δ□́ σφ᾽ ἠλθ□ π□ρικλυτὸς ἀμφιγυή□ις,*
*αὐτις ὑποστρ□́ψας πρὶν Λήμνου γαῖαν ἱκ□́σθαι·*
*῾Η□́λιος γάρ οἱ σκοπιὴν □̓χ□ν □ἰπ□́ τ□ μῦθον.*
*βῆ δ᾽ ἴμ□ναι πρὸς δῶμα φίλον τ□τιημ□́νος ἠτορ·*[1]
*□̓στη δ᾽ □́ν προθύροισι, χόλος δ□́ μιν ἄγριος ᾕρ□ι·*
*σμ□ρδαλ□́ον δ᾽ □᾽βόησ□, γ□́γων□́ τ□ πᾶσι θ□οῖσιν·*
*‘Ζ□ῦ πάτ□ρ ἠδ᾽ ἄλλοι μάκαρ□ς θ□οὶ αἰ□́ν □᾽όντ□ς,*

1 Line 303 is omitted in most MSS.; *cf.* ii. 298

*δ□ûθ'*, *ἵνα □"ργα γ□λαστὰ καὶ οὐκ □'πι□ικτὰ ἴδησθ□*,
*ὡς □'μ□᾽ χωλὸν □'όντα* Διὸς *θυγάτηρ* Ἀφροδίτη
*αἰ□'ν ἀτιμάζ□ι*, *φιλ□'□ι δ' ἀίδηλον* Ἄρηα,
*οὔν□χ' ὁ μ□'ν καλός τ□ καὶ ἀρτίπος*, *αὐτὰρ □'γώ γ□*
*ἠπ□δανὸς γ□νόμην*, *ἀτὰρ οὔ τί μοι αἴτιος ἄλλος*,
*ἀλλὰ τοκῆ□ δύω*, *τὼ μή γ□ίνασθαι ὄφ□λλον.*
*ἀλλ' ὄψ□σθ'*, *ἵνα τώ γ□ καθ□ύδ□τον □'ν φιλότητι*
*□ὶς □'μὰ δ□ίμνια βάντ□ς*, *□'γὼ δ' ὀρόων ἀκάχημαι.*
*οὐ μ□ί̓ν σφ□ας □"τ' □"ολπα μίνυνθά γ□ κ□ι□ί̓μ□ν οὕτως*
*καὶ μάλα π□ρ φιλ□ί̓οντ□· τάχ' οὐκ □'θ□λήσ□τον ἄμφω □ΰδ□ιν·*

## [Nederlands]

Ook dan echter houdt hen mijn vangnet
net zolang vast, totdat mij hun vader terug heeft gegeven
alle geschenken die ik hem gaf voor het meisje - die loze
dochter van hem, die zo mooi als ze is, haar lust niet weerstaan kan.'

Zo sprak de god en ze dromden bijeen voor zijn koperen drempel.
Daar kwam Poseidon, de Schudder der aarde, daar kwam ook de snelle
Hermes, en kwam ook de god met het feilloze boogschot, Apollo.
Vrouwelijk schaamtegevoel hield echter in huis de godinnen.
En bij de voordeur stonden bijeen de gelukkige goden,
schenkers van goeds; in hun midden klonk niet te bedaren gelach op,
toen ze het kunstige werk van de slimme Hefaistos ontwaarden.
En met een blik naar zijn buurman, bracht één van de goden in 't midden:
'Ondeugd gedijt niet. De langzame heeft van de vlugge gewonnen.
Kijk eens aan: zo langzaam hij is, heeft Hefaistos toch Ares,
vlugste van alle Olymposbewoners, te pakken genomen -
mank, maar wat een genie! De echtbreker zal er voor boeten!'
Zo stonden onder elkaar de goden die zaak te bespreken.
Daarna sprak Zeus' zoon, Apollo, de grote beschermheer, tot Hermes:
'Hermes, jij brenger van heil en schenker van weldoende gaven,
zou, Zeus' zoon, jij daar zo, in die krachtige snoeren geketend,
samen in bed willen liggen met gouden godin Afrodite?'
Hem gaf ten antwoord de brenger van heil en doder van Argos:
'Óf ik zou willen, Apollo, jij god van het feilloze boogschot.
Mij mogen driemaal zovele onmeetbare ketens omklinken,
en de godinnen en goden allen er bij staan te kijken,
als ik naar bed kon gaan met de gouden godin Afrodite!'
Zo sprak Hermes en luid klonk de lach op der goden.

## [Grieks]

*ἀλλά σφω□ δόλος καὶ δ□σμὸς □᾽ρύξ□ι,*
*□ὶς ὅ κ□΄ μοι μάλα πάντα πατὴρ ἀποδῷσιν □῎□δνα,*
*ὅσσα οἱ □᾽γγυάλιξα κυνώπιδος εἵν□κα κούρης,*
*οὔν□κά οἱ καλὴ θυγάτηρ, ἀτὰρ οὐκ □᾽χ□΄θυμος.᾽*
*Ὣς □῎φαθ᾽, οἱ δ᾽ ἀγ□΄ροντο θ□οὶ ποτὶ χαλκοβατ□᾽ς δῶ·*
*ἦλθ□ Ποσ□ιδάων γαιήοχος, ἦλθ᾽ □᾽ριούνης*
*Ἑρμ□ίας, ἦλθ□ν δ□᾽ ἄναξ □΄κα□΄ργος Ἀπόλλων.*
*θηλύτ□ραι δ□᾽ θ□αὶ μ□΄νον αἰδοῖ οἴκοι □΄κάστη.*
*□῎σταν δ᾽ □᾽ν προθύροισι θ□οί, δωτῆρ□ς □΄άων·*
*ἄσβ□στος δ᾽ ἄρ᾽ □᾽νῶρτο γ□΄λως μακάρ□σσι θ□οῖσι*
*τ□΄χνας □ἰσορόωσι πολύφρονος Ἡφαίστοιο.*
*ὣδ□ δ□΄ τις □ἴπ□σκ□ν ἰδὼν □᾽ς πλησίον ἄλλον·*
*᾽Οὐκ ἀρ□τᾷ κακὰ □῎ργα· κιχάν□ι τοι βραδὺς ὠκύν,*
*ὡς καὶ νῦν῎Ηφαιστος □᾽ὼν βραδὺς □ἶλ□ν Ἄρηα*
*ὠκύτατόν π□ρ □᾽όντα θ□ῶν οἳ῎Ολυμπον □῎χουσιν,*
*χωλὸς □᾽ὼν τ□΄χνῃσι· τὸ καὶ μοιχάγρι᾽ ὀφ□΄λλ□ι.᾽*
*Ὣς οἱ μ□᾽ν τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους ἀγόρ□υον·*
*Ἑρμῆν δ□᾽ προσ□΄□ιπ□ν ἄναξ Διὸς υἱὸς Ἀπόλλων·*
*῞Ερμ□ία, Διὸς νί□΄, διάκτορ□, δῶτορ □΄άων,*
*ἦ ῥά κ□ν □᾽ν δ□σμοῖς □᾽θ□΄λοις κρατ□ρῶσι πι□σθ□ὶς*

*□ΰδ□ιν □᾽ν λ□΄κτροισι παρὰ χρυσ□΄ῃ Ἀφροδίτῃ;᾽*
Τὸν δ᾽ ἠμ□ίβ□τ᾽ □᾽π□ιτα διάκτορος ἀργ□ϊφόντης·
*Αἴ γὰρ τοῦτο γ□΄νοιτο, ἄναξ □΄κατηβόλ᾽Ἄπολλον·*
*δ□σμοὶ μ□᾽ν τρὶς τόσσοι ἀπ□ίρον□ς ἀμφὶς □᾽χοι□ν,*
*ὑμ□ῖς δ᾽ □ἰσορόῳτ□ θ□οὶ πᾶσαί τ□ θ□΄αιναι,*
*αὐτὰρ □᾽γὼν □ΰδοιμι παρὰ χρυσ□΄ῃ Ἀφροδίτῃ.᾽*
*Ὣς □᾽φατ᾽, □᾽ν δ□᾽ γ□΄λως ὦρτ᾽ ἀθανάτοισι θ□οῖσιν.*

## [Nederlands]

Poseidon
lachte echter niet mee, maar bij de befaamde Hefaistos
drong hij er steeds meer op aan, de boeien van Ares te slaken.
Daartoe sprak hij hem aan met deze gevleugelde woorden:
‘Kom, maak hem los. Ik geef je mijn woord dat, zoals je geëist hebt,
hij, voor het aanschijn der goden, een passende prijs zal betalen.’
Daarop gaf hem ten antwoord de roemvolle god met de klompvoet:
‘Vraag me dat niet, jij machtige Schudder der aarde, Poseidon.
Zekerheid van een nietswaardige maakt slechts nietswaardigheid zeker.
Hoe kan ik jou voor het aanschijn der goden in gijzeling nemen,
als, aan zijn boeien en boete ontsnappend, Ares de vlucht neemt?’
Daarop gaf hem ten antwoord de Schudder der aarde, Poseidon:
‘Als mocht blijken, beroemde Hefaistos, dat Ares de vlucht neemt
en hij de boete ontduikt, zal ik zelf jou dat alles vergoeden.’
Daarop gaf hem ten antwoord de roemrijke god met de klompvoet:
‘'t Aanbod dat je me voorstelt, kan ik en mag ik niet afslaan.’
En met die woorden ontsloot de sterke Hefaistos de ketens.
Zij nu, verlost van het net, dat beiden zo zwaar was gevallen,
sprongen meteen van het bed: naar Thracië spoedde zich Ares,
maar de godin met haar lach, Afrodite, naar Pafos op Cyprus,
waar zij een heiligdom had en een geurend brandofferaltaar.
Daar dan baadden de Gratiën haar en zalfden haar lichaam
met de verruklijke olie, als slechts voor een god wordt gebruikt, en
hulden haar dan in een schitterend kleed, dat een lust voor het oog was.

Zo klonk het lied dat de roemvolle zanger hun voorzong. Odysseus
had met genoegen naar hem geluisterd, tezaam met de anderen,
't roeiriem hanterende volk der door schepen beroemde Faiaken.

## [Grieks]

*οὐδ□᾽ Ποσ□ιδάωνα γ□ήλως □᾽χ□, λίσσ□το δ᾽ αἰ□ὶ*
*Ἥφαιστον κλυτο□ργὸν ὅπως λύσ□ι□ν᾽Αρηα.*
*καί μιν φωνήσας □᾽π□α πτ□ρό□ντα προσηύδα·*
*‘Λῦσον· □᾽γὼ δ□΄ τοι αὐτὸν ὑπίσχομαι, ὡς σὺ κ□λ□ύ□ις,*
*τίσ□ιν αἴσιμα πάντα μ□τ᾽ ἀθανάτοισι θ□οῖσιν.’*
*Τὸν δ᾽ αὖτ□ προσ□΄□ιπ□ π□ρικλυτὸς ἀμφιγυή□ις·*
*‘Μή μ□, Ποσ□ίδαον γαιηοχ□, ταῦτα κ□΄λ□ν□·*
*δ□ιλαί τοι δ□ιλῶν γ□ καὶ □᾽γγύαι □᾽γγυάασθαι.*
*πῶς ἄν □᾽γώ σ□ δ□΄οιμι μ□τ᾽ ἀθανάτοισι θ□οῖσιν,*
*□ἴ κ□ν᾽Αρης οἴχοιτο χρ□΄ος καὶ δ□σμὸν ἀλύξας;’*
*Τὸν δ΄ αὖτ□ προσ□΄□ιπ□ Ποσ□ιδάων □᾽νοσίχθων·*
*‘Ἥφαιστ᾽, □ἴ π□ρ γάρ κ□ν᾽Αρης χρ□ῖος ὑπαλύξας*
*οἴχηται φ□ύγων, αὐτός τοι □᾽γὼ τάδ□ τίσω.’*
*Τὸν δ᾽ ἠμ□ίβ□τ᾽ □᾽π□ιτα π□ρικλυτὸς ἀμφιγυή□ις·*
*‘Οὐκ □᾽στ᾽ οὐδ□᾽ □᾽οικ□ τ□ὸν □᾽πος ἀρνήσασθαι.’*
*Ὣς □ἰπὼν δ□σμὸν ἀνί□ι μ□΄νας Ἡφαίστοιο.*
*τὼ δ᾽ □᾽π□ὶ □᾽κ δ□σμοῖο λύθ□ν, κρατ□ροῦ π□ρ □᾽όντος,*
*αὐτίκ᾽ ἀναΐξαντ□ ὁ μ□᾽ν Θρῄκηνδ□ β□βήκ□ι,*
*ἡ δ᾽ ἄρα Κύπρον ἵκαν□ φιλομμ□ιδὴς Ἀφροδίτη,*
*□᾽ς Πάφον· □᾽νθα δ□΄ οἱ τ□΄μ□νος βωμός τ□ θνή□ις.*

□ʺνθα δ□ʹ μιν Χάριτ□ς λοῦσαν καὶ χρῖσαν □ʾλαίῳ
ἀμβρότῳ, οἷα θ□οὺς □ʾπ□νήνοθ□ν αἰ□ʽν □ʾόντας,
ἀμΦὶ δ□ʽ □ἵματα □ἵσσαν □ʾπήρατα, θαῦμα ἰδ□ʹσθαι.
Ταῦτʾ ἄρʾ ἀοιδὸς ἄ□ιδ□ π□ρικλυτός· αὐτὰρ Ὀδυσσ□ὺς
τ□ʹρπ□τʾ □ʾνὶ Φρ□σὶν ᾗσιν ἀκούων ἡδ□ʽ καὶ ἄλλοι
Φαίηκ□ς δολιχήρ□τμοι, ναυσίκλυτοι ἄνδρ□ς.

# Spirochaeta pallida*
## *Kostas Karyotákis*
## *(Vertaling Hero Hokwerda)*

Zo, als geheel, was het medisch handboek prachtig,
het bloedig plaatwerk; de vriendin die zat te lonken
en, met verdachte blikken, raadselachtig lachte:
prachtig ook wat haar vluchtige lippen ons schonken...

Zó zachtjes werd aan ons voorhoofd geklopt, met zó veel
aandrang ook, dat wij openden, opdat de Waanzin
als dame ons hoofd betrad. De grendel toegeschoven.

* *Uit* Elegieën en Satiren *(Athene 1927)*, *afdeling* Satiren. *Eerste publikatie in het tijdschrift* Esperos (Syros) *in 1923, onder de titel* Lied van de waanzin, *gedateerd* Athene, april 1923 *en beginnend met de volgende strofe, die in de bundel van 1927 is weggelaten:*

> Van jeugd en liefde deelden we altijd rijklijk uit.
> De eventualiteit: als een afgrond bedwelmend
> waar 'n eenzaam wandelaar zich steeds weer over buigt,
> louter om zich zijn val daar voor te kunnen stellen.

*In deel II van de* Verzamelde werken *(1965-66) van Kostas Karyotákis, verzorgd door G.P. Savvidis, bevindt zich van diens hand (maar mede gebaseerd op ouder materiaal) een uitgebreide* Chronografische schets *van de dichter, waarin opgenomen brieven van en aan hem. Het overzicht eindigt in 1928 in Préveza (aan de westkust van Griekenland; vergelijk ook Karyotákis' laatste gedicht, in het Herfstnummer van* De Tweede Ronde *van 1980, blz. 121):*
*Op de avond van de twintigste juli begeeft Karyotákis zich naar Monolíthi, kleedt zich uit en gaat de zee in; tien uur lang doet hij vergeefse pogingen zich te verdrinken. Bij het ochtendgloren spoelen de golven hem bij Mýtikas aan land; de boer Taxiárchis Nitsas snelt te hulp en vergezelt hem tot waar zijn kleren liggen. De eenentwintigste keert hij terug naar huis, gebruikt het ontbijt en sluit zich op in zijn kamer. Omstreeks het middaguur verlaat hij in kostuum, met das en strohoed, het huis en koopt een pistool in de wapenhandel van Anagnostópoulos. Blijkbaar probeert hij uit of het wapen functioneert, want weldra verschijnt hij opnieuw in de winkel om zijn beklag te doen; hij had niet opgemerkt dat het pistool op veilig stond. Omstreeks twee uur 's middags begeeft hij zich naar Vrysoula en gaat in het strandcafé* De hemelhof *zitten; hij vraagt de caféhouder Njonjos Kallínikos om koffie en papier, blijft er ongeveer drie uur,* rookt de ene sigaret na de andere, hij die anders haast nooit rookte, *en schrijft het briefje dat later in zijn jasje werd aangetroffen:*
Het wordt tijd dat ik mijn tragedie onthul. Mijn grootste gebrek was mijn ongebreidelde nieuwsgierigheid, mijn ziekelijke fantasie en mijn streven van alle emoties kennis te nemen, zonder de meeste te kunnen voelen. (...) Elke werkelijkheid vervult mij met afkeer. Ik had de duizeling van het gevaar. En het gevaar, eenmaal gekomen, aanvaard ik met bereidwillig hart. Ik boet voor allen die, als ik, geen ideaal in hun leven zagen, altijd speelbal van hun aarzelingen bleven en hun bestaan beschouwden als een spel zonder inhoud. Met het verstrijken der eeuwen zie ik hen in steeds groter getale komen. Tot hen richt ik mij. Nadat ik alle vreugden heb geproefd!!, ben ik nu gereed voor een eerloze dood. Het doet mij verdriet voor mijn ongelukkige ouders, voor mijn broer en zuster. Maar ik ga heen met geheven hoofd. (...) Om mijn familie voor te bereiden, verzoek ik u te telegraferen naar mijn oom Dimosthénis Karyotákis, Moní Prodrómou, zijstraat van de Aristotélous, Athene.
K. Karyotákis
P.S. En om van toon te veranderen. Wie kan zwemmen raad ik af ooit te pogen zich in zee van het leven te beroven. Vannacht heb ik de hele nacht, tien uur lang, met de golven geworsteld. Ik heb ruimschoots water binnengekregen, maar telkens kwam zonder dat ik weet hoe mijn lichaam weer naar boven. Als de gelegenheid zich voordoet zal ik beslist nog eens de indrukken van een drenkeling op schrift stellen.
*Omstreeks vijf uur 's middags rekent hij af en begeeft zich naar de bij het strand gelegen locatie Ayos Spyrídon.* Onder een eucalyptus strekt hij zich uit, zoekt - om niet te missen - met zijn linkerhand de plaats van zijn hart en haalt met zijn andere hand de trekker over.
*(H.H.)*

Nu wordt ons leven een vreemde, 'n zaak die gedaan is.

## Ωχρα σπειροχαιτη

Ἦταν ὡραῖα ὡς σύνολο τὰ ἐπιστημονικὰ
βιβλία, οἱ αἱματόχρωμες εἰκόνες τους, ἡ φίλη
ποὺ ἀμφίβολα κοιτάζοντας ἐγέλα μυστικά,
ὡραῖο κι ὅ, τι μᾶς ἔδιναν τὰ φευγαλέα της χείλη...
Τὸ μέτωπό μας ἔκρουσε τόσο ἀπαλά, μὲ τόση
ἐπιμονή, ποὺ ἀνοίξαμε γιὰ νά ᾽μπει σὰν κυρία
ἡ Τρέλα στὸ κεφάλι μας, ἔπειτα νὰ κλειδώσει.
Τώρα ἡ ζωή μας γίνεται ξένη, παλιὰ ἱστορία.

## [Nederlands]

Rede en waarneming, voor ons zijn zij slechts weelde,
ballast, te geef voor ieder wijs gezond verstand.
De aandrift houden we, hoe wij als kindren speelden,
en het instinct ons neer te laten in Gods hand.

Wanneer Zijn schepping een klucht is die ons doet walgen,
heeft Hij ons in Zijn eeuwige goedheid gegeven
dat voor onze ogen eindelijk het doek mocht vallen
- o, komedie! - van schemer, van droom en van nevel.

... 'n Prachtig geheel was ook de betaalde beminde,
die namiddag van gindse verre winter, toen ze
met raadselachtig lachen ons haar lippen gunde
en komen zag wat kwam, de afgrond zag die doemde.

## [Grieks]

Τὸ λογικό, τὰ αἰσθήματα μᾶς εἶναι πολυτέλεια,
βάρος, καὶ τὰ χαρίζουμε τοῦ κάθε συνετοῦ.
Κρατοῦμε τὴν παρόρμηση, τὰ παιδικά μας γέλια,
τὸ ἔνστικτο ν' ἀφηνόμεθα στὸ χέρι τοῦ Θεοῦ.

Μιὰ κωμωδία ἡ πλάση Του σὰν εἶναι φρικαλέα,
Ἐκεῖνος, ποὺ ἔχει πάντοτε τὴν πρόθεση καλή,
εὐδόκησε στὰ μάτια μας νὰ κατεβάσει αὐλαία
- ὤ, κωμωδία! - τὸ θάμπωμα, τ' ὄνειρο, τὴν ἀχλύ.

...Κι ἦταν ὡραία ὡς σύνολο ἡ ἀγορασμένη φίλη,
στὸ δείλι αὐτὸ τοῦ μακρινοῦ πέρα χειμῶνος, ὅταν,
γελώντας αἰνιγματικά, μᾶς ἔδινε τὰ χείλη
κι ἔβλεπε τὸ ἐνδεχόμενο, τὴν ἄβυσσο ποὺ ἐρχόταν.

# Dertig gedichten
## *Konstantinos P. Kaváfis*
## *(Vertaling Hans Warren en Mario Molengraaf)*

### Wanneer ze tot leven komen

Tracht ze te bewaren, dichter,
hoe weinigen zich ook grijpen laten.
De droombeelden van je liefde.
Breng ze, halfverborgen, in je regels.
Tracht ze vast te houden, dichter,
wanneer ze in je geest tot leven komen,
des nachts, of in de glans van de middag.

### Οταν διεγειρονται

Προσπάθησε νὰ τὰ φυλάξεις, ποιητή,
ὅσο κι ἂν εἶναι λίγα αὐτὰ ποὺ σταματιοῦνται.
Τοῦ ἐρωτισμοῦ σου τὰ ὁράματα.
Βάλ᾽ τα, μισοκρυμένα, μὲς τὲς φράσεις σου.
Προσπάθησε νὰ τὰ κρατήσεις, ποιητή,
ὅταν διεγείρονται μὲς τὸ μυαλό σου
τὴν νύχτα ἢ μὲς τὴν λάμψι τοῦ μεσημεριοῦ.

*

* *Pas in 1935, dus twee jaar na zijn dood in 1933, verscheen de eerste handelseditie van Konstantinos P. Kavafis' 154* Gedichten. *Sindsdien is zijn faam als een van de grootste dichters van deze eeuw de hele wereld overgegaan. In ons land verscheen al in 1934 in het 'poëzievijandige'* Forum *een vertaling van zes gedichten door G.H. Blanken, die nog in het zelfde jaar, met een nu volstrekt onvindbaar geworden privé-uitgave* Vijf en twintig verzen, *de eerste bundeling van Kavafis-gedichten ter wereld verzorgde. Prof. Blankens grote inzet voor Kavafis' werk heeft Nederland een Kavafis-editie geschonken die in volledigheid en filologische begeleiding buiten Griekenland nergens zijn gelijke heeft. Het merkwaardige mengsel van elementen van de Nieuw-Griekse volkstaal (dimotikí) en de op het klassieke Grieks geënte puristische, tot voor kort 'officiële' taal (katharèvousa), maakt Kavafis' poëzie tot een zeer moeilijk te vertalen literaire erfenis. Het Engelse taalgebied kent drie volledige vertalingen van de Atheense uitgave van 1935, het Franse twee. Het was dus te voorzien dat vroeg of laat ook andere vertalers na Prof. Blanken hun krachten op dit werk zouden beproeven. Uit de dit jaar bij Bert Bakker te verschijnen eerste Nederlandse* tweetalige *editie van Hans Warren en Mario Molengraaf brengen wij dertig gedichten als voorpublikatie. (Red.)*

## Kaarsen

De dagen die komen staan vóór ons
als een rij brandende kaarsjes -
gulden, warme en levendige kaarsjes.

De dagen die gingen blijven achter,
een trieste reeks van gedoofde kaarsen;
die het dichtst bij staan walmen nog,
koude kaarsen, gesmolten en gekromd.

Ik wil ze niet zien, hun aanzicht bedroeft me
en het bedroeft me te denken aan hun licht van weleer.
Ik kijk vooruit naar mijn brandende kaarsen.

Ik wil niet omdraaien, niet huiverend zien
hoe snel de donkere reeks langer wordt,
hoe snel de gedoofde kaarsen vermeerderen.

## Κερια

Τοῦ μέλλοντος ἡ μέρες στέκοντ᾽ ἐμπροστά μας
σὰ μιὰ σειρὰ κεράκια ἀναμένα -
χρυσά, ζεστά, καὶ ζωηρὰ κεράκια.

Ἡ περασμένες μέρες πίσω μένουν,
μιὰ θλιβερὴ γραμμὴ κεριῶν σβυσμενων·
τὰ πιὸ κοντὰ βγάζουν καπνὸν ἀκόμη,
κρύα κεριά, λυωμένα, καὶ κυρτά.

Δὲν θέλω να τὰ βλεπω᾽ μὲ λυπεῖ ἡ μορφη των,
καὶ μὲ λυπεῖ τὸ πρῶτο φῶς των νὰ θυμοῦμαι.
᾽Εμπρὸς κυττάζω τ᾽ ἀναμένα μου κεριά.

Δὲν θέλω νὰ γυρίσω νὰ μὴ διῶ καὶ φρίξω
τί γρήγορα ποὺ ἡ σκοτεινὴ γραμμὴ μακραίνει,
τί γρήγορα ποὺ τὰ σβυστὰ κεριὰ πληθαίνουν.

## De uitvaart van Sarpedon

Een diepe smart treft Zeus. Patroklos
heeft Sarpedon gedood, en nu snellen
Menoitios' zoon en de Achaeërs toe
om het lichaam te roven en te schennen.

Maar dit kan Zeus volstrekt niet toestaan.
Zijn geliefde zoon - die hij in de steek liet
en te gronde liet gaan: de Wet was zo -
zal hij tenminste nu hij dood is eren.
En zie, hij zendt Phoibos omlaag naar de vlakte
met aanwijzingen hoe het lichaam te verzorgen.

Met eerbied en met droefenis neemt Phoibos
het lijk van de held op en draagt het naar de rivier.
Hij wast de smeuren van stof en bloed eraf;
hij sluit de gruwelijke wonden, zodat geen spoor
meer zichtbaar blijft. Hij giet parfum
van ambrosia over hem, en kleedt hem
in schitterende Olympische gewaden.
Hij blanket de huid; met een paarlen kam
kamt hij de ravenzwarte haren uit.
Hij legt de schone ledematen in de goede houding.

## Η Κηδεια του Σαρπηδονοσ

Βαρυὰν ὀδύνην ἔχει ὁ Ζεύς. Τὸν Σαρπηδόνα
ἐσκότωσεν ὁ Πάτροκλος· καὶ τώρα ὁρμοῦν
ὁ Μενοιτιάδης κ᾽ οἱ ᾽Αχαιοὶ τὸ σῶμα
ν᾽ ἁρπάξουνε καὶ νὰ τὸ ἐξευτελίσουν.

Ἀλλὰ ὁ Ζεὺς διόλου δὲν στέργει αὐτά.
Τὸ ἀγαπημένο του παιδὶ - ποὺ τὸ ἄφισε
καὶ χάθηκεν· ὁ Νόμος ἦταν ἔτσι -
τουλάχιστον θὰ τὸ τιμήσει πεθαμένο.
Καὶ στέλνει, ἰδού, τὸν Φοῖβο κάτω στὴν πεδιάδα
ἑρμηνευμένο πῶς τὸ σῶμα νὰ νοιασθεῖ.

Τοῦ ἥρωος τὸν νεκρὸ μ᾽ εὐλάβεια καὶ μὲ λύπη
σηκώνει ὁ Φοῖβος καὶ τὸν πάει στὸν ποταμό.
Τὸν πλένει ἀπὸ τὲς σκόνες κι ἀπ᾽ τὰ αἵματα·
κλείει τὲς φοβερὲς πληγές, μὴ ἀφίνοντας
κανένα ἴχνος νὰ φανεῖ· τῆς ἀμβροσίας
τ᾽ ἀρώματα χύνει ἐπάνω του· καὶ μὲ λαμπρὰ
Ὀλύμπια φορέματα τὸν ντύνει.
Τὸ δέρμα του ἀσπρίζει· καὶ μὲ μαργαριταρένιο
χτένι κτενίζει τὰ κατάμαυρα μαλλιά.
Τὰ ὡραῖα μέλη σχηματίζει καὶ πλαγιάζει.

## [Nederlands]

Nu ziet hij er uit als een jonge koninklijke wagenmenner -
van vijfentwintig, zesentwintig jaar -
uitrustend nadat hij
de prijs won in een beroemde wedren
met een geheel gouden wagen en zeer snelle paarden.

Toen Phoibos op deze wijze zijn opdracht
had volbracht riep hij de twee broeders
Hypnos en Thanatos, en gaf hun bevel
het lichaam naar Lykië, het rijke land, te brengen.

En daarheen naar het rijke land, naar Lykië
gingen die twee broeders Hypnos en Thanatos
op reis, en toen ze waren aangekomen
bij de poort van het koninklijk paleis
droegen ze het roemrijk lichaam over,
en keerden naar hun andere werkzaamheden terug.

Toen ze het daar ontvangen hadden, in het paleis,
begon met optochten, eerbetoon en klaagzangen,
met overvloedig plengen uit gewijde kraters
en al wat passend is, de droevige begrafenis;
daarna kwamen ervaren werklui en beroemde
steenhouwers uit de stad
om de tombe en de stèle te vervaardigen.

## [Grieks]

Τώρα σὰν νέος μοιάζει βασιλεὺς ἁρματηλάτης -
στὰ εἰκοσιπέντε χρόνια του, στὰ εἰκοσιέξη -
ἀναπαυόμενος μετὰ ποὺ ἐκέρδισε,
μ᾽ ἅρμα ὁλόχρυσο καὶ ταχυτάτους ἵππους,
σὲ ξακουστὸν ἀγῶνα τὸ βραβεῖον.

Ἔτσι σὰν ποὺ τελείωσεν ὁ Φοῖβος
τὴν ἐντολή του, κάλεσε τοὺς δυὸ ἀδελφοὺς
τὸν Ὕπνο καὶ τὸν Θάνατο, προστάζοντάς τους
νὰ πᾶν τὸ σῶμα στὴν Λυκία, τὸν πλούσιο τόπο.

Καὶ κατὰ ἐκεῖ τὸν πλούσιο τόπο, τὴν Λυκία
τοῦτοι ὁδοιπόρησαν οἱ δυὸ ἀδελφοὶ
Ὕπνος καὶ Θάνατος, κι ὅταν πιὰ ἔφθασαν
στὴν πόρτα τοῦ βασιλικοῦ σπιτιοῦ
παρέδοσαν τὸ δοξασμένο σῶμα,
καὶ γύρισαν στὲς ἄλλες τους φροντίδες καὶ δουλειές.

Κι ὡς τὄλαβαν αὐτοῦ, στὸ σπίτι, ἀρχίνησε
μὲ συνοδεῖες, καὶ τιμές, καὶ θρήνους,
καὶ μ᾽ ἄφθονες σπονδὲς ἀπὸ ἱεροὺς κρατῆρας.
καὶ μ᾽ ὅλα τὰ πρεπὰ ἡ θλιβερὴ ταφή·
κ᾽ ἔπειτα ἔμπειροι ἀπ᾽ τὴν πολιτείαν ἐργάται,

καὶ φημισμένοι δουλευταὶ τῆς πέτρας
ἤλθανε κ᾽ ἔκαμαν τὸ μνῆμα καὶ τὴν στήλη.

## De satrapie

Wat een ongeluk dat, hoewel je bent geschapen
voor de mooie en grote daden,
je onrechtvaardig lot je altijd
aanmoediging en succes onthoudt;
dat zinloze gewoontes, kleinigheden
en onbenulligheden je belemmeren.
En wat is de dag verschrikkelijk waarop je bezwijkt
(de dag waarop je je liet gaan en bezwijkt)
en je je op reis begeeft naar Susa,
en naar monarch Artaxerxes gaat,
die je welwillend aanstelt aan zijn hof
en je satrapieën en dergelijke aanbiedt.
En jij neemt ze aan, in vertwijfeling,
die zaken die je niet wenst.
Je ziel zoekt naar iets anders, weent om iets anders:
de lof van het Volk en van de Sofisten,
het zo begeerde, onschatbare Bravo,
de Agora, het Theater en de Kransen.
Hoe zal Artaxerxes je dit kunnen geven,
waar zul je dit vinden in de satrapie
en wat voor leven zul je leiden zonder dit alles.

## Η σατραπεια

Τί συμφορά, ἐνῶ εἶσαι καμωμένος
γιὰ τὰ ὡραῖα καὶ μεγάλα ἔργα
ἡ ἄδικη αὐτή σου ἡ τύχη πάντα
ἐνθάρρυνσι κ᾽ ἐπιτυχία νὰ σὲ ἀρνεῖται·
νὰ σ᾽ ἐμποδίζουν εὐτελεῖς συνήθειες,
καὶ μικροπρέπειες, κι ἀδιαφορίες.
Καὶ τί φρικτὴ ἡ μέρα ποὺ ἐνδίδεις
(ἡ μέρα ποὺ ἀφέθηκες κ᾽ ἐνδίδεις),
καὶ φεύγεις ὁδοιπόρος γιὰ τὰ Σοῦσα,
καὶ πιαίνεις στὸν μονάρχην Ἀρταξέρξη
ποὺ εὐνοϊκὰ σὲ βάζει στὴν αὐλή του,
καὶ σὲ προσφέρει σατραπεῖες καὶ τέτοια.
Καὶ σὺ τὰ δέχεσαι μὲ ἀπελπισία
αὐτὰ τὰ πράγματα ποὺ δὲν τὰ θέλεις.
Ἄλλα ζητεῖ ἡ ψυχή σου, γι᾽ ἄλλα κλαίει·
τὸν ἔπαινο τοῦ Δήμου καὶ τῶν Σοφιστῶν,
τὰ δύσκολα καὶ τ᾽ ἀνεκτίμητα Εὖγε·
τὴν Ἀγορά, τὸ Θέατρο, καὶ τοὺς Στεφανους.
Αὐτὰ ποῦ θὰ στὰ δώσει ὁ Ἀρταξέρξης,
αὐτὰ ποῦ θὰ τὰ βρεῖς στὴ σατραπεία·
καὶ τί ζωὴ χωρὶς αὐτὰ θὰ κάμεις.

## Antonius door zijn god verlaten

Wanneer, om middernacht, je plotseling
een onzichtbare stoet voorbij hoort trekken
met stemmen en betoverende muziek -
treur dan niet nutteloos om de fortuin
die van je wijkt, je werken die mislukten,
je plannen voor het leven die allemaal illusies bleken.
Je moet, als was je lang voorbereid en moedig,
vaarwel zeggen aan het Alexandrië dat jou verlaat.
Bedrieg vooral jezelf niet, zeg niet dat
het een droom was, dat je gehoor je misleidde:
laat zo'n vergeefse hoop niet tot je toe.
Je moet, als was je lang voorbereid en moedig,
zoals jou, die zo'n stad was vergund, past,
beheerst naar het venster toegaan
en luisteren, met ontroering, niet met
lafhartig klagen en jammeren, in een laatst genieten,
naar de klank der betoverende instrumenten
van de geheime stoet die voorbijtrekt,
en vaarwel zeggen aan het Alexandrië dat je verliest.

## Απολειπειν ο θεοσ Αντωνιον

Σὰν ἐξαφνα, ὡρα μεσάνυχτ᾽, ἀκουσθεῖ
ἀόρατος θίασος νὰ περνᾶ
μὲ μουσικὲς ἐξαίσιες, μὲ φωνὲς -
τὴν τύχη σου ποὺ ἐνδίδει πιά, τὰ ἔργα σου
ποὺ ἀπέτυχαν, τὰ σχέδια τῆς ζωῆς σου
ποὺ βγῆκαν δλα πλάνες, μὴ ἀνοφέλετα θρηνήσεις.
Σὰν ἕτοιμος ἀπὸ καιρό, σὰ θαρραλέος,
ἀποχαιρέτα την, τὴν Ἀλεξάνδρεια ποὺ φεύγει.
Πρὸ πάντων νὰ μὴ γελασθεῖς, μὴν πεῖς πώς ἦταν
ἕνα ὄνειρο, πὼς ἀπατήθηκεν ἡ ἀκοή σου·
μάταιες ἐλπίδες τέτοιες μὴν καταδεχθεῖς.
Σὰν ἕτοιμος ἀπὸ καιρὸ, σὰ θαρραλέος,
σὰν ποὺ ταιριάζει σε ποὺ ἀξιώθηκες μιὰ τέτοια πόλι,
πλησίασε σταθερὰ πρὸς τὸ παράθυρο,
κι ἄκουσε μὲ συγκίνησιν, ἀλλ᾽ ὄχι
μὲ τῶν δειλῶν τὰ παρακάλια καὶ παράπονα,
ὡς τελευταία ἀπόλαυσι τοὺς ἤχους,
τὰ ἐξαίσια ὄργανα τοῦ μυστικοῦ θιάσου,
κι ἀποχαιρέτα την, τὴν Ἀλεξάνδρεια ποὺ χάνεις.

## De stoet van Dionysos

De kunstenaar Damon (een vaardiger
is er op de Peloponnesos niet) legt de laatste hand
aan de stoet van Dionysos in Parisch marmer.
De god voorop in heerlijke glans,
met kracht in zijn gang.
Bandeloosheid na hem. Naast Bandeloosheid
schenkt Dronkenschap uit een met klimopblad
omrankte amfoor de Satyrs wijn in.
Dichtbij hen is de verweekte Wijnzoet,
met halfgeloken ogen, slaperig.
En daarachter komen de zangers
Melodiemaker en Zoetzanger, dan Pretmaker, die nooit
de heilige fakkel die hij draagt laat doven,
en, zeer kuis, Mysterie -
Damon hakt ze allemaal uit. Ondertussen
gaan zijn gedachten telkens naar
zijn beloning van de koning van Syracuse,
drie talenten, een groot bedrag.
Als dat gevoegd wordt bij zijn andere geld
dan zal hij, als vermogend man, eindelijk in grote stijl kunnen leven,
en zal ook hij - wat een vreugde! - deel kunnen nemen
aan de politiek in het parlement en op de agora.

## Η συνοδεια του Διονυσου

Ὁ Δάμων ὁ τεχνίτης (ἄλλον πιὸ ἱκανὸ
στὴν Πελοπόννησο δὲν ἔχει) εἰς παριανὸ
μάρμαρο ἐπεξεργάζεται τὴν συνοδεία
τοῦ Διονύσου. Ὁ θεὸς μὲ θεσπεσία
δόξαν ἐμπρός, μὲ δύναμι στὸ βάδισμά του.
Ὁ Ἄκρατος πίσω. Στὸ πλάγι τοῦ Ἀκράτου
ἡ Μέθη χύνει στοὺς Σατύρους τὸ κρασὶ
ἀπὸ ἀμφορέα πού τὸν στέφουνε κισσοί.
Κοντά των ὁ Ἡδύοινος ὁ μαλθακός,
τὰ μάτια του μισοκλειστά, ὑπνωτικός.
Καὶ παρακάτω ἔρχοντ᾽ οἱ τραγουδιστοὶ
Μόλπος κ᾽ Ἡδυμελής, κι ὁ Κῶμος ποὺ ποτὲ
νὰ σβύσει δὲν ἀφίνει τῆς πορείας τὴν σεπτὴ
λαμπάδα ποὺ βαστᾶ· καί, σεμνοτάτη, ἡ Τελετή. -
Αὐτὰ ὁ Δάμων κάμνει. Καὶ κοντὰ σ᾽ αὐτὰ
ὁ λογισμός του κάθε τόσο μελετᾶ
τὴν ἀμοιβή του ἀπὸ τῶν Συρακουσῶν
τὸν βασιλέα, τρία τάλαντα, πολὺ ποσόν.
Μὲ τ᾽ ἄλλα του τὰ χρήματα κι αὐτὰ μαζὺ
σὰν μποῦν, ὡς εὔπορος σπουδαῖα πιὰ θὰ ζεῖ,
καὶ θὰ μπορεῖ νὰ πολιτεύεται - χαρά! -
κι αὐτὸς μὲς στὴν βουλή, κι αὐτὸς στὴν ἀγορά.

## De slag bij Magnesia

Hij verloor zijn vroegere vuur, zijn moed.
Hij zal allereerst voor zijn vermoeide,

bijna zieke lichaam zorgen. En de rest van zijn leven
zal hij onbekommerd doorbrengen. Dat beweert

Philippos tenminste. Vanavond dobbelt hij:
hij heeft zin zich te amuseren. Zet veel rozen

op tafel. Wat zou het of bij Magnesia
Antiochos vernietigd werd. Men zegt dat

het prachtige grote leger totaal ten onder is gegaan.
Mogelijk overdrijven ze wat: het zal niet allemaal waar zijn.

Laten we 't hopen. Immers hoewel vijanden, ze waren van één stam.
Maar één ‘laten we 't hopen’ is genoeg. Misschien al te veel.

Philippos zal het feest beslist niet uitstellen.
Hoezeer hij ook vermoeid is door het leven,

één vermogen bleef, zijn geheugen is uitstekend.
Hij herinnert zich hoezeer men treurde in Syrië, welke smart

men voelde toen hun moeder Makedonië vernederd werd. -
Laat het feestmaal beginnen. Slaven: de fluiten, de lichten.

## Η μαχη τησ Μαγνησιασ

Ἔχασε τὴν παληά του ὁρμή, τὸ θάρρος του.
Τοῦ κουρασμένου σώματός του, τοῦ ἄρρωστου

σχεδόν, θἄχει κυρίως τὴν φροντίδα. Κι ὁ ἐπίλοιπος
βίος του θὰ διέλθει ἀμέριμνος. Αὐτὰ ὁ Φίλιππος

τουλάχιστον διατείνεται. ἀπόψι κύβους παίζει·
ἔχει ὄρεξι νὰ διασκεδάσει. Στὸ τραπέζι

βάλτε πολλὰ τριαντάφυλλα. Τί ἂν στὴν Μαγνησία
ὁ Ἀντίοχος κατεστράφηκε. Λένε πανωλεθρία

ἔπεσ᾽ ἐπάνω στοῦ λαμπροῦ στρατεύματος τὰ πλήθια.
Μπορεῖ νὰ τὰ μεγάλωσαν· ὅλα δὲν θἆναι ἀλήθεια.

Εἴθε. Γιατὶ ἀγκαλὰ κ᾽ ἐχθρός, ἦσανε μιὰ φυλή.
Ὅμως ἕνα ‘εἶθε’ εἶν᾽ ἀρκετό. Ἴσως κιόλας πολύ.

Ὁ Φίλιππος τὴν ἑορτὴ βέβαια δὲν θ᾽ ἀναβάλει.
Ὅσο κι ἂν στάθηκε τοῦ βίου του ἡ κόπωσις μεγάλη.

ἕνα καλὸ διατήρησεν, ἡ μνήμη διόλου δὲν τοῦ λείπει.

Θυμᾶται πόσο στὴν Συρίο θρήνησαν, τί εἴδος λύπη

εἶχαν, σὰν ἔγινε σκουπίδι ἡ μάνα των Μακεδονία. -
Ν᾽ ἀρχίσει τὸ τραπέζι. Δοῦλοι· τοὺς αὐλούς, τὴ φωταψία.

## Philhelleen

Zorg er voor dat het graveren bekwaam gebeurt.
De gelaatsuitdrukking ernstig en majesteitelijk.
Het diadeem liefst wat smal:
die brede van de Parthen zijn niet naar mijn smaak.
Het opschrift zoals gebruikelijk in het Grieks;
niet overdreven, niet hoogdravend -
opdat de proconsul het niet misduiden kan,
hij die alles bespiedt en doorgeeft naar Rome -
maar vererend niettemin.
Iets zeer uitgelezens op de keerzijde:
een of andere mooie jonge discuswerper.
Bovenal druk ik je op het hart, er op toe te zien
(Sithaspes, bij god, laat het niet vergeten worden)
dat na het Koning en het Redder,
met sierlijke letters gegraveerd wordt: Philhelleen.
En kom me nu niet aan met spitsvondigheden
als 'Waar zijn de Hellenen?' en 'Waar is het Grieks
hier achter de Zagros en voorbij Phraäta'.
Aangezien talloze anderen, barbaarser dan wij,
het schrijven, zullen ook wij het schrijven.
Vergeet tenslotte niet dat soms
sofisten uit Syrië naar ons toe komen
en verzenmakers en andere nietsnutten,
zodat we niet zonder Griekse beschaving zijn, dunkt me.

## Φιλελλην

Τὴν χάραξι φρόντισε τεχνικὰ νὰ γίνει.
Ἔκφρασις σοβαρὴ καὶ μεγαλοπρεπής.
Τὸ διάδημα καλλίτερα μᾶλλον στενό·
ἐκεῖνα τὰ φαρδιὰ τῶν Πάρθων δὲν μὲ ἀρέσουν.
Ἡ ἐπιγραφή, ὡς σύνηθες, ἑλληνικά·
ὄχ᾽ ὑπερβολική, ὄχι πομπώδης -
μὴν τὰ παρεξηγήσει ὁ ἀνθύπατος
ποὺ ὅλο σκαλίζει καὶ μηνᾶ στὴν Ρώμη -
ἀλλ᾽ ὅμως βέβαια τιμητική.
Κάτι πολὺ ἐκλεκτὸ ἀπ᾽ τὸ ἄλλο μέρος·
κανένας δισκοβόλος ἔφηβος ὡραῖος.
Πρὸ πάντων σὲ συστείνω νὰ κυττάξεις
(Σιθάσπη, πρὸς θεαῦ, νὰ μὴ λησμονηθεῖ)
μετὰ τὸ Βασιλεὺς καὶ τὸ Σωτήρ,
νὰ χαραχθεῖ μὲ γράμματα κομψά, Φιλέλλην.
Καὶ τώρα μὴ μὲ ἀρχίζεις εὐφυολογίες,
τὰ 'Ποῦ οἱ Ἕλληνες;' καὶ 'Παῦ τὰ Ἑλληνικὰ
πίσω ἀπ᾽ τὸν Ζάγρο ἐδῶ, ἀπὸ τὰ Φράατα πέρα'.
Τόσοι καὶ τόσοι βαρβαρότεροί μας ἄλλοι
ἀφοῦ τὸ γράφουν, θὰ τὸ γράψουμε κ᾽ ἐμεῖς.
Καὶ τέλος μὴ ξεχνᾶς ποὺ ἐνίοτε
μᾶς ἔρχοντ᾽ ἀπὸ τὴν Συρία σοφισταί,
καὶ στιχοπλόκοι, κι ἄλλοι ματαιόσπουδοι.
Ὥστε ἀνελλήνιστοι δὲν εἴμεθα, θαρρῶ.

## Bestemd voor de winkel

Hij wikkelde ze behoedzaam, met zorg
in kostbare groene zijde.

Rozen van robijnen, lelies van parels,
violen van amethisten. Zoals hij ze zich voorstelt,

verlangt, mooi vindt; niet zoals hij ze zag
in de natuur of ze bestudeerde. Hij zal ze laten

in de kluis als proeve van zijn gedurfde, knappe werk.
Wanneer een klant de winkel binnenkomt neemt hij

wat anders uit de etuis en verkoopt - schitterende sieraden -
armbanden, kettingen, halssnoeren en ringen.

## Του μαγαζιου

Τὰ ντύλιξε προσεκτικά, μὲ τάξι
σὲ πράσινο πολύτιμο μετάξι.

Ἀπὸ ρουμπίνια ρόδα, ἀπὸ μαργαριτάρια κρίνοι,
ἀπὸ ἀμεθύστους μενεξέδες. Ὡς αὐτὸς τὰ κρίνει,

τὰ θέλησε, τὰ βλέπει ὡραῖα· ὄχι ὅπως στὴν φύσι
τὰ εἶδεν ἢ τὰ σπούδασε. Μὲς στὸ ταμεῖον θὰ τ᾽ ἀφίσει,

δεῖγμα τῆς τολμηρῆς δουλειᾶς του καὶ ἱκανῆς.
Στὸ μαγαζὶ σὰν μπεῖ ἀγοραστὴς κανεὶς

βγάζει ἀπ᾽ τὲς θῆκες ἄλλα καὶ πουλεῖ - περίφημα στολίδια -
βραχιόλια, ἁλυσίδες, περιδέραια, καὶ δαχτυλίδια.

## Voordat de tijd hen verandert

Zij waren zeer bedroefd bij hun uiteengaan.
Zij wilden het niet zelf; het waren de omstandigheden.
De noodzaak om geld te verdienen maakte dat de een
ver weg moest gaan - naar New York of naar Canada.
Hun liefde was beslist niet dezelfde van voorheen:
geleidelijk was de aantrekkingskracht verminderd,
sterk verminderd was de aantrekkingskracht.
Maar uiteengaan, dat wilden ze niet.
Het waren de omstandigheden - Of is mogelijk het Lot
nu een kunstenaar gebleken door hen te scheiden
vóórdat hun gevoelens doven, voordat de Tijd hen verandert;
de een zal voor de ander altijd zijn en blijven
de mooie jongen van vierentwintig jaar.

## Πριν τουσ αλλαξει ο χρονοσ

Λυπήθηκαν μεγάλως στὸν ἀποχωρισμό των.
Δὲν τὄθελαν αὐτοί· ἦταν ἡ περιστάσεις.
Βιοτικὲς ἀνάγκες ἐκάμνανε τὸν ἕνα
νὰ φύγει μακρυὰ - Νέα Ὑόρκη ἢ Καναδᾶ.
Ἡ ἀγάπη των βεβαίως δὲν ἠταν ἴδια ὡς πρίν·
εἶχεν ἐλαττωθεῖ ἡ ἕλξις βαθμηδόν,
εἶχεν ἐλαττωθεῖ ἡ ἕλξις της πολύ.
Ὅμως να χωρισθοῦν, δὲν τὄθελαν αὐτοι
Ἦταν ἡ περιστάσεις. - Ἢ μήπως καλλιτέχνις
ἐφάνηκεν ἡ Τύχη χωρίζοντάς τους τώρα
πρὶν σβύσει τὸ αἴσθημά των, πρὶν τοὺς ἀλλάξει ὁ Χρόνος·
ὁ ἕνας γιὰ τὸν ἄλλον θὰ εἶναι ὡς νὰ μένει πάντα
τῶν εἴκοσι τεσσάρων ἐτῶν τ᾽ ὡραῖο παιδί.

## Opdat ze komen -

Een kaars is genoeg. Haar zwakke licht
zal beter passen, zal aantrekkelijker zijn
wanneer de Schaduwen komen, de Schaduwen van de Liefde.

Een kaars is genoeg. De kamer moet vanavond
niet te hel verlicht worden. Diep in de dromerij
en de suggestie, met het weinige licht -
zo in de dromerij zal ik mij laten begoochelen
opdat de Schaduwen komen, de Schaduwen van de Liefde.

## Για ναρθουν -

ἕνα κερὶ ἀρκεῖ. τὸ φῶς του τὸ ἀμυδρὸ
ἁρμόζει πιὸ καλά, θἀναι πιὸ συμπαθὲς
σὰν ἔρθουν τῆς Ἀγάπης, σὰν ἔρθουν ἡ Σκιές.

Ἕνα κερὶ ἀρκεῖ. Ἡ κάμαρη ἀπόψι
νὰ μὴ ἔχει φῶς πολύ. Μέσα στὴν ρέμβην ὅλως
καὶ τὴν ὑποβολή, καὶ μὲ τὸ λίγο φῶς -
μέσα στὴν ρέμβην ἔτσι θἀ ὁραματισθῶ
γιὰ νἄρθουν τῆς Ἀγάπης, γιὰ νἄρθουν ἡ Σκιές.

## Geschilderd

Ik besteed zorg aan mijn werk en houd ervan.
Maar vandaag ben ik ontmoedigd omdat het dichten zo traag gaat.
De dag heeft mij beïnvloed. Het wordt
aldoor donkerder. Aldoor wind en regen.
Ik wil liever kijken dan schrijven.
Op dit schilderij zie ik nu een mooie jongen
die nabij de bron is gaan liggen,
vermoedelijk moe geworden van het rennen.
Wat een mooie knaap; wat een goddelijke middag
heeft hem overvallen om hem in te doen slapen. -
Zo zit ik lange tijd te kijken. En terug in de kunst,
kom ik tot rust na mijn werken aan de kunst.

## Ζωγραφισμενα

Τὴν ἐργασία μου τὴν προσέχω καὶ τὴν ἀγαπῶ.
Μὰ τῆς συνθέσεως μ᾽ ἀποθαρρύνει σήμερα ἡ βραδύτης.
Ἡ μέρα μ᾽ ἐπηρέασε. Ἡ μορφή της
ὁλο καὶ σκοτεινιάζει. Ὅλο φυσᾶ καὶ βρέχει.
Πιότερο ἐπιθυμῶ νὰ δῶ παρὰ νὰ πῶ.
Στὴν ζωγραφιὰν αὐτὴ κυττάζω τώρα

ἕνα ὡραῖο ἀγόρι ποὺ σιμὰ στὴ βρύσι
ἐπλάγιασεν, ἀφοῦ θ᾽ ἀπέκαμε νὰ τρέχει.
Τί ὡραῖο παιδί· τί θεῖο μεσημέρι τὸ ἔχει
παρμένο πιὰ γιὰ νὰ τὸ ἀποκοιμίσει. -
Κάθομαι καὶ κυττάζω ἔτσι πολλὴν ὥρα.
Καὶ μὲς στὴν τέχνη πάλι, ξεκουράζομαι ἀπ᾽ τὴν δούλεψή της.

## Ionisch

Ofschoon we hun beelden braken
ofschoon we hen verjoegen uit hun heiligdommen
zijn de goden helemaal niet gestorven.
O aarde van Ionië, jou hebben ze nog steeds lief,
hun zielen gedenken jou nog immer.
Als over jou een augustusmorgen daagt
doortrekt de adem van hun leven jouw atmosfeer
en soms - vaag, snel en vluchtig, - gaat
over de toppen van je heuvels
een efebeachtige gestalte voorbij.

## Ιωνικον

Γιατὶ τὰ σπάσαμε τ᾽ ἀγάλματά των,
γιατὶ τοὺς διώξαμεν ἀπ᾽ τοὺς ναούς των,
διόλου δὲν πέθαναν γι᾽ αὐτὸ οἱ θεοί
Ὼ γῆ τῆς Ἰωνίας, σένα ἀγαποῦν ἀκόμη,
σένα ἡ ψυχές των ἐνθυμοῦνται ἀκόμη.
Σὰν ξημερώνει ἐπάνω σου πρωῒ αὐγουστιάτικο
τὴν ἀτμοσφαίρα σου περνᾶ σφρίγος ἀπ᾽ τὴν ζωή των·
καὶ κάποτ᾽ οἰθερία ἐφηβικὴ μορφή,
ἀόριστη, μὲ διάβα γρήγορο,
ἐπάνω ἀπὸ τοὺς λόφους σου περνᾶ.

## Van oudsher Grieks

Antiochië is trots op de prachtige gebouwen,
de mooie straten, de fraaie omstreken
en op het grote aantal inwoners.
Trots de residentie van beroemde koningen te zijn,
trots op de kunstenaars en de geleerden die er wonen
en op de zeer vermogende
en verstandige handelaren. Maar oneindig veel trotser nog
is Antiochië er op, een stad te zijn
van oudsher Grieks, verwant aan Argos:
gebouwd op Ione, dat gesticht werd door kolonisten
uit Argos ter ere van de dochter van Inachos.

## Παλαιοθεν Ελληνισ

Καυχιέται ἡ Ἀντιόχεια γιὰ τὰ λαμπρά της κτίρια,
καὶ τοὺς ὡραίους της δρόμους· γιὰ τὴν περὶ αὐτὴν
θαυμάσιαν ἐξοχήν, καὶ γιὰ τὸ μέγα πλῆθος
τῶν ἐν αὐτῇ κατοίκων. Καυχιέται ποὺ εἶν᾽ ἡ ἔδρα
ἐνδόξων βασιλέων· καὶ γιὰ τοὺς καλλιτέχνας

καὶ τοὺς σοφοὺς ποὺ ἔχει, καὶ γιὰ τοὺς βαθυπλούτους
καὶ γνωστικοὺς ἐμπόρους. Μὰ πιὸ πολὺ ἀσυγκρίτως
ἀπ᾽ ὅλα, ἡ Ἀντιόχεια καυχιέται ποὺ εἶναι πόλις
παλαιόθεν ἑλληνίς· τοῦ Ἄργους συγγενής:
ἀπ᾽ τὴν Ἰώνη ποὺ ἱδρύθη ὑπὸ Ἀργείων
ἀποίκων πρὸς τιμὴν τῆς κόρης τοῦ Ἰνάχου.

## Sinds negen uur -

Half een. Snel is de tijd voorbij gegaan
sinds negen uur toen ik de lamp aanstak
en hier ging zitten. Ik zat zonder te lezen
en zonder te praten. Met wie zou ik ook praten
helemaal alleen in dit huis.

Sinds negen uur toen ik de lamp aanstak,
is de schim van mijn jonge lichaam gekomen,
heeft mij gevonden, mij herinnerd aan
zeer welriekende gesloten kamers,
aan voorbijgegaan genot - wat een stoutmoedig genot!
En heeft mij ook straten voor ogen gebracht
die nu onherkenbaar zijn geworden,
gelegenheden vol drukte die niet meer bestaan
en theaters en cafés die er eens waren.

De schim van mijn jonge lichaam is gekomen
en heeft me ook trieste overwegingen gebracht:
rouw in mijn familie, uiteengaan,
gevoelens van mijn verwanten, gevoelens
van de gestorvenen waarop zo weinig is gelet.

Half een. Hoe is de tijd voorbij gegaan.
Half een. Hoe zijn de jaren voorbij gegaan.

## Απ τεσ εννια -

Δώδεκα καὶ μισή. Γρήγορα πέρασεν ἡ ὥρα
ἀπ᾽ τὲς ἐννιὰ ποὺ ἄναψα τὴν λάμπα,
καὶ κάθισα ἐδῶ. Κάθουμουν χωρὶς νὰ διαβάζω,
καὶ χωρὶς νὰ μιλῶ. Μὲ ποιόνα νὰ μιλήσω
κατάμονος μέσα στὸ σπίτι αὐτό.

Τὸ εἴδωλον τοῦ νέου σώματός μου,
ἀπ᾽ τὲς ἐννιὰ ποὺ ἄναψα τὴν λάμπα,
ἦλθε καὶ μὲ ηὖρε καὶ μὲ θύμισε
κλειστὲς καμαρες ἀρωματισμένες,
καὶ περασμένην ἡδονὴ - τί τολμηρὴ ἡδονή[1]
Κ᾽ ἐπίσης μ᾽ ἔφερε στὰ μάτια ἐμπρός.
δρόμους ποὺ τώρα ἔγιναν ἀγνώριστοι,
κέντρα γεμάτα κίνησι ποὺ τέλεψαν,
καὶ θέατρα καὶ καφενεῖα ποὺ ἤσαν μιὰ φορά.

Τὸ εἴδωλον τοῦ νέου σώματός μου
ἦλθε καὶ μ᾽ ἔφερε καὶ τὰ λυπητερά·
πένθη τῆς οἰκογένειας, χωρισμοί,
αἰσθήματα δικῶν μου, αἰσθήματα
τῶν πεθαμένων τόσο λίγο ἐκτιμηθέντα.

Δώδεκα καὶ μισή. Πῶς πέρασεν ἡ ὥρα.
Δώδεκα καὶ μισή. Πῶς πέρασαν τὰ χρόνια.

## Aristoboulos

In tranen is het paleis, in tranen is de koning,
ontroostbaar jammert koning Herodes,
het hele land is in tranen om Aristoboulos
die zo onrechtvaardig, bij toeval verdronk
terwijl hij met zijn vrienden in het water speelde.

Wanneer men het ook in andere landen verneemt,
wanneer het ginds in Syrië bekend wordt,
zullen onder de Grieken er velen treuren;
veel dichters en beeldhouwers zullen rouwen,
want Aristoboulos was bekend geworden onder hen,
nooit werd een ephebe uit hun verbeelding
zo mooi als deze jongen was;
welk beeld van een god is Antiochië rijk
vergelijkbaar met dit kind van Israël.

De Eerste Prinses weeklaagt en is in tranen:
zijn moeder, de hoogste Hebreeuwse.
Alexandra weeklaagt en is in tranen over het ongeluk. -
Maar wanneer ze alléén is verandert haar klagen.
Ze tiert, ze raast, ze schimpt, ze vervloekt.
Wat hebben ze haar bedrogen! Wat hebben ze haar misleid!
Hoe hebben ze tenslotte hun doel verwezenlijkt!
Ze hebben het huis van de Asamonaeën te gronde gericht.
Hoe heeft de misdadige koning het bereikt,

## Αριστοβουλοσ

Κλαίει τὸ παλάτι, κλαίει ὁ βασιλεύς,
ἀπαρηγόρητος θρηνεῖ ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης,
ἡ πολιτεία ὁλόκληρη κλαίει γιὰ τὸν Ἀριστόβουλο
ποὺ ἔτσι ἄδικα, τυχαίως πνίχθηκε
παίζοντας μὲ τοὺς φίλους του μὲς στὸ νερό.

Κι ὅταν τὸ μάθουνε καὶ στ᾽ ἄλλα μέρη,
ὅταν ἐπάνω στὴν Συρία διαδοθεῖ,
κι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας παλλοὶ θὰ λυπηθοῦν·
ὅσοι ποιηταὶ καὶ γλύπται θὰ πενθήσουν,
γιατ᾽ εἶχεν ἀκουσθεῖ σ᾽ αὐτοὺς ὁ Ἀριστόβουλος,
καὶ ποιά τους φαντασία γιὰ ἔφηβο ποτὲ
ἔφθασε τέτοιαν ἐμορφιὰ σὰν τοῦ παιδιοῦ αὐτοῦ·
ποιὸ ἄγαλμα θεοῦ ἀξιώθηκεν ἡ Ἀντιόχεια
σὰν τὸ παιδὶ αὐτὸ τοῦ Ἰσραήλ.

de sluwerd, de ellendeling, de schurk.
Hoe heeft hij het bereikt. Wat een duivels plan
dat zelfs Mariamme niets gemerkt heeft.
Wanneer Mariamme het gemerkt had, argwaan gekregen had
zou ze een middel hebben kunnen vinden om haar broer te redden:
ze is tenslotte koningin, ze zou iets hebben kunnen doen.
Wat zullen die boosaardige schepsels Kypris en Salome
nu triomferen en zich heimelijk verheugen,
die minderwaardige vrouwen Kypris en Salome. -
En dat zíj machteloos is, en gedwongen
te doen of zij hun leugens gelooft,
dat zij zich niet wenden kan tot het volk,
naar buiten gaan om de Hebreeërs toe te schreeuwen,
te zeggen, te zeggen hoe de moord werd verwezenlijkt.

ὁ δόλιος, ὁ φαῦλος, ὁ ἀλιτήριος.
Πῶς τὸ κατόρθωσε. Τί καταχθόνιο σχέδιο
ποὺ νὰ μὴ νοιώσει κ᾽ ἡ Μαριάμμη τίποτε.
Ἂν ἔνοιωθε ἡ Μαριάμμη, ἂν ὑποπτεύονταν,
θἄβρισκε τρόπο τὸ ἀδέρφι της νὰ σώσει·
βασίλισσα ενῖαι ττέλος, θὰ μποροῦσε κάτι.
Πῶς θὰ θριαμβεύουν τώρα καὶ θὰ χαίρονται κρυφὰ
ἡ μοχθηρὲς ἐκεῖνες, Κύπρος καὶ Σαλώμη·
ἡ πρόστυχες γυναῖκες Κύπρος καὶ Σαλώμη. -
Καὶ νᾶναι ἀνίσχυρη, κι ἀναγκασμένη
νὰ κάνει ποὺ πιστεύει τὲς ψευτιές των·
νὰ μὴ μπορεῖ πρὸς τὸν λαὸ νὰ πάγει,
νὰ βγεῖ καὶ νὰ φωνάξει στοὺς Ἑβραίους,
νὰ πεῖ, να πεῖ πῶς ἔγινε τὸ φονικό.

## Voor het beeld van Endymion

Op een wit wagentje, door vier volkomen
witte met zilver opgetuigde muilezels getrokken,
kom ik uit Milete op de Latmos aan.
Om door offeren en plengen eer te brengen aan Endymion
ben ik op een purperen trireem van Alexandrië komen varen. -
Daar is het beeld. In vervoering kijk ik nu
naar de vermaarde schoonheid van Endymion.
Mijn slaven ledigen korven met jasmijnen; de heilwensen
wekken de wellust van antieke tijden.

## Ενωπιον του αγαλματοσ του ενδυμιωνοσ

Ἐπὶ ἅρματος λευκοῦ ποὺ τέσσαρες ἡμίονοι
πάλλευκοι σύρουν, μὲ κοσμήματ᾽ ἀργυρᾶ,
φθάνω ἐκ Μιλήτου εἰς τὸν Λάτμον. Ἱερὰ
τελῶν - θυσίας καὶ σπονδὰς - τῷ Ἐνδυμίωνι,
ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἔπλευσα ἐν τριήρει πορφυρᾷ. -
Ἰδοὺ τὸ ἄγαλμα. Ἐν ἐκστάσει βλέπω νῦν

τοῦ Ἐνδυμίωνος τὴν φημισμένην καλλονήν.
Ἰάσμων κάνιστρα κενοῦν οἱ δοῦλοι μου· κ᾽ εὐοιωνοι
ἐπευφημίαι ἐξύπνησαν ἀρχαίων χρόνων ἡδονήν.

## Een van de goden

Wanneer een van hen, omstreeks het uur dat het avond wordt,
over de agora van Seleukia ging,
als een lange en volmaakt mooie jongeman,
met de vreugde om onsterfelijkheid in de ogen,
met zijn geparfumeerde zwarte haren,
keken de voorbijgangers naar hem
en men vroeg elkaar of men hem kende
en of hij een Griek uit Syrië, dan wel een vreemde was. Maar sommigen
die met meer aandacht naar hem keken
begrepen, en maakten baan,
en terwijl hij verdween onder de zuilengangen,
in de schaduwen en in de lichten van de avond,
op weg naar de buurt die alleen 's nachts
tot leven komt met orgieën en drinkgelagen
en elke soort van roes en wellust,
vroegen zij zich af wie van Hen dit misschien was
en voor welk verdacht genot
Hij afgedaald zou zijn naar de straten van Seleukia
uit de Vereerde, Heilige Verblijven.

## Ενασ θεοσ των

Ὅταν κανένας των περνοῦσεν ἀπ᾽ τῆς Σελευκείας
τὴν ἀγορά, περὶ τὴν ὥρα ποὺ βραδυάζει,
σὰν ὑψηλὸς κσὶ τέλεια ὡραῖος ἔφηβος,
μὲ τὴν χαρὰ τῆς ἀφθαρσίας μὲς στὰ μάτια,
μὲ τ᾽ ἀρωματισμένα μαῦρα του μαλλιά,
οἱ διαβάται τὸν ἐκύπταζαν
κι ὁ ἕνας τὸν ἄλλονα ρωτοῦσεν ἂν τὸν γνώριζε,
κι ἂν ἦταν Ἕλλην τῆς Συρίας, ἢ ξένος. Ἀλλὰ μερικοί,
ποὺ μὲ περισσοτέρα προσοχὴ παρατηροῦσαν,
ἐκαταλάμβαναν καὶ παραμέριζαν·
κ᾽ ἐνῶ ἐχάνετο κάτω ἀπ᾽ τὲς στοές,
μὲς στὲς σκιὲς καὶ μὲς στὰ φῶτα τῆς βραδυᾶς,
πιαίνοντας πρὸς τὴν συνοικία ποὺ τήν νύχτα
μονάχα ζεῖ, μὲ ὄργια καὶ κραιπάλη,
καὶ κάθε εἴδους μέθη καὶ λαγνεία,
ἐρέμβαζαν πσιὸς τάχα ἦταν ἐζ Αὐτῶν,
καὶ γιὰ ποιὰν ὑποπτην ἀπόλαυσί του
στῆς Σελευκείας τοὺς δρόμους ἐκατέβηκεν
ἀπ᾽ τὰ Προσκυνητά, Πάνσεπτα Δώματα.

## Bij avond

In geen geval zou het lang geduurd hebben. De ervaring
van jaren maakt het mij duidelijk. Maar toch is het Lot
hier overhaast een eind aan komen maken.
Het mooie leven was kort.
Maar hoe sterk waren de parfums,
op welk een heerlijk bed gingen wij liggen,
aan welk een genot wijdden wij onze lichamen.

Een weerklank van de dagen van genot,
een weerklank van die dagen bereikte mij,
iets van de gloed uit ons beider jeugd:
in mijn handen nam ik weer een brief,
en las en herlas tot er geen licht meer was.

En ik ging naar buiten op het balkon, melancholiek -
naar buiten om mijn gedachten te verzetten door althans
wat van mijn geliefde stad te zien,
wat bedrijvigheid op straat en bij de winkels.

## Εν εσπερα

Πάντως δὲν θὰ διαρκούσανε πολύ. Ἡ πεῖρα
τῶν χρόνων μὲ τὸ δείχνει. Ἀλλ᾽ ὅμως κάπως βιαστικὰ
ἦλθε καὶ τὰ σταμάτησεν ἡ Μοῖρα.
Ἦτανε σὐντομος ὁ ὡραῖος βίος.
Ἀλλὰ τί δυνατὰ ποὺ ἦαν τὰ μύρα,
σὲ τι ἐξαίσια κλίνην ἐπλαγιάσαμε,
σὲ τί ἡδονὴ τὰ σώματά μας δώσαμε.

Μιὰ ἀπηχησις τῶν ἡμερῶν τῆς ἡδονῆς,
μιὰ ἀπήχησις τῶν ἡμερῶν κοντά μου ἦλθε,
κάτι ἀπ᾽ τῆς νεότητός μας τῶν δυονῶ τὴν πύρα·
στὰ χέρια μου ἕνα γράμμα ξαναπῆρα,
καὶ διάβαζα πάλι καὶ πάλι ὡς ποὺ ἔλειψε τὸ φῶς.

Καὶ βγῆκα στὸ μπαλκόνι μελαγχολικὰ -
βγῆκα ν᾽ ἀλλάξω σκέψεις βλέποντας τουλάχιστον
ὀλίγη ἀγαπημένη πολιτεία,
ὀλίγη κίνησι τοῦ δρόμου καὶ τῶν μαγαζιῶν.

## Anna Komnena

In de proloog van haar Alexias klaagt
Anna Komnena over haar weduwschap.

In duizeling is haar ziel. ‘En rivieren
van tranen’ zegt ze ons ‘overstromen mijn ogen...
Wee de golven’ van haar leven,
‘Wee de oproeren’. Het leed brandt haar
‘tot in de botten en het merg en het diepste van de ziel’.

De waarheid schijnt echter dat deze op macht beluste vrouw
slechts één smart van belang heeft gekend,
één diep verdriet slechts had deze hoogmoedige Griekse
(al geeft ze het niet toe): dat zij
ondanks al haar handigheid er niet in slaagde
de Kroon te verwerven; die rukte haar
de onbeschaamde Johannes ongeveer uit handen.

## Αννα κομνηνη

Στὸν πρόλογο τῆς Ἀλεξιάδος της θρηνεῖ,
γιὰ τὴν χηρεία της ἡ Ἄννα Κομνηνή.

Εἰς ἴλιγγον εἶν’ ἡ ψυχή της, ‘Καὶ
ρείθροις δακρύων’ μᾶς λέγει ‘περιτέγγω
τοὺς ὀφθαλμούς.... Φεῦ τῶν κυμάτων’ τῆς ζωῆς της,
‘φεῦ τῶν ἐπαναστάσεων’. Τήν καίει ἡ ὀδύνη
‘μέχρις ὀστέων καὶ μυελῶν καὶ μερισμοῦ ψυχῆς’.

Ὅμως ἡ ἀλήθεια μοιάζει ποὺ μιὰ λύπη μόνην
καιρίαν ἐγνώρισεν ἡ φίλαρχη γυναῖκα·
ἕναν καῦμὸ βαθὺ μονάχα εἶχε
(κι ἂς μήν τ’ ὁμολογεῖ) ἡ ἀγέρωχη αὐτὴ Γραικιά,
ποὺ δὲν κατάφερε, μ’ δλην τὴν δεξιότητά της,
τὴν Βασιλείαν ν’ ἀποκτήσει’ μὰ τὴν πῆρε
σχεδὸν μέσ’ ἀπ’ τὰ χέρια της ὁ προπετὴς Ἰωάννης.

## 31 v. Chr. in Alexandrië

Uit zijn gehucht nabij de buitenwijken
en nog onder het stof van de tocht

kwam de venter aan. En ‘Wierook!’, ‘Gom!’,
‘Prima olijfolie!’, ‘Pommades voor het haar!’

schreeuwt hij wervend door de straten. Maar de grote herrie,
de muziek, de parades, verhinderen dat hij wordt gehoord.

De menigte botst tegen hem op, sleurt hem mee, overdondert hem,
en als hij helemaal onthutst ‘Wat is dit voor waanzin?’ vraagt

slingert iemand ook hem de uit het paleis afkomstige
enorme leugen toe - dat in Griekenland Antonius wint.

## Το 31 π.χ. στην Αλεξανδρεια

Ἀπ’ τὴν μικρή του, στὰ περίχωρα πλησίον, κώμη,
καὶ σκονισμένος ἀπὸ τὸ ταξεῖδι ἀκόμη

ἔφθασεν ὁ πραγματευτής. Καὶ ‘Λίβανον!’ καὶ ‘Κόμμι!’
‘Ἄριστσν Ἔλαιον!’ ‘Ἄρωμα γιὰ τὴν κόμη!’

στοὺς δρόμους διαλαλεῖ. Ἀλλ’ ἡ μεγάλη ὀχλοβοή,
κ’ ἡ μουσικές, κ’ ἡ παρελάσεις ποῦ ἀφίνουν ν’ ἀκουσθεῖ.

Τὸ πλῆθος τὸν σκουντᾶ, τὸν σέρνει, τὸν βροντᾶ.
Κι όταν πιὰ τέλεια σαστισμένος, Τί εἶναι ἡ τρέλλα αὐτή; ρωτᾶ,

ένας τοῦ ρίχνει κι αὐτουνοῦ τὴν γιγαντιαία ψευτιὰ
τοῦ παλατιοῦ - ποὺ στὴν Ἑλλάδα ὁ Ἀντώνιος νικᾶ.

## De etalage van de tabakswinkel

Bij een verlichte etalage
van een tabakswinkel stonden ze, tussen vele anderen.
Toevallig troffen hun blikken elkaar,
en beschroomd, aarzelend drukten die
het verboden verlangen van hun lichaam uit.
Daarna enkele onrustige stappen op het trottoir -
totdat ze glimlachten en vluchtig knikten.

Pas in het gesloten rijtuig...
het zinnelijke naderen van de lichamen;
de handen in elkaar, de lippen op elkaar.

## Η προθηκη του καπνοπωλειου

Κοντὰ σὲ μιὰ κατάφωτη προθήκη
καπνοπωλείου ἐστέκονταν, ἀνάμεσα σ᾽ ἄλλους πολλούς.
Τυχαίως τὰ βλέμματά των συναντήθηκαν,
καὶ τὴν ποράνομην ἐπιθυμία τῆς σαρκός των
ἐξέφρασαν δειλά, διστακτικά.
Ἔπειτα, ὀλίγα βήματα στὸ πεζοδρόμιο ἀνήσυχα -
ὡς ποῦ ἐμειδίασαν, κ᾽ ἔνευσαν ἐλαφρῶς.

Καὶ τότε πιὰ τὸ ἀμάξι τὸ κλεισμένο....
τὸ αἰσθητικὸ πλησίασμα τῶν σωμάτων·
τὰ ἑνωμένα χέρια, τὰ ἑνωμένα χείλη.

## In Sparta

Koning Kleomenes wist het niet, hij durfde niet -
hij wist niet hoe hij zo iets moest zeggen
tegen zijn moeder: dat Ptolemaios eiste
dat ook zij wegens hun verdrag
in gijzeling naar Egypte gestuurd moest worden:
een heel vernederende, onbehoorlijke zaak.
En telkens ging hij om het te zeggen, telkens aarzelde hij.
En telkens begon hij te spreken, telkens hield hij op.

Maar de hoogstaande vrouw begreep hem
(ze had de geruchten erover al gehoord)
en zij moedigde hem aan het uiteen te zetten.
En zij lachte; ze zei dat ze stellig zou gaan.
En zelfs was ze blij dat zij
in haar ouderdom nog nuttig voor Sparta zou kunnen zijn.

Wat de vernedering betreft - die raakte haar niet.
Vanzelfsprekend was een nieuweling als deze Lagide
niet in staat het Spartaanse eergevoel te begrijpen;
daarom ook kon zijn eis
een Aanzienlijk Heerseres als zij niet werkelijk vernederen:
de moeder van een Spartaanse koning.

## Εν σπαρτηι

δὲν ἤξερεν ὁ βασιλεὺς κλεομένης, δὲν τολμοῦσε -
δὲν ἤξερε ἕναν τέτοιον λόγο πῶς νὰ πεῖ
πρὸς τὴν μητέρα του: ὅτι ἀπαιτοῦσε ὁ Πτολεμαῖος
γιὰ ἐγγύησιν τῆς συμφωνίας των ν᾽ ἀποσταλεῖ κι αὐτὴ
εἰς Αἴγυπτον καὶ νὰ φυλάπτεται·
λίαν ταπεινωτικόν, ἀνοίκειον πρᾶγμα.
Κι ὅλο ἤρχονταν γιὰ νὰ μιλήσει· κι ὅλο δίσταζε.
Κι ὅλο ἄρχιζε νὰ λέγει· κι ὅλο σταματοῦσε.

Μὰ ἡ ὑπέροχη γυναῖκα τὸν κατάλαβε
(εἶχεν ἀκούσει κιόλα κάτι διαδόσεις σχετικές),
καὶ τὸν ἐνθάρρυνε νὰ ἐξηγηθεῖ.
Καὶ γέλασε· κ᾽ εἶπε βεβαίως πιαίνει.
Καὶ μάλιστα χαίρονταν ποὺ μποροῦσε νᾶναι
στὸ γῆρας της ὀφέλιμη στὴν Σπάρτη ἀκόμη.

Ὅσο γιὰ τὴν ταπείνωσι - μὰ ἀδιαφοροῦσε.
Τὸ φρόνημα τῆς Σπάρτης ἀσφαλῶς δὲν ἦταν ἱκανὸς
νὰ νοιώσει ἕνας Λαγίδης χθεσινός·
δθεν κ᾽ ἡ ἀπαίτησίς του δὲν μποροῦσε
πραγματικῶς νὰ ταπεινώσει Δέσποιναν
Ἐπιφανῆ ὡς αὐτήν· Σπαρτιάτου βασιλέως μητέρα.

## Dagen van 1909, '10 en '11

Hij was zoon van een veelbeproefd, arm zeeman
(afkomstig van een eiland in de Aegeïsche Zee.)
Hij werkte bij een smid. Hij droeg haveloze kleren.
Zijn werkschoenen waren in erbarmelijke staat.
Zijn handen waren vuil van olie en roest.

's Avonds, wanneer de zaak sloot,
als er iets was waarnaar hij sterk verlangde,
een nogal kostbare stropdas bijvoorbeeld,
een das om op zondag te dragen,
of als hij in een etalage een mooi hemelsblauw overhemd
waar hij naar hunkerde had gezien, placht hij
zijn lichaam voor een of twee thaler te verkopen.

Ik vraag me af of in de antieke tijden
het roemrucht Alexandrië bogen kon op mooier jongen,
een volmaakter jongeling dan hij - gedoemd tot ondergang:
natuurlijk werd van hem geen beeld of schilderij gemaakt.
Beland in de oudroestzaak van de smid
werd hij spoedig te gronde gericht
door het zware werk en ellendige, liederlijke losbandigheid.

## Μερεσ του 1909, '10, και '11

Ἐνὸς τυραννισμένου, πτωχοτάτου ναυτικοῦ
(ἀπὸ νησὶ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους) ἦταν υἱός.
Ἐργάζονταν σὲ σιδερᾶ. Παληόρουχα φοροῦσε.
Σχισμένα τὰ ποδήματά του τῆς δουλειᾶς κ᾽ ἐλεεινά.
Τὰ χέρια του ἦσαν λερωμένα ἀπὸ σκουριὲς καὶ λάδια.

Τὸ βραδυνό, σὰν ἔκλειε τὸ μαγαζί,
ἂν ἦταν τίποτε νὰ ἐπιθυμεῖ πολύ,
καμιὰ κραβάτα κάπως ἀκριβή,
καμιὰ κραβάτα γιὰ τὴν Κυριακή,
ἢ σὲ βιτρίνα ἂν εἶχε δεῖ καὶ λαχταροῦσε
κανένα ὡραῖο πουκάμισο μαβί,
τὸ σῶμα του γιὰ ἕνα τάλληρο ἢ δυὸ πουλοῦσε.

Διερωτῶμαι ἂν στοὺς ἀρχαίους καιροὺς
εἶχεν ἡ ἔνδοξη Ἀλεξάνδρεια νέον πιὸ περικαλλῆ,
πιὸ τέλειο ἀγόρι ἀπὸ αὐτόν - ποὺ πῆε χαμένος:
δὲν ἔγινε, ἐννοεῖται, ἄγαλμά του ἢ ζωγραφιά·
στὸ παληομάγαζο ἑνὸς σιδερᾶ ριχμένος,
γρήγορ᾽ ἀπ᾽ τὴν ἐπίπονη δουλειά,
κι ἀπὸ λαῖκὴ κραιπάλη, ταλαιπωρημένη, εἶχε φθαρεῖ.

## Welaan, koning van de Lakedaimoniërs

Kratesikleia achtte het beneden haar waardigheid
dat de mensen zouden zien dat zij weende en jammerde;
zij schreed voort, koninklijk en zwijgend.
Haar onbewogen gelaat verried niets
van haar verdriet en haar kwellingen.
Toch kwam er één ogenblik dat zij zich niet kon beheersen:
alvorens aan boord te gaan van het noodlottige schip naar Alexandrië
nam zij haar zoon mee naar de tempel van Poseidon
en toen zij daar alleen waren heeft zij hem omarmd
en hem gekust, ‘terwijl hij’, zegt
Ploutarchos, ‘bitter leed en diep ontroerd was’.
Maar haar sterke karakter won het weer
en tot zichzelf komend zei de bewonderenswaardige vrouw
tot Kleomenes: ‘welaan, koning
van de Lakedaimoniërs, laat, wanneer wij
buiten zijn, niemand zien dat wij tranen storten
en laten wij niets doen wat Sparta onwaardig is.
Want dit is het enige wat aan onszelf is,
maar het lot komt tot ons, zoals de demon het beschikt.’

En zij is aan boord van het schip gegaan, op weg naar dat ‘beschikte’.

## Αγε ω βασιλευ Λακεδαιμονιων

Δὲν καταδέχονταν ἡ Κρατησίκλεια
ὁ κόσμος νὰ τὴν δεῖ νὰ κλαίει καὶ νὰ θρηνεῖ·
καὶ μεγαλοπρεπὴς ἐβάδιζε καὶ σιωπηλή.
Τίποτε δὲν ἀπόδειχνε ἡ ἀτάραχη μορφή της
ἀπ᾽ τὸν καῦμὸ καὶ τὰ τυράννια της.
Μὰ ὅσο καὶ νᾶναι μιὰ στιγμὴ δὲν βάσταξε·
καὶ πρὶν στὸ ἄθλιο πλοῖο μπεῖ νὰ πάει στὴν Ἀλεξάνδρεια,
πῆρε τὸν γιό της στὸν ναὸ τοῦ Ποσειδῶνος,
καὶ μόνοι σὰν βρεθῆκαν τὸν ἀγκάλιασε
καὶ τὸν ἀσπάζονταν, ‘διαλγοῦντα’, λέγει
ὁ Πλούταρχος, ‘καὶ συντεταραγμένον’.
Ὅμως ὁ δυνατός της χαρακτὴρ ἐπάσχισε·
καὶ συνελθοῦσα ἡ θαυμασία γυναῖκα
εἶπε στὸν Κλεομένη Ἄγε ὦ βασιλεῦ
Λακεδαιμονίων, ὅπως, ἐπὰν ἔξω
γενώμεθα, μηδεὶς ἴδη δακρύοντας
ἡμᾶς μηδὲ ἀνάξιόν τι τῆς Σπάρτης
ποιοῦντας. Τοῦτο γὰρ ἐφ᾽ ἡμῖν μόνον·
αἱ τύχαι δέ, ὅπως ἂν ὁ δαίμων διδφ, πάρεισι᾽.

Καὶ μὲς στὸ πλοῖο μπῆκε, πιαίνοντας πρὸς τὸ ‘διδῷ’.

## De spiegel in het portaal

In het voorname huis hing in het portaal
een zeer grote, erg oude spiegel:
minstens tachtig jaar geleden gekocht.

Een heel mooie jongen, bediende bij een kleermaker
(Op zondagen amateur-atleet),
stond er met een pakket. Hij overhandigde het
aan iemand uit het huis, die naar binnen ging
voor het ontvangstbewijs. De kleermakersbediende
bleef alleen, en wachtte.
Hij trad op de spiegel toe, keek naar zichzelf
en trok zijn das recht. Na vijf minuten
bracht men hem het bewijs. Hij nam het aan en vertrok.

De oude spiegel echter, die zoveel gezien had
in zijn jarenlange bestaan,
duizenden dingen en gezichten,
de oude spiegel echter was nu verheugd
en trots omdat hij enkele minuten
de ongerepte schoonheid in zich had opgenomen.

## Ο καθρεπτησ στην εισοδο

Τὸ πλούσιο σπίτι εἶχε στὴν εἴσοδο
ἕναν καθρέπτη μέγιστο, πολὺ παλαιό·
τουλάχιστον πρὸ ὀγδόντα ἐτῶν ἀγορασμένο.

Ἕνα ἐμορφότατο παιδί, ὑπάλληλος σὲ ράπτη
(τὲς Κυριακές, ἐρασιτέχνης ἀθλητής),
στέκονταν μ᾽ ἕνα δέμα. Τὸ παρέδοσε
σὲ κάποιον τοῦ σπιτιοῦ, κι αὐτὸς τὸ πῆγε μέσα
νὰ φέρει τὴν ἀπόδειξι. Ὁ ὑπάλληλος τοῦ ράπτη
ἔμεινε μόνος, καὶ περίμενε.
Πλησίασε στὸν καθρέπτη καὶ κυττάζονταν
κ᾽ ἔσιαζε τὴν κραβάτα του. Μετὰ πέντε λεπτὰ
τοῦ φέραν τὴν ἀπόδειξι. Τὴν πῆρε κ᾽ ἔφυγε.

Μὰ ὁ παλαιὸς καθρέπτης ποὺ εἶχε δεῖ καὶ δεῖ,
κατὰ τὴν ὑπαρξίν του τὴν πολυετῆ,
χιλιάδες πράγματα καὶ πρόσωπα·
μὰ ὁ παλαιὸς καθρέπτης τώρα χαίρονταν,
κ᾽ ἐπαίρονταν ποὺ εἶχε δεχθεῖ ἐπάνω του
τὴν ἄρτιαν ἐμορφιὰ γιὰ μερικὰ λεπτά.

## Symeon

Ik weet ervan, ja, van zijn nieuwe gedichten:
Berytos is er enthousiast over.
Ik bestudeer ze wel eens op een andere dag.
Vandaag kan ik dat niet, ik ben nogal in verwarring.

Hij is stellig in Grieks beter dan Libanios.
Maar ook beter dan Meleagros? Dat geloof ik niet.

O Mebis, wat doen Libanios, de boeken
en andere kleinigheden ertoe!... Mebis, gister stond ik -
door toeval gedreven - onder aan de zuil van Symeon.

Ik had mij gemengd onder de Christenen
die zwijgend baden, vereerden
en knielden; maar omdat ik geen Christen ben
had ik niet hun vrede in mijn hart -
en ik trilde helemaal en ik leed:
ik huiverde, raakte verward, in extase.

## Συμεων

Τὰ ξέρω, ναί, τὰ νέα ποιήματά του·
ἐνθουσιάσθηκεν ἡ Βηρυτὸς μ' αὐτά.
Μίαν ἄλλη μέρα θὰ τὰ μελετήσω.
Σήμερα δὲν μπορῶ γιατ' εἶμαι κάπως ταραγμένος.

Ἀπ' τὸν Λιβάνιο πιὸ ἑλληνομαθὴς εἶναι βεβαίως.
Ὅμως καλλίτερος κι' ἀπ' τὸν Μελέαγρο; Δὲν πιστεύω.

Ἄ, Μέβη, τί Λιβάνιος! καὶ τί βιβλία!
καὶ τί μικρότητες!..... Μέβη ἤμουν χθὲς -
ἡ τύχη τῶφερε - κάτω ἀπ' τοῦ Συμεὼν τὸν στύλο.

Χώθηκα ἀνάμεσα στοὺς Χριστιανοὺς
ποὺ σιωπηλοὶ προσεύχονταν κ' ἐλάτρευαν,
καὶ προσκυνοῦσαν· πλὴν μὴ ὄντας Χριστιανὸς
τὴν ψυχικὴ γαλήνη των δὲν εἶχα -
κ' ἔτρεμα ὁλόκληρος καὶ ὑπόφερνα·
κ' ἔφριττα, καὶ ταράττομουν, καὶ παθαινόμουν.

O, glimlach niet: vijfendertig jaar, denk je toch eens in -
's winters, 's zomers, bij nacht, bij dag, vijfendertig
jaar leeft hij boven op een zuil en getuigt hij.
Vóór wij geboren werden - ik ben negenentwintig jaar,
jij zult, denk ik jonger zijn dan ik -
voor wij geboren werden, stel je toch eens voor
klom Symeon op de zuil
en is daar gebleven tegenover God.

Mijn hoofd staat vandaag niet naar werk. -
Maar, Mebis, het is beter dat je zegt
dat wát de andere sofisten ook beweren,
ik Lamon houd voor
de grootste dichter van Syrië.

Ἆ μὴ χαμογελᾶς· τριάντα πέντε χρόνια, σχέψου -
χειμῶνα, χαλοχαῖρι, νύχτα, μέρα, τριάντα πέντε
χρόνια ἐπάνω σ᾽ ἕναν στύλο ζεῖ χαὶ μαρτυρεῖ.
Πρὶν γεννηθοῦμ᾽ ἐμεῖς - ἐγὼ εἶμαι εἴχοσι ἐνιὰ ἐτῶν,
ἐσὺ θαρρῶ εἶσαι νεότερός μου -
πρὶν γεννηθοῦμ᾽ ἐμεῖς, φαντάσου το,
ἀνέβηχεν ὁ Συμεὼν στὸν στύλο
χ᾽ ἔχτοτε μένει αὐτοῦ ἐμπρὸς εἰς τὸν Θεό.

Δὲν ἔχω σήμερα χεφάλι γιὰ δουλειά. -
Πλὴν τοῦτο, Μέβη, χάλλιο νὰ τὸ πεῖς
ποὺ ὅ, τι χι ἂν λὲν οἱ ἄλλοι σοφισταί,
ἐγὼ τὸν παραδέχομαι τὸν Λάμονα
γιὰ πρῶτο τῆς Συρίας ποιητή.

## Julianos bij de mysterieën

Maar toen hij zich in de duisternis bevond,
in de vreselijke diepten van de aarde,
in gezelschap van goddeloze Grieken,
en met glans en grote lichten
onstoffelijke gedaanten voor zich zag opdoemen
werd de jongeman een ogenblik bevreesd,
en een aandrift uit zijn vrome jaren
kwam terug, en hij maakte een kruis.
Onmiddellijk verdwenen de Gedaanten,
verbleekte de glans - de lichten doofden.
De Grieken zagen elkaar heimelijk aan.
En de jongeman zei: ‘Zagen jullie het wonder?
Mijn geliefde gezelschap, ik ben bevreesd.
Ik ben bevreesd mijn vrienden, ik wil weggaan.
Zagen jullie niet hoe onmiddellijk de demonen
verdwenen nadat ik het gewijde teken
van het kruis had gemaakt?’
De Grieken lachten luid:
‘Schaam je, schaam je zoiets te zeggen
tegen ons, sofisten en filosofen.
Als je wilt kun je zoiets zeggen tegen
de bisschop van Nikomedia en zijn priesters.
De machtigste goden van ons roemrijk Griekenland

## Ο Ιουλιανοσ εν τοισ μυστηριοισ

Πλὴν σὰν εὑρέθηκε μέσα στὸ σκότος,
μέσα στῆς γῆς τὰ φοβερὰ τὰ βάθη,
συντροφευμένος μ᾽ Ἕλληνας ἀθέους,
κ᾽ εἶδε μὲ δόξαις καὶ μεγάλα φῶτα
νὰ βγαίνουν ἄὐλαις μορφαὶς ἐμπρός του,
φοβήθηκε γιὰ μιὰ στιγμὴν ὁ νέος,
κ᾽ ἕνα ἔνστικτον τῶν εὐσεβῶν του χρόνων
ἐπέστρεψε, κ᾽ ἔκαμε τὸν σταυρό του.
Ἀμέσως ἡ Μορφαὶς ἀφανισθῆκαν·
ᾗ δόξαις χάθηκαν - σβύσαν τὰ φῶτα.
Οἱ Ἕλληνες ἐκρυφοκυτταχθῆκαν.
Κι᾽ ὁ νέος εἶπεν· ‘Εἴδατε τὸ θαῦμα;
Ἀγαπητοί μου σύντροφοι, φοβοῦμαι.
Φοβοῦμαι, φίλοι μου, θέλω νὰ φύγω.
Δὲν βλέπετε πῶς χάθηκαν ἀμέσως
οἱ δαίμονες σὰν μ᾽ εἴδανε νὰ κάνω
τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ τὸ ἁγιασμένο;’
Οἱ Ἕλληνες ἐκάγχασαν μεγάλα·
‘Ντροπή, ντροπὴ νὰ λὲς αὐτὰ τὰ λόγια
σὲ μᾶς τοὺς σοφιστὰς καὶ φιλοσόφους.
Τέτοια σὰν θὲς εἰς τὸν Νικομηδείας
καὶ στοὺς παππάδες του μπορεῖς νὰ λές.
Τῆς ἔνδοξης ῾Ελλάδος μας ἐμπρός σου

zijn voor jou verschenen.
En als ze weggingen, meen dan vooral niet
dat ze bevreesd waren voor een handgebaar.
Alleen, toen zij zagen dat jij dat platvloerse,
lompe gebaar maakte, voelde hun edele natuur walging
en uit minachting voor jou verdwenen zij.'
Zo spraken ze tot hem en de domkop kwam
zijn heilige en gezegende angst
te boven, en hij werd overtuigd
door de goddeloze woorden van de Grieken.

οἱ μεγαλείτεροι θεοὶ φανῆκαν.
Κι᾽ ἂν φύγανε νὰ μὴ νομίζῃς διόλου
ποὺ φοβηθῆκαν μιὰ χειρονομία.
Μονάχα σὰν σὲ εἴδανε νὰ κάνῃς
τὸ ποταπότατον, ἀγροῖκον σχῆμα
συχάθηκεν ἡ εὐγενής των φύσις
καὶ φύγανε καὶ σὲ περιφρονῆσαν᾽.
Ἔτσι τὸν εἴπανε κι᾽ ἀπὸ τὸν φόβο
τὸν ἱερὸν καὶ τὸν εὐλογημένον
συνῆλθεν ὁ ἀνόητος, κ᾽ ἐπείσθη
μὲ τῶν Ἑλλήνων τ᾽ ἄθεα τὰ λόγια.

## In het theater

Ik had er genoeg van om het toneel te volgen,
en keek omhoog naar de loges.
In één loge zag ik jou
met je vreemde schoonheid en verdorven jeugd.
Dadelijk kwam mij weer voor de geest
wat men mij 's middags over jou had verteld,
en mijn verbeelding en mijn lichaam raakten opgewonden.
Terwijl ik in verrukking keek naar
je vermoeide schoonheid, je vermoeide jeugd,
naar je chique kleren,
fantaseerde ik over je en stelde ik me je voor
zo, als men mij 's middags over jou had verteld.

## Στο θεατρο

Βαρέθηκα νὰ βλέπω τὴν σκηνή,
καὶ σήκωσα τὰ μάτια μου στὰ θεωρεῖα.
Καὶ μέσα σ᾽ ἕνα θεωρεῖο εἶδα σένα
μὲ τὴν παράξενη ἐμορφιά σου, καὶ τὰ διεφθαρμένα νειάτα.
Κι᾽ ἀμέσως γύρισαν στὸν νοῦ μου πίσω
ὅσα μὲ εἴπανε τὸ ἀπόγευμα γιὰ σένα,
κ᾽ ἡ σκέψις καὶ τὸ σῶμα μου συγκινηθῆκαν.
Κ᾽ ἐνῶ ἐκύπταζα γοητευμένος
τὴν κουρασμένη σου ἐμορφιά, τὰ κουρασμένα νειάτα,
τὸ ντύσιμό σου τὸ ἐκλεκτικό,

σὲ φανταζόμουν καὶ σὲ εἰκόνιζα,
καθὼς μὲ εἴπανε τὸ ἀπόγευμα γιὰ σένα.

## De verbonden schouder

Hij zei dat hij zich gestoten had tegen een muur of gevallen was.
Maar waarschijnlijk was er een andere reden
voor de gewonde en verbonden schouder.

Door een wat bruuske beweging, gemaakt
om wat foto's die hij van dichtbij wilde bekijken
van een étagère af te halen,
raakte het verband los en er vloeide wat bloed.

Ik verbond de schouder weer, en bij het verbinden
talmde ik; want hij had geen pijn
en ik vond het prettig om naar het bloed te kijken.
Iets van mijn liefde was dat bloed.

Toen hij weg was vond ik voor zijn stoel
een bebloed lapje, een stukje van het verband,
een lapje om direct in de vuilnisbak te gooien;
ík bracht het naar mijn lippen
en hield het daar een lange tijd -
het bloed van de liefde tegen mijn lippen.

## Ο δεμενοσ ωμοσ

Εἶπε ποὺ χτύπησε σὲ τοῖχον ἢ ποὺ ἔπεσε.
Μὰ πιθανὸν ἡ αἰτία νᾶταν ἄλλη
τοῦ πληγωμένου καὶ δεμένου ὤμου.

Μὲ μιὰ κομμάτι βίαιη κίνησιν,
ἀπ᾽ ἕνα ράφι γιὰ νὰ καταιβάσει κάτι
φωτογραφίες ποὺ ἤθελε νὰ δεῖ ἀπὸ κοντά,
λύθηκεν ὁ ἐπίδεσμος κ᾽ ἔτρεξε λίγο αἷμα.

Ξανάδεσα τὸν ὦμο, καὶ στὸ δέσιμο
ἀργοῦσα κάπως· γιατὶ δὲν πονοῦσε,
καὶ μ᾽ ἄρεζε νὰ βλέπω τὸ αἷμα. Πρᾶγμα
τοῦ ἔρωτός μου τὸ αἷμα ἐκεῖνο ἦταν.

Σὰν ἔφυγε ηὖρα στὴν καρέγλα ἐμπρός,
ἕνα κουρέλλι ματωμένο, ἀπ᾽ τὰ πανιά,
κουρέλλι ποὺ ἔμοιαζε γιὰ τὰ σκουπίδια κατ᾽ εὐθείαν·
καὶ ποὺ στὰ χείλη μου τὸ πῆρα ἐγώ,
καὶ ποὺ τὸ φύλαξα ὥρα πολλὴ -
τὸ αἷμα τοῦ ἔρωτος στὰ χείλη μου ἐπάνω.

## ‘Op *Aspálathoi...*’*
## *Jorgos Seféris*
## *(Vertaling Hero Hokwerda)*

Prachtig was Sounion weer die dag van de Annunciatie
bij het begin van de lente.
Hier en daar groene bladeren tussen roestige stenen
rode aarde en *aspálathoi*
met hun machtige doorns in de aanslag
met het geel van hun bloemen.
De oude zuilen op de achtergrond, snaren van een harp nog weerklinkend...

## ‘Επι Ασπαλαθων...’

Ἦταν ὡραῖο τὸ Σούνιο τὴ μέρα ἐκίνη τοῦ Εὐαγγελισμοῦ
πάλι μὲ τὴν ἄνοιξη.
Αιγοστὰ πράσινα φύλλα γύρω στὶς σκουριασμένες πέτρες
τὸ κόκκινο χῶμο κι ἀσπάλαθοι
δείχνοντας ἕτοιμα τὰ μεγάλα τους βελόνια
καὶ τοὺς κίτρινους ἀνθούς.
Ἀπόμακρα οἱ ἀρχαῖες κολόνες, χορδὲς μιᾶς ἅρπας ἀντηχοῦν ἀκόμη...

* *Dit ‘Kavafiaanse’ gedicht van Seféris (1900-1971), zijn laatste, verscheen voor het eerst, in de Franse vertaling door de dichter, in* Le Monde *van 27 augustus 1971; op 23 september van hetzelfde jaar, twee dagen na de dood van de dichter, publiceerde de Atheense krant* To Vima *de Griekse tekst. Seféris had zich reeds eerder in kolonelstijd uitgelaten over het regime, in de vorm van de* Verklaring, *waarvan hier de vertaling volgt:*
*VERKLARING*
*Lang geleden heb ik besloten mij verre te houden van de landspolitiek. Ik heb het al eens eerder proberen uit te leggen, het betekent geenszins dat ons politieke leven mij onverschillig is.*
*Aldus heb ik al die jaren tot voor kort er gewoonlijk van afgezien dergelijke onderwerpen aan te roeren. Trouwens, mijn publikaties sinds begin 1967 en mijn latere houding (sinds de muilkorving van de vrijheid heb ik in Griekenland niets meer gepubliceerd) toonden dunkt me duidelijk genoeg hoe ik erover dacht.*
*Desondanks voel ik nu reeds enige maanden in mij en om mij heen steeds dwingender de plicht mij over de huidige situatie uit te laten. In alle beknoptheid is dit wat ik zou willen zeggen:*

*Het is nu al weer bijna twee jaar geleden dat ons een regime is opgelegd dat geheel in tegenspraak is met de idealen waarvoor door onze wereld en, zo schitterend, door ons volk is gevochten in de laatste wereldoorlog.*
*Het is een toestand van gedwongen verdoving, waarin ook wat wij met pijn en moeite nog aan geestelijke waarden overeind hadden weten te houden ten onder dreigt te gaan in de stilstaande wateren van het moeras. Dat een dergelijk verlies voor bepaalde mensen niet erg telt, zou nog te begrijpen zijn. Helaas is dit niet het enige gevaar.*
*Het is nu wel algemeen bekend dat in dictatoriale toestanden het begin gemakkelijk mag schijnen, maar dat aan het eind onafwendbaar de tragedie wacht. Onder het drama van dat einde lijden wij, bewust of onbewust, zoals in de aloude koren van Aeschylos. Hoe langer de anomalie duurt, des te verder schrijdt het kwaad voort.*
*Ik ben een man zonder welke politieke binding dan ook en spreek, kan ik zeggen, zonder vrees en zonder hartstocht. Vóór mij zie ik de afgrond waarheen de onderdrukking die ons land heeft bedekt ons leidt. Aan deze anomalie dient een eind te komen. Dat is een nationale opdracht.*
*Nu keer ik terug tot mijn zwijgen. Ik smeek God dat hij mij niet nog eens in een dergelijke noodzaak brengt opnieuw te spreken.*
*28 maart 1969*

**[Nederlands]**

De stilte.
- Wát kan het toch zijn dat mij aan die Ardiaios doet denken?
Een woordje bij Plato wellicht, in de voren van mijn geest verzonken:
de naam van het gele struikgewas,
al die jaren onveranderd gebleven.
's Avonds heb ik de passage gevonden:
‘Hij werd aan handen en voeten gebonden,’ staat er,
‘hij werd ter aarde gegooid en gegeseld,
terzijde gesleurd en opengereten
op naaldenrijke *aspálathoi*
en afgevoerd, gesmeten in de Tartaros, aan flarden.’

Zó heeft in de onderwereld geboet voor zijn zonden
de Pamfyliër Ardiaios, ellendige Tiran.

31 maart 1971

## [Grieks]

Γαλήνη.
- Τί μπορεῖ νὰ μοῦ θύμισε τὸν Ἀρδιαῖο ἐκεῖνον;
Μιὰ λέξη στὸν Πλάτωνα θαρρῶ, χαμένη στοῦ μυαλοῦ
τ᾽ αὐλάκια·
τ᾽ ὄνομα τοῦ κίτρινου θάμνου
δὲν ἄλλαξε ἀπὸ ἐκείνους τοὺς καιρούς.
Τὸ βράδυ βρῆκα τὴν περικοπή:
‘Τὸν ἔδεσαν χειροπόδαρα’ μᾶς λέει
‘τὸν ἔριξαν χάμω καὶ τὸν ἔγδαραν
τὸν ἔσυραν παράμερα τὸν καταξέσκισαν
ἀπάνω στοὺς ἀγκαθεροὺς ἀσπάλαθους
καὶ πῆγαν καὶ τὸν πέταξαν στὸν Τάρταρο, κουρέλι’.

Ἔτσι στὸν κάτω κόσμα πλέρωνε τὰ κρίματά του
ὁ Παμφύλιος Ἀρόιαῖος ὁ πανάθλιος Τύραννος.

31 τοῦ Μάρτη 1971

# [De Tweede Ronde 1983, nummer 3]

## Voorwoord

Dit Herfstnummer 1983 is een ‘vrij nummer’: het richt zich niet op één bepaalde literatuur, maar biedt een selectie uit wat ons blad in het afgelopen jaar werd toegezonden dat niet paste in een themanummer.

Het accent ligt ditmaal op Baudelaire, vertegenwoordigd met zijn laatste zelfportret op het omslag, en met zestien superieure vertalingen; vijftien zijn van de hand van Petrus Hoosemans, die kort geleden al een voorproefje van zijn kunnen toonde in De Revisor; de zestiende is van W. Jonker, die voor dit nummer ook een klassiek gedicht van Auden vertaalde. Meer vertalers debuteren in dit nummer op hoog niveau: Jozef van Acker met een Éloge van Saint-John Perse, K.J. Groenewolt met een subtiel verhaal van Valéry Larbaud, Marcel Brugmans en Tim Menger met een groot deel van Blake's ‘Huwelijk tussen Hemel en Hel’. Aan *Vertaalde Poëzie* verder: vier Chinese dichters (vertalingen van W. Idema, bewerkingen van Jan Kal), acht gedichten (uit een bundel met honderd gedichten die over een maand verschijnt) van Emily Dickinson, en een lang gedicht van de Australiër Peter Porter (vert. Bert Voeten).

*Vertaald Proza* bevat, naast het al genoemde, werk van de blinde Russische Esperantist Erosjenko, van de beste Chinese schrijver van deze eeuw, Lu Xun, en van Vladimir Nabokov (een uit de Russische emigrantenpers opgedolven verhaal uit 1926).

De rijke verscheidenheid aan vertalingen moge de aandacht niet afleiden van de Nederlandse bijdragen: twee verhalen, van Peter Burger en L.H. Wiener; poëzie van o.m. Gangadin, debutanten Dingeman Kuilman en Frans Kuipers, Morriën, Voeten, en met name Eva Gerlach, met Tien Gedichten. Voorts een *Essay* van Timmer, *Tekeningen* van Blake, *Anthologie* met A. Marja en tenslotte *Light Verse* waarin vele oude bekenden, een nieuweling (Rob Wervers) en een teruggekeerde (H.L. Prenen), die zijn regelmatige medewerking heeft toegezegd, met een Wilhelm Buschvertaling.

Redactie

# *Nederlands proza*

## Nieuwbouw
### *Peter Burger*

Het weer was hetzelfde, de ochtend dat Muis voor de tweede keer werd begraven. Heet, een hoge hemel, leeg op een reclamevliegtuigje na. Ze zweetten onder hun hoge hoeden. De kist glipte een keer bijna uit hun vochtige handen. De moeder van Muis en wat familieleden huilden. Ik wilde haar wel troosten maar ik mocht haar van mijn vader niet eens condoleren. Johnnie was er niet. Hij was ook al een paar dagen niet op school verschenen. Er was sprake van een gesticht.

Ik zat gehurkt aan de rand van de sloot. Het water schitterde als zilverpapier en boven het stroperige asfalt trilde de lucht. Het riet was roerloos. Ik bracht mijn hoofd dichter bij de waterspiegel en trok het geschrokken terug toen ik het gezicht van de dode bouwvakker zag verschijnen. Ik schrok natuurlijk niet écht, het was een fijn griezelspelletje dat ik met mezelf speelde. Als ik in het water keek, keek de dode bouwvakker terug. Onze gezichten naderden elkaar alsof we elkaar gingen zoenen, totdat het te eng werd en ik terugdeinsde.

De hitte, het geglinster en de bedorven plantengeur van het water maakten me wat doezelig. Ik knipoogde naar het gezicht in het water. We raakten allebei de helm aan, we salueerden voor elkaar.

Een week geleden, toen ik zat te vissen, kwam de helm langsdrijven. Ik haalde hem naar me toe met de hengel en zette hem meteen op. Een paar koude waterdruppels liepen tussen mijn schouderbladen door. Het was een witte bouwvakkershelm met een klep en ribbels en een plastic binnenwerk. Nog dezelfde middag lakte ik hem olijfgroen, en schilderde ik met prijzenswaardige ruimdenkendheid op de ene kant een hakenkruis en op de andere een rode ster, nauwkeurig gekopieerd van de plastic soldaatjes op mijn kast.

Johnnie vertelde me dat de helm van de bouwvakker moest zijn geweest die van de dertienhoog flat was gevallen. Of geduwd. Of gesprongen. Ik vroeg me af waarom mensen van een flat af zouden willen springen. Een paar nachten lang kon ik er niet van sla-

pen. Mijn moeder moest zelfs het nachtlichtje weer voor me opzoeken. Steeds zag ik een lichaam, een mannenlichaam, een jongenslichaam, mijn eigen lichaam wentelend langs de holle etages vallen. Hier en daar raakte het met een scheurend geluid een punt van de stellage, tot het uiteindelijk met een plons in het water stortte.

Toch gooide ik de helm niet weg, ik droeg hem als een mascotte. Ik voelde me zekerder onder die helm, het liefst had ik hem ook op school gedragen. Iets van de kracht van de vorige eigenaar stroomde in me over als ik hem op mijn hoofd wist.

Op de bodem van de sloot, tegen de planken, lag een salamander. Ik stak mijn hand in het lauwe water. Het gehelmde hoofd rimpelde en verdween. Langzaam naderde mijn hand de salamander, zoals een grijper op de kermis een horloge. Als je geluk had was het een mannetje, met een kam op zijn rug en een fel-oranje bruingevlekte buik. Ik boog me nog iets voorover.

Iemand greep me stevig bij mijn schouders.

‘Als ik je niet gepakt had!’

Johnnie.

Ik keek spijtig in het water. Op de bodem van de sloot was een stofwolkje te zien. Johnnie liep al terug naar het tegelpad, waar zijn secondant Rudie, een karakterloze meeloper, en, tot mijn verbazing, Muis stonden te wachten. Rudie onthoofdde met een stevige twijg bossen fluitekruid. De grond om hem heen was bezaaid met witte bloemetjes. Muis staarde naar een rups op zijn hand. Johnnie had zijn duimen in zijn broekriem gehaakt. Zijn vechtpet stond scheef op zijn hoofd, over zijn schouder hing een blaaspijp, voorzien van een geweerkolf en omwonden met zwart plakband. Zijn ene voet stond wat hoger dan de andere, hij was de commandant die goedkeurend de brandende stad in het dal gadeslaat. Ik haatte hem en wilde wanhopig graag bij hem horen. Na vandaag zou ik bij hem horen. Ik vroeg me af wat Muis hier deed.

‘Muis gaat ook mee,’ zei Johnnie.

Johnnie en Rudie vormden samen een club, De Zwarte Hand. Geen bijster originele naam voor een club, maar suggestief genoeg. De Zwarte Hand hield zich voornamelijk bezig met kruimeldiefstal, vivisectie, obscene poëzie, en seksualiteit.

De sterke verhalen en de moppen die ik nooit begreep. Ik wist me wel het air van een man van de wereld te geven door met de

anderen mee te lachen, en de laatste woorden een paar keer te herhalen en daarbij te knikken, te knipogen of mijn buurman aan te stoten. In stilte vroeg ik me af hoeveel gaten er precies onderin een meisje zaten en wat er in verband daarmee van mij werd verwacht.

‘Je piemel d'r in stoppen,’ zei Johnnie, maar dat was te absurd om waar te zijn. Johnnie had wel meer sterke verhalen. Aan de andere kant stemden zijn opmerkingen overeen met andere bronnen, zoals de grapjes die de tennisvriendinnen van mijn moeder over mijn hoofd maakten. Ik vermoedde hier een complot van dezelfde aard als de Sinterklaas-samenzwering. Het had allemaal in ieder geval niets te maken met mijn verliefdheden die puur platonisch waren bij gebrek aan kennis van andere mogelijkheden.

Muis zette zijn rups op een struik. Het was zo'n helder oranje met zwarte en witte strepen en borsteltjes. Aan de binnenkant waren ze blauw. Als je het voorwiel van je fiets eroverheen reed en goed luisterde hoorde je ze - pop! - ploffen. Gisteren nog had ik er een nest van verdronken. Ze aten bomen kaal.

Johnnie stak zijn hand op. We hielden stil. Hij nam een van de langwerpige blaadjes uit zijn broekband en rolde er een pijltje van. In de punt liet hij een spijkertje glijden. Hij richtte zijn blaaspijp op een spreeuw die een paar meter verder op een tak zat. Het pijltje sloeg met een tik in de boom, de spreeuw vloog op, er dwarrelden een paar veertjes omlaag.

‘Jammer,’ zei Rudie. Muis schudde zijn hoofd.

We liepen door tot aan het prikkeldraad waarachter de wijk in aanbouw begon. Johnnie zette een voet op het prikkeldraad en klom eroverheen. Rudie en ik volgden zijn voorbeeld. Muis schoof er op zijn buik onderdoor.

Na vijven en in de weekends was dit land van ons. Het braakland, gras wit van kalkspetters en betonstof, met puisten cement erop als versteende kwallen. De stapels stenen, machines, de halve huizen, de flats in aanbouw. Hier werd onze heerschappij alleen betwist door een incidentele bewaker, of andere groepjes kinderen, waarmee we een medogenloze stadsguerrilla voerden. We exploreerden de huizen, op zoek naar nuttige voorwerpen. Plastic buis om blaasroeren van te maken. Gereedschap. Pakken spijkers. Pluggen. Huisjes uit nietpistolen. Witte tegeltjes om over het water te scheren of om gewoon tegen een muur kapot te gooien. De nieuwbouw was ons poppenhuis.

De flat leek op een lege letterkast.

Mijn moeder had letterkasten vol konijntjes, van steen, plastic, hout en metaal. Voornamelijk om ze af te stoffen, dacht ik. Op sommige dagen waste ze twee keer haar auto.

Ik mocht veel doen van mijn ouders, meer uit onverschilligheid dan uit vrijdenkendheid, maar mijn moeder strafte me genadeloos als ik thuiskwam met rauwe knieën, groene vegen op mijn broek en aarde onder mijn nagels.

Voor de flat was een liftje waarmee de arbeiders stenen en cement omhoog brachten. Johnnie forceerde de bediening. We lieten ons op en neer gaan en schoten met onze blaaspijpen op tegeltjes. Ik vroeg me af wanneer de beproeving waarvoor ik gekomen was zou beginnen.

Johnnie kwam aanlopen met twee schoppen die hij neergooide voor Muis en mij.

‘Jullie moeten daar een groot gat graven.’

Hij wees naar een wak zonlicht in de schaduw voor de flat. Ik nam een van de spaden en trapte hem gehoorzaam de droge grond in. Muis keek even toe, poetste zijn brilletje op en begon toen ook te graven. Al snel begonnen mijn voetzolen en bovenarmen pijn te doen.

We waren door de gebarsten aarde heen en groeven nu vochtige klei op. Toen we tot ons middel in het gat stonden en nauwelijks meer boven de opgegraven aarde uit konden kijken gooide Muis zijn schep weg.

‘Ik heb geen zin meer.’

Ik gluurde ongerust naar Johnnie die samen met Rudie bezig was een kelderdeur open te breken. Muis was een vreemd jongetje. Hij was altijd geïnteresseerd, alles leek hem te verbazen en niets leek hem te raken. Hij leefde, geloof ik, in een eigen wereld die slechts hier en daar de onze raakte, een wereld waarin hij iemand anders was dan het eeuwige slachtoffer, onaantastbaar voor de pesterijen die hij moest verduren van zijn klasgenoten.

Muis zat op de aarden wal rond het gat en boetseerde poppetjes van klei. Telkens als hij er een af had brak hij het doormidden en gooide hij het in de kuil. Ik schepte ze er nijdig weer uit en zei een paar keer: ‘Hou op!’ Ik was kwaad op Muis en zag tegelijk tegen hem op omdat hij niet deed wat Johnnie zei.

De schaduw van de flat kroop tegen de wand van de kuil op.

Mijn rug deed pijn. De hitte was drukkend. Zwarte veegjes van geplette onweersbeestjes op mijn arm. Johnnie kwam aanlopen, Rudie een halve pas achter hem.

‘Hou nou maar op.’

Ik klom uit de kuil en ging ernaast op de grond zitten.

‘Nu moet jij in de kuil gaan staan,’ zei Johnnie tegen Muis.

Mijn hart begon harder te kloppen, mijn maag voelde aan alsof ik op een schommel zat. Ik staarde gefascineerd naar Muis. Muis zette zijn bril recht.

‘Liever niet.’

‘Het moet.’

‘Dan hoef ik niet meer mee te doen.’

Johnnie gaf hem een duw zodat hij in de kuil gleed.

Ik wendde mijn hoofd af en keek naar de grond. Als ik het niet zie ben ik er niet bijgeweest. Ik wilde wel iets doen, maar ik durfde niet, en daar schaamde ik me voor. Zat ik maar te vissen. De aarde was warm. Naast mijn hand lag een verdroogde worm. Ik pakte hem op en rook eraan. Hij brak in mijn vingers in stukken.

Muis riep iets huilerigs, hij had zijn enkel verstuikt. Ik richtte me iets op om in de kuil te kunnen kijken. Rudie hield een schep tegen de nek van Muis, Johnnie was bezig de kuil vol te scheppen. Muis was al tot zijn knieën in de aarde verdwenen, het was alsof hij geplant werd. Ik zag een boom voor me waaraan ondersteboven jongetjes met brilletjes groeiden en giechelde. Meteen had ik er spijt van. Ik probeerde iets troostends te verzinnen voor Muis.

Muis riep weer iets huilerigs. Plotseling maakte de redeloze neiging een einde te maken aan dat gejengel zich van me meester. Ik sprong op en begon kluiten in de kuil te trappen.

We lieten Muis tot zijn nek in de grond achter. De aarde op de rand van de kuil hadden we glad aangestampt zodat Muis' hoofd omringd werd door een walletje waar hij niet bovenuit kon kijken.

Met de lift stegen we naar de eerste verdieping. Langs de stalen buizen van de stellage klommen we naar de tweede. Daarvandaan klommen we met ladders verder. Je kon van voor naar achter en op sommige plaatsen van boven naar beneden door de flat heen kijken. Alleen het betonnen skelet stond er. Ik was nooit hoger geweest dan de derde verdieping. In een hoek van het plafond was een blauw gat. Met een ladder klommen we naar het dak.

Vanaf het dak konden we over de hele stad heenkijken. Aan de

andere kant van de flat lagen de weilanden, daarachter de rijksweg. Ik kon de geluiden van de personenauto's en de vrachtwagens onderscheiden. Ver beneden me was de grond. Het gevoel dat ik dit eerder had meegemaakt werd steeds sterker. Ik drukte de helm vaster op mijn hoofd.

Johnnie trok een theedoek uit zijn zak.

‘Kom eens hier.’

Hij nam de helm van mijn hoofd, wat ik enigszins verontrust toestond, en blinddoekte me. De helm werd weer op mijn hoofd gezet. Toen Johnnie en Rudie me snel in de rondte lieten draaien begon ik te twijfelen. Ik wist niet meer zo zeker of ik nog wel lid wilde worden van De Zwarte Hand. Muis wilde niet. Ik bewonderde Muis en ik had meegeholpen hem te begraven.

Johnnie en Rudie lieten me los. Ik deed duizelig wat wankelende stappen om mijn evenwicht te bewaren. Vaag drongen de geluiden van de snelweg tot me door, maar ik kon niet bepalen waar ze vandaan kwamen.

‘Loop eens hierheen.’

Johnnies stem kwam van achter mijn rug. Ik liep naar hem toe, voorzichtig tastend met mijn voeten. Ik telde mijn voetstappen. Hoeveel passen zou de flat breed zijn? Ik liep steeds langzamer. Nu kwam het bevel van opzij.

‘Stop. Kom maar hierheen.’

Ik draaide me om. Een zuchtje wind streek over mijn bezwete huid en ik rilde even. Ergens beneden me sloeg een hond aan, een moeder riep haar kind naar huis. Ik hoorde een meeuw krijsen en verbeeldde me dat hij rond mijn hoofd cirkelde.

‘Sneller.’

Ik zette mijn ene voet sneller voor de andere.

‘Stop.’

Schrapende voetstappen, dan: ‘Nu moet je vooruit huppelen.’

Ik huppelde vooruit. Ik zag mezelf al heel levendig over de rand van de flat huppelen. Ik begon te hallucineren. De blinddoek beroofde me van mijn gezichtsvermogen, maar mijn andere zintuigen werkten scherper. Autogeronk, gekrijs van meeuwen en hondengeblaf echoden bijna tastbaar rond mijn hoofd. Ik kon de sloot beneden ruiken en het beton werd harder onder mijn voeten, iedere stap die ik deed was een stap op glasscherven en sintels. De wind viel weg, de wereld hield haar adem in. Zie de acrobaat in de nok.

‘Stop nu maar. Doe je blinddoek maar af.’

Ik trok de blinddoek weg. Vlak voor mijn voeten begon de val van dertien verdiepingen. De stad was zo fel verlicht dat het leek of ze met blitzlicht gefotografeerd werd. Aan de horizon was de lucht diepblauw en vuilgeel. Er kwam onweer.

‘Anders rook ik alleen maar sigaretten.’

Johnnie draaide onhandig een sjekkie van tabak die door bouwvakkers was achtergelaten. We zaten in een kring op de betonnen vloer van een toekomstige woonkamer, om ons heen kratten bier en boekjes met foto's van naakte mannen en vrouwen, eigendommen van de bouwvakkers, grote mannen die net zo makkelijk sjekkies draaiden als wij pijltjes. Ik dronk bier. Het prikte in mijn neus maar het smaakte prettig. Shag kon ik niet verdragen. Om de boekjes moest ik lachen. De meeste foto's ondersteunden de grappige fictie volgens welke naar zeggen van Johnnie kinderen werden gemaakt, hoewel dit voortplantingsaspect van bijkomend belang scheen te zijn. Andere foto's toonden vrouwen die verlekkerd aan pijnlijk opgezwollen geslachtsdelen van mannen zogen en likten, alsof het ijslollies waren. De geslachtsdelen leken nauwelijks op die van mij, eerder op de stinkzwammen die in de herfst onder de struiken groeiden. Het was om te lachen, maar ook vaag verontrustend.

Johnnie had al twee bierflesjes naar buiten gegooid, het schitterende zonlicht in. Na een eindeloze tijd hoorden we ze beneden te pletter slaan. Het was nu aan de ene kant van de flat donker en aan de andere fel licht. Alsof we in de donkere zaal van een cinema naar een film zaten te kijken. De lucht die we inademden werd dikker. Ik vroeg me af of Muis bang zou zijn. Misschien niet. Misschien was hij wel ergens anders, in die eigen wereld van hem.

Ik pakte een tweede flesje bier en opende het met Johnnies padvindersmes. De hemel aan de andere kant van de flat was nu ook donker. De flat trilde en we hoorden een dof onderaards rommelen, verre donder, alsof er een vrachtwagen passeerde. De regen zou niet lang meer op zich laten wachten.

Ik zei: ‘Moeten we Muis niet uit gaan graven?’

Johnnie en Rudie reageerden niet. Ze lazen of keken plaatjes, gaven luidruchtig commentaar en dronken bier.

Ik zag mezelf opstaan en de trappen aflopen en Muis uitgraven. Muis was al vergeten wat ik eerder op de dag gedaan had en we

zouden voor altijd vriendjes zijn en samen vissen en op vogels schieten.

Over het gedrag van mijn ouders in de slaapkamer. De enige hartstochtelijke geluiden die door de isolatie van zachtboard, hardboard en pvc mijn zolderkamer bereikten waren die van echtelijke ruzie. Soms zijn grote mensen net kinderen. Het huilen van mijn vader. De beheerste hysterie van mijn moeder. Geruisloos stap ik uit bed, ik loop naar de deur, de krakende planken vermijdend. Even geluidloos daal ik de trap af tot ik op het koude zeil voor de slaapkamer van mijn ouders sta. Ik luister gespannen, heen en weer wiegend van de slaap. Als ik ze verplaats maken mijn voeten een klevend geluid. Ik verplaats ze dus zo weinig mogelijk. Na een kwartier slaapt mijn linkervoet. Ik wil op hun deur kloppen.

‘Pap? Mam?’

Mijn moeder opent de deur, ik kruip warm bij hen in bed, en dat is al genoeg om ze voor altijd te verzoenen. Mam streelt me, Pap knijpt in mijn schouder.

Tranen van ontroering staan in mijn ogen bij de gedachte alleen al. Maar nooit zal ik kloppen. Een keer viel ik staande, met mijn hoofd tegen de deur in slaap. 's Ochtends vond mijn moeder me. Ze zei niets en bracht me naar bed.

Hoe mensen elkaar kunnen haten alleen om de manier waarop ze een cracker of een radijsje eten. De vrieskoude ontbijten waarbij mijn moeder kruimeltje na kruimeltje van het sneeuwwitte tafellaken plukt en ik bang ben om in mijn thee te roeren vanwege het oorverdovende lawaai van het lepeltje tegen het kopje.

Mijn ouders. Moeder staart uit het raam, vader bestudeert verveeld de etiketten van de jampotjes.

‘Wat ben je stil. Waar denk je aan?’

‘Is er iets?’

‘Waar kijkje naar?’

‘Niets. Er is niets.’

De prikkeldraadglimlach waarmee mijn moeder mijn vader gedag zoende deed me plotseling vermoeden waarom sommige mensen van flats af willen springen.

De bliksem verlichtte wit de gezichten van Johnnie en Rudie. Ik zag ze schrikken. Bijna gelijktijdig volgde de donderende klap en

werd, als een doek na de voorstelling, een regengordijn neergetrokken aan weerszijden van de flat. De regen was massief. We kropen wat verder naar binnen toe. Toen het weer bliksemde zag ik dat Rudie zijn duim in zijn mond had gestoken.

Ik zag Muis buiten voor me. Langzaam vulde de regen zijn kuil. Het water steeg tot zijn lippen. Door er zoveel mogelijk van op te drinken zou hij natuurlijk het stijgen nog even kunnen tegengaan. Maar al spoedig zou het water zich boven zijn hoofd sluiten. Water met luchtbellen van Muis en luchtbellen die de slagregen erin maakte. Nu begon het beeld van Muis onder water door te lopen en zich te vermengen met het hoofd van de dode bouwvakker en mijn eigen gezicht.

Ik zei: ‘Muis verdrinkt. We moeten hem uitgraven.’

Johnnie keek me aan, gebaarde met zijn bierflesje naar het regengordijn en zei met moeite: ‘Als jij soms dood wilt. Het bliksemt. Een oom van mij is door de bliksem getroffen toen hij in de polder was gaan jagen. De bliksem sloeg in zijn geweer. Alleen zijn horloge en zijn schoenzolen waren niet verbrand.’

Rudie zei niets. Hij wiegde heen en weer en zoog op zijn duim. Ik geloofde Johnnie niet helemaal, maar ik was te bang om naar buiten te gaan. Johnnie opende een bierflesje en zette het aan zijn mond. Ik had het gevoel dat ik dwars door hem heen kon kijken. Ik zag waterplanten, in de zomer haalden we met harken waterplanten uit de sloot om de salamanders ertussen te vangen. Er lag dan zo'n donkere hoop op de kant waarin geelgerande watertorren, libellelarven en pissebedden wriemelden. Johnnie.

Ik ging liggen. Johnnies silhouet stond scherp afgetekend tegen het regengordijn. Hij waterde naar buiten. Ik viel in slaap.

Ik werd wakker op het klamme beton en herinnerde me vaag iets over poppetjes van klei met helmpjes en petjes, vallende lichamen en verdronken gezichten. Ik kwam overeind. In een hoek van de kamer had iemand overgegeven. De hemel was blauw, een regenboog spande over de flat heen. Johnnie en Rudie waren al wakker en zaten met hun benen over de rand van de flat voor zich uit te kijken. Toen ze mij hoorden stonden ze op. Zonder iets te zeggen begonnen we de ladder af te dalen.

## Grietje Forever
### *L.H. Wiener*

In 1957 was Grietje Heerkens onze hulp-in-de-huishouding; dienstmeisje heette dat in die tijd. Zij was toen een jonge vrouw met dikke bolle wangen, dikke bolle billen en dikke bolle borsten; een meisje dat aan alle kanten uit het leven leek te barsten en in mijn fantasie vaak boven op mijn hoofd ging zitten.

Mijn ouders hadden de gewoonte alles achter zich te laten slingeren in waarlijk gigantiese hoeveelheden: boeken, kleding, eetgerei, stoffen garens en band, vaatwerk, korrespondentie, instrumenten, planten, meubelstukken etc. Zonder Grietje zouden wij absoluut naar de kelder zijn gegaan, als we er nog bijkonden.

Ik was twaalf en smartelijk verliefd op haar.

Mijn moeder had thuis een atelier ingericht met twee naaimachines, een snijtafel en een wand met kledingrekken. In dit atelier bereidde ze modeshows voor. Onder de kniptafel stond een grote, rechthoekige rieten mand voor stoffenresten, waarin ik de mooiste dromen droomde, die meestal betrekking hadden op Grietje en die als ze bewaarheid waren geworden waarschijnlijk mijn dood ten gevolge zouden hebben gehad.

Grietje hielp ons maar één dag per week, zodat mijn leven zo goed als zinloos was.

Ik geloof dat wat ik aan geheimzinnige gevoelens voor Grietje koesterde en de hete mijmeringen waardoor ik mij liet meeslepen later sex zou gaan heten. Zo werkten de twee borstzakken in een van haar khaki blouses sterk op mijn verbeelding; als je daar eens zou kunnen inkruipen dan zat je goed, dacht ik. Warm en beschut. Je zou onder het lopen wel geweldig heen en weer gesmeten worden, maar op een veerkrachtig vleeskussen. Op baren van vlees.

Oh! Kon ik maar in haar wegklimmen om nooit meer naar buiten te hoeven.

Als er niemand in de buurt was ging ik vaak tegen haar aan staan. Zomaar, met mijn gezicht in haar warmte. Zij sloeg dan haar armen om mijn hoofd en drukte me stevig tegen zich aan, alsof ze al-

les begreep. De grond verdween traag draaiend onder mijn voeten vandaan, maar Grietje hield me goed vast en samen vertrokken wij, zachtjes zwevend, zachtjes wentelend, omhoog, terug naar een wereld die alleen bestond in mijn gevoel en die zo warm en veilig was dat ik wist er nooit lang te kunnen blijven.

*So it must have been... after the birth of the simple light... in the first spinning place...*

Hoe lang duurden die reizen?

Men kan het zich afvragen, maar hevigheid laat zich in tijd niet uitdrukken. En de afstand of diepte van mijn gevoel was niet meetbaar in de ruimte. Waar was de hemel? De hemel was achter mijn gesloten ogen en in mijn bloed, onmetelijk.

('Grietje, zal je altijd bij ons blijven?')

('Altijd.')

*And then to awake...*

Grietje vertegenwoordigde een mysterie, zij was de belichaming van een verloren wereld die niettemin nog moest worden betreden. Een verlangen naar iets dat nog niet bestond maar toch al eerder was geweest.

Dat zij tevens een vilein serpent was met demoniese macht kon ik toen nog niet weten.

Wat deed ik gedurende de rest van de week, wanneer Grietje er niet was en de chaos om mij heen zowel in letterlijke als figuurlijke zin steeds groter werd? Wat ik deed? Behalve van Grietje dromen? Ik lette op de vogels, want ik hield van vogels omdat die konden vliegen en je niet wist waar ze naartoe gingen als ze stierven. Je vond soms wel dode vogels maar de meeste zag je niet.

Zo had ik op een dag in de winter van 1957 op het strand weer eens een vogel gevonden die besmeurd met stookolie was aangespoeld. Het was geen zeekoet ditmaal, waarvan ik er al verscheidene had geholpen. Toen de vogel mij zag naderen probeerde hij nog om de zee kruipend te bereiken, maar hij werd door de uitlopende golven van de branding opnieuw het strand opgespoeld; machteloos om en om rollend. Ik greep hem uit het water weg en schatte zijn overlevingskansen. Het was een alk zag ik toen aan de korte kromme snavel met de witte dwarsstreep erover. Hij verzette zich hardnekkig tegen mijn pogingen hem te redden en pikte me venijnig. Heerlijk dier: stinkend, ten dode opgeschre-

ven en evengoed vechtend voor zijn leven, uit redeloze overtuiging.

Ik nam hem mee naar huis en waste hem driemaal achtereen met Lodaline, een vloeibare zeep die in de jaren vijftig gebruikt werd door andere kinderen voor bellen blazen, door huisvrouwen voor de afwas, door aanstaande moeders voor de afdrijving en door mij voor het ontvetten van vervuilde zeevogels.

Ik deed de alk na zijn wasbeurt in een hoge, kartonnen doos met kranten op de bodem en zette die aan het voeteneinde van mijn bed neer. Het wachten was nu op de terugkeer van zijn verenvet. Als ik hem direkt weer zou hebben vrijgelaten, zou hij in één keer drie doden gestorven zijn: a) hij zou nog te zwak zijn om zelf voedsel te vinden en te vangen b) hij zou door de afwezigheid van het beschermende vet ogenblikkelijk longontsteking oplopen, al hoefde hij daar vermoedelijk niet op te wachten omdat c) eenmaal losgelaten in zee zijn verenkleed zou vollopen met water en hij spoedig zou verdrinken.

Gewoonlijk konden de vogels na een week hun vrijheid terugkrijgen en het was een mooi gezicht om ze dan halfrennend halfvliegend hun element weer te zien opzoeken.

Maar toen gebeurde er iets eigenaardigs.

De alk werd tam.

Zag hij in mij een gelijkgestemd wezen? Een bevriende relatie? Een lotgenoot misschien? Ik begreep er niets van. Maar hoe dan ook, na enkele dagen at hij stukjes wijting uit mijn hand. (De koeten moest ik tot op de dag van hun vrijlating tussen mijn knieën klemmen om zodoende met mijn vingers hun snavel te kunnen opentrekken.) Ik raakte aan de alk verknocht en het duurde niet lang of hij liep me overal na. Het was koddig om te zien hoe hij me dan volgde, waggelend en lomp, terwijl hij knorrende geluiden voortbracht. Op mijn kamer hing echter al gauw een zware, weeë lucht, veroorzaakt door de stralen kalk die hij met grote regelmaat over de grond uitspoot.

Grietje kon dit maar weinig waarderen en ik mocht die week niet tegen haar aanstaan. Zelf begreep ik wel dat deze situatie onhoudbaar was en alhoewel mijn ouders geen druk op me uitoefenden - de alk verbleef hoofdzakelijk op mijn kamer - besloot ik toch hem weer los te laten. Een alk hoorde thuis op zee en niet in een kartonnen doos, op woeste witbekakte rotsen en niet op het gespijkerd kleed.

De dag voordat ik de alk naar het strand zou terugbrengen kwam Grietje. Ze was nors en afstandelijk. Ik veronderstelde dat het was vanwege de alk en ik zei haar wat ik met hem van plan was. Maar ook dat maakte geen indruk. Ik mocht weer niet tegen haar aanstaan, al had ik ervoor willen betalen. Ze ging zwijgend aan haar werk. Er was iets anders, zag ik, maar ik wist niet wat.

Er was die dag niemand thuis.

Grietje was er, de alk en ik.

Ze wilde het atelier opruimen en ging naar boven. Een poosje hoorde ik haar stommelen, maar na enige tijd werd het stil. Dat viel op. Doodstil werd het in huis.

Langzaam ging ik de trap op.

De alk sprong, trede na trede, mee naar boven.

Ik opende de deur van het atelier en zag Grietje. Ze lag te slapen, half op haar zij, op de kniptafel. Ze ademde zwaar, hoorde ik, het was haast een soort snurken. Ze moest wel doodmoe zijn. Ikzelf zou altijd zijn gaan liggen in de grote mand met stoffenresten. Enige tijd stond ik zo, met de deur nog in mijn hand, in de ban van de vrouw die daar lag. Hobbelend en snuivend kwam de alk toen het atelier in en posteerde zich tegen mijn enkel. Met schokkerige bewegingen van zijn kop keek hij in het rond, alsof hij de zaak kwam inspekteren.

Ik sloot de deur en naderde de kniptafel.

Een vreemd gevoel had zich van me meester gemaakt, een gevoel dat ik nog niet kende maar dat me willoos voortdreef naar de tafel. Zachtjes duwde ik Grietje wat meer op haar rug. Toen gingen mijn handen, met twee tegelijk en zonder dat ik enige macht kon uitoefenen rechtstreeks af op mijn noodlot, dat zij begonnen open te knopen. Ik was me er wel van bewust dat ik iets heel ergs deed, iets onherstelbaars, maar ik kon niet meer stoppen; juist daarom niet.

Hoe kon ik weten dat ik vanaf die middag Grietjes borsten met me mee zou moeten zeulen. Mijn leven lang. Voortaan altijd gebukt zou gaan onder hun last. Atlas, de Titaan, torste één bol.

Het witte vlees...

Ze droeg een flinterdunne, doorzichtige bustehouder die de rondingen volmaakte vorm gaf zonder ook maar iets aan het oog te onttrekken. Ik bracht mijn gezicht er vlakbij en staarde. Het liefst zou ik mijn hoofd ertegen drukken, mijn neus in die spleet... zodat ik geen lucht meer kreeg... die spleet waarin mijn hele hoofd

zou wegzinken, zou worden opgezogen...

Mijn ogen werden al blind en mijn hoofd...

Toen werd Grietje opeens wakker. Zo plotseling dat het wel leek alsof ze niet echt geslapen had, maar slechts gedaan had alsof.

Op datzelfde moment hoorde ik de alk niezen, terwijl zijn lichaam verbrijzelde onder mijn voet.

* * *

Toen ik in de winter van 1957 voor de eerste maal de borsten zag van Grietje Heerkens, stierf mijn alk.

Dat hierbij sprake was van meer dan een ongelukkige samenloop van omstandigheden zal wel niemand denken.

Ik ook niet, destijds.

Maar toen zeventien jaar later mijn vader overleed ongeveer op het moment dat mijn handen de borsten van Grietje Heerkens betastten, begon ik te vrezen dat er een oorzakelijk verband bestond. Het was in de nacht van 26 op 27 april 1974. We lagen allebei op bed, mijn vader in Zandvoort met de hoorn van de telefoon in zijn verkrampende hand (Wie had hij nog willen bellen? Een arts? Mij?) Ik in Amsterdam met Grietje Heerkens, onze vroegere werkster, maar in die tijd praktizerend hoer.

Zij had mij niet herkend. Ik haar direkt.

De gedaanteverwisseling van een twaalfjarige vogelredder tot een negenentwintigjarige hoerenloper was waarschijnlijk groter dan die van éénentwintigjarig dienstmeisje tot achtendertigjarige prostituée.

* * *

Bijna een decennium verstreek waarin ik haar niet meer tegenkwam noch iets van haar vernam tot ik onlangs een niet nader te noemen gelegenheid in Donker Amsterdam betrad om daar mijn verjaardag in gepaste afzondering te vieren en bij het zien van de zwaar geretoucheerde dame achter de tapkast bevangen werd door een merkwaardig tweeslachtig gevoel, geheel nieuw, een vreemde mengeling van angst en verheuging.

Ze herkende me ook nu niet, net zo min als negen jaar terug, toen ik ook onverwachts oog in oog stond met onze Grietje en zij vanachter haar door een rode neonbuis verlicht venster de zo-

veelste klant van die nacht wenkte.

Ik nam aan de bar plaats en sloeg haar zo onopvallend mogelijk gade bij haar konversatie met twee klanten, een man en een vrouw, terwijl ik berekende hoe oud ze nu moest zijn. Ik kwam uit op zevenenveertig. Ze was nog steeds gezet maar slapper, nog steeds zwaar maar minder gevormd en zoals alleen ik toen kon weten: niet gevaarlijk maar fataal.

Daar kwam ze aan.

Grietje Heerkens, het dienstmeisje; 1957.

Grietje Heerkens, de hoer; 1974.

Grietje Heerkens, de heks; 1983.

- Wat zal het zijn, schat...?

Ik bestelde iets stevigs.

Waarom ging ik niet weg? Waarom bleef ik als aan mijn kruk genageld zitten? Waarom liep mijn hartslag zo op en trilden mijn vingers?

- Alsjeblieft schat...

Mijn bestelling werd voor me neergezet: een ruime maat vloeibare dood, ijsgekoeld. Een ogenblik hechtte mijn blik zich aan haar blouse waarover een lange ketting hing met aan het eind een druppelvormige, in goud gevatte parel die zachtjes heen en weer rolde...

Het eigenaardige gevoel van vrees en vreugde dat mij bij binnenkomst doorvoer zwol aan in kracht en nam toen volledig bezit van me en met een schok besefte ik dat ik ze weer moest zien - die tieten - naakt, zien en betasten; ik moest ze optillen en erin knijpen. Ik moest erop zuigen, mijn zaad erover uitstoten... erop doodbloeden...

Ik was nu aan de beurt.

En ik wilde niets liever.

Uit de muziekboxen begon een platte schlager.

Ik dronk mijn glas in één teug leeg, zette het om aandacht te trekken met een bonk neer op de bar en bestelde een nieuwe volle lading. Hoe moest ik het aanleggen? Het zou wel uitdraaien op geld, maar dat was geen bezwaar. Ik schatte dat ik voldoende bij me had en ik was tenslotte jarig. Niet refereren aan haar vroegere karrière. Dat was riskant. Rechtstreeks voorstellen. Min of meer zakelijk, als transaktie. Geld was het glijmiddel. Bij alles toch.

Ik keek heimelijk in haar richting. Vanwege de muziek kon ik haar stem niet horen, maar ik zag dat ze lachte om iets dat een klant had gezegd. Zou het kunnen dat zij nu al wist wat ik haar ging voorstellen? Of sterker nog: dat zij van te voren al geweten had dat ik me hier zou aandienen, dat ik dacht zelfstandig beslissingen te nemen, terwijl mijn handelingen in feite ondergeschikt waren aan haar wil? Heerlijk idee. Heerlijk loeder. Eindelijk weer gevonden.

Geleidelijk gleed alle beklemming van mij af en maakte plaats voor opluchting. Mijn handen beefden niet meer. Ook mijn hart kwam tot rust. Dat was lang geleden. Ik hield glimlachend mijn glas omhoog ten teken dat ik zo ver was.

Grietje Heerkens.

Gemene Heks.

Wist natuurlijk allang wie ik was.

Wist dat ook negen jaar geleden.

En wist vast nog veel meer.

- Nog eentje doen maar...?

Ze legde haar hand op een onbehouwen manier boven op mijn glas.

- Laten we er nog maar eentje proberen, antwoordde ik op hetzelfde horeca-toontje, maar ik voegde er direkt met mijn eigen stem aan toe:

- Je doet me denken aan mijn moeder... weet je dat...

Ze keek me verwonderd aan. Een begin van kwaadheid. Ook.

- Toen ze jong was, ging ik verder. Zo'n knappe vrouw. Niet te geloven. Sprekend.

Haar lippen vertrokken tot een verminkte grijns.

- Zeg, ga de boel effe ergens anders belazeren...

- Je gelooft me niet, maar ik meen het heus.

Ik lachte nu. Dat tutoyeren liep goed. Op het moment dat ze wilde weglopen stak ik mijn wijsvinger omhoog en zei:

- Ik bedoelde het als kom-pli...

En bij het uitspreken van de laatste lettergreep prikte ik even met mijn vingertop tegen haar hand, die nog steeds op mijn glas rustte.

- Gladjanus..., voegde ze me nu toe maar op een toon die verried dat een minder grove persoonlijkheid dan zij iets gezegd zou hebben als: mallerd of uitslover.

Het ijs was gebroken.

Hoe voelde ik me nu?

Niets was echt.

Alleen gevoel was werkelijk. Ik voelde me opeens zelfverzekerd, overmoedig bijna. Maar was het háár kracht die in mij was gevloeid? Was zíj het die maakte dat ik haar genaakte - hoe moest je het zeggen - dat ik haar trachtte over te halen tot iets dat zijzelf al bekokstoofd had om mij zodoende geheel te... te viktimizeren, te slachtofferen - de woorden - te verspinnen...

Ik nam mijn notitieboekje uit mijn zak, scheurde een velletje los en schreef in blokletters:

IK WIL VANNACHT MET JE MEE

Toen ze mijn glas kwam brengen schoof ik het papiertje naar haar toe. Ze las het. Haar gezicht toonde geen emotie. Ze pakte mijn pen, keerde het papiertje om, schreef iets op de achterzijde en liet het mij zien:

JE KAN DOODVALLEN

Las ik.

Ik keek haar nu strak aan, terwijl ik mijn portefeuille tevoorschijn haalde. Twee honderd gulden leek me een goed openingsbod. Ik legde de twee biljetten los naast elkaar op de bar. Zij liet ze liggen en liep weg. Ik liet ze eveneens liggen en begon aan mijn glas te nippen dat ik met twee handen onder mijn neus hield. Ik bleef het glas in die positie hanteren en volgde, voortdurend over de rand loerend, haar gedragingen nauwkeurig.

Er waren twee Engelssprekende mannen binnengekomen, waarschijnlijk zeelui, die al behoorlijk ver heen waren en lastig bestelden. Zeker Noren. Die eisten haar aandacht volledig op.

Maar wat ik gehoopt had geschiedde. Ze keek ineens van het andere einde van de bar om en haar blik zocht niet de mijne, maar was lager gericht. Ik zette mijn glas nu neer, haalde met enig vertoon mijn portefeuille opnieuw uit mijn zak en deponeerde een derde bankbiljet van honderd gulden.

Even later stond ze voor me.

Ze pakte het geld van de bar, vouwde het op, keek me doordringend aan en zei:

- Oké, ik sluit om één uur...

Ik keek op mijn horloge.
Het was kwart voor elf.

Ruim twee uur zitten aan een bar; dat was me al eens eerder gelukt.
Mijn gedachten gleden af naar onze konfrontatie in 1974, toen zij net zo oud was geweest als ik nu. Ik had haar niets gevraagd, niets gezegd. Ik had me gedragen als een anonieme passant.
Ik hoefde dus nu ook niets los te laten.
Alles zou wel vanzelf gaan.
Hoe zou ze trouwens ‘in het leven’ terechtgekomen zijn? Je kon er niet naar vragen. Je kon het wel doen, maar ieder antwoord zou gelogen zijn. Leren leven was leren liegen.
Ik was eigenlijk alleen geïnteresseerd geweest in het voorspel.
Alhoewel, het voorspel had zich reeds voltrokken in 1957. Die nacht, zeventien jaar later, de nacht waarin mijn vader overleed, was een soort tussenspel.
Nu restte nog de apotheose.

# *Nederlandse poëzie*

## Vier gedichten
## *Rabin Gangadin*

Mijn tastorganen bewegen zich naar haar toe.
Mijn hongerige gestalte beweegt zich naar haar.
De uitwaseming van haar naakte lijf
rust als een warme adem op mijn wang.

Ze draait zich om in haar overdadige golf
van slaap. Zij bevrijdt zich uit de schaduw
van mijn omhelzing. Ik lig mij te verbazen,
zelfvoldaan, dat ze van mij is.

Zelfs met haar obscene gedachten is zij nog
het resultaat van een aanzienlijke literaire
inteelt in de moderne romans. Zij is bezig
te verdrinken in de vloedgolf van haar deken.

*

In deze helverlichte luchtbel
waarin ik loop gonst de muziek.
Rechte lijnen verliezen zich
in de ontwakende duisternis.

De stad is bezig mij te vergeten.
De kou is zuiver als deze nacht.
Ik ben ook een vlaag ijskoude lucht.
Niet meer van vlees en bloed.

Rauwe lage klanken rukken zich los
uit de keel van een bedelaar.
Ze vullen de hele straat
met hun verbijsterende heftigheid.

Ik glimlach tegen de beelden die opdoemen.
De verhouding van het totaal en
de harmonie van de tinten, volmaakt.
Fluweel dat mijn blik omsluiert.

De omlijsting van het dagelijkse leven,
neemt een ongerijmde vorm aan.
Alle genot berust op een romantische ontroering,
die later inkrimpt tot enkele seconden.

Bij het zwakke licht van de lamp
ligt de rust in harmonie met het vertrek.
Ik tracht dit stukje ruimte
tot een volmaakt geheel te maken.

*

Ik wil een dichter worden.
Ik zweep mijn lieftallige veroveringen
tot de meest uitzinnige hartstochten op.
De drang om te schrijven wordt sterk.

Schetsen en fragmenten spreken
elkaar niet tegen. Wat ze missen
is een ruggegraat en onderlinge samenhang.
Mijn werk berust louter op fantasie.

Langzaam, traag en onwillig
onderwerpen de feiten zich aan mijn ordening.
De ordening onderwerpt mij aan haar willekeur.
Dichten is voor mij een fletse, valse weerschijn.

## Dochter
## (Tien gedichten)
## *Eva Gerlach*

Dochter, wees jij de ziel, ik het lichaam
dat je voedt en verzorgt, kalmeert en kleedt
maar nooit met zekerheid iets van je weet.
Niet wijzer: ouder en geduldiger
verlengt het ons aarzelend samengaan.

Leven, dat heeft besloten ons langzaam
met elkaar te vermenigvuldigen,
doet een ongedurig produkt ontstaan.

Ik zie haar uit de allerkleinste kleren
tot hoog boven de horizon opstaan.
Zij vat de bomen als wasknijpers aan,
akkers en weiden vallen met de lijn
in platte vouwen neer over mijn ogen.

Terwijl ik stil toekijk hoe zij verdwijnt
tussen wolken verzamel ik het droge
land in mijn armen om het te sorteren.

Onwillig slapend op mijn arm, haar hoofd
opzijgevallen naast mijn borst, kijkt zij
door dichte oogleden nors omhoog naar mij,
die haar behoedzaam toespreekt. Weerzin staat
blauw om haar lippen sinds zij werd geboren,

wanneer zij, nooit verzadigd, mij loslaat
van slaap kan ik haar stem van binnen horen.
Troost mij. Dit is niet wat je hebt beloofd.

In deze kooi zet ik je weg zolang.
Ik hoor je van ver tegen de spijlen stoten
maar het model heeft de kans uitgesloten
dat het je bij toeval uit zijn greep verliest,
de grendels zitten buiten je bereik.

Je slaapt niet. Ik zie hoe fel je naar mij kijkt,
berekening onderbroken door tralies,
stille voorstelling waarin je mij vangt.

Je nagels, uit hun bed omhooggekomen,
krullen wit om boven de zachte wal
die ze zojuist nog tegenhield. Afval
stapelt zich op van voor je werd geboren,
een eindje navel, huidschilfers, oogharen:

als in een broekzak wilde ik je bewaren
maar ik ben te sleets, je gaat zo snel verloren,
dochter, verdroogd, tot huisstof afgenomen.

Herinnering aan pijn verandert haar
vrolijk vertoon van onbeschreven vel.
Wantrouwen groeit in haar als een gezwel,
het neemt per beschadiging toe. Met elk litteken
wordt argeloos weefsel dieper weggedrukt,

zachte organen raken langzaam stuk.
Besef van machteloosheid, op doorbreken,
verlamt haar. Zij wordt nooit meer onkwetsbaar.

Er moet een andere kamer zijn, waar zij
in vreemde armen vastgebonden ligt.
Beenharde vingers rondom haar gezicht
dwingen haar onbekend voedsel te eten.
Ik zie haar gevecht en van hoe hoog zij valt.

Sneller dan haar hartslag is dit vergeten
als zij ademloos boven wordt gehaald.
Zij neemt de kamer op. Zij lacht naar mij.

Zoveel blikveld heeft zij gewonnen, dat
wuivend in het verlengde van haar benen
haar voeten aan de einder zijn verschenen.
Zij houdt niet op te lachen, haar almacht
nadert kootje voor kootje tot de grenzen

van het kneedbare lijf, dat ongeacht
inertie tegemoetkomt aan haar wensen:
zelfstandigheid: stof, die zij hard omvat.

Wanneer zij, slaperig in mij vastgebeten,
mijn hand oppakt en naar haar wang geleidt,
ben ik tot ieder opengaan bereid.
Ik heb niet meer vingers dan deze drie
horizontaal naast haar gespitste mond,

stil onderga ik haar transplantatie.
Een vorm krijg ik die voor haar niet bestond.
Lijf, herschikt tot wat zij ervan wil weten.

Zesmaal je hand op vensterglas getekend:
een half jaar sta ik met je voor dit raam.
Klein stof trok het bladeren en vleugels aan,
het stelde lichten over nacht en dag,
het maakt scheidingen in de overkant.

Het brengt ons samen in één oppervlak
met hemel en de omtrek van je hand
waarbinnen eerdere omtrekken verbleken.

# Twee gedichten
## *Dingeman Kuilman*

### De fusilladeplaats

Hier duurt in brons de fusillade
en speuren honden in het gras.

Vanavond gaat een man verlaten
het perk, de dorre rozen langs.

Wind verwart z'n natte haren.
Z'n mond blaast ijle wolkjes af.

Een cavalerie van oud papier
komt in galop de hoek om jagen.

Z'n schaduw wordt hem nagedragen
als een sleep van zwarte taf.

### Archeologie

Wat spoorloos is, heeft nooit bestaan.
Woorden verstenen niet. Zelden vindt men
in een moeras een geconserveerd vers.

Weinig blijft over van muren en torens.
Wat nu nog staat, stort later in.

Is dit de klacht van een archeoloog
die op een dag zichzelf hervindt
onder molm en verweerd marmer?

Wie woorden zoekt, zal stilte vinden
en tenslotte met lege handen staan.

## Zes gedichten
### *Frans Kuipers*

Kalmer worden, op de waakvlam branden,
gestager, bedachtzamer tegendraads -
Onder geen vlag meer varen
dan de bonte zelfgelapte!
Voortborduren. Verder werken -
Door geen gouden gids vermeld -
Breinjutter. Handwever. Letterknecht.
Nu kloosterordes wankelen:
Dit gilde hield stand.

Spinstil in een hoekje zitten
schilderen, mengend op het palet
bramenpaars, stuifmeelgeel met
langvervlogen zomers vlindervleugelpoeder.

Met zwart zaad, moedermelk, bloed,
zweet & pis zijn kleur bekennen.

*

En dan, diep in de polder,
moe van het lopen, verbrand door de zon,
tegen een hek in een wei te liggen.
(Er komt een koe op je toe.)
Stilte. Vogels. Bloemengeur.
Men denkt: Arcadië, maar om je heen -
we surveilleren nu even boven het gras
in de blauwe helikopter van een libel -
schilddragers, zwaardvechters, gifspuiters;
een nietsontzeggende strijd
waarin ogen, poten, koppen vallen
en verorberd worden.

Bars. Bistro's. Restauranten.
Hier was je goed in:
Je zat bij het raam
en staarde naar buiten.

Algebra der straten.
Nachten onder Neons kroon.
Rome. Oujda. Barcelona.
Alle steden koken over.

Liedje van verlangen.
Liedje van niks.
Dans van de kaarsvlam
die popelt op haar pit.

O bij de bieravonturiers. Lichtstappers.
Zelfkanters. Downtownse clowns - Vul
de glazen en bedot ons met darlings -
Tussen de borreltafels bij Chaos te gast:
Ik zweer dat ik zweefde.

*

Ogenblik dat voortduurt -

kring na kring in
het water rond de

steen die al lang
op de bodem van de sloot ligt,

of liever nog

druppel in het water gevallen
breng me die maar eens terug.

Die plotseling
opduikt uit het donker,
loopings om de lamp maakt;
'n ikarus die finisht, aantikt,
vliegt dat het poedert -
mot, kamikaze-piloot.

*

Ha, vandaag, lopend, plots, tik
op m'n neus van jou,
vriend van de vrolijke bries,
koolwitje, schots
en scheve schaatster, ha.

# Twee gedichten
## *Rob van Moppes*

### Nocturne

Nachtelijks wordt kruit in hem verschoten.
Het buldert in hem en de hel keert weer
in dampen die zich bijten in zijn slaap.

Geen droom passeert hem zonder krijgsgewoel
en zonder doden en gewonden.
Zie hoe hij
dekking zoekt, diep in zijn donzen loopgraaf

en hoe hij krimpt, getroffen door voorbij
en weer soldaat gemaakt.
Zie hoe weer oorlog
in hem uitbreekt als zijn waakzaamheid verslapt.

### Gulheid

Gulheid bewijst het broze
van zijn aard. Zij aanvaardt
met geopende hand, in matte
routine van jaren en jaren
en zonder een woord van dank.

Zij weet dat goede grond
hem vreemd is, onbaatzuchtig-
heid ontbreekt. Zij weet:
hij geeft om te behouden,
steeds meer om steeds minder.

# Twee gedichten
## *Adriaan Morriën*

### Geboortedorp

Weer ga ik dezelfde straat
waar vroeger moet zijn gebeurd
wat ik sindsdien ben vergeten.

Iets zo onherhaalbaar liefs
dat ik 't niet durfde onthouden.

Of een zo onheilspellend gevaar
dat ik het wel moest vergeten.

### Strandwandeling

Trap niet op zeewier!
Neem het eerst in je hand.
Zie hoe prachtig het is,
hoe droog en hoe sterk.
Trap, trap er nu op!
Hoor hoe het knalt.

# Vier gedichten
## *M.K. van der Steeg*

### Schilder

Op een middag in mei
In 1942 meen ik
Kwam er tijdens de les
Een ladder omhoog
Verscheen het hoofd van een man
Een schilder

Hij stond stil in het raam
Een vreemd wit mansportret
Tegen een achtergrond van donkere wolken

Vanwege het rumoer in het lokaal
Tikte de leraar aan het raam
En verzocht de man heen te gaan

Zo heb ik mijn vader nog eenmaal gezien
Vreemd en ingelijst
Doodstil achter glas

En van jaren her
Sprongen tranen in mijn ogen
Lachsalvo's in mijn oren

## Jan

Hij was de fijnste instrumentenmaker van de fabriek
Nauwkeurig tot op de duizendste millimeter

Toen de geschiedenis voor de zoveelste maal
Kreunend op de slagvelden van Europa
Klaar kwam
Stond hij onthand
Met schuifmaat vijl en micrometer

Door de Duitsers gegrepen
En weggevoerd
Kwam hij nog wel terug
Maar eigenlijk ongaarne
Hij zwaaide zo raar op zijn benen
Een groot gat in zijn linker long

Op zijn ziekbed
Vijlde hij zichzelf geduldig
Hoe langer hoe kleiner
Tot hij tenslotte precies
Door het gat heen kon

## Grootvader

Ach wat was de zomer mooi
Toen die rondom mijn ouderhuis bloeide
Trokken wij grootvader uit zijn stoel
En sloegen hem als een grote spijker
Krom in de tuinbank
Waar hij roestig vertelde van vroeger
Van oorlogen hongersnoden en watervloeden

## De bevrijding

We klommen van de daken en vouwden de lakens op
Waarmee we gezwaaid hadden naar onze hemelse bevrijders
We sprongen op hun tanks en schreeuwden onze kelen schor
Op fietsen zonder banden ratelden we naar Amsterdam
Zagen de koningin
Een ouwe theemuts

Openluchtbals tot diep in de zomer
‘Don't fence me in’ en ‘Roll me over’
Van de goldflakes en de camels werden onze vingers bruin
Gekregen van Good Old Hank en Tiny Tim en Little Jo
Die onze zusters uit de postkoets bevrijdden
In het donker van het Bos van Bantam en het Spanderswoud

Thuiskomend van het straatbal in de juninacht
De muziek galopperend over de huizen
Zie ik mijn uitgeteerde broer
In de voorkamer liggen
Op zijn rug uitgestrekt
De maan hoog boven zijn jukbeenderen

## Campo Ghetto Nuovo
## *Peter Verstegen*[*]

*Perche le nostre memorie*
*sono la vostra unica tomba*

Nog dodici famiglie zijn er over.
Verbijsterend herdenken op dit plein
van wie uit deze steile huizen laag
na laag bijeengedreven zijn, totdat
er weer een boot vol was, de motor aansloeg.

Hun vaart langs tot pastel verschoten praal,
aangenaam tsjoeke-tsjoekend (als het nacht was
barokke silhouetten van palazzi,
van kerk en kathedraal aan elke straat)
duizend jaar oude grachten door, totdat
op het station de wond van het begrijpen
wel opengaan moest: veetrein richting slachting.

Schoonheid is niet in staat de waan te slechten
van wie zoiets begaan, al zal misschien
een enkeling in een brief naar huis gevoelvol
hebben vermeld dat hem de plicht soms zwaar viel,
maar dat Venetië toch altijd mooi bleef.

* *Van Peter Verstegen verscheen in september bij Uitg. Bert Bakker de bundel* Je vaart nog als een edelman, *48 pp.*

# Twee gedichten
## *Bert Voeten*

### Impasse

Het weinige slinkend
tot bijna niets,
een paar woorden,
een paar
lettergrepen -

en tenslotte niet
te beschrijven
het papier
onbeschreven
onafzienbaar

### Wandeling

Je loopt de oude weg terug,
het pad over waar het begon.

Alles is zoals toen: het gazon
hoedt de ganzenmars, naast de brug

gaat de boom te water, de vrouw
aan de lijn van haar duitse staander

rakelt grind op. Achter de laan de
verzandende speelwei - je wou

die oversteken, maar zag geen
eind eraan, voelde de kramp

optrekken, een lange vlam
van je arm naar je hals. Zo alleen

was je nooit. Alleen de pijn;
niets anders om bij je te zijn.

# *Essay*

## Normgedichten door Du Fu; een inleiding

***W.L. Idema***

Du Fu (712-770) wordt dikwijls in één adem genoemd met Wang Wei (699-759) en Li Taibai (701-762), als de drie belangrijkste dichters van de zogenaamde Hoge Tang (700-765), de periode van grootste bloei van de poëzie tijdens de Tang-dynastie (618-906). William Hung gaf zijn uitvoerige studie over Du's leven en werk zelfs de titel *Tu Fu: China's Greatest Poet* (Cambridge, Mass., Harvard Univ. Press, 1952). Slechts weinig Chinese critici uit heden en verleden zullen geneigd zijn dit oordeel aan te vechten.

In het Westen is Du's populariteit echter achtergebleven bij die van Wang Wei en Li Taibai. Zijn werk is ons veel minder direct toegankelijk dan de heldere natuurlyriek van de eerste of de extatische lofzangen op de wijn van de tweede. De thematiek van Du's werk is uitgesproken confuciaans. Het confucianisme leerde dat een heer geen hoger roeping had dan als ambtsdrager zijn vorst te steunen in diens heilswerk van het ordenen van maatschappij en kosmos. Het welzijn van de staat is dan ook het centrale onderwerp in Du's oeuvre. Terwijl de overgrote meerderheid van de bewaarde gedichten van Wang Wei en Li Taibai werd geschreven voor 756, stammen Du's belangrijkste gedichten uit zijn laatste levensjaren.

Na bijna een halve eeuw van binnenlandse vrede en groeiende welvaart kwam in najaar 755 in het huidige Peking de Sogdische generaal in Chinese dienst, An Lushan, aan het hoofd van de grensgarnizoenen in opstand. Het jaar daarop veroverde hij de hoofdstad Chang'an, het huidige Sian, in noordwest China. Ofschoon keizerlijke troepen het jaar daarop de hoofdstad heroverden en in 763 de opstand nominaal was onderdrukt, werd China tot het einde van de achtste eeuw geteisterd door voortdurende staatsgrepen, opstanden en burgeroorlogen. Du's gedichten leggen getuigenis af van de gruwelen die het krijgsgeweld met zich bracht en de ontberingen die hijzelf en zijn vrouw en kinderen leden. Bovenal verwoorden zij zijn wanhoop niet in de gelegenheid

te worden gesteld een bijdrage te leveren tot het herstellen van rust en orde, en geven zij uitdrukking aan een besef van totale verlatenheid in een verworden wereld.

Vanaf najaar 756 tot voorjaar 757 verbleef Du (als gevangene van de opstandelingen?) in Chang'an. ‘Maannacht’, ‘Tijdens sneeuwval’ en ‘Lenteaanblik’ werden in deze periode geschreven. ‘Maannacht’ is een van de beroemdste liefdesgedichten uit de Chinese literatuur. De plaatsnamen in dit gedicht zijn ongetwijfeld ironisch gebruikt: Fuzhou heeft dezelfde uitspraak als ‘gouw van geluk’, Chang'an betekent ‘eeuwige vrede’. De vergelijking tussen de geliefde en de maan (in het bijzonder de wonderschone maangodin Chang'e) is heel oud in de Chinese poëzie. Bij de laatste regels van ‘Lenteaanblik’ dient men te bedenken dat tot de verovering van China door de Mandsjoes in 1644, Chinese heren hun lange haren opgestoken in een wrong onder een kap droegen.

Na in 757 uit Chang'an gevlucht te zijn, bekleedde Du een ondergeschikte functie aan het keizerlijk hof. Vanaf 759 verbleef hij enkele jaren in het zuidwestelijke Sichuan, als adviseur van de gouverneur van die provincie. Hij woonde in deze tijd met vrouw en kinderen in een dorp even buiten de provinciale hoofdstad Chengdu, ‘de Brokaten Stad’ van ‘Vreugde over de regen, tijdens een lentenacht’. Te oordelen naar ‘Dorp bij de stroom’ moeten deze jaren een van de gelukkigste perioden in zijn leven hebben gevormd. Maar ook ‘Slapeloze nacht’ werd in 764 in Chengdu geschreven.

Du sleet zijn laatste levensjaren zwervend van stad naar stad in Sichuan, Hubei en Hunan, op zoek naar een nieuwe patroon. Vaak reisde hij per boot over de belangrijkste verkeersader van dit gebied, de Yangzi (de ‘Rivier’ of ‘Grote Rivier’ in ‘Op de Rivier’, ‘Gevoelens 's nachts tijdens een reis’, en ‘Bij het bestijgen van een hoogte’). De moderne provincies Hubei en Hunan beslaan het grondgebied van de oude staat Chu.

De tien hier vertaalde gedichten van Du zijn alle normgedichten (*lüshi*). Du geldt als de eerste grootmeester van deze bijzondere vorm van *shi*-poëzie. Normgedichten tellen acht regels en hebben een uniforme regellengte van vijf dan wel zeven syllaben. Zoals in alle vormen van *shi*-poëzie valt de regel vrijwel steeds samen met een grammaticale zin. De regels drie en vier dienen parallel te zijn, dat wil zeggen dat beide zinnen eenzelfde syntactisch patroon vertonen en op overeenkomstige posities contrasterende woorden

uit dezelfde betekeniscategorie gebruiken. Ook regels vijf en zes moeten parallel zijn. Maar het slotcouplet mag onder geen beding parallellie vertonen, hier is zelfs een voorzichtig enjambement toegestaan.

Du Fu's leven en werk zijn onderwerp van een volumineuze secundaire literatuur in het Chinees en Japans. De belangrijkste studie in een westerse taal is het al genoemde boek van William Hung. Erwin von Zach, *Tu Fu's Gedichte* (Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press, 1952, 2 dln.), is een prozaïsche vertaling van Du Fu's volledige poëtische oeuvre. *Tu Fu, Selected Poems* (Peking: Foreign Languages Press, 1962) biedt een representatieve keuze in de herdichting van Rewi Alley, de afzonderlijke gedichten zijn nauwelijks toegelicht. David Hawkes, *A Little Primer of Tu Fu* (London: Oxford Univ. Press, 1967) biedt slechts vijfendertig gedichten; de Chinese tekst van elk gedicht is woord voor woord weergegeven, voorzien van uitvoerige toelichtingen, en vertaald. A.R. Davis, *Tu Fu* (New York: Twayne, 1971) is een beknopte eerste inleiding. Arthur Cooper, *Li Po and Tu Fu* (Harmondsworth: Penguin Books, 1973) biedt een kleine keuze uit Du's gedichten in metrische, en soms berijmde, vertalingen. Vanzelfsprekend ontbreekt Du in geen enkele overzichtsgeschiedenis van de traditionele Chinese literatuur of algemene bloemlezing van poëzie. Een centrale plaats neemt hij in in Stephen Owen, *The Great Age of Chinese Poetry, The High T'ang* (New Haven: Yale Univ. Press, 1981), pp. 183-224.

# Grijpen
## *Charles B. Timmer*

### Grijpen

*Grijpen de avond, grijpen de appel, het gelaat,*
*de schaduw en de wand, het einde van de straat.*

*Grijpen de voet, de hals, het meisje in fluweel*
*en dan de handen los en dan die vlucht van veel*

*zo veel verloren vogels die worden weer tot straat,*
*tot schaduw, muur en avond, tot appel en gelaat.*

Dit is de eerste vertaling die ik ooit van een gedicht heb gemaakt - ‘Saisir’ van Jules Supervielle, de Franse dichter uit Uruguay.[1.]

### 1

Onder die nooit gepubliceerde vertaling staan een plaatsnaam en een datum: ‘Cherson, 18 mei 1936’.

In die jaren (1934-1936) woonde ik in de kleine havenstad Cherson in Rusland, daar waar de Dnepr in de Zwarte Zee uitmondt. De havenplaats, waarover Viktor Sjklovski schreef: ‘...een stad met stille en brede straten. Breed omdat zij zo zijn aangelegd en groen omdat zij met bomen zijn omzoomd. En stil omdat de haven stil ligt.’[2.] Dat was in 1920. Maar ook in 1934-36 was het niet veel anders. Voor de grote graansilo's lagen af en toe oceaanschepen. Er was toen nog graanexport uit Rusland. Overdag waren de arbeiders bezig die boten met graan vol te gieten en 's avonds stonden zij uren in de rij voor een kilo zwart brood. En op hun vrije dagen belegden diezelfde arbeiders (onder competente ‘leiding’ uiteraard!) vergaderingen om zich te beramen over hoe zij met nog minder brood konden uitkomen en nog meer graan konden uitvoeren.

In die slaperige stad, in een landstreek van zon en abrikozen, in het bedwelmende mengsel van Grieks querellantendom en Sovjet-

russische klerikale onderworpenheid, had ik bij een oude joodse vrouw een kamer gehuurd, een landoppervlak van zeven bij tien meter aan persoonlijke afzondering in de stamppot van de collectieve existentie. Een superzaal met balkon voor drie valuta-roebels (d.i. *f* 3,90) in de maand aan kale huur.

In mijn dagboekaantekeningen uit die jaren heb ik twee beschrijvingen van die kamer teruggevonden, waarin ik in het voorjaar van 1936 (het jaar van de beruchte politieke processen tegen Kamenjev-Zinovjev e.a., later in die zomer) - Jules Supervielle en Charles Baudelaire zat te vertalen.

Op 5 juli 1934 had ik mijn wereldje als volgt beschreven: ‘Geen kamer maar een zaal met witgepleisterde grenzen en een morsige plankenvloer... Het ijzeren ledikant bij het raam is het trefpunt van alle bedwantsen uit de stad Cherson en dus een pijnbank voor de nacht... Er staat verder nog een grote divan langs de muur tegenover het balkon. Nee, geen divan, maar een rustbank, een praalbed, een troon voor tien keizers, een monumentaal bouwwerk, een bank met groen trijp bekleed - dat aan alle kanten is losgescheurd alsof generaties van rovers er naar verborgen schatten hebben gezocht - een bank, zeg ik, met een hoge, eveneens met groen trijp beklede rug, waarboven zich weer kastjes verheffen, torentjes, planken waarop halfvergane boeken staan tussen portretten en papieren bloemen en heel hoog boven dit alles prijkt en pronkt dan nog een spiegel, waarin een wit gipsen beeld van Lenin zich van achteren bekijkt...’

En op 9 december 1934 nog een aanvullende notitie in dit Russische dagboek: ‘...en voor mij hangt een meer dan levensgroot portret van Lenin, achter me hangt een tot op heden bij gewerkt conterfeitsel van Stalin in vetlaarzen, op een étagèretje troont een witte kop van Lenin en links van mij blinkt de treiterend hoge spiegel waarin ik mijn beeltenis zie omringd door Lenins en Stalins als een bidprentje van de heilige Jezus in een krans van witte engelen...

Op een marmeren blad, op vernuftige wijze aan de spiegel vastgemaakt, staan drie gebroken vazen met verstofte, kleurloze papieren bloemen, bespikkeld met vliegendrek. Over de ontstemde piano die als een slecht geweten in de hoek van de zaal staat, marcheert een leger van kapotte snuisterijen, een groezelige witte beer van klei, een hond met een gebarsten staart, een kalkoen van steen (het kan ook een duif zijn), nog twee vogels van brons, een

stenen klok zonder uurwerk; op de klok staat een kind met een grote hoed op, het draagt een mand met papieren bloemen; en dan, op een rijtje, een aantal portretten van Gogoliaanse typen... En ten slotte nog een voorwerp zonder naam, zonder zin, een stokje met een balletje en een touwtje...'

*Saisir, saisir le soir, la pomme et la statue,*
*saisir l'ombre et le mur et le bout de la rue...*

## 2

In de zomer van het genoemde jaar 1936 zat op een 'chateau' in de Haute Savoie de Russische dichteres Marina Tsvetajeva een brief te schrijven aan een Russische dichter van Zwitserse afkomst, Anatoli Steiger in Bern.

Het was in het leven van Marina Tsvetajeva een vierde poging van de onstuimige dichteres om 'naar een dichter' te grijpen, dat wil zeggen om zo overrompelend op hem verliefd te worden dat zij hem volledig 'in haar greep' kreeg. De eerste dichter die dit was overkomen was Osip Mandelsjtam in de zomer van 1916 in Alexandrov.[3.] Maar die had bijtijds de vlucht weten te nemen. De tweede was Boris Pasternak geweest die zij in 1922 kort na haar definitieve vertrek uit Sovjetrusland had ontdekt; de derde die zij in een kortstondige liefdesroes aan zich had willen onderwerpen was Rainer Maria Rilke, in 1926. En nu, in 1936, was het de bijna tien jaar jongere Russisch-Zwitserse dichter Anatoli Steiger. Maar bij alle vier had Marina Tsvetajeva in haar haast om een dichter te bezitten - niet seksueel, maar om er haar extase mee te delen en aan mee te delen - iets over het hoofd gezien: bij Mandelsjtam dat die een karakter had dat zelf wilde domineren, bij Pasternak dat deze in Moskou woonde en zij in de emigratie, een verschil bijna net zo groot als tussen leven en dood; bij Rilke dat die in 1926 op zijn sterfbed lag[4.] en bij Anatoli Steiger dat deze een zware tbc-patiënt was en bovendien homofiel.

Marina Tsvetajeva's brief aan Anatoli Steiger van 9 augustus 1936 gaat over de liefde; alleen, dit gebeurt op de haar eigen versluierde manier van in taal geboetseerde beelden, als van in zomerhoezen gestoken meubels, en wel door gebruik te maken van een taalprobleempje bij Rilke. De brief[5.] luidt:

Château Arcine près de St. Pierre-de-Rumilly, 9 augustus 1936

‘...tot dat uw brief mij bereikte heb ik aldoor Poesjkin zitten te vertalen - bij stromen tegelijk - zijn beste gedichten (ik stuur ze u wel eens of kom ze zelf voorlezen) - daarna geen regel meer. Nu denk ik aan u, *ik denk u.* Een heel ernstige bezigheid. (Arme Rilke!) Een aardige, mij sympathieke Franse dame vertelde mij: “Hij [Rilke] las ons altijd zijn Franse teksten voor en dan vroeg hij aan mijn man en mij, of het allemaal wel duidelijk genoeg was. Op een keer las hij ons voor: “Cette femme a les mains sur les genoux. Elle ne bouge pas. Elle pense un enfant.” - “A un enfant?” - “Non, non, elle pense un enfant. C'était lui qu'elle pensait et non pas à lui.” - “Mais c'est absolument impossible en français, cher Rilke, personne ne comprendrait, on prendrait ça pour une erreur d'impression. On peut probablement dire ça en allemand, mais en français...”” - Hier onderbreek ik haar even: wanneer je het in het Duits kunt zeggen, betekent dit dat je het in het Duits kunt aanvoelen, want “sie denkt ein Kind” is in het Duits al even ongewoon als in het Frans. Het hele verschil is dat de Duitse lezer de dichter op zijn woord gelooft, hem respecteert en hem in al zijn bijzonderheden volgt, terwijl de Franse lezer hem - beoordeelt. - “Toen vroeg Rilke bedroefd: “Alors, vous dites, - c'est absolument impossible? Incompréhensible?” - “Absolument.” - Daarop voegde hij aan zijn tekst het woordje à toe.”

Maar ik voeg niets toe. *Je vous pense.* En op een dag zullen wij hierop terugkomen...’

*Saisir le pied, le cou de la femme couchée*
*et puis ouvrir les mains. Combien d'oiseaux lâchés...*

**3**

Zoals bekend stierf Rilke eind 1926. Ruim een week voor zijn dood schreef hij nog een korte brief - het laatste epistel dat van hem bekend is geworden - een op schrift vereeuwigde wanhoopskreet van een mens die tot in zijn laatste ogenblikken een dichter bleef.

Deze brief was gericht aan - de Franse dichter van ‘Saisir’, Jules Supervielle.[6.] Hij luidt:

Clinique de Valmont-sur-Territer par Glion (Vaud), ce 21 décembre 1926.

‘Mon cher Supervielle,
gravement malade, douloureusement, misérablement, humblement malade, je me retrouve un instant dans la douce conscience d'avoir pu être rejoint, même là, sur ce plan insituable et si peu humain, par votre envoi et par toutes les influences qu'il m'apporte.
Je pense à vous, poète ami, et faisant cela je pense encore le monde, pauvre débris d'un vase qui se souvient d'être de la terre. (Mais cet abus de mes sens et de leur “dictionnaire” par la douleur qui les feuillette!) R.’

*Combien d'oiseaux perdus qui deviennent la rue...*

**4**

Marina Tsvetajeva zal deze laatste brief van Rilke nooit onder ogen hebben gehad. Was dit wel gebeurd, dan zou zij er ongetwijfeld een ogenblik van vreugdevolle herkenning bij hebben ondergaan: dat Rainer Maria Rilke tot aan zijn laatste ademtocht dát is blijven doen wat een dichter doet, maar wat volgens een sympathieke Franse dame in het Frans ‘absolument impossible’ was; Rilke schreef in zijn laatste brief: ‘Je pense encore le monde...’, zoals hij in zijn Franse tekst de vrouw had laten zeggen: ‘Je pense un enfant’ en zoals Marina Tsvetajeva schreef: ‘Je vous pense.’
Zij hadden het begrepen: in het weglaten van het voorzetsel à bereikten beide dichters dat wat bij de filosoof Karl Jaspers in zijn denken over de wereld het ‘Umgreifende’ heet, een zijnsvorm die de ‘Subjekt-Objekt-Spaltung’ in één greep omvat.[7.] De kern, de kwintessens van *leven* is het ‘saisir’ van Jules Supervielle. Ook ik had dit aangevoeld toen ik, jong en vermetel, in 1936 mijn keus op dit gedicht had laten vallen om te vertalen, dat is - ‘van mij te maken, te *grijpen*’.
Rainer Maria Rilke en Marina Tsvetajeva zijn inmiddels een fase verder gekomen: zij hebben die van het ‘ouvrir les mains’ bereikt, het loslaten, waarmee alles is volbracht en uit het leven alleen het gedicht en het beeld van de dichter, zijn gelaat en zijn

werken, zijn overgebleven...

*L'ombre, le mur, le soir, la pomme et la statue.*

## Eindnoten:

1. *Jules Supervielle.* Le Forçat innocent. *Parijs, Gallimard, 1930, p. 35.*
2. *Viktor Sjklovski.* Een sentimentele reis. *Amsterdam, De Arbeiderspers, 1980, 'Privé-Domein' - p. 244.*
3. *Marina Tsvetajeva.* Herinneringen en portretten. *Amsterdam, De Arbeiderspers, 1981, 'Privé-Domein' - pp. 216 e.v.*
4. *De in 1926 tussen Rilke, Tsvetajeva en Pasternak gevoerde briefwisseling zal eerlang bij De Arbeiderspers in de reeks 'Privé-Domein' het licht zien. De Duitse uitgave: Rilke, Boris Pasternak, Marina Zwetajewa,* Briefwechsel *verscheen inmiddels in Frankfurt/M bij Insel-Verlag, 1983.*
5. *Deze brief werd gepubliceerd in het Russischtalige tijdschrift* Opyty (Proeven), *1955, No. V. Zie voor de verhouding Tsvetajeva-Steiger ook Maria Razumovsky.* Marina Zwetajewa. *Wenen, 1981, pp. 287 e.v.*
6. *Gepubliceerd in Rainer Maria Rilke.* Gesammelte Briefe in sechs Bänden. *Herausgegeben von Ruth Sieber-Rilke und Carl Sieber. Ed. V. Leipzig, Insel-Verlag, 1940, p. 434.*
7. *Karl Jaspers.* Der philosophische Glaube. *Zürich, Artemis, 1948. - pp. 14, 16, 19.*

# *Anthologie*

## Over A. Marja

Van de dichter A. Marja (1917-1964), als A.Th. Mooij journalist, later ambtenaar bij de reclassering, van wie bij zijn leven een dozijn bundels, twee verzamelbundels, drie boeken met polemische essays en een korte roman verschenen, en die ook vrij veel poëzie heeft vertaald, is de ster na zijn dood snel gaan verbleken. In druk is nu alleen nog zijn roman ‘Snippers op de rivier’ verkrijgbaar; in courante bloemlezingen is voor hem weinig plaats ingeruimd en men kan welhaast stellen dat Marja alleen nog herinnerd wordt om zijn practical jokes, die hem de faam bezorgden van nationaal literair enfant terrible. (Zie Hans van Stratens artikel ‘Portret van een Practical Joker’ uit 1962, overgenomen in Hermans' ‘Mandarijnen op zwavelzuur’.)

Het mag in stijl worden genoemd dat Marja in deze rubriek figureert dankzij een practical joke. Toen het idee opkwam Marja te anthologiseren, bleek mijn mederedacteur weinig enthousiast. Omdat ik wel eens wilde peilen of er enig vooroordeel in het spel kon zijn, creëerden Nico Slothouwer en ik de heer J.K. de Breuker (Agnietenhof 17, Assen) die twee verzen stuurde, met een begeleidend briefje dat als volgt begon:

*Geachte redactie,*

*In vroeger jaren publiceerde ik wel eens verzen, o.a. in Maatstaf. Later verdrongen ernstiger levensdoelen deze ijdelheid; onlangs heb ik echter enkele gedichten herzien en op aandringen van een vriend, hartstochtelijk lezer en plaatselijk voorvechter van uw tijdschrift, neem ik de vrijheid ze in te sturen.*

M.F. was voldoende onder de indruk om de heer De Breuker prompt om meer werk te vragen. Ik produceerde nieuwe De Breukers, die eveneens in de smaak vielen. Toen publikatie op handen leek, moest de waarheid wel worden onthuld, en deze Anthologie is het gevolg.

Wat de selectie betreft het volgende. In 1948 publiceerde Marja een keuze uit zijn poëzie 1935-1946, onder de titel ‘Van mens tot mens’. Veel gedichten uit deze bundel gaan mank aan retorisch pathos, sentimentaliteit en branie. Marja zelf heeft er afstand van genomen door in zijn latere verzamelbundel ‘Nochtans een christen’ (1961) geen van de verzen uit ‘Van mens tot mens’ te herdrukken. Wij publiceren er één sonnet uit, (zie p. 52) omdat er zo duidelijk een nieuwe periode in zijn werk mee wordt ingeluid. In elk geval is Marja na 1948 zuiverder en soberder gaan schrijven, en de hier gepresenteerde bescheiden keuze uit het latere werk moge bewijzen dat Marja poëzie van hoog gehalte geschreven heeft. Wim Hazeu bereidt een biografische schets over Marja voor, die in jan. 1984 in V.N. zal verschijnen, t.g.v. Marja's twintigste sterfdag. (P.V.)

## Een keuze uit de gedichten
## *A. Marja*

Zeer zacht kwam zij vannacht mijn kamer binnen,
zacht fluisterde haar nachtstem: je bent scheef-
gegaan, o jongen, zie toch dat ik leef
en hunker naar het vroegere beminnen.

En ik ben opgestaan en heb diep in een
spiegel de zin gezien van wat ik schreef;
het stond op mijn gelaat: opnieuw beginnen!
het ligt voor wie goedwillend is te geef.

Wie op het dode punt is aangekomen
moet verder leven als de dood niet komt
en leert zichzelf opnieuw als zinvol zien.

En in de nachten, dat hij weer kan dromen,
verneemt hij hoe de tegenspraak verstomt
en hoe de hoop weer fluistren gaat: misschien...

## Het gedicht

Als ik ga schrijven is het al geboren:
het schrijven is het knippen van de streng
en het vooroverbuigen om te horen
of het - men kan nooit weten van tevoren -
een lieveling zal worden of een kreng.

Ik had al lang de lust hiertoe verloren,
wanneer er niet de wieg was van uw oren,
waarin ik leg wat ik ter wereld breng.

## Ik

Omdat ik nu zo lang ben rondgegaan,
omdat ik voor de spiegel heb gestaan -

omdat ik bij mijn vader heb gewaakt
totdat hij in een nanacht overleed -

omdat ik haar van wie ik eenmaal zong
tot moeder van mijn kindren heb gemaakt -

omdat ik nooit zal weten wat mij dwong
te zijn het wezen dat dit alles deed -

omdat ik nooit zal weten hoe ik heet
(want wat men namen noemt zijn niets dan kooien
waarin men met de vogel ook het lied
te vangen waant) -

omdat een god mij niet
kan redden van de chaos die ik draag
in slaap en wakker zijn -

omdat ik vraag
naar wat neutronen en protonen bindt,
naar wat er aan de hemel hangt te flonkren,
naar wat er in mijn nieren ligt te kronklen,
en in het gras wil buitlen met mijn kind,
dat schatert als het mij tracht om te gooien
of vieze woordjes van mij overneemt -

omdat ik alles wat naar pose zweemt
veracht, en toch alleen maar kan poseren
(want vorm is pose en het ik is vorm,
zo goed als duif, gazelle, regenworm
zich in waarneembaarheid manifesteren) -

omdat ook als ik niet zou willen zijn
ik toch niet meer kan uitwissen dat mijn
krachtveld zich slingerde door andre velden -

omdat ik nooit geworden ben wat mij
het bloed, het hart, de hersenschors voorspelden,
spreekt slechts één ding mij vrij -

als ik, na nors te hebben doodgezwegen
wat soms gezegd wou worden, toch bezwijk,
en weer met woorden tracht te overwegen
of ik meer lijk dan ben, meer ben dan lijk.

## Van de liefde

Er zijn dingen die niet
gezegd kunnen worden
tenzij per vers
dus god helpe mij -

dat van uw ogen
uw borsten
uw heupen
uw bloed
zong ik al vaak -

maar nu zeg ik
dat je speeksel
mij zoet is
dat je zweet
mij bekoort
dat je zilt kunt zijn
als een haring

dat ik van de aarde
wil blijven
omdat de dood met mij
bezig is.

## Raakpunt

Je bent lief in de nacht, je fluistert:
maak me wild. Ik wil toch niet anders,
ook al loopt bij mij
de dood parallel aan de liefde.

Je zegt: het is als muziek
verschrikkelijk heerlijk
heerlijk verschrikkelijk,
dan komen de woordjes van vroeger
en het touwklimmen van de gymnastiek.

Open je ogen,
opener wat ik bespeel -

Je mag me gerust gebruiken
omdat het voor mij goed is
een bedaarde man te zijn
die vrede vindt met het einde
terwijl jouw nachtelijk leven
onder zijn adem spartelt.

Maar waarom kan in het daglicht
de lucht zo dik tussen ons worden
dat ik je nergens meer nader,
terwijl je zoet bittere geur
nog hangt aan mijn handen?

## Hygiëne

Het lijkt mij waar
dat het licht
bestaat bij de gratie
van het donker.

Het is waarschijnlijk
dat vrede
een evenwicht is
tussen twee agressies.

Het kan best zijn
dat de vrijheid
in gebondenheid
wordt beleefd.

Het zou kunnen zijn
dat ekonomische rechtvaardigheid
de mens nog niet
tot een beter wezen maakt.

En natuurlijk weet ik ook wel
dat arbeiders
geen nobeler knapen zijn
dan wallstreet-
of elsevier-poenen.

Een verkalkte hegel
knikkebolt in de hemel

dat er weer een slachtoffer is geboekt
van zijn eenheid der tegendelen
dat er weer iemand erkent
dat ‘das Ganze’
het ware is.

Maar ik blijf zo eenzijdig
het licht te prefereren
de vrede te beminnen
de vrijheid na te streven
de progressieve belastingen
toe te juichen
en - wezenlijk -
meer van arbeiders te houden
dan van de al of niet aristokratische
patjepeeërs
ook al ruik ik de rankune
ook al zijn we niet gek.

Men kan van middelbare leeftijd zijn
en de nodige mislukkingen
hebben geregistreerd
men kan glimlachen om idealen
de pest hebben aan het pathos
en toch blijft het nodig
het blijft godverdomme nodig
waakzaam te zijn
en vroom:
het koninkrijk gods is binnen ulieden
en het is bovendien
een kwestie van hygiëne.

## Probleem

Ik spreek van God natuurlijk als het laatste,
het in geen woord of spiegel ooit weerkaatste,
ik vraag mij enkel af: ziet hij zichzelf
nu als een goede grap of een misplaatste?

# *Light Verse*

## Lof der schilderkunst
## *Wilhelm Busch*
## *(Vertaling H.L. Prenen)*

Hoeveel manieren, mijne vrinden
zijn er om uw vertier te vinden! -
Bijvoorbeeld kan men bij een tante
met vrienden en met geestverwanten
die altijd van verrukking blaken
voor dingen die het Hogere raken,
in haar salon, op een soirée,
in onderling verkeer, met thee
en koek en kundige gesprekken
iets edelers in ons ontdekken
dan wat het dagelijkse leven
zo merendeels vermag te geven.
Dan komt het bloed weer tot bedaren,
dan trillen onze teerste snaren,
dan stroomt er iets uit ons gemoed
waar alle gasten door bekoord zijn;
want praten doet de mensen goed,
vooral wanneer ze zelf aan 't woord zijn.

De zilvervloot van de gedachten
die wij te formuleren trachten
als wij met onze medemensen
een nadere verbinding wensen,
hoe vrolijk koerst die langs de klippen
van tong, van tanden en van lippen
de mond in stromen woorden uit
en drijft op golven van geluid
naar de bekende openingen
die zij van de natuur ontvingen
opzij van 't hoofd; waarmee zij horen
wat in de haven hunner oren
voor waardevols naar binnen vaart. -

Doch meestal zijn ze het niet waard,
want telkens als wij goed op peil staan
ziet men ze zachtjes onder zeil gaan.

Niet ieder echter vindt met thee
zijn geestverwant op een soirée.
Want zij wie zulk een samenzijn
toch te beperkt is en te klein
en die het liefste zich begeven
in 't barnen van het volle leven,
die meer naar het gewoel verlangen
van pauzes en van wandelgangen,
wie d'eenzaamheid te drukkend werd:
gaan naar het opera-concert!
Daar kan men op fluwelen stoelen
zich innig bij elkander voelen,
zo philharmonisch! - Maar helaas
steeds stoort dat eeuwige geraas,
dat blazen, gorgelen en krassen
van toeters en van contrabassen,
dat klateren der klarinetten,
dat schetteren van de trompetten,
dat trommels- en dat paukenhakken
waarmee een groep in zwarte frakken
tot begeleiding der gezangen,
met kromme vingers, bolle wangen,
en door de Maestro aangespoord,
dwars door de conversatie boort!
Op die manier komt de verstrooiing
slechts onvoldoende tot ontplooiing.

Om zulk een drukte te ontvluchten
zoek ik mij stillere genuchten. -
Om ongestoord mij te vermeien
in 't kalme rijk der schilderijen
die zwijgend hangen aan de muren
stap ik de Academie binnen
(natuurlijk meestal met vriendinnen).
Gezegehd zijn die middaguren!
Wie hier vertoeft doet toch het wijste.

Hier is het rijk der gouden lijsten,
hier is de schoonheid onderdak,
hier ruikt het aangenaam naar lak,
hier wordt de wand in alle hoeken
bedekt door meesterlijke doeken
die rustig wachten op een kenner
en diens waardering. Nu, ik ben er. -
Met scherpe blik, en op de wijze
der kenners, kijk ik naar de prijzen,
en bij nauwkeuriger betrachting
stijgt met de prijzen ook de achting.
Dan tuur ik door de holle hand
en kijk en knipoog: ‘Ah, charmant!
Dat koloriet, die ordonnantie!
Dat lijnenspel, die elegantie!
Die schoonheid en die harmonie!
Een meesterwerk der fantasie!
Ah, zie eens die valeurs, gravin!’
En zij, die ondertussen in
haar kanten zakdoek, zacht en geurig,
haar neus snuit, lispelt: ‘Oh, hoe fleurig!’

De bouwkunst is ook wonderbaarlijk
ofschoon de kosten vaak bezwaarlijk,
als zij de rimpels der bejaarde
der eeuwenoude moeder aarde
in prachtige gebouwen hult,
met torens en kazernes vult.

En de plastiek, die ons verheugt,
daar zij de houding en de deugd
der grote mannen dezer aarde
voor 't dankbaar nageslacht bewaarde.
Sta toe dat ik haar lof bezing,
omdat een elke vreemdeling
die juist de trein verlaten heeft
en aarzelend zich op weg begeeft,
nog nauwelijks wetend hoe of wat,
in de hem onbekende stad
toch de bekende Schiller heeft.

Maar groter roem zal híj verwerven
die kleuren koopt en dan gaat verven.

Wie weet plafonds en dergelijke
zo vol historie te bestrijken
dat het nog eeuwen tot ons spreekt?
(als 't ondertussen niet verbleekt).
Wie levert ons de taferelen
van genrekunst en minnestrelen
en met landouwen en valleien
de groene landschapschilderijen?
Wie gaf het edel voorgeslacht
dat ons goddank heeft voortgebracht
de vaderen, allen op een rij
te zamen in de galerij,
sinds duizend jaar of nog meer
zo meesterlijk in olie weer?
Wie staat bij elk in hoge eer?
De schilder, met zijn bonte kleuren!
Hij weet de wereld op te fleuren.

Daarom, o jongeling, schep moed!
Sta op en koop een brede hoed
en mogelijk een fluwelen jas,
een pilobroek, een stippeldas,
- want dit kostuum staat in de gunst, -
en werp u op de schilderkunst!
Misschien, wellicht van lieverlee
- wie weet? - verdient ge iets ermee.

Met dit bemoedigend geluid
leg ik de pen neer, en besluit.

# Twee ollekebollekes
***Jan Kal***

## Oeroude voorloper

Tante Constance en
Tante Mathilde, Heinz,
woonden eendrachtig en
knus bij elkaar.

Eén was hardhorend, twee
presbyopiepatiënt.
In doorsnee waren zij
zeventig jaar.

## Oudere naloper

Vlinder- en kindervriend:
Vladimir Nabokov.
Lezer, uw uitspraak
doet pijn aan mijn oor.

Volgens de Russische
intelligentsia
moet het Vladimir
Nabokov zijn hoor.

# Twee gedichten
## *Simon Knepper*

### Varium et mutabile

Het laatste zonlicht doofde.
De laatste bloem ging toe.
Ik legde mij te slapen,
Van 's levens grillen moe.

Toen streek er in het duister
Een windvlaag langs mijn wang.
Ik schrok. Uit ijle verten
Klonk vloeiend psalmgezang,

En midden in de kamer
Stond plotseling een vrouw
In stralend witte kleren.
‘O,’ riep zij, ‘toon berouw!

Uw lichaam is bedorven
Uw hart van zonden rood.
O mens, verlaat uw dwaalweg,
Uw ziel verkeert in nood!’

Ik wierp de lakens van mij,
Omvatte haar kordaat,
En drukte zonder schromen
Een kus op haar gelaat.

‘Mevrouwtje,’ riep ik stralend,
‘Het is gelijk u zegt:
Ik ben van kruin tot voeten
Boosaardig, vals en slecht.

Maar nu een ander hoofdstuk:
U bent verblindend schoon.
Uw ogen zijn als duiven,
Uw haren als een kroon,

En wat betreft uw lichaam:
Het geurt naar marjolein.
Mag ik u dringend vragen
Mijn vrouw te willen zijn?'

Zij heeft besmuikt gelachen,
En glunderend bekend:
'Ik zoek al heel mijn leven
Zo'n leuke beursstudent.'

Toen dronken wij Chartreuse,
En aten brood met ei,
En bleven altijd samen,
En waren altijd blij.

## Na het afscheid

Aanbeden lief, hoe zou nog vreugdezang weerklinken
Waar zucht na zucht gestadig aan de borst ontwelt?
Nooit zal uw beeltenis in mijn gemoed vervagen,
Maar uw voorkomendheid heeft mij teleurgesteld.

Want ik was dorstig en u schonk mij niets te drinken,
En ik had honger, maar u heeft me niet gevoed,
En toen ik juist een lofdicht voor begon te dragen
Verscheen uw gade met mijn overjas en hoed.

## Huwelijk
***A. Marja***

Ik heb je alles gegeven:
een gedicht, mijn maandsalaris
en een kind; wil je nu even
kijken of het eten klaar is?

## Gewoon
***Drs. P***

Er wordt op 't platteland intens geleden
Waar bleef de tijd der oude zekerheden
Toen 't landvolk zonde, ziekte en gevaar
Bezwoer met wonderolie en gebeden?

Er wordt op 't platteland intens geleden
Een afgezaagde kreet? Helaas, 't is waar
Er is geen hoop, geen toekomst hier beneden
En boven... zit er op de dag van heden
Nog iemand naar ons uit te kijken, daar?

Er wordt op 't platteland intens geleden
Door dorpelinge en gehuchtenaar
Het heet: ‘Dat soort is altijd ontevreden’
Maar tegenwoordig is er goede reden
Nu willen ze de Hoofdstraat gaan verbreden
Het wordt waarempel nog een boelevaar

Er wordt op 't platteland intens geleden
Neem Garmt nu eens. Tot afgelopen jaar
Een onderlegde kruidenhandelaar
Maar ja, hij is er nu mee uitgescheden
Zijn winkel werd al meer en meer gemeden
De televisie hè? Zo'n leuteraar
Zo'n Koning Klant, die krijgt dat voor mekaar

Er wordt op 't platteland intens geleden
Waar wordt men 't oude ambacht nog gewaar?
Ze hebben daar geen weet van in de steden
Maar velen maakten hier van alles klaar
De tapperij is nu een koffiebar
Hier weefde iemand echte mooie kleden
Daar stond een warme bakker zelf te kneden
En regelmatig kwam de ooievaar

Er wordt op 't platteland intens geleden
Goed, vroeger was 't hier ook geen Hof van Eden
Bij die gedachte trilt een tere snaar...
Wat maakten we met kermis een misbaar
Wat hebben we een normen overschreden
Mijn broertje, was me dat een exemplaar!
Ook ik heb meer dan eens een bek gesneden
Weer zie ik ons, een zorgeloze schaar
Terwijl ik peinzend in de verte staar

Er wordt op 't platteland intens geleden
Ik denk bijvoorbeeld aan 't verval der zeden
We hebben nu sinds kort een seksbazar
Geen meisjes die zich enigszins ontkleden
Zoals ze vroeger in die blaadjes deden
Maar alles bloot, in kleur, ja zelfs de scheden
En stijve... nou daarover zwijg ik maar
En menigeen, 't is treurig, kijkt ernaar
En niemand die ertegen op zal treden
En wat ze durven vragen voor die waar!

Er wordt op 't platteland intens geleden
‘Ja 't is al goed hoor,’ zeggen er een paar
‘Waarom daar al die aandacht aan besteden?’
Nu ja, er rijmt zo prettig veel op -*eden*
En -*aar* is zeer vermenigvuldigbaar
Wat had u dan verwacht? Iets over Zweden?
Of Eskimo's misschien, of Samojeden
Die staan te kijken bij een solfataar?
Genoeg dan, ik begin al uit te feden
Waardoor ik u een hoop lectuur bespaar
Ach, lichte poëzie valt dikwijls zwaar

## Western (psychologisch)

### *Drs. P*

Hij heeft zojuist een winkelier vermoord
En draagt een morsig pak, een zwarte hoed
De angst voor blinde wraakzucht drijft hem voort

Hij is dus slecht, maar eigenlijk wel goed
(Zijn jeugd wordt even in flashback onthuld
De vader dronk, had Indianenbloed

En moest veel spot verduren door die bult
De moeder gaf zich aan een korporaal
Kortom, 't is allemaal weer onze schuld)

Natúúrlijk werd hij bruut en asociaal
En nu begint ons sterk doorvoeld verhaal

### *Driek van Wissen*

Natúúrlijk werd hij bruut en asociaal
Van kindsbeen af bestemd voor galg en rad
En nu begint ons sterk doorvoeld verhaal

Zijn tweelingbroer is sheriff van de stad
En als hij van de laffe moord ervaart
Gaat hij bij nacht en ontij nog op pad

Gezeten op zijn hagelwitte paard
Leidt hij de achtervolging furieus
Totdat hij de voortvluchtige ontwaart

Gaat daar Blackjack? Jawel, hij is het heus!
De brave broer staat voor een zware keus

## *Jos Versteegen*

Gaat daar Black Jack? Jawel, hij is het heus!
Zijn hengst breekt elk record! Hij vuurt hem aan!
De brave broer staat voor een zware keus

Een blauwe boon? Of toch maar laten gaan?
Dat mag niet, nee, een sheriff kent zijn plicht:
Hij zal zijn broeder in de boeien slaan

Hij schiet, zijn blaffer op de hengst gericht
Het dier ploft neer. Jack leeft. En hij moet mee
De man die zoveel onheil heeft gesticht

Wacht onze moordenaar de strop? Welnee
De sheriff heeft een lumineus idee!

## *Paul Lemmens*

Wacht onze moordenaar de strop? Welnee
Want broedermin gaat voor gerechtigheid
De sheriff heeft een lumineus idee!

Black Jack betuigt in 't openbaar zijn spijt
(De hele burgerij staat op het plein)
En dan beslist hij onverwacht het pleit

Hij blijkt een heuse Robin Hood te zijn:
Die winkelier was fout, bedroog de kluit
En hij verkrachtte kinderen, dat zwijn!

Nu toont Black Jack zijn waardevolle buit
‘Voor 't kinderweeshuis,’ zegt hij tot besluit

## Schrijvers van Nederland
## *Jean Pierre Rawie en Driek van Wissen*

Lezing met lichtbeelden!
R. van den Hoofdakker
liet Rutger Kopland zien
in het gesticht:

‘Jongens, dit is nu een
schizofreniepatiënt;
denkt dat hij dokter is
en dat hij dicht.’

*

Dichtervorst zaliger
Gerard den Brabander
zag in de spiegel
een man met een glas.

Hij nam hem mee naar zijn
tweepersoonswooneenheid,
wat het begin
van zijn ondergang was.

*

Wellust in matigheid -
Jan Hendrik Leopold
vatte het glas
in weemoedig gepeins.

Stellig ontwaarde de
epicuristische
dichter de kosmos
in één druppel wijns.

‘Asselbergs! Aufmachen!’
Anton van Duinkerken
riep door de brievenbus:
‘Die is gevlucht!

Die doet met andere
pseudoverzetshelden
ondergronds werk
in de bossen bij Vught.’

*

Aanzoek per ansichtkaart!
Ir. Schuringa
uitte zijn hartstocht
voor Elly de Waard:

‘Kom en omhels mij, o
stamboekveeogige!
Ja, ik bemin elke haar
van Uw baard!’

*

Hoogbejaard muurbloempje
Lidy van Eysselsteyn
bleef tot het eind toe
hartstochtelijk maagd.

Pas na een truc met een
tweedehandsbalboekje
werd zij door Hein
voor de slotdans gevraagd.

## *Uit:* De match Luteijn-Donner*
## *Jean Pierre Rawie en Driek van Wissen*

Het is een jaar of wat geleden,
al haast verzonken in de tijd,
dat in ons land een wijd en zijd
vermaarde tweekamp is gestreden,

waarin de medemens'lijkheid
volstrekt met voeten werd getreden.
Wij maakten als getuigen mede
waartoe de sportverdwazing leidt.

En hierin vindt U ook de reden
dat wij - een drukke baan ten spijt -
aan het herhaald verzoek voldeden
nog ééns, tot algemeen profijt,
uitputtend aandacht te besteden
aan deze schaaktitanenstrijd.

*

De combattanten zijn bekend:
wie hield niet van de fijnbesnaarde
regententelg die eenvoud paarde
aan een gecompliceerd talent?

Hij was (zoals hij zelf verklaarde)
grootmoedig, door en door decent
en geen boosaardigheid gewend;
hij was te goed voor deze aarde.

En zeker voor zo'n ruigbebaarde
en onbehouwen opponent
die, zonder oog voor eeuw'ge waarden
en levend slechts bij het moment,
zijn tegenstander niets bespaarde
tot aan het onverkwik'lijk end.

* *Voorpublikatie uit de binnenkort bij Bert Bakker te verschijnen gewijzigde en vermeerderde herdruk.*

Wij maken onbevooroordeeld
en pijnlijk nauwgezet gewag
van wat er zich van dag tot dag
bij deze match heeft afgespeeld.

Al mijden wij effectbejag
(gelijk de goede smaak beveelt),
toch wordt de waarheid niet verheeld
die zelden in het midden lag.

Wij hopen dat Uw wereldbeeld
zich van de niet geringe slag
die het door ons krijgt toebedeeld
uiteindelijk herstellen mag.

En U moet ook bedenken: ach,
het is maar poëzie. Dat scheelt.

*

U moet zich echter niet vergissen:
wij zijn poëten van het soort
dat zich aan niets en niemand stoort
en niet gelooft in compromissen.

Wij gaan er dus niet mee accoord
Jan-Hein van de gebeurtenissen
een sprookje op te laten dissen
dat geenszins met de feiten spoort.

Wij geven slechts Luteijn het woord
(vanaf het eerste kissebissen
tot aan de gruwelijke moord)
en U moet dan maar zelf beslissen
aan wie de zegepalm behoort.

Jean Pierre Rawie & Driek van Wissen.

## Hoe ik Donner terechtwees

Omringd door meisjes van vermaak
uit de hoofdstedelijke sloppen
zat Donner aan de bar bij Hoppe,
vanouds een keurig nette zaak.

Hij tapte daar zijn vunze moppen,
doch ik stond op - ik ken mijn taak -
‘Omwille van de goede smaak
gebied ik U hiermee te stoppen.’

Men prees alom: ‘Nou, die is raak!’
Maar Donner kon het niet verkroppen
(hij kan niet tegen tegenspraak).

Hij riep vertoornd: ‘Dit roept om wraak!
In een duel zal ik je kloppen,
ik daag je uit tot een spel schaak!’

## Hoe Donner vreemdging

Wij waren terug in Oudeschans,
op mijn kasteeltje Sans Soucis,
Jan-Hein vroeg om een laatste kans
en wie ben ik - dus zei ik: ‘Oui.’

e4; e6; dan paard c3;
een opening bekend als: Frans.
g8-e7, nou merci,
rap paard b5. Jan-Hein in trance...

‘Welaan, pion c6. Je pense,’
sprak hij tevreden, ‘donc je suis.’
‘U bent... erbij, lijkt mij althans.
Kijk, paard d6, et c'est fini.’

‘Stik!’ klonk het in goed Nederlands.
‘Stikmat, bedoelt ge, cher ami.’

*blanc: Jonkheer F.J.A. Luteijn noir: J.-H. Donner*

## Wie een kuil graaft voor een ander...

Eens sloop Jan-Hein, in werkmansdracht,
de speelzaal binnen met een zaag.
Wat ging hij doen? Een goede vraag!
Hij had iets heel erg slims bedacht:

Hij knutselde een nacht gestaag,
totdat een stuk, dat op e8
zou worden neergezet met kracht,
dit vak deed omslaan naar omlaag.

Doch ik sliep rustig deze nacht,
trad 's ochtends door de erehaag
en sprak: ‘De witte stukken graag!’
toen ons het schaakbord werd gebracht.

Zo leed (nog eerder dan verwacht)
Jan-Hein opnieuw een nederlaag.

## Beter een half ei dan een lege dop

Ik ben nu eenmaal geen pietlut
en daar vriend Donner maar bleef kniezen
schonk ik mijn stukwerk plus kleingrut
om ook eens van hem te verliezen.

Mijn vorst rukt op, schoon onbeschut.
hetgeen zwart dwingt e5 te kiezen;
koning e3; e4; och gut,
hij zet zijn eerste stuk en prise!

Die kans laat ik niet onbenut;
dame h4; ik pak mijn biezen
en Donner, die hier moed uit put,
speelt paard e7, een bêtise.

Want ik sprak: ‘Pat,’ Jan-Hein riep: ‘Kut!’
en zo werd het toch nog remise.

*wit: Jonkheer F.J.A. Luteijn zwart: J.-H. Donner*

# Vier sonnetten
## *Kees Stip*

### De week

Maandag en dinsdag moeten woens en donder
met vrij en zater samen in de week.
Dominee Witjens in zijn zondagspreek
dompelt ze onder in zijn witwaswonder.

Zelfs ziet de man als waspoeder zo bleek
met zakjes blauw van pure vroomheid onder
de waterige ogen. Alwie zonder
zonden is zoeke stenen in de beek,

de beek waarin, gewassen door het woord,
hoe diep ook donkerpurper of scharlaken
uw zonden zullen zijn als witte wol.
Dat duurt totdat de maandagmorgen gloort
met schone leien op de kerkedaken.
Zaterdagavond is de maat weer vol.

### Zuur

Je ziet het bos verzuren bij het uur.
Voor zuurstok spelend staan de kale stammen
de laatste zoetstof uit de lucht te kammen:
er zit te veel azijn in het azuur,

Verzuurd zijn reeds de mossen en de zwammen.
Zuurkool staat kant en klaar in de natuur.
Geen rijstebrijberg rijst hier als een muur
om zoetjes de verzuring af te dammen.

Als zoetekauw moet je gewoon maar wennen
aan zuur zoethout van doodgegane dennen
uit landschappen niet vrolijker dan Vuurland.
Gemarineerde duiven in je mond
verkondigen een nieuw Luilekkerzuurland.
Rolmopsen zwemmen in de zeeën rond.

## De eter

Bij elke kreeftencocktail die ik slik
heb ik een bijna lijfelijke hinder
van alle mensen die met zoveel minder
hun middagmaaltje moeten doen dan ik.

Ze dienden me toch heel wat welgezinder
te zijn als ik me dagelijks weer dik
eet aan hun werkgelegenheid. Ik stik
haast als ik instap in mijn achtcylinder.

Eethuisbezitters, obers en gérants,
gij zwarten zwoegend op de nassivelden
en Turken die garnalen voor mij pelden,
wie geeft uw welvaart steeds zijn stimulans?
Van al mijn poen, met pijn bijeengeharkt,
eet ik me voor de mensheid een infarct.

## De knipoog

Er twinkelt iets in Pseudoquassar μ
Lichteeuwen heeft die lichtstraal moeten reizen
voordat hij met een knipoog komt bewijzen:
ze hebben het gemunt op mij en u.

Of zouden stralen van het licht van nu
welks snelheid toch nog Einstein deed vergrijzen
lamstralen zijn van slappe lange lijzen
bekeken in het licht van hun IQ?

Bestaan ze nog of zou het maar zo lijken?
En kunnen ze nog levend ons bereiken?
Gedachten reizen sneller dan het licht.
Het knipoogt weer. Willen ze met ons praten?
Of houdt van daaruit God ons in de gaten?
Doe 's avonds toch maar je gordijnen dicht.

# Twee gedichten
## *Rob Wervers*

### Aards

Wanneer een vrouw die je gedurig streelt
niet dromerig naar het behang gaat staren
maar zich afpijnigt of het gas nog brandt,
tref je het slecht: ze heeft gezond verstand.

Hoe je haar ziel en lichaam ook bespeelt,
een hymne brengt aan ogen, stem en haren,
't is of je lucht pompt in een lekke band.
Je kunt je net zo goed de tijd besparen.

Wordt pedofiel, postbode, kapelaan
of ijscoventer in Somaliland;
alles is beter dan de tijd, verdaan
aan wie wil weten of het gas nog brandt.

### Advertentie

Boek eens een reisje bij Fiasco Tours.
Het is een allervriendelijkst bedrijfje.
Verken de wereld met je kroost en wijfje.
Je vaart bij ons altijd een goeie koers.

Onze hotels voorzien in spijkerbedden.
De lakens zijn als schuurpapier zo stug.
Ook zijn er luizen, vlooien, spinnewebben.
Een overnachting kost een rooie rug.

Mocht je bij thuiskomst toch nog monter ogen,
zonder een diep verlangen naar je kist,
dan kronen wij jou, door ontzag bewogen,
tot onvervalst driesterrenmasochist.

# *Tekeningen*

## *William Blake*[*]

* *William Blake (1757-1827), een van de eigenzinnigste geesten uit de Engelse literatuur, lyrisch dichter en mystiek pamflettist, die er een eigen mythologie op nahield en een wereldbeeld dat hemel en hel beoogde te verzoenen, was tijdens zijn leven voornamelijk bekend als tekenaar en graveur. Op veertienjarige leeftijd begonnen als leerling vestigde hij zich in 1778 zelfstandig als reproductie-graveur. Een jaar of tien later ontwikkelde hij een eigen etstechniek, bedoeld om de drukpers te omzeilen bij het publiceren van literair werk. Drukkers en uitgevers zag Blake als uitbuiters. Het procedee kwam er op neer dat tekst en illustratie in reliëf werden geëtst, doordat het zuur juist de niet-gebruikte gedeelten van de plaat wegbeet, waarna hoogdruk mogelijk was. Blake aquarelleerde vervolgens elke afdruk. Hoe trots Blake was op deze vinding blijkt wel uit een prospectus van 1793: 'Zelfs Milton en Shakespeare konden hun eigen werken niet publiceren. Deze moeilijkheid is nu verholpen door de Auteur van de volgende werkstukken, die het Publiek hierbij worden aangeboden; hij heeft een methode uitgevonden van zowel Letters Drukken als Graveren in een stijl die ornamenteler, uniformer en schoner is dan enige tevoren ontdekte methode, terwijl de kosten minder dan een kwart bedragen.'*
*Blake's uiterst arbeidsintensieve werkwijze kon in werkelijkheid niet met de drukpers concurreren, maar wel heeft hij op deze wijze al zijn eigen werk gepubliceerd.*
*Blake heeft als graveur ook veel voor anderen gewerkt, in zeer uiteenlopende stijlen. Of er nu sprake is van directe beïnvloeding of niet, Blake lijkt soms een voorloper van stromingen als prerafaelitisme, Jugendstil, zelfs van de moderne horrorstrip. Reminiscenties aan zulke uiteenlopende figuren als Odilon Redon, Chagall en Matisse dringen zich nu en dan op.*
*Zie ook in dit nummer 'Uit: het Huwelijk tussen Hemel en Hel' (p. 88), dat een goed beeld geeft van Blake's denkwereld. (P.V.)*

*‘Jozef van Arimathea tussen de Rotsen van Albion’, (1773) de eerste gravure die van Blake bekend is, gemaakt toen hij 15 was. Het onderschrift, in Blake's handschrift, luidt: ‘Gemaakt toen ik beginner was bij Basire, naar een tekening van Salviati naar Michelangelo’.*

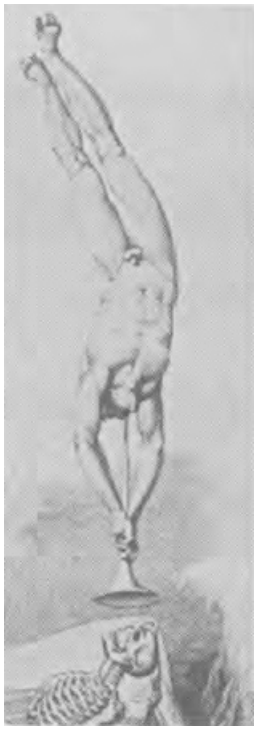

*‘Het Skelet Opnieuw Bezield’ (1808), ontwerp van Blake, gravure van Schiavonetti, voor Robert Blair's* The Grave, *frontispice, fragment.*

*‘De Naderende Ondergang’ (1788?), mogelijk het eerste voorbeeld van Blake's reliëf-etsprocedee.*

*‘Hoofd van een verdoemde ziel in Dante 's Inferno’, naar H. Fuseli, ca. 1790, fragment.*

*‘De snijdende winden ontwaken’ uit Blake's* Europe a Prophecy *(1794).*

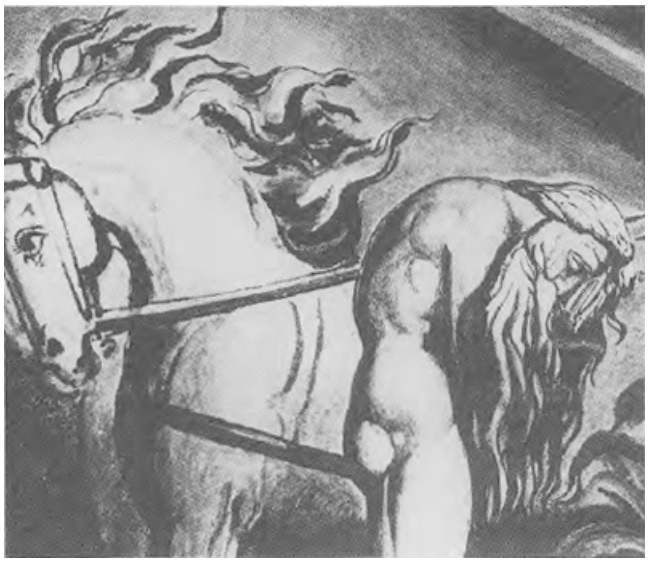

*‘God oordeelt Adam’ uit Blake's* The Large Colour Prints *(1795), fragment.*

*‘De ochtend breekt aan’ uit Blake's* America a Prophecy *(1793).*

*‘De Kring der Dieven; Agnolo Brunelleschi Aangevallen door de Zesvoetige Slang’, uit* Illustrations to Dante's Divine Comedy *(1827).*

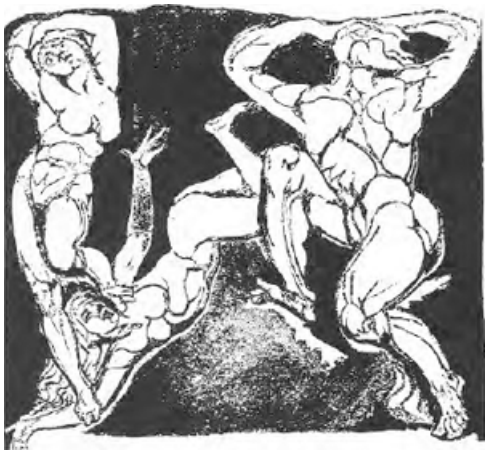

*‘Van Camberwell naar Highgate’ uit Blake's* Jerusalem The Emanation of the Giant Albion *(1804).*

*Frontispice van Blake's* The Book of Ahania *(1795).*

*'William', uit Blake's* Milton a Poem *(1804).*

*Titelvignet van* Little Tom the Sailor *(1800).*

*‘Vrolijkheid’, tweede staat (ca. 1816).*

*‘God schept het Heelal’ (ca. 1825).*

# *Vertaald proza*

## *Uit:* Het Huwelijk van Hemel en Hel
## *William Blake*
## *(Vertaling Marcel Brugmans en Tim Menger)*

### De stem van de duivel

Alle Bijbels of heilige geschriften zijn de oorzaak geweest van de volgende Dwalingen:

1. Dat de Mens twee onafhankelijke principes heeft: Te weten: een Lichaam & een Geest.
2. Dat Energie, genaamd Kwaad, alleen van het Lichaam is, & dat Rede, genaamd Goed, alleen van de Geest is.
3. Dat God de Mens tot in Eeuwigheid zal pijnigen voor het volgen van zijn vormen van Energie.

Maar de volgende Tegenstellingen hieraan zijn Waar:

1. De Mens heeft geen Lichaam gescheiden van zijn Geest; want wat Lichaam heet is een deel van de Geest onderscheiden door de vijf Zintuigen, de belangrijkste toegangspoorten tot de Geest in deze tijd.
2. Energie is het enige leven, en stamt van het Lichaam; en Rede is de grens of schil van Energie.
3. Energie is Eeuwig Genot.*

* *Een zekere ontoegankelijkheid kan het werk van William Blake (1757-1827) niet ontzegd worden, en dat geldt vooral voor zijn latere werk. Pas in deze eeuw begint er bewondering en begrip voor deze individualist te groeien, mede door de verantwoorde uitgaven van zijn volledige werk. Niet alleen de eigenzinnige vorm van zijn poëzie is hier de oorzaak van, maar ook de door hem gekozen themathiek; het is in wezen een open invitatie aan de lezer om vaststaande denkbeelden overboord te gooien en een nieuwe creatieve vorm van perceptie te vinden. Wat de lezer aan een dergelijke ervaring overhoudt hangt van zijn verbeeldingskracht af. 'Het Huwelijk van Hemel en Hel' wordt door velen als een kentering beschouwd in Blakes werk. Na de min of meer traditionele 'Songs of Innocence and Experience' wordt de lezer geconfronteerd met een stellingname waaruit duidelijk blijkt dat een comfortabele scheiding tussen 'Hemel' en 'Hel' een illusie is. Het is de voorbode van de innerlijke strijd die een verscheurd mensbeeld oproept, een strijd die de latere profetieën zo indrukwekkend gestalte zal geven. Aan woorden alleen had Blake niet genoeg, veel van zijn met eigen hand gedrukte werken werden door hem uitbundig geïllustreerd. (M.B.) Zie ook de rubriek 'Tekeningen'.*

## Een gedenkwaardige verbeelding

Toen ik tussen de vuren van de hel rondliep, verrukt door de geneugten van de Genialiteit, door de Engelen beschouwd als kwelling en krankzinnigheid, heb ik enige van hun Spreekwoorden verzameld. Menende dat, zoals de in een natie gebruikte zegswijzen haar karakter aanduiden, zo ook de Spreekwoorden van de Hel de aard der helse wijsheid laten zien, beter dan enige beschrijving van gebouwen en kledij.

Toen ik thuiskwam: aan de afgrond van de vijf zintuigen, waar een aan weerszij afgeplatte steilte fronsend uitziet over de huidige wereld, zag ik een machtige Duivel gehuld in zwarte wolken, die tegen de rotskant hing. Met invretend vuur schreef hij het volgende, nu waargenomen door de geest der mensen, & door hen gelezen op aarde:

> Hoe weet je dat niet elke Vogel die de lucht doorklieft,
> Een immense wereld is van genot, begrensd door je zinnen vijf?

## Spreekwoorden uit de hel

Leer in de zaaitijd, onderwijs in de oogsttijd, profiteer in de winter.

Jaag je kar en je ploeg over de botten der doden.

De weg van de overdaad voert naar het paleis van de wijsheid.

Prudentia is een rijke, lelijke ouwe vrijster die het hof gemaakt wordt door Onvermogen.

Hij die begeert maar niet handelt, kweekt pestilentie.

De doorgesneden worm vergeeft de ploeg.

Dompel hem die van water houdt in de rivier.

Een dwaas ziet niet dezelfde boom als een wijze ziet.

Hij wiens aangezicht geen licht geeft, zal nooit een ster worden.

De eeuwigheid is verliefd op de maaksels van de tijd.

De bezige bij heeft geen tijd voor verdriet.

Uren van dwaasheid worden gemeten door de klok, maar uren van wijsheid kan geen klok meten.

Al het gezonde voedsel wordt gevangen zonder net of val.

Haal getallen, gewichten & maten te voorschijn in een jaar van schaarste.

Geen vogel zweeft te hoog, als hij op eigen vleugels zweeft.

Een dood lichaam wreekt geen wonden.

De meest verheven daad is een ander voor jezelf te stellen.

Als de dwaas zou volharden in zijn dwaasheid zou hij wijs worden.

Dwaasheid is de mantel van bedrog.

Van Trots is schaamte de mantel.

Gevangenissen worden gebouwd met stenen van Wet, Bordelen met stenen van Religie.

De trots van de pauw is de glorie van God.

De lust van de bok is de overvloed van God.

De toorn van de leeuw is de wijsheid van God.

De naaktheid van de vrouw is het werk van God.

Overdaad aan verdriet lacht. Overdaad aan vreugde huilt.

Het gebrul der leeuwen, het gehuil der wolven, het geraas van de stormachtige zee, en het vernietigende zwaard, zijn delen van eeuwigheid, te groot voor het oog van de mens.

De vos veroordeelt de valstrik, niet zichzelf.

Vreugde bezwangert, Verdriet brengt voort.

Laat de man het vel van de leeuw dragen, de vrouw de vacht van het schaap.

De vogel een nest, de spin een web, de mens vriendschap.

De zelfzuchtige lachende dwaas & de fronsende sombere dwaas zullen beiden wijs geacht worden, opdat ze tot gesel dienen.

Wat nu wordt bewezen werd ooit slechts verbeeld.

De rat, de vos en het konijn zien de wortels; de leeuw, de tijger, het paard en de olifant zien de vruchten.

Het bassin bevat; de fontein vloeit over.

Eén gedachte vult de onmetelijkheid.

Sta altijd klaar om je uit te spreken, en een laag man zal je vermijden.

Elk ding waarin geloofd kan worden is een beeld van de waarheid.

De adelaar heeft nooit zoveel tijd verloren als toen hij zich onderwierp aan de lessen van de kraai.

De vos zorgt voor zichzelf, maar God zorgt voor de leeuw.

Denk 's morgens. Handel 's middags. Eet 's avonds. Slaap 's nachts.

Hij die heeft toegestaan dat je van zijn goedheid misbruik maakt, kent je.

Zoals de ploeg woorden volgt, zo verhoort God gebeden.

Tijgers van toorn zijn wijzer dan paarden van onderricht.

Verwacht gif uit stilstaand water.

Je weet nooit wat genoeg is tenzij je weet wat meer dan genoeg is.

Luister naar het verwijt van de nar! Het is een koninklijke titel!

Ogen uit vuur, neusgaten uit lucht, de mond uit water, de baard uit aarde.

Zwak in moed is sterk in sluwheid.

De appelboom vraagt nooit de beuk hoe hij moet groeien, noch de leeuw het paard hoe zijn prooi te grijpen.

De dankbare ontvanger draagt een rijke oogst.

Als anderen niet dwaas waren geweest, waren wij het.

De ziel van zoete verrukking kan nooit bezoedeld worden.

Als ge een adelaar ziet, ziet ge een deel van het Geniale; heft uw hoofd!

Zoals de rups de mooiste bladeren kiest om haar eieren op te leggen, zo legt de priester zijn vloek op de mooiste genietingen.

Het scheppen van een kleine bloem is het werk van eeuwen.

Doem versterkt: Zegen verslapt.

De beste wijn is de oudste, het beste water het jongste.

Gebeden ploegen niet! Lofzangen oogsten niet!

Vreugde lacht niet! Verdriet weent niet!

Het hoofd Sublimiteit, het hart Pathos, het geslacht Schoonheid, de handen & voeten Proportie.

Wat de lucht is voor een vogel of de zee voor een vis, is verachting voor de verachtelijke.

De kraai wenste dat alles zwart was, de uil dat alles wit was.

Overdaad is Schoonheid.

Als de leeuw raad kreeg van de vos, zou hij geslepen zijn.

Verbetering maakt rechte wegen; maar de kromme wegen zonder Verbetering zijn wegen der Genialiteit.

Vermoordt eerder een kind in de wieg dan verlangens te koesteren waar je niet naar handelt.

Waar de mens niet is, draagt de natuur geen vrucht.

De Waarheid kan nooit verteld worden om begrepen te worden, en niet geloofd.

Genoeg! of Te veel.

De Dichters in de oudheid bezielden alle waarneembare voorwerpen met Goden of Geesten, en ze noemden ze bij namen van, en sierden ze met de kenmerken van bossen, rivieren, bergen, meren, steden, naties en wat hun talrijke & vergrote zintuigen maar konden waarnemen.

Vooral de geest van iedere stad & ieder land bestudeerden ze, en ze stelden elk onder zijn innerlijke godheid;

Tot een systeem werd gevormd waarvan enkelen profiteerden. Ze maakten het volk tot slaaf door te pogen de innerlijke godheden te verwerkelijken of van hun objecten te isoleren: zo begon het Priesterschap;

Vormen van verering kiezen uit poëtische verhalen.

En uiteindelijk spraken ze uit dat de Goden die dingen hadden bevolen.

Zo vergaten de mensen dat Alle goden huizen in het menselijk hart.

## Een gedenkwaardige verbeelding

De Profeten Jesaja en Ezechiël dineerden bij mij, en ik vroeg ze hoe ze zo ronduit durfden te beweren dat God tot hen sprak; en of ze in die tijd niet dachten dat ze misverstaan zouden worden, & zo de oorzaak van misleiding zouden zijn.

Jesaja antwoordde: ‘Ik zag geen God en heb er ook geen gehoord in een eindige organische waarneming; maar mijn zintuigen ontdekten het oneindige in alle dingen, en daar ik er toen van overtuigd raakte, & blijf, dat de stem van eerlijke verontwaardiging de stem van God is, was ik onverschillig voor de gevolgen, en schreef.’

Toen vroeg ik: ‘Kan een vaste overtuiging dat iets zo is, het zo maken?’

Hij antwoordde: ‘Alle dichters geloven dat dit werkt, & in tijden van de verbeelding verplaatste deze vaste overtuiging bergen; maar menigeen is niet in staat van wat ook maar zo vast overtuigd te zijn.’

Toen zei Ezechiël: ‘De filosofie van het oosten leerde de eerste beginselen van de menselijke waarneming; sommige naties beschouwen het ene beginsel als het oorspronkelijke, & sommige een ander; wij van Israël onderwezen dat het Poëtisch Genie (zoals jullie het nu noemen) het eerste beginsel was en dat alle andere louter waren afgeleid, wat er de oorzaak van was dat we de Priesters & Filosofen van andere landen verachtten, en dat we profeteerden dat van alle goden uiteindelijk bewezen zou worden dat ze van ons beginsel afkomstig zijn & dat ze de vazallen zijn van het Poëtisch Genie; dit was het dat onze grote dichter, Koning David, zo hevig verlangde & zo hartstochtelijk afsmeekt, hij zegt immers dat hij hierdoor vijanden overwint & koninkrijken regeert; en we hadden onze God dermate lief, dat we in zijn naam alle goden van de omringende volkeren vervloekten, en beweerden dat zij in opstand waren gekomen: deze standpunten hebben ertoe geleid dat de gewone man is gaan denken dat alle volkeren uiteindelijk onderworpen zouden worden aan de joden.’

‘Dit,’ zei hij, ‘net als alle vaste overtuigingen, is werkelijkheid geworden; want alle volkeren geloven in de wet van de joden en aanbidden de god van de joden, en bestaat er een grotere onderwerping?’

Ik hoorde dit met enige verwondering aan, & moet erkennen dat ik overtuigd was. Na het eten vroeg ik Jesaja de wereld haar voordeel te laten doen met zijn verloren werken; hij zei dat niets van gelijke waarde verloren was gegaan. Ezechiël zei hetzelfde over zijn werken.

Tevens vroeg ik Jesaja wat hem drie jaar naakt & barrevoets had doen gaan? hij antwoordde: ‘hetzelfde als onze vriend Diogenes, de Griek.’

Toen vroeg ik Ezechiël waarom hij mest at, & zo lang op zijn rechter- & linkerzijde lag? hij antwoordde: ‘het verlangen anderen tot waarneming van het oneindige te brengen: dat brengen de stammen in Noord-Amerika in praktijk, & is hij eerlijk die slechts om redenen van tijdelijk gemak of bevrediging zijn eigenheid of geweten weerstaat?’

Hier komt een duidelijk feit: Swedenborg heeft geen enkele nieuwe waarheid opgeschreven. Nu nog een: hij heeft al de oude onwaarheden opgetekend.

En dit is de reden: hij sprak met Engelen die allemaal gelovig zijn, & sprak niet met Duivels die allemaal het geloof haten, want dat was hem onmogelijk door zijn opgeblazen ideeën.

Zo zijn Swedenborgs geschriften een samenvatting van alle oppervlakkige meningen, en een analyse van de meer sublieme - maar verder niets.

Nu nog een duidelijk feit. Een ieder met mechanische talenten kan, uit de werken van Paracelsus of Jacob Boehme tienduizend delen afleveren van evenveel waarde als Swedenborgs werk, en uit die van Dante of Shakespeare een oneindig aantal.

Maar als hij dat gedaan heeft, laat hij dan niet zeggen dat hij het beter weet dan zijn meester, want hij draagt slechts een kaars in het zonlicht.

## Een gedenkwaardige verbeelding

Eens zag ik een Duivel in een vuurtong oprijzen voor een Engel die op een wolk zat, en de Duivel sprak deze woorden:

‘God liefhebben is: zijn gaven in anderen te eren, ieder volgens zijn aard, en de grootste mensen het meest lief te hebben: zij die de groten belasteren of benijden haten God; immers, er is geen andere God.’

De Engel werd haast blauw toen hij dit hoorde, maar daar hij zich beheerste werd hij geel & tenslotte glimlachend blank-roze en hij antwoordde:

‘Gij Afgodsdienaar! is God niet Een? & is hij niet zichtbaar in Jezus Christus? en heeft niet Jezus Christus de tien geboden geheiligd? en zijn niet alle anderen dwazen, zondaars en onwaardigen?’

De Duivel antwoordde: ‘vermorzel een dwaas in een vijzel met koren, en nog zal zijn dwaasheid er niet uit gestampt zijn; als Jezus Christus de grootste mens is, zou je hem het meest moeten liefhebben; luister dan hoe hij de tien geboden geheiligd heeft: spotte hij niet met de sabbath, en daarmee met de God van de sabbath? vermoordde hij niet hen die vermoord werden vanwege hem? hief hij niet de wet op voor de overspelige vrouw? stal hij niet de arbeid van anderen om te kunnen bestaan? legde hij geen valse getuigenis af toen hij naliet zich te verdedigen voor Pilatus? begeerde hij niet toen hij bad voor zijn discipelen, en toen hij ze vroeg het stof van hun voeten te schudden bij diegenen die hen geen onderdak gaven? ik zeg je, er kan geen deugd bestaan zonder deze tien geboden te breken. Jezus was de volkomen deugd, en hij handelde volgens zijn impulsen, niet volgens de regels.’

Toen hij zo had gesproken, aanschouwde ik de Engel, die zijn armen uitstrekte en de vuurtong omhelsde, & hij werd verteerd en steeg op als Eliah.

N.B. Deze Engel, die nu Duivel is geworden, is mijn speciale vriend; we lezen dikwijls samen de Bijbel in zijn helse of duivelse betekenis, die de wereld zal krijgen als ze zich goed gedraagt.

Ik heb ook de Bijbel van de Hel, die de wereld zal krijgen, of men wil of niet.

Dezelfde Wet voor Leeuw & Os is Verdrukking

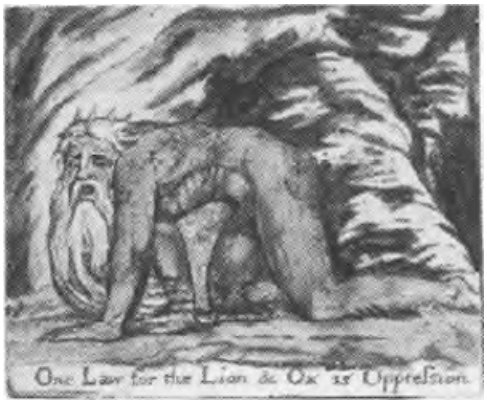

## Een episode uit mijn schooltijd

***V. Erosjenko****

***(Vertaling W.A. Verloren van Themaat)***

Ik ben blind, ik werd blind toen ik vier jaar was. Onder tranen verliet ik het rijk van de schone kleuren van het schitterende zonlicht. Of dat voor mij een geluk of een ongeluk is geweest, weet ik nog niet. De nacht heeft lang geduurd en zal voortduren zolang ik ademhaal. Maar vervloek ik hem? Nee, zeker niet. De beroemde blinde schrijver Hawkes zegt in zijn *The Hitting of the Dark Trail*: 'De middagzon heeft mij de wereld en al haar wonderen getoond, maar de nacht heeft mij het heelal getoond, de talloze sterren en de eindeloze ruimte, de wijdheid en wonderbaarlijkheid van het gehele leven; de volmaakte dag heeft mij slechts de mensenwereld leren kennen, maar de nacht heeft mij Gods heelal leren kennen. Al heeft de nacht mij smart gebracht, en zeer vaak ontmoediging, toch heb ik in haar de sterren samen horen zingen, en de natuur leren kennen en door de natuur de God van de natuur leren zien.'

Dat zegt Hawkes, die één voet verloor toen hij een kleine jongen was, en die blind werd op zijn vijftiende; door zijn verhalen over het leven van dieren werd hij één van de beroemdste natuurwetenschappers van Amerika. Kan ik hetzelfde zeggen? Als ik als Hawkes in de bossen woonde in een comfortabel prachtig huis omringd door een groot gezin, dan zou ik misschien hetzelfde kunnen zeggen, maar ik, die steeds verlangd heb naar de natuur, heb altijd moeten leven in het lawaai van wereldsteden als Moskou, Londen, Tokio, enz.

In het rumoer van deze steden heeft de nacht me niet de sterren laten horen samenzingen, ze heeft me niet door de natuur heen God leren kennen. Ze heeft mij iets heel anders geleerd, maar daarover wil ik het nu niet hebben, ik ga vertellen wat ik op school leerde.

Toen ik negen jaar was, werd ik naar Moskou gestuurd om iets te leren op de blindenschool. De school was van de hele wereld afgesloten, de leerlingen mochten niet alleen niet uitgaan voor boodschappen, maar zelfs in de vakantie hun ouders niet opzoe-

* *Zie voor noten p. 105.*

ken. De meesters leerden ons, dat de aarde groot was en dat daarop nog vele mensen een plaats om te leven konden vinden. Onze vriend Lapin (een elfjarige jongen) vroeg: ‘Als de aarde groot is, waarom kan mijn vader er dan geen klein stukje van krijgen om het te bebouwen en moet hij het altijd pachten van Graaf Orlof?’ De meester strafte hem om zijn domme vraag; in onze klas mochten wij onze meester alleen verstandige vragen stellen. Na enige tijd vroeg de meester Lapin: ‘Begrijp je niet dat je vraag een domme vraag is?’ Lapin kon het nog niet begrijpen en moest blijven staan, tot hij het domme van zijn vraag begrepen had. Pas na een half uur zag Lapin zijn domheid in en mocht hij gaan zitten.

Na schooltijd vroeg ik Lapin, wat het domme van zijn vraag was. Hij zei dat hij het niet wist.

Ik vroeg weer: ‘Maar je zei dat je het domme ervan begreep?’

‘Ik begreep dat het dom is te blijven staan en gestraft te worden voor welke vraag dan ook,’ antwoordde hij.

De meester leerde ons dat de mensheid verdeeld was in rassen, het blanke, het gele, het rode, het zwarte, enz. Het beschaafdste en vooruitstrevendste ras was het blanke, de onbeschaafdste waren het zwarte en het rode.

Lapin stond op en vroeg: ‘Zijn wij het beschaafdste en het vooruitstrevendste om onze blanke huidskleur?’ Een andere jongen stond op en vroeg: ‘Als we 's zomers in de zon bruin verbranden, worden we dan ook onbeschaafd?’ De meester zei dat beide vragen dom waren geweest, en Lapin en de andere jongen moesten blijven staan, tot ze hun domheid hadden ingezien.

## 2

Naast onze school stond het huis van mijnheer Perlof. Mijnheer Perlof was de baas van de beroemdste theecompagnie, die in Rusland thee in grote hoeveelheden uit China importeert. Eens nodigde mijnheer Perlof de beroemde Chinese diplomaat Li Hoeng-Tsjan* bij zich thuis uit. Toen mijnheer Li gehoord had dat onze school vlak bij het huis van mijnheer Perlof stond, wilde hij die met alle geweld bezoeken. Mijnheer Li Hoeng-Tsjan kwam op onze school in zijn Chinese kleding en met een haarvlecht op zijn hoofd. Hij was heel vriendelijk en liet ons zijn kleren en ook zijn haarvlecht betasten.

Omdat ik wist, dat mijnheer Li Hoeng-Tsjan tot het gele ras hoorde, pakte ik zijn hand vast en trachtte op de tast het verschil tussen de blanke en de gele huidskleur te vinden. Na een paar minuten vroeg ik de meester: ‘Is mijnheer Li werkelijk een gele man?’ De meesters zeiden ja.

‘Maar ik kan geen verschil tussen de blanke hand en de gele hand vinden.’

Lapin voegde eraan toe: ‘Als mijnheer Li tot het gele ras behoort, moet hij zeker minder beschaafd zijn dan wij, maar ik vind dat hij tenminste vriendelijker is dan onze Michael.’ (Michael was onze knecht, waaraan wij erg het land hadden om zijn onbeleefdheid.) De tolk zei iets tegen mijnheer Li, en hij lachte hartelijk, maar na zijn vertrek kregen Lapin en ik straf voor onze onbeleefdheid tegen de vreemde gast. We mochten niets eten, totdat wij onze onbeleefdheid hadden ingezien. Aan het eind van die dag zagen wij die in en mochten met de anderen gaan avondeten.

Op weg naar de eetzaal fluisterde ik Lapin in het oor, dat de handen van de gele mijnheer Li Hoeng-Tsjan veel prettiger om aan te raken waren geweest dan de handen van het blanke hoofd van onze school. Lapin zei mij ook met zachte stem, dat hij vond dat mijnheer Li Hoeng-Tsjan niet alleen vriendelijker was dan onze Michael, maar ook beschaafder dan onze blanke meesters.

In de eetzaal beval onze meester mij en Lapin op te staan en vroeg: ‘Kom op, zeg voor de hele klas wat jullie mompelden op weg hierheen?’ Snel een jokkentje verzinnen konden we nog niet, en verlegen stotterend zeiden we alles. De meester werd heel boos, hij beval ons op een koude stenen plank te knielen en zei dat hij ons niet zou toestaan op te staan, totdat wij goed onze fouten zouden hebben ingezien.

Omdat we sinds de vroege morgen niets gegeten hadden, zagen we weldra onze fouten in. Wij dachten aan al het verkeerde en vreemde dat wij onze meesters altijd hadden horen vertellen over de Chinezen, we laadden alles op de schouders van de arme Li en begonnen om beurten: ‘Zeker is Li Hoeng-Tsjan minder begaafd en verstandig dan onze blanke meesters, want hij heeft een vreemde kleding als een vrouwenjurk aan; hij draagt een belachelijke haarvlecht; toen hij klein was trok hij kleine klompjes aan om zijn voeten voorgoed klein te maken.’

Een klasgenoot van ons schreeuwde: ‘Maar dat doen alleen Chinese meisjes.’ Lapin antwoordde zonder enige aarzeling: ‘Dat

komt op hetzelfde neer; als Li Hoeng-Tsjan een meisje was, zou hij dat zeker doen.'

Een meisje in onze klas riep uit: 'Maar geen enkel meisje, denk ik, doet haar voetjes uit zichzelf in kleine klompjes; dat laten haar ouders haar doen.' Lapin antwoordde zonder zich van zijn stuk te laten brengen: 'Als de meisjes hun ouders waren, zouden zij hetzelfde doen.' Allen lachten, en ik somde steeds meer bewijzen van de onbeschaafdheid van mijnheer Li Hoeng-Tsjan op: 'De meester heeft ons verteld, dat de Chinezen de joden van het oosten zijn, zeker is Li Hoeng-Tsjan ook een jood van het oosten. Li Hoeng-Tsjan denkt alleen maar aan zijn eigen voordeel; hij stelt het geld boven alles in de wereld, voor geld verkoopt hij alles en allen...'

Nu kreeg Lapin weer de geest: 'Als de joden Christus verkochten voor dertig zilveren geldstukken, zou de oosterse jood Li Hoeng-Tsjan Christus zeker voor dertig koperen geldstukken verkopen, als niemand meer bood.' Allen barstten in lachen uit en wij gingen daardoor aangemoedigd verder: 'Li Hoeng-Tsjan kijkt graag naar martelingen en terechtstellingen van misdadigers op grote openbare pleinen; hij heeft vele vrouwen; hij houdt alleen van zijn zoons en bekommert zich niet om zijn dochters; als een zoon geboren wordt is hij verheugd en viert die dag feest, als een dochter geboren wordt is hij bedroefd; hij rijdt op mensen; hij drinkt thee zonder suiker; voor zijn ontbijt eet Li Hoeng-Tsjan een zwarte kat, voor zijn middageten een witte pup en wormen, voor zijn avondeten muisjes met honing; als hij een luis gevangen heeft, bijt hij die stuk tussen zijn tanden...'

'Genoeg,' schreeuwden de meesters en legden hun lepels neer; enkelen begonnen te kotsen. We kregen vergiffenis en mochten ons avondeten opeten. Allen schaterden van de pret, maar wij zaten te treuren. Tranen vielen in onze soep en wij wilden die zelfs niet aanraken. 'Jullie hebben vergiffenis gekregen; waarom huilen jullie dan?' vroegen de meesters ons een paar keer. Maar wij antwoordden hun niets; één meester, die zag dat wij geen vinger naar ons eten uitstaken, kwam wat verontrust naar ons toe en vroeg: 'Wat is er met jullie, waarom eten jullie niet en huilen maar?' Lapin antwoordde: 'Nu hebben we onszelf gestraft met het eten, omdat we tegen de gele mijnheer Li Hoeng-Tsjan zeer slecht en onrechtvaardig zijn geweest.' De meester zei niets.

's Nachts zag ik in een droom ook mijnheer Li Hoeng-Tsjan in

zijn vreemde jurk met zijn belachelijke haarvlecht op zijn hoofd, maar hij was zo vriendelijk en zijn handen waren zo lekker om aan te raken.

**3**

De meester leerde ons dat er in ieder land iemand was om het te regeren, omdat een land zonder heerser of controleur evenmin kon vooruitgaan als een school zonder meester. Wij grinnikten allemaal, want wij hadden het op school het meest naar onze zin, als de meester ziek was en wij konden doen wat we wilden: wat een leuke spelletjes speelden we dan, wat een boeiende verhalen hoorden we dan!

Toen hij ons zo zag grinniken, werd de meester boos: ‘Ik heb niets belachelijks gezegd, waarom grinniken jullie dan? Als je lacht zonder reden, bewijs je dat je dom bent.’ Wij waren stil.

De meester ging verder met zijn les: ‘Om Rusland te regeren hebben wij een tsaar met een kostbare kroon op zijn hoofd, met kostbare kleren over zijn schouders, met een troon om op te zitten, met een scepter om in zijn handen te houden...’

Lapin viel de meester in de rede: ‘Maar als de tsaar noch zijn kroon op zijn hoofd had, noch zijn speciale kleren over zijn schouders, noch zijn scepter in zijn handen, zou iemand dan kunnen begrijpen dat hij tsaar was?’ De vraag was dom en Lapin moest blijven staan, maar hij sputterde tegen: ‘Maar meester, wij kunnen noch de kostbare kroon zien noch de speciale kleren; hoe kunnen wij dan weten, of deze man tsaar is of niet?’ De vraag was erg dom en hij moest op de plank knielen.

De meester ging verder: ‘Behalve de tsaar hebben wij de adel, we moeten edelen eerbiedigen en gehoorzamen, omdat hun klasse hoog is en de onze laag.’

Omdat Lapin geknield stond en we niemand hadden om domme vragen te stellen, stond een meisje op: ‘Omdat mijnheer Langhof (een blinde uit een adellijke familie in onze school) geboren is in een baronnenfamilie, verdient hij daarom een speciale achting of gehoorzaamheid?’ Ook die vraag was dom en zij moest blijven staan.

De meester ging verder: ‘Zoals op school ondeugende jongens, als Lapin, altijd proberen de meesters met hun domheden lastig te

vallen, zo zijn er ook in het land veel nietsnutten, die altijd een gelegenheid zoeken om de heerser met hun domheden lastig te vallen. Die nietsnutten noemen we socialisten, anarchisten, enz. Die mensen moeten we vrezen en haten.'

Maar niemand van ons vreesde of haatte ooit Lapin, integendeel; we hielden meer van hem dan van iemand anders op onze school en we dachten, dat als de nietsnutten in het land zo goed waren als de nietsnutten op onze school, we niets van ze te vrezen hadden.

Kort na deze les vatte grootvorst Sergei Alexandrowitsj, de oom van tsaar Nicolaas de Tweede, het plan op onze school te bezoeken, Hij was toentertijd gouverneur-generaal van Moskou. (Het hoogste ambt in een district in Rusland was dat van gouverneur, maar er waren twee gouverneur-generaals, één in Petrograd en de andere in Moskou. De gouverneur-generaal had zowel het bevel over de burgerlijke als over de militaire ambten.) Reeds een week tevoren ging men de school en de leerlingen voorbereiden op de ontvangst van zo'n hooggeplaatste gast.

Politieagenten en soldaten bezetten onze school, de binnenplaats en alle straten in de omgeving. Men vreesde dat anarchisten of revolutionairen de grootvorst op weg naar de school zouden kunnen aanvallen. (Grootvorst Sergei Alexandrowitsj werd twee of drie jaar later door een anarchist met een bom gedood.)*

Op de vastgestelde dag was alles klaar, we wachtten alleen maar op de bel om ons in de grote hal te verzamelen. De bel begon vijftien of twintig minuten voor de vastgestelde tijd te luiden.

Omdat ik dacht, dat de conciërge dat gedaan had uit overdreven ijver, haastte ik me volstrekt niet naar de hal te gaan en verliet pas na tien of vijftien minuten onze slaapkamer. Op weg naar de hal werd ik tegengehouden door een onbekende man, die mij vroeg: 'Waar ga je heen?' Ik antwoordde: 'Ik ga naar de hal om te wachten op de komst van de oom van de tsaar.' Hij vroeg weer, of ik al geluncht had, ik zei ja en hij vroeg: 'Is het eten lekker geweest of niet?' 'Als het niet lekker was, wilt u me dan ander, lekkerder middageten geven?' vroeg ik. 'Ja, waarom ook niet?' antwoordde de onbekende. 'Dan moet u mij iedere dag het middageten en ook het avondeten geven, want alle dagen zijn het middageten en het avondeten erg naar.' De onbekende lachte: 'Kun je van iemand houden, die je niet ziet?' vroeg hij. 'Zeker, ik zie mijn vrienden

niet, maar ik houd heel veel van hen.' 'Houd je van mij?' 'Ik ken u niet, maar zelfs al zou ik u kennen, dan zou ik nog niet van u houden. Maar ik heb geen tijd en geen zin om met u te praten, want de oom van de tsaar moet zometeen komen.' Met die woorden ging ik op weg naar de hal. Men zegt dat onder dit gesprek de meesters bleek en rood waren geworden: de onbekende die met mij gesproken had was de grootvorst zelf geweest; met een handgebaar had hij beduid, dat niemand zich in ons gesprek moest mengen.

Na het vertrek van de grootvorst werd ik in een speciale kamer gezet en dacht men erover mij van school te sturen. 'Hoe durfde je zo onbeleefd te spreken?' vroegen de meesters mij streng. 'Maar ik dacht nooit dat die man de grootvorst was.' 'Waarom dan niet? Al kon je niet zijn prachtige uniform zien, al kon je niet op zijn borst het schitterende ordeteken zien, dat niemand in Rusland draagt behalve hij, je had zeker zijn majesteit kunnen voelen: naast hem stonden twee bomen van Tsjerkessische lijfwachten (de Tsjerkessen zijn een Kaukasisch volk; ze blinken uit door hun eerlijkheid, kracht en moed. De leden van de keizerlijke familie kozen over het algemeen hun lijfwachten uit dat volk); achter hem stonden zijn vele luitenants en adjudanten, al kon je dat alles niet zien, je kon het toch zeker voelen.'

'Nee, ik voelde niets, ik dacht dat de onbekende één van de politieagenten was, die voor de gelegenheid onze school en onze binnenplaats vulden en waaraan we zo'n hekel hebben.'

De meesters vergaven mij, omdat ik weldra inzag, hoe groot mijn schuld was; alleen mijn vriend Lapin zei, dat zelfs al had de grootvorst zijn kostbare kroon op zijn hoofd en zijn scepter in zijn hand gehad en zijn hele lijfwacht uit Petrograd meegebracht, hij toch nooit had kunnen denken dat hij de grootvorst was, maar altijd gedacht zou hebben dat hij maar een doodgewone verwaande soldaat was.

## 4

Zoals ik al zei, was onze school helemaal van de rest van de wereld geïsoleerd, maar eens in de twee weken plachten onze meesters ons met de hulp van bedienden naar een openbaar zweetbad te brengen, dat twee of drie uur speciaal voor ons afgehuurd was.

Eens op weg naar het zweetbad bleven mijn vriend Lapin en ik, omdat we langzamer liepen, zeven of tien meter bij de andere leerlingen achter. De meesters en bedienden merkten dat niet, omdat ze steeds alleen vooruit keken. Terwijl mijn vriend en ik zo met ons tweeën over straat liepen, werd ik plotseling aangehouden met de vraag: ‘Beste jongens, weten jullie, waar ze jullie heen brengen?’ Werktuiglijk namen wij onze hoed af en antwoordden beleefd, terwijl we de onbekende eerbiedig begroetten: ‘Ja, geachte heer, de meesters brengen ons naar een zweetbad.’

De onbekende lachte raadselachtig en vroeg: ‘Waarom? Om jullie te doen zweten?’

‘Ja, geachte heer, om ons te kunnen wassen, want twee weken, zeggen de meesters, zijn meer dan genoeg om ons lichaam vuil te maken.’ ‘En hoeveel weken, zeggen jullie meesters, zijn genoeg om jullie geest vuil te maken?’ vroeg de onbekende ons. Wij antwoordden: ‘Daarover hebben de meesters ons nog niets verteld.’

Hij lachte weer en vroeg: ‘Weten jullie dat dikwijls reeds één minuut meer dan genoeg is om een mens vuil te maken?’

‘O ja, geachte heer, bij regenachtig weer worden we meteen vuil, als we uit ons huis in de tuin gaan, want wat we ook aanraken, waar we ook onze voeten zetten, we vinden alleen modder en vuil, maar dan straffen de meesters ons slechts en geven ons standjes, dan brengen ze ons niet naar het zweetbad.’

Toen hij dat hoorde, zei de onbekende: ‘Overal is het nu regenachtig weer, waar we ook heengaan, wat we ook aanraken, we maken onszelf maar vuil en de onderwijzers brengen ons niet in het bad om ons te wassen, maar schelden ons uit en straffen ons.’

Het was eind augustus: het weer was heerlijk en reeds twee of drie weken hadden wij geen regen gehad en de woorden van de onbekende over het regenachtige weer waren voor ons volmaakt onbegrijpelijk.

Een paar mensen verzamelden zich om ons heen en op het zien van onze nietsbegrijpende gezichten met van verbazing gapende monden barstten ze in lachen uit. Op datzelfde ogenblik rende een meester met twee bedienden naar ons toe; hij sloeg ons op de wangen en schreeuwde woedend: ‘Jullie zullen streng gestraft worden, hoe vaak heb ik je niet gezegd nooit met bedelaars te spreken, en daar doen jullie het op straat voor Jan en alleman! Wat staan jullie daar zonder hoed voor die vuile nietsnut? O, onverbeterlijke blinde duivels!’

Zo schreeuwend sleurde hij ons met de bedienden hardhandig naar de rijen van de andere leerlingen.

In het zweetbad riep de meester ons in een aparte kamer, nam een stok en zei dat hij ons streng zou straffen, omdat we onze school in opspraak gebracht hadden. Hij zei: ‘Wat zal men in Moskou zeggen, als men te weten komt, dat de leerlingen van de deftige blindenschool met vuile bedelaars op straat praten? Wat zal men denken van de meesters van de school? En wat een bedelaar dan nog! Hij was de afgrijselijkste, die ik ooit van mijn leven gezien heb: met vuile lange klauwen van nagels, met vuile vodden aan, met een lange baard, met zijn haren in slierten, en van zijn hoofd tot zijn blote bloedende voeten onder de vlooien...’

Hij smeet woedend zijn stok door de lucht naar mijn naakte lichaam, de tweede slag trof Lapin en de derde weer mij.

Ik zette mijn tanden op elkaar en zwoer mezelf, dat ik geen zucht of kreet zou slaken, maar bij de tweede slag riep Lapin uit: ‘Maar meester, we wisten helemaal niet, dat die onbekende zo'n vreselijke bedelaar was!’

‘Wie dachten jullie dan dat hij was?’

Lapin antwoordde zacht: ‘Ik dacht dat hij een vorst was...’

En ik voegde eraan toe: ‘Met een schitterend ordeteken op zijn borst, dat niemand in Rusland heeft behalve hij.’

Een vreemde kreet ontsnapte de mond van de meester; in die kreet hoorden wij iets van een vraag, van verbazing, van schrik. Het stokje viel uit zijn handen op de plank. De meester zag, waarschijnlijk voor het eerst en misschien voor het laatst in zijn leven, heel even een glimp van het rijk van de nacht met zijn vorst, van het hoofd tot de blote voeten onder de vlooien, met een speciaal ordeteken op zijn borst, dat niemand in Rusland behalve hij draagt.

Toen we uit het zweetbad weer op school gekomen waren, verwachtten wij een strenge straf, maar de meesters zeiden geen woord; ik dacht dat hij er voor teruggedeinsd was de zaak te vertellen aan het schoolhoofd, want als die te weten kwam dat de leerlingen door onoplettendheid van de meesters met een afgrijselijke bedelaar hadden kunnen praten, zou hij in de eerste plaats de meesters op het matje roepen.

Om dit schetsje te besluiten, moet ik zeggen dat de nacht me bovenal geleerd heeft alles en iedereen te wantrouwen, hij heeft me geleerd niet één woord van onze onderwijzers te geloven, niet één zin van welke autoriteit dan ook; ik twijfelde aan alles, ik wantrouwde alle autoriteiten; ik twijfelde zowel aan de goedheid van God als aan de slechtheid van de duivels; ik wantrouwde zowel de regeringen als de samenleving die ze vertrouwde. Maar andere blinden hebben van de nacht geleerd alles als waarheid te aanvaarden en zich rustig te houden. De meeste van mijn vrienden, die alles wat hun onderwijzers leerden als waar aannamen, ieder woord van de autoriteiten geloofden, aan niets twijfelden, die vrienden hebben reeds een zekere positie in de maatschappij verworven, hetzij als musici, hetzij als onderwijzers, hetzij als arbeiders, en leven comfortabel, te midden van hun vrouwen en kinderen, terwijl ik tot nog toe niets bereikt heb en met twijfel aan alles en iedereen van land tot land zwerf; en wie kan zeggen of ik niet op een kwade dag op een donkere hoek van een drukke straat zal staan als die vorst van de nacht en mijn hand naar voorbijgangers zal uitstrekken om te bedelen?*

## Eindnoten:

* *Li Hoeng-Tsjan (1823-1901), een Chinese politicus en militair, die de wapenstilstand in de Chinees-Japanse oorlog ondertekende te Simonoseki in 1895.*
* *Sergei Alexandrowitsj werd in 1905 gedood door een sociaal-revolutionair.*
* *Wassili Erosjenko (1890-1952) was een blinde Russische Esperantoschrijver. Hij leidde een leven, dat ook voor iemand met gezonde ogen veelbewogen zou mogen worden genoemd. Hij bereisde o.a. China en Japan. Hij toonde in zijn werk een kritische zin tegen autoriteiten, zowel tsaristische als communistische, die Nederlandse lezers aan Multatuli doet denken. Als door een wonder overleefde hij de grote zuiveringen, waarin vele Russische Esperantisten gedood werden; hij stierf een jaar voor Stalin een natuurlijke dood. (W.A.V.v.Th.)*

## Het uur met het gezicht
### *Valéry Larbaud*
### *(Vertaling K.J. Groenewolt)*

De eerste mooie avond heeft zijn tenten opgeslagen in de tuin en een zonnestraal op wacht gezet bij alle ramen van het huis. Het doet denken aan de lijn van blozende wangen, een blauwe blik, een blonde grote zus die zich voorover buigt, tegen het licht. Maar, niet omkijken naar het raam, dat mag niet. Niet bewegen, dat mag niet. Zelfs met geen vinger bewegen. De pendule op de schoorsteenmantel heeft het vijf minuten over vijf. Meneer Marcatte is vijf minuten te laat; dat is een goed teken. Als hij weer eens niet kwam voor de les... Of als hij pas om half zes zou komen, dan bleef er nog maar een half uur over voor de muziekles. Niet bewegen, dat mag niet: de minste beweging kan maken dat hij komt; het lot moet zijn loop hebben, door de minste beweging zou de draad ergens in de war kunnen raken. Blijven zitten in de grote stoel voor de haard. En stil zijn. Net als de piano met de opgeslagen klep en het toegeslagen muziekboek met op de omslag het jongetje Mozart dat zijn viool stemt.

Zeven minuten over vijf... Vlugger Tijd, vlugger! Tien kleine gedachten beginnen aan de grote wijzer te trekken en proberen hem wat sneller te laten gaan in de richting van zijn broertje, die helemaal benedenaan, tussen de V en de VI, op hem wacht. Het gezichtje met de blauwe ogen en de rossig blonde schijn bij het raam verbleken; de strakke avondlucht verspreidt zich in witte plassen in de spiegels, de ruitjes van de glazenkast en de glimmend geboende meubels. En een jongetje zit in een grote stoel te wachten op zijn muziekleraar. (Een van de meubels kraakt.)

Hij kan elk ogenblik bellen. Dan is er nog maar een halve minuut voor de voorbereiding op zijn komst, voor het afscheid van de zoete, warme gedachten die op bezoek waren... Kwart over. Wat een stompe hoek was, is nu een scherpe hoek geworden, de grote wijzer zou nu sneller moeten zakken omdat hij verder voorover hangt. Ja, hij móét wel sneller zakken (heeft iemand daar ooit aan gedacht bij het maken van een pendule; heeft men er misschien een soort rem in gemaakt, waardoor de grote wijzer net zo

langzaam naar beneden gaat als hij aan de andere kant van de VI weer langs de wijzerplaat omhoogklimt?) Hij kan nu elk moment binnenkomen, een kwartier te laat is nog niets bijzonders; twintig minuten, dat wordt al héél wat anders. De kans op een helemaal leeg en vrij uur wordt groter. Het is een overtocht van een uur, net als in de vakantie in Bretagne de overtocht van Pornic naar Noirmoutier: vijf uur is de oever die al uit het gezicht verdwenen is, half zes is op volle zee - waar het witte zonlicht uiteenspat op de vloer van zwart glas die opbolt en weer inzakt, terwijl je in gedachten het moment probeert te vinden dat je precies halverwege de reis bent. Een uur vrij, misschien - maar leeg, geen spelletjes... Vooral niet bewegen, want de minste beweging kan op de oceaan van de tijd het bootje doen omslaan waarin een jongetje uit alle macht roeit van vijf uur naar zes.

Tegen de verveling is er gelukkig altijd het Gezicht. Het is gemakkelijk genoeg te vinden, als je het weet. Maar het jongetje is de enige die het weet. Alleen hij heeft het Gezicht gezien in de aders van het marmer van de schoorsteenmantel: een lang Gezicht, ernstig, jong, gladgeschoren, met diepliggende ogen en een smal voorhoofd dat gedeeltelijk onder een kroon van bladeren schuilgaat. De kleine donkere mond een beetje open. Wijder dan bij het vorige bezoek, lijkt het wel. Alsof het Gezicht iets zeggen wil. Met zo'n onvoorstelbaar zachte stem, een ‘marmeren stem’ denkelijk. Nee, het zwijgt... Gezicht, wij begrijpen elkaar ook zonder woorden. Ik heb je geheim goed bewaard, betoverde prins, ik heb tegen niemand gezegd dat er een Gezicht in het marmer van de schoorsteenmantel zit; ik heb ook gezorgd dat de mensen niet jouw kant uit zouden kijken. (Maar grote mensen zien nooit iets, gelukkig maar.)

Edel Gezicht, wanneer zal je betovering verbroken worden, morgen misschien, of over een maand, over een jaar? Het gebeurt vast en zeker 's nachts. Dan is je tijd om en verlaat je de schoorsteenmantel; de volgende morgen is er dan op de plaats van het Gezicht niets anders dan het donkergroene marmer met de gouden aders, dat schrift dat de mensen nog niet hebben leren lezen.

Maar kom intussen maar bij me zitten, Gezicht, in mijn bootje... Er is gebeld! Direct gaat de deur open en komen meneer Marcatte en de muziekles binnen, met hun oude handen en hun dikke, kromme nagels, bruin van de sigaretten. Alle kleine ge-

dachten verstoppen zich, het bootje slaat bijna om en het Gezicht lost weer op in de aders van het marmer... Loos alarm, er werd aan de achterdeur gebeld.

Kom maar, Gezicht, dan gaan we samen weg, een wandeling maken in het bos. (Dat is eigenlijk wel raar, dat je je een bos kunt voorstellen alsof je er bent, en intussen in de grote stoel blijven zitten; daar zou je eens over na moeten denken en dat idee verder volgen. Maar de bospaadjes zijn veel interessanter om te volgen. Zo komt een kleine gedachte als een bij naar de poort van de korf zoemen, vindt de poort gesloten en vliegt weg, naar de bloemen.) Een bootje van gedachten vaart naar een land dat bos heet en neemt in een doosje van gedachten het edele, met bladeren gekroonde Gezicht mee.

Ze komen bij het bos; ze vragen bij de bladerpoort of ze er in mogen; ze buigen de eerste takken opzij en dringen binnen in de groene donkerte. Ze komen een eenzame zonnestraal tegen. Ze volgen het pad met de duizend geheimen. Ze kruisen het hakhoutpad, waar alleen maar bladeren te zien zijn en boven de bladeren een blauwe weg die op het roze bospad lijkt, een weg van lucht. Er roert zich niets in het onbeweeglijke licht... of toch, ginds, de kleine esp die trilt in de volle zon; wil hij iets vertellen misschien? Weer duiken ze in de schaduw en onder de takken, waar de droge grond onder het warme gras trouw waakt over oude karresporen, sporen uit een heel oude tijd toen de bomen gekapt werden (toen je kon zien hoe het heuveltje eruitzag.) En plotseling zijn ze onder de sparren, de keizerlijke garde van het bos, roerloos en groot, met vaandels en banieren van rood en goud.

Maar hier is het paadje dat ze nog nooit helemaal tot het eind hebben durven volgen en dat in zijn donkerste bocht bij een naamloos en bijna vergeten beekje komt, waarvan het bruine water nauwlijks stroomt onder het dak van verwarde takken die er zich somber in spiegelen. Verderop kruisen zij een pad dat misschien naar de Weg van de Hazelworm gaat, maar dat overwoekerd is door lange, rode braamranken. Nog een eindje verder en ze worden plotseling tegengehouden door een open plek waar een verschrikkelijk volk van reuzendistels woont. Dan komt er een weiland met een poeltje, waar twee houten wasbanken in het water hangen. En dan komen ze bij een groepje hoge bomen waar heel alleen een grote, sombere vogel woont die plotseling wegvliegt met een geluid alsof je een kast opendoet! Daar vlakbij heb-

ben ze eens een getraliede kooi gezien, met ernaast een wolfsklem; als je dicht bij de tralies kwam, zag je een grijze kat heen en weer lopen, een grijze kat met ogen zo blauw als van een kind. En ineens sta je dan aan de rand van het bos, aan de oever van de grote beek; op de andere oever begint het weiland, en de zon; je herkent de helling, bovenaan is nog net het puntje van het dak van het huis te zien. Het paadje gaat naar beneden en wordt breder, het gaat nog verder naar beneden, waar een laatste tak ons nog probeert tegen te houden; en over het houten bruggetje zijn we dan het Koninkrijk der Bomen weer uit.

Gezicht, edel Gezicht, laten we in afwachting van het uur der bevrijding nóg een reis maken, naar het continent van de ondergaande zon; de lucht boven de tuin is blauw en goud, als de kaart van een andere wereld...

Tien voor zes... gered! Meneer Marcatte komt niet meer. Nu kun je je bewegen, nu mag je uit het bootje stappen; met een nauwlijks zichtbaar knipoogje het Gezicht groeten dat achterblijft in het marmer, een beetje droevig en verbaasd, met zijn mond half open; stilletjes het droombootje meren in de eindelijk bereikte haven... En daar zijn we dan uit de schaduw en de gevaren. Een zwaluw strijkt zijn veren glad na de bui.

Maar diep in het marmer wacht het Gezicht op het eind van zijn betovering. Het zal daar nog steeds zitten wachten als wij twintig zijn; en de kinderen die na ons komen, zullen het op hun beurt ontdekken.

## Vaders ziekte

### *Lu Xun*[*]

### *(Vertaling Klaas Ruitenbeek)*

Het zal zo'n tien jaar geleden zijn dat in de stad S. het geval van een beroemd arts druk werd besproken.

Een consult bij deze man kostte aanvankelijk een dollar veertig, een spoedgeval tien dollar. Als men hem 's nachts riep verdubbelde het tarief, en als hij de stad uit moest werd het bedrag nog eens verdubbeld. Op een nacht werd een jong meisje buiten de stad plotseling ziek en men kwam hem halen. Zijn rijkdom was hem toen al naar het hoofd gestegen, daarom wilde hij voor minder dan honderd dollar niet gaan. Zij konden niet anders dan zijn eis inwilligen. Maar toen hij er eindelijk was keek hij amper. ‘Het is niets ernstigs,’ zei hij, schreef een recept uit en vertrok weer, nadat hij eerst zijn honderd dollar in ontvangst had genomen.

De familie van de zieke was blijkbaar erg rijk, want de volgende dag lieten ze hem weer komen. Bij zijn aankomst ontving de huisheer hem met lachend gezicht en zei: ‘Gisteravond heeft ze uw medicijn ingenomen en het ging haar veel beter. Daarom hebben we u voor een tweede visite gevraagd.’ Weer werd hij de kamer binnengeleid, en de oude meid lichtte de hand van de zieke buiten de bedgordijnen. Zodra hij die aanraakte voelde hij een ijzige kou, ook de pols viel niet waar te nemen. Hij knikte en zei: ‘Aha, deze ziekte is mij welbekend.’ Onbewogen liep hij naar de tafel, pakte zijn receptenboekje en schreef: ‘Aan toonder dezes is uit te betalen de somma van honderd zilveren dollar.’ Eronder tekende hij en plaatste zijn zegel.

‘Dokter, met deze ziekte ziet het er niet zo mooi uit. Ik vrees dat er nog wat extra medicijn nodig is,’ zei de huisheer achter zijn rug.

‘Goed,’ zei hij, en schreef nog een recept uit: ‘Aan toonder dezes is uit te betalen de somma van tweehonderd zilveren dollar.’ Weer ondertekende hij en plaatste zijn zegel. Nadat de huisheer zo zijn recepten gekregen had bracht hij hem heel beleefd naar de deur.

* *Zie voor noten p. 116.*

Destijds heb ik deze beroemde arts twee jaar van nabij meegemaakt, omdat hij om de andere dag de ziekte van mijn vader kwam behandelen. Hij was toen al heel beroemd, maar zijn rijkdom was hem nog niet zo naar het hoofd gestegen. Niettemin kostte een consult al een dollar veertig. In de grote stad is het tegenwoordig helemaal niet vreemd als een consult tien dollar kost, maar toen was een dollar veertig al een heel groot bedrag, lang niet gemakkelijk op te brengen en zeker niet als het om de andere dag moest gebeuren.

Waarschijnlijk was hij inderdaad een beetje apart, naar men zei gebruikte hij andere medicijnen dan het merendeel van de artsen. Van medicijnen had ik geen verstand, ik merkte alleen hoe vreselijk moeilijk het was de ingrediënten voor zijn medicijnen te vinden. Zodra hij een nieuw recept uitschreef betekende dat een drukte van belang. Eerst moest het hoofdbestanddeel van de medicijn gekocht worden, daarna begon de speurtocht naar de extra toegevoegde ingrediënten. De gebruikelijke ‘twee plakken rauwe gember, tien bamboebladen, van de punten ontdaan’ kwamen bij hem niet op het lijstje voor. Wortels van riet waren wel het minste wat je kon verwachten, die je aan de oever van de rivier moest uitgraven, en als hij zoete aardappels verlangde waarover drie jaar lang de vorst was gegaan, dan was je zeker wel een paar dagen aan het zoeken. Maar op de een of andere miraculeuze wijze kreeg ik tenslotte toch alles bij elkaar.

Volgens de gangbare mening zijn de extra toevoegingen het punt waaruit het subtiele kunnen van een arts blijkt. Er was eens een zieke die vruchteloos honderd medicijnen had beproefd. Uiteindelijk ontmoette hij een zekere dokter Ye Tianshi, die niets anders deed dan aan het oude recept een extra bestanddeel toe te voegen: een platanenblad. Zodra hij dat ingenomen had was hij genezen. ‘*Yi* is *yi*: genezen is invoelen.’[*] Deze gebeurtenis speelde in de herfst, en de herfst wordt het eerst door de plataan voorvoeld. De honderd medicijnen die hij eerst had gekregen hadden geen effect gehad, maar nu werd hij met de adem van de herfst beroerd, de ene adem werkte op de andere in, en daarom...

Ik snapte er niets van, maar was toch vol bewondering. Ik begreep dat een medicijn, wilde hij echt werkzaam zijn, onmogelijk anders dan met veel moeite verkregen kon worden. Mensen die naar onsterfelijkheid streefden zetten daarvoor zelfs hun leven op het spel, diep drongen ze de bergen in om kruiden te zoeken.

Zo gingen er twee jaar voorbij en geleidelijk raakten we heel vertrouwd, we werden haast vrienden. Vaders waterzucht werd met de dag erger, hij kon haast zijn bed niet meer verlaten. Mijn vertrouwen in middelen als zoete aardappelen waar drie jaar lang de vorst over was gegaan had ik geleidelijk verloren, ik geloof ook dat ik niet meer met zoveel enthousiasme op speurtocht ging naar ingrediënten voor medicijnen.

Juist in die tijd gebeurde het dat de dokter, toen hij weer eens een visiste had gebracht en naar het verloop van de ziekte had geïnformeerd, in een opwelling van eerlijkheid zei: ‘Al mijn kennis heb ik uitgeput. Er is hier nog een dokter, Chen Lianhe. Zijn kennis is nog groter dan die van mij. Ik raad u aan hem eens te laten komen, ik kan wel een brief schrijven. Niet dat er met de ziekte iets ernstigs is, maar onder zijn handen kunt u veel sneller genezen...’

Het leek wel of die dag iedereen wat ongelukkig was, maar toch bracht ik hem als vanouds heel eerbiedig naar zijn draagstoel. Toen ik weer binnen kwam zag ik dat de uitdrukking op vaders gezicht heel anders was dan anders, hij praatte druk met iedereen. Wat hij zei was dat er voor hem waarschijnlijk geen hoop meer op genezing bestond. De arts had in de twee jaar dat hij hem had behandeld geen enkel resultaat behaald, ook kende hij hem al te goed, zodat hij zich onvermijdelijk wat bezwaard voelde om te zeggen waar het op stond. Daarom had hij nu, nu het uur van de crisis was aangebroken, een vreemde in zijn plaats aanbevolen en trok hij zijn handen van hem af. Maar wat viel er anders te doen? Inderdaad was buiten hemzelf Chen Lianhe de enige arts die in deze stad een zekere faam genoot. Dan moesten we morgen Chen Lianhe maar vragen.

Ook van Chen Lianhe bedroeg het tarief een dollar veertig. Maar terwijl het gezicht van zijn voorganger dik en rond was geweest, was dat van deze heelmeester dik en lang: op dit punt bestond er een aanzienlijk verschil. Ook de medicijnen die hij gebruikte waren anders. Was het bij de vorige heelmeester nog mogelijk geweest daar alleen voor te zorgen, dit keer was het voor een enkeling haast ondoenlijk ze bij elkaar te krijgen, omdat op een recept van hem altijd zowel een bijzonder poeder als een buitenissige extra toevoeging voorkwam.

Wortels van riet en zoete aardappels waar drie jaar lang de vorst over was gegaan gebruikte hij nooit. Het minst bijzondere

wat hij voorschreef was ‘een paar krekels’, met in klein schrift de toevoeging: ‘Vereist is een oorspronkelijk paar, dat wil zeggen uit één nest.’ Blijkbaar was ook onder kruipend gedierte trouw vereist aan een gestorven levensgezel, en verspeeelde de weduwnaar of weduwe die hertrouwde zelfs het recht als medicijn te dienen. Maar deze missie was voor mij volstrekt niet moeilijk, ik ging de Tuin met de honderd planten in en vond er met gemak tien paar. Ik bond ze met een draad garen aan elkaar en wierp ze levend het kokende water in, waarmee ik mij van mijn taak gekweten had. Maar dan waren er nog de ‘tien kralen van het grondboompje’, daarvan wist niemand wat het voor iets was. Ik vroeg in de apotheek, aan plattelandsbewoners, kruidenverkopers, ouden van dagen, gestudeerde personen, ik vroeg aan timmerlieden, maar allen wisten ze maar met het hoofd te schudden. Pas op het allerlaatst dacht ik aan die verre oudoom, die oude die zoveel genoegen schepte in de heesterteelt, en toen ik naar hem gehold was om het te vragen wist hij het inderdaad. Het was een kleine struik die in de bergen aan de voet van bomen groeide, met rode bessen die koralen kraaltjes leken; de gewone naam ervoor was ‘nimmergroot’.

> ‘Mijn zolen sleet ik in 't verkeerde spoor,
> Ik zocht daar waar ik niet verloor.’

De extra toevoeging had ik nu, maar er was ook nog een speciaal soort pil, de ‘gesprongen trommel-pil’. De ‘gesprongen trommel-pil’ werd gemaakt van oude, stukgeslagen trommelvellen. Een andere naam voor waterzucht was immers ‘trommelzwelling’, dus gesprongen trommelvellen moesten wel een probaat middel vormen bij de bestrijding ervan. Gang Yi uit de Qing-dynastie haatte de ‘overzeese duivels’, en om ze te verslaan trainde hij een groep soldaten die hij het ‘Tijgergeesten-korps’ noemde. Hij deed dat omdat tijgers schapen vreten en geesten duivels kunnen verslaan, eenzelfde soort logica dus.[*] Wel jammer dat er in de hele stad maar één winkel was die deze wonderbaarlijke medicijn verkocht, en die lag vijf *li* van ons huis vandaan. Maar in elk geval hoefde je hier niet in het duister te tasten als bij het grondboompje, dokter Chen Lianhe gaf nadat hij zijn recept had uitgeschreven een enthousiaste en gedetailleerde uitleg.

‘Ik heb een soort pil,’ zei Chen Lianhe op een keer tegen vader, ‘die u op de tong moet leggen. Ik denk dat die zeker zou helpen. De tong is immers de bezielde uitwas van het hart... En ze zijn ze-

ker niet duur te noemen, maar twee dollar per doosje...'

Na een ogenblik van peinzen schudde vader zijn hoofd.

Ook zei Chen Lianhe eens tegen vader: 'Het is mogelijk dat deze medicijnen van mij uiteindelijk weinig zullen baten. Het lijkt me dat het geen kwaad kan om iemand eens na te laten gaan of er soms sprake is van overgeërfde schuld. Artsen kunnen helpen bij ziekten, maar aan het levenslot kunnen zij niets verhelpen, wat zegt u? Het is natuurlijk mogelijk dat hier een gebeurtenis uit een eerder leven meespeelt...'

Een ogenblik peinsde vader, en schudde toen zijn hoofd.

Die vaderlandse artsen van ons zijn allen in staat de doden weer tot leven te wekken. Tenminste, uithangborden van deze strekking ziet men vaak als men langs de deur van een arts komt. Nu heeft men een stapje terug gedaan, zelfs de artsen zelf zeggen: 'De westerse geneeskunde is beter in heelkunde, de Chinese is beter bij inwendige ziekten.'

Maar niet alleen waren er in S. toen geen westerse artsen, niemand had zelfs kunnen dromen dat er op de wereld zoiets als westerse geneeskunde bestond, zodat alle ziekten zonder onderscheid wel behandeld moesten worden door de nazaten van de Gele Keizer en Qi Bo.* Ten tijde van de Gele Keizer waren geestenbezwering en geneeskunst nog niet gescheiden en zo komt het dat zijn nazaten tot op de dag van vandaag nog duivels zien en vinden dat 'de tong de bezielde uitwas is van het hart'. Dit is het 'levenslot' van de Chinezen, zelfs artsen van faam kunnen daar niets aan verhelpen.

Maar natuurlijk, als men niet bereid is een wonderpil op zijn tong te leggen en ook geen overgeërfde schuld weet te bedenken, wat heeft het dan nog voor nut, al heeft men meer dan honderd dagen lang de 'gesprongen trommel-pil' ingenomen? De waterzucht bleef ongeneeslijk en tenslotte was het zover dat vader alleen nog zwaar ademend op zijn bed lag.

Nog eens vroegen we Chen Lianhe om langs te komen, een spoedconsult ditmaal dat tien dollar kostte. Weer als vanouds schreef hij een recept uit vol autoriteit, maar 'gesprongen trommel-pillen' gebruikte hij niet meer en ook zijn extra toevoegingen waren niet meer zo buitenissig, het kostte maar een halve dag voordat de medicijn klaar was. Maar toen we vader ervan probeerden te laten drinken stroomde alles uit zijn mondhoeken weer naar buiten.

Van toen af aan was mijn verkeer met dokter Chen Lianhe afgelopen, ik zag hem alleen soms op straat nog langs flitsen in zijn snelle, door drie man gedragen draagstoel. Ik hoor dat hij nog steeds in goede gezondheid verkeert en zijn tijd verdeelt tussen zijn praktijk en de redactie van een of ander tijdschrift voor Chinese geneeskunst, waarin hij ijverig strijd voert met de westerse geneeskunst, die alleen voor heelkunde goed is.

Het is zeker waar dat het westerse en het oosterse denken niet helemaal hetzelfde zijn. Ik weet dat in China een zoon die van zijn ouders houdt op het moment dat hun einde in aantocht is een paar pond ginseng koopt en er een drank van brouwt die hij in hun strot giet, in de hoop dat zij hun leven zo nog wat kunnen rekken, zelfs al was het maar met een halve dag. Een professor in de medicijnen echter leerde mij dat de taak van een arts hierin bestaat: wie genezen kan worden te genezen, wie ongeneeslijk is te laten sterven zonder pijn - maar deze professor was natuurlijk opgeleid in de westerse geneeskunst.

Het duurde lang dat vader daar zo zwaar ademend lag, zelfs ik kon het haast niet meer aanhoren, maar niemand kon hem helpen. Soms schoot onweerstaanbaar de gedachte door mijn hoofd: ‘Was dat toch maar wat eerder afgelopen, die moeizame ademhaling...’ Maar ik voelde meteen dat deze gedachte onbehoorlijk was, zondig. Maar ook voelde ik dat zij goedgemeend was, want ik hield heel veel van mijn vader. Zelfs nu nog denk ik op dezelfde manier.

Op een morgen kwam mevrouw Yan binnen, die ook in ons huis woonde. Zij was een vrouw die alles afwist van de etiquette, en zij zei dat wij daar niet zo werkeloos moesten afwachten. Wij trokken hem toen andere kleren aan en verbrandden papiergeld en het *Boek van de hoge vorstin Guan Shiyin*, en drukten hem de as in handen, in een papieren pakje...

‘Roep hem,’ zei mevrouw Yan. ‘Je vaders laatste ademtocht is haast aangebroken. Roep hem snel.’

‘Vader! Vader!’ Ik begon te roepen.

‘Harder. Hij kan het niet horen! Schiet toch op!’

‘Vader! Vader!!’

Zijn gezicht, dat reeds een vredige uitdrukking had gekregen, krampte samen, hij opende zijn ogen een klein beetje, alsof hij pijn voelde.

‘Roep! Roep hem toch snel!’ spoorde zij mij aan.

‘Vader!’

‘Wat?... Schreeuw toch niet... Niet...’ Hij sprak heel zacht en begon weer met zijn hortend gehijg. Het duurde een hele poos voor hij zijn oude uitdrukking weer hervonden had en vredig lag.

‘Vader!!’ Ik bleef hem roepen en hield pas op toen zijn adem stokte.

Nu nog hoor ik hoe mijn stem toen klonk, en steeds als ik hem hoor moet ik bedenken hoe dat het ergste was wat ik mijn vader heb aangedaan.*

## Eindnoten:

* *Deze twee woorden hebben in het Chinees dezelfde uitspraak.*
* *De woorden ‘overzees’ en ‘schaap’ hebben in het Chinees dezelfde uitspraak,* yang.
* *Legendarische artsen uit de Chinese mythologie.*
* *Lu Xun (spreek uit Loe Sjuun), 1881-1936, de belangrijkste Chinese schrijver van deze eeuw, schreef verhalen, gedichten, vertalingen en essays. Hij was een van de groten van de Literaire Revolutie, de beweging die in 1917 de stoot gaf tot het gebruik van gewone spreektaal in de letterkunde, in plaats van de zonder speciale studie onbegrijpelijke klassieke schrijftaal. De kern van zijn werk wordt gevormd door de vijfentwintig verhalen opgenomen in de bundels* Te wapen *(1923) en* Al dwalend *(1926). Beroemd zijn* Het dagboek van een gek *en* De ware geschiedenis van A Q.
  *Het hier vertaalde* Vaders ziekte, *geschreven in 1927, is een van de tien autobiografische verhalen die samen de bundel* Bloemen uit de morgen *vormen.*
  *Ze beschrijven Lu Xuns jeugd in een verarmde familie van geleerden en ambtenaren, en zijn studiejaren in Japan. Lu Xun studeerde aanvankelijk medicijnen in Japan, naar hij in het voorwoord van* Te wapen *zegt omdat hij de droom koesterde mensen te kunnen redden die als zijn vader het slachtoffer waren geworden van verkeerde geneeskundige behandeling. Later kwam hij echter tot de conclusie dat het geen zin had het lichaam te genezen van mensen met een geest vol zieke denkbeelden en besloot hij schrijver te worden. De jaren twintig en dertig waren in China jaren van burgeroorlog, het jaar 1927, waarin Lu Xun* Bloemen uit de morgen *schreef, was misschien het bloedigst van al. Op een enkele poging na heeft hij daarna geen verhalen meer geschreven, alleen nog hekelende essays naar aanleiding van de politiek van de dag. (K.R.)*

## Het scheermes*
## *Vladimir Nabokov*
## *(Vertaling Marja Wiebes en Yolanda Bloemen)*

Niet voor niets noemden ze hem in het regiment: het scheermes. De man had een gezicht zonder ‘en face’. Wanneer zijn kennissen aan hem dachten konden ze zich hem alleen en profile voorstellen; en dat profiel mocht er zijn: een neus zo scherp als de punt van een tekendriehoek, een kin zo fors als een elleboog, lange fijne wimpers zoals heel koppige en wrede mensen ze hebben. Hij heette Ivanov.

Die bijnaam, die ze hem ooit hadden gegeven, getuigde op een wonderlijke manier van helderziendheid. Het gebeurt nogal eens dat iemand die Stein heet een uitstekend mineraloog wordt. En toen kapitein Ivanov na een heldhaftige vlucht en allerlei kommer en kwel in Berlijn belandde, ging hij zich uitgerekend daarmee bezig houden waar zijn oude bijnaam op doelde: het vak van barbier.

Hij werkte in een kleine maar nette kapperszaak, waar behalve door hem ook nog geknipt en geschoren werd door twee leerlingen, die de ‘Russische kapitein’ met vrolijke eerbied bejegenden; en voorts waren er nog de baas zelf, een zure dikzak, die met een zilveren gerinkel aan de zwengel van de kassa draaide, en een bleekzuchtige, doorschijnende manicure, die uitgedroogd leek te zijn door het aanraken van de talloze mensenvingers, die met vijf stuks tegelijk op het fluwelen kussentje voor haar lagen. Ivanov deed zijn werk uitstekend, het was alleen wat lastig dat hij niet zo goed Duits sprak. Hij had trouwens al gauw door wat hij moest doen, namelijk op de ene zin een vragend *nicht*? laten volgen, en op de volgende een vragend *was*?, en daarna weer *nicht*?, enzovoort, om en om. En hoewel hij pas in Berlijn had leren knippen, was het opvallend dat hij het op precies dezelfde manier deed als

* *‘Het scheermes’ (*Britva*) verscheen op 19 febr. 1926 in* Roel, *een Berlijns dagblad voor emigranten. Het is een van de weinige verhalen die niet door Nabokov in een bundel zijn opgenomen. Het werd niet eerder vertaald. (M.W.)*

de Russische kappers, die, zoals men weet, een hele tijd met de schaar in de lucht staan te knippen, dan richten, er een pluk afhalen en nog een, om dan weer, gauw, gauw, als het ware free-wheelend, een tijdje in het niets te gaan staan knippen. Zijn collega's bewonderden hem vooral om dat elegante geluid.

Schaar en scheermes zijn ongetwijfeld blanke wapens, en het voortdurende metalen vibreren deed Ivanovs krijgsmanshart om de een of andere reden goed. Hij was haatdragend en niet dom. Zijn grote, nobele, prachtige vaderland was door de een of andere vervelende grappenmaker voor de aardigheid te gronde gericht, en dat kon hij niet vergeven. In zijn ziel lag de wraak, opgerold als een gespannen veer, te wachten tot de tijd daar zou zijn.

Op een heel warme, duifgrijze zomerochtend vroegen de beide collega's van Ivanov, gebruik makend van het feit dat er om die tijd haast nooit iemand kwam, een uurtje vrijaf; en de baas zelf, die het bestierf van de hitte en een al lang rijpend verlangen, voerde de bleke, met alles instemmende manicure zwijgend mee naar de achterkamer. Ivanov, die alleen in de lichte kapperszaak achterbleef, keek de krant door en ging toen, na een sigaret te hebben opgestoken, van top tot teen in het wit, naar buiten en bleef op de drempel naar de voorbijgangers staan kijken.

De mensen schoten voorbij, vergezeld van hun grijze schaduwen, die stukbraken op de rand van het trottoir en zonder angst onder de glimmende wielen gleden van de auto's, die op het hete asfalt lintvormige afdrukken in een soort slangetjespatroon achterlieten. En plotseling kwam van het trottoir een kleine, gedrongen heer in een zwart kostuum, met een bolhoed op en een zwarte aktentas onder de arm, recht op de witte Ivanov afgestevend... Knipperend tegen de zon deed Ivanov een stap opzij om hem de kapperszaak binnen te laten.

De binnengekomene werd onmiddellijk in alle spiegels weerkaatst, eerst en profile, dan half van opzij, en vervolgens, toen de zwarte bolhoed de lucht in ging om aan de haak te worden opgehangen, de wasbleke kale kop. En toen de heer zich met het gezicht naar de spiegels wendde, die blonken boven de marmeren onderstellen waarin de flacons een goudgroene weerschijn hadden, herkende Ivanov onmiddellijk dat beweeglijke pafferige gezicht met de doordringende oogjes en de dikke pukkel naast de rechterneusvleugel.

De heer ging zwijgend voor de spiegel zitten, mompelde iets en

tikte met een stompe vinger tegen zijn onverzorgde wang, wat zeggen wilde: scheren. In een nevel van verbazing deed Ivanov hem het laken om, klopte het lauwige schuim in het porseleinen kommetje op en begon de wangen van de man, zijn ronde kin en de plek boven zijn mond met de kwast in te zepen, ging voorzichtig om de pukkel heen en wreef het schuim met zijn wijsvinger uit; hij deed dit alles machinaal, zozeer was hij geschokt door de nieuwe ontmoeting met deze man.

Nu zat het gezicht van de man tot aan zijn ogen onder het witte, klodderige schuimmasker, en hij had kleine oogjes die schitterden als de blinkende radertjes van een uurwerk. Ivanov klapte het scheermes open, en toen hij het aan de scheerriem aanzette, was hij ineens over zijn verbazing heen en voelde hij dat hij deze man in zijn macht had.

En toen hij over de wasbleke kale kop gebogen stond, bracht hij het blauwe scheermes naar het ingezeepte masker en zei zachtjes: ‘Mijn complimenten, kameraad. Hebt u onze bodem al lang verlaten? Nee, verroert u zich alstublieft niet, anders kon ik u wel eens nu al de keel afsnijden.’

De blinkende radertjes begonnen sneller heen en weer te gaan, keken naar het scherpe profiel van Ivanov, hielden stil.

Ivanov haalde met de botte kant van het mes de overtollige schuimvlokken weg en ging verder: ‘Ik herinner me u heel goed, kameraad... Neemt u me niet kwalijk, maar ik vind het niet prettig uw achternaam uit te spreken. Ik herinner me hoe u mij ondervraagd hebt, in Charkov, een jaar of zes geleden... Ik herinner me uw handtekening, mijn beste... Maar, zoals u ziet: ik leef nog.’

En toen gebeurde het volgende: de oogjes schoten heen en weer en gingen plotseling stevig dicht. De man kneep zijn ogen dicht, zoals de wilde, die dacht dat hij niet gezien werd als hij zijn ogen maar dicht hield.

Ivanov liet het mes licht over de schurende, koude wang glijden.

‘We zijn helemaal alleen, kameraad. Begrijpt u wel? Kijk, het mes schiet even uit en er vloeit direct een heleboel bloed. Kijk, hier zit de halsslagader. Veel bloed, heel veel zelfs. Maar ik wil dat uw gezicht eerst netjes geschoren is, en bovendien wil ik u iets vertellen.’

Ivanov duwde met twee vingers voorzichtig het vlezige uiteinde van de neus omhoog en begon even licht het stuk boven de lip te

scheren.

‘Het zit zo, kameraad: ik herinner me alles, ik herinner het me nog heel goed, en ik wil dat u het zich ook weer herinnert...’

En met gedempte stem begon Ivanov te vertellen, terwijl hij rustig het onbeweeglijke, naar achteren leunende gezicht schoor. En het verhaal moest wel heel vreselijk zijn, want nu en dan stokte zijn hand even en boog hij zich heel dicht over naar de man, die daar in de witte lijkwade zat als een dode, de bolle ogen gesloten.

‘Dat was het,’ zuchtte Ivanov. ‘Dat was het hele verhaal. Wat denkt u, hoe zou u voor dit alles kunnen boeten? Waarmee valt een scherpe sabel te vergelijken? En u moet ook nog bedenken: we zijn alleen, helemaal alleen.’

‘Doden worden altijd geschoren,’ ging Ivanov verder, terwijl hij het mes van beneden naar boven over de gespannen hals liet glijden. ‘Ook ter dood veroordeelden worden geschoren. En nu scheer ik u. Begrijpt u wel wat er nu gaat gebeuren?’

De man bleef roerloos zitten, zonder zijn ogen open te doen. Het masker van zeep was nu van zijn gezicht verdwenen, alleen op zijn jukbeenderen en rond zijn oren zaten nog resten van het schuim. Dat gespannen, dikke gezicht zonder ogen was zo bleek, dat Ivanov al bijna dacht dat hij een hartverlamming had gehad, maar toen hij het mes plat op zijn hals zette, sidderde de man over zijn hele lichaam. Zijn ogen deed hij overigens niet open.

Ivanov veegde zijn gezicht haastig af en sproeide er uit een spuitflacon poeder over.

‘Zo ben ik wel klaar met u,’ zei hij kalm. ‘Ik ben tevreden, u kunt gaan.’

Met een haastig gebaar vol afschuw trok hij de man de scheerdoek van de schouder. De man bleef zitten.

‘Sta op, stommeling!’ riep Ivanov uit en hij trok hem bij zijn arm omhoog. De ander bleef, midden in het zaaltje, met stijf gesloten ogen onbeweeglijk staan. Ivanov drukte hem zijn bolhoed op het hoofd, stopte hem zijn aktentas onder de arm en draaide hem in de richting van de deur. Toen pas begon de man te bewegen, en even was zijn gezicht met de gesloten ogen in alle spiegels te zien, en als een automaat stapte hij over de drempel van de deur, die Ivanov openhield; en nog steeds met diezelfde mechanische gang, de aktentas met een houterig uitgestoken arm tegen zich aangedrukt en zijn ogen als die van een Grieks standbeeld starend in het zonnige waas van de straat, liep hij weg.

# *Vertaalde poëzie*

## Het schild van Achilles

### *W.H. Auden*[*]
### *(Vertaling W. Jonker)*

Over zijn schouder kijkend
Zocht ze een olijvengaard,
Een wijngaard, marmeren steden
Met wijze overheden,
Schepen in fiere vaart.
Maar hij had 't glanzende metaal
Voorzien van ander werk:
Een woestenij van mensenhand
Onder een loodgrauw zwerk.

Een desolate vlakte, vaal en koud,
Geen sprietje gras, geen buurtschap ver in 't rond,
Voedsel noch rustplaats, vrede noch behoud.
En toch, verzameld in die leegte, stond
Een menigte in 't gelid, een duister front:
Miljoenen laarzen, ogen zonde taal,
Miljoenen maskers, klaar voor een signaal.

Vanuit de lucht klonk een doorwrocht betoog
Over een kwestie van rechtvaardigheid.
De stem was, als het landschap, vlak en droog.
Bezwaar noch bijval klonk; direct bereid
Marcheerden zij in duldzaam geloof ten strijd,
Stofwolken opwerpend, naar plaats en stond
Waar 't geloof zijn logisch einde in rampspoed vond.

### *The Shield of Achilles*

She looked over his shoulder
For vines and olive trees,
Marble well-governed cities
And ships upon untamed seas,
But there on the shining metal
His hands had put instead
An artificial wilderness
And a sky like lead.
A plain without a feature, bare and brown,
No blade of grass, no sign of neighbourhood,
Nothing to eat and nowhere to sit down,
Yet, congregated on its blankness, stood
An unintelligible multitude.
A million eyes, a million boots in line,
Without expression, waiting for a sign.
Out of the air a voice without a face
Proved by statistics that some cause was just
In tones as dry and level as the place:
No one was cheered and nothing was discussed;
Column by column in a cloud of dust

* *Bij uitgeverij Kwadraat verscheen onlangs 'Die avond dat ik de stad inliep', een tweetalige bundel poëzie van Auden, vertaling Peter Verstegen.*

They marched away enduring a belief
Whose logic brought them, somewhere else, to grief.

## [Nederlands]

Over zijn schouder kijkend
Zocht zij een samenzijn
In rituele vroomheid,
Omkranste vaarzen, schoonheid,
Het plengen van de wijn.
Maar zij zag op het glanzend schild
Altaar noch ritueel;
Zijn smidsvuur bescheen flakkerend een
Heel ander soort tafereel.

Hoog prikkeldraad omheinde een terrein;
Schildwachten zweetten, zon en hitte moe,
Beambten hingen rond (één trapte gein).
Bij 't hek keek een stel doorsneemensen toe
- Niemand bewoog en niemand zei iets - hoe
Men drie figuren buitenbracht en bond
Aan ruwe palen rechtop in de grond.

De wereld, heel haar majesteit en macht,
Al wat belangrijk is en steeds zal zijn
Was hun ontroofd. Zij waren klein, ontkracht
En reddeloos, de vijand souverein;
Zijn hoogste lust lag in hun schande en pijn.
Vernietigd was hun trots, hun waardigheid;
Nog vóór hun lichaam stierf hun menselijkheid.

## [Engels]

She looked over his shoulder
For ritual pieties,
White flower-garlanded heifers,
Libation and sacrifice,
But there on the shining metal
Where the altar should have been,
She saw by his flickering forge-light
Quite another scene.

Barbed wire enclosed an arbitrary spot
Where bored officials lounged (one cracked a joke)
And sentries sweated for the day was hot
A crowd of ordinary decent folk
Watched from without and neither moved nor spoke
As three pale figures were led forth and bound
To three posts driven upright in the ground.

The mass and majesty of this world, all
That carries weight and always weighs the same
Lay in the hands of others; they were small
And could not hope for help and no help came:
What their foes liked to do was done, their shame
Was all the worst could wish; they lost their pride

And died as men before their bodies died.

## [Nederlands]

Over zijn schouder kijkend
Zocht zij naar dans en spel,
Muziek, man, vrouw, de leden
Lieflijk en vlug bewegend,
Atleten, sterk en snel.
Maar zij trof op het glanzend schild
Geen dansvloer aan; wel vond
Zij er een rommelig landje
Dat vol met onkruid stond.

Een eenzaam, haveloos joggie mikte een steen;
Een vogel vloog, op het gevaar bedacht,
Snel weg. Zijn wet was: vecht twee tegen één,
Het mes erin. Meiden worden verkracht.
Hij was niet in een wereld grootgebracht
Waar men beloften houdt of waar men ziet
Dat iemand huilt om andermans verdriet.

Hephaistos, dunlip, manke,
Hinkte zijn smidse uit;
Thetis - die met de blanke
Borsten - schreeuwde het uit
Om 't werkstuk dat de god haar zoon
Als aardigheid wou geven.

Haar zoon Achilles, ijzersterk
Van hart, de mannendoder die
Niet lang meer had te leven.

## [Engels]

She looked over his shoulder
For athletes at their games,
Men and women in a dance
Moving their sweet limbs
Quick, quick, to music,
But there on the shining shield
His hands had set no dancing-floor
But a weed-choked field.

A ragged urchin, aimless and alone,
Loitered about that vacancy, a bird
Flew up to safety from his well-aimed stone:
That girls are raped, that two boys knife a third,
Were axioms to him, who'd never heard
Of any world where promises were kept.
Or one could weep because another wept.

The thin-lipped armourer,
Hephaestos hobbled away,
Thetis of the shining breasts

Cried out in dismay
At what the god had wrought
To please her son, the strong
Iron-hearted men-slaying Achilles
Who would not live long.

## *Uit:* De Bloemen van het Kwaad
## *Charles Baudelaire*
## *(Vertaling Petrus Hoosemans)*

### Aan de lezer

De domme zotheid, dwaling, zonde, schraperswoede
Beheersen onze geest en pijnigen ons lijf
En zoete wroeging bieden wij gastvrij verblijf,
Als bedelaren die hun ongedierte voeden.

Voor een bekentenis doen wij ons rijk belonen,
Hardnekkig is ons kwaad en laf is onze spijt;
Wij gaan de weg weer op die door de modder leidt
En menen ons met valse tranen te verschonen.

Op kussens van het Kwaad wiegt Satan Driewerfhoge
Ons lange tijd met tover de gedachten stil
En 't kostbare metaal van onze eigen wil
Is door die kundige chemist als damp vervlogen.

De Duivel speelt met ons als met marionetten!
In walglijkheden vinden wij bekoorlijkheid;
Door stank en duisternis gaan wij, van vrees bevrijd,
Om elke dag één schrede naar de Hel te zetten.

### *Au lecteur*

La sottise, l'erreur, le péché, la lésine
Occupent nos esprits et travaillent nos corps,
Et nous alimentons nos aimables remords
Comme les mendiants nourrissent leur vermine.

Nos péchés sont têtus, nos repentirs sont lâches;
Nous nous faisons payer grassement nos aveux
Et nous rentrons gaîment dans le chemin bourbeux,
Croyant par de vils pleurs laver toutes nos taches.

Sur l'oreiller du mal c'est Satan Trismégiste
Qui berce longuement notre esprit enchanté,
Et le riche métal de notre volonté
Est tout vaporisé par ce savant chimiste.

C'est le Diable qui tient les fils qui nous remuent!
Aux objets répugnants nous trouvons des appas;
Chaque jour vers l'Enfer nous descendons d'un pas,
Sans horreur, à travers des ténèbres qui puent.

## [Nederlands]

Als een verlopen losbol die de overrijpe,
Gekwelde borsten proeft van een prostituée,
Zo graaien wij terloops verboden vreugden mee
Om die als oude sinaasappels uit te knijpen.

Als wormen in ons lijf die bij 't miljoen krioelen
Gaat in ons brein een waar Demonenvolk tekeer;
De Dood slaat met de lucht in onze longen neer,
Een ongeziene stroom die wij dof klagen voelen.

Wanneer verkrachting, gif, dolk, vlammen die verzengen
Nog niet hun fraai dessin met het platvloers stramien
van ons ellendig lot verweven laten zien,
Dan heeft ons hart geen moed genoeg op kunnen brengen.

Maar onder jakhalzen en panters, wilde teven
En apen, schorpioenen, gieren en gebroed
En al het monsterlijks dat jankt, krijst, gromt en wroet
In 't eerloos beestenspel van ons zondige leven,

Is één dier, lager, vuiler, lelijker te vinden
Dat graag, ook zonder breed gebaar of luid geschreeuw
De aarde stuk zou slaan en in een grote geeuw
De hele wereld met genoegen zou verslinden:

VERVELING! - Die zit, dromend van 't schavot, te kijken
Door loze tranen en gehuld in houka-rook.
Jij, lezer, kent dat delicate monster óok,
Jij lezer, huichelaar, - mijn broeder, - mijn gelijke!

## [Frans]

Ainsi qu'un débauché pauvre qui baise et mange
Le sein martyrisé d'une antique catin,
Nous volons au passage un plaisir clandestin
Que nous pressons bien fort comme une vieille orange.

Serré, fourmillant, comme un million d'helminthes,
Dans nos cerveaux ribote un peuple de Démons,
Et, quand nous respirons, la Mort dans nos poumons
Descend, fleuve invisible, avec de sourdes plaintes.

Si le viol, le poison, le poignard, l'incendie
N'ont pas encor brodé de leurs plaisants dessins
Le canevas banal de nos piteux destins,
C'est que notre âme, hélas! n'est pas assez hardie.

Mais parmi les chacals, les panthères, les lices,
Les singes, les scorpions, les vautours, les serpents,
Les monstres glapissants, hurlants, grognants, rampants
Dans la ménagerie infâme de nos vices,

Il en est un plus laid, plus méchant, plus immonde!
Quoiqu'il ne pousse ni grands gestes ni grands cris,
Il ferait volontiers de la terre un débris
Et dans un bâillement avalerait le monde.

C'est l'ENNUI! - L'oeil chargé d'un pleur involontaire,
Il rêve d'échafauds en fumant son houka.
Tu le connais, lecteur, ce monstre délicat,
- Hypocrite lecteur, - mon semblable, - mon frère!

## De albatros

De leden der bemanning vangen op de boten
Vaak albatrossen en verdrijven zo de tijd
Met deze wijdgewiekte lome reisgenoten
Die 't zeilschip volgen dat op zilte diepten glijdt.

En staat er een aan dek nadat hij is gegrepen,
Dan laat zo'n vorst van het azuur beschaamd en plomp
Zijn grote blanke vlerken deerniswekkend slepen,
Als werkeloze riemen hangend langs de romp.

Wat wekt de vogel dan een lachen en ontstellen,
Wat is hij log en lomp die eerst zo sierlijk was!
De een probeert het dier met pijperook te kwellen,
Een ander aapt de kranke na met manke pas!

De Dichter lijkt die prins der hoogste regionen
Die elke schutter tart en rijdt op de orkaan;
Verbannen op de grond, door smaad omringd en honen,
Kan hij door reuzenvleugels amper gaan of staan.

## *L'albatros*

Souvent, pour s'amuser, les hommes d'équipage
Prennent des albatros, vastes oiseaux des mers,
Qui suivent, indolents compagnons de voyage,
Le navire glissant sur les gouffres amers.

A peine les ont-ils déposés sur les planches,
Que ces rois de l'azur, maladroits et honteux,
Laissent piteusement leurs grandes ailes blanches
Comme des avirons traîner à côté d'eux.

Ce voyageur ailé, comme il est gauche et veule!
Lui, naguère si beau, qu'il est comique et laid!
L'un agace son bec avec un brûle-gueule,
L'autre mime, en boitant, l'infirme qui volait!

Le Poète est semblable au prince des nuées
Qui hante la tempête et se rit de l'archer;
Exilé sur le sol au milieu des huées,
Ses ailes de géant l'empêchent de marcher.

## De vijand

Mijn jonge jaren waren zware onweersvlagen
Slechts hier en daar doorregen met wat zonneschijn;
Het noodweer heeft met zulk verwoesten toegeslagen
Dat rode vruchten in mijn gaarde zeldzaam zijn.

Daar ben ik dan geraakt aan 't najaar van mijn denken
En zonder hark of spade komt het werk niet af
Van grond hergaren na dit tomeloos doordrenken
Dat gaten heeft geslagen diep zoals het graf.

En wie weet of de nieuwe bloemen van mijn dromen
In deze bodem, schraal als oeverzand langs stromen,
Mystieke voeding vinden die hun krachten schraagt?

- O droefheid! Droefenis! De Tijd verteert het leven
En deze zwarte Vijand die ons hart doorknaagt
Wint groei en sterkte uit het bloed dat wij hem geven!

## *L'ennemi*

Ma jeunesse ne fut qu'un ténébreux orage,
Traversé çà et là par de brillants soleils;
Le tonnerre et la pluie ont fait un tel ravage,
Qu'il reste en mon jardin bien peu de fruits vermeils.

Voilà que j'ai touché l'automne des idées,
Et qu'il faut employer la pelle et les râteaux
Pour rassembler à neuf les terres inondées,
Où l'eau creuse des trous grands comme des tombeaux.

Et qui sait si les fleurs nouvelles que je rêve
Trouveront dans ce sol lavé comme une grève
Le mystique aliment qui ferait leur vigueur?

- O douleur! ô douleur! Le Temps mange la vie,
Et l'obscur Ennemi qui nous ronge le coeur
Du sang que nous perdons croît et se fortifie!

## [Nederlands]

Welk woord, eenzame ziel, zul jij vanavond vinden,
Welk woord, mijn hart, mijn hart voordezen afgeleefd,
Voor de zeer schone, de zeer goede, zeer beminde
Wier goddelijke blik jou plots herschapen heeft?

- Het zingen van haar lof is onze eer en trots:
Niets evenaart van haar gezag de tederheden;
Haar vlees, onstoffelijk, geurt als een Engel Gods,
Haar ogen schenken helder licht om ons te kleden.

Hetzij in diepe nacht, van ieder mens verlaten,
Hetzij temidden van de massa in de straten,
Haar schim danst immer als een toortsvlam op de wind.

Soms spreekt zij: ‘Schoon ben ik, en daar gij houdt van mij
Gebied ik u dat gij alleen het Schone mint;
Madonna ben ik, Muze, Engel aan uw zij.’

## [Frans]

Que diras-tu ce soir, pauvre âme solitaire,
Que diras-tu, mon coeur, coeur autrefois flétri,
A la très belle, à la très bonne, à la très chère,
Dont le regard divin t'a soudain refleuri?

- Nous mettrons notre orgueil à chanter ses louanges
Rien ne vaut la douceur de son autorité;
Sa chair spirituelle a le parfum des anges,
Et son oeil nous revêt d'un habit de clarté.

Que ce soit dans la nuit et dans la solitude,
Que ce soit dans la rue et dans la multitude,
Son fantôme dans l'air danse comme un flambeau.

Parfois il parle et dit: ‘Je suis belle, et j'ordonne
Que pour l'amour de moi vous n'aimiez que le Beau;
Je suis l'Ange gardien, la Muse et la Madone!’

## De geest

Ooit, als een Engel van de Wrake,
Zal ik weer aan jouw bed geraken
En naast je glippen, stil en zacht,
Met alle schimmen van de nacht;

Op jouw bruin lijf, mijn lief, zal 't lukken
Kil als de maan mijn kus te drukken
En strelingen, als een serpent
Dat rond een graf zich keert en wendt.

Vouwt zich de vale ochtend open,
Dan ben ik van mijn plaats geslopen
Die tot de avond koud zal zijn.

Hoe teder anderen ook waren,
Ik wil in al jouw jeugd en jaren
Door vrees alleen jouw meester zijn!

## *Le revenant*

Comme les anges à l'oeil fauve,
Je reviendrai dans ton alcôve
Et vers toi glisserai sans bruit
Avec les ombres de la nuit;

Et je te donnerai, ma brune,
Des baisers froids comme la lune
Et des caresses de serpent
Autour d'une fosse rampant.

Quand viendra le matin livide,
Tu trouveras ma place vide,
Où jusqu'au soir il fera froid.

Comme d'autres par la tendresse,
Sur ta vie et sur ta jeunesse,
Moi, je veux régner par l'effroi!

## De pijp

Ik ben de pijp van een poëet;
Mijn kop toont, met van Abessijnen-
Of Kaffervrouw de zwarte lijnen:
Mij houdt een dapper roker beet.

Als hij wordt overstelpt door leed
Zal ik de keukenschoorsteen zijn en
Bereid zijn met mijn rookgordijnen
Voor hem die zware arbeid deed.

Dan val ik koestrend om de hals hem
Met mijn rap windsel van azuur
Dat oprijst uit mijn mond vol vuur

En ik ontwikkel dikke balsem
Die 't hart verkwikt en die de geest
Van de vermoeienis geneest.

## *La pipe*

Je suis la pipe d'un auteur;
On voit, à contempler ma mine
D'Abyssimenne ou de Cafrine,
Que mon maître est un grand fumeur.

Quand il est comblé de douleur,
Je fume comme la chaumine
Où se prépare la cuisine
Pour le retour du laboureur.

J'enlace et je berce son âme
Dans le réseau mobile et bleu
Qui monte de ma bouche en feu,

Et je roule un puissant dictame
Qui charme son coeur et guérit
De ses fatigues son esprit.

## Graf

Als op een loodzwaar zwarte nacht er
Een christenziel om naastenwil
Uw onvolprezen lichaam achter
Een oude bouwval bergen wil

En als de ure heeft geslagen
Die sterrenogen luiken doet,
Dan weven spinnen daar hun ragen
En werpen adders hun gebroed;

Het hele jaar, van dag tot dauw,
Hoort gij, veroordeeld, weggedolven,
Daar klagelijk gejank van wolven,

Gekrijs van hongerige kollen,
Van oude geilaards platte grollen
En het gekonkel van het grauw.

## *Sépulture*

Si par une nuit lourde et sombre
Un bon chrétien, par charité,
Derrière quelque vieux décombre
Enterre votre corps vanté,

A l'heure où les chastes étoiles
Ferment leurs yeux appesantis,
L'araignée y fera ses toiles,
Et la vipère ses petits;

Vous entendrez toute l'année
Sur votre tête condamnée
Les cris lamentable des loups

Et des sorcières faméliques,
Les ébats des vieillards lubriques
Et les complots des noirs filous.

## Spleen

Vertoornd is Pluvius op alles hier ter stede
En uit zijn urne giet hij grauwdoorweven kou
Op de bewoners van het kerkhof daarbeneden
En op de voorstad hangt hij nevelen van rouw.

Mijn kat zoekt naar een laatste rust op de plavuizen
En rekt aldoor het lijf dat dun en schurftig is;
Een oude dichter doolt de goot door langs de huizen,
Met van een rillend spook de stem vol droefenis.

Er klaagt een torenklok, een haardvuur knappert met
Een hoestende schoorsteenpendule in falset,
Terwijl in een spel kaarten vol van voze lucht,

Noodlottig erfstuk van een wijf met waterzucht,
De fraaie knecht van harten en de schoppendame
Naargeestig over dode liefdes praten, samen.

## *Spleen*

Pluviôse, irrité contre la ville entière,
De son urne à grands flots verse un froid ténébreux
Aux pâles habitants du voisin cimetière
Et la mortalité sur les faubourgs brumeux.

Mon chat sur le carreau cherchant une litière
Agite sans repos son corps maigre et galeux;
L'âme d'un vieux poète erre dans la gouttière
Avec la triste voix d'un fantôme frileux.

Le bourdon se lamente, et la bûche enfumée
Accompagne en fausset la pendule enrhumée,
Cependant qu'en un jeu plein de sales parfums,

Héritage fatal d'une vieille hydropique,
Le beau valet de coeur et la dame de pique
Causent sinistrement de leurs amours défunts.

## Spleen

Ik lijk de koning van een overregend rijk,
Rijk maar onmachtig, jong en stokoud tegelijk,
Wiens leermeesters vergeefs met kruiperijen strelen
Terwijl hem hond en ieder ander dier vervelen.
Niets weet hem op te beuren, wild noch valkejacht,
Noch volk dat onder zijn balkon wordt omgebracht.
Geen lach meer op 't gelaat brengt zelfs de meest komieke
Ballade van de nar bij deze wrede zieke;
Een tombe werd zijn spond met leliebaldakijn;
De dames aan het hof, die zeer prinslievend zijn,
Zijn niet in staat meer met nog zedelozer rokken
Dit jeugdige skelet een glimlach te ontlokken.
De wijze, die zijn goud maakt, is het nooit gelukt
De rotte plek te vinden die dient uitgerukt;
Ook na Romeinse baden bloed door hem genomen,
Waar in hun nadagen de machthebbers van dromen,
Heeft nooit meer warmte in dit bot karkas gegloeid,
Waardoor in plaats van bloed groen Lethewater vloeit.

## *Spleen*

Je suis comme le roi d'un pays pluvieux,
Riche, mais impuissant, jeune et pourtant très vieux,
Qui, de ses précepteurs méprisant les courbettes,
S'ennuie avec ses chiens comme avec d'autres bêtes.
Rien ne peut l'égayer, ni gibier, ni faucon,
Ni son peuple mourant en face du balcon.
Du bouffon favori la grotesque ballade
Ne distrait plus le front de ce cruel malade;
Son lit fleurdelisé se transforme en tombeau,
Et les dames d'atour, pour qui tout prince est beau,
Ne savent plus trouver d'impudique toilette
Pour tirer un souris de ce jeune squelette.
Le savant qui lui fait de l'or n'a jamais pu
De son être extirper l'élément corrompu,
Et dans ces bains de sang qui des Romains nous viennent,
Et dont sur leurs vieux jours les puissants se souviennent,
Il n'a su réchauffer ce cadavre hébété
Où coule au lieu de sang l'eau verte du Léthé.

## De blinden

Mijn ziel, aanschouw hen; echt, ze zullen je doen schrikken!
Ze lijken ledepoppen, licht bespottelijk,
Slaapwandelaars zo zonderling afstotelijk;
Geen mens weet waar ze speuren met hun zwarte blikken.

Hun ogen, waar het hemels vuur in is gedoofd,
Staan altijd als gericht op wijde verten open
Ten hemel; nimmer ziet men deze lieden lopen
Met naar de grond gewend het zwaar en peinzend hoofd.

Hun pad strekt zich door eindeloze duisternis,
Die van het eeuwigdurend zwijgen zuster is,
O Stad! En jij rondom ons zingt maar, lacht en raast.

Tot aan de wreedheid toe slechts van vermaak bezeten,
Zie mij: ik zeul mij voort als zij, maar, meer verdwaasd,
Vraag IK, wat in de Hemel ZIJ het hunne weten!

## *Les aveugles*

Contemple-les, mon âme; ils sont vraiment affreux!
Pareils aux mannequins; vaguement ridicules;
Terribles, singuliers comme les somnambules;
Dardant on ne sait où leurs globes ténébreux.

Leurs yeux, d'où la divine étincelle est partie,
Comme s'ils regardaient au loin, restent levés
Au ciel; on ne les voit jamais vers les pavés
Pencher rêveusement leur tête appesantie.

Ils traversent ainsi le noir illimité,
Ce frère du silence éternel. O cité!
Pendant qu'autour de nous tu chantes, ris et beugles,

Éprise du plaisir jusqu'à l'atrocité,
Vois, je me traîne aussi! Mais, plus qu'eux hébété,
Je dis: ‘Que cherchent-ils au Ciel, tous ces aveugles?’

## De ziel van wijn

De ziel van wijn zong op een avond in de flessen:
‘O mens, onterfde vriend, aan jou heb ik gericht,
Vanuit mijn glazen cel met zegel rood als bessen,
Een zang die is vervuld van broederschap en licht!

Ik weet de prijs op hellingen in brand geschenen
Aan moeite, zweet en ziedendhete zonnegloed
Om mij een eigen ziel en leven te verlenen;
Maar tonen zal ik ondank noch een vals gemoed,

Want in het keelgat van de moegezwoegde werker
Voel ik wanneer ik neerdaal mateloze vreugd
En veel meer dan mijn kille onderaardse kerker
Doet als een teder graf zijn hete borst mij deugd.

Hoor jij geen zondagszangen telkenmale klinken
En is mijn bonzend hart van hoop niet het refrein?
Met blote elleboog op tafel zul jij drinken,
Jij zult mijn glorie zingen en verzadigd zijn;

De ogen van je vrouw zal ik verrukking geven,
Je zoon zal ik zijn kracht hergeven en zijn blos
En ik maak bij die tere strijder in het leven
Als warme olie alle worstelspieren los.

In jou ga ik als plantenambrozijn verloren,
Door onze Zaaier uitgestort als kostbaar zaad,
Opdat uit onze paring Dichtkunst wordt geboren
Die als een schaarse bloem ten Hemel opengaat!

## *L'âme du vin*

Un soir, l'âme du vin chantait dans les bouteilles:
‘Homme, vers toi je pousse, ô cher déshérité,
Sous ma prison de verre et mes cires vermeilles,
Un chant plein de lumière et de fraternité!

Je sais combien il faut, sur la colline en flamme,
De peine, de sueur et de soleil cuisant
Pour engendrer ma vie et pour me donner l'âme,
Mais je ne serai point ingrat ni malfaisant,

Car j'éprouve une joie immense quand je tombe
Dans le gosier d'un homme usé par ses travaux,
Et sa chaude poitrine est une douce tombe
Où je me plais bien mieux que dans mes froids caveaux.

Entends-tu retentir les refrains des dimanches
Et l'espoir qui gazouille en mon sein palpitant?
Les coudes sur la table et retroussant tes manches,
Tu me glorifieras et tu seras content:

J'allumerai les yeux de ta femme ravie;
A ton fils je rendrai sa force et ses couleurs
Et serai pour ce frêle athlète de la vie
L'huile qui raffermit les muscles des lutteurs.

En toi je tomberai, végétale ambroisie,
Grain précieux jeté par l'éternel Semeur,
Pour que de notre amour naisse la Poésie
Qui jaillira vers Dieu comme une rare fleur!'

## De wijn van de eenling

Een dame zonder schroom wier blik ons geeft te raden
En tot ons glijden komt zoals het bleke licht
In golven door de maan op 't rillend meer gericht
Als zij daarin haar achteloze pracht wil baden;

De duiten die een spelershand de laatste weet;
Het wulpse zoenen van het uitgeteerde meisje;
De klanken van een flemend, zenuwtergend wijsje
Dat op de verre kreet lijkt van het mensenleed,

Al dat, o diepe fles, valt niet te vergelijken
Met werkingvolle balsem die jij, inhoudrijke,
Voor het versmachtend vroom poëtenhart bewaart;

Jij geeft de dichter hoop, jeugd, leven ten geschenke
- En Trots, die geuzenschat van alle vrije denken,
Die ons als overwinnaars naast de Goden schaart!

## *Le vin du solitaire*

Le regard singulier d'une femme galante
Qui se glisse vers nous comme le rayon blanc
Que la lune onduleuse envoie au lac tremblant,
Quand elle y veut baigner sa beauté nonchalante,

Le dernier sac d'écus dans les doigts d'un joueur,
Un baiser libertin de la maigre Adeline,
Les sons d'une musique énervante et câline,
Semblable au cri lointain de l'humaine douleur,

Tout cela ne vaut pas, ô bouteille profonde,
Les baumes pénétrants que ta panse féconde
Garde au coeur altéré du poète pieux;

Tu lui verses l'espoir, la jeunesse et la vie,
- Et l'orgueil, ce trésor de toute gueuserie,
Qui nous rend triomphants et semblables aux Dieux.

## De droom van een nieuwsgierige

Ken jij ook, net als ik, de wonderzoete pijn
En wordt van jou gezegd: ‘Oh, wat een zonderling!’?
- Ik lag op sterven. Als een vreemde marteling
Was wens met afkeer één in mijn vertederd brein;

Naast doodsangst goede hoop, maar van verzet geen schijn.
Hoe meer 't noodlottig tijdglas liep ter lediging
Hoe heviger en zoeter werd mijn pijniging;
Mijn hart ontrukte zich aan het vertrouwde zijn.

Ik was een gretig kind dat in de schouwburg zit,
En dat het dichte doek als een obstakel haat...
Tenslotte toonde zich de kille werklijkheid:

Kalm was ik doodgegaan en wrede dageraad
Omhulde mij. - Wat nu! Het was niet meer dan dit?
Het doek was open en ik wachtte nog altijd!

## *Le rêve d'un curieux*

Connais-tu, comme moi, la douleur savoureuse,
Et de toi fais-tu dire: ‘Oh! l'homme singulier!’
- J'allais mourir. C'était dans mon âme amoureuse,
Désir mêlé d'horreur, un mal particulier;

Angoisse et vif espoir, sans humeur factieuse.
Plus allait se vidant le fatal sablier,
Plus ma torture était âpre et délicieuse;
Tout mon coeur s'arrachait au monde familier.

J'étais comme l'enfant avide du spectacle,
Haïssant le rideau comme on hait un obstacle...
Enfin la vérité froide se révéla:

J'étais mort sans surprise, et la terrible aurore
M'enveloppait. - Eh quoi! n'est-ce donc que cela!
La toile était levée et j'attendais encore.

## De waarschuwer

Elk die zich mens noemt met goed recht
Draagt in het diepste van zijn borst
Een geel Serpent dat troont als vorst
En op ‘Ik wil!’ steeds ‘Nimmer!’ zegt.

Dompel je in de onbewogen
Nixen-, Satyressenogen,
De Adder knaagt: ‘Je arbeid wacht!’

Zet bomen uit, bezwanger vrouwen,
Ga verzen bouwen, beelden houwen,
De Adder vraagt: ‘Leef jij vannacht?’

Wat hij beraamt, wat hij ook hoopt,
Geen mens die ooit maar één moment
De waarschuwing van zijn Serpent,
De hatelijke Slang, ontloopt.

## *L'avertisseur*

Tout homme digne de ce nom
A dans le coeur un Serpent jaune,
Installé comme sur un trône,
Qui, s'il dit: ‘Je veux!’ répond ‘Non!’

Plonge tes yeux dans les yeux fixes
Des Satyresses et des Nixes,
La Dent dit: ‘Pense à ton devoir!’

Fais des enfants, plante des arbres,
Polis des vers, sculpte des marbres,
La Dent dit: ‘Vivras-tu ce soir?’

Quoi qu'il ébauche ou qu'il espère.
L'homme ne vit pas un moment
Sans subir l'avertissement
De l'insupportable vipère.

## Inkeer

Bedaar, o mijn Verdriet, en toon je zoet geduld.
Je wilde dat het avond werd; die valt en zie:
De stad wordt in een lucht vol donkerte gehuld
Die vrede brengt aan deze, kommernis aan die.

Terwijl de stervelingen met hun kuddegeest
Gezweept door de genadeloze beul Plezier
Zich wroeging gaan vergaren op het slavenfeest,
Geef mij je hand, Verdriet, en kom nu mee, langs hier,

Van hén weg. Zie het nijgen van gestorven Jaren
Hoog aan de lucht, in kleren die ooit mode waren;
Zie hoe uit wateren weer Spijt opwelt en lacht;

Hoe stervend in een boog de Zon haar slaap verlangt;
En hoor, mijn lief, en hoor de zachte tred der Nacht
Die als een lange wade aan het Oosten hangt.

## *Recueillement*

Sois sage, ô ma Douleur, et tiens-toi plus tranquille.
Tu réclamais le Soir; il descend; le voici:
Une atmosphère obscure enveloppe la ville,
Aux uns portant la paix, aux autres le souci.

Pendant que des mortels la multitude vile
Sous le fouet du Plaisir, ce bourreau sans merci,
Va cueillir des remords dans la fête servile,
Ma Douleur, donne-moi la main; viens par ici,

Loin d'eux, vois se pencher les défuntes années
Sur les balcons du Ciel, en robes surannées;
Surgir du fond des eaux le Regret Souriant;

Le Soleil moribond s'endormir sous une arche,
Et, comme un long linceul traînant à l'Orient,
Entends, ma chère, entends la douce nuit qui marche.

## Landschap
### *(Vertaling W. Jonker)*

Als ik mijn zangen dicht wil ik, kuis en ontheven
Zoals een astroloog, dicht bij de hemel leven,
En dromerig luisteren hoe de wind het plechtig lied
Van klokketorens draagt door hun en mijn gebied.
Geleund aan 't zolderraam laat ik mijn blikken dwalen
Over het werkterrein vol zang en vol verhalen,
Het woud van schoorstenen en torens; hoog en wijd
De hemel, oorsprong van gedroomde eeuwigheid.
Ontroerd zie 'k ster na ster in 't nevelig blauw ontwaken
En lamp na lamp zijn raam tot vredig baken maken.
Ik zie hoe steenkoolrook opstijgt naar 't firmament
En hoe de maan haar blank mysterie neerwaarts zendt.
Lente, zomer en herfst zie 'k jaar na jaar verschijnen,
Maar als de winter komt doe 'k blinden en gordijnen
En deuren overal dicht; ik loochen sneeuw en ijs,
En heimelijk bouw ik mijn betoverde paleis.
Daar droom ik dan mijn droom: lichtblauwe horizonnen,
Fonteinen van albast, tuinen met klaterbronnen,
Kussen, van vroeg tot laat het hoogste vogellied,
En al het kinderlijks dat de Idylle biedt.
Het Oproer beukt mijn raam in zijn vergeefse pogen,
Maar 'k luister niet en blijf over mijn werk gebogen,
Want ik bevind mij op een hoge wellusttop,
Ontplooi mijn schepperswil en roep de Lente op.
Mijn hart is mij tot zon, en mijn gedachten branden;
Ik maak een zoel klimaat in nooit betreden landen.

## *Paysage*

Je veux, pour composer chastement mes églogues,
Coucher auprès du ciel, comme les astrologues,
Et, voisin des clochers, écouter en rêvant
Leurs hymnes solennels emportés par le vent.
Les deux mains au menton, du haut de ma mansarde,
Je verrai l'atelier qui chante et qui bavarde;
Les tuyaux, les clochers, ces mâts de la cité,
Et les grands ciels qui font rêver d'éternité.
Il est doux, à travers les brumes, de voir naître
L'étoile dans l'azur, la lampe à la fenêtre,
Les fleuves de charbon monter au firmament
Et la lune verser son pâle enchantement.
Je verrai les printemps, les étés, les automnes;
Et quand viendra l'hiver aux neiges monotones,
Je fermerai partout portières et volets
Pour bâtir dans la nuit mes féeriques palais.
Alors je rêverai des horizons bleuâtres,
Des jardins, des jets d'eau pleurant dans les albâtres,
Des baisers, des oiseaux chantant soir et matin,
Et tout ce que l'Idylle a de plus enfantin.
L'Émeute tempêtant vainement à ma vitre,

Ne fera pas lever mon front de mon pupitre;
Car je serai plongé dans cette volupté
D'évoquer le Printemps avec ma volonté,
De tirer un soleil de mon coeur et de faire
De mes pensers brûlants une tiède atmosphère.

# Acht gedichten
## *Emily Dickinson*[*]
## *(Vertaling Peter Verstegen)*

### 47

Hart! Vannacht vergeten
Wij hem - jij en ik!
Jij denkt niet aan zijn warmte meer -
Ik niet meer aan zijn licht!

Als jij gereed bent, zeg het
Dat ik meteen begin!
Snel! Of hij keert terug in
Mijn herinnering!

### 47

Heart! We will forget him!
You and I - tonight!
You may forget the warmth he gave -
I will forget the light!

When you have done, pray tell me
That I may straight begin!
Haste! lest while you're lagging
I remember him!

### 303

De Ziel kiest zich haar Samenleving -
Sluit dan - de Deur -
Heilige Meerderheid - bestaat er
Voor haar niet meer -

Koel - ziet zij menig Span - dat bij haar
Lage Poort - wacht -
Koel - ook al knielde er een Keizer
Op haar Deurmat -

Zij koos er - weet 'k - uit ruime schare -
Soms Een -
Sloot dan - de Sluizen van haar aandacht -
Als Steen -

* *Bovenstaande vertalingen zullen deel uitmaken van de bundel 'Veel Waan is schoonste Logica', een tweetalige uitgave van* honderd *gedichten van Emily Dickinson, vertaald door Peter Verstegen en Marko Fondse. De bundel verschijnt in november, als deel I van de 'Tweede Ronde Reeks', een coproduktie van De Tweede Ronde en Uitgeverij Bert Bakker. Bundels met werk van Baudelaire, Chodasevitsj, Heine, Montale en Rilke zijn in voorbereiding. Abonnees kunnen met de antwoordkaart in dit nummer een exemplaar reserveren (zoals velen al hebben gedaan); zij ontvangen de bundel dan voor de helft van de winkelprijs, nl. f 10,-*

## 303

The Soul selects her own Society -
Then - shuts the Door -
To her divine Majority -
Present no more -

Unmoved - she notes the Chariots - pausing -
At her low Gate -
Unmoved - an Emperor be kneeling
Upon her Mat -

I've known her - from an ample nation -
Choose One -
Then - close the Valves of her attention -
Like Stone -

**543**

Ik vrees een Man van sobere Spraak -
Ik vrees een Zwijgend Man -
Kan Redenaars aan - geen Kakelaar
Die 'k niet - vermaken kan -

Maar Hij die wikt - Terwijl de Rest -
Zijn uiterst pond besteedt -
Voor Hem - ben 'k op mijn hoede -
Ik vrees Zijn Kwaliteit -

**543**

I fear a Man of frugal Speech -
I fear a Silent Man -
Haranguer - I can overtake -
Or Babbler - entertain -

But He who weigheth - While the Rest -
Expend their furthest pound -
Of this Man - I am wary -
I fear that He is Grand -

**562**

Klimaat vermoeden van
Ononderbroken Zon -
Maakt schrijnender de Winter -
Verbeelding rilt en wendt

Zich tot Denkbeeldig Land
Een Kou ter leniging -
Die niet verlicht van Graad is -
Of mild - van Hemelstreek -

**562**

Conjecturing a Climate
Of unsuspended Suns -
Adds poignancy to Winter -
The Shivering Fancy turns

To a fictitious Country
To palliate a Cold -
Not obviated of Degree -
Nor eased - of Latitude -

## 632

Het Brein - is wijder dan de Lucht -
Want - zet ze zij aan zij -
Het één omvat het ander met
Gemak - en U - erbij -

Het Brein is dieper dan de zee -
Want - houd ze - Blauw naast Blauw -
Dan neemt het één het ander op -
Als spons - een Emmer - zou -

Het Brein weegt evenveel als God -
Want - Til ze - Lood voor Lood -
Zoals Syllabe van Geluid -
Verschillen ze - hooguit -

## 632

The Brain - is wider than the Sky -
For - put them side by side -
The one the other will contain
With ease - and You - beside -

The Brain is deeper than the sea -
For - hold them - Blue to Blue -
The one the other will absorb -
As Sponges - Buckets - do -

The Brain is just the weight of God -
For - Heft them - Pound for Pound -
And they will differ - if they do -
As Syllable from Sound -

**773**

Van andere Dis verstoken
Werd ik mijn eigen Gast -
Begon met - schrale voeding -
Brood dat te karig was -

Met povere beetjes groeide 't
Tot zo geëerd formaat
Dat 't rijk genoeg voor mij is -
En nagenoeg in staat

Een Roodborst te verzaden -
Pelgrim Rood, die met Mij
Een Bes van onze tafel
Spaart - voor Liefdadigheid -

**773**

Deprived of other Banquet,
I entertained Myself -
At first - a scant nutrition -
An insufficient Loaf -

But grown by slender addings
To so esteemed a size
'Tis sumptuous enough for me -
And almost to suffice

A Robin's famine able -
Red Pilgrim, He and I -
A Berry from our table
Reserve - for charity -

**829**

Spreid dit bed royaal -
Spreid het met Respect -
Wacht daar tot het Oordeel Gaaf
Aanbreekt en Volmaakt.

De Matras zij recht -
En het Kussen rond -
Dat geen geel rumoer der Zon
Schenne deze Grond -

**829**

Ample make this Bed -
Make this Bed with Awe -
In it wait till Judgment break
Excellent and Fair.

Be its Mattress straight -
Be its Pillow round -
Let no Sunrise' yellow noise
Interrupt this Ground -

## 1535

Te strak gebreideld Leven dat
Uitbreekt blijft op de vlucht
Kijkt steeds angstvallig achterom
De Teugels spoken nog -
Het Paard dat snuift aan levend Gras
En 't Grasland lachen ziet
Valt slechts te stuiten met een schot
Of het ontsnapt voorgoed -

## 1535

The Life that tied too tight escapes
Will ever after run
With a prudential look behind
And spectres of the Rein -
The Horse that scents the living Grass
And sees the Pastures smile
Will be retaken with a shot
If he is caught at all -

# Tien normgedichten
## *Du Fu*[*]
## *(Vertaling W.L. Idema)*

### Maannacht

Vannacht in Fuzhou zal mijn vrouw de maan
Vanuit haar kamer ook alleen aanschouwen.
Van verre denk ik aan mijn kinderen:
Te klein nog iets te weten van Changan.
Geurige nevels - wolkenwrong doorweekt,
Een klare luister - jaden armen koud.
Wanneer schijnt zij ooit door de lichte klamboes
De tranen op ons beider wangen droog?

### Tijdens sneeuwval

De krijg bewenend - vele nieuwe schimmen.
Zijn smarten zingend - één al oude man.
De wolken dalen dreigend in de schemer,
Sneeuwvlokken dansen driftig door de storm.
Verworpen nap en beker zonder wijn,
De vuurpot smeult nog met een rosse gloed.
Van zoveel gouwen komt geen enkel nieuws -
Ik zit en schrijf mijn smarten in de lucht.

* *Zie over Du Fu de rubriek Essay.*

對鏡

鏡裏多新鬼，參詳過老翁。風雲低海暮，急雪舞庭風。顧影徒無語，燈存火似紅。數州消息斷，愁坐正書空。

## Lenteaanblik

De staat verging maar berg en stroom bestaan,
De stad is lente, gras en struik zijn diep.
Geroerd door tijden spatten bloemen tranen,
In scheiding droef verschrikken vogels 't hart.
Alarmsignalen al drie maanden lang -
Een brief van thuis is nu miljoenen waard.
Mijn grijze haren krabde ik zo kort
Dat ik mijn kap er niet op vast kan spelden.

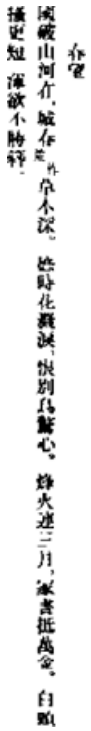

## Vreugde over regen, tijdens een lentenacht

De goede regen kent de jaargetijden
En in de lente komt ze dan tot leven.
Mee met de wind gaat ze de nacht steels binnen,
't Gewas ten heil maakt ijl zij geen geluid.
Boven de paden zijn de wolken zwart
En op de schepen zijn slechts dampen zichtbaar.
Wanneer ik 's ochtends kijk hoe nat het rood is,
Zijn bloemen zwaar in de Brokaten Stad.

春夜喜雨

好雨知時節，當春乃發生。隨風潛入夜，潤物細無聲。野徑雲俱黑，江船火獨明。曉看紅
濕處，花重錦官城。

## Dorp bij de stroom

De klare stroom loopt in een bocht omarmend rond het dorp.
Een lange zomer: in het dorp heerst ongestoorde rust.
Hier in mijn huis vliegen de zwaluwen maar in en uit,
De meeuwen op het water zoeken daar elkaars gezelschap.
Mijn vrouw trekt op een vel papier de lijnen van een *go*-spel,
Mijn zoontje hamert op een speld: een haakje voor zijn hengel.
Ik heb met al mijn kwalen slechts mijn medicijnen nodig -
Waar zou mijn nietig lijf daarbuiten nu nog wel naar streven?

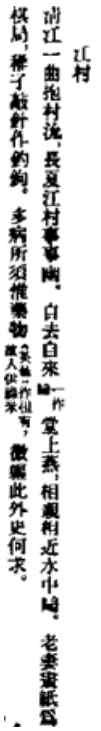
江村

清江一曲抱村流，長夏江村事事幽。自去自來梁上燕，相親相近水中鷗。老妻畫紙爲
棋局，稚子敲針作釣鉤。多病所須惟藥物（宋本一作仙方），微軀此外更何求。

## Slapeloze nacht

De koelte van de bamboes dringt mijn slaapstee binnen,
De maan boven het veld vult ook de hoeken van de hof.
De zware dauw vormt minuscule druppels,
De schaarse sterren tonen zich plots wel, plots niet.
Vuurvliegjes in de duisternis verlichten zich
En vogels op het water roepen naar elkaar.
De hele wereld is in krijgsgeweld.
Zinloos verdriet - de klare nacht verstrijkt.

憶夜

竹涼役臥內，野月滿庭隅。雨歇成消滴，稀星乍有無。時飛螢自照，水宿鳥相呼。萬事干戈裏，空悲清夜徂。

## Op de Rivier

Op de Rivier valt heel de dag de regen.
Hoe troosteloos is hier in Chu de herfst!
De hoge wind haalt blaren naar beneden,
De lange nacht - ik pak mijn dichte pels.
Mijn daden? Dikwijls kijk ik in de spiegel.
De keuze - eenzaam leun ik uit het venster.
De lust om in de nood mijn vorst te dienen
Kan ik, ook oud en zwak, nog niet doen rusten.

## De eenzame trekgans

Een gans alleen - zij drinkt noch eet,
Al vliegend roept ze soortgenoten.
Wie denkt aan haar, die ene schaduw,
Verloren in de wolkgevaarten?
Ik staar en meen haar nog te zien.
Zo droef! Ik meen haar weer te horen.
Kraaien op 't veld, bezinningsloos,
Krassen, krijsen, vechten wild.

孤雁

孤雁不飲啄，飛鳴聲念群。誰憐一片影，相失萬重雲。望斷一作似邊兒，寒多如更聞。野鴉無意緒，鳴噪亦紛紛。

## Gevoelens 's nachts tijdens een reis

Het ijle gras in een bries op de oever,
De hoge mast van de boot alleen 's nachts.
De sterren dalen, 't vlakke veld is breed;
De maan welt op, de Grote Rivier stroomt.
Een naam - hoe konden teksten mij die maken?
Mijn ambt dien ik door ouderdom te laten.
Waar lijk ik op, ten prooi aan wind en golven?
Tussen hemel en aarde die ene meeuw.

旅夜書懷
細草微風岸，危檣獨夜舟。星垂平野闊，月湧大江流。名豈文章著，官應老病休。飄
零一作何所似，天地一沙鷗。

## Bij het bestijgen van een hoogte

De wind is straf, het zwerk is hoog, de gibbons krijsen klaaglijk.
De kreek is klaar, het zand is wit, de vogels vliegen doelloos.
Het onbegrensde woud laat ruisende zijn blaren vallen
En eindeloos stuwt de Rivier gezwollen golven voort.
Een duizend mijlen droeve herfst, en altijd ben ik zwervend.
De vele kwalen levenslang - alleen op het terras.
De rampspoed en de smart vermeerderden mijn grijze haren,
Teloorgegaan ontzeg ik me de ongezeefde wijn.

登高

風急天高猿嘯哀，渚清沙白鳥飛迴。無邊落木蕭蕭下，不盡長江滾滾來。萬里悲秋常作客，百年多病獨登臺。艱難苦恨繁霜鬢，潦倒新亭濁酒杯。

# Drie chinoiserieën*
## *Jan Kal*

### De ruïnes van Lo Jang

*Tsau Tsji (192-232)*

Vanaf de heuvelrug van de Pei Mang
zie ik beneden mij de stad Lo Jang.
Een doodse stilte komt naar boven rijzen.
Verbrand zijn alle huizen en paleizen.

Geen muur is heel, verbogen elke stang.
Braamtakken houden alles in de tang.
Niemand van vroeger zal hier ooit vergrijzen.
De oude weg valt niet meer aan te wijzen.

Het overwoekerd land kent ploeg noch eg.
Na al die jaren ken ik heg noch steg.
Treurig en saai zijn de verlaten streken.

Geen schoorsteen rookt er binnen duizend mijl.
Ik denk aan onze vriendschap onderwijl.
Mijn hart is droevig. Ik kan niet meer spreken.

* *Tsau Tsji, Wang Wei en Lo Tsjan Naj zijn Chinese dichters uit verschillende perioden. Bij toekomstige bundeling zal ik ook levensberichten opnemen. Tot die tijd zal D.M. (VN) zelf een encyclopedie van de wereldliteratuur moeten openslaan.*
*Het eerste sonnet is in 1983 gemaakt naar de Engelse vertaling van Arthur Waley en zal een plaats krijgen in de bundel* Zandpagodes bouwen *(nieuwe chinoiserieën). De laatste twee sonnetten maakte ik in 1967 naar de Duitse bewerking van Hans Bethge. Ze stammen uit de voltooide, maar ongepubliceerde bundel* Oosterse sonnetten *(26 chinoiserieën & 26 arabesken).*
Afscheid van Meng Hau Jan *heeft bij Bethge de titel* Der Abschied des Freundes. *Dat met die vriend Wang Weis collega-dichter Meng Hau Jan (689-740) wordt bedoeld, en met 'die Berge' het San Tsjan-gebergte, heb ik elders gevonden. Gustav Mahler combineerde dit gedicht met een wederkerig vers van Meng Hau Jan voor Wang Wei tot* Der Abschied, *het sluitstuk van* Das Lied von der Erde. *De voorafgaande liederen uit deze cyclus hebben teksten van Li Tai Po (701-762) en Tsang Tsi (eveneens achtste eeuw), alle naar Bethges versie in* Die chinesische Flöte, *met kleine aanpassingen van Mahler zelf.*

## Afscheid van Meng Hau Jan

*Wang Wei (699-761)*

Nadat ik van mijn paard was afgestegen
en ik hem voor het laatst de wijn inschonk,
vroeg ik mijn vriend, bij onze afscheidsdronk,
waaróm hij wegging, en langs welke wegen.

En met een stem, die nooit zo treurig klonk,
zei hij: ‘Mijn vriend, het leven zat me tegen.
Zo slecht was mij het aards geluk genegen,
dat ik in diepe droefenis verzonk.

Ik ga naar het San Tsjan-gebergte toe,
opdat ik stilte voor mijn hart bereik.
Ik maak geen reizen meer naar verre volken.

Moe zijn mijn voeten. Ook mijn ziel is moe.
De wereld is toch overal gelijk,
en eeuwig, eeuwig zijn de witte wolken.’

## Oude wijsheid

*Lo Tsjan Naj (1834-1867)*

De menselijke levensduur is kort.
Vooral in vergelijking met zeer taaien
als bomen, olifanten, papegaaien,
blijkt zonneklaar hoe snel de mens verdort.

Dus lééf de tijd die je gegeven wordt:
laat bloemenkransen om je haren waaien,
ga zachte jongemeisjesborsten aaien,
en tob niet over al wat er aan schort.

Want tobben doet je treurig verder gaan,
en je zal nooit, al tob je je ook af,
doorgronden. Waarom dan je tijd verpesten?

Lach dus, en drink maar op de oude maan,
en dans jezelf voortijdig in het graf:
dat is van alle dingen nog het beste.

## Feestelijke kinderjaren
## *Saint-John Perse*[*]
## *(Vertaling Jozef van Acker)*

*'King Light's Settlements'*

### 1

Palmen...!
En dan ging men je baden in blad-groen-water; en 't water was ook nog zon in 't groen; en de dienstmeisjes van je moeder, grote glanzende meisjes, bewogen hun warme benen dicht bij jou, en je beefde...
(Ik spreek van iets heel verhevens, toen, tussen de jurken, waar lichtspelingen zijn.)

Palmen! en vanouds hier
wortels te hebben, hoe zoet...! De aarde
verlangde toen nog dover te zijn, en de hemel nog dieper, waar te grote bomen, moe van iets vaags te willen, zich onontwarbaar verbonden...
(Ik had die droom en waardeerde het: veilig geborgen tussen geestdriftige lakens.)
POUR FÊTER UNE ENFANCE
*'King Light's Settlements'*

### I

*Palmes..!*
*Alors on te baignait dans l'eau-defeuilles-vertes*; *et l'eau encore était du soleil vert*; *et les servantes de ta mère, grandes filles luisantes, remuaient leurs jambes chaudes près de toi qui tremblais...*
*(Je parle d'une haute condition, alors, entre les robes, au règne de tournantes clartés.)*
*Palmes! et la douceur*
*d'une vieillesse des racines...! La terre*

*alors souhaita d'être plus sourde, et le ciel plus profond où des arbres trop grands, las d'un obscur dessein, nouaient un pacte inextricable...*
*(J'ai fait ce songe, dans l'estime: un sûr séjour entre les toiles enthousiastes.)*

* *Saint-John Perse werd als Alexis Saint-Léger Léger in 1887 geboren op het eilandje Saint-Léger-les-Feuilles bij Guadeloupe; zijn familie behoorde tot de inheemse Frans-Antilliaanse aristocratie. Hij studeerde in Frankrijk en werd diplomaat. Als dichter debuteerde hij in 1910 met o.m. het hierboven vertaalde gedicht, deel uitmakend van de bundel* Éloges *(1911). In zeer ritmische vrije verzen roept het de sfeer op van de weelderige tropische wereld waar hij vandaan kwam. De bundel* Anabase *(1924) vestigde zijn reputatie definitief en internationaal. T.S. Eliot verzorgde een Engelse vertaling, E. du Perron een Nederlandse, Ungaretti een Italiaanse. Rilke vertaalde al eerder een deel van* Éloges.
*Na de Duitse inval vluchtte Saint-John Perse naar Amerika, waar hij tot 1957 bleef wonen. Het Vichy-bewind had hem zijn Franse nationaliteit ontnomen, door de Gaulle werd hij in ere hersteld. Zijn latere werk, lyrische prozagedichten, omvat de bundels* Exil *(1942),* Vents *(1946),* Amers *(1957) en* Chronique *(1960). In 1960 ontving Saint-John Perse de Nobelprijs. Hij stierf, 88 jaar oud, in 1975. (Red.)*

## [Nederlands]

En de hoge
kromme wortels dat was het feestelijk
begin van wonderbare wegen, het roemrijk ontwerpen van gewelven en beuken,
en het licht, in het stellen van grootsere daden bedreven, onthulde toen het blanke koninkrijk waar ik misschien een lichaam zonder schaduw heb binnengeleid...
(Ik spreek van iets heel verhevens, toentertijd, tussen mannen en hun meisjes, en die dat blad kauwden.)

Toen hadden de mannen
een strengere mond, hadden de vrouwen tragere armen;
toen veredelden grote zwijgzame dieren, door zoals wij wortels te eten;
en langer op meer schaduw schoven de oogleden op...
(Ik had die droom, hij heeft ons verteerd zonder relieken.)

**2**

En de dienstmeisjes van mijn moeder, grote glanzende meisjes... En onze fabuleuze oogleden... O
klaarten! o zaligheid!
Bij het noemen van elk ding zei ik op: het is groot, bij het noemen van elk dier: het is goed en mooi.
O mijn nog grotere
vraatzuchtige bloemen, tussen het rode blad, die al mijn mooiste groene insekten
verslonden! De bloemruikers in de tuin hadden de geur van het familiekerkhof. En een heel klein zusje was dood: ik kreeg - en het rook lekker - haar mahoniehouten kistje tussen de spiegels

## [Frans]

*Et les hautes*
*racines courbes célébraient*
*l'en allée des voies prodigieuses, l'invention des voûtes et des nefs*
*et la lumière alors, en de plus purs exploits féconde, inaugurait le blanc royaume où j'ai mené peut-être un corps sans ombre...*
*(Je parle d'une haute condition, jadis, entre des hommes et leurs filles, et qui mâchaient de telle feuille.)*

*Alors, les hommes avaient*
*une bouche plus grave, les femmes avaient des bras plus lents;*
*alors, de se nourrir comme nous de racines, de grandes bêtes taciturnes s'ennoblissaient;*
*et plus longues sur plus d'ombre se levaient les paupières...*
*(J'ai fait ce songe, il nous a consumés sans reliques.)*

**II**

*Et les servantes de ma mère, grandes filles luisantes... Et nos paupières fabuleuses... O*

*clartés! ô faveurs!*

*Appelant toute chose, je récitai qu'elle était grande, appelant toute bête, qu'elle était belle et bonne.*

*O mes plus grandes*

*fleurs voraces, parmi la feuille rouge, à dévorer tous mes plus beaux*

*insectes verts! Les bouquets au jardin sentaient le cimetière de famille. Et une très petite soeur était morte: j'avais eu, qui sent bon, son cercueil d'acajou entre les glaces*

## [Nederlands]

van drie kamers. En je mocht de kolibrie niet met een kei doodmaken... Maar de aarde kromde zich in ons spel zoals de dienstmeid doet,
zij die een stoel mag hebben als we in huis zijn.

... Vurigheid van kruid, o klaarten o zaligheid!...
En dan die vliegen, dat soort vliegen, aan de achterzijde van de tuin, die waren alsof het licht had gezongen!

... Ik denk weer aan het zout, ik denk weer aan het zout dat de gele min uit mijn ooghoeken moest wegvegen.
De zwarte tovenaar orakelde tijdens de dienst: ‘De wereld is als een prauw, die in het rond draait en niet meer weet of de wind lachen of huilen wou...’
En terstond trachtten mijn ogen een wereld
te verbeelden wiegelend tussen glinsterend water, zagen op slag de gladde mast van de stammen, de mars onder het loof, en de gieken en de ra's, het want van lianen,
waar de bloemen, de te lange,
uitliepen op het gepiep van parkieten.

**3**

... En dan die vliegen, dat soort vliegen, en de achterzijde van de tuin... Iemand roept. Ik ga al... Ik zeg wat ik waardeer.
- Wat was er toen, buiten 't kind zijn, dat er niet meer is?
Pleinen! Hellingen! Er
was meer orde! En alles was maar speling en schakering van licht. En licht en donker lagen toen dichter bij elkaar... Ik spreek van iets wat ik waardeer... Aan de bosrand kon het fruit

## [Frans]

*de trois chambres. Et il ne fallait pas tuer l'oiseau-mouche d'un caillou... Mais la terre se courbait dans nos jeux comme fait la servante*,
*celle qui a droit à une chaise si l'on se tient dans la maison.*

... *Végétales ferveurs, ô clartés ô faveurs!...*
*Et puis ces mouches, cette sorte de mouches, vers le dernier étage du jardin, qui étaient comme si la lumière eût chanté!*
*... Je me souviens du sel, je me souviens du sel que la nourrice jaune dut essuyer à l'angle de mes yeux.*
*Le sorcier noir sentenciait à l'office: ‘Le monde est comme une pirogue, qui, tournant et tournant, ne sait plus si le vent voulait rire ou pleurer...’*
*Et aussitôt mes yeux tâchaient à peindre*
*un monde balancé entre des eaux brillantes, connaissaient le mât lisse des fûts, la hune sous les feuilles, et les guis et les vergues, les haubans de liane,*
*où trop longues, les fleurs*

*s'achevaient en des cris de perruches.*

**III**

*... Puis ces mouches, cette sorte de mouches, et le dernier étage du jardin... On appelle. J'irai... Je parle dans l'estime.*

*- Sinon l'enfance, qu'y avait-il alors qu'il n'y a plus?*

*Plaines! Pentes! Il y*

*avait plus d'ordre! Et tout n'était que règnes et confins de lueurs. Et l'ombre et la lumière alors étaient plus près d'être une même chose... Je parle d'une estime... Aux lisières le fruit*

## [Nederlands]

vallen
zonder dat het genot verrotte op onze uitgestoken lippen.
En de mannen verplaatsten meer schaduw met een strengere mond, de vrouwen meer droom met tragere armen.

... Word ik groot en zwaar met de jaren! Nooit zal ik nog een plaats kennen waar, voor een kinderdroom, de molens en het riet zo tussen wellend en klaterend water stonden verdeeld... Rechts
werd de koffie, links de maniok binnengehaald
(o het vouwen van doeken, o heerlijke dingen!)
En hier liepen de goed gemerkte paarden, de kortharige muilezels, en daar de runderen;
hier waren de zwepen, daar de schreeuw van de vogel Annaô - en nog verder de wonde van het riet in de molen.
En een wolk,
paars en geel, goudpruimkleur, die, als hij eensklaps lijk een gouden kroon rond de vulkaan bleef hangen,
de dienstmeisjes bij hun naam uit hun
hutten riep!

Wat was er toen, buiten 't kind zijn, dat er niet meer is?...

### 4

En alles was maar speling en schakering van licht. En de kudden liepen de hellingen op, de koeien roken naar batterijstroop. Word ik groot
en zwaar, met de jaren! Ik herinner mij het verdriet
van een te mooie dag met te veel angst, met te veel angst!... herinner mij de heldere hemel, o stilte! die brandde als een koortsig oog... Ik huil, zoals ik
huil, in de holte van oude zachte handen...

## [Frans]

*pouvait choir*
*sans que la joie pourrît au rebord de nos lèvres.*
*Et les hommes remuaient plus d'ombre avec une bouche plus grave, les femmes plus de songe avec des bras plus lents.*

*... Croissent mes membres, et pèsent, nourris d'âge! Je ne connaîtrai plus qu'aucun lieu de moulins et de cannes, pour le songe des enfants, fût en eaux vives et chantantes ainsi distribué... A droite*
*on rentrait le café, à gauche le manioc*
*(ô toiles que l'on plie, ô choses élogieuses!)*
*Et par ici étaient les chevaux bien marqués, les mulets au poil ras, et par là-bas les boeufs;*

*ici les fouets, et là le cri de l'oiseau Annaô - et là encore la blessure des cannes au moulin.*
*Et un nuage*
*violet et jaune, couleur d'icaque, s'il s'arrêtait soudain à couronner le volcan d'or,*
*appelait-par-leur-nom, du fond des cases,*
*les servantes!*

*Sinon l'enfance, qu'y avait-il alors qu'il n'y a plus?...*

## IV

*Et tout n'était que règnes et confins de lueurs. Et les troupeaux montaient, les vaches sentaient le sirop-de-batterie... Croissent mes membres*
*et pèsent, nourris d'âge! Je me souviens des pleurs*
*d'un jour trop beau dans trop d'effroi, dans trop d'effroi!... du ciel blanc, ô silence! qui flamba comme un regard de fièvre... Je pleure, comme je*
*pleure, au creux de vieilles douces mains...*

## [Nederlands]

O! 't is een pure snik, die geen hulp wil, o! 't is maar dat, en die mijn voorhoofd al paait als een grote morgenster.

... Wat was je moeder mooi, wat was ze bleek
wanneer ze zich, zo groot en zo moe, vooroverboog
om ze te schikken, je zware strohoed of zonnehoed, met een dubbel blad siguine bedekt,
of wanneer, door een droom vol schimmen brekend, het ruisen van de mousseline
je slaap overspoelde!

... Het meisje was een halfbloed en rook naar ricinus; ik zag haar altijd met parels van blinkend zweet op haar voorhoofd, nabij haar ogen - en haar zo zoele mond had de smaak van de rozen-appels vóór de middag, in de rivier.

... Maar van het geelwordend grootje
dat zulke goeie middeltjes tegen muggenbeten had,
zou ik zeggen dat je mooi bent als je witte kousen draagt, en als door de zonneblinden de vurige bloem zich zacht op je lange ivoren
oogleden zet.

... En niet al Hun stemmen heb ik gekend, niet alle vrouwen, noch alle mannen die ons dienden in het hoge
houten woonhuis; maar voor lange tijd nog heugen mij
de geluidloze gezichten, met een kleur van papaja en verveling, die achter onze stoelen onbeweeglijk bleven staan als dode hemellichamen.

**5**

... O! ik heb alle reden tot lof!
Voorhoofd onder gele handen,

## [Frans]

*Oh! c'est un pur sanglot, qui ne veut être secouru, oh! ce n'est que cela, et qui déjà berce mon front comme une grosse étoile du matin.*

*... Que ta mère était belle, était pâle*
*lorsque si grande et lasse, à se pencher,*
*elle assurait ton lourd chapeau de paille ou de soleil, coiffé d'une double feuille de siguine,*
*et que, perçant un rêve aux ombres dévoué, l'éclat des mousselines*
*inondait ton sommeil!*

*... Ma bonne était métisse et sentait le ricin; toujours j'ai ou qu'il y avait les perles d'une sueur brillante sur son front, à l'entour de ses yeux - et si tiède, sa bouche avait le goût des pommes-rose, dans la rivière, avant midi.*

*... Mais de l'aieule jaunissante*
*et qui si bien savait soigner la piqûre des moustiques,*
*je dirai qu'on est belle, quand on a des bas blancs, et que s'en vient, par la persienne, la sage fleur de feu vers vos longues paupières*
*d'ivoire.*

*... Et je n'ai pas connu toutes Leurs voix, et je n'ai pas connu toutes les femmes, tous les hommes qui servaient dans la haute demeure*
*de bois; mais pour longtemps encore j'ai mémoire*
*des faces insonores, couleur de papaye et d'ennui, qui s'arrêtaient derrière nos chaises comme des astres morts.*

**V**

*... O! j'ai lieu de louer!*
*Mon front sous des mains jaunes,*

## [Nederlands]

voorhoofd, weet je 't nog van het nachtelijk zweet?
van het holst van de nacht, flauw van de koorts en met de smaak van de regenbak?
en van de blauwe dageraadbloemen dansend op morgenlijke kreken
en van het middaguur luider dan 't gezoem van de mug, en van de pijlen die de kleurenzee wierp...?

O! ik heb reden! alle reden tot lof!
Aan de kaai lagen hoge schepen waar muziek klonk. Er lagen grote stapels campêchehout; houten vruchten die met een klap opensprongen... Maar wat is er gebeurd met de hoge schepen aan de kaai en hun muziek?

Palmen...! En
een nog argelozer zee, door het voortdurend ongemerkt afvaren geplaagd,
met verdiepingen als een hemel boven boomgaarden,
zoog zich dan vol met gouden vruchten, paarse vissen en vogels.
Dan maakten nog fijnere geuren, door de heerlijkste boomtoppen zwevend,
deze adem uit een andere tijd hoorbaar,
en door de enkele kunstgreep van de kaneelboom uit de tuin van mijn vader - o veinzerij!
werd een troebele wereld van schubben en pantsers uitzinnig.

(... O ik heb alle reden tot lof! O fabel, mild en rijk, o tafel van overvloed!)

### 6

Palmen!
en op het krakende woonhuis zoveel lansen van vuur!

## [Frans]

*mon front, te souvient-il des nocturnes sueurs?*
*du minuit vain de fièvre et d'un goût de citerne?*
*et des fleurs d'aube bleue à danser sur les criques du matin*
*et de l'heure midi plus sonore qu'un moustique, et des flèches lancées par la mer de couleurs...?*

*O j'ai lieu! ô j'ai lieu de louer!*
*Il y avait à quai de hauts navires à musique. Il y avait des promontoires de campêche; des fruits de bois qui éclataient... Mais qu'a-t-on fait des hauts navires à musique qu'il y avait à quai?*

*Palmes...! Alors*
*une mer plus crédule et hantée d'invisibles départs,*
*étagée comme un ciel au-dessus des vergers,*
*se gorgeait de fruits d'or, de poissons violets et d'oiseaux.*

*Alors, des parfums plus affables, frayant aux cimes les plus fastes,*
*ébruitaient ce souffle d'un autre âge,*
*et par le seul artifice du cannelier au jardin de mon père - ô feintes!*
*glorieux d'écailles et d'armures un monde trouble délirait.*
*(... O j'ai lieu de louer! O fable généreuse, ô table d'abondance!)*

## VI

*Palmes!*
*et sur la craquante demeure tant de lances de flamme!*

## [Nederlands]

... De stemmen waren een lichtend geluid onder de wind... Met de leergierige bark van mijn vader kwamen grote witte figuren mee: misschien waren het wel Engelen, met hun haren in de war; of gezonde mannen, in mooie linnen kledij en met een helm van vlier op (zoals mijn vader, die een nobel en fatsoenlijk man was).

... Want in de ochtend, op de bleke velden van het naakte Water, heb ik aan de zijde van het Westen zien gaan: Vorsten en hun Schoonzonen, mannen van hoge rang, allen goed gekleed en zwijgend, want de zee vóór de middag is een Zondag, waar de slaap de gedaante van een God heeft aangenomen die de knieën buigt.

En toortsen verhieven zich 's middags voor mijn vluchten.
   En ik geloof dat Booggewelven, ebbehouten en blikken Zalen elke avond begonnen te schitteren in de droom van de vulkanen,
   op het tijdstip dat men ons de handen deed vouwen voor het idool in galakleed.

Palmen! en vanouds hier
   wortels te hebben, hoe zoet...! De zachte pasaatwind, de houtduiven en de verwilderde kat
   openden het bittere gebladerte waar, in de ruwte van een avond die naar Zondvloed geurde,
   de roze en groene mango's hingen.

*

... En de Ooms praatten zacht met mijn moeder. Zij hadden hun paard aan de deur vastgebonden. En het Huis, onder de wuivende bomen, bléef.

## [Frans]

*... Les voix étaient un bruit lumineux sous-le-vent... La barque de mon père, studieuse, amenait de grandes figures blanches: peut-être bien, en somme, des Anges dépeignés; ou bien des hommes sains, vêtus de belle toile et casqués de sureau (comme mon père, qui fut noble et décent).*

*... Car au matin, sur les champs pâles de l'Eau nue, au long de l'Ouest, j'ai ou marcher des Princes et leurs Gendres, des hommes d'un haut rang, tous bien vêtus et se taisant, parce que la mer avant midi est un Dimanche où le sommeil a pris le corps d'un Dieu, pliant ses jambes.*
   *Et des torches, à midi, se haussèrent pour mes fuites.*
   *Et je crois que des Arches, des Salles d'ébène et de fer-blanc s'allumèrent chaque soir au songe des volcans,*
   *à l'heure où l'on joignait nos mains devant l'idole à robe de gala.*

*Palmes! et la douceur*
   *d'une vieillesse des racines...! Les souffles alizés, les ramiers et la chatte marronne*
   *trouaient l'amer feuillage où, dans la crudité d'un soir au parfum de Déluge,*
   *les lunes roses et vertes pendaient comme des mangues.*

*

*... Or les Oncles parlaient bas à ma mère. Ils avaient attaché leur cheval à la porte.*
*Et la Maison durait, sous les arbres à plumes.*

1907.

## Uw attentie alstublieft
## *Peter Porter*[*]
## *(Vertaling Bert Voeten)*

De polarisduikboot *Dauw* heeft zojuist gemeld dat
Raketten met een kernlading van
Ten minste duizend megaton
Door de vijand zijn afgevuurd
Op onze belangrijkste steden.
Deze bekendmaking zal twee minuten
En vijftien seconden vergen, u hebt dus nog
Acht minuten en vijftien seconden
Om te voldoen aan de veiligheids-
Voorschriften neergelegd in de Handleiding
Bescherming Bevolking - hoofdstuk Atoomaanval.
Een speciaal bekorte mis
Zal worden uitgezonden aan het eind
Van deze bekendmaking -
Protestantse en joodse diensten
Zullen gelijktijdig beginnen -
Kies onmiddellijk uw golflengte
Overeenkomstig de instructies
In de BB-handleiding. Neem geen
Huisdieren (vogels inbegrepen) mee naar
Uw schuilkelder - ze verbruiken
Zuurstof. Laat de bejaarden en bed-
Legerigen achter, u kunt niets voor hen doen.
Vergeet niet de afdichting van de luchtsluis
In werking te stellen als iedereen in de
Schuilkelder is. Richt de stralings-

## *Your Attention Please*

The Polar DEW has just warned that
A nuclear rocket strike of
At least one thousand megatons
Has been launched by the enemy
Directly at our major cities.
This announcement will take
Two and a quarter minutes to make,
You therefore have a further
Eight and a quarter minutes
To comply with the shelter
Requirements published in the Civil
Defence Code - section Atomic Attack.
A specially shortened Mass
Will be broadcast at the end
Of this announcement -
Protestant and Jewish services
Will begin simultaneously -

* *Peter Porter, geb. 1929 in Australië, wordt beschouwd als de scherpste satiricus van de na-oorlogse Engelse poëzie. Hij behoorde, met o.a. Martin Bell, Peter Redgrove en David Wevill, tot de protest-dichters die zich in de jaren '50 en '60 manifesteerden in The Group. 'Your Attention Please' is uit zijn bundel* Once Bitten, Twice Bitten *(1961). (B.V.)*

Select your wavelength immediately
According to instructions
In the Defence Code. Do not
Take well-loved pets (including birds)
Into your shelter - they will consume
Fresh air. Leave the old and bed-
ridden, you can do nothing for them.
Remember to press the sealing
Switch when everyone is in

The shelter. Set the radiation
Aerial, turn on the geiger barometer.
Turn off your Television now.
Turn off your radio immediately
The Services end. At the same time
Secure explosion plugs in the ears
Of each member of your family. Take
Down your plasma flasks. Give your children
The pills marked one and two
In the C.D. green container, then put
Them to bed. Do not break
The inside airlock seals until
The radiation All Clear shows
(Watch for the cuckoó in your
perspex panel), or your District
Touring Doctor rings your bell.
If before this, your air becomes
Exhausted or if any of your family
Is critically injured, administer
The capsules marked ‘Valley Forge’
(Red pocket in No. 1 Survival Kit)
For painless death (Catholics
Will have been instructed by their priests
What to do in this eventuality.)
This announcement is ending. Our President
Has already given orders for
Massive retaliation - it will be
Decisive. Some of us may die.
Remember, statistically
It is not likely to be you.
All flags are flying fully dressed
On Government buildings - the sun is shining.
Death is the least we have to fear.
We are all in the hands of God,
Whatever happens happens by His Will.
Now go quickly to your shelters.

## [Nederlands]

Antenne, zet de geigerbarometer aan.
Zet nu uw tv-toestel af.
Zet uw radio af onmiddellijk na het
Einde van de diensten. Voorzie intussen
Al uw gezinsleden van oordoppen. Neem uw
Flessen met bloedplasma mee. Geef uw kinderen
De pillen gemerkt I en II uit de
Groene BB-bus, en breng ze daarna
Naar bed. Stel de afdichting
Niet buiten werking vooraleer
Het stralingsgevaar is geweken
(Let op de verklikker in uw
Perspex paneel) of de dienstdoende
Districtsarts bij u aanbelt.

Mocht voordien de zuurstof verbruikt zijn
Of mocht iemand van uw gezinsleden
Ernstig gewond raken, dien dan
De capsules toe met de opdruk ‘Smeltdal’
(Rood zakje in Overlevingspakket No. 1)
Voor een pijnloze dood. (Katholieken
Zullen door hun priesters geïnstrueerd zijn
Hoe te handelen in dit speciale geval.)
Wij beëindigen deze bekendmaking. Onze president
Heeft reeds bevel gegeven voor een
Massale vergeldingsactie - zij zal
Afdoende zijn. Er kunnen doden vallen.
Statistisch gezien is het niet waarschijnlijk
Dat u erbij zult zijn, onthoud u dat.
Van alle regeringsgebouwen wapperen
De vlaggen met drijvende wimpel - de zon schijnt.
De dood is het minste wat wij te vrezen hebben.
Wij zijn allen in de hand van God.
Wat er ook gebeurt, het gebeurt door Zijn Wil.
Ga nu snel naar de kelder.

# [De Tweede Ronde 1983, nummer 4]

## Voorwoord

Dit Winternummer 1983 bevat aan *Nederlands Proza* één lang verhaal, van de jonge schrijver Peter Burger. Het is voor de vierde, en derde achtereenvolgende maal dat wij een verhaal van hem publiceren, en we doen hierbij een beroep op de Nederlandse tijdschriftrecensenten (die hun signalerende taak wel eens uit het oog verliezen) om er nota van te nemen.

In *Nederlandse Poëzie* ontbreekt ditmaal de rubriek Tien Gedichten, maar Jan Kal en Cees van Hoore zijn beiden vertegenwoordigd met een vijftal. Bovendien biedt *Anthologie* ruimte aan poëzie en proza van de vroeg gestorven schilder-schrijver Alain Teister, wiens werk niet verdient dat het alleen nog antiquarisch verkrijgbaar is.

*Light Verse* bevat weer een vierluik van Drs. P en de zijnen, maar ook bijdragen van Alexander Pola en H.L. Prenen, en dertien 'Groeken' van Piet Hein. Deze afstammeling van onze zeeheld is een Deens dichter, ontwerper en fysicus, van wiens bundels met lyrische aforismen, *Gruks,* alleen al in Engelse bewerking (*Grooks*) ruim een half miljoen exemplaren zijn verkocht. Dit is de eerste presentatie van zijn met eigen tekeningen verluchte poëzie in het Nederlands.

Ook de overige vertaalde literatuur in dit nummer is Deens. Zoals het omslag al aangeeft staan H.C. Andersen en Karen Blixen centraal. Andersen is vertegenwoordigd met twee minder bekende sprookjes, maar laat zich ook van een zeer onverwachte kant zien in de rubriek *Tekeningen,* van Blixen zijn twee verhalen gekozen en een provocerend essay over het feminisme. Maar dat de Deense literatuur meer te bieden heeft dan deze twee beroemdheden moge blijken uit zowel het overige proza (van Herman Bang, H.C. Branner en Sven Holm) als uit de poëzie (van Emil Aarestrup, Thorkild Bjørnvig, Sophus Claussen, Inger Christensen en Klaus Rifbjerg. Een extra katern bleek noodzakelijk.

Voor de totstandkoming van dit nummer zijn wij speciale dank verschuldigd aan Annelies van Hees, Skandinaviste aan de Universiteit van Amsterdam, die een overwegend aandeel heeft gehad in de selectie én de vertaling van de teksten, en die ook de inleidende noten geschreven heeft.

Bij wijze van nieuwsjaarsgroet aan onze abonnees, tenslotte, is de antwoordkaart in dit nummer gecombineerd met twee fraaie fragmenten uit Audens 'New Years Letter', in de vertaling van W. Jonker. De abonnementsprijs blijft *f* 32, - per jaar.

Redactie

# *Nederlands proza*

# Achter glas
## *Peter Burger*

### In bad

Roerloos en met gesloten ogen leunde Constant Noordeloos achterover, zijn hoofd rustte op de mosgroene rand van de badkuip, het gedraaide snoer van de koptelefoon op zijn vochtige haar verbond hem als een navelstreng met de geluidsinstallatie op een plank boven zijn hoofd. Het overdadig naar dennenbossen geurende schuim waarin hij zich een uur geleden had laten wegzakken was verdwenen. Hij had het bad al een paar keer met warm water bij moeten vullen.

Een heldere viool etste lijnen van licht over donkere golven bas. Langzaam zakte hij weg onder de golven, steeds dieper. Flarden angstdroom dreven als diepzeevissen aan hem voorbij: lege warenhuizen, een snelweg bij nacht, zwarte vlinders, meisjes, meisjes, mensen in rookkwarts als insecten in barnsteen, eindeloos kruipen over een helling van obsidiaan onder een zwarte zon, meer meisjes, en ogen, in plakjes gesneden als hardgekookte eieren.

Tot hij in rustiger water terechtkwam en door een oneindige ruimte zweefde, rijzend en dalend met de muziek, gewichtloos en vrij als een astronaut die alleen door een zuurstofslang verbonden is met het moederschip.

Als hij tussen de delen van het concert zijn ogen opende, kon hij die laten rusten op de planten aan de muur die in de broeikasatmosfeer voorbeeldig gedijden en de badkamer het aanzien gaven van een onderzeese grot. Waterdruppels glommen op de wasachtige bladeren van nestvarens, rubberplanten en dieffenbachia's in het oranje licht van de lamp boven zijn hoofd, de zwarte steeltjes van venushaar bewogen in de opstijgende warme lucht, bladvarens en vingerplanten verdrongen elkaar.

Alleen in bad, door het water verlost van zijn gewicht en door de muziek van zijn omgeving, was hij vrij, alleen in bad stopte de voortdurend doormalende stroom van zijn gedachten.

Na het slotaccoord kwam hij overeind en zette de koptelefoon

af, starend naar de deinende zeepvlokjes in het allengs lauwer wordende grauwe water. Zo te sterven, een ruk aan het snoer van de koptelefoon, de versterker valt in het water en je drijft op je favoriete muziek de eeuwigheid in. Hij leunde achterover en trok met een teen de stop eruit. Over zijn buik heen zag hij het water door de afvoer wegkolken. Bandjes van vuilwitte zeep- en schuimresten bleven achter om zijn enkels. Behoedzaam als een reiger stapte hij op het hoogpolige tapijt. Hij zette de radio aan en liep gevolgd door een wolk damp en orgelmuziek de slaapkamer in.

Constant Noordeloos leed aan auditieve horror vacui. Als er geen muziek was hoorde hij een zacht zoemen of ruisen, soms ook stemmen, zoals tussen de delen van een symfonie in de concertzaal.

In de slaapkamer, evenals in de rest van het huis, heerste de klinische ordelijkheid van zijn vrouw. Ook het behang en het meubilair voor zijn studeerkamer waren door haar uitgezocht. Hem had ze grootmoedig de badkamer gelaten om naar eigen smaak in te richten. Hij nam plaats voor de kapspiegel om de stand van het verval vast te stellen. Met afkeer bezag hij zijn gerimpelde bleke huid, het zilver en ivoor van zijn gebit en zijn dubbele kin. Hij trok aan zijn vlezige wangen en stak zijn tong uit. Hij gaf zich over aan rituele zelfbeschimping.

Zijn collega's noemden hem een gezellige dikkerd.

## I Spy with my Little Eye

Hij stak het schoolplein over, links en rechts groetend. Hij liep door een branding van meisjes. Meisjes liepen tegen hem op, drongen langs hem heen, versperden hem de weg. Nuffige opgemaakte meisjes in mantelpakjes en plooirokjes, meisjes met zwartgestifte lippen en veelkleurig piekend haar, in bonte indiajurken met lange oorbellen, meisjes op klompen, negerinnetjes met kleine vlechtjes met kraaltjes erin, meisjes met en zonder bh, met hun haar in een paardestaart en in een knotje, rood, zwart, bruin, blond en alle kleurschakeringen daartussenin.

Er zaten ook jongens op deze school. Die zag hij niet.

Hier en daar liepen meisjes in petticoats en everglace bloesjes, kleding uit moeders tijd. Où sont les meisjes d'antan? Zijn jeugdliefdes uit de jaren '50, zijn vrouw toen ze verloofd waren, op roze

queenies, een beetje kant onder haar bovenjurk uit en kousen met jarretelles.

Hij werkte toen nog hard aan zijn ambitieuze proefschrift over het perspectief bij Beckett. De dissertatie rustte nog steeds in een grote bruine envelop diep weggestopt in een kast. Hij keek er nooit meer naar. Weggooien wilde hij hem ook niet, dat zou betekenen dat hij de nederlaag toegaf.

Hij ging de school binnen en zocht zijn lokaal op. Al na een jaar leraarschap was hij er achter gekomen dat hij niet van kinderen hield. Hij haatte hun stompzinnige gegrinnik als hij ‘pick’ of ‘cut’ zei, hun minachting voor alle literatuur die moeilijker was dan een verkorte en geannoteerde uitgave van *A Christmas carol,* en hun eenzijdige en uitsluitende interesse voor cijfers. De stilte in de klas was nooit absoluut, er bleef altijd een geroezemoes dat in zijn dromen aanzwol tot een bulderende zee. Er was de voortdurende strijd tussen klas en leraar: zijn verdeel-en-heers tactiek tegen hun onverhoedse uitvallen. Macchiavelli contra Che Guevara.

Hij gaf les vanaf een verhoging en vanachter een borstwering van thermoskannen en boeken, de titels geruststellend naar hem toegekeerd.

Er was vandaag weer niets met ze te beginnen. Dan in godsnaam maar een spelletje. I spy with my little eye.

‘I spy with my little eye something... black.’

‘The school-board?’

‘Wrong. And please say “blackboard”.’

‘The suit of the teacher?’ (Uitgesproken: ‘De swiet of de tietsjer’).

‘Yes, very well done. Your turn now.’

Kevelaar en De Brui achterin deden niet mee. Hij liet ze maar, zolang ze hun mond er bij hielden.

Na afloop van het uur liep hij door de klas. Op een van de achterste banken bewoog iets. De bank van Kevelaar en De Brui. Hij liep er naartoe. Met vier poten in een plasje gestolde lijm wriemelde daar een langpootmug. Een glazenwasser, in de volksmond. Een van de vleugels was uitgerukt, een andere zat met een dikke draad lijm vast aan de tafel. De poten van het insect waren half opgelost. ‘Kijk hem zitten,’ dacht Constant, ‘helemaal high van de geur van de lijm, wachtend op de spin.’ Achteloos verpletterde hij de mug onder zijn duimnagel. Toen hij zijn duim aan zijn broek afveegde was hij het al vergeten.

## Achter glas

Zijn vader woonde nog steeds in het huis dat hij na de oorlog had betrokken. Hij was oud. Bijna alle namen op de verjaardagskalender op de wc waren doorgestreept. Hij zat de hele dag in een leunstoel voor het raam en hield door een verrekijker het verkeer dat over het kruispunt bij zijn huis reed in het oog. Regelmatig belde hij zijn zoon om te vragen of er nog iets bijzonders was gebeurd, om de dood van een familielid te berichten of om verslag te doen van het meest recente verkeersongeval op zijn kruispunt.

De lens van zijn rechteroog was ondoorzichtig, het was geen oog dat in die kas geklemd zat, maar een maansteen, een glanzende, zachtgrijze halfedelsteen. Staar. Zijn linkeroog was gewoon bijziend. Min dertien. Zijn grootvader had het ook gehad.

Het stond Constant ook te wachten. Hij was erfelijk belast.

## Kermis in de hel

Hoe lang zou het duren voor je beneden bent?

Lang genoeg om spijt te krijgen.

Constant Noordeloos stond voor het raam van zijn flat. Langzaam overschaduwden zware regenwolken de nieuwbouwwijk en terwijl de zon nog fel scheen begon het te regenen. ‘Kermis in de hel,’ zei zijn moeder dan altijd. Hij zocht de regenboog. De afgrond verdween achter de ruiten die wel leken te smelten door het water dat eroverheen stroomde.

‘Waar sta je naar te kijken? Is er wat te zien?’

Zijn vrouw, met haar stem als afbijtmiddel.

‘Nee, er is niets.’

‘Ga je je dan even nuttig maken? Het eten is klaar.’

Ze liep terug naar de keuken en neuriede een aria. De grote gebreken, die kon je accepteren, maar de kleine onvolkomenheden, haar geneurie, de papieren die ze zoek maakte als ze zijn bureau opruimde, die dreven hem tot aan de rand van de waanzin. Hij liep naar de servieskast en draaide in het voorbijgaan het volume van de radio verder open.

Terwijl hij de tafel dekte bestudeerde hij zijn vrouw, die dampende dekschalen binnen bracht. Hij kon vaak minutenlang in stomme bewondering haar doen en laten gadeslaan, hoe ze kruis-

woordpuzzels oploste, een damesblad las, met vriendinnen telefoneerde, zo volstrekt vanzelfsprekend en ongegeneerd, zo zonder dat het ooit in haar opkwam dat iedere handeling slechts tijdvulling was. Hij benijdde haar. Hij keek naar haar, naar zijn collega's, naar zijn leerlingen, en hij benijdde hen.

Hij leefde niet, hij keek naar het leven zoals een wesp achter glas naar de buitenlucht.

‘Doe ik soms iets fout?’

‘O nee, schat, volstrekt niet.’

Hoor mij nu toch praten, ik zeg: ‘Wat eten we vanmiddag?’

‘Patat, vlees en groente.’

Hij bood haar een stoel aan en nam toen zelf plaats. Hij lichtte een van de deksels op. De klamme walm van bloemkool met een maizenasausje hechtte zich aan zijn brilleglazen.

‘Hmm.’

Al sinds hun huwelijk haatte hij haar bloemkool, even fel als hij de apocalyptische baksels haatte waarop hij eens in de twee weken bij de koffie vergast werd, omdat hij ooit, een jaar of twintig geleden, had gelogen dat hij ze lekker vond. Nu kon hij niet meer zeggen wat hij ervan vond, soms probeerde hij het, maar de woorden bleven als brokken bloemkool in zijn strot steken.

Een poging tot conversatie, vooruit maar weer: ‘Heb je nog iets bijzonders beleefd, schat?’

Haar verhalen over de man van mevrouw Tigchelaar die aan yoga deed en of dat niets voor hem was. De demente bejaarden op haar afdeling. Meneer zus en zo liep naakt door de eetzaal. Mevrouw dinges klom met haar platenkoffer in een boom. We hebben toch zó gelachen.

Kunt u in maximaal twintig woorden weergeven hoe u over uw huwelijk denkt? Onder de origineelste inzenders wordt een elektrisch vleesmes verloot.

Hoe hun huwelijk voornamelijk intact bleef door de gezelschapsspelletjes die ze speelden: risk, monopolie, stratego, mikado, scrabble, halma.

Haar roddelbladen. ‘Mist u romantiek en tederheid in uw huwelijk? Wilt u dat uw partner gevoelig en attent wordt? Verlangt u naar een, voor u beiden, meer liefdevolle verhouding? U kunt dit bereiken. Recente ontwikkelingen in de VS hebben methoden ontdekt, waarbij u het gedrag van uw partner kunt veranderen, zonder dat die zich daarvan bewust is. Schrijf...’

De geluiden waarmee ze haar witlofsla at, het vet van de kippepoot dat over haar kin droop. Uit verveling speelde hij mikado met de patat.

‘Wat is de bedoeling van Mikado, het aloude Knibbelspel? Moeilijk is het eigenlijk helemaal niet, maar onontbeerlijk zijn: geduld, scherpe aandacht en een vaste hand. Wij wensen u veel Chinese wijsheid en geduld toe.’

Bij de afwas vroeg ze: ‘Hou je nog een beetje van me?’

Hij raakte met een sopvinger olijk haar neus aan en zei: ‘Ja hoor, een heel klein beetje.’

Van alle menselijke spieren is de tong de beweeglijkste.

‘Ga je je nog omkleden voor de receptie vanavond?’

‘Receptie? Ik dacht dat ik vanavond werk ging corrigeren?’

‘De tennisclub bestaat vijfentwintig jaar. Je hebt het beloofd.’

‘Ik weet van niets.’

Het aloude kibbelspel.

‘Doe nou niet zo lúllig. Ik moet altijd mee naar jouw schoolfeesten, laatst ben ik zelfs zo goed geweest om mee te gaan naar een klasseavond, waar ik de hele tijd cola heb gedronken en naar discomuziek heb geluisterd. Iedereen neemt vanavond zijn man of vrouw mee.’

‘Het spijt me liefste, maar ik moet vanavond werken.’

Ze gooide de theedoek in het sop en liep de keuken uit. Hè, wat vervelend nou. Hij aarzelde even maar liep haar toen achterna. Ze stond met haar rug naar hem toe in de kamer.

‘Schat, doe nou toch niet zo kinderachtig.’

Ze lachte schel. ‘Ik kinderachtig? Nou, ik zal maar niets meer zeggen, waar doe ik het ook voor.’

‘Bedoel je soms te zeggen dat ik kinderachtig ben?’

‘Je weet bést wat ik bedoel.’

‘Maar...’

‘Ja, je werk is zwaar en belangrijk. Ik wou dat je me eens wat nieuws vertelde.’

Ze bukte zich bruusk en draaide de radio luider.

‘... een lekker zomers plaatje, luisteraars, de meisjes van Baby-love met “Do you want me?” We gaan verder met een gouwe ouwe, uit 1966, tijdje terug alweer, The Jefferson Airplane met “Somebody to love”.’

‘Ik ga weg,’ brulde hij, ‘je ziet maar.’

Verweer. Voor de vorm. Iemand die de vliegen niet meer van zich afslaat is stervende.

Als antwoord draaide ze de volumeknop nog verder open. De buren begonnen tegen het ritme van de muziek op de vloer te bonken.

‘Geen vervorming,’ dacht hij nog niet ter zake toen hij de deur uit liep.

## There's Someone in my Head But it's Not Me

Het plan om gewoon door te blijven lopen en niet meer terug te komen begon vaste vormen aan te nemen toen hij de nieuwbouwwijk achter zich had gelaten. Een smalle geasfalteerde weg voerde hem de polders in. Af en toe werd hij ingehaald door trimmende mannen in trainingspak. De hemel was indigo met oranje boven de weilanden, koeien en paarden staarden hem na en Constant Noordeloos besloot niet meer terug te komen. De tijd drong, hij moest iets doen, een daad stellen.

Toen het begon te schemeren bereikte hij een viaduct. Hij leunde op de stalen balustrade en staarde naar de zesbaansweg. Een vrachtwagen reed onder hem door. Hij volgde hem met zijn ogen onder nog twee viaducten door tot hij over de horizon verdween. Was hij maar een vrachtwagenchauffeur. Verre reizen naar Turkije, Italië, Frankrijk. Zijn behaarde armen op het stuur, voor hem de eindeloze weg, aan de horizon ging de zon onder. Hij zou de tijd en de opleiding missen om zich zorgen te maken over het nut, de zin en het doel van zijn bestaan.

Hij dacht: ‘Mijn dagen rijgen zich aaneen als de strepen op het wegdek. Waarvandaan waarheen waartoe? Ik ben veertig. Ik heb nog dertig, vooruit, veertig jaar. Op het midden van de weg van ons leven. Worden wij niet gecremeerd in de komende kernoorlog, dan sterven wij wel aan de onderhuidse kettingreactie kanker. Daarna niets. De dood is niet zo maar een andere aggregatietoestand.’

Hij vloekte. ‘Godverdomme.’ Het woord was net zo afgesleten als de koosnaampjes die zijn vrouw en hij voor elkaar gebruikten. Hij had een nieuwe krachtterm nodig.

En de gedachten in zijn hoofd maalden maar door. Vaak stond hij 's ochtends doodmoe op, zeker dat zijn gedachten 's nachts

door waren blijven stromen, als een kraan die je vergeet dicht te draaien. Eenvoudige handelingen als het wassen van zijn handen verveelden hem.

Dit noemt men: tedium vitae.

Bij alles wat hij deed leverde een kritische instantie in zijn hoofd cynisch commentaar. Hij was het slachtoffer van een geestelijk soort sluipwesp. De voortdurende onvrijwillige zelfbeschouwing holde hem uit, het verstikkende vacuüm werd steeds groter.

Hij dacht: ‘Ik leef niet, ik ben mijn eigen stand-in.’

Hij dacht: ‘Ik ben een voyeur.’

Het was donker geworden. Hij liep naar de helling van het viaduct en liet zich op zijn achterste omlaag glijden, naar de snelweg. Voor zijn voeten merkte hij een vreemd gesneden stukje deurmat op. Een platte egel, de inhoud lag uitgesmeerd over het asfalt.

Hij stond langs de weg en staarde in de koplampen van de tegemoetkomende auto's. Als hij nu een stap naar voren deed hoefde hij nooit meer na te denken. Hij sloot zijn ogen en stapte als een slaapwandelaar de weg op. Met gierende claxon scheurde een auto voor hem langs. Hij liep verder. Een auto reed achter hem voorbij, de wind rukte aan zijn colbertjasje. Zijn knieën botsten tegen de vangrail.

Hij dacht: ‘Er is beslist. Dit is een teken. Ik moet doorgaan.’

Hij klom over de vangrail, stak de rijbaan over en liep het weiland aan de andere kant van de weg in. Hij kon zich niet herinneren zich ooit zo voldaan en rustig gevoeld te hebben.

Toen hij moe werd liet hij zich met krakende kniegewrichten in het gras zakken. Liggend op zijn rug keek hij naar de sterren die koud hingen te schitteren. Hij probeerde er samenhang in te ontdekken.

## Zwarte vlinders

Een voor een verlieten zijn collega's de leraarskamer. De laatste trok zorgvuldig de deur achter zich in het slot. Onwillig ging Noordeloos verder met het corrigeren van opdrachten. The police is. He was catched. The telefone.

Hij keek op. Iets, als de adem van iemand die over zijn schouder meelas, had over zijn wang gestreken. Inbeelding. Of er stond ergens een raam open.

Toen hij zich weer vooroverboog zag hij op de manchet van zijn linkermouw een vlinder zitten. De donkergekleurde vleugels waren dichtgeklapt. Voorzichtig bracht hij zijn hand omhoog. Toen het diertje op ooghoogte was ontvouwde het zijn vleugels.

Het moest een mutatie zijn, ontstaan als reactie op een vervuild milieu: de bovenkant van de vleugeltjes was ook dofzwart. Toen hij hem aanraakte met zijn pen vloog de vlinder op, wat zwarte stof bleef achter op zijn witte manchet. Curieus. Onbekend soort mot. Navragen bij de biologieleraar. Hij probeerde zich weer te concentreren op het nakijken.

Een geluid van vallende bladeren in de verst verwijderde hoek. Geërgerd wierp hij zijn vulpen er naartoe. Twintig, dertig vlinders vlogen op van achter de driezitsbank. Diezelfde vreemde variëteit. Hij staarde er verbijsterd naar. Het was een plaag. Maar waar kwamen ze vandaan? Hij stond op en trok de tijdschriftenkast open. Als een boze geest uit een fles vloog hem een wolk vlinders in zijn gezicht. Meer ongelovig dan geschrokken sloeg hij ze van zich af.

Het begon donker te worden in de leraarskamer. Vlinders kropen in zijn broekspijpen, plakten tegen zijn brilleglazen, wriemelden voelsprieten in zijn neusgaten. Overal kwamen vlinders vandaan, uit de opening van de koffieautomaat, van onder het vloerkleed, uit de TL-buizen, spontane generatie uit het stof van oude zonden: Onkuisheid. Onmatigheid. Gulzigheid. Wanhoop.

Constant struikelde naar een raam toe, vlinders werden het crèmekleurige vloerkleed ingetrapt, een gevoel alsof hij over rottende bladeren liep. Hij rukte de vitrage opzij. Buiten verduisterden duizenden zwarte vleugeltjes de zon. Constant greep een stoel en zwaaide die om zich heen. Het geluid van brekend glas. Hij gleed uit en viel op zijn rug in de zijden kussens van myriaden vlinders. Hij opende zijn mond om te schreeuwen en vlinders drongen zijn mond in, worstelden zich langs zijn huig, kietelden zijn slokdarm. Zijn kiezen vermaalden vlinders, alsof hij op papieren zakdoekjes beet.

Een donzen hunebed drukte zijn borst in.

## Leer mij hinkelen, leer mij huilen

Regelmatige scheurende geluiden trokken hem behoedzaam uit

zijn slaap. Na zijn gehoor keerde zijn gevoel terug: zijn rug, zijn billen en de achterkant van zijn benen waren vochtig en koud. Hij opende zijn ogen en ogenblikkelijk en overdonderend was de wereld weer aanwezig. Hoog boven hem tekenden zich de hals en de kop van een paard af tegen de morgenhemel. Het paard plaatste voorzichtig een hoef naast zijn hoofd en boog zich nieuwsgierig naar hem toe. Het had grote, glanzend bruine ogen en enorme gelige tanden. Heel even beroerden de zachte lippen zijn haar. De roze neus van het paard streek zijn bril half van zijn gezicht.

Heel langzaam, om het dier niet te laten schrikken, bracht Constant zijn hand naar zijn gezicht om de bril weer recht te zetten. Links van hem kwam een tweede paard aanschommelen door het natte gras. Achter haar, Constant besloot dat dit een merrie moest zijn, kwam de zon op, rood en van watten in de ochtendnevel. Constant kwam overeind en streelde de paarden. Alles was goed.

Politiepatrouilles zochten de omgeving af naar hem, in sloten en singels dregde men naar zijn ontzielde lichaam, zijn broek plakte aan zijn benen, hij liep kans op een longontsteking, maar alles was goed.

Alles en iedereen liep van hem weg, zo niet deze dieren.

Ver weg, waar de elektriciteitsdraden die gonzend en slap van de hitte aan de stalen masten hingen, samenkwamen, bouwden machines de torens van een nieuwe stad.

Met enige moeite klom hij over een hek. Hij wandelde verder over de landweg en sloeg ergens af, een wijk in die hij niet kende. De straten waren leeg. Ergens was een klein meisje aan het hinkelen. Constant verafschuwde kleine kinderen even zeer als hij ze benijdde. Hij was pedofoob.

‘Leer mij hinkelen,’ dacht hij, ‘leer mij huilen, leer mij dansen.’ Hij liep op het meisje toe dat volgens een duistere logica dan eens een, dan eens twee voeten tussen de krijtlijnen op de tegels plaatste. Ze maakte nog een sprongetje, draaide een halve slag en stopte toen ze Constant zag.

‘Wil je dat aan mij leren?’

Het kind staarde hem met grote ogen aan.

‘Wil je mij dat ook leren?’

Dit was nieuw. Haar ouders hadden een bevredigende mate van paranoia en xenofobie bewerkstelligd door haar in te prenten dat vreemde mannen kinderlokkers waren en zelfs niet vertrouwd

konden worden als ze het grootste ijsje of het zachtste konijntje van de wereld beloofden.

Ze schudde stom haar donkere krullen.

‘Nou ja,’ Constant maakte een verzoenend gebaar, ‘even goede vrienden hoor.’

Het kind keek hem strak aan en zei koel: ‘Ik ben uw vriendje niet.’ Af en toe omkijkend liep ze van hem weg.

In een telefooncel draaide hij het nummer van zijn huis. Er werd meteen opgenomen.

‘Het is heel simpel,’ zei hij, ‘ik moet gewoon leren huilen.’

Voor zijn vrouw iets kon zeggen hing hij op.

## Een vrolijk spektakel over de dood

De juffrouw achter het loket schonk hem de kortst mogelijke glimlach. Haar lippen waren schraal. Enkele reis naar de stad waar hij gestudeerd had.

Boven de rails zinderde de lucht. Hoog boven een weiland stond een torenvalk te bidden. Wachtend op de trein likte hij aan een ijsje. ‘Choconoto.’ Namen die hij met enige gêne uitsprak. Hij beet in het vanilleijs. De vertrouwde pijn aan zijn tanden. In het vanilleijs zat een bloedrode vulling. Rood, wit en bruin kleverig vocht droop over zijn hand en zijn manchet. Toen het ijs op was likte hij aan het houtje. Hij beet in het houtje. Het gaf hem hetzelfde gevoel als zilverpapier op zijn vullingen.

Hij moest voortdurend eten.

We are the hollow men.

Knippend met zijn vingers en tappend met zijn met ijzertjes beslagen schoenzolen liep een jongen op Constant af. Hij maakte een paar swingende schijnbewegingen maar stopte pal voor Constant. Zijn ogen vertoonden een randje wit onder de iris, volgens de handboeken over physiognomie een kenmerk van criminelen en heiligen. Hij veegde zijn lange haar als een meisje achter zijn oren en onthulde zo de uiteinden van een stethoscoop.

‘Ik heb geen walkman nodig, man,’ verklaarde de jongen ongevraagd. ‘De muziek van je eigen hartslag, daar zou ieder mens genoeg aan moeten hebben. Ik houd de hele dag voeling met mijn biologische ritme.’

Constant knikte hem goedmoedig toe. De jongen trok de uitein-

den uit zijn oren en haalde de rest omhoog uit zijn t-shirt. Uitnodigend hield hij het apparaat aan Constant voor.

‘Je moet het ook proberen, man. Je weet niet half wat je mist.’

Hij kon nooit iets weigeren. Hij nam de stethoscoop aan, veegde de uiteinden af aan zijn colbert en stak ze in zijn oren. Hij drukte het metalen rondje tegen zijn borstzakje. Hij hoorde volstrekt niets.

‘Nee man, zo hoor je toch niets. Hier -’ Gedienstig knoopte de jongen zijn overhemd los. Constant zocht tot hij een gedempt bonzen hoorde, met op de achtergrond een onregelmatig ruisend geluid. Dat moest zijn ademhaling zijn. Hij overhandigde de jongen zijn stethoscoop en bedankte hem.

Het meisje tegenover hem in de trein was zo mooi dat hij er zenuwachtig van werd. Hij schoof heen en weer op zijn zitplaats, frommelde aan zijn manchetten, zette zijn bril op en af en staarde haar aan. Ze had blond haar tot op haar middel. Ze droeg een bonte jurk met bloemen en borduursels en haar blote voeten staken in sandalen. Om haar linkerenkel droeg ze een kettinkje dat rinkelde als ze haar voet verzette. Ze las ingespannen in een smal boekje, waaruit ze nu en dan opkeek naar buiten of naar het plafond om iets te prevelen. Haar vingernagels waren net als haar teennagels glanzend zwart gelakt. In het bagagerek boven haar hoofd lag een vioolkist.

Toen ze opkeek en haar blik de zijne ontmoette keek hij geschrokken de andere kant uit. Ze hield het boekje wat hoger, voor haar gezicht. *Hecastus. Een vrolijk spektakel over de dood.*

Op de plaats van bestemming liep hij achter haar aan de trein uit. Op de roltrap van het perron naar beneden stond hij een trede boven haar. Hij was zo dicht bij haar dat hij haar aan zou kunnen raken. Geobsedeerd staarde hij naar het lange blonde haar. Aarzelend stak hij zijn hand uit om het met het topje van zijn wijsvinger aan te raken. De tijd leek zich te verbreden.

Kijk, hij streelde haar haar een beetje. Heel voorzichtig nam hij er wat van in zijn hand. Het was zo zacht dat hij het nauwelijks voelde. Onontbeerlijk zijn: geduld, scherpe aandacht en een vaste hand.

Ze trok haar hoofd tussen haar schouders en draaide zich geschrokken om. Ze stapte vooruit en struikelde van de roltrap af, even leek ze te vallen, toen was ze weg, het station uit.

Constant bleef onder aan de roltrap staan, mensen drongen zich langs hem heen, keken hem argwanend aan. Hij deed een paar stappen opzij en leunde tegen een automaat vol damesslipjes van zwart kant en glimmend satijn, in mestvlieggroen en helpaars.

Hij zag haar bij haar vriendinnen zitten, op de koffie.

'Wat ik vanochtend toch heb meegemaakt...'

Ernstig knikkend zegt ze wijs: 'Ik denk dat hij heel ziek was.'

Een vriendin, met een koude mond: 'Zo iemand moesten ze toch opsluiten? Ja toch?'

Maar dan zou zij het voor hem opnemen, ze zou zeggen: 'Nee, ik denk niet dat hij gevaarlijk was, alleen een beetje vreemd. Met zo iemand moet je juist medelijden hebben.'

Hij moest er bijna van huilen. Zo ontroerend was het.

Bij de uitgang van het station kocht hij een reep chocolade.

## Over de dood, verbeeld als een meisje met een klaproos tussen haar tanden

Personificaties van zijn kwade eigenschappen, Gulzigheid, een man met een Bourgondische buik, Gierigheid, een uitgeteerde met ketenen van geldstukken behangen figuur, Wellust, een verleidelijke vrouw met een glimlach die naar verrotting smaakte en andere, ongenoemde duivels en demonen dansten in het halfduister rond het bed van de man in het nachthemd. Ze sisten en spuwden naar hem, trokken aan zijn slaapmuts, maakten obscene gebaren en rammelden met tamboerijnen, ratels en castagnetten. Een onzichtbaar orkest van doedelzakken die krijsten als verloren zielen, een zeurende draailier, schorre schalmeien en pauken werkte naar een hels crescendo toe dat op het onverdraaglijke hoogtepunt afbrak. Lichten gingen aan, een portatief zette een gewijde melodie in en het spel begon.

Constant zat op een bank in een koude kapel en wenste dat hij niet gekomen was. De hele dag had hij door de stad gedwaald, langs huizen waarin hij in zijn studententijd gewoond had, op zoek naar herinneringen en oude ontroeringen. De herinneringen kwamen maar het deed hem allemaal niets. Het gleed van hem af als waterdruppels langs de veren van een eend. Hij keek afgunstig

naar de doelbewust wandelende mensen op straat. Hij had zin hen aan te klampen, hen de stinkende adem van zijn geschiedenis in het gezicht te stoten. Opdat ze schrokken. Opdat ze notitie van hem zouden nemen.

‘Zie mij in mijn schamelheid. Sla acht op mijn ellende.’

In een chocolaterie kocht hij drie ons van de duurste bonbons. Hij at ze alsof het pinda's waren.

We are the stuffed men.

Achter een winkeldeur zag hij een aanplakbiljet hangen waarop in Gothische letters een opvoering van het toneelstuk ‘Hecastus’ werd aangekondigd. Met het zalige gevoel van zich te laten drijven door het lot ging hij zonder te aarzelen een kaartje kopen.

De tijd tot het begin van de voorstelling bracht hij eerst door op de platenafdeling van een groot warenhuis, door een koptelefoon luisterend naar klassieke muziek totdat men hem scheve blikken toewierp, daarna in een Chinees restaurant.

Hij zorgde ervoor aanwezig te zijn toen de zaal, een kapel van een kerk die niet meer werd gebruikt voor de eredienst, openging. Hij ging zo zitten dat hij de deur waardoor het meisje uit de trein moest binnenkomen in de gaten kon houden. Om de tijd te doden gaf hij zich over aan het genot van zijn overgebleven Belgische pralines. Hij genoot ze nu langzaam, met overleg, als poëzie. Plechtig, alsof het een H. Hostie betrof, legde hij ze op zijn tong. Zijn tong streelde de ronde vormen van de bonbons, het sublieme moment anticiperend dat de chocolade - bitter, melk, witte chocolade - zover gesmolten was dat de zoete alcoholische vulling in zijn mond liep, bij een kersebonbon als een andante, bij een rumvulling als een allegro maestoso, een symfonie voor zijn smaakpapillen.

Ze was niet gekomen. Toen de lichten doofden overwoog hij weg te gaan, maar uit nieuwsgierigheid bleef hij zitten. Het stuk kon hem maar matig interesseren. Centraal op het toneel stond een groot bed, daarachter was een bouwstelling opgetrokken voor de gebrandschilderde ramen, zodat er op drie niveaus kon worden gespeeld.

Hecastus bleek een broertje te zijn van Everyman. De dood werd hem aangezegd door een hemelse boodschapper. Hij probeerde zijn familie, vrienden, bedienden en bezittingen ertoe over te halen met hem de tocht te aanvaarden, maar geen ervan wilde mee. Alleen zijn Deugd en Geloof stonden hem bij tot in de dood.

De Dood.

Ze kwam op, begeleid door de ijle klank van een viool. Constant kwam half overeind. Iemand trok hem aan zijn colbert weer naar beneden. Haar blonde haar hing los op een eenvoudige zwarte jurk. Op haar wangen waren twee donkere driehoeken geschminkt. Geen man met een zeis in zijn handen maar een meisje met een klaproos tussen haar tanden en met een viool. Ze schreed naar Hecastus en raakte zijn hoofd aan alsof ze hem zegende. Ze stak de klaproos in haar haar en sprak tot Hecastus.

Constant keek ademloos toe. Hij voelde iets dat veel op verdriet leek, gemengd met geluk. Kermis in de hel. Dit kwam nooit meer terug. Al zocht hij jaren, dit zou hij nooit meer meemaken.

‘Je gaat sterven.’

‘Dat wens ik ook.’

‘Sterf, vlees!’

De rest van de voorstelling staarde hij wezenloos voor zich uit.

## Maja, Sterre der Zee, sta ons bij

Het regende. De treurwilgen hingen zwaar over de singels en er dreven bellen op de plassen. Hij liep al meer dan een uur op straat nu, het water stond in zijn schoenen. De gedachte om naar huis te gaan werd steeds verleidelijker. Walgend van zichzelf verwierp hij die. Al moest hij in het park slapen, op een bank. Een passerende tram liet elektrisch blauwe vonken uit de bovenleiding spatten.

Op de straathoek stond een telefooncel. Hij ging naar binnen om, hield hij zichzelf voor, even droog te staan. Maar zodra hij de deur achter zich gesloten had zag hij hoe zijn handen een telefoonboek openden en de S opzochten. ‘Maja van de Sterre,’ zo heette ze volgens het programmaboekje.

‘Doe niet zo achterlijk,’ zei hij.

Meer dan ooit voelde hij zich twee personen.

Hij vond haar adres en telefoonnummer. Er woonde maar een Van de Sterre in de hele stad. Hij schudde zijn portemonnee leeg op het telefoonboek. Hij nam de hoorn van de haak en duwde een kwartje in het apparaat. De munt viel erdoorheen en kwam rinkelend in het bakje terecht. Hij herhaalde de procedure met hetzelfde resultaat. Zelfs de onbezielde materie keerde zich tegen hem. Hij richtte vurige smeekbeden tot het toestel, besloot toen over te

gaan tot een minder anti-autoritaire benadering. Drie keer beukte hij de hoorn tegen de kiesschijf. Het volgende kwartje werd geaccepteerd.

De telefoon ging twee keer over en werd toen opgenomen.

‘Ze heeft op me gewacht,’ dacht hij.

‘Met Maja van de Sterre.’

Hij zei niets en luisterde verrukt.

‘Hallo, met wie spreek ik?’

Het bleef even stil, toen werd de hoorn op de haak gelegd. Meteen gooide hij nog een kwartje in het toestel. Het duurde nu iets langer voordat er werd opgenomen.

‘Met Maja van de Sterre.’

De derde keer werd de telefoon niet meer opgenomen.

Ze verwierp hem dus. Terwijl hij toch meer aandacht verdiende. Hij besloot naar haar toe te gaan om haar te complimenteren met haar toneelspel. Maar hij kon natuurlijk niet met lege handen aankomen. Bloemen moest hij hebben. Schaterlachend en handenwrijvend stapte hij ergens een tuin in - klei bleef in vette klonten aan zijn schoenen kleven - en rukte tulpen en narcissen uit de grond. Hij neuriede ‘Klein klein kleutertje wat doe je in mijn hof? Je plukt er alle bloempjes af en maakt het veel te grof.’ Hij wuifde vriendelijk naar het raam van de huiskamer waarachter de kleurentelevisie bont schitterde en zei: ‘Ik ben gek. Neemt u mij niet kwalijk, maar ik mag alles, want ik ben ontoerekeningsvatbaar.’

Hij bereikte de straat waarin ze woonde en ontdekte na enig zoeken dat het adres een woonboot betrof. Net toen hij er naartoe liep werden de gordijnen dichtgeschoven. Het silhouet van Maja verscheen, op het gordijn geworpen door een sterke lamp. Ze schudde haar haar los en trok haar trui over haar hoofd uit. I spy with my little eye. Erotisch schimmenspel.

Voyeur.

Constant stond in de stromende regen en keek toe.

Met moeite deed hij een stap naar voren. Hij ging aanbellen. Hij moest haar spreken. Hij kon er niets mee verliezen. Wat hij tot nu toe had gedaan was genoeg voor een scheiding, ontslag en duurzame opname in een krankzinnigeninrichting. (Want ze kunnen je laten halen als ze willen. Een telefoontje van je vrouw en ze komen met vier potige broeders om je onder een spanlaken te stoppen.)

Hij drukte op de bel. Regen liep over zijn voorhoofd, zijn haren plakten, water stroomde langs zijn neus. Het leek op huilen. Maja, Sterre der Zee, sta ons bij.

Ze schrok van hem en wilde de deur al weer dicht gooien, maar zijn smekende blik weerhield haar. Ze hield de deur op een kier.

‘Heeft u ook opgebeld?’

Wat moest hij nu zeggen? Maar hij hoefde niets te zeggen, want Maja opende de deur voor hem en zei: ‘Kom maar even binnen.’

Druipend liep hij de gang in. Hij herinnerde zich de bloemen. Woordeloos overhandigde hij haar het verregende boeketje.

‘Bedankt. Dat is heel attent van u.’

‘Mijn naam is Constant Noordeloos,’ verklaarde hij. ‘Staat u mij toe u te complimenteren met uw toneelspel. Ik was bijzonder onder de indruk.’

‘Nu is ze er wel van overtuigd dat je gek bent,’ dacht iemand in zijn hoofd. ‘Straks belt ze de politie.’

‘Nee, zo is ze niet. Maja is goed, Maja zal me troosten.’

Hij schraapte zijn keel en zei: ‘Ik ben van mijn vrouw en mijn werk weggelopen uit verregaande ontevredenheid met de situatie. Ziet u juffrouw, ik voel mij ongelukkig. U moet echt even naar me luisteren, ik weet dat u me zult begrijpen. Mijn verlangen om zinvol te leven wordt niet bevredigd, en eigenlijk is het ook niet sterk genoeg, zodat... ach, maar u heeft aan een half woord genoeg, ik weet dat. Bovendien moet ik er op wijzen dat ik niet gek ben maar leraar Engels met een bevoegdheid voor gymnastiek, hoewel je dat niet zou zeggen met het oog op mijn figuur.’

## Het verlangen om deel te nemen aan het leven

‘Hier wil ik wel blijven,’ dacht hij. De kaarsen en de wierook gaven hem even de illusie dat hij weer vijf was en naast zijn moeder in de kerk zat. In de kerk zag hij veel wat hij niet begreep, maar ook het vreemde had iets geruststellends: de gezangen, de mannen in jurken, de zonden waarvan hij niet eens wist hoe hij ze moest begaan, als hij dat al had gewild.

Hij voelde zich hier geborgen. Er klonk zachte muziek van belletjes, trommeltjes en fluiten in exotische toonladders, dansmuziek voor elfjes. Hij zocht een stoel, vond er geen, en liet zich zakken op een met een sprei afgedekte matras. De kleren die Maja

hem had gegeven waren te nauw, het overhemd trok onder zijn oksels, de broek snoerde zijn maag in, en hij durfde hem niet open te laten staan.

Maja reikte hem een kommetje thee aan. ‘Mu-thee,’ verklaarde ze, toen ze hem bedenkelijk naar het piskleurige vocht zag kijken. Hij wist niet wat hij daarop moest zeggen en keek de kamer rond. Planten, tapijtjes en groentekisten met boeken perkten de ruimte in. Een muur hing vol met kindertekeningen. Hij schrok. Ze zag hem kijken.

‘Ik ben onderwijzeres op een school hier vlakbij. Ik heb de tweede klas.’

Had ze begrepen wat hij dacht? Hij gluurde steels naar haar vingers. Nee, geen ring, dat zou hem in de trein al opgevallen zijn. Hij vroeg zich af van wie de kleren waren die hij droeg. Beter niets vragen.

‘U was van huis weggelopen.’

Het stak hem dat ze nog steeds u zei. Zo groot was het leeftijdsverschil niet. En ‘van huis weggelopen’, dat klonk weer net alsof hij een klein kind was. Hij wilde zeggen: ‘Mijn vrouw begrijpt me niet.’ Dat was een cliché. Hij wilde zeggen: ‘Ik zou graag huilen.’ Dat zou ze misschien niet begrijpen.

Hij zette zijn bril af en begon hem met een slip van de sprei op te poetsen. Maja vervaagde tot een blonde vlek. De sensatie van in de kerk te zijn keerde versterkt terug. Hij moest biechten. Alleen wie biecht wordt verlost. Met geknepen oogjes naar zijn bril starend begon hij te vertellen.

Maja zei weinig, knikte af en toe en schonk thee bij. Toen hij klaar was en haar vragend aankeek zei ze: ‘Wat ga je nu doen?’

‘Voorlopig bij jou blijven,’ wilde hij zeggen.

Hij zei: ‘Ik weet het niet. Een nieuw leven beginnen.’

‘Meen je dat?’

‘Ik weet het niet.’

Ze stond op en pakte een boek van een kist.

‘Ken je dit?’

Hij las. *I Ching, Het boek der veranderingen.* Hij schudde zijn hoofd.

‘Het is een orakel. Je kunt het vragen stellen. Jij wilt weten wat je verder moet doen. Misschien heb je er iets aan.’

Hij knikte. Maja was goed, Maja was te vertrouwen, zij zou hem helpen. Op haar aanwijzingen gooide hij drie rijksdaalders

een paar keer op, terwijl zij getallen noteerde. (‘Eigenlijk moet je het met duizendbladstokjes doen.’ Wat zijn duizendbladstokjes?) Ze opende het boek en wees hem op tekst nummer twintig. Boven aan de bladzijde stond een tekening: zes strepen boven elkaar, de bovenste heel, die daaronder gebroken. Een poort, of een bureau met laden. Het was absurd, het kon niets met hem te maken hebben, evenmin als het ouweltje vroeger iets met hem te maken had, laat staan met het lichaam van zijn schepper. Toch wilde hij het horen. Maja las hem twee teksten voor:

‘De eerste stappen zijn gezet, maar de eigenlijke reis moet nog beginnen.’

‘Hij is zo actief in zijn beschouwing omdat zijn wil tot deelnemen aan het leven nog niet volledig bevredigd is.’

Wij wensen u veel Chinese wijsheid en geduld toe.

Ze wees hem een kamer. Hij vermeed het zorgvuldig onderwerpen ter sprake te brengen die zouden kunnen leiden tot de vraag hoe lang hij hier nog zou blijven. Hij vroeg niet van wie de kamer was. Beter niets vragen.

In bed genoot hij van het wiegen van de boot tot hij in slaap viel.

## De draaideur

Hij liep tussen de schapen door in een groot warenhuis. Het was bijna sluitingstijd, de klanten verlieten de winkel. Weifelend drentelde hij op en neer langs de rekken met chocolade, bonbons, snoepjes, kaakjes, koek, kauwgom en candy-bars. Uiteindelijk koos hij een doosje bittere chocolaatjes in de vorm van bloemen. Speurend naar een cassière ging hij de afdeling rond, maar geen van de kassa's was bezet. Hij haalde geërgerd zijn schouders op, stak de chocolaatjes in zijn binnenzak en begaf zich naar de uitgang.

Waar echter eerst de uitgang was, waren nu nieuwe stellages geplaatst, hoog opgetast met kinderspeelgoed. Bordjes ‘UITGANG’ leidden hem in een kring rond. Het werd plotseling stiller toen de achtergrondmuziek, die moderne muziek der sferen die pas hoorbaar wordt als ze wegvalt, ophield. Schuldbewust legde hij zijn chocolaatjes op een toonbank, maar de uitgang bleef onvindbaar.

Op een open plek midden in de zaak stond als een bespotting

van zijn vergeefse pogingen een loze draaideur. Hij begon er in rond te lopen als een hamster in een tredmolen, steeds sneller, tot de kleuren vervaagden tot wit en het warenhuis over hem heen tuimelde.

## Pompoensoep

Hij stond voor het raam toen ze wegfietste. Door het glas heen sprak hij haar toe: ‘Lieve Maja. Biechtmoeder. Blond orakel. Maja, Stella Maris, ora pro nobis.’

Ze lachte en zwaaide naar hem. Voor ze de hoek om sloeg verdween ze achter het waas van zijn woorden op de ruit.

Kon hij maar een muziekinstrument bespelen, of zingen, zonder woorden, woorden waren zo grof. Nietszeggende of onbegrepen woorden zingen was ook goed. Hij herinnerde zich hoe hij als kind de Latijnse gezangen en Amerikaanse hits meezong.

Hij zocht Maja's viool op. Voorzichtig drukte hij het instrument tegen zijn sleutelbeen. Losjes legde hij de strijkstok over de snaren. O, maar dit was prachtig. De toon, een warme, zachte toon, bleef nog lang nabrommen in zijn hoofd. Hij had niet gedacht dat het zo eenvoudig was. Hij streek nog een keer.

Of hij in een handdoek beet, zo vals. Mismoedig staarde hij naar zijn dikke vingers.

De rest van de dag liet hij zich wiegen op haar bed, gehypnotiseerd door de lichtvlekjes van het spiegelende water op het plafond. Dit evenaarde het genot van een goed bad.

Hij draaide haar platen en bladerde in haar boeken - veel Hesse en Huxley, een platenboek over het gesmolten universum van Dali, kookboeken, boeken over pedagogiek en yoga. Hij rook aan haar planten en gluurde in haar laden, die voornamelijk kindertekeningen bevatten. Het bonte interieur werkte als een mandala. Rondkijkend droomde hij wat over de toekomst.

Maja had het beste met hem voor. Hij zou bij haar kunnen blijven, haar planten verzorgen, voor haar koken, het huishouden doen. Misschien wilde ze dat. Hij stelde niet veel eisen. Misschien had ze wel een vriend die op vakantie was en over een week terugkwam. Misschien was het uit met haar vriend.

In de vensterbank stond een houten beeldje. Een oud mannetje met een glimmende schedel en een buik die in plooien op zijn bo-

venbenen lag. Hij had uitgerekte oorlellen. Een Boeddha of een Chinese vruchtbaarheidsgod. Kleine mensfiguurtjes klommen tegen zijn knieën op en over zijn schouders. Zo wilde hij wel zijn: dik, kaal, oud en toch tevreden, of beter: zonder verlangens, bewegingloos glimlachend om de mensen.

Het eten smaakte naar oude sokken.

‘Lekker,’ zei hij, ‘ik voel de kwade sappen al wijken. Wat is het?’

‘Pompoensoep.’

‘Je oorlellen zijn aan je hoofd vastgegroeid. Wist je dat dat een van de zeven schoonheidskenmerken is?’

‘Dat is een van de verrassendste complimenten die ik gehad heb. Wat zijn de overige zes?’

Hij keek naar haar gezicht.

‘Een duidelijk kuiltje in je bovenlip. De combinatie van blond haar met groene ogen. Meer weet ik er niet. Ja, toch. Kleine littekentjes op je rechterwang.’

‘Dat was een ongelukje met een vleesfondue toen ik dertien was. Gelden die kenmerken ook voor mannen?’

‘Ja, maar voor mannen zijn er andere.’

Hij wachtte tot ze iets vleiends zou zeggen. Ze zei niets vleiends.

‘Het gaat er om helemaal leeg te worden, begrijp je?’

‘Dat is nooit zo'n probleem geweest.’

‘Ja, maar jij bent op de verkeerde manier leeg. Je leegte moet scheppend zijn, de leegte voor de wereld gemaakt werd, de stilte voor het concert. Vol-ledigheid. Kun je dat volgen?’

‘Ja. Nee. Ik weet het niet. Moet je horen, voor ik jou zag in de trein kwam ik op het station een jongen tegen...’

Hij fietste met haar op de bagagedrager door de oude stad, langs de grachten, over de steile bruggetjes. ‘Zal ik afstappen?’ Maar haar hand brandde op zijn heup en hij fietste door, met kloppende slapen, duizelig van de inspanning, en hij nam de bruggetjes.

## Blues voor Maja

Een wereldfuif moest het worden, een liederlijke uitspatting van

drank- en drugmisbruik, een feest waarop oude vrienden elkaar ontmoetten, huwelijken kapot gingen, in stille hoekjes kinderen en kunstwerken werden geconcipieerd, mensen een nieuw leven begonnen.

‘Daar ben ik toch veel te oud voor,’ had hij tegengeworpen. Ze zei dat iedereen hem integendeel juist heel interessant zou vinden. Ze was geprikkeld, merkte hij met genoegen op. Maja vond hem niet oud. Hij was gezwicht.

De zolderramen stonden open en muziek die in niets leek op Earl Bostic of The Dutch Swing College Band, muziek waar hij vroeger op had gedanst, schalde over de gracht. Maja greep zijn hand en trok hem de trappen op. Voor de deur met het bord ‘FUIF’ erop moesten ze even stil houden tot hij weer op adem was gekomen.

Een jongen in jacquet en met een hoge hoed op verwelkomde hen. Hij draaide de muziek wat zachter, klapte in zijn handen en joelde onvast: ‘Damuzzehere! Maja en haar vriend...?’

‘Constant, jongeman.’

‘Constant!’

Aarzelend applaus, gefluit, gejuich, geheven glazen.

Hij was een geziene gast, men leende zijn inzichten een gewillig oor. De wijn fonkelde en bruiste in zijn glas, en even schitterend en sprankelend was zijn conversatie. Hij toonde zich een onderhoudend causeur, doceerde, bekritiseerde, karakteriseerde met welgekozen adjectieven, onderstreepte zijn betoog met een kort welsprekend gebaar. Men hing aan zijn lippen. Men wierp hem onderwerpen toe: anarchisme, ontwapening, de vrouwenbeweging. Hij hoorde de betogen welwillend aan en gaf zijn mening. Men wilde zijn geschiedenis kennen.

‘Wie is die briljante vriend van Maja?’

Hij voelde zich gevierd en geliefd. Men zei: ‘De vriend van Maja.’ En had hij geen recht op die naam? Als hij de vriend van Maja niet was, wie was het dan wel? Kon iemand hem dat vertellen?

De jongen naast hem staarde gefascineerd naar een brandend bankbiljet van vijfentwintig gulden. Hij knikte Constant vriendelijk toe.

‘Hier krijg ik een waanzinnige kick van, weetje. Dit is je reinste blasfemie, geld verbranden.’

Constant glimlachte verdraagzaam. ‘Ik had het niet beter kun-

nen formuleren, jongeman.'

Hij verhief zich en zocht de toiletten op. Zachtjes heen en weer wiegend keek hij naar een uit elkaar gevallen peuk in het urinoir. Die peuk was mooi, sterker: er was niets mooiers denkbaar dan deze peuk. De glimmende witte bak was ook mooi, de belletjes in zijn pis waren een wonder van schoonheid, alles was prachtig, hij had het gevoel dat hij van iedereen kon houden. Hij zou zelfs kunnen huilen nu, als hij dat wilde, maar hij wilde het niet.

Over de afscheiding tussen de urinoirs stak iemand hem een hand toe. Ontroerd drukte hij hem.

'Noordeloos.'

'God de Vader, de Zoon en de Heilige Geest.'

'Aangenaam.'

'Ik kan wijn in water veranderen.'

Constant klopte de jongen op zijn rug en verliet de toiletten.

In een vertrek naast de grote feestruimte speelde inmiddels een band. Maja wenkte hem. Gedwee liep hij achter haar aan. In de andere ruimte stond iedereen al te dansen. Maja gilde in zijn oor: 'Kom, dansen!'

Hij week achteruit, schudde zijn hoofd en schreeuwde: 'Ik kan niet dansen!'

Ze greep resoluut zijn hand en sleurde hem tussen de feestgangers. Ze kneep zijn handen tot vuisten, trok de wijsvingers eruit en riep: 'Je wiebelt gewoon wat heen en weer en je zwaait met je handen. Staat echt heel goed.'

Jongens en meisjes bespeelden imaginaire muziekinstrumenten en sprongen als bij gymnastiekoefeningen op en neer, hij deed voorzichtig kleine stapjes naar voren en opzij op het ritme van de drums dat hij in zijn maag voelde, het was of zijn hart monsterlijk was uitgezet, of alsof híj zich in een reusachtig hart bevond. Hij bewoog zijn handen wapperend op en neer en dacht: 'Het lijkt verdomme wel watertrappen.'

Hij pakte een fles rum van een tafel met flessen, glazen en bakken met zoutjes en rauwe groente. Laat ons dansen en dronken worden, vrienden. Het eerste nummer eindigde met het geluid van een frontale botsing tussen twee met glas geladen vrachtwagens, de band zette het tweede nummer in, een langzame blues. Er werd wat ruimte gemaakt. Constant liet zich met de fles rum onder een tafel zakken. Hij dacht: 'Ik kijk naar de dansers.'

Maja danste alleen. Ze danste volmaakt in zichzelf besloten,

onaantastbaar, met trage, veelbetekenende bewegingen. Haar vingers tekenden arabesken in de lucht, visioenen verschenen en verdwenen door een beweging van haar vingertoppen, ze was Shiva die dansend werelden schept en vernietigt. Het was zo mooi dat hij even zijn ogen moest sluiten. Meteen buitelde hij door een pulserende zwarte leegte, de drank kwam brandend omhoog in zijn slokdarm. Hij opende zijn ogen weer. Maja danste, ze danste voor hem, hij was de enige die het begreep.

Hij was jaloers op haar. Zo te kunnen dansen. Hij wilde opstaan en meedansen, maar zijn lichaam weigerde, zijn ledematen waren van gietijzer. Misschien beter zo.

Nu zat hij in een andere ruimte, weer tegen een muur geleund. Toen hij zich afvroeg hoe hij hier kwam vond hij een gat in zijn geheugen. Om hem heen woedde het feest, dat nu in het stadium van brekend glaswerk was geraakt. Er vloeide bier over de vloer en er werden glazen kapot getrapt.

De muziek brak abrupt af, midden in een nummer. Er ontstond enige consternatie bij de platenspeler. De deur ging open, Maja kwam binnen met een dienblad in haar handen en op hetzelfde moment viel de muziek in. De elektrische gitaar schraapte als een vork langs de binnenkant van zijn schedel, de bas trilde diep in zijn borst verborgen dingen los, de zanger schreeuwde als een waanzinnige en deed wanhopige pogingen boven de muziek uit te komen. ‘Where will it end?’ Maja zette het blad neer en knipoogde naar hem.

Onzeker door de alcohol kwam hij overeind. Hij moest haar volgen. Die knipoog beduidde dat hij haar moest volgen. Hij kon met moeite zijn evenwicht bewaren, hij liep over dikke matrassen. Zijn hoofd was opgesloten in een te krappe integraalhelm.

Er lagen roerloze lichamen in de gang. Zwaar steunend op de leuning liep hij de trap af. Een jongen met een grote trechter op zijn hoofd met een brandende kaars erin passeerde hem. Vanuit een donkere hoek staarden hem op ooghoogte twee rode ratteogen aan. Hij schrok en stapte opzij. De ogen kwamen naar voren en bleken toen het licht van de lamp erop viel rode lichtgevende oorbellen te zijn. Het meisje dat ze droeg lachte naar hem.

Ergens stond een kraan open. Maja stond met haar rug naar hem toe voor een aanrecht. Zonder iets te zeggen liep hij naar haar toe, sloeg zijn armen om haar middel en leunde zijn hoofd te-

gen het hare.

Geschrokken schoot ze overeind.

‘Wat doe jij nou?’

Boven hen viel iets zwaars op de vloer. De naald van de platenspeler bonkte over het vinyl. Enige verdiepingen lager rinkelde glas. Constant draaide zich om. Iemand lachte hol en spottend.

‘Constant?’

Hij daalde de trap af en liep over knerpende glasscherven de koele avondlucht in, die als een lijkwade over zijn gezicht viel.

Was it a nice party?

Yes it was.

No it wasn't.

## The Pangs of Despised Love

De schaarse voorbijgangers weken uit naar de andere kant van de straat als ze hem zagen aankomen. In zijn hoofd was een ontspoord hoorspel gaande. Stemmen, de zijne, die van Maja, van zijn vrouw, van leerlingen, van vreemden, riepen tegen elkaar, redeneerden, smeekten, klaagden, doceerden. Het verwonderde hem dat hij het kabaal in zijn hoofd niet hoorde weerkaatsen tegen de gevels.

Om de kokende chaos te bedwingen zei hij de tafels van een tot en met tien op, citeerde hij Shakespeare en neuriede hij wijsjes. Ze boden even houvast, tot een paar woorden zijn gedachten weer volkomen lossloegen. Associaties drongen zich aan hem op en braken de kristallen orde van wiskunde, poëzie of muziek die zijn gedachten even in toom kon houden.

‘The pangs of despised love. Het was niet mijn bedoeling, Maja. Je weet dat het niet mijn bedoeling was. Je kunt me nog meer vertellen. Vergeef me, Maja. Absolvo te, in nomine Patri, et Filii et Spiritus Sancti. To be or not. To be: I am, you are, he is. Mrs. Brown is in the kitchen. Mr. Brown is in the garden. The king was in his counting-house, counting out his money. Een keer een is nul. Vertel me eens iets wat ik nog niet weet.’

Kort komisch intermezzo: dronken man tikt dringend met ring tegen etalageruit. Constant leunde tegen een boom en keek toe. Luid en onverstaanbaar betoogde de man iets tegen een etalage-

pop. De pop stond half van de man afgewend, ze staarde met wijd open ogen over haar half blote schouder de nacht in. Een hand strekte ze uit naar de man achter de andere kant van het glas. Deze maakte steeds aanstalten om weg te lopen, mogelijk in de hoop dat dit de pop zou vermurwen, maar iedere keer keerde hij weer op zijn schreden terug om zijn aanklacht te hervatten.

Toen de man een baksteen van de straat raapte liep Constant verder. Hij had geen zin samen met de dronkelap opgepakt te worden.

Het geluid van brekend glas.

‘Vijf keer acht is nul. The queen was in the parlour, eating bread and honey. Ik moet niet zoveel wijn drinken. Er is wel eens gezegd dat Beckett's *Endgame* zich afspeelt in een schedel. Dit noemen we solipsisme. Met drie essen. Wie praat daar? Ik praat te veel. Verwoorden is vermoorden. Constant? Vroeg ik jou wat, weet jij het soms beter, heet jij soms ook Noordeloos? En verlos ons van onze zonden. Amen. Een kop vol dichtregels en melodieën, maar daarbuiten? Ja, doet u maar een onsje of drie, en ook wat uit die schaal, met een walnoot erop. But there is one being who cannot enjoy this, standing in the shadow of life. Wie praat daar? Ik ben het, de Dood. Aangenaam.’

Onder het licht van antieke straatlantaarns duwde een man een draaiorgel tegen een steil bruggetje op. Hij volbracht zijn Sisyfusarbeid in stilte. Langzaam schoof het draaiorgel over het hoogste punt heen, het kantelde naar voren en begon, krampachtig tegengehouden door de man, aan een snelle afdaling. Een schok, veroorzaakt door een oneffenheid in het wegdek, liet de engeltjes voorop ronddraaien en met hun vergulde stafjes op zilveren belletjes slaan. Het orgel verdween in de schaduwen van een steeg, de man achter zich aanslepend. De belletjes bleven nog lang hoorbaar.

Constant liep een park in. Grint knerpte onder zijn voeten. Aan de oever van een grote vijver viel hij op zijn knieën. Het water was glad en donker als onyx. Stille wateren. Koele meren. Vergetelheid. Een teug van de Lethe. Drink diep.

Hij boog zich voorover naar zijn spiegelbeeld. Zijn ingewanden werden uitgewrongen als een natte handdoek. Hij kromp in elkaar en kotste zijn hele maaginhoud uit. Hijgend richtte hij zich weer op. Het bleef kriebelen in zijn keel. Hij hielp zichzelf door een vinger diep in zijn strot te steken.

Hij spuugde de laatste zure klontjes uit en veegde zijn mond af aan zijn mouw. De hele omgeving was opgelost in de mist. Nee. Zijn bril stond niet meer op zijn neus. Hij tastte naast zich over het gras. Niets. Hij trok zijn colbert uit, stroopte een mouw van zijn overhemd op en stak zijn hand in het water tussen de ronddobberende brokjes braaksel. Het water was dieper dan hij gedacht had. Zijn hand woelde huiverend door rotte bladeren en slijmerig bezinksel, waarvan hij zich verbeeldde dat het hier en daar bewoog.

Zonder bril zat hij in kleermakerszit op de oever. Twee witte schimmen gleden als op een luchtkussen geruisloos over de vijver naar hem toe. Hij kneep zijn ogen tot spleetjes om beter te kunnen zien. Een van de geestgedaanten verhief zich en klapwiekte met grote witte vleugels. De lucht streek koel langs zijn gezicht. Op zijn knieën boog hij zich naar voren. Hij strekte een hand uit.

Engelen.

Neem mij maar mee.

De zwanen bliezen naar hem als kwade katten, hapten lusteloos wat in het water en zwommen weer weg.

## Satori in een sneltrein

Leeg en uitgestrekt gleden de polders aan hem voorbij. Zijn bijziende ogen zagen het landschap als groene en blauwe mist. Hij was de enige passagier in de restauratiewagen van de trein die hem terugvoerde naar zijn vrouw en zijn flat en zijn school. Hij keek naar de stad waar hij vandaan kwam, maar hij kon de huizen niet onderscheiden, het bleven wazige vlekken. De zon schitterde in het glas lauw bier dat voor hem op tafel schommelde.

Hij schrok op toen er iets over zijn oor kriebelde. Zijn tastende hand raakte iets dat wriemelde en nijdig zoemde. Een wesp vloog met een tik tegen de dubbele ruit, viel op de formica tafel, waar hij even op zijn rug bleef liggen, vloog toen weer tegen de ruit op. Hij kwam weer op de tafel terecht en bleef daar verbaasd rondkruipen. Constant volgde het allemaal myoop toeziend van nabij.

‘Deze wesp komt uit mijn hoofd kruipen,’ dacht hij. ‘Zoals ratten het zinkende schip verlaten, zo kruipt deze wesp mijn hoofd uit. Daar valt immers niets meer te halen.’

Hij nam zijn glas op en leegde het. De wesp liep de kring van

zijn bierglas in. Weloverwogen plaatste Constant het glas op de wesp. Er kraakte iets.

Hij nam het glas weg. De wesp bewoog nog. Constant hief het glas op om een einde te maken aan de doodsstrijd. De wesp kroop niet meer. Hij draaide nu zo snel rond binnen de kring vocht dat zijn omtrekken vervaagden.

Nu was de wesp stil. Constant hield zijn adem in en beet op zijn onderlip. Hij bracht zijn hoofd dichter bij de wesp. Twee pootjes hingen er los bij, de ringen van het chitinepantser, glanzend geel en zwart alsof ze van plastic waren, waren gedeukt. Een vleugeltje was geknakt, het andere, nog heel, trilde. Constant zag de minuscule zwarte haartjes op het wespelijf. Hij zag hoe het zonlicht werd gebroken in de vliesdunne fijn dooraderde vleugeltjes.

Nu trilde het ene vleugeltje niet meer.

Tot zijn verbazing begonnen het interieur van de restauratiewagen en de dode wesp uit te lopen, alsof ze smolten. Maar dat kwam door de tranen in zijn ogen.

# *Nederlandse poëzie*

# Vijf gedichten
## *Cees van Hoore*

### Denkend aan Holland

Ik zie molenwieken die
de ingezeepte hemel scheren

cakevormige dijken, slapend
allang niets meer te keren.

Aan de strakke riemen
van een doorbrekende zon

snuffelen treinen in de verte
op het spoor van een station.

Een baby, fietsend op zijn rug
zie ik, en schoppen tegen muren.

Ik zit weer voorop en doe
of ik kan sturen.

## Redden

De boom
wordt steeds dichter
naar zijn schaduw toe gebogen.

Hij tracht
met zijn bladpunten
iets in het water te schrijven.

Stof zat:
zijn dierbare littekens
de bijlslag straks.

Soms laat hij
bijna heimelijk

een bloeiende tak
op de stroom wegdrijven.

## Alphen aan de Rijn

Varkens halen hun neus op
voor de grond waarop zij staan.

Over het water in hun troggen
ligt strakgetrokken cellofaan.

In één nacht grijs geworden
zijn de plukjes gras die overbleven.

's Middags al staan koeien voor de
staldeur. Hunkerend. Hooi doet leven.

De pachter controleert het slot.
Honend geloei van zijn publiek.

Schattend kijkt hij naar de berijpte
grond. Ik zie hem denken: nu nog niet.

## Kleine wolk

De waterspiegel beeft
van wat niet zichtbaar is.

Langs pluimen brood
wappert misschien een vis

argeloos

van de dood
die naar hem haakt
geen weet.

Uren al hengelden wij naar
onszelf.

Schaduw. Hadden wij beet?

## Mogelijkheid

Je nam het mooiste graf.

De man in trouwpak
heeft zijn hoofd verloren;

door de belichting
is het erbij ingeschoten.

Het was windstil die dag;
bladeren vielen
aan de schaduw van hun tak.

Er niet erg ver vandaan
legde je met één vingerklik
de zerk vast.

Ik krijg de foto maar niet open.

# Vijf sonnetten*
## *Jan Kal*

### Plannen

De levensdraden waar ik vaak aan spin
tussen het boven- en het onderlaken,
kunnen mij soms van goede moed doen blaken
als ik ze samenweven kan met zin.

In bed kan ik in grote geestdrift raken,
maar hoe te handelen na zo'n begin?
Soms denk ik tegen beter weten in
dat ik het later allemaal ga maken.

Breng jij eens, Opa, je je jeugd te binnen.
Was jij toen ook van plan te overwinnen?
Zo ja, dan hebben wij mekaar begrepen.

Een schooljongen kan heus niet veel beginnen,
al denkt hij soms in bed van wacht maar, in een
pyjama van flanel met van die strepen.

* *Deze sonnetten zijn alle geschreven in de jaren 1966-1968 te Bennebroek. Een bundeling van 68 stuks zal te gelegener tijd verschijnen bij De Arbeiderspers onder de titel* Geestgrond.

## Naderend onweer

Naarmate mijn horlogewijzers draaien
daalt in de barometer traag het kwik.
Gevangen in de algemene schrik
loop ik op straat waarschijnlijk vreemd te zwaaien.

En als in een verwrongen ogenblik
met houterige vleugelslag de kraaien
zichzelf uit het gezichtsveld weg gaan maaien,
merk ik dat ik me in mijn spuug verslik.

Nu ik de straat slechts zien kan door een filter,
waardoor hij lijkt geschilderd door Magritte,
worden onteigeningsprocessen voelbaar.

Ik lik mijn bovenlip: het smaakt wat zilter.
Mijn benen voelen aan als van graniet.
De kraaien zijn nu ook weg. Ik bedoel maar.

## Zonsondergang

De zee, waarop de spiegelzon verscherft,
wordt dit moment nog tot de dikste scheerlijn
van een der treilers die er in de weer zijn
bij Zandvoort op mijn netvlies ingekerfd.

Kijk maar eens goed, het kan de laatste keer zijn,
naar hoe de zon zichzelf oranje verft
voor hij als op een kleurenfoto sterft,
en in het glas van Bouwes ook zijn weerschijn.

Ginds doet IJmuiden met zijn knipperlicht
of een nerveus artiest een sigaret rookt,
waar as van nagloeit als de vissersvloot.

Zo'n kettingroker biedt aan schippers zicht,
nu boven hen wanhopig violet spookt.
Dan sterft ook deze dag zijn wisse dood.

## Zen

Een groot geleerde maakte een begin
met Zen, om dieper na te kunnen denken.
Hij wendde zich tot Zen-leraar Nan In,
die ook de kunst verstond van thee inschenken.

Nan In schonk in, maar liet zijn hand niet zwenken
toen 't kopje vol was. ‘Wat heeft dat voor zin?’
riep de professor, ‘ik wil u niet krenken,
maar er kan niets meer bij mijn kopje in.’

Toen sprak Nan In: ‘Zo is het inderdaad:
een volle kop laat nergens ruimte open
voor thee of waarheid, nieuwe informatie.

Als u dus wilt dat Zen naar binnen gaat,
maak u dan leeg van wat u op ging hopen
aan oude oordelen en speculatie.’

## Mozaïeken

Blauw 1, geel 2, zwart 3, groen 4, rood 5.
Zo kleuren niet de cijfers van Rimbaud,
maar wel zijn op de vlag de ringen zo
van 't wereldwijd Olympisch sportbedrijf.

Hier in het psychiatrisch dagverblijf
maakt een patiënt een mozaïek-tableau
van kleurig glas, getiteld ‘Mexico’.
't Cement mag niet te slap zijn noch te stijf.

Als bij het aanlengen van 't beigetintig
poedercement blijkt dat het nog niet kan,
moet er meer water op de Metsalschotel.

En plots besef ik hoe in 1520
Mexico City, toen Tenochtitlan,
voor één man krom lag, quasi Quetzalcoatl.

## Het geheugen
### *Nico Slothouwer*

Je vindt wat;
   het geheugen dat fraai is gelegen, door bomen omgeven,
grijs gebleven - de villa van de radio in Enschede.
Je werkte er aan het journaal, schoof (deuren waren
afgesloten) dagelijks over het gazon gekomen,
het raam van het geheugen open.
   En weer bekort, als je daar binnen staat, het leven
tot de ene dag - jij, gelukkige, je wereld efemeer.
   Je zult vandaag berichten spreken tot de regio.
   Je ziet hoe je de studio ontsluit, banden langzaam
opspoelt met geluid, laatste seconden door de villa laat
onthouden - ZES UUR, en licht wordt rood,
geheugen draait af, het spreekt zich uit.
   Je vindt:
volledigheid had je verslaafd; je kon er niet buiten.

## Familie
### *Willem van Toorn*

Zeker waren er ooms. Ze kwamen binnen
en gingen vaak weer. Woonden mannen echt
wel op één plaats? Waren ze liever weg
dan zich aan plaatsen, tafel, lamp te binden?

‘Die hèt gin zitvlees, mins.’ Grootvader wel.
Zijn rieten stoel naast de bemoste bak
met goudvissen. Hij gaf op zijn gemak
opdrachten aan zijn zonen en de knechts.

Kruidje-roer-me-niet groeide in de kas.
‘Als je hem te vaak aanraakt wordt hij moe.’
Nog één keer schrikkend groen. De vraag waartoe
het werd gekweekt gaf kinderen geen pas.

De keuken op de kwekerij is luid van vliegen. Zwart
het enorm fornuis. Grootmoeder zit
aan tafel met de kas. Alsof ze niet
al eeuwen lang zijn vrouw is, zegt ze kort

als je iets weten wil: ‘Ja kind, dat
weet ik niet. Vraag maar aan De Wit.’

*(uit de reeks ‘Theole’)*

# Twee gedichten
## *Peter Verstegen*

### Mystiek moment

Ons lijf bevat
atomen die
zo'n vijf miljard
jaar ouder zijn

dan onze zon,
afkomstig van
explosies uit
oerdere bron,

niet uit de knal
van 't melkwegstel
die onze bol
heeft doen ontstaan:

sporen metaal
en mineraal
waarmee wij zijn
deel van het Al.

Opdat ik niet
verwaten wordt:
het geldt ook voor
de teek, de tor.

### Dorothy Parker revisited

In bed, de slaap voorbij,
tast zij naar 't apparaat.

ze zet de naald daar op de plaat
die ze had klaargelegd, waar zij

de track weet die verdoving geeft
en zegt: ‘Wees blij, mens, dat je leeft.’

Bij nacht en ontij
zag zij de zonzij.

# *Essay*

## Slotrede met veertien jaar vertraging*

***Karen Blixen***
***(Vertaling Annelies van Hees)***

Nu ik het ga hebben over de emancipatie van de vrouw, moet ik beginnen met te zeggen dat ik er geen verstand van heb en me er nooit uit eigen beweging mee bezig heb gehouden.

Als u dan uitroept: 'Maar niemand heeft u toch gevraagd om over deze kwestie te spreken!' - dan moet ik u antwoorden dat dat juist wel het geval is. Mij is door vrouwen die verstand hebben van de vrouwenbeweging en die er zich hun leven mee bezig hebben gehouden, verzocht om erover te praten. En hoewel dit verzoek waarschijnlijk voortsproot uit een verkeerde veronderstelling, hebben deze vrouwen misschien onbewust iets opgeroepen dat ze konden gebruiken. De woorden van een volstrekt onbevooroordeelde, eerlijke leek zijn soms juist de moeite waard voor volleerde theologen.

In de zomer van 1939 was er een groot internationaal vrouwencongres in Kopenhagen. Daar spraken vooraanstaande vrouwen uit de vrouwenbeweging van alle landen, de een na de ander, over de ontwikkeling van en de problemen in de vrouwenbeweging. Als ik die voordrachten had gehoord - ik was ervoor uitgenodigd - dan zou ik wijzer zijn dan ik nu ben.

Maar het toeval wilde, dat de Engelse toneelspeler John Gielgud, die een oude vriend van mij is, juist in die dagen Hamlet speelde op het kasteel Kroonborg. In plaats van naar de verhelderende lezingen te gaan, leefde ik een hele week dag en nacht in de zaal en achter het toneel met de Engelse toneelspelers, in een Shakespeare-wereld, en als ik hoorde verkondigen: 'Zwakheid, Uw naam is Vrouw!' kwam ik niet op het idee om te protesteren, maar luisterde ook daar naar.

Toch deed de organisatie van het congres, in de persoon van onze eigen voortreffelijke voorgangster in de vrouwenbeweging, Estrid Hein,[1.] mij de eer aan me uit te nodigen de slotrede bij de afscheidsvergadering van het congres uit te spreken. Ik heb me-

* *Kortheidshalve zijn een aantal uitweidingen en voorbeelden uit Karen Blixens betoog weggelaten.*

vrouw Hein zeer hartelijk bedankt, maar ik heb ook geantwoord: ‘Ik kan deze taak niet op mij nemen, want ik maak geen deel uit van de vrouwenbeweging.’ ‘Hoe staat u dan eigenlijk tegenover de vrouwenbeweging?’ vroeg mevrouw Hein op haar beurt. ‘Tja, daar heb ik niet over nagedacht,’ antwoordde ik. ‘Doet u dat dan nu maar,’ zei mevrouw Hein.

En dat was eigenlijk een goede raad, die ik ook opvolgde, hoewel het me niet zo vlug afging dat ik de slotrede nog kon houden.

Maar eigenlijk is wat ik hier in alle bescheidenheid voor het eerst aan een publiek voorleg - de overwegingen die ik zonder vooronderstellingen maar ook zonder vooroordeel, in alle bescheidenheid aan mezelf voorhield - het resultaat van mevrouw Heins opdracht.

Ze zijn nu, na veertien jaar, waarschijnlijk wat gewoner dan toen. Daarmee zullen ze aan belang voor andere mensen hebben ingeboet. Ik zou er zelf echter tevreden over zijn als ik me voor kon stellen dat de gedachtengang van de tijd de mijne op de voet gevolgd heeft.

Omdat ik dus moest proberen de zaak voor mezelf uit te pluizen, wilde ik bij het begin beginnen, en mijn eerste vraag aan mijzelf was: ‘Waarom zijn er twee geslachten?’

Of - enigszins anders uitgedrukt: ‘Waarom lijkt de verdeling in twee geslachten - daar er toch in de natuur soorten voorkomen, waarbij het voor ieder individu mogelijk is zich op eigen kracht voort te planten, door celdeling - een voorwaarde te zijn voor, of een resultaat van de hogere ontwikkeling van de soort?’

Daar zou een wetenschapsman u een antwoord op kunnen geven, in elk geval een veel beter antwoord dan ik. Maar zoals ik u heb gezegd, denk ik dat de waarde van mijn beschouwingen - als ze al enige waarde hebben - hierin ligt dat ik ‘geen verstand heb’ van de zaak. Ik heb me dus verschillende mogelijkheden voorgesteld.

De eerste is deze. Bij een soort die zich generaties lang door middel van het enkele individu zou voortplanten, zouden de individuen - zonder mogelijkheid voor vernieuwing van buitenaf - in de loop van de tijd griezelig eenzijdig worden en de tegenstellingen tussen de individuen griezelig nadrukkelijk. De hele maatschappij zou een buitengewoon ongezellige verzameling eenlingen worden die elkaar tenslotte naar het leven zouden staan.

Als er, zoals nu, twee individuen nodig zijn om een derde voort te brengen, zijn er in de loop van tien generaties duizend nodig, en in een paar duizend jaar miljoenen. Wij in Europa zijn allemaal van hetzelfde bloed.

Maar wanneer ik over de zaak nadacht - of zelfs begon me erin in te leven - scheen deze verklaring me toch niet bevredigend.

Ik bedacht een andere verklaring:

Naarmate de soorten, zoals wij dat noemen, zich ontwikkelen, groeien de moeilijkheden bij het in stand houden en het voortplanten van de soort in buitengewoon hoge mate.

Vissen en kruipdieren deponeren hun eieren in het water, op een steen of in het zand en dan moet het maar goed zijn. De vogels moeten er al meteen veel meer werk voor doen en er meer tijd in steken, voorbereidingen treffen om nesten te bouwen, onder het broeden bij hun eieren te blijven en nog een tijdje voor hun jongen te zorgen nadat ze uit het ei zijn gekomen. Voor de zoogdieren nemen de moeilijkheden toe met de rangorde; konijnen en muizen vermenigvuldigen zich een paar honderd keer in hun leven - een leeuwin werpt niet eens een nest per jaar en niet meer dan twee of drie welpen per nest. Als we bij de mens komen, en wel bij de hoog ontwikkelde, verantwoordelijke mens, constateren we, dat er slechts sprake kan zijn van één nest, of van een of twee.

Door deze omstandigheden zou het noodzakelijk kunnen zijn dat de ene helft van de soort zich wijdt aan het onderhoud en het voortbestaan ervan, terwijl de andere de taak op zich neemt de soort te ontwikkelen en vooruit te brengen.

(...)

Als ik hier mijn eigen opvatting over de doelmatigheid van de scheiding in twee geslachten moet geven, dan kom ik weer terug bij mijn oude geloof in de betekenis van de wisselwerking, en bij mijn overtuiging dat er grote rijkdom en onbegrensde mogelijkheden schuilen in de gemeenschap en het samenspel van twee ongelijksoortige grootheden.

Ik heb daarover gesproken toen ik het had over de relatie tussen dienaar en meester en die tussen oude en jonge mensen. Maar geen wisselwerking - als je de wisselwerking tussen God en de mens even uitzondert - heeft zo'n beslissende betekenis gehad als die tussen man en vrouw. De oude Engelse dominee Robertson heeft gezegd: ‘Twee dingen bepalen de waarde en het lot van een

mens: zijn verhouding tot God en zijn verhouding tot het andere geslacht.'

Ikzelf beschouw *inspiratie* als het hoogste menselijk geluk. En inspiratie vereist altijd twee elementen. Ik geloof dat de wederzijdse inspiratie tussen man en vrouw de machtigste drijfveer is geweest in de geschiedenis van het menselijk geslacht en boven alles dát heeft geschapen wat onze adel kenmerkt: daden, poëzie, kunst en smaak. Ik houd het erop dat een van de omstandigheden, waardoor de mens zich boven de dieren heeft verheven, deze is: dat de paringstijd van de mens het hele jaar doorgaat - een maatschappij waarin de aantrekkingskracht van de twee geslachten voor elkaar beperkt zou zijn tot een bepaalde korte periode, zou vreemd afgestompt raken. Ik geloof zelfs dat, hoe sterker deze wederzijdse inspiratie werkt, hoe rijker en levendiger een maatschappij zich zal ontwikkelen.

Ik zal niet proberen te bepalen - en ik geloof niet dat het überhaupt te bepalen is, *welke mate* van verschil tussen de geslachten het sterkst inspireert.

(...)

Welnu, wisselwerking. En welnu, inspiratie. Waar ligt dan, uiteindelijk, het wezenlijke verschil tussen de beide geslachten dat de rijkste voorwaarde is voor samenspel en het sterkst de inspiratie wekt?

In de loop der tijden heeft elk van beide geslachten - met even grote overtuiging en welsprekendheid - het andere geprezen en bezongen, of veroordeeld en bestreden. De vrouw is edeler dan de man, slechter dan de man - Ewald[2.] verenigt beide standpunten door te verkondigen dat een man nooit zo hoog kan stijgen en nooit zo diep kan zinken als een vrouw - zij is dommer dan de man, ze is slimmer of wijzer - dan hij. Ze is trouwer, of ontrouwer - in de balladen is afwisselend de trouw van de jonge mannen en die van de jonge maagden als een stap op een vermolmde brug. En Søren Kierkegaard zegt dat het interessant zou zijn om een of ander literair rund eens te laten natellen of de man in de loop der tijden in de literatuur het vaakst de vrouw in de steek heeft gelaten of de vrouw de man. Ze is zwakker en ze is sterker, ze staat verder van de hoge geesten af, ze staat dichter bij de engelen. Iedereen moet het nog steeds zelf uitmaken, het is niet gelukt om de stand op te maken.

Als ik vanuit mijn eigen persoonlijke standpunt deze diepe, inspirerende ongelijksoortigheid in de beide geslachten van de mensheid definieer, dan geef ik mijn opvatting het best weer door te zeggen: ‘Het gehalte van de man, de kwaliteit van zijn wezen, ligt in wat hij in het leven doet en verricht, dat van de vrouw in wat zij is.’

Als je met iemand over zijn ouders spreekt, dan zal hij gewoonlijk meedelen wat zijn vader in de wereld heeft *gedaan.* ‘Mijn vader bouwde de brug over de Storstrøm, mijn vader schreef dat en dat boek, mijn vader startte die en die grote zaak.’ En vraag je hem dan naar zijn moeder, antwoordt hij: ‘Moeder was zo lief.’

En ook als dit in sterkere mate geldt voor mijn eigen generatie dan voor de allerjongste, dan zou ik toch denken dat ook degene die een specialist of een minister van justitie als moeder heeft gehad, ons, vóórdat hij haar door een dergelijk feit karakteriseert, zal vertellen, dat zijn moeder een ongewoon begaafd, rechtschapen, fijnzinnig of bekoorlijk mens *is geweest.*

Dit wil dan zeggen dat de man het werk schept uit, maar buiten, zichzelf en het meestal, als het klaar is, verlaat en uit zijn bewustzijn verwijdert om aan een nieuw te beginnen. Het werk van de vrouw bestaat uit de uitbreiding van haar eigen wezen. Het kan zich heel ver uitstrekken, als de kroon van een grote boom, maar het heeft nog steeds zijn wortels in haar eigen ik. Een man die geen daad verricht en geen werk voltooit, staat niet in hoog aanzien. Maar ik heb vrouwen gekend - misschien vooral van de generatie die aan de mijne voorafging - die geen enkele prestatie konden laten zien, maar die een geweldige macht hadden bezeten, beslissende invloed hadden uitgeoefend en alle verhoudingen om zich heen hadden bepaald. Dan denk ik aan mijn oude kindermeid die zich in feite op geen enkel talent kon beroepen, maar wier persoonlijkheid ons huis en ons gezin doordrenkte van een stille, onweerstaanbare magnetische kracht, waaronder zo te zeggen alles werd veranderd. Ik geloof dat de grote vrouwen uit de geschiedenis, koninginnen en heiligen, in het bezit van ditzelfde magnetisme zijn geweest. Je kunt noch van Maria Theresia, noch van Elisabeth of Victoria van Engeland beweren dat zij enige daad hebben verricht, misschien zelfs nauwelijks een groot eigen idee te berde hebben gebracht, maar door deze kracht hebben ze hun wezen uitgebreid, tot het een koninkrijk en een imperium omvatte - en een tijdperk dat hun naam draagt.

(...)

Een man kan zich in zijn tijd en in de geschiedenis best handhaven door één enkele daad. Columbus ontdekte Amerika - veel meer weet ik in elk geval niet van hem - en werd er onsterfelijk door. Als we over een vrouw uit de geschiedenis zouden horen dat ze Amerika had ontdekt, zou je je in kunnen denken dat we zouden uitroepen: 'Wat een krankjorum mens, waarom moest ze zo nodig Amerika ontdekken?' Nee, was ze mooi, was ze beminnelijk, wat betekende ze voor de mensen om haar heen?

Ons grootste, of eigenlijk wel ons enige, strategische genie wordt niet genoemd naar een enkele daad - niet de veroveraarster van Patay of de koningsmaakster van Reims - maar gewoon naar wat ze passief *was*: de Maagd van Orléans.

En zoeken we het hogerop, bij de vrouw die in de loop van de wereldgeschiedenis het meest heeft betekend, die de inspiratie is geweest voor de meeste grote kunstwerken, die de zielen het diepst heeft getroffen en bewogen en die geest en zeden het krachtigst heeft hervormd, de Maagd Maria - of je nu denkt dat ze echt heeft bestaan of niet - dan geldt voor haar hetzelfde. Ze heeft macht door wat ze *is*, God schiep hemel en aarde, Christus op zijn beurt verloste de mensheid. Maar de Maagd Maria heeft geen ander groot werk verricht dan dit: volkomen passief Christus te baren, haar volledige wezen te geven aan de menswording van God. De mensen verwachten of wensen ook niets anders van haar. Ik heb van mijn reizen naar het Zuiden de indruk overgehouden dat de Maagd Maria in onze tijd het enige hemelse wezen is dat werkelijk door miljoenen bemind wordt. Maar ik geloof dat juist deze miljoenen het volstrekt niet zouden begrijpen, het me misschien zelfs wel kwalijk zouden nemen als ik ze zou vertellen dat de Maagd Maria een belangrijke uitvinding had gedaan, moeilijke wiskundeopgaven had opgelost, of op superieure wijze een huisvrouwenvereniging in Nazareth had georganiseerd en bestuurd. Nee, ze moet er gewoon *zijn.* De hemelse koningin breidt haar wezen uit naar de hele mensheid en de hele aarde, ze onderneemt geen reis naar de maan, ze staat er gewoon heel stil op.

De omgeving speelt een veel grotere rol voor een vrouw dan voor een man, want voor haar bestaat de omgeving niet uit toevallige, van haarzelf onafhankelijke dingen, ze zijn een uitbreiding van haar eigen wezen. Naar mijn ervaring kan een man, als hij de gelegenheid en de rust krijgt om zich aan werk te wijden dat hem

na aan het hart ligt, zijn omgeving volstrekt vergeten - alles verdwijnt voor hem, hij kan volkomen verzaligd midden in vuil en rommel, tocht en kou zitten. Voor de meeste vrouwen is het ondraaglijk in een kamer te zitten, waarvan de samenstelling van de kleuren hen tegenstaat. Op dezelfde manier spelen kleren een grotere rol voor een vrouw dan voor een man. Men zegt dat vrouwen zich mooi maken voor mannen of dat ze zich voor elkaar opsmukken, maar ik geloof dat dat geen van beide waar is. De kleren van een vrouw zijn voor haar de uitbreiding van haar eigen wezen.

Het handwerkje is als een bijzonder teken of symbool van deze eigenschap te beschouwen. Het sierhandwerk is in de loop der tijden nooit een echt werk of een echte bezigheid geweest, maar een accompagnement bij het echte werk en de echte bezigheden van de vrouw - en in een bepaald opzicht een koketterie. Vrouwen hebben in het handwerk veel mooie, blijvende dingen geschapen, maar de eigenlijke waarde van het handwerk ligt dieper, en wat dat betreft zouden de meest actieve en belangrijke vrouwen zich heel goed kunnen beperken tot kousen stoppen - Penelope haalde iedere nacht het werk van die dag weer uit en toch, of misschien juist daardoor, werd het weefsel van Penelope het beroemdste van de wereld. Het handwerk was een bezigheid, terwijl groter werk werd voorbereid, voortgezet en afgemaakt - terwijl de handwerkende, bordurende of kousenstoppende vrouw luisterde naar vertrouwelijke mededelingen, begaafde vrienden amuseerde en opvrolijkte, intrigeerde, vertelde of onderricht gaf aan jongere generaties.

Men heeft het nu over handwerkles voor jongens - en het is natuurlijk goed en nuttig als een jonge man zelf een knoop aan kan zetten of een sok stoppen. Maar je kunt eigenlijk een jongen niet leren ‘handwerken’ - in zijn handen verandert het werk van karakter en haast het zich naar de voltooiing. Een kleine jongen kan helemaal opgaan in het in elkaar zetten van een boerderij en intussen zichzelf en de hele kamer volplakken, maar hij is alleen in het *resultaat* geïnteresseerd. Een bezigheid die niet tot enig resultaat leidt, is verre van hem. Een klein meisje kleedt haar poppen aan en uit, ze heeft geen zichtbaar resultaat van het werk, maar ze heeft geleefd, en wel intens.

Ik moet hier echter een bijzondere beschouwing invoegen. Ik geloof dat kunstenaars en componisten op een bepaalde manier anders tegenover hun werk staan dan mannen in het algemeen en

dichter bij de vrouwelijke modus vivendi. Kunst is de ontplooiing van het eigen wezen van de kunstenaar, en zijn werk ligt eigenlijk buiten hemzelf, maar hij *is* het zelf.

Er bestaat dus een eigenaardige verhouding tussen de kunstenaar en de vrouw. Goethe heeft gezegd dat de natuur van de vrouw nauw verwant is aan de kunst en waarschijnlijk is het zo dat in de doorsneevrouw meer van een kunstenaar zit dan in de doorsneeman. Toch zijn maar weinig vrouwen grote kunstenaars geweest, behalve op die terreinen waar ze geen kunstwerken *scheppen*, maar als het ware zelf kunstwerk *worden* - dat wil zeggen als toneelspeelster, zangeres of danseres. Op die gebieden hebben ze, zelf geïnspireerd, hun publiek op grootse wijze geïnspireerd, zoals een schilderes of een schrijfster het niet kan. Ik geloof dat het voor mezelf, als ik een man was geweest, uitgesloten zou zijn om verliefd te worden op een schrijfster - dat zelfs, ook als ik een vrouw had ontmoet tot wie ik mij diep aangetrokken voelde, de inlichting dat zij schrijfster was, mijn gevoel zou hebben doen bekoelen. Ik weet wel dat het zo niet altijd gaat. Er is waarschijnlijk zelden een grotere ‘man-eater’ geweest dan George Sand - maar er is in die dubbele kunstenaars-liefdesgeschiedenissen - want de meeste van haar minnaars waren zelf kunstenaar - iets ‘tegennatuurlijks’.

Vrouwen voelen wel vaak een extatische aantrekkingskracht uitgaan van grote kunstenaars, een mystiek gevoel van verwantschap en een mystiek geloof in een begrip dat ze ergens anders niet kunnen vinden. Maar gewoonlijk is het toch een ongeluk voor een vrouw om een kunstenaar te beminnen - en ze is te allen tijde beter af met kapitein Carlsen.

In Oost-Afrika, dat in mijn tijd een gebied voor pioniers was, werd die werkzaamheid van de vrouw waar ik het over had, de uitbreiding van haar eigen wezen, gewaardeerd in een mate die je je hier nauwelijks voor kunt stellen. Een bloementuin of een boeket werd naar mijn gevoel door de mannen die thuiskwamen van het harde werk op het veld of op expeditie, ondergaan als een geschenk, of zelfs als een zegen. Ze vroegen ons: Hebben jullie nu lavendel in bloei gekregen? Maar geen man kwam daar in mijn tijd zelf op het idee om een bloementuin aan te leggen. Ik denk eigenlijk dat de aanwezigheid van een bloementuin voor de mannen vooral hierdoor belangrijk was dat hij onze eigen aanwezigheid betekende of uitdrukte. Wij daarentegen waardeerden in ons on-

derlinge samenspel het werk en de daden van de mannen veel meer dan vrouwen in Europa zouden doen. Als mijn vrienden op bezoek zouden komen, verheugde ik me er ontzettend op, dat ze zouden gaan spelen met de machines in mijn fabriek of die weer in orde zouden gaan maken - wat ze ook altijd met zichtbaar genoegen deden.

Een Franse officier die de toestanden in onze kazernes bestudeerde, barstte uit: 'Comment donc! U dost uw kazernes in charmante kleuren uit, hangt schilderijen aan de muur en zet bloemen voor het raam! U vult de geest van uw jonge soldaten met verwachting, hoop, troost, inspiratie! En dan - dan *zijn* er geen vrouwen!'

Als de vrouwen die mij dertien jaar geleden uitnodigden om hun slotrede te houden, vandaag aanwezig waren en mij tot zover hadden gevolgd, dan hadden ze me wellicht op dit punt onderbroken en gezegd: 'Dankuwel, meer hoeven we niet te horen. We begrijpen dat u eigenlijk, ondanks alles wat u in het begin beweerde over uw onpartijdigheid, *tegen* de vrouwenbeweging bent.'

Het zou me pijn doen als het zo zou zijn gegaan. Ik zou meteen hebben geprotesteerd en gezegd hebben:

Ik weet wat ik te danken heb aan de vroegere vrouwen van de vrouwenbeweging, die nu in hun graf liggen. Als ik zelf in mijn leven heb kunnen studeren wat ik wilde en waar ik wilde, als ik alleen over de wereld heb kunnen reizen, als ik mijn ideeën vrij heb kunnen laten drukken, of als ik vandaag op het spreekgestoelte kan staan, dan heb ik dat aan deze vrouwen te danken en er zijn weinig mensen waar ik meer respect en achting voor heb. Ik weet dat zij, om ongeboren generaties vrouwen van een dergelijk goed te kunnen verzekeren, in hun eigen leven veel moesten doorstaan en nog meer moesten opgeven, dat ze ergernis en gelach moesten verdragen en dat ze onophoudelijk moesten vechten tegen vooroordelen en wantrouwen. Voor ons is het inspirerend om te denken aan het rechtvaardigheidsgevoel, de dapperheid en de onwankelbare trouw, waarmee zij op de barricaden stonden. Maar het is nu meer dan honderd jaar geleden dat het begrip emancipatie ontstond en dat die grote vrouwen van toen de eerste slag voor ons wonnen. Zouden ze het zelf niet als een triomf beschouwen, als een bewijs van hun overwinning, dat wij vandaag de wapens neer kunnen leggen die zij eens nodig hadden.

Want de vrouwen van toen waren niet alleen rechtschapen, dapper en onwrikbaar in hun trouw - ze waren ook listig! Toen hen de toegang werd ontzegd tot de oeroude citadellen van de man: de vestingen van de kerk, de wetenschap en de wetgeving, toen kwamen ze, zoals in hun tijd de Achaeërs in Troje, in een houten paard de stad binnen. Of ze maakten hun intocht in vermomming, in mentale en psychische mannenkleding. Je kon je honderd jaar geleden absoluut geen dominee, arts of rechter voorstellen zonder de erkende, conventioneel masculiene insignes. Toen maten deze rechtschapen, dappere, trouwe en listige vrouwen zich die insignes dus ook aan en lieten de wereld zien, dat ze even goed als enige mannelijke kandidaat die naar een ambt solliciteerde, een examen konden doen, een doctorstitel konden verwerven of een operatie uitvoeren. Ze leerden het hoogste eerbiedwaardige kerkelijke, medische en juridische jargon aan en toonden hoe goed ze voor die hoge ambten gekwalificeerd waren, door zich een boord, een das of een sigaar aan te schaffen. Hadden ze zich ook een baard kunnen aanmeten, dan zou hen dat de weg naar de preekstoel, het laboratorium of de rechterstoel helemaal hebben geplaveid.

Maar nu is de vrouw immers al door het luik van het houten paard geklommen en bevindt ze zich al binnen de muren van de citadel. En ze heeft zo'n vaste voet gekregen in de oude vestingen dat ze haar ridderhelm omhoog kan doen om de wereld te laten zien dat ze een vrouw is en niet een of andere vermomde schavuit.

(...)

De benoeming van vrouwen tot dominee ging niet geruisloos. De vrouwen konden dan ook zeggen: ‘We zijn verkleed als theologisch kandidaat de kerk binnen gekomen. Maar zet toch niet zulke ernstige gezichten op bij de gedachte aan ons gebrek aan capaciteiten - of aan eventuele concurrentie van onze kant. Onder onze vermomming zijn we wat we zijn en wat we altijd zijn geweest. Want we zijn, volledig in overeenstemming met onze vrouwelijke aard en met volledige handhaving van onze vrouwelijke waardigheid, al enkele duizenden jaren priesteres of Vestaalse Maagd, we zijn al duizend jaar abdis, mondige leidsters van grote religieuze groeperingen, met een macht en invloed die de grenzen van één land overschrijden. En we zijn allang domineesvrouw. Terwijl de dominee preekte, doopte, wijdde en begroef, was de dominees-

vrouw aanwezig in de gemeente op zo'n manier dat er vaak een helderder christelijk licht scheen uit de keuken van de pastorie dan vanaf de preekstoel. Vrouwen hebben, om binnen de muren van de medische faculteit te komen, een bepaalde hoeveelheid traditioneel medisch cynisme aangekweekt en laten zien dat ze tegen bloed kunnen. Nu hebben ze zich daar zo'n vaste plaats verworven dat ze openlijk kunnen zeggen: 'Vrees niet. We zijn niet gekomen om jullie van je lauwerkrans te beroven. We willen graag geloven dat de grote veroveringen op medisch en chirurgisch gebied jullie toebehoren. Maar wij - wij willen arts *zijn.* Wij willen ons wezen uitbreiden, totdat het de ziekenhuizen en laboratoria omvat, de terreinen van ziekte en genezing. Kunnen jullie ons daar niet herkennen als degenen die we altijd geweest zijn? Want we zijn verpleegsters geweest, zuster van barmhartigheid, gezegend door hen die lijden. We zijn vroedvrouw - en is met dat woord niet de voorstelling van iets bijzonder besluitvaardigs verbonden, iets onverschrokkens en gemoedelijks: als iemand met paard en wagen de vroedvrouw ging halen, mochten de paarden niet struikelen, hoe wild het ook toeging. En ook zijn we wijze vrouw geweest! De wijze vrouwen bekeken iedere mens die hen om raad vroeg lang, ze verdiepten zich in elk leven afzonderlijk en in de levensomstandigheden van iedere mens, en ze verzamelden de ervaringen van alle aspecten van het leven. Een deel van de patiënten in onze ziekenhuizen zou in elk geval blij zijn te weten dat degene die in de witte jas van de specialist, met macht en aanzien en met een groot gevolg, de ronde komt doen, het wijze vrouwtje is.

Waarschijnlijk vraagt het Recht in de publieke opinie het nadrukkelijkst om een verandering in het wezen van de vrouw - misschien kun je dan van haar kant het verlangen begrijpen om het wezen van het Recht, zoals dat tot nu toe opgevat is, te veranderen.

(...)

Kan ik dan al geen namen noemen van beroemde vrouwelijke juristen, dan wil ik niettemin stellen dat de meeste onenigheden en strijdvragen in gezinnen en in families in de loop der tijden voorgelegd zijn aan vrouwelijke rechters en door hen zijn bijgelegd. Hier moet ik weer denken aan mijn oude kindermeid en hoe in de wereld van de kinderkamer zelfs mijn strijdlustige broers zich bogen voor haar woorden, die misschien niet zozeer zuiver morele

oordelen waren alswel een soort mystieke beslissingen. Hoger dan Odins rechtvaardige oordeel stonden de besluiten van de Nornen.

(...)

Er is een conceptie die mij al een poos bezighoudt en die mij zeer in beslag neemt, zonder dat ik haar misschien al helemaal aan anderen kan uitleggen. Dat is de *gedachte over de identiteit van wezen en kracht.*

Dat een eikel een eikeboom met een zware stam en een brede kroon kan worden, dat is toch een eersterangsprestatie, wat kracht en energie betreft. Maar kracht en wezen zijn daar één. De kracht en de energie vinden zelf hun uitdrukking in, en nemen de vorm aan van hout en bast, takken en loof, en nieuwe eikels. Ze kunnen niet uitgespannen worden en aan een andere taak gezet, ze zijn volkomen trouw aan hun eigen wezen; deze bijzondere manier om uitdrukking te geven aan kracht en energie noemt men: groeien.

Een motor daarentegen kan ertoe gezet worden om warmte en licht voort te brengen, om te ploegen en te zagen of een boot aan te drijven. Bij een motor kan willekeurig welke vorm kracht en energie aannemen.

Het kan soms lijken alsof de tijd, trots op haar geweldige prestaties, de superioriteit van de motor boven de eikeboom, van de machine boven de groei wil postuleren. Maar je kunt je ook voorstellen dat wij met deze inschatting verdwaald raken in de theorie van de survival of the fittest. Want wel is het duidelijk dat de motor de eikeboom kan laten omvallen - terwijl de eikeboom de motor niet zou kunnen vernietigen - maar wat volgt daarna? Wie geen zelfstandig wezen heeft - of wie daar zonder trouw tegenover staat - kan niet scheppen. Nu heb ik zeker niet bedoeld dat vrouwen bomen zijn en mannen motoren, ik wilde juist de vrouwen van deze tijd zowel als de mannen op het hart drukken: niet alleen te denken aan wat ze willen verrichten, maar heel diep van binnen te weten wat ze zijn.

(...)

We zouden in dit land mensen nodig hebben die niet alleen met behulp van de tractor en de maaimachine recordresultaten kunnen behalen, maar die ook boer *zijn.* Die niet alleen in recordtijd naar Amerika kunnen varen, maar die zeeman *zijn.* Die niet alleen belangrijke examens hebben afgelegd en alle kennis van de

wereld in hun vingers hebben, maar die leraar *zijn.* Die niet alleen een stukje literatuur kunnen schrijven, maar dichter *zijn.*

Poul La Cour[3.] schrijft: ‘Dichter zijn is niet een gedicht maken, maar een nieuwe manier van leven vinden.’

Hier is dan jullie slotrede, mijn hoogbegaafde, hardwerkende congresvrouwen van 1939. Jullie hebben mij uitgenodigd om haar te houden, ik heb eindelijk, met de eerlijke erkenning van mijn onwaardigheid voor die taak, gevolg gegeven aan jullie uitnodiging. Kunnen jullie wat ik gezegd heb niet bijvallen, dan moeten jullie je hand maar over je superieure hart strijken.

## Eindnoten:

1. *Estrid Hein (1873-1956) was oogarts, vooraanstaand feministe en de moeder van Piet Hein (zie de rubriek Light Verse).*
2. *Ewald: Deens dichter, eind achttiende eeuw.*
3. *Poul La Cour: Deens dichter (1892-1956), die zijn overwegingen over het dichterschap neerlegde in zijn boek* Fragmenten van een dagboek *(1948).*

## Proteus Mückenspucker (1948-1983)
### *H.H. Polzer*

Vijfendertig is geen echt rond getal. Laten we het ovaal noemen. Een cirkel is te definitief, te *af* voor zulk een onderwerp. Ik wil trouwens niet tot 1998 wachten; het is de vraag of ik dan nog besta - of zelfs dat jaar ooit zal bestaan. Misschien wordt de tijdrekening al vóór 1988 zinledig.

Overigens draagt dit nummer het jaartal 1983, terwijl het waarschijnlijk pas volgend jaar verschijnt; ook dit past bij Proteus Mückenspucker. Het vloeiende, het ongewisse. Werd hij in 1948 geboren? Neen, dat is het jaar van zijn zichtbaarwording - voor mij althans. Hij blijkt geen aanwijsbaar begin te hebben, evenmin als een nauwkeurig signalement.

Hij verscheen mij in Djakarta (nu gespeld *Jakarta*) tijdens het schrijven van een stuk over een encyclopaedie (-pedie, als u daarop staat) in wording. Het ligt voor de hand, dat de eerste delen van zo'n werk royaal zijn opgezet. Lange artikelen, veel onderwerpen, scheutige verluchting. Plaats genoeg. A-AVI, AVO-BOG, het kan niet op.

Een gelijktijdig fenomeen is het niet bijtijds inleveren van kopij, met het excuus dat het onderwerp laten onder een ander trefwoord aan de beurt komt. Medewerkers hebben het druk, zijn vaak lui en/of slordig en zullen altijd meer hebben toegezegd dan ze kunnen leveren. Het artikel *Dorp* belooft heel mooi en gedegen te worden; bij die belofte blijft het, want je kunt het net zo goed onder *Gemeente* behandelen. Jammer, voor het schrijven van *Gemeente* ontbrak de gelegenheid - en eigenlijk is er ook niets op tegen om in het artikel *Stad* (en een artikel *Stad* moet er beslist komen, er is prachtig fotomateriaal) nog andere conglomeraties (*Dorp, Gehucht, Grottenwoningen* en zo) op te nemen.

Na verloop van tijd wordt er een vrij kort stuk *Woonvormen* ineengefrommeld, en dat komt met twee kleine illustraties in Deel 23 te staan.

Geen wonder dat er bij Deel 12 (HAP-JAP) al hoofden gaan schudden, en de redactie tijdens de M werkelijk nerveus wordt. Vergeet niet dat mensen als Honga, Konga en Longa de macht

overnamen of de Nobelprijs ontvingen of voet op Mars zetten voordat hun letters uit waren, om nog te zwijgen van de nieuwe vulkaan Zonga en de Tronga die plotseling om zich heen grijpt.

Het schrappen van trefwoorden (en tevens het verkleinen van onmisbare tekst) wordt draconisch.

Hierover schreef ik: *Old Mückenspucker will have to go. Who reads him anyway?*

Ik kende de man niet, ik wist niet eens zijn voornaam. Zien deed ik hem wel: hij leek op Gottfried Keller, de beroemde Zwitserse auteur, die op zijn beurt sterk overeenkwam met tienduizenden Duitse onderwijskrachten, ambtenaren en kantoorfunctionarissen in het Keizerrijk Duitsland (Duitschland). Wat hij geschreven had (vermoedelijk was hij al dood) kon niet veel bijzonders zijn, voor brede kringen tenminste - philosophie misschien, of heel taaie reisbeschrijvingen.

Toch mocht ik hem graag lijden. Hij had iets... ja, hoe zal ik het formuleren? iets trouwhartigs, iets goed-burgerlijks. Carrière in de politiek, een hoge legerrang, een huiver van extase bij theaterbezoekers - dat was niet voor hem weggelegd. Trouwe en ontegenzeggelijk bekwame toewijding aan een denkobject, dat was zijn kracht; dat was in feite zijn wezen.

Het duurde jaren voordat hij opnieuw mijn pad kruiste. Ditmaal beweerde ik iets in een openbare discussie, en om geloofwaardig te maken wat ik mezelf had horen zeggen, voegde ik eraan toe: ‘Dat is trouwens destijds al aangetoond door Mückenspucker.’[1.]

Een tijd later moest ik een gevierd Oostenrijks chirurg ten tonele, beter gezegd ter radio-uitzending voeren. Juist had hij een cliënt geopend.

*‘Het syndroom van Mückenspucker...’ zei hij toonloos.*

Medisch had hij dus ook al naam gemaakt. Kijk, dat was nu echt Mückenspucker: zodra ik iemand nodig had met een markante, evocatieve naam was hij present. In een aetherbabbel over communicatie kon ik me beroepen op het systeem van Mückenspucker. Romantische of bovennatuurlijke dingen hadden zich afgespeeld bij het Poortje van Mückenspucker (thans pompstation). Steeds vaker doemde hij op om mijn betogen te ondersteunen, te verlevendigen ook.

Nog was hij een ongrijpbare - iemand met een achternaam en

telkens een nieuw, tijdelijk voorkomen. Zijn bestaan, nee ik bedoel zijn waarneembaarheid duurde niet veel langer dan het uitspreken van de desbetreffende woorden.

Maar op een dag in 1982 verscheen hij in druk. Ja, lieve lezeres! waarde lezer! u kunt hem aantreffen in *Het Rijmschap* (uitg. Bzztôh) van Ivo de Wijs en uw dienaar. Weliswaar ten behoeve van het schakelrubaiyat, maar toch als mens van vlees en bloed, met een voornaam en een levensgeschiedenis. Dit document is te belangrijk om met een verwijzing te worden afgescheept. Ik ga het hier weergeven (koop desondanks dat boek, als u het nog niet bezit, want er staat nog meer in).

*Zijn beste vrienden zeiden: 'Armer Schlucker...'*
*Het levenswerk van Albrecht Mückenspucker*
*Is later door Amerika gegapt*
*Hij was geen zakenman, hij was een zoeker*

*Zijn toekomstvisie heeft geen mens gesnapt*
*Zijn proefmodellen werden stukgetrapt*
*Colleges - als hij die nog gaf - gemeden*
*En zo, tenslotte, is hij afgeknapt*

*Vandaag, 12 mei, precies een eeuw geleden*
*(Getuige de artikelen en Reden)*
*Verloor het Keizerrijk een groot genie*
*Toen hij zichzelf de hals had doorgesneden*

*Is dit een lofzang? Neen, een elegie*
*Hij ging te gronde aan een utopie*
*De heilsbelofte van zijn Prescherkucker*
*Geheimtaal voor de Duitse industrie*

Als u nu vraagt: 'Ja wat nou Albrecht - heet hij dan niet Proteus?' dan bent u er nog steeds niet achter.

Mückenspucker heet nu eens Albrecht, dan Erwin, dan Friedrich of Karl - hij *is* Proteus.

Hij schreef werken die hem blijkbaar niet onsterfelijk maakten, hij had bepaalde wetenschappelijke en wijsgerige inzichten die soms goed van pas komen; hij verbond zijn naam aan een ziekteverschijnsel en vond de Prescherkucker uit[2.], een machine die,

naar ik me voorstel, met veel geklepper en stoomgesis haar geheimzinnige arbeid verrichtte.

Maar laat ons overstappen op de onvoltooid tegenwoordige, ja de toekomende tijd. Er zal voorlopig geen eind komen aan de manifestaties van Mückenspucker; noch zijn 's mans wapenfeiten uit het verleden allemaal reeds aan het licht gekomen.

Zelfgenoegzame pianisten zullen gedemoraliseerd worden door een ernstig verzoek om het Requiem van Mückenspucker.

Het Mückenspuckerpamflet blijkt de stoot te hebben gegeven tot de kortstondige maar wilde bloei van het Radicaal-Occultisme in Servië.

De geschiedenis der oorlogvoering in de Achttiende Eeuw wordt verrijkt met de *krijgslist van Mückenspucker*[3], meestal bijtijds doorzien.

Moet ik nog wijzen op Mückenspuckers camerazwenking (in alle literatuur over de avantgardefilm verzwegen) of het Mückenspuckerse watersurrogaat, dat niet voldeed? Niet nodig: vroeg of laat komt u deze en andere bewijzen van zijn rusteloze veelzijdigheid tegen. Keer op keer zal men in lezingen en achter forumtafels verklaren: ‘Volgens Mückenspucker alleen 's zomers’, of ‘Dit klopt met Mückenspuckers indeling’, of ‘Reeds bij Mückenspucker zien wij...’ Hij is beschikbaar. Hij is Proteus.

What's in a name? Van alles. Zelfs de grauwste, nederigste namen (Truus Jansen, Mr. Jones) drukken iets uit, en wel de oninteressante hoedanigheid van personen. Let zeer wel: ik heb het over fictieve namen.

Mückenspucker bijvoorbeeld. Ik moest iemand opvoeren die Duits was, maar niet lyrisch of heroïsch - wel zwaarwichtig en iet of wat caricaturaal.

Niet meer dan iet of wat, want *le ridicule tue* in meer dan een opzicht: de echt extreme caricatuur doodt zichzelf, dat wil zeggen, ze heeft geen effect en geen functie meer. De tekeningen van Scarfe zijn vaak irrelevant, waardeloos. Picturaal schelden is makkelijk genoeg (in Nederland weet men er ook raad mee), maar slechts een proleet bewondert dat. Goede caricaturisten (Daumier, Thöny, Oliphant...) *portretteren.*

Zo ook met namen (bedachte dus). Ze moeten iets oproepen en tegelijkertijd lichtjes vertekenen; ze moeten zichzelf *niet* overschreeuwen. Een goedkope Amerikaanse humorist zou hem

Mückenschpücken genoemd hebben - orthografisch onmogelijk, maar o zo leuk.

Zulke cretineuze bedenksels vinden we zonder veel moeite in de Nederlandse letteren. Bazip Zeehok. Archibald Strohalm. Glotz, voor een geheim agent. Frieda, voor een automobiel. Lollige namen voor huisdieren (en huizen, niet te vergeten) zijn legio.

John Bunyan gaf zijn figuren ronduit omschrijvende namen (en was daarin lang niet de eerste), maar het was hem dan ook niet om evocatie te doen. Bij Sheridan ontmoeten we dames en heren die Backbite, Candour e.d. heten, en onze Wolff & Deken vertelden over Leevend, Blankaart en zo meer. Een effectieve maar al te rechtstreekse manier om schepsels der fantasie in te kleuren.

Veel mooier zijn abstracte namen welker klank een gevoelsmatige lading heeft.

Klank van woorden is een bijzonder intrigerend verschijnsel.

Natuurlijk gaat het niet om secundaire woorden als *en, van, dus, heeft,* noch om woorden die alleen maar utilitair optreden: *sinus, grondsoort, oxyden, metrisch, perron.* En ik doel evenmin op de emotiewoorden *vlag, zondaar, geluk, bloed, liefkozen, tragisch...* die het van hun betekenis moeten hebben. Daarmee is aanwijsbaar veel te bereiken - God wil het, Deutschland erwache, Sesam open u - maar hun klank is bijkomstig.

Trefzekere combinatie van klinkers en medeklinkers, alliteratie, cadans - dat zijn klankelementen die woorden aan hun betekenis doen ontstijgen. Dan gaan ze iets doen dat op magie lijkt.

Bepaalde boeken verzekeren ons dat de luchtvaart in Atlantis mogelijk werd gemaakt, en dat de Inca's of hun voorlopers rotsblokken op maat spleten, door het uitspreken van formules.

Dat is nu absoluut niet waar ik naartoe wil. Wie in dat soort magie gelooft, moet dat zelf weten, maar we hebben daarbij te maken met stunts. Waar ik aan denk, dat is de onweerstaanbare *evocatieve* werking, op mensen dus.

Laat me u herinneren aan de denigrerende klank van het Jiddische beginfoneem *shm.* Aan abstracte en toch plastische termen als *blubber* en *plonk* (goedkope wijn in Engeland) en *blur.* En *twit* en *klutz.*

Dit is natuurlijk een riskante redenering, want het valt niet mee om de kennis, het begrip van zulke woorden uit te schakelen. Ik weet niet of er ooit een onderzoek is verricht naar de affectieve ei-

genschappen van taalklanken, enkelvoudig en in combinatie; het lijkt me echter zeer aannemelijk, en ik zou graag zo'n rapport lezen. Voor mij staat als een paal boven water dat sommige fonemen emotie uitdrukken én opwekken, andere (veel meer naar ik aanneem) neutraal zijn. Instinct wijst in die richting, ervaring zou het kunnen bevestigen.

We keren terug naar namen in de historische letterkunde, en vinden daar enige categorieën. Naast de 'figuratieve' en de 'geinige', reeds behandeld, zijn er literair-abstracte namen; mooie voorbeelden leveren Bordewijk (Bint, Katadreuffe) en Thomas Mann (Buddenbrook, Peeperkorn)[4.]. In het algemeen echter zijn deze klanken niet erg evocatief (behalve Bint misschien: ik herinner me van hem niet meer dan zijn leraarschap).

Beeldend zijn Plunko (voor een minstreel, met duidelijke verwijzing naar zijn tokkelinstrument), Uriah Heep[5.] (een zalvende huichelaar), Ollie B. Bommel (kan onmogelijk tanig en vergeestelijkt zijn), Wooster (Bertie, een door P.G. Wodehouse gecreëerd menselijk spiegelei) en Spiritox, een nogal ondoelmatige tovenaar; de laatste mag eigenlijk niet meedoen, daar er te veel betekenis inzit.

Kinderachtig zijn Dikkertje Dap, Winnie-the-Pooh en Fiedeldij Dop. Wat het derde voorbeeld aangaat, dit is een frappant geval van *truth is stranger than fiction.*

Fiedeldij Dop is de naam van een kinderarts te Amsterdam, in de jaren rond 1950 werd hij meermalen genoemd door H.A.A.R. Knap, die onder de naam Dagboekanier een dolgezellige rubriek in *Het Parool* verzorgde.

De naam Fiedeldij Dop is ideaal voor een kinderarts (of een clown, speelgoedwinkelier, infantiel fluitist), veel beter dan Drilboor of Grafzerk.

Schurken komen goed uit de verf met Slavische of sinister-Duitse[6.] benamingen; ook Romaanse (Moriarty) kan geen kwaad, evenmin als een mengvorm - Svengali is sterk - of iets exotisch; Ghidrah, the Three-Headed-Monster.

Heldennamen zijn altijd overzichtelijk en doorgaans goed Westers (Flash Gordon, Arsène Lupin, Dik Trom). Hetzelfde voor heldinnen: Becky Sharp, Gretchen, Beatrijs.

Belletristen, scenaristen enz. bedenken, hebben we gezien, zuivere betekenisnamen (Wammes Waggel), associatierijke namen als Fantomas en Droopy (een lethargische tekenfilmhond) en tenslotte ook namen die slechts evocatief zijn, maar dat soms heel sterk. Hierbij volgen ze dan hun intuïtie, die op herinnering en vooroordeel kan berusten zonder dat ze dat zelf in de gaten hebben.

Hoe is het met merknamen? In het reclamevak bestaan tamelijk uitgekiende en grondig geteste klanktechnieken. Een woord als Sprite roept o.a. sprightly op en is ook als geluid animerend. In namen van parfums, chocolade, fijne sigaren... alles wat zacht, geurig, bekoorlijk, hedonistisch is, zult u nooit bijterige fonemen als *x* en *ps* tegenkomen. De *x* functioneert echter heel goed als er kracht, techniek of wetenschap (hoe fictief dan ook) aan het produkt verbonden is.

En een auto die Flurp, of Splak of Goggomobile heet, is niet serieus te nemen. Noem anderzijds uw instant soup of pudding niet Skritz, Cartol, T 23.

Merknamen zijn een factor van belang in de marketing, en marketing kan ook voor mensen worden aangewend.

Beeldende kunstenaars, musici, sportslieden, politici en nog wat mensensoorten moeten gewoonlijk jaren van scholing en obscuriteit doormaken eer ze belangrijk, d.i. bekend worden. Tegen die tijd kunnen ze weinig meer aan hun naam doen, en het is dan niet meer zo nodig. Mrs. Thatcher heeft geen kloeke, noch een ‘lekkere’ naam, maar ze kan zich aardig redden. Men zou een theaterster niet gauw Maggie Smith noemen: Maggie Smith is echter een theaterster. Hundertwasser en Beuys hebben het tot roem gebracht, al zijn de namen absurd.

Echte stelselmatige marketing is vereist voor filmsterren en popgroepen. Die krijgen merknamen. Er is verschil tussen de twee produkten. Popgroepen moeten het vooral van beeldende, liefst enigszins bizarre namen hebben. Uit een recent nummer van *Humo* haal ik *Public Image Limited, The Residents, Pretenders, The Marine Girls, The Animals, freaks united* (in onderkast), *Einsturzende Neubauten, Echo and the Bunnyman, The Banshees, Arbeid Adelt!, Shiny Two Shiny, King Crimson, Jethro Tull, Genesis, Iron Maiden, Samson, Sex Pistols, The Fleshtones, The Cramps, Suicide, The Comateens, The Violent Femmes of R.E.M., The Plimsouls,? and the Mysterians, Sam the Sham, The Premieres, Cannibal and the Headhunters* en *2 Belgen* (in deze

volgorde). Popgroepen appelleren aan een onrijp publiek, en hun namen moeten vooral *te gek* zijn.

Bij filmsterren is de etikettering subtieler, listiger. Zeker als glamour hun sterke punt is. Een komiek mag rustig W.C. Fields heten, Fatty Arbuckle of Charlie Chaplin. Die hebben dezelfde aanlooptijd als de beeldende kunstenaars etc. die ik eerder noemde; zelden of nooit *begint* hun carrière voor de camera, hetgeen ook geldt voor karakterspelers: Emil Jannings, Alistair Sim, Charles Dullin...

Uitgelezen voorbeelden van klankwerking geven namen van *vamps*, de 'godinnen van het witte doek' uit de jaren twintig en eerder, en nog een tijdje daarna zelfs. Theda Bara. Lya de Putti. Pola Negri. Maar vlak ook hedendaagse constructies als Marilyn Monroe, Brigitte Bardot, Claudia Cardinale, Diana Dors (alliteratie is nooit weg) en Zarah Leander, Sophia Loren, Elke Sommer niet uit.

Kim Novak is een goede naam, klankmatig. 'Maar wel Pools,' zult u opmerken. 'Is dat dan niet schurkachtig?' Dat valt nogal mee. In de eerste plaats is het niet grotesk van spelling; geen *Brz-* of *Crz-*, geen *-sky*, en die slot-*k* zonder *c* ervoor heb je ook in Kodak - eerder speels dan griezelig. Bovendien is Pools in de Verenigde Staten niet synoniem met sluw en vals: Polen drinken veel bier, zijn goedmoedig en kunnen niet spellen of rekenen, dat is het beeld. Poolse vrouwen/meisjes drinken minder of geen bier, maar dansen vurig en kunnen heel mooi zijn. Kim Novak was zo te zien lang niet honderd procent Pools, maar ze had dat vleugje (deelde haar naam mee) dat een vrouw net iets interessanter maakt dan de doorsnee. Er zijn hier trouwens twee *images* in het spel. Uitheems bloed (Iberisch, Frans, Russisch, noem maar op, desnoods Aziatisch of negroïde) verleent wat geheimzinnigheid en kans op seksuele animo; daartegenover stelt de girl next door minder eisen, kan ze taart en zo maken, zal ze gegarandeerd een stuk trouwer zijn. June Allyson, Betty Grable, dat waren toffe meiden. Filmnamen zijn tegenwoordig toch meestal gewoon op het vervelende af - Taylor, Fawcett-Major, Jones (weliswaar met Jennifer als voornaam). Maar fatsoenlijk uitspreekbaar *foreign* kan ermee door, ook joods als het maar niet Nathans, Chasid of iets dergelijks is.

De oude glitternamen zouden nu te kunstmatig aandoen. Bioscoopgangers zijn door de wol geverfd. Verhulde maar sterk ge-

parfumeerde zinnelijkheid met exotische inslag (en een zweem van fataliteit) wekt van alle lusten nog maar die ene op, die de buik doet schudden en daarbeneden niets veroorzaakt.

Bij de mooie heren vond men evocatie destijds niet zo noodzakelijk. Douglas Fairbanks, Francis X. Bushman, John Gilbert, Albert Préjean, Willy Fritsch... het roept weinig op. Gregory Peck en Marcello Mastroianni (om even in onze tijd te kijken) trouwens ook niet veel. Markante uitzonderingen waren Rudolf Valentino, Ramon Novarro, Roland Varno en andere glamournamen, terwijl Erich von Stroheim soldatesk - beter gezegd: officierlijk - werkte, en de naam Maurice Chevalier buiten zijn eigen land ineens een zeker oh là là uitstraalde. En tegenwoordig kennen we naast het romantische Marlon Brando namen als Tab Hunter, Rock Hudson, Rod Steiger en sinds kort Tom Cruise; namen die een, hoe zal ik het zeggen, tastbaar potente sfeer ademen, en niet het zwoele plakharige van de Romaanse lettercombinaties.

Voor schurken zijn andere rangschikkingen weggelegd. Bela Lugosi is lang niet kwaad (al zou het ook op een showviolist kunnen slaan), Lon Chaney heeft eveneens wat onguurs, Erich von Stroheim intimideert maar heeft ook charisma - the Man You Love to Hate - en Boris Karloff is dan weer een en al dreiging; op zijn gunstigst zou dat een woeste kunstenaar kunnen aanduiden of een verdacht geniale geleerde.

Knappe geleerden die niet akelig lachend in hun handen wrijven, van onder belicht nog wel (dus wiskundigen, botanici, taalgeleerden, dat soort) mogen in de Angelsaksische verbeelding desnoods Franse namen dragen - onder Franssprekenden is dat *verplicht* - maar heten bij voorkeur Lakestone, Whitefield e.d., werken wel bij nacht maar nooit bij ontij en vertellen kinderen prachtige of kluchtige verhaaltjes.

Geleerden met te veel vernuft gebruiken retorten, hersencellen, bloedlichaampjes, laserstralen en eeuwenoude teksten voor allerlei wat niet deugt, en heten Slavisch of Duits (nee maar, Frankenstein! Dat is ook toevallig, zeg!), waarbij hun schepper wel moest oppassen,[7.] want de afstand tussen angst- en lachwekkend kan afzienbaar zijn. Een Umlaut te veel, een overmaat aan lettergrepen of medeklinkers, en de professor is koddig in plaats van demonisch.

Ha, die Mückenspucker. Voor alle zekerheid: gebruik nimmer in *Duits* werk zulke namen, tenzij u humorloos bent. In die omgeving betekent dat woord allereerst ‘muggenspuwer’, in een anderstalige tekst zal de evocatie overheersen bij hen die Duits kennen, en het rijk geheel alleen hebben bij de overigen. Mutatis mutandis gaat hetzelfde op voor de naam Muggenspuwer.

De term *klank*, in deze beschouwing herhaaldelijk gebezigd, moet niet strikt auditief worden opgevat. *Mückenspucker* is een curieus geluid, maar het uiterlijk van die letterreeks werkt nog sterker, want tweeledig.

Let wel en pas op: het betreft niet-duitstaligen die het woord tegenkomen in een tekst welke ze perfect kunnen lezen - wat in het algemeen met de eigen taal het geval is.

Bij de aanblik van zo'n Fremdkörper gaat men het terstond in gedachten uitspreken. De ‘visuele klank’[8.] kan zeer afwijken van de correcte uitspraak, maar zal hoe dan ook uitheems aandoen, en evocatief zijn.

De Führer somde een aantal *Errungenschaften* op.

Dutch housewives were baking *poffertjes* (*Time*-correspondent in 1948).

Het woord Führer is een en al lading, maar veel te bekend om abstract te kunnen lijken; Errungenschaften kan dat wel, zeker in een ongermaanse tekst.

Het woord *poffertjes* is overal koddig - zelfs in Nederlands verband als men het goed bekijkt, en inwendig beluistert.

Overal? Laat ik voorzichtig zijn: misschien slaat Kirgiezen of Polynesiërs de schrik om het hart. Voorzover mijn beweringen omtrent klankwerking al juist mogen zijn, op universele gelding maak ik geen aanspraak.

De voetnoten 4 en 6 geven al enige authentieke persoonsnamen met een fictief karakter. Zojuist kreeg ik *Remarkable Names of Real People* van John Train (Clarkson N. Potter, New York 1977) in handen; de inhoud is te relevant en verbazingwekkend om hier onbesproken te blijven.

De inleiding noemt een aantal voornamen die H.L. Mencken vijftig à zestig jaar geleden in de Bible Belt[9.] ontdekte, waaronder Larceny, La Urina, Merdina en Phalla voor vrouwen, en Blasphemy, Blitzkrieg, Bugger en Constipation voor mannen. Recenter zijn Dinette (N.Y.), Little Tits (Jamaica) en Truewilling-

laughing life bucky boomer manifest destiny (Florida).

Na de revolutie van 1917 werden Russische kinderen opgescheept met Tractor, Elektrificatie e.d. (het Derde Rijk kende Adolfine en Hitlerine).

Terug naar de ‘geestige’ vondsten. Ouders die kroost mishandelen kunnen last krijgen met de justitie. Welke straf is wreed genoeg voor hen wier kinderen door het leven moeten gaan als Mac Aroni, Cigar Stubbs, Sistine Madonna McClung of Heidi Yum-Yum Gluck?

Gekke achternamen (Gortzak, Poepjes, Jeuken) zijn al erg genoeg. Maar degenen die knotsgekke combinaties verzinnen voor hun eigen nageslacht, die zijn pas desastreus. Ziehier een korte selectie.

Aristotle Tottle (een zeerover), Charles Adolphe Faux-Pas Bidet (Parijse politiecommissaris), Grecian T. Snooze (Australië), Hugh Pugh (Britse tuinarchitect), Larry Derryberry (Officier van Justitie, Oklahoma), Orange Marmalade Lemon (Kansas), Preserved Fish (Massachusetts), Zezozose Zadfrack (buitenechtelijke zoon van de massamoordenaar Charles Manson).

Proteus Mückenspucker zal zich nu met zijn naam kunnen verzoenen.

## Eindnoten:

1. *J.W. Holsbergen ving dit briljant op door deskundig knikkend het bedoelde werk een naam te geven (*Kreislauf des Gewissens*).*
2. *Inderdaad, zonder hem was ik nooit op dat rijmwoord gekomen.*
3. *Zwart-wit gevlekte kanonnen met namaakhorens en valse uiers.*
4. *Zulke namen bestaan gelukkig ook in werkelijkheid en doen het vooral goed buiten hun eigen habitat. Het is romantisch en literair om met Elisabeth Breedebusch per auto naar een villa op Hongkong te worden gebracht, en om met Gertrud Lauterbach (en verder geen mens) neer te zien op Machu Picchu.*
5. *Van Dickens is bekend dat hij namen als Heep, Podsnap en Chuzzlewit aan kranten en stratenregisters te danken had.*
6. *Dus niet Müller maar Trobicht of zoiets.*
7. *U ziet, dat we intussen van de spelers weer bij de rollen, van vlees en bloed bij de verbeelding zijn beland.*
8. *Over visuele klank en auditief beeld heeft Gustav Möwenpick interessante gegevens verstrekt.*
9. *Een manifest christelijk gebied in het zuiden der Verenigde Staten.*

# *Anthologie*

## Alain Teister

In de golfbeweging die nu eens de *vorm* en dan weer de *vent* onder de aandacht van de lezer of kijker brengt, zal het werk van Alain Teister (1932-1979) het niet makkelijk hebben. Dat moge onder andere blijken uit het verwijt dat de schrijver-schilder menigmaal gemaakt is: het autobiografische zou de kwaliteit van zijn gedichten en verhalen, en zelfs die van zijn tekeningen, schilderijen en objecten danig in de weg zitten.

Wie dat niet beoordelen kan - omdat hij daartoe de gegevens mist - of dat niet wil, zal zo'n gereserveerde houding een zorg zijn. Hij ziet wat de kunstenaar Teister heeft nagelaten, en vormt zich dan misschien wel, zoals ik het geneigd ben te doen, het beeld van de niet weinig belovende debutant die de gedichten schreef van *De huisgod spreekt* (1964), en het proza van *Brief aan de eigenaar en andere verhalen* (1966); twee bundels die het meer dan verantwoord doen zijn dat *De Tweede Ronde* Teister nu onderdak biedt.

Hij zal, overigens, ook wel raad weten met de romans *De kosmonaut was een bisschop* (1970) en *Mijn pappie is enkel een foto zong ik* (1975), de verhalenbundel *Kinderen van een dode keeper* (1972), en de poëzie van *De ziekte van Chopin* (1971) en *Zenuwen, dame? (Van goeden huize, en kwaden)* (1977).

Wie dan toch nog buiten het werk om op zoek wil gaan naar een auteur, kan terecht in, bijvoorbeeld, *Wat is het toppunt van ellende? en 34 andere vragen aan Nederlandse auteurs. Redactie Rinus Ferdinandusse en Martin Ros (met dank aan Marcel Proust)*, in een aflevering van het VARA-radioprogramma 'Proeflokaal', of de film die Fons Grasveld maakte naar aanleiding van de tentoonstelling 'Zevenluik met bed en bezoekers'.

Maar zolang Teisters werk het zonder herdruk moet stellen, lijkt mij, helaas, zowel het een als het ander gestommel in de mist. (Willem Jens)*

* *Het verhaal 'De jas' komt uit de bundel* Brief aan de eigenaar *(Polak & Van Gennep); de gedichten 'Poëzie', 'Opdracht aan de vioolbouwer', 'De kunstcriticus' en 'Bijna rondeel' uit* De huisgod spreekt *(Querido); 'Schrijven' en 'Community singing' uit* De ziekte van Chopin *(De Bezige Bij) en 'Folder' uit* Zenuwen, dame? *(De Bezige Bij).*

## De jas

Tegen de avond begon het te regenen. De aap, op zijn wiebelende stok aan het raam, keek suf naar de druppels. Af en toe beet hij naar het glas. Het was duister in de kamer. Hoboken lag met halfdichte ogen in zijn stoel, duttend. Het was nog geen tijd.

Toen hij de krissen, boven het dajak-schild gekruist, helemaal niet meer zien kon, kwam hij langzaam overeind, stak een lucifer aan en daarmee de olielamp. In de rose, porceleinen kap vlogen rookpluimen door het licht. Hij draaide de pit lager en keek naar Wisaksono.

'Op!' riep hij.

De aap vloog op zijn schouder. Hij kreunde een beetje, en wreef zijn grauwe wangen langs Hobokens hals, terwijl zijn lange staart over de rug van de meester bewoog, als een slimme vangarm. Hoboken liep langzaam naar de keuken en pakte de etensbus. Wisaksono gaf een krachtige gil, nam de bus over en vloog op de kast. Hoboken ging terug naar de kamer, waar nu de degens, krissen, schilden en batikdoeken weer te zien waren in de okerkleurige schemering van het petroleumlicht. De muren hingen vol.

Hij keek rond, dacht aan elektrisch licht waar ze naar hadden verlangd en dat hij nu niet meer verdragen kon of verdragen wilde, uit verzet tegen Holland of liever: uit verzet tegen niet-meer-in-het-bos - Holland op zichzelf was niet erg, maar... Hij pakte de slaoliefles, waarin hij de jenever had. Zo was het vroeger geweest in het bos. Jenever in de slaoliefles. Herberhold placht, als hij op bezoek was, te zeggen 'daar zijn we zeker een uur eerder van in de olie' - hoewel hijzelf zijn jenever in een whiskyfles bewaarde, wat toch nog walgelijker was.

Wisaksono drentelde de kamer in. Hoboken keek het dier na, dat dandy-achtig en vrij besluiteloos langs de meubels schoof, knorrend, zoals vaak na het voer. Het sprong in de leren fauteuil tegenover zijn baas en rolde zijn staart als een blaastoeter op. Ze keken een poosje naar elkaar.

Bierman kwam vroeger dan anders. Zijn jas droop van de regen, en er hing een geur omheen die niet van Nederland was.

‘Die jas stinkt naar het bos,’ zei Hoboken.

‘Als het regent, ja. Altijd.’

‘Idioot.’

‘Gek, hè? Lekkere lucht... Ik word altijd kiedewiet als die jas nat is en als ik het ruik.’

Hoboken drukte zijn gezicht in de druipende jas en keek Bierman aan. ‘Het is sterk,’ zei hij. Zijn hoofd suisde, en het was of het bos weer om hem heen lag, ruisend, fluitend, stinkend. Hij dacht aan de avonden, alleen, met Herberhold, met Bierman later. De boys vulden de slaoliefles en bakten viskoek. Het bos zuchtte en stonk. Maanachtige nevels en almaar geur, alsof het bos naderde, groter werd, een buik werd om hem heen. Bladeren, de kreten van nachtvogels, de geur van de olielamp en van het bos.

In de kamer schreeuwde Wisaksono. Hoboken werd wakker, als uit een verdoving, en duwde Bierman het portaal uit naar binnen. De aap vloog op zijn stok en wiegde heftig op en neer. Hoboken drukte Bierman in de stoel van bruin en glimmend leer en schonk twee glazen vol.

‘Skôl,’ zei hij.

‘Van de frisse.’

Ze dronken. De regen tikte overal op het huis. De olielamp knapte af en toe, de aap jankte en reutelde, vloog van stok naar de schouders van Hoboken en terug. Er zouden tokeh's kunnen verschijnen, de schimmen van tokeh's met de echo van hun ratelend geluid, schorpioenen, muggen en de schim van geur.

Hoboken pakte de kaarten.

‘Hoelang ben jij nu al weer hier?’ vroeg Bierman, een vraag die hij al tientallen keren gesteld had, om na te kunnen denken, aanleiding te vinden voor het openlijk heimwee naar vroeger.

‘Zes jaar,’ zei Hoboken, die de datum nauwkeurig wist. Hij keek Bierman aan: binnenkort zou de vraag komen, hoe hij het vond, Holland... Vraag het ook maar ook, dacht hij ontevreden. Maar er was waarschijnlijk meer drank voor nodig.

Hij deelde de kaarten en schonk jenever bij. Wisaksono sprong snuivend op de tafel en keek zijn baas aan.

‘Twintig,’ zei Bierman.

‘Dertig.’

Op zes gulden vielen Hobokens azen onder een kleine full-house van Bierman. Ze speelden een uur.

‘Hoe bevalt het jou eigenlijk, hier?’ vroeg Bierman, vrij plotseling. Hij maakte een snorkend geluid, dat vroeger nogal populair was geweest, Herberhold kreeg er soms een halve lachstuip van en vooral de jongens konden het niet genoeg horen. ‘Toean Snork,’ heette Bierman, als het wat later op de avond was geworden. Hoboken liet ze soms wel 'ns een fles, die ze hurkend achter in de galerij opdronken. Bierman verdeelde zijn geluid zo goed over de avond, dat zijn succes iedere keer groter werd. Eddy, de kleine Javaan van wie Hoboken de aap Wisaksono gekregen had, als afscheid, placht Bierman aan te kijken met weinig minder dan liefde in zijn zwarte, ovale ogen - ‘liefde voor een snork,’ zei Herberhold.

‘O, ik weet niet...’ zei Hoboken vaag. Ik weet het inderdaad niet, dacht hij. Soms, soms...

‘Ik vind het rotten,’ zei Bierman heftig. Hij greep naar de oliefles. ‘Ik ging morgen terug, als 't kon.’

‘Het kan,’ zei Hoboken.

‘Waanzin.’

‘Natuurlijk waanzin. Maar het kan - ik bedoel, als je absoluut wil, als...’

‘Ik ga hier kapot,’ zei Bierman. Hij pakte de kaarten van de tafel, streek door zijn haar, liet zijn ogen dwalen door de kamer. ‘Als ik hier die verdomde - die lucht van die olielamp ruik en jenever drink uit die fles van jou, en je smoel... en dat verrotte piepen van die aap...’

‘Lekkerrr sentiment -’ ratelde Hoboken. Hij dronk haastig zijn glas leeg, vulde het, dronk weer. De kamer zweefde door de geur heen, werd geur, veranderde krakend en met houten geluiden in het bos. De pest, dit soort avonden, dacht hij. Goed dat Herberhold al gek was, hij zou dit niet hebben kunnen verdragen. Zou tekeningen zijn gaan maken, met houtskool op het behang, op het plafond als hij erbij kon... van hantoe's, en van melancholische Europeanen in twee stukken, van voorhoofd tot kruis gespleten.

‘Heb ik je - zullen we de tekeningen van Herberhold nog eens bekijken?’ Hij had er ineens behoefte aan, om zich veilig te stellen misschien. Zo was het tenminste nog niet, met Bierman en hem.

‘Kom maar op,’ zei Bierman nijdig.

Hoboken scharrelde overeind, en dadelijk sprong de aap op zijn schouders, bevend en zich wrijvend langs de zijkant van zijn

hoofd. Samen liepen ze naar de kast; hij pakte de kartonnen map en spreidde de zes prenten van Herberhold uit op de tafel. Bierman kwam naast hem staan. Wisaksono gorgelde stilletjes en bewoog als een kind op de schommel.

‘Ik vind nog altijd, dat we het hadden kunnen weten,’ zei Hoboken.

‘Jezus, ja, achteraf... Maar hij was niks gekker dan wij, if we were any...’

‘En dat dan?’

Het was een lompe schets van Wisaksono. Hoboken herinnerde zich nog precies de avond waarop het was gemaakt: ruim twee maanden voor de echte, eerste aanval. De smalle aap had in zijn rechterpoot een kris waarop, als een gesnelde kop, een zelfportret van Herberhold: uitvoerig, vrij knap gedaan, met schaduwen grijs geveegd in de zwarte houtskool. Bovendien lachte het gezicht, om alles nog pathetischer te maken, en druppels bloed uit de hals kwamen nauwkeurig terecht in een jeneverglas dat weer onbeholpen getekend was. Zijn zelfportret had hij trouwens altijd beter kunnen dromen dan de vorm van het glas.

Op de linkerpoot (dat betekende iets, herinnerde Hoboken zich, links... maar het verdween weer uit zijn gedachten) balanceerde een kerktoren; de wijzerplaat van de klok had geen cijfers maar enkele tekens van de dierenriem. Achtergrond was bos, bos, holen en grotten van bos.

De aap sprong terug naar zijn stok en hijgde. Zijn staart sloeg tegen het raam. Buiten regende het nog, ruisend en grommend op het huis.

‘Nog maar iets,’ zei Bierman. Hij schoof zijn glas vooruit. Hoboken schonk, en begon de tekeningen weer in de map te doen. Ze zonken volkomen synchroon in de diepe stoelen en grinnikten dom.

‘Wie weet, als wij er nog gebleven waren...’

‘Zat ik er maar,’ zei Bierman. ‘Ik ga naar huis. Of kan ik hier slapen? Ik wil met de fles naar bed...’

‘Je kunt wel hier slapen. Maar ik heb geen dekens.’

‘Slaap ik onder m'n jas. Verdomd, die regen...’

Hoboken haalde zijn schouders op. Hij was loom en warm, en de kamer bewoog een beetje. De jeneversmaak was zacht op zijn tong. Zijn gedachten dwaalden ordeloos van herinnering naar herinnering. Er was niets aan te doen, nergens was iets aan te

doen, en er was eigenlijk niets aan de hand, de zee klotst voort... ineens opschrikkend zonder te weten waarvan, merkte hij dat Bierman in zijn stoel in slaap gevallen was.

Hij stond op. Liggen laten maar, dacht hij. Toedekken, hoogstens... lekkerrr toedekken. Hij rook aan de jas, en plooide hem over Bierman heen. Die bewoog even, zei iets onverstaanbaars uit een droom en sliep verder. Hoboken ging weer zitten, dronk een slok jenever en speelde, de ogen half gesloten, lusteloos met de mooiste, scherpste kris die hij had meegebracht.

'Verdomme,' zei hij zacht, 'die jas stinkt naar het bos.'

Door de warmte in de kamer steeg er iets als nevel uit de jas. Geurige regen, die verdampte als een spook boven moerassige grond. Wisaksono wipte kakelend en snuivend op en neer op zijn stok. Hoboken liet de kris draaien, klemde de greep in zijn hand tot zijn knokkels wittig geel waren, strak trommelvel. Het bos. Het bos. Het beest rook het ook, natuurlijk. Waarom was Bierman gebleven?

Plotseling deed de aap een razendsnelle sprong, naar zijn knieën waar Hoboken de kris niet snel genoeg kon wegtrekken. Het smalle, bruinzwarte lijf scheurde open met een dwaas, krakend geluidje. Met een schreeuw van schrik liet Hoboken de handgreep los, en Wisaksono tuimelde over zijn knieën op de grond. Hij gilde schel, maar kort. Bierman werd er wakker van en geeuwde.

'Stil maar, stil maar, stil maar, Herberhold,' zei hij mat. Hij hikte driemaal, snel achter elkaar.

# [Gedichten Alain Teister]

## Poëzie

Poëzie is, voor mij althans,
niet het vermoeid, roerdompig
droevig geroep om de gemiste kans.
Het is meer iets van op klompen
lopen, knarsen op het grint.
Wie dit vindt zal niet
mee kunnen komen met lome
en oude symbolen:
de bleke maan voor 't bleke lief
is eerder week dan apocrief.

Meer dan op 't volkje dat betreurt
en klankrijk zeurt
als de grond tussen gelieven splijt
hou ik het op wat bijt,
en wel om 't hardst.
Poëzie is meer
die barst zien, verifiëren,
en dat dan zeggen. Barst.

## Opdracht aan de vioolbouwer

Een lier van wilgenhout;
maar niet de treurwilg uitgekozen
voor het bouwhout; op naar sloten,
zoeken naar de knot
en laat, bij god, uw knecht
niet muzikaal zijn, maar een potig
hardleers heer, die gaarne vecht,
- een knuppel in de hand eer dan een lier,
en maak mij dan een instrument
dat niet kan ruisen, niet bestemd
is voor de dichtmuziek van het verlangen.
Maak mij een krakend ding dat ik
elk ogenblik weer aan zijn uitgangspunt
kan hangen.

## *uit: De kunstcriticus*

Razend van tevredenheid
gezien hoe Harm de etsnaald,
gutsen, lithokrijt
hanteert en, wel eens faalt,
maar in zijn beste bladen uitstijgt
boven het gemiddeld tragische
peil van De Grafische.
Daarom door de bestuurders wordt geëerd,
gezoend, bestreken en versierd,
met klopjes wordt beschouderd,
en dank zij God ook door Agniet
als veelbelovend wordt gezien
en door zijn ouders.
Razend van tevredenheid gezien
hoe Harm hierbij eenvoudig
en bescheiden blijft, een open
eerlijk man die hoogstens
zijn status toont door niet op zink
te etsen maar op koper.
Volk, hij gaat zinken als zijn ets niet blinkt.

## Bijna rondeel

Wanneer zij mij dat vergunde,
heren, zou ik het liefst op rijm
kwaadspreken en mijn venijn
uitspuwen per bundel.
Haar uitschelden per kwatrijn,
een nijdas, een dichter zijn,
wanneer zij mij dat vergunde.
Maar zij eist de echte pijn:
hard schreeuwen. Rotmens. Lummel.
Slaan en bijten en bitter zijn.
Ik hield het op letterkunde,
wanneer zij mij dat vergunde.

## Schrijven

Sinds ik gelukkig ben, behoorlijk gelukkig althans,
met heus maar geringe tussenpozen van afkeer,
een jaar of zes nu alweer, onvoorstelbaar,
niet meer te klagen heb over huwelijk en vrouw,
kind en kraai,
maar meestal verheugd de dag in blik
(‘stralende kijkers’)
die morgens dan uitgezonderd dat
de deken van walgelijkheid
van een leven vol onstuitbare ellendige dingen,
niet gedane zaken die geen keer meer nemen ook
als modder over me heen zakt,
afgezien daarvan dan, en sinds de dag ook
dat ik geen critisch artikel
meer hoefde te schrijven over de beeldende kunst,
en het vrouwste wezen ter wereld heb,
kortom sinds ik gelukkig ben
weigert het vers dat ik af en toe schrijf
beslist en verbeten het rijm.

Als er een correlatie is
dan hoop ik die nooit te ontdekken.

## Community singing

En ieder die neuriet bij het
volgend refrein
- een café in koor, als een koor -
will you still need me
will you still feed me
when I'm sixty four

iedereen zie ik dan kijken naar
de partner van het moment
en denken en denken en denken
nee, godverdomme, nee.

## Folder

Hé pap, na school, hè, ik had eerst huiswerk gemaakt,
toen mocht ik nog spelen, ik trapte bijna
een ruit in, net naast, en toen vóór het eten
was de post nog geweest en keek ik met mama en
mama en
mama en
keken we die catalogus in die ze hadden gekregen,
daar stond alles in joh. Zit-elementen die je kon schuiven
kasten die je net zo kon aanbouwen als je wou
en een bank joh, die kon je zo in een bed
veranderen, jeeh, wat een jokumme kamer,
net zo een als ik wou, die krijg ik
nou.

Hé zoon, als je ooit zo'n catalogus
tegenkomt voor uitschuifbare vaders,
aanvragen maar, liefst met prijsopgave,
en van alles wat dan
al blijkt te zijn prijs gegeven,
vouwen we
vouwen we vouwen we noem maar wat
vouwen we samen een feestmuts.

Al gauw?

# *Light Verse*

# Dertien groeken

## *Piet Hein*[*]

## *(Vertaling Marko Fondse en Peter Verstegen)*

### Bemoediging

Is maagzuur al een ergernis,
ik denk dat hartzeer erger is.
Dus dank de hemel en wees blij
als je maar lijdt aan één van bei.

*(F)*

### A word of encouragement

Stomach-ache can be a curse;
heart-ache may be even worse;
so thank Heaven on your knees
if you've got but one of these.

### Alwetendheid

Wie weet wat hij
niet weet, belijdt
in zekere zin
alwetendheid.

*(V)*

### Omniscience

Knowing what
thou knowest not

* *Piet Hein, geboren in Kopenhagen, 1905, is ondanks zijn zo vertrouwde naam een Deens schrijver, natuurkundige en industrieel ontwerper (o.m. uitvinder van de 'superellips', die zowel bij de vormgeving van verkeerspleinen als peperbussen is toegepast). Hij woonde lange tijd in Engeland en de V.S. en was bevriend met Niels Bohr, Einstein en Norbert Wiener. Hij schrijft sinds vijftig jaar korte aforistische gedichten, door hem* Gruks *genoemd, niet alleen in het Deens, maar ook in het Engels en soms ook in het Frans, Duits en Esperanto. Er zijn zes bundels met Engelse* Grooks *verschenen, deels Engelse originelen, deels bewerkt uit het Deens. In totaal zijn er van zijn bundels in diverse talen ruim twee miljoen exemplaren verkocht. De hier gepubliceerde* Groeken *zijn vertaald uit het Engels. Van no. 13 is ook het Deense origineel en een Russisch-Engelse versie bijgevoegd. (red.)*

is in a sense
omniscience.

## Gave

Prachtige gaven zijn
   geest en benul,
maar wat ze nog ver
   overtreft
is de gave om zo'n
   ongelooflijke sul
te zijn dat je 't zelf
   niet beseft.

*(F)*

## Endowment

However excellent
   intelligence.
yet there is one endowment
   to outgo it:
and that is
   to possess so little sense
you haven't even
   sense enough to know it.

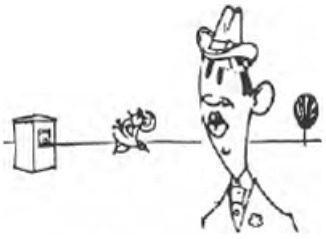

## Troost-groek

Een handschoen verliezen
is uiteraard pijnlijk,
maar niets doet zo
vreselijk pijn
als een handschoen verliezen,
de ander wegkeilen -
en dan blijkt de eerste
er toch nog te zijn.

*(V)*

## Consolation grook

Losing one glove
is certainly painful,
but nothing
    compared to the pain
of losing one,
throwing away the other,
and finding
    the first one again.

## Voorsmaak met nasmaak

Corinna's karig avondkleed
onthult haar charmes zo compleet
dat men het graag met minder deed.

*(F)*

## Foretaste with aftertaste

Corinna's scanty evening dress
reveals her charms to an excess
which makes a fellow lust for less.

## Schijn en wezen

Ik wil best van u geloven
dat u het niet als straf ziet
als men van u denkt dat u slimmer bent
dan men eigenlijk aan u afziet.

Weet dan dat de beste methode
met het snelste rendement
is om er stommer uit te zien
dan u in feite bent.

*(V)*

## Meeting the eye

You'll probably find
that it suits your book
to be a bit cleverer
than you look.

Observe that the easiest
method by far

is to look a bit stupider
than you are.

## Baardhaar

*Of: Goede wijn behoeft geen krans*

Dat baardhaar dat bij velen
zo fel naar voren steekt
dient slechts om te verhelen
dat er een kin ontbreekt.

*(F)*

## Beards

Or: Good wine needs no bush

The reason why some people grow
aggressive tufts of facial hair
is that they do not like to show
the chin that isn't there.

## Gedachten op een perron

Het moet duidelijk zijn
hoe weinig het baat
om over te stromen
van nijd.
Voor de vorige trein
ben je altijd te laat
en voor die nog komen
op tijd.

*(V)*

## Thoughts on a station platform

It ought to be plain
how little you gain
by getting excited
and vexed.

You'll always be late
for the previous train,
and always in time
for the next.

## Jonge frustraat

*Groek over een hedendaags verschijnsel*

Het ligt voor de hand dat
de knul horendol
wordt van twijfel, gemis en
chagrijn.
Zo treurig te wezen
dat hou je niet vol
zonder iets om het over
te zijn.

*(F)*

## Frustrated young man

Grook about a contemporary phenomenon

No wonder the fellow
is fast turning mad
with gloom and frustration
and doubt.
It must be unbearable
being so sad
with nothing to be it
about.

## Daarom

Waarom zijn het de slechte
schrijvers die blijven,
en gaat het de beste
nooit naar den vleze?
Omdat de schrijvers
die niet kunnen schrijven
de lezers krijgen
die niet kunnen lezen.

*(V)*

## That's why

Why do bad writers
win the fight?
Why do good writers
die in need?
Because the writers
who can't write
are read by readers
who can't read.

## Trapsgewijs

Mee met de klok, door het trappenhuis, daal
ik zwenkende af in een zuivere spiraal.

En tot mijn genoegen loopt iedere tree
exact in dezelfde looprichting mee.

Want stel je eens voor dat het niet zo was,
hoe bleef de trap dan met mij in de pas?

*(F)*

## Stepwise

Down from my attic room I swerve
in one smooth, spiral, clockwise curve.

The staircase happens to be wound,
I'm glad to say, the same way round:

for if it happened not to be,
it couldn't keep in step with me.

## Pornografische groek

Het lezen van pornografica
   weet mij in mijn mening te stijven
dat de bevrediging van het vlees
   meer voorstelt in levenden lijve.

*(V)*

## Pornographic grook

My reading of pornography
   convinces me afresh
that satisfactions of the flesh
   are better in the flesh.

Hier is

Hier is de Aarde die dierbare ster.

Hier de VS hier de USSR.

Hier heb je Washington

Moskou ligt daar.

Foei, wat een smoelwerk die twee bij elkaar.

(F)

Hier is
Hier is de Aarde die dierbare ster.
Hier de VS hier de USSR.

Hier heb je Washington
Moskou ligt daar.
Foei, wat een smoelwerk die twee bij elkaar.

*(F)*

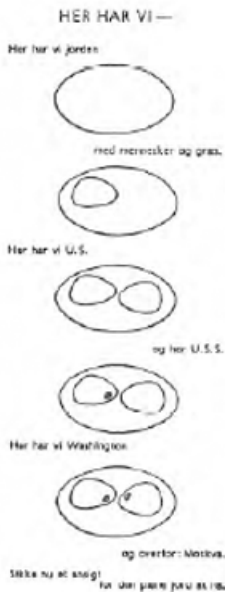


HER HAR VI -
Her har vi jorden
med mennesker og graes.
Her har vi U.S.
og her U.S.S.
Her har vi Washington
og overlor: Moskva.
Sikke nu et ansigt

for den paene jord at ha.

## Uit de cyclus ‘Saskia’
## *Alexander Pola*

Hoe ik mijn wanhoop ook verwoord,
Hoe ik mijn leed in jamben giet,
Er is iets dat een ieder die het hoort
‘LIGHT VERSE!’ doet roepen en ‘MEER IS HET NIET!’
Ik ben het met hen eens in deze,
Maar hoop toch, dat het zichtbaar blijft,
Dat wanhoop te wanhopiger kan wezen
Als je die niet zo fraai beschrijft.

Mijn stoutste dromen zijn nog nauw'lijks stout.
Mijn oudste dromen zijn voornaam'lijk oud,
zodat ik ze maar voor mezelf behoud.
Zelfbehoud.

Tevreden met de kruimels die ik vind
lik ik de grond.
Wie al te diep bemint
wordt als een hond.

Ik kan alleen maar grijnzen van ellende,
alleen maar lachen van verdriet
sinds ik het huilen van geluk ontwende.
Véél indruk maakt het niet...

De nacht valt slecht en doet de dagdromen teniet
die zoveel schoner zijn dan wat de nacht nog biedt.
Wat overdag aan vage hoop mag dagen
maakt plaats voor vormeloze flarden onbehagen,
uit wanhoop en mislukkingen geweven,
en Plato wordt door Sigmund Freud verdreven.

De oude boom zal niet meer bloeien,
de laatste dorre knop valt af.
Hij ziet nog wel de lichte vlinders stoeien,
die hij voorheen zijn honing gaf
maar die geen aandacht meer aan hem verknoeien.
Zijn wortels graven gretig in zijn graf.

Hij leefde voort omdat het leven verder ging.
(Dat was hem ook herhaaldelijk verzekerd.)
Dus dronk hij zonder dorst nog uit de beker
en at, al was de eetlust ook gering.
Hij deed zijn werk als vroeger en bleef noest,
maar zonder van zijn arbeid te genieten.
Het hóefde niet meer zo... maar ja ‘het moest!’
Dat zeiden allen steeds voordat zij hem verlieten.

Zonsondergang. Maar wie zou treuren?
Nooit toont de hemel schitterender kleuren
dan bij die rode zwanenzang.
Het zal, mijn liefste, niet zo lang meer duren,
maar weet dan, dat jij in mijn late uren
de kleuren was van mijn zons ondergang.

# De eenzaat en andere gedichten
## *H.L. Prenen*

### L'art pour l'art

De vorm ligt al te wachten
eer ik het werk begin -
had ik maar een gedachte
dan goot ik die erin...

### Predikant

Vanmorgen preekt het Galmgat weer,
het pathos zwelt in zijn gemoed
en hij probeert - het klinkt zo goed! -
in elke volzin wel 'n keer
of de echo het nog doet.

### Predestinatie

Al zijn we zo kwaad niet,
tòch: rijp voor de hel! -
Want Liefde bestaat niet,
maar God wel!

### Vrouw van Rubens

Haar weelde bloeit aan alle kanten
(bijeengesnoerd door spang en spanten)
waar zij 't, vol zon en zomergoud,
nog net binnen de perken houdt,
wat haar goddank maar amper lukt
als ze even zich voorover bukt.

## De eenzaat

*naar Wilhelm Busch*

Wie eenzaam blijft die heeft het goed;
geen mens is er die hem wat doet.
Verborgen in zijn lustpriëel
koos hij sinds lang het beste deel
waar niemand hem met wijze lessen
tot nut van 't algemeen kan pressen.
Terzij der wereld gaat hij stil
op zijn pantoffels waar hij wil,
ja zelfs kan hij met welbehagen
de ganse dag zijn slaapmuts dragen,
en als een schoorsteen mag hij roken
en in zijn keuken overkoken
en onbeperkt de vaten breken,
want niemand staat met boetepreken
gereed de sporen van zijn feilen
weer grondig van de vloer te dweilen.
Hem stoort geen vrouw of huisgenoot,
en komt hij goed en wel op stoot
dan mag hij luid en krachtig niezen
of toeteren, al naar verkiezen.
Ook kan hij bij het middagmalen
zichzelf op allerlei onthalen
en ver van onbescheiden blikken
tenslotte nog de pan uitlikken.
Geen mens hoeft iets van hem te weten,
zo raakt hij zoetjesaan vergeten
als eremiet en buitenbeentje,
want hoogstens vraagt er wel eens eentje:
‘Wat, lééft-ie nog? Wel sakkerloot!
Ik dacht: die was al jaren dood.’
Kortom - bedienend op uw wenken,
wat kunt gij schoner lot bedenken!
Waaruit met recht dus volgen moet:
wie eenzaat blijft, die heeft het goed.

## Feministische roman

### *Driek van Wissen*

Johanna was sinds jaar en dag verslonsd,
Een willig sloofje zonder kraak of smaak,
Al lang geen mikpunt meer voor Bertus' bronst.

Haar Bertus had een ander aan de haak,
Een halfwas tikjuffrouw van het kantoor.
Hij werkte dus vaak over op de zaak.

Doch op een dag drong tot Johanna door
Dat als ze nu geen actie ondernam
Ze al haar zelfrespect als vrouw verloor.

Vandaar dat ze er plotseling toe kwam
Naar Hannemiek te gaan in Amsterdam.

### *Drs. P*

Vandaar dat ze er plotseling toe kwam -
Een oerimpuls, een lijdelijke flits -
Naar Hannemiek te gaan in Amsterdam.

Die was juriste (ja, als kind als spits)
Maar bleek, helaas, onlangs te zijn gevallen
Voor zo'n verkrampte macho... ene Frits;

Zo eentje die zich optrok aan zijn ballen,
Zo'n eerste stuurman bij de koopvaardij,
Ach, mannen - als 't geen varkens zijn, dan kwallen.

Het stel ontving haar al met al gastvrij.
‘Mijn Hanne voelt dus toch nog iets voor mij...’

### *Jos Versteegen*

Het stel ontving haar al met al gastvrij.
Zij dacht, terwijl ze in de leefkuil zat:
‘Mijn Hanne voelt dus toch nog iets voor mij...’

Een oude vriendschap werd weer opgevat
En na een week (was Frits maar thuisgebleven!)
Had Hanna haar beminde Hanne plat.

De vrouwen hebben Frits voorgoed verdreven,
Hij raakte aan de drank, werd impotent,
En toen zijn schip verging, liet hij het leven.

Ook Bertus kreeg 'm niet meer overend.
Wat moet een ex-typiste met zo'n vent?

### *Paul Lemmens*

Ook Bertus kreeg 'm niet meer overend
En zijn vriendin verliet hem dus terstond.
Wat moet een ex-typiste met zo'n vent?

Haar afkeer was zo groot en zo gegrond
Dat zij meteen naar Amsterdam vertrok
En lid werd van de *Vrije Vrouwen Bond.*

Het vrouwenhuis ontving haar zonder wrok.
Daar was ook Hannemiek met haar vriendin...
‘GEEN POT? DA'S ROT!’ Die leus klonk als een klok!

Zo geeft het vrouwenhuis heur leven zin,
En dit staat vast: er komt geen man meer in.

# *Tekeningen*

## *Hans Christian Andersen*

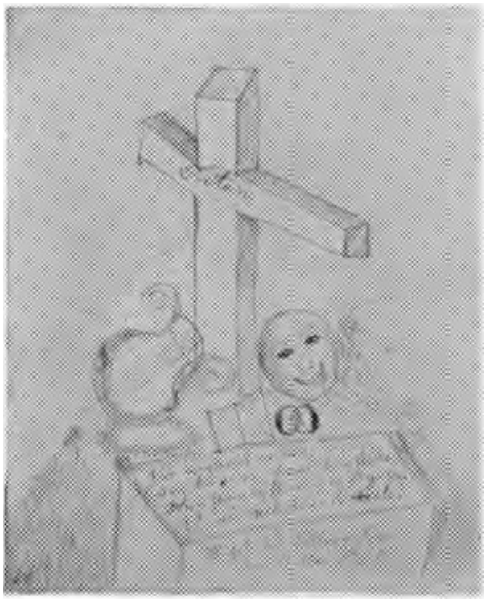

*De Poeet*
*Onze kleine dichter is niet meer*,
*We hebben echter wat hij schiep*,
*Hij schreef en schreef - en dat doen er meer*,
*We weten wat we verloren.*

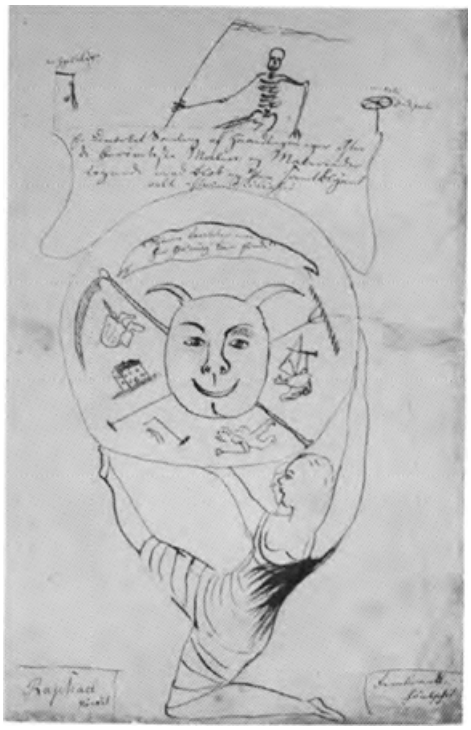

*Fantasie*

*Engeland en Frankrijk, de rechterpanelen van ‘het grote kamerscherm’*

*De rode paal. Kremlin in het land der Russen. Danseres en vlinder. ‘Contraplakaat’*

*Figuur, ooievaars en zwanen. De tekst luidt: ‘Als de mens op wolken bouwt, als een fantast, gaat hij licht stuk, in haast.’ ‘De ooievaar haalt kinderen uit het water. De zwanen zingen over het land van eeuwigheid.’*

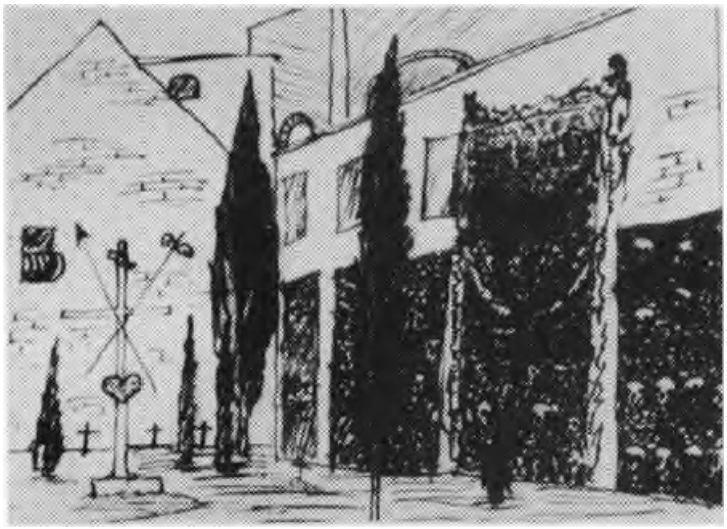

*In Trastevere 24 januari 1834*

*De ruïnes van de villa van Tiberius op Capri*

*Ooievaar en danseres*

*Pierrot, elf en danseres*

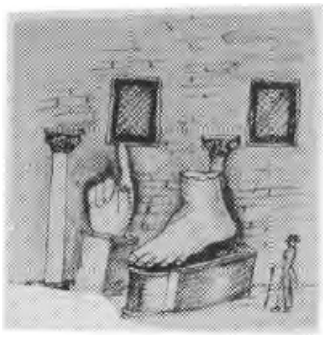

*Hand en voet. Capitool*

*Cactus in de tuin van het Quirinaal*

*De Simplonweg over de Alpen*

*Poort in Brig. 18 sept. 1833*

*Profiel met figuren*

# *Vertaald proza*

## De vlo en de professor
### *Hans Christian Andersen*
### *(Vertaling Annelies van Hees)*

Er was een luchtschipper, het liep slecht met hem af, de ballon sprong, de man viel eruit en kwam in stukjes neer. Zijn knechtje had hij twee minuten daarvoor met een parachute omlaag gestuurd, dat was zijn geluk; hij was ongedeerd en hij ging door het leven met genoeg kennis om luchtschipper te worden, maar hij had geen ballon en geen middelen om aan een ballon te komen.

Leven moest hij en dus legde hij zich toe op behendigheidskunstjes en op het praten met zijn buik, dat noemen ze buikspreken. Jong was hij en hij zag er goed uit, en toen hij een snor had laten staan en mooie kleren kreeg, zou je hem voor de zoon van een graaf houden. De dames vonden hem mooi, een jongedame werd zelfs zo bekoord door zijn knapheid en zijn behendigheid, dat ze met hem mee ging naar vreemde steden en landen; daar noemde hij zich professor, met minder nam hij geen genoegen.

Hij dacht almaar aan een luchtballon om met zijn vrouwtje op te stijgen, maar ze hadden de middelen nog niet.

‘Die komen!’ zei hij.

‘Kwamen ze maar!’ zei zij.

‘We zijn toch jonge mensen! en nu ben ik professor. Kruimels zijn ook brood!’

Ze hielp hem trouw, zat bij de deur kaartjes te verkopen voor de voorstelling en dat was een koude bezigheid in de winter. Ze hielp hem ook bij een kunstje. Hij stopte zijn vrouw in de la, een grote tafella; dan kroop zij in de achterla en dan was ze in de voorla niet te zien; het leek gezichtsbedrog.

Maar op een avond toen hij de la uittrok, was zij ook van hem weg, ze was niet in de voorla, niet in de achterla, niet in het hele huis, niet te zien, niet te horen. Dat was haar behendigheidskunstje. Ze kwam nooit meer terug; ze was het beu en hij werd het beu, verloor zijn goede humeur, kon niet meer lachen of grappen maken en toen kwamen er geen mensen meer; de verdiensten werden slecht, zijn kleren werden slecht; tenslotte had hij alleen nog maar een grote vlo, een erfstuk van zijn vrouw en daarom hield hij er

zoveel van. Toen dresseerde hij de vlo, leerde hem behendigheidskunstjes, leerde hem het geweer presenteren en een kanon afschieten, maar dan wel een klein.

De professor was trots op de vlo en die was trots op zichzelf; hij had iets geleerd en hij had mensenbloed en hij was in de grootste steden geweest, was door prinsen en prinsessen gezien en had hun hoge bijval genoten. Dat stond gedrukt in kranten en op aanplakbiljetten. Hij wist dat hij een beroemdheid was en een professor kon onderhouden en zelfs een heel gezin.

Trots was hij en beroemd was hij, en toch, als hij en de professor op reis gingen, namen ze vierde klas bij het spoor; die komt even vlug aan als de eerste. Ze hadden een stilzwijgende afspraak dat ze nooit uit elkaar zouden gaan en nooit zouden trouwen, de vlo zou vrijgezel blijven en de professor weduwnaar. Dat komt op hetzelfde neer.

'Waar je het meeste succes hebt,' zei de professor, 'daar moet je geen tweede keer komen!' Hij had mensenkennis en dat is ook kennis.

Tenslotte was hij in alle landen geweest, behalve in het land van de wilden, en dus wilde hij naar het land van de wilden; daar eten ze weliswaar christenmensen, wist de professor, maar hij was geen echte christen en de vlo was geen echt mens, dus dacht hij dat ze er wel heen konden gaan en ook goed verdienen.

Ze reisden met de stoomboot en met het zeilschip; de vlo deed zijn kunstjes en toen hadden ze onderweg vrij reizen en kwamen bij het land van de wilden.

Daar regeerde een prinsesje, ze was pas acht jaar, maar ze regeerde; ze had de macht van haar vader en moeder overgenomen, want ze had een willetje en ze was zo ongewoon bekoorlijk en stout.

Meteen toen de vlo het geweer presenteerde en het kanon afschoot, werd ze zo verliefd op de vlo, dat ze zei: 'Hij of niemand!' Ze werd helemaal wild van liefde en ze was al zo wild.

'Lieve, kleine, verstandige meid!' zei haar eigen vader, 'als we er eerst een mens van konden maken!'

'Laat dat maar aan mij over, ouwe!' zei ze en dat was niet netjes gezegd voor een prinsesje, dat tegen haar vader spreekt, maar ze was wild.

Ze zette de vlo op haar handje.

'Nu ben je een mens en je regeert met mij; maar je moet doen

wat ik wil, anders sla ik je dood en eet ik de professor op.'

De professor kreeg een grote zaal om in te wonen. De wanden waren van suikerriet, daar kon hij aan lopen likken, maar hij was geen liefhebber van snoep. Hij kreeg een hangmat om in te slapen, dan leek het net alsof hij in de luchtballon lag, die hij zich altijd gewenst had en die steeds in zijn gedachten was.

De vlo bleef bij de prinses, zat op haar handje of in haar tere halsje. Ze had een haar uit haar hoofd getrokken, die moest de professor aan een poot van de vlo binden en zo hield ze hem vastgebonden aan het grote stuk koraal dat ze aan haar oorlelletje had.

Wat was het een heerlijke tijd voor de prinses, ook voor de vlo, dacht ze; maar de professor was niet tevreden, hij wilde op reis, hij hield ervan om van stad naar stad te trekken, en in de kranten te lezen over zijn doorzettingsvermogen en zijn slimheid om een vlo allerlei menselijke handelingen aan te leren. Dag in dag uit lag hij in de hangmat, luierde en kreeg zijn lekkere eten: verse vogeleieren, olifantenogen en gebakken girafpoten; de menseneters leven niet van mensenvlees alleen, dat is een delicatesse: 'Kinderschouder met pikante saus,' zei de prinses-moeder, 'is het meest geraffineerde.'

De professor verveelde zich en wilde graag weg uit het land van de wilden, maar de vlo moest mee, dat was zijn wonder en zijn boterham. Hoe moest hij hem vangen en te pakken krijgen? Dat was niet zo eenvoudig.

Hij piekerde zich suf en toen zei hij: 'Nu heb ik het!'

'Prinses-vader, sta mij toe iets te doen! Mag ik de bewoners van het land oefenen in het presenteren van het geweer, dat wordt in de grootste landen van de wereld beschaving genoemd!'

'En wat kun je mij leren?' vroeg de prinses-vader.

'Mijn grootste kunst,' zei de professor, 'een kanon afvuren, zodat de hele aarde beeft en de lekkerste vogels van de hemel gebraden uit de lucht vallen! Dat geeft pas een knal!'

'Kom maar met het kanon!' zei de prinses-vader.

Maar in het hele land was geen kanon, behalve het kanon dat de vlo meegebracht had en dat was te klein.

'Ik giet een groter!' zei de professor. 'Geef me de middelen maar! Ik moet fijne zijde hebben, naald en draad, en touw en lijnen, plus maagdruppels voor luchtballonnen, die blazen op en verlichten; die geven de knal in de kanonnenbuik.'

Alles wat hij wilde, kreeg hij.

Het hele land kwam bij elkaar om het grote kanon te zien. De professor riep ze pas toen hij de ballon helemaal klaar had om te vullen en op te stijgen.

De vlo zat op de hand van de prinses en keek toe. De ballon werd gevuld, bolde op en was bijna niet te houden, zo wild was hij.

‘Ik moet ermee de lucht in om hem af te koelen,’ zei de professor en ging in de mand zitten die eronderaan hing. ‘In mijn eentje kan ik hem niet sturen. Ik moet een kundige knecht meehebben om me te helpen. Dat kan niemand hier behalve de vlo!’

‘Ik sta het node toe!’ zei de prinses, maar ze reikte de professor de vlo toch aan en de professor zette hem op zijn hand.

‘Laat de lijnen en het touw los!’ zei hij. ‘Nu gaat de ballon!’

Ze dachten dat hij ‘kanon!’ zei.

En toen ging de ballon steeds hoger, boven de wolken, weg van het land van de wilden.

De kleine prinses, haar vader en moeder en ook nog het hele volk stonden te wachten. Ze wachten nog en als je het niet gelooft, ga dan maar naar het land van de wilden, daar heeft ieder kind het over de vlo en de professor, en gelooft dat ze terugkomen als het kanon afgekoeld is, maar ze komen niet, ze zijn bij ons, ze zijn in hun vaderland, reizen met het spoor, eerste klas, geen vierde; ze hebben een behoorlijk inkomen en een grote ballon. Niemand vraagt hoe ze aan die ballon zijn gekomen of waar die vandaan komt, ze zijn keurige mensen, gerespecteerde mensen, de vlo en de professor.

*Uitzicht vanuit mijn raam in Brig de 18 sept. 1833*

## Harteleed
### *Hans Christian Andersen*
### *(Vertaling Annelies van Hees)*

Eigenlijk is het verhaal, waar we hier mee komen, er een in twee delen; het eerste deel zou je wel weg kunnen laten, - maar het geeft voorkennis en die is nuttig.

We bevonden ons op een landgoed buiten en toen trof het zo dat de eigenaars een dagje weggingen. Toen kwam er uit het stadje daar vlakbij een juffrouw, ze had haar mopshond bij zich en ze kwam, zoals ze zei, om ‘aandelen’ in haar leerlooierij te verkopen. Haar papieren had ze bij zich en we gaven haar de raad ze in een envelop te doen en daar de naam van de landeigenaar op te schrijven: ‘Generaal-majoor, Inspecteur van het Wapen, Ridder, et cetera.’

Ze luisterde naar ons, ze nam de pen ter hand, hield op en vroeg ons om de adressering te herhalen, maar langzaam. Wij deden het en zij schreef; maar midden in ‘Generaal-majoor -’ bleef ze steken, zuchtte en zei: ‘Ik ben maar een vrouwmens!’ De mopshond had ze onder het schrijven op de grond gezet, en hij bromde; hij was toch voor zijn genoegen en zijn gezondheid meegenomen en dan moet je niet op de grond terechtkomen. Een stompe neus en een spekrug waren zijn uiterlijke kenmerken.

‘Hij bijt niet!’ zei de juffrouw, ‘hij heeft geen tanden. Hij is als het ware lid van het gezin, trouw en nijdig, maar dat doen mijn kleinkinderen hem aan met hun geplaag; ze spelen bruiloft en dan willen ze dat hij bruidsmeisje is, die arme stumper!’

En ze leverde haar papieren af en nam de mopshond op haar arm.

Dit is het eerste deel, dat we eigenlijk kunnen missen.

‘De mopshond stierf!’ dat is het tweede deel.

Het was een week later; we kwamen naar het stadje en namen onze intrek in de herberg. Onze ramen zagen uit op de binnenplaats die door een schutting in tweeën was gedeeld; in de ene helft hingen vellen en huiden, verse en gelooide; alle materialen voor een leerlooierij stonden er en de looierij was van de weduwe.

- De mopshond was deze morgen gestorven en hier op de binnenplaats begraven; de kleinkinderen van de weduwe, dat wil zeggen van de looiersweduwe, want de mopshond was nooit getrouwd, streken de aarde glad en het was een prachtig graf, het moest een genoegen zijn om daar te liggen.

Het graf was omheind met potscherven en bestrooid met zand; een half bierflesje hadden ze er bovenop gezet, met de hals naar boven, en dat was helemaal niet allegorisch.

De kinderen dansten rond het graf en de oudste jongen, een praktische jongeling van zeven jaar, stelde voor om het graf van de mopshond tentoon te stellen en wel voor iedereen uit de steeg; de toegang moest je betalen met een bretelknoop, dat was iets dat iedere jongen had en dat hij ook kon leveren voor de meisjes; en dat voorstel werd eenstemmig aangenomen.

En alle kinderen van de steeg en ook van het zijsteegje kwamen met hun knoop, er waren er heel wat die die middag met één bretel moesten rondlopen, maar dan had je ook het graf van de mopshond gezien en dat was wel zo veel waard.

Maar buiten de leerlooierij, dichtbij het hek, stond een klein slordig ding, zo lieftallig, met het mooiste krulhaar en ogen zo blauw en helder dat het een lust was; ze zei geen woord, ze huilde ook niet, maar keek zo ver als ze kon, iedere keer dat het hek open ging. Ze had geen knoop, dat wist ze, en daarom bleef ze bedroefd buiten staan, stond daar tot iedereen uitgekeken was en iedereen weer weg was; toen ging ze zitten, hield haar kleine, bruine handjes voor haar ogen en barstte in snikken uit; zij alleen had het graf van de mopshond niet gezien. Dat was harteleed en diep zoals dat van de volwassene vaak kan zijn.

We zagen het van boven - en van boven gezien kunnen we om dit en om zoveel van ons en andermans verdriet lachen! Dit is het verhaal en wie het niet begrijpt, kan aandelen nemen in de looierij van de weduwe.

## Voor het altaar
## *Herman Bang*[*]
## *(Vertaling Gerard Cruys)*

Daar is hij!

De halzen worden uitgerekt. Men wapent de ogen met kijkers. De bruidegom gaat met zijn bruidsjonker door de kerk, door de hagen van nieuwsgierige hoofden en op elkaar gepakte lichamen. Hij is lang, donker, misschien iets te slank; zijn witte overhemd is glad, zonder plooi, zijn hoge hoed heeft een blauwe voering. Wie nauwgezet toekijkt zou kunnen denken, dat hij zich had geverfd onder de ogen - maar misschien zijn het alleen maar blauwe kringen. En terwijl hij naar het koor toeloopt, wordt hij van toeschouwer tot toeschouwer door een fluisterend gemompel vergezeld; het is zijn verleden, dat om hem heen mompelt.

- Hoe oud is hij? - Dertig jaar... hij is knap *geweest*, maar nu is er eigenlijk niet veel bijzonders aan hem. - Nee, dat is zo: hij is helemaal kaal - Ja, en dat is geen wonder...

- Waar zou zij wezen? - Wie? - Emilie, ik heb haar goed gekend, de stakkerd, zij naaide bij de vrouw van de staatsraad. - Toen kwam ze in ‘de stichting’... gut, men leest zoiets altijd in ‘de adressenkrant’... Fanny Jansen, die in Tivoli zong - we woonden toentertijd immers in de Skindergade. Dat herinnert u zich zeker wel, de familie van de raadsheer woonde boven, en wij verhuisden, omdat ze altijd het water in de wasbak lieten staan. Nu is dat veertien jaar geleden. Wat vliegt de tijd toch! -

- Welzeker waren ze verloofd, Emilie; ik weet het immers van

* Herman Bang *(1857-1912) Schrijver, toneelregisseur en journalist. Bang is dé Deense tachtiger en impressionist. Aanvankelijk schreef hij enigszins zware romans over degeneratie en passie. Zijn latere werken*, Ved Vejen, Tine, Michaël, Ludvigsbakke *en zijn novellen over excentrieken en vereenzaamde figuren behoren tot de klassieken in de Deense letterkunde. Herman Bang heeft evenals zijn tijdgenoot Jens Peter Jacobsen een enorme populariteit genoten in Duitsland vanaf de eeuwwisseling tot aan de tweede wereldoorlog, maar ook in Nederland zijn vrijwel al zijn werken in vertaling verschenen. In Denemarken is er sprake van een Bang-revival, die zeker ook in Nederland op zijn plaats zou zijn. Onlangs verschenen bij Agathon een aantal novellen in de bundel:* De Raven *en in Meulenhoffs Scandinavië-reeks de roman:* Tine. *Het hier opgenomen verhaal:* Foran altaret *is vertaald naar* Vaerker i mindetudgave II, *1912 (A.v.H.)*

Augusta zelf. Maar toen maakte zij het uit, omdat... oe, nee, dat kan ik niet vertellen... hij gedroeg zich lelijk! - - Lelijk? - Ja, een keer op de trap, en toen maakte zij er een eind aan...

Hij bereikt het koor. Men trekt de hoofden in, men gaat zitten, men komt tot bedaren. Het zijn voornamelijk dames, die de stoelen vullen: oude vriendinnen van de familie; jonge meisjes, die het zo heerlijk vinden om naar bruiloften te kijken; roddeltantes, die erheen gaan om de tijd te korten; vrije vogels, die de kerk voor een schouwburg houden; naaisters, die de modes bestuderen; dienstmeisjes, die uiting willen geven aan hun bewondering of afgunst. En zij allen brengen met zich mee het stof van de straat, het vuil van de goten, het gedoe van alledag.

De kerk is tjokvol. Het verwarrende fluisteren, het zachte mompelen, dat stijgt en valt, heeft een slaapverwekkende uitwerking. Het licht van de ontstoken kandelabers vecht met het daglicht: geelgrijs, koud ligt het schijnsel in de kerkruimte. Thorvaldsens apostelen worden in dit grijskoude licht nog strenger; Christus boven het altaar staat zoals gewoonlijk met de handen uitgestrekt, deze menigte welkom hetend, over welke hij zou moeten heersen. Het flakkerend schijnsel van de gasvlammen maakt de gelaatstrekken levend.

In de ochtenduren was er een begrafenis geweest: de kandelabers waren met floers omwonden geweest, voor het koor stond een kist, bedekt met bloemen. Voor het overige was alles hetzelfde. In de kerk een fluisterend mompelen, een verzameling mannen, die zaken bespreken, die grappen vertellen, die achterklap plegen. En de strenge apostelen keken met dezelfde koude blik naar de menigte, Christus bij het altaar strekte dezelfde handen op dezelfde wijze uit... hier en daar een vochtig oog - voor het overige alles precies hetzelfde.

Er komt opnieuw leven in de menigte. Men rekt de hals uit, men kruipt en men duwt.

Het is een dame in het blauw. Uitermate corpulent met een groot rond gezicht en een vergeetmenietje in het haar. Dan volgen de anderen met korte tussenpozen, de heren met nerveus trillende knieën, de dames parmantig, met vierkante blote halzen, lange slepen, en boeketten rozen in de handen. Het bewonderende mompelen der toeschouwers legt een blos op de wangen, men kijkt om zich heen, knikt een kennis toe.

Daar is de broer van de bruid, de schilder. Hij heeft krullen in

zijn haar laten zetten, zijn witte sjaal is van zijde, uitermate imposant. Niettemin gaat hij onder zijn beroemdheid gebukt en laat hij zich bijna de hoge hoed ontglippen, die hij onhandig vasthoudt.

Tenslotte komt de vrouw van de staatsraad; een oudere dame, rijzig, deftig, gekleed in een staalgrijze jurk met brede sleep.

Men mompelt weer -

- De staatsraad stond immers op het punt failliet te gaan... dat was tijdens de crisis, dat herinnert u zich zeker nog wel... Toen offerde mevrouw zich op. - Offerde zich op? - Ja, toentertijd was zij immers nog jong en ze was een buitengewoon knappe vrouw...

Oh, maar dat is toch zeker niet mogelijk! - Zo? Tja, wanneer u het beter weet - Nee, maar het is zo afgrijselijk - Ja, *daar* heeft u gelijk in, maar het is niettemin waar. Toen reisde ze op stel en sprong naar Londen, en toen werd haar man gered door consul G. - oh, een van de huisvrienden maakte zo'n grappig wijsje over die reis - Maar de staatsraad? - Ach, beste juffrouw Liisberg, de staatsraad - - - Zo zijn die mannen.

De mensen worden ongedurig, ze staan op en gaan weer zitten; gaan zitten en staan weer op. De heren van het gezelschap verkreukelen de bruiloftsliederen tussen hun vingers, een enkeling studeert een toespraak in, die hij gaat houden, wanneer ze aan tafel zitten; een jonge marineofficier koketteert met een dame in het rose; sommigen gapen zonder het te verhullen; een paar studenten praten op halfluide toon en lachen achter hun geparfumeerde zakdoeken. De dames zitten als gezelschapsvogels op een stok. De gasvlammen werpen een onzeker schijnsel over die oogverblindende kleuren, de witte kant, de half ontblote armen. Vanaf de galerijen worden ze door kijkers verslonden.

- Ze komt!

Drie slagen op de deur, het orgel zet in. In de kerk een verward gedrang, op het koor angstige spanning. Hoe zal zij de sleep voeren?

Zij is middelgroot van gestalte, blond met asgrauw haar. Zachte gelaatstrekken. De huid donzig als een mooie vrucht, de lippen fijn gevormd met een weemoedige glimlach. Rondom haar golft het witte satijn als een glinsterende rivier.

De kamerheer, haar vader, houdt zich rank. Het penseel heeft getracht de rimpels in het gezicht te verhullen, de zware moustache glanst.

- Aardig! - Beeldig! - - Lief!

Als een bruisen heeft het fluisteren van de menigte haar gang begeleid. Nu heeft ze het koor bereikt, en klinkt het orgel luid boven de stemmen der fluisterenden, de voetstappen der gaanden, het lawaai der deuren, de zoemende geruchten uit.

- De kamerheer zit slecht bij kas. - Ja, natuurlijk. Gelooft u anders, dat die aristocratische familie zo'n mesalliance zou wensen?

- Men zegt, dat zij met haar neef verloofd is geweest. - Ja, hemeltje, het is echt waar. Het was een kinderverloving. - Maar zij zag er toch erg blij uit. - Gut, ze weet immers niet wat haar te wachten staat, het arme kind!

- Is de neef er ook? - Ja, daar heb je hem, die lange blonde aan het begin van de tweede rij - hij is aardig. - Wat vreemd, dat hij er ook is. - Ach wat, hij zal zich wel weten te troosten...

Het orgel zwijgt. De kamerheer geeft zijn dochter een arm en voert haar tot aan de altaartreden. De bruidegom gaat haastig het altaar op. De dominee keert zich naar hen toe.

Beneden in de kerk wordt er sst! geroepen, gedrongen, gefluisterd. Voor het Christusbeeld, welks schaduw de nis vult, staat de bruidegom nonchalant, half gebogen. De bruid laat haar blik rusten op het gezicht van de dominee. Het lichtschijnsel speelt in de plooien van de jurk en twinkeleert in de diamant op haar borst. De sleep, die door de tulen sluier wordt toegedekt, glijdt als een schuimende, blinkende stroom langs de traploper naar beneden.

De dominee spreekt hen toe.

Hij herinnert hen aan de ernst van het huwelijk; hij noemt het een eendrachtig zich op werken naar God van twee zielen. Maar dan verlaat hij betrekkelijk snel de religieuze kant van de zaak - de staatsraad is niet bijster religieus, en de kamerheer ‘laat zich nooit zien in Gods huis’ -; met milde, flemende stem schetst hij een aandoenlijk beeld van Agnes' jeugd; hij rept over de vrouw van de kamerheer, wier schim vanuit de hemel haar dochter omzweeft, over het moederoog, haar liefdevolle blik, die over de dood triomfeert.

Agnes ziet de tengere gestalte van haar moeder op het doodsbed liggen. Zij zelf geknield naast het bed. In het belendende vertrek hoort men de kamerheer op en neer lopen - en wanneer hij de deur nadert, beeft de stervende van schrik. En Agnes vermoedt voor het eerst, dat iets ontzettends zich gelegd heeft tussen hem, die daar rusteloos rondloopt, en haar, haar moeder, die erop staat

te sterven zonder hem te zien.

- En de herinnering aan al deze liefde zult u met u meebrengen naar uw nieuwe huis. Is het niet prachtig, wanneer de kinderen hun eigen nestje kunnen bouwen onder de hoede van beschuttende herinneringen aan het ouderlijk huis?

Agnes huivert, als had een koude hand haar aangeraakt.

- En u, mijn bruidegom, prijst u zich gelukkig! U wijdt u in de eerste tijd van uw mandom aan een edel werk: een trouwe beschermer te worden van een trouwe echtgenote. Maar ook in uw hart moeten op dit moment sprekende, onverdorven herinneringen opkomen: de herinnering aan uw eerzame vader, die u in alle opzichten een voorbeeld tot navolging kan zijn - - -

De vrouw van de staatsraad brengt de zakdoek naar haar ogen - het is haar te moede, als had een plotselinge duizeligheid haar bevangen. Dan denkt zij aan die waakzame kijkers en heft het hoofd trotser dan tevoren. Maar zij hoort niet meer: voor haar geestesoog verschijnt het beeld van een hoge eikehouten kamer, in de city, donker, met een hoog eikehouten bureau tussen de ramen. En voor het bureau zit een kleine, vale man, die bij haar binnenkomst opstaat, opstaat en glimlacht - glimlacht - - -

Door haar zoon voor het altaar lijkt een elektrische schok te gaan...

De heren zitten onrustig op de stoelen te wippen en in hun hoge hoeden te kijken. De dames snuiten hun neus of houden de geurende boeketten op om een geeuw te verheimelijken. Verderop in de kerk een onafgebroken accompagnerend mompelen.

In de nis Christus met de uitgestrekte armen.

- Amen!

De dominee pakt het altaarboek. Er komt beweging in het gezelschap. Voor de heren is het altaarboek het eerste signaal om aan tafel te gaan, voor de dames om zich in gereedheid te brengen voor de aftocht. Zij grijpen naar hun haar, zetten de bloem vaster, leggen een plooi goed in de jurk. Wat achteraf, op de derde rij, zit een oude tante te huilen. Haar snikken is te horen, terwijl de dominee leest.

- Dan vraag ik u, Adolf Julius Boeck: Of u te rade bent gegaan bij God in de hemel, vervolgens bij uw eigen hart, alsmede bij uw familie en vrienden, dat u dit eerlijke meisje, dat naast u staat, tot uw echtgenote wilt hebben?

- Ja. ‘Bij God in de hemel’ - hij denkt aan de eerste keer dat zijn moeder het met hem over deze partij had gehad. Dat was 's nachts na een bal geweest, en hij had eraan gedacht, hoe zacht zij in zijn arm had gelegen onder het dansen. Toen had hij gezegd, dat hij wilde doen wat hij kon. En nu vroeg men hem, of hij bij ‘God in de hemel’ te rade was gegaan.

- Of u hierna dan met haar wilt leven zowel in voorspoed als in tegenspoed, in wat God de almachtige u aan geluk wil schenken, gelijk een rechtschapen man met zijn echtgenote dient te leven?

- Ja - hij kan het haast niet laten om te glimlachen: ‘gelijk een rechtschapen man met zijn echtgenote dient te leven’ - hij staat op het punt zich om te draaien teneinde zijn vriend, Frederik Brasen, aan te kijken, die achter zijn rug de bruiloftspsalm van buiten zit te leren. Brasen was pas getrouwd. Toen was hij hem op een ochtend op straat tegengekomen en had hem verteld, dat ze die avond op de schietbaan een vrijgezellenfeestje zouden houden. Ik kom ook, zei Brasen. - Jij, een getrouwd man! - Jazeker, heeft de dominee niet gezegd, dat ik als een schappelijk man met mijn vrouw moest leven? En nu kon hij het niet laten om aan die flauwe grap te denken, juist nu, nu hij ernstig zou moeten zijn.

- Of u zich vrij weet, dat u niet aan een andere vrouw, die nu leeft, uw huwelijkstrouw heeft geschonken, hetgeen een beletsel tegen dit huwelijk zou kunnen zijn.

- Ja - - Ach ja, hij kan immers best ja antwoorden; dat andere had hij niet gemeend. Zoiets zei je in geval van nood. Dat deed iedereen, en nadien had hij immers goed gezorgd voor zowel haar als het kind. En toen het kind stierf, was hij op een ochtend naar het kerkhof gegaan en had de doodgraver een rozestruik op het graf laten planten. Hij had zichzelf niets te verwijten.

De vragen van de dominee bezielen. De eenvormige toonval, de bekende woorden dringen bij hen naar binnen. Men spitst de oren, teneinde hun zachte ‘ja’ te horen, men wil dat horen. Een enkeling, die wat fijnbesnaarder is, heeft het gevoel dat hij stikt... De dames verhullen hun gezichten met de boeketten. Zij blozen zwakjes; of misschien is het het schijnsel van de rozen.

- Op gelijke wijze vraag ik u, Agnes Mathilde Løvenfeldt.

De kamerheer staat rank bij de altaartreden, en op het horen van zijn naam recht hij de rug nog meer.

- Of u te rade bent gegaan bij God in de hemel, vervolgens bij uw eigen hart, alsmede bij uw familie en vrienden, dat u deze eer-

lijke jongeman, die naast u staat, tot uw echtgenoot wilt hebben?

- Ja - Tot nu toe heeft ze gevonden, dat het een ander gold... een vreemde buiten haarzelf. Maar nu... dringt het zich zo onweerstaanbaar op... zij kan er niet omheen. En plotseling schiet haar te binnen, dat dit zachte 'ja' haar zo ontzettend vastbindt. Zij staat met gebogen hoofd, haar gestalte beeft onder het glinsterende satijn... zij grijpt zich aan de balustrade vast...

De dominee vraagt opnieuw.

En elk van zijn vragen leek haar een schep aarde op de dromen van haar jeugd. Het brandde binnen in haar hoofd, haar lippen waren droog. Zij had achter de piano zitten spelen, toen haar vader binnenkwam, opgewonden en van streek, en haar zei, dat hij gecompromitteerd was, als zij hem niet redde door de rijke Boeck te huwen... en zij diende te weten, dat een Løvenfeldt zijn eer niet overleefde...

- Of u zich vrij weet, dat u aan geen ander manspersoon, die nu leeft, uw huwelijkstrouw heeft geschonken, hetgeen een beletsel tegen dit huwelijk zou kunnen zijn?

Zij hoort niet meer... zij weet dat zij verkocht is. Maar tante Elisabeth heeft gezegd, dat liefde een gewoonte is, dus zal zij vast wel van hem leren houden... Want zij heeft immers van geen ander gehouden? Nee, nee... dat was een droom, niets anders. Die zomer was de gelukkigste in haar leven, ja, een droom, ja... maar nu zou zij die misschien moeten vergeten - misschien, nee, in alle geval, en dat zou niet gemakkelijk zijn.

Adolf heeft zich naar haar toegewend... hij kijkt naar haar gezicht, de trillende borst, waar de diamant flonkert, de heup, die zijn ronding laat zien onder het satijn van de bruidsjurk...

Het gezelschap is nerveus... er is hier iets gaande dat ernstig is, iets fascinerends. De bloemen op de vrouwenboezems wiegen onrustig heen en weer. De heren vouwen hun handschoenen glad, slaan de benen over elkaar en onderzoeken hun laarzen.

- Geeft dan elkander de hand.

Agnes strekt werktuiglijk haar hand naar de zijne uit... die pakt de hare met een onmerkbaar kneepje, het bloed in zijn vingertoppen klopt; zij kijkt hem aan... er is iets in zijn blik, iets... zij bloost en kijkt Christus aan. Hij staat zoals altijd met gespreide armen, meewarig, gastvrij... maar zij vindt geen rust bij de God. Zij merkt hoe haar mans blik haar opzoekt, zij heeft het gevoel alsof er een schreeuw in haar keel bestierf...

- Wat God de almachtige heeft verenigd, mag de mens niet scheiden.

De mens niet scheiden... maar er is toch zeker echtscheiding... zij kan toch zeker, zou toch zeker kunnen.

De dominee leest de schriftwoorden, het oudtestamentische verhaal van de schepping der vrouw. En het is alsof de gloed van de Oriënt de heilige woorden doorstoofde.

De welving van het koor doet de woorden weerklinken... de laatste toon sterft langzaam weg als een stil fluisteren. Er is zoveel menselijke warmte in die goddelijke woorden... zoveel hitte, opwindende welsprekendheid, de taal van het Oosten... er lijkt een golf van verlangen door de ruimte te gaan.

- Ik zal u veel kommer toebedelen, wanneer u zich opmaakt om te baren, en u zult uw kinderen met kommer ter wereld brengen; uw wil zal ondergeschikt zijn aan die van uw man, en hij zal uw meester zijn.

Agnes is als versuft... zij hoort de woorden als een verre dreiging, als een rollend onweer, dat op haar leven afkomt. Haar man laat haar niet met zijn ogen los. Voor Gods altaar begint hij van zijn echtgenote te *genieten*, die God die gezegd heeft: Maar indien uw rechteroog u ergert, rukt het uit en werpt het van u weg. Want het is beter voor u, dat een van uw ledematen ten verderve gaat dan dat uw hele lichaam in de hel zal worden geworpen.

Daar staat Christus: rein, nobel, in marmer uitgehouwen. Maar de gasvlammen leggen als het ware een bevende glimlach rond zijn mond, alsof de reine lippen een zucht omsloten.

*Het is zo zalig in de jeugd*
*getweeën te zijn voor hele dagen -*
*dan is de vreugde dubbele vreugd,*
*gemene last wordt lichtst gedragen.*
*O, welk een weelde*
*om twee te wezen,*
*die durven zweven*
*op liefdes wiek.*

Zij had geen idee, hoe zij op haar plaats was gekomen; hij had haar bij de arm genomen en haar geleid. De tonen van het lied zoemen om haar heen zonder tot haar door te dringen... alleen het refrein brandt zich in haar vast als een dreigende vraag.

De psalm is voorbij. En allemaal tegelijkertijd beginnen ze nu om haar heen te praten, te praten als kinderen, die lang hebben moeten zwijgen. De dames glimlachen, de heren bieden een arm aan, complimenteren een ontblote hals, prijzen een opzienbarend toilet. Men omringt haar, drukt haar de hand, kust haar.

Dan gaan ze de kerk door.

Het ene hoofd na het andere; honderden gulzige ogen, afgunstige blikken, vorsende gezichten. Van het orgel bruisen accoorden. Het middenpad door, het ene gezicht na het andere. De hele kerk is één waakzaam oog geworden. De zijden jurken ritselen. Bewonderend mompelen, fluisteren, glimlachen, gedempte gesprekken. Bij de pilaren de apostelen rijzig en streng, grijsgeel van het gemengde lichtschijnsel.

Ze bereiken de deur. Hij fluistert haar iets toe, buigt zich over haar heen, kust haar. Zij merkt, dat zijn lippen heel warm zijn.

Dan rijdt de koets voor. Hij slaat zijn arm om haar heen, teneinde haar naar binnen te helpen... zij voelt hem trillen... zij schikt haar sleep, buigt zich terug... nog steeds zonder hem aan te kijken.

Met een geheimzinnig gezicht slaat de koster het portier dicht.

*De Tiber in Rome*

# De wijn van Koning Herodes

***Karen Blixen****

***(Vertaling Annelies van Hees)***

De eerste dinsdag na Pasen, toen de apostel Simon, Petrus genaamd, door de straten van Jerusalem wandelde, zo verdiept en verloren in de gedachte aan de opstanding, dat hij zelf niet had kunnen zeggen of hij werkelijk het plaveisel betrad, of dat hij er door de lucht overheen werd gedragen, een stukje erboven, zag hij, toen hij voorbij de tempel liep, dat een man bij een van de pilaren plaatsgenomen had en daar op hem wachtte. Op het moment dat hun ogen elkaar ontmoetten, trad de vreemdeling een stap naar voren en sprak hem aan.

‘Was jij niet ook,’ vroeg hij, ‘bij Jezus van Nazareth?’

‘Ja, dat was ik. Ja, jazeker,’ antwoordde Petrus in grote haast.

‘In dat geval,’ zei de man, ‘wil ik met je praten. Ik heb je ge-

* Karin Blixen *(1885-1961) Afkomstig uit een geslacht van adel en grootgrondbezitters. In 1914 vertrok zij naar Kenia, waar zij met haar man Baron Von Blixen-Finecke een koffiefarm begon, die zij weldra alleen zou gaan leiden. Eeuwig mislukkende oogsten en geldgebrek dwongen haar tenslotte de farm te verkopen. Haar leven op de farm, de verhouding met de oorspronkelijke bevolking en met Afrika beschreef zij in:* Out of Africa. *Na haar terugkeer in Denemarken debuteerde Blixen in 1935 met* Syv fantastiske Fortaellinger *(Zeven fantastische Vertellingen). Later volgden o.a.* Wintersprookjes, Anecdoten van het Lot *en* Laatste Vertellingen.

*‘De wijn van Koning Herodes’ is, in een andere vorm en onder de titel ‘De wijn van de Tetrarch’ een ingebed verhaal in een van de* Zeven fantastische verhalen, *nl. in ‘De zondvloed van Norderney’.*

*‘De blauwe ogen’ maakt deel uit van het verhaal ‘Peter en Rosa’ uit* Wintersprookjes. *Deze versies, gepubliceerd in het Blixen-jaarboek 1980, schreef Karen Blixen in 1959, eerst in het Engels, om voor te lezen tijdens haar Amerika-tournee. Daarna werden ze in het Deens herschreven, waarschijnlijk voor de grammofoonplaat ‘Karen Blixen fortaeller’ uit 1960. De geschreven vorm wijkt ook weer af van de ingesproken vorm, omdat Karen Blixen meestal uit het hoofd vertelde.*

*Beide verhalen zijn kenmerkend voor Karen Blixens vertelkunst. Ze missen de ingewikkeldheid die we in de langere verhalen altijd aantreffen, waar allerlei literaire verwijzingen en allusies vaak stukjes van een legpuzzel vormen die pas begrijpelijk worden binnen het totale verhaal. De ingebedde verhalen moeten vaak opgevat worden als gelijkenissen, als illustraties van wat het grotere verhaal wil vertellen.*

*Zo vinden we in de hier gepubliceerde verhalen twee thema's terug die in het oeuvre van Blixen een grote rol spelen. In ‘De wijn van Koning Herodes’ is dat de Nemesis-gedachte, de opvattingvan de mens als marionet: alles is voorbeschikt en er wordt aan de touwtjes getrokken. Wie tegenspartelt en meent zijn lot te kunnen ontgaan, moet een hoge prijs betalen. De hoofdpersoon uit ‘De wijn van Koning Herodes’ is door een toeval aan zijn lot ontsnapt, maar daarna heeft het leven geen ‘smaak’ meer voor hem.*

*In het wintersprookje ‘De blauwe ogen’ vinden we het thema van de jaloezie tussen man en vrouw, die de liefde onmogelijk maakt en een tragisch einde onvermijdelijk. (A.v.H.)*

zocht in de stad. Want ik weet niet wat ik moet doen. Ga nu met mij mee naar een herberg die ik ken hier dichtbij - daar kunnen we samen praten bij een beker wijn.'

Petrus had zijn gedachten niet voldoende bij elkaar om een redelijk klinkende uitvlucht te kunnen vinden, hij volgde de man zonder een woord te zeggen, en weldra zaten de twee mannen tegenover elkaar in de herberg.

De plaats zelf kwam de apostel wat donker en twijfelachtig voor, maar de vreemdeling scheen er goed bekend te zijn en in hoog aanzien te staan. Hij kreeg meteen plaats aan een tafel uit het gehoor van de andere gasten, die kwamen en gingen, of die samen op de grond zaten te praten, hij gaf ook het knechtje van het logement de opdracht hem de beste wijn te brengen.

Petrus nam nu zijn gastheer in ogenschouw en zag dat het een ongewoon en indrukwekkend persoon was. Het was een forsgebouwde, zwarte man van drieëndertig jaar met een donkere huidskleur en hij bewoog zich buitengewoon fier en trots. Hij was slecht gekleed, in een verstelde geitenleren mantel, maar daarnaast had hij om zijn middel een prachtige sjerp van dikke, gladde en glanzend vuurrode zijde. Hij had een gouden ketting om zijn hals en zware zilveren ringen aan zijn vingers, waarvan één met een grote turkoois. Het kwam Petrus nu voor dat hij deze man eerder gezien had, in een ogenblik van verschrikkelijke gruwel en spanning, maar hij herinnerde zich niet waar.

'Indien je werkelijk een van de discipelen van de Nazarener bent,' zei de vreemdeling, 'wil ik je twee dingen vragen. Ik zal je tijdens dit gesprek ook uitleggen waarom ik het vraag.'

'Ik ben blij als ik je kan helpen,' antwoordde Petrus, nog half in gedachten.

'Nou ja, helpen,' zei de man. 'Maar mijn eerste vraag is: is het waar wat men zegt - je hoort het aan alle kanten in de stad - over deze rabbi, die jij diende? Is hij uit het graf opgestaan?'

'Ja,' zei Petrus, 'hij is waarlijk opgestaan.'

'Ik heb het gehoord,' zei de man, 'maar ik kan er niet zeker van zijn - de mensen zeggen zoveel. Is het dan ook waar dat hijzelf, voordat hij gekruisigd werd, jullie had gezegd dat hij zou verrijzen, zodat jullie wisten dat het zou gebeuren?'

'Ja,' zei de apostel. 'Hij had het ons gezegd. Wij wisten dat het zou gebeuren.'

‘Geloof je dan nu, daarom,’ vroeg de vreemdeling verder, ‘dat alles, wat hij ooit heeft voorspeld, ook zal gebeuren? Profeten voorspellen zoveel.’

‘Niets ter wereld is zekerder dan dat,’ zei Petrus.

De man zweeg een poos.

‘Ik zal je zeggen waarom ik je dat vraag,’ zei hij opeens. ‘Dat is omdat een vriend van mij vrijdag samen met hem gekruisigd is, op de Schedelplaats. Jij was er zelf, je hebt hem gezien. Deze meester van jou beloofde hem, op het kruis, dat hij bij hem zou zijn in het Paradijs, die avond nog. Denk jij nu, dat hij daar vrijdagavond was?’

‘Ja, hij werd diezelfde dag toegelaten tot het Paradijs en hij is daar nu,’ zei Petrus.

De vreemdeling zweeg weer.

‘Dan is het goed,’ zei hij. ‘Hij was mijn vriend.’

Op dat moment bracht het kleine logementsknechtje, die op blote voeten liep, een tinnen kan en twee tinnen bekers. De man schonk de wijn in de bekers, hief zijn eigen beker op en keek er naar en zette hem weer neer.

‘En dit,’ zei hij, ‘is de tweede zaak die ik met je wil bespreken: Ik heb veel wijn gedronken, sinds vrijdag, verschillende soorten en hij stond mij tegen in mijn mond. Ik weet niet wat er met de wijn in de stad is gebeurd, hij heeft geen rondheid en geen aroma meer. Ik zelf denk dat het komt door de aardbeving die we vrijdag hadden. Niemand behalve ik schijnt te begrijpen, wat een hevige en merkwaardige aardbeving dat was. Die aardbeving heeft een eind gemaakt aan Jerusalems wijn, sindsdien is hij zonder karakter - flauw.’

‘Ik vind deze wijn niet slecht,’ zei Petrus om zijn gastheer op te beuren, want hij zag er somber en ontevreden uit.

‘Niet?’ zei hij, met meer hoop in zijn stem en hij dronk wat wijn uit zijn beker. ‘Ja, ook dit is een slechte wijn,’ zei hij en zette de beker van zich af. ‘Als jij hem goed noemt, moet dat komen doordat jij geen verstand van wijn hebt. Ik weet het verschil tussen goede en slechte wijn en goede wijn is mij een vreugde in het leven geweest. Nu weet ik niet wat ik moet doen.’

‘Wat nu deze man Phares betreft,’ hervatte hij het gesprek, ‘zal ik je vertellen, hoe hij gevangen werd genomen en terechtgesteld werd.

Hij was mijn vriend, een kundig man en hij had een paar kundige mannen bij zich. Hij was een struikrover, die zich op de weg van Jerusalem naar Jericho ophield. Langs die landweg werd een zending wijn naar Jerusalem gebracht uit Joppe, een geschenk van Caesar in Rome voor de Tetrarch Herodes, en er was een okshoofd rode wijn uit Capri bij, die boven alle andere geprezen werd. Op een avond toen Phares en ik bij elkaar zaten - precies waar jij en ik nu zitten,' zei de vreemdeling en keek om zich heen, 'zei ik tegen hem: "Ik zou een jaar van mijn leven geven om de rode wijn van de Tetrarch te kunnen drinken." Toen zei Phares tegen mij: "Omwille van onze vriendschap en om je te tonen dat ik een veel geringer mens ben dan jij, zal ik deze karavaan met wijn tegemoet gaan en de mensen die haar begeleiden, neerslaan, en ik zal de wijn uit Capri onder een ceder in de bergen begraven. Dan zullen jij en ik hem later weer opgraven en we zullen samen de wijn van de Tetrarch drinken." Hij deed ook wat hij had gezegd, maar toen hij terugkwam in Jerusalem om mij op te zoeken, werd hij door een van de mannen in het transport, die ontsnapt was, herkend, en die sloeg toen alarm en hij werd naar de gevangenis gebracht en tot de kruisiging veroordeeld.

Mij werd dit verteld en ik liep twee dagen en nachten door de stad om te bedenken hoe ik hem kon redden. Aan het begin van de eerste avond zag ik op de trap naar de tempel een oude man, die ik al eerder op die plek had gezien. Hij was ziek, zijn benen waren zo dik als de poten van een olifant en van de hiel tot de knie in lompen gewikkeld en hij was bovendien gek. Zo kwam hij van tijd tot tijd 's avonds te voorschijn op de trap van de tempel en daar stond hij dan te schreeuwen, vervloekingen en dreigementen tegen de mensen in de stad en tegen de hoge ambtenaren van het land, en profetieën over het einde van de wereld. De mensen in Jerusalem wisten dat hij gek was en lachten alleen maar om hem. Maar deze avond gebeurde het dat een honderdman voorbij kwam met zijn mannen en toen die hoorde wat de bedelaar uitschreeuwde over de vrouw van Tetrarch Herodes, werd hij kwaad. Hij beloofde de oude man, dat hij, als hij het nog een keer deed, de nacht in de gevangenis in Jerusalem door zou brengen en dat hij hem 's avonds twaalf zweepslagen zou laten toedienen, en twaalf 's morgens, zodat hij zou leren om met meer respect over belangrijke mensen te spreken.

Ik hoorde het en ik dacht: Dat komt mij goed uit, het lot is mij

gunstig gezind. Dus de volgende dag liet ik mijn haar en mijn baard afscheren, ik smeerde mijn gezicht in met notenolie en kleedde me in lompen. Ik deed ook vodden om mijn benen, zodat ze even dik waren als de benen van de gek, maar binnen in de vodden verborg ik een lang, dun, sterk touw en een scherpe vijl. Toen ik 's avonds naar de tempel ging, had de gek de schrik te pakken, zodat hij zich niet in de buurt waagde en ik ging in zijn plaats op de trap staan. En toen de wachtpost voorbijkwam, begon ik te schreeuwen, met net zo'n hese stem als hij, dreigementen en vervloekingen tegen Caesar in Rome zelf. Zoals ik had verwacht, grepen de bewakers me toen en leidden me naar de gevangenis - en geen van hen herkende mij. Hier gaf een van de beambten van de gevangenis mij twaalf zweepslagen en omwille van de toekomst prentte ik me het gezicht van de man die de zweep vasthield, in. Maar met een zilverstuk kocht ik de bewaker om om mij voor die ene nacht in dezelfde ruimte op te sluiten waar ze Phares vasthielden, hoog boven in de gevangenis die, zoals je weet, in de rotsen is gebouwd.

Phares viel neer en kuste mijn voeten, hij gaf me ook een kruik water, het enige dat hij bezat. Maar toen begonnen we aan het doorvijlen van de ijzeren staven in het raam. Dat raampje zat hoog in de muur. Om bij de staven te kunnen moest ik op Phares' schouders staan of hij op de mijne - dat konden we niet lang volhouden, omdat mijn schouders pijnlijk waren en gewond door de zweepslagen. Maar toen het ochtend begon te worden en onder ons de huizen en straten in Jerusalem en de heuvels en de olijfbossen buiten de stad aan alle kanten lichtgrijs werden in de dageraad, hadden wij de tralies doorgevijld en konden we ze afbreken en we bonden het touw om de resten. Ik liet Phares eerst omlaag gaan - het touw was niet helemaal lang genoeg, en hij moest zich de laatste vier of vijf voet laten vallen. Toen ging ik hem achterna. Maar het gebeurde, dat er juist op dat uur een troep soldaten met een nieuwe gevangene naar de gevangenis kwam, van de Olijfberg. Ze hadden fakkels bij zich en in het licht daarvan viel hun oog op mij, zoals ik daar tegen de rotswand aan het touw hing. Phares had kunnen ontsnappen, als hij weggerend was, maar hij wilde eerst zien wat er met mij gebeurde en daarom werden we allebei nog eens gegrepen en toen zagen ze wie ik was.

Zo gebeurde het,' zei de vreemdeling.

‘Dit alles,’ zei Petrus, die in het begin slechts met een half oor naar het verhaal van de vreemdeling had geluisterd, maar met meer aandacht luisterde, naarmate het verhaal vorderde. Hij voelde wel, dat hij de man terecht behoorde te wijzen voor de zware misdaden waarmee hij voor de dag kwam, maar het leek alsof hij zich daar vanavond niet mee kon inlaten. ‘Dit alles, wat je me verteld hebt, toont dat je een onbevreesd man bent. En het moet je goed doen om voor jezelf te weten dat je bereid bent geweest om je leven voor je vriend te geven.’

Bij deze woorden zuchtte hij diep.

‘Ach, een haan kraait best op eigen erf,’ zei de vreemdeling. ‘Heeft iemand je gezegd dat ik van het soort ben dat de benen neemt als er gevaar dreigt?’

‘Nee,’ zei Petrus. ‘Maar je zegt,’ ging hij verder, ‘dat jullie allebei gegrepen werden en teruggebracht naar de gevangenis. Maar nu je hier zit en we samen praten, begrijp ik dat je op een of andere manier vrijgekomen bent.’

‘Ja, ik kwam vrij,’ zei de man en keek Petrus met een eigenaardige, diepe blik aan. ‘En toen dacht ik, dat ik de dood van Phares zou wreken. Maar nu je me vertelt dat hij in het Paradijs is, zie ik daar geen reden meer toe. En nu weet ik niet wat ik moet doen. Ik zou de wijn van de Tetrarch op kunnen gaan graven, waar Phares hem heeft begraven en hem daar opdrinken - maar ook daarin heb ik geen zin.’

‘Het zou je zwaar vallen om hem zonder je vriend te drinken,’ zei Petrus, ‘tegen wie je gezegd hebt dat je een jaar van je leven zou geven voor die wijn.’

‘Daar dacht ik niet aan,’ zei de vreemdeling. Hij hield op en zei alsof hij tegen zichzelf sprak: ‘En nu is een jaar van mijn leven niet hetzelfde als toen ik, hier, met Phares zat te praten.’ Hij wendde zich weer tot Petrus. ‘Daar dacht ik niet aan. Maar heb jij hieraan gedacht: de rode wijn uit Capri kan, ook al was hij begraven, toch schade hebben geleden en flauw van smaak zijn geworden zoals de andere wijnen, zodat er ook geen vreugde aan te beleven is. En wat dan?’

Petrus zat even in gedachten verzonken.

‘Vriend,’ zei hij, ‘er zijn andere dingen in de wereld die ons vreugde kunnen geven dan de rode wijn van Herodes.’

‘Ja, ik weet het,’ zei zijn gastheer, ‘en ik heb twee jonge, gladde en ronde vrouwen die in mijn huis op me zitten te wachten. De

ene heeft zwart haar als een donderwolk, de ander heeft rood haar en een melkwitte huid. En net voor dit alles mij overkwam, heb ik een tenger meisje van twaalf jaar gekocht, met bange ogen, ze was maagd. Ik heb haar sindsdien niet meer gezien. Je wilt zeggen dat ik de vrouwen kan proberen. Maar heb je hieraan gedacht: met haar kan het ook gebeurd zijn dat ze sinds vrijdag bedorven zijn en geen rondheid en aroma meer hebben. Als een aardbeving alle wijnen in Jerusalem flauw kan maken, dan kan diezelfde aardbeving ook het leven zelf wel flauw maken, met alles wat erin zit. En wat dan?'

Nu begon Petrus te wensen dat deze man zou ophouden met klagen en hem zou laten gaan.

'Waarom,' vroeg hij, 'kom je daarmee bij mij?'

'Goed dat je me daaraan herinnert,' zei de vreemdeling. 'Ik zal het je zeggen. Het is me verteld dat deze Jezus donderdagavond, de laatste dag dat hij leefde, een groot feestmaal aanrichtte voor zijn vrienden, en dat de wijn die hij hen daar schonk een eigenschap bezat die nog nooit een wijn heeft gehad. Ik kan je niet zeggen of het een kracht was, of een rondheid of een aroma - de mensen die met mij over de zaak spraken, konden dat niet uitleggen. Voor een man die verstand heeft van wijn, was het als het gepraat van kleine kinderen die geen wijnjaren of landsgrenzen kennen. Toch heeft, sinds vrijdag - maar ik weet niet waarom - de gedachte aan die wijn mij achtervolgd, alsof me gezegd was dat dat het enige in de wereld was dat niet, sinds vrijdag, aangeslagen was, flauw was geworden. Daarom kom ik naar jou. Het kan dwaas schijnen - want ik zou kunnen weten dat jullie de wijn, als die zo voortreffelijk was als er gezegd is, ook meteen opgedronken hebben. En toch kom ik bij jou. Want het kan zijn, heb ik bedacht, dat deze wijn, naast zijn andere zeldzame eigenschappen, ook de eigenschap kan hebben, dat hij niet snel opraakt. Zeg me nu, jij die er donderdagavond bij was, of het zo is. Voor het geval jullie nog iets over hebben, moet ik het hebben en ik geef je de prijs die je verlangt.'

Petrus staarde hem aan.

'O God! O God!' riep hij uit en stootte tegen zijn wijn, zodat die over de tafel liep en de beker zelf over de grond rolde. 'Je weet niet wat je zegt! De wijn die wij donderdagavond dronken - met al zijn rijkdom, met al zijn keizerlijke hoogheid, daarvan kan Cae-

sar in Rome geen druppel betalen!'

Hij was zo diep geschokt en gekwetst dat hij heen en weer schommelde in zijn stoel en zelfs driemaal zijn voorhoofd op het tafelblad voor hem liet vallen. Maar na een lange stilte bereikte hem langzaam, midden in het duister dat hem omgaf, als het schemerlicht dat na de nacht terugkeert, het bevel van de Heer - dat hij mensen-visser moest zijn. Hij tilde, na nog een poos, weer zijn hoofd op, staarde naar de man aan de andere kant van de tafel en spande zich in om, vanuit zijn levenslange ervaring als visser, de aard van deze donkere en zware vis, die zo eenzaam rondzwom, te bepalen en te beslissen wat voor net of fuik hij voor hem moest uitzetten. Een moedeloosheid, een gevoel van onmacht, kwam daarbij over hem, alsof deze man van alle mensen in de wereld de enige was, die hij niet in staat was te helpen. Hij haalde toen, diep uit zijn verwarde geest, zijn edelste gereedschap te voorschijn - een ander van de eigen woorden van de Heer aan hem.

'Mijn zoon,' zei hij, 'neem je kruis op, en volg hem.'

De vreemdeling had, in hetzelfde ogenblik als hijzelf, zijn mond geopend om te spreken. Nu stopte hij en keek heel donker en verbitterd naar de apostel.

'Mijn kruis?' zei hij. 'Waar is mijn kruis? Wie moet mijn kruis opnemen?'

'Niemand anders dan jijzelf kan jouw kruis opnemen,' zei Petrus. 'Maar hij zal je helpen om het te dragen. Heb geduld en kracht. Ik zal je dat alles onderwijzen.'

'Onderwijzen?' vroeg de vreemdeling. 'Het komt mij voor dat je er zelf niet veel van weet. Hulp? Wie heeft hulp nodig om het soort kruis te dragen dat de timmerlieden van Jerusalem tegenwoordig in elkaar slaan? Ik niet! Die boer uit Cyrene met zijn obenen zou geen kans hebben gekregen om op mijn kosten met zijn kracht te pronken. Kracht!' ging hij na een ogenblik verder, terwijl zijn woede leek te groeien. 'Niemand die jij tot nu toe hebt ontmoet, heeft zoveel kracht als ik. Kijk!' riep hij, en terwijl hij zijn geitenleren mantel opzij wierp, toonde hij Petrus zijn brede borst en zijn prachtige schouders, die gemerkt waren met meer dan één diep, wit litteken. 'Mijn kruis! Het kruis van Phares stond rechts, en het kruis waar deze Achaz - die nooit een cent waard is geweest - aan was geslagen, stond links. Ik had het er heel wat beter afgebracht met het kruis dan een van die twee. En denk je misschien dat zes uur lang is om het op een kruis uit te

houden? Waar ik in de wereld geweest ben, stak ik een hoofd boven de mensen uit, evenveel hoger, zou ik zeggen, als hij op zijn kruis.'

Nog eens onderbrak hij zichzelf en zei, alsof hij het tegen zichzelf had, en met een beetje ergernis of spot in zijn stem: 'En zouden er nu geen andere mensen kunnen komen en zeggen dat hij mijn kruis heeft genomen?' Hij keek, als daarvoor, weer naar Petrus en ging verder: 'Geloof maar niet, omdat je me vanavond een paar maal hebt horen zeggen dat ik niet wist wat ik moest doen, dat ik tot nu toe niet anderen heb verteld wat ze moesten doen of waar ze heen moesten gaan - of dat ze soms ooit hebben geweigerd mij te gehoorzamen.'

Het vreselijk godslasterlijke van de woorden van de vreemdeling was nauwelijks tot Petrus doorgedrongen. Want bij het overdenken van de gebeurtenissen van de afgelopen week was hij tot aan het ogenblik gekomen, waarop hij in de hof het oor van Malchus eraf had gehouwen en zijn Meester had beloofd in de toekomst zijn heftigheid te zullen temperen. Hij deed dat nu en zei geen woord. Na een poos zweeg ook de vreemdeling, alsof het zwijgen van Petrus indruk op hem had gemaakt. Gedurende korte tijd bekeek hij de apostel.

'En jijzelf,' zei hij, 'die deze Meester hebt gehad om je te zeggen wat je moest doen en waar je heen moest gaan, wat wil jij zonder hem doen? Wat denk je dat er nu van jou zal worden?'

Het gezicht van Petrus, dat doorgroefd en getekend was door het lijden, werd langzaam glad en helder. Na enkele ogenblikken antwoordde hij, met zachte stem.

'Ik vind hierin hoop en vertroosting dat mijn geloof, veel kostbaarder dan goud dat toch in vuur wordt beproefd, tot tevredenheid en eer mag leiden. Ik vind er hoop en vertroosting in, dat het mij gegund mag zijn om voor mijn Heer te lijden en sterven. Deze laatste nachten,' ging hij verder, terwijl hij zijn ogen met zijn hand bedekte, alsof hij naar een al te stralend licht keek, 'gedurende enkele uren in deze laatste nachten is het mij voorgekomen alsof ook mij, aan het einde van de weg, een kruis wachtte.' Hij zweeg weer en fluisterde in de richting van zijn schoot: 'Hoewel jij misschien wel denkt dat ik in hoogmoed spreek en dat ik daar te gering voor ben.'

'Nee,' zei de vreemdeling, 'het lijkt me wel waarschijnlijk dat juist deze dingen waarover je spreekt, jou zullen gebeuren.'

Dit onverwachte, grootmoedige vertrouwen in zijn eigen diepste en heimelijkste hoop trof Petrus als een bijna onbegrijpelijke edelmoedigheid in de vreemdeling. Zijn hart smolt in zijn borst van dankbaarheid, hij bloosde als een bruid. Het kwam hem voor dat hij alles moest doen wat in zijn macht lag, als vergelding voor een zo heerlijk begrip en vertrouwen en voor woorden van zo hemelse schoonheid.

‘Vergeef mij, goede heer,’ zei hij. ‘Vergeef mij, mijn kind, dat ik je geen betere hulp heb gegeven. Zoveel is mij de laatste dagen gebeurd, dat ik mijn gedachten niet echt bijeen kan houden. En - sinds afgelopen donderdagnacht - sinds donderdagnacht in de tuin’ - hij hield even op en zuchtte diep, ‘heb ik niet geslapen.’

‘Ach, ik had niet veel beters verwacht,’ zei de man.

‘Terwijl wij hier samen aan het praten waren,’ zei Petrus, ‘heb je een paar keer gezegd dat je niet wist wat je moest doen. Laat mij weten over welke zaak je zo radeloos bent. Zelfs wat die betreft waarover je het had, ben ik misschien in staat om je te helpen. Ik herinner me nu dat ik drie jaar geleden te gast was bij een bruiloft, waar op heerlijke wijze een heerlijke wijn aan het licht werd gebracht. Ik zou morgen nog terug kunnen gaan naar de stad waar dat gebeurde, om aan de mensen daar te vragen of ze er iets van hebben bewaard. Geloof me, mijn tocht zal me gemakkelijk vallen, als hij jouw hart kan verlichten.’

‘Ik heb niet over één rechtvaardige zaak gesproken,’ zei de vreemdeling. ‘Ik weet niet wat ik moet doen in alle zaken. Maar het beste dat ik kan doen, zal wel zijn die wijn op te graven en bij dat meisje te slapen waar ik je over vertelde. Dat is wel een poging waard.’

Hij stond op van zijn stoel en trok zijn mantel om zich heen.

‘Ga nu niet,’ zei Petrus, die het op dit ogenblik niet over zijn hart kon verkrijgen de vreemdeling weg te laten gaan. ‘Nog niet meteen. Er zijn nog veel dingen waar jij en ik het samen over moeten hebben.’

‘Ik moet weg,’ zei de man. ‘Er is een olietransport op weg uit Hebron, dat moet ik tegemoet gaan.’

‘Handel je in olie?’ vroeg Petrus.

‘Zo zou je het kunnen zeggen,’ zei de man.

‘Maar zeg me nog één ding voor je gaat,’ zei Petrus, terwijl hij in gedachten de harde, donkere hand, zo dicht bij de zijne, vastgreep en vasthield. ‘Zeg me je naam. Want als ik die wist en naar

je kon vragen, konden we elkaar weer ontmoeten.'

De vreemdeling was al bij de deur. Nu draaide hij zich in de deuropening om en bekeek de apostel met verbazing en met hoogmoed of spot. Hij was prachtig van gestalte.

'Ken je mijn naam niet?' vroeg hij. 'Mijn naam werd vrijdagmorgen over heel Jerusalem geroepen. Er was niet één van de rechtvaardige mannen in de stad, die hem niet uit alle macht schreeuwde. "Barabbas," ze blaften mijn naam in mijn gezicht! "Barabbas! Geef ons Barabbas!" Ik heet Barabbas. Die naam zal men onthouden.'

Met deze woorden ging hij weg.

*Detail van 'Denen' op het door Andersen van collages voorziene 'grote kamerscherm'*

## De blauwe ogen
### *Karen Blixen*
### *(Vertaling Annelies van Hees)*

Honderdvijftig jaar geleden leefde er in Elseneur een jonge schipper, die heel verliefd was op zijn mooie jonge vrouw. Toen het geluk nu in de loop van de tijd zijn ijver en handigheid te hulp kwam en hij zijn eigen schip kreeg, noemde hij het naar haar: ‘De mooie Sofie’. En hij kreeg een beeldsnijder in Dragør zover dat hij een boegbeeld voor het schip sneed, zo gelijkend op de echte Sofie als maar mogelijk was, roze en hemelsblauw geschilderd - naar haar eigen zondagse jurk die hij een jaar eerder voor haar had meegebracht uit Spanje, en met de lange krullen, die de jonge schippersvrouw zelf overdag onder een eerbaar wit mutsje verborg, erachteraan golvend alsof de wind ermee speelde, verguld met echt bladgoud.

Hij was heel trots op zijn boegbeeld, hij was er blij mee en praatte er met zijn vrouw over. ‘Is ze niet verrukkelijk?’ vroeg hij, ‘altijd even eerder dan ik betreedt ze de blauwe golf als in een dans. Ze lacht in de sneeuwstorm en knippert niet met haar ogen in het zoute schuim van de zee. Zou ik ooit bang moeten zijn om haar te volgen? Ik heb haar gezien met een meeuw op haar hoofd.’ Maar zijn vrouw was jaloers op het boegbeeld. ‘Zo zijn mannen,’ zei ze, ‘de meisjes die hen de rug toekeren en die te lui zijn om hun haar op te steken, maar het op hun rug laten golven, daar denken ze aan en daar praten ze over. Maar hun keurige vrouwen die thuis de voorjaarsschoonmaak doen, die begrijpen ze helemaal niet.’ ‘O, mijn liefste meisje van de wereld,’ zei hij, ‘wat zou ik toch moeten doen met een vrouw die ik begreep? Ik hou van haar omdat ze op jou lijkt, en ik hou van jou, omdat je op haar lijkt. Een zeeman heeft een groot, grof hart, zoals hij ook een grote, grove vuist heeft, daar is best plaats voor twee mooie meisjes tegelijk. Wel voor alle meisjes van de wereld, en dan ben ik jullie ook nog dankbaar, omdat jullie zo glad en licht en aardig zijn. Maar dan ben ik jou ook dankbaar, omdat je zo'n piepklein hartje hebt, dat er geen plaats in is voor meer dan één man, eigenlijk niet eens voor een hele man, want iets van hem blijft er altijd uitsteken en

dan zucht jij en zegt: “Waarom moet hij dát nu weer hebben?” Maar je weet toch best, dat ik, als ik een kus wil, naar huis kom, naar Elseneur. En nu we het toch over kussen en zo hebben - vind je het prettig om gekust te worden?’ ‘Wat een vraag om aan je vrouw te stellen,’ zei ze, ‘en je begrijpt me helemaal niet.’

Nu gebeurde het dat de schipper, toen hij op Oost-Indië voer, het geluk had een oude Indische koning van een eilandenrijk te kunnen redden van een aanslag door slechte, verraderlijke heren en hem in veiligheid te brengen, naar de versterkte burcht van zijn dochter en schoonzoon op een ander eiland. En toen nu de oude koning zich weer omringd wist door mensen die van hem hielden, dankte hij met tranen in zijn ogen zijn redder voor diens hulp en liet hem als beloning twee zeldzame, kostbare saffieren overhandigen, zo blauw, helder en diep als de Indische Oceaan. Deze twee juwelen liet de jonge koningin, op verzoek van de schipper, door haar juwelier als twee blauwe ogen in het houten gezicht van het boegbeeld zetten. Nu was de jonge schipper pas echt in zijn nopjes met zijn ‘mooie Sofie’. ‘Van nu af,’ zei hij tegen zichzelf, ‘heeft ze ook de ogen van mijn vrouw!’ En toen hij in Elseneur aankwam, liet hij zijn vrouw meteen de blauwe ogen zien.

‘Nu is ze pas zoals ze moet zijn,’ zei hij. ‘Kijk hoe haar ogen stralen. Ze heeft er op de terugreis de vliegende vissen mee voorbij zien springen op een voet afstand en ze heeft ermee naar de volle maan gekeken, die tegelijkertijd aan de hemel en in de zee stond.’ ‘Wat is dat voor manier om edelstenen te gebruiken,’ zei zijn mooie vrouw. ‘Het zou beter zijn als je ze aan mij gaf voor een paar oorhangers.’

‘Mijn schat, mijn suikerbeestje,’ antwoordde hij haar. ‘Vraag me om alles wat je maar wilt, maar vraag me daar niet om, want ik kan het niet doen.’ ‘Je begrijpt me helemaal niet,’ zei ze.

Nu durfde de jonge, mooie schippersvrouw haar man niet meer om de blauwe stenen te vragen. Maar ze dacht er iedere dag aan en ze keek vaak in de spiegel, waarbij ze zich voorstelde hoe goed ze haar zouden hebben gestaan, als ze in haar oren hadden gezeten. De avond voordat haar man weer weg moest, deze keer naar de Goudkust, gaf de schippersvereniging in Elseneur een feest voor hem. En terwijl hij daar aan het zingen was en zich met zijn oude en nieuwe kameraden vermaakte, ging zijn vrouw met een lantaarn in de hand naar de haven waar ze de glazenmaker van Elseneur had ontboden en zij hield de lantaarn op voor de glazen-

maker, terwijl hij de saffieren uit de oogkassen van het boegbeeld haalde en er twee stukjes blauw glas voor in de plaats zette. Maar de saffieren zelf stopte ze in een klein doosje dat ze in de zak van haar onderrok deed. Haar man was de volgende ochtend nog wat slaapdronken, hij merkte geen verandering, maar kuste zijn vrouw liefhebbend ten afscheid en zwaaide van zijn dek naar haar, zolang zij naar hem zwaaide. En toen hij weg was, liet de mooie Sofie de goudsmit de blauwe stenen in een paar oorhangers zetten.

Maar na een tijdje merkte de schippersvrouw dat ze niet meer zo goed zag als vroeger en van dag tot dag werd haar gezichtsvermogen minder scherp. Niets, of het nu de vloer was of de wanden, scheen meer helemaal vast te staan, alles golfde op en neer, en aan alle kanten zwommen grote zwarte vlekken aan haar blik voorbij. In het begin maakte ze er zich niet bezorgd over, maar toen ze op een dag haar draad niet meer in de naald kon krijgen, schrok ze en na nog enkele dagen zocht ze een oud Laps vrouwtje in de stad op om raad te vragen.

Dit stokoude vrouwtje was in Elseneur achtergebleven, nadat bijna honderd jaar geleden koning Frederik de Vijfde bij zijn troonsbestijging de wens had uitgesproken alle onderdanen van zijn beide rijken onder ogen te krijgen en ook een boodschap had gestuurd naar de mensen die het allerverst in het Noorden woonden, zodat hij hun klederdracht, gebruiken en liederen kon leren kennen. Haar eigen vader was die Anfin geweest, die ze Ganfin noemden en die zeelieden goede wind in een zak verkocht. Als je de eerste knoop van de zak losmaakte, dan kreeg je een fris en opgewekt briesje, dat de zeilen van het schip zo vulde dat het als in een dans over het zeevlak gleed; maakte je de tweede knoop los, dan kreeg je een fikse wind die schuim op de golven zette en maakte je de derde los, dan kreeg je een gierende storm die het in boorden en zeilen liet kraken en het schip voortstuwde over de grote toppen en dalen van de golven, door de Noordzee, het Skagerrak en het Kattegat, zo de Sont in en het grijze kasteel Kroonborg voorbij. Maar de vrouw zelf, zijn dochter, bezat kennis van kruiden, heelmiddelen en bezweringen.

Ze probeerde nu een poosje om de ogen van de schippersvrouw te genezen; ze behandelde haar met oogwaters en balsem. Maar geen van haar middelen baatte en tenslotte schudde ze haar hoofd en zei: ‘Ik zie dat ik je niet kan helpen, en dat alles wat ik probeer

je meer schade dan goed doet. Want de machten die wij te hulp hebben geroepen, hebben zich verenigd met de machten die wij te lijf wilden. Ze geloven, denk ik, dat aan hen allen een groot onrecht is begaan. Het zal steeds slechter gaan met het zicht in je ogen, en binnen niet al te lange tijd zul je helemaal blind zijn.'

De ongelukkige jonge vrouw barstte toen in huilen uit, grote tranen rolden uit haar halfblinde blauwe ogen. 'O, God geve,' riep ze, 'dat "De mooie Sofie" weer thuis was in de haven van Elseneur, zodat ik de stukjes glas eruit kon halen en de twee edelstenen terugzetten waar ze behoren!' Ze greep de gerimpelde zwarte hand van het Lappenvrouwtje. 'O, beste Sunniva,' zei ze, 'hou mijn hand vast en breng me naar de haven en zeg me daar dat je tegen de hemel het gezegende teken ziet: een zeil, en dat je mijn man naar me terug ziet komen. Leid zijn schip en hemzelf weer in mijn armen zodat ik hem kan zeggen dat hij van nu af aan zijn grote liefhebbende hart vrij mag vullen, zoals hij, toen hij mijn borst omvatte, zijn grote hand liefhebbend vulde.'

Maar het schip kwam niet terug. In plaats daarvan kwam er een brief van de consul in Porto in Portugal, die de mensen in Elseneur berichtte dat het ter hoogte van zijn stad met man en muis was vergaan. En onder hoogst merkwaardige en onbegrijpelijke omstandigheden, schreef de consul: midden op de dag, terwijl de zon hoog aan de hemel stond, was het recht op een steile rots gelopen, die hoog uit de zee oprees.

*In de tuin van Villa Albani*

## Hannibals klompen

### *H.C. Branner*[*]
### *(Vertaling Jos Aben)*

Als de twee minst begaafden van de klas kregen Hannibal en ik de achterste bank toegewezen, waar de lessen het moeilijkst te volgen waren. Pedagogisch gezien was dat niet goed, maar het was de natuurlijke orde der dingen. Al in de kinderjaren der mensheid zaten de sterken en verstandigen in de binnenste cirkel om het vuur, terwijl de zwakken en dommen de donkerte ingedrongen werden.

Hannibal en ik zagen daar niets vreemds in. De hele middenschool door zaten wij als een paar galeislaven te zweten boven dezelfde roeiriem, een armzalige roeiriem, die alle richtingen op wilde en van slag was. ‘Hebben jullie het allemaal begrepen?’ vroeg de wiskundeleraar, wanneer hij op het bord een bewijs had doorgenomen, en een massa handen vloog de lucht in. Maar Hannibal en ik zaten nog ergens beneden op de grond en keken elkaar aan met een paar gezichten die in de knoop zaten, een schuchtere vinger waagde zich een klein stukje de hoogte in, maar nee, helemaal begrepen hadden we het toch eigenlijk niet, en de leraar pakte gelaten het krijtje: ‘Dan moet de klas in 's hemelsnaam maar even wachten, terwijl ik het allemaal nog eens uitleg!’ En de klas jouwde en lachte Hannibal en mij uit, en wij zaten er met een rode kop bij en knikten en zeiden jawel! omdat we niet anders durfden.

Overigens kon ik na zo'n les heel best mijn schrift naar Hannibal toeschuiven en hem laten zien, hoe ik de kwadratuur van de cirkel geconstrueerd had, zo angstig was ik ook weer niet. Het perpetuum mobile kon ik hem laten zien, dat was gewoon een verborgen mechaniek met twee eindjes naaigaren dat de inktpot in de

* Hans Christian Branner *(1903-1966) In de jaren dertig schreef Branner de grote roman* Legetøj (Speelgoed) *waarin hij in de vorm van een speelgoedgroothandel een imperium als dat van Hitler voorstelde. Na de Tweede Wereldoorlog schreef hij enkele romans en toneelstukken, waarvan vooral de roman* Rytteren *(1949) duidelijk maakte dat de oplossing voor menselijke en politieke conflicten gezocht moest worden in een nieuw humanisme.*
*Branner publiceerde drie bundels novellen. Ongeveer de helft van zijn verhalen hebben kinderen als onderwerp: vooral hierin legt hij een grote gevoeligheid en een bijzonder psychologisch inzicht aan de dag. Het hier opgenomen verhaal is afkomstig uit de bundel:* Om lidt er vi borte (Nog even en we zijn er niet meer) *uit 1939. (A.v.H.)*

bank kon laten draaien, simpel maar geniaal; ik reisde met mijn uitvinding naar het buitenland en kwam wereldberoemd thuis met sterren op mijn borst. De hele school stond en masse op de speelplaats hoera te roepen!

Zo'n jongen was ik, en het begon al op de eerste schooldag vóór een telraam met gekleurde houten ringen. Die moesten naar elkaar toe en van elkaar af geschoven worden, niets kon eenvoudiger zijn, de klas zat heen en weer te draaien in de banken als een school kikkervisjes, oh juffrouw, mag ik! Maar nu was ik dus de eerste, en meteen werd het ding zo onmetelijk groot, de ringen vervloeiden tot een mist van rood en groen en blauw, en achter mij drongen de stemmen aan: Ach juffrouw, laat mij! En toen was de nederlaag een feit, mijn nederlaag-van-niets die niemand opgemerkt had, maar de rest van de les zat ik met verlamde handen toe te kijken hoe de volgende het wel kon, hoe ze het allemaal konden. En al gauw begon ik mijzelf weg te fantaseren uit de klas en weg van het zwarte bord. Buiten glansden twee verre populieren hoog in de zon en in de rand van mijn leerboek kwam mijn betere ik tot bloei als roverhoofdman met geweldige laarzen en een zwaard aan zijn zijde. Achtergebleven was een lichaam dat slechte rapporten mee naar huis kreeg.

Zo'n jongen was ik, maar zo was Hannibal niet. Hannibal ontvluchtte de realiteit niet, hij bleef waar hij was, temidden van het stof en de inkt en de lucht van boterhammen met ei; hij vocht, leed een nederlaag en vocht door. Hannibal had kleine, lichte ogen, die gekweld van het bord naar het boek vlogen en van het boek naar het gezicht van de leraar, Hannibal had dikke worstvingers, die altijd zweetten en een beetje trilden, zo druk als ze het hadden met neerpennen en rommelen in boeken, vlug genoeg, vlijtig genoeg, maar altijd net iets later dan de anderen. ‘Een ogenblik!’ zei Hannibal midden onder het dictee, want zijn potlood was gebroken, en ‘Een moment!’ klonk het vanuit de diepte van zijn lessenaar, wanneer de anderen klaar zaten, want nu ontbrak de benodigde bladzijde in zijn boek weer. Er ontbraken bladzijden in alle boeken van Hannibal, ze waren tweedehands gekocht, met inktvlekken en zweetvingers erin. ‘Hannibal!’ zei de Engelse leraar, mijneer Høeg, en hij prikte hem elegant op zijn aanwijsstok, ‘wil jij maar beginnen voor te lezen!’ En Hannibals wijsvinger met de brede, zwarte nagel gleed zoekend als een blinde larve over de bladzijde, van boven naar beneden en van links

naar rechts tussen de regels door. ‘Silence!’ beval mijnheer Høeg de rijen, ‘nu zullen jullie horen hoe een *echte* Engelse gentleman een tekst leest!... Wel, Hannibal - dat zwarte daar, dat zijn letters!’

Oei, die golf van verwachting die door de klas ging, het was een regelrecht stieregevecht met Hannibal als stier, mijnheer Høeg prikte met zijn toledozwaard en was een toreador met scherpe vouwen in zijn broek en een bloem in zijn knoopsgat. En nu dook Hannibal ineen en spurtte weg in een plompe ongelijke galop: ‘Arthur, the noble King of England...’ En mijnheer Høeg stond er koelbloedig bij en liet de stier zich vergalopperen, maar twintig paar ogen hielden zijn gelaatsuitdrukking gespannen in de gaten, en nu schoot het toledozwaard zwiepend vóór Hannibal in een boog naar beneden. ‘Stop! Wat voor taal was dat?’ Hannibals hoofd richt zich op, zijn fletse ogen kijken niet-begrijpend naar mijnheer Høeg: ‘Engels!’ ‘Zo? Waar wordt dit Engels dan wel gesproken? Bij de bosnegers?’

En dan barst de bijval los, Hannibal zakt ineen boven zijn lessenaar, wordt vuurrood tot achter zijn oren en de toreador doet elegant een paar passen naar achteren en noteert zijn overwinning in een in taf gebonden schrift. Het stieregevecht is voorbij.

Nu waren er ook wel andere jongens, die het Engels niet correct konden uitspreken, maar dat waren jonge leeuwen die er ongedwongen bij zaten met hun nieuwe, glanzende boeken, zij sprongen lichtvoetiger over een blunder heen, en vaak redden zij zich eruit met een bijdehante opmerking. Hannibal had geen bijdehante opmerkingen paraat, hij zat alleen maar wezenloos te staren met zijn fletse, irritante ogen, of kort en breed te snuiven zoals een stier dat doet. En dat klonk echt akelig en weerspannig. Misschien kon hij er niets aan doen, hij was als kleine jongen gevallen en had zijn neus gebroken, er kon niet genoeg lucht door, maar toch - mooi was Hannibal niet direct met zijn gebroken boksersneus midden in een gezicht dat onder de puistjes zat, een dik, bezweet gezicht en dikke zweterige handen die overal sporen achterlieten - de meisjes zetten een ronde rug op en zeiden jakkes! als ze het over hem hadden. En het hielp Hannibal geen zier, dat hij als eerste van de jongens verscheen in grote mensen-kleren, want het was een oud blauw pak dat vermaakt was, roodachtig en glimmend bij de naden, en de kraag was een paar maten te groot en slobberde om zijn nek als een in de was versleten vod. Misschien

had Hannibals moeder de kleren zelf op maat gemaakt en ze hem aan laten passen, en had Hannibal zich erop verheugd in die kleren naar school te gaan, maar echt veel plezier had hij er niet van. Op zichzelf is het natuurlijk een eerlijke zaak dat ouders het zich niet kunnen veroorloven nieuwe kleren voor iemand te kopen, en er werden dan ook geen opmerkingen gemaakt over Hannibals blauwe pak, integendeel, het werd stil om hem heen, opvallend stil. Hannibal hield zich groot en deed alsof er niets aan de hand was, maar hij snoof en zweette hevig en ging gedurig met zijn wijsvinger langs de binnenkant van zijn kraag, totdat die hetzelfde armoedige en sjofele over zich kreeg als zijn boeken en potloden, als alles, wat hij aanraakte.

Ja, dat was spijtig voor Hannibal, maar waarom kon hij nu ook niet even wachten met in grote mensen-kleren te verschijnen! Hij moest toch weten dat hij telkens voor schut stond als hij op de voorgrond trad of de aandacht trok. Inspecteur Hammer kwam een keer op het idee tien minuten van de les eraan te besteden iedere jongen afzonderlijk te vragen, wat hij wilde worden als hij groot was, en toen kwam Hannibal dus ook aan de beurt. En Hannibal wilde eigenlijk ingenieur worden en over machines heersen, daar lag zijn droom, en die was net zo goed als de dromen van andere mensen, maar toen nu de stilte zo dicht en nieuwsgierig om hem heen hing, durfde hij er niet mee voor de dag te komen en zei stamelend, dat ‘hij voorlopig alleen maar eindexamen wilde doen!’ Met dat ‘alleen maar’ was niets denigrerends bedoeld, maar Hannibals stem was aan het breken, hij sprak de woorden blaffend uit, als een waakhond, inspecteur Hammer trok zijn wenkbrauwen op en deed Hannibals intonatie na: ‘Wel, dus jij wilt *alleen maar* eindexamen doen?’ Stilzwijgen. Vanaf de meisjesbank werd er vinnig gefluisterd, en Hannibals handen roetsjten over de lessenaar als een paar veldmuizen, die een holletje zoeken om zich te verbergen. Maar er was geen holletje, en daar was, scherp ondervragend, mijnheer Hammers stem opnieuw: ‘Wil jij dan graag eindexamen doen?’ En toen antwoordde Hannibal iets wat vanaf die dag in de klas een gevleugeld woord werd. ‘Niet ik,’ zei hij snuivend, ‘maar mijn vader!’

Nu kende de hele klas Hannibals vader van het station, waar hij rondliep in een blauwe broek met een witte kiel, als kruier. Niet om het een of ander, het is een eerlijke zaak om kruier te zijn, maar wanneer Hannibals vader diep gebukt liep onder een grote

koffer keek hij niet omlaag, naar het perron, maar hij keek recht naar boven en zag zijn zoon Hannibal staan in een uniform met gouden tressen en rode strepen en de scepter zwaaien over de treinen als een Napoleon met witte handschoenen aan. Dat was nu de droom van Hannibals vader, daarvoor werkte hij in zijn vrije tijd in de tuinen van de buitenhuizen, daarvoor had hij tegen hoge kosten Hannibal op de Hovgaardschool gedaan, die chique school, waar de kinderen van rijke en beschaafde families zaten. De droom van Hannibals vader was een dure droom die grote offers vroeg en dat was natuurlijk zeer prijzenswaardig. Maar op de dagen dat er rapportcijfers werden gegeven, ontbraken er bladzijden in al Hannibals boeken en hij antwoordde volkomen in het wilde weg, en zat er bij met zware roodomrande ogen, zodat de leraar vroeg, of hij 's nachts soms naar een feest was geweest. Maar Hannibal was niet naar een feest geweest. 's Anderendaags liep hij met rare stijve benen, en ging langzaam en voorzichtig in zijn bank zitten. Want de droom van Hannibals vader was hem heilig, en die duldde geen slechte rapporten...

Een tijd lang was Hannibal een voetbalheld, een hele korte tijd. In de eerste match werd hij opgesteld als achterhoedespeler en er was niemand die bijzondere verwachtingen van hem had. Maar al gauw bleek, dat er een heel andere Hannibal boven kwam, ai, dat was niet de eerste keer dat hij een bal tussen zijn benen had, zeven maal beet hij er zich in vast en rende er het hele veld mee over tot in het doel van de tegenpartij. Het was tegen de regels, maar wat konden Hannibal regels schelen? Hij stormde in een rechte lijn naar voren als een stier met zijn staart in de lucht, hij stiet een langgerekt, dreigend gebrul uit, niemand durfde hem echt te benaderen. Maar gedurende die dagen gaf Hannibal vlottere antwoorden, als er tegen hem gesproken werd, hij zweette ook niet meer zoveel als daarvoor, en in zijn knoopsgat kon je een klein rond speldje zien blinken. Dat was het embleem van een sportclub waar H. lid van was, voordien had hij het 's morgens altijd afgedaan wanneer hij naar school ging, maar nu vond hij eigenlijk toch wel...

Ja, een tijd lang werd er met voetballen met Hannibal rekening gehouden, toen blunderde hij ook daar en dat kwam door Leif. Leif was de beste van de klas in alles wat maar sport heette, hij kreeg voor zijn verjaardag een boek over voetbal, vol met mooie Engelse woorden om mee te schermen. Maar er stonden ook an-

dere dingen in, er stond in hoe je de bal ontfutselde aan de benen van een grote, plompe tegenstander. Leif leerde het allemaal van buiten en in de eerstvolgende voetbalwedstrijd ging hij los op de naar voren stormende Hannibal. Een staaltje van Engels voetbal werd het nu niet bepaald, er klonk een hard, kletsend geluid van lijf tegen lijf, daarop vervolgde H. onwrikbaar zijn parcours, maar Leif bleef liggen met een verstuikte arm en kon niet overeind komen. Stop! De fluit snerpt, een jongen op een draf naar de telefoon bij de bakker, ondersteund door twee vrienden strompelt Leif het veld af, een auto in. H. had het natuurlijk niet met opzet gedaan, maar waarom was hij zich niet gaan verontschuldigen zoals het een sportman betaamt? Hij bleef maar op een afstand staan snuiven, en maakte een heel lompe indruk, om hem heen werd het leeg en stil. In de volgende les werd hij dan ook bij de rector geroepen en hij kwam met rode ogen en snuivend terug, hij had een brief mee naar huis gekregen en was voor de rest van het jaar uitgesloten van voetbal. Maar helemaal in stilte werd het vonnis toch niet geveld; terwijl H. zelf naar huis sjokte om zijn pak slaag in ontvangst te nemen werd zijn schuld of onschuld besproken op een vergadering van de jongens onderling, en het eindigde in een verwoede vechtpartij tussen de ‘patriciërs’ en de ‘plebejers’.

De patriciërs en de plebejers waren de twee politieke partijen van de klas. Ze zouden net zo goed rechtsen en linksen hebben kunnen heten, fascisten en communisten, bemiddelden en onbemiddelden, maar ze heetten nu dus eenmaal de patriciërs en de plebejers, naar een kleurrijke voordracht die lector Ingerslev had gehouden over ‘straatgevechten in het oude Rome’. De aanvoerder der patriciërs was Leif met de verstuikte arm, een lange slanke jongen met blauwe ogen, die met militaire gestrengheid sprak over kameraadschap en de eer van de klas. Wanneer tijdens de lessen zijn naam genoemd werd, sprong hij als een soldaat overeind en gaf vloeiend antwoord, precies in de bewoordingen van het boek, zonder een komma te vergeten, ja, Leif was op en top wat een leraar verstaat onder een prachtkerel, God, koning en vaderland konden onbekommerd op hem steunen. Zijn partij bestond dan ook uitsluitend uit jongens van gegoeden huize. Ze waren gemakkelijk te herkennen aan hun uniform, khakihemden en bruine legerjacks met grote zakken aan de buitenkant, ze hadden Engelse pijpen en Engelse uitdrukkingen en kreten wanneer ze onder elkaar waren, en als de meisjes in de buurt waren praat-

ten ze als ingewijden over grote, mystieke daden, die zij buiten schooltijd verrichtten. Dat was overigens vergeefse moeite, want de meisjes waren niet geïnteresseerd in jongens van de middenschool, zelfs al waren het patriciërs, ze namen elkaar onder de arm en draaiden om de groten van het gymnasium heen.

De plebejers kwamen van minder goeden huize en droegen geen uniform, daarenboven waren ze heel verschillend en ze waren het nergens over eens, het was alleen de leidende persoonlijkheid van Marius die hen in een partij bijeenhield. Marius was geheel en al Leifs tegenpool, een kleine, vurige gestalte met stralende ogen en weerbarstig krulhaar. Hij was veel begaafder dan zijn tegenstander, maar als hij in de les overhoord werd, antwoordde hij niet met de bewoordingen van het leerboek, hij leverde integendeel kritiek op het boek, hij drong tot achter de letters door en vroeg maar, hij vroeg je het hemd van het lijf zoals een kind dat doet, zodat de leraren dikwijls hun toevlucht moesten nemen tot strengheid en de opmerking dat een vlo niet diende te blaffen! Over het geheel genomen was er iets met Marius wat hem onbemind maakte bij ouders en leraren, vaders verboden hun zoons met hem op te trekken en de school pakte hem waar zij maar kon: op het examen kreeg hij ‘redelijk’ voor zijn Deense opstel, omdat hij het onderwerp niet goed begrepen had.

Op een avond was er een bijeenkomst van de debatingclub ‘Het woord is vrij’, die de rector zelf had opgericht; het onderwerp was de wereldoorlog en zijn oorzaken, en toen stond Marius op en stelde, dat de oorzaken kort en goed van economische aard waren, en dat oorlogen pas zouden verdwijnen, wanneer het recht op privé-eigendom werd opgeheven. Ja, dat was Marius' mening, en hij had er natuurlijk recht op die te hebben, maar evenzogoed verscheen hij daags daarop met een gezicht dat helemaal gezwollen en bijna onherkenbaar was: twee grote jongens hadden hem na de vergadering op weg naar huis opgewacht en hem een aframmeling gegeven. Maar de moed kon er bij Marius toch niet uitgerammeld worden. Hij wist wie de agressievelingen waren, de twee broers Eiermann, zonen van een rijke fabrikant, hij ging meteen bij de rector zijn beklag doen, wel, dat had Marius wellicht maar beter kunnen laten, de beide broers Eiermann kregen geen brief mee naar huis, ze werden niet eens ondervraagd, daarentegen riep de rector de school bijeen en hield een donderpreek over het feit dat jonge jongens zich met politiek inlieten! Hij sloeg zelfs op het

spreekgestoelte en verbood het, een volgende keer zou hij het waarlijk niet door de vingers zien.

En de rector hield woord. Vier weken later werd Hannibal van school getrapt omdat hij politieke ongeregeldheden zou hebben veroorzaakt. Hannibal, die altijd Marius van zich afschudde als die probeerde hem in de partij te lokken. Hannibal, die alleen maar vrede wilde om examen te kunnen doen. Ja, politiek kan een verschrikkelijk achterbakse zaak zijn.

Het was in de lente van 1919. Verderop in Europa waren keizerstronen omvergeworpen en koningen waren met valse pruiken en snorren de grenzen over gevlucht, maar op de speelplaats van de Hovgaardschool regeerde inspecteur Hammer als een soort alleenheerser. Om precies vijf voor negen gaf hij zijn drie dictatoriale slagen op de koperen bel rechts van de hal en tweehonderd kinderen kwamen als uit de grond geschoten, in rij en gelid, klas voor klas, precies rechtuit: kop dicht, voorwaarts, mars! Maar in de vierde-A-middenschool bleef een plaats leeg, en Hannibals naam ging op fluistertoon van mond tot mond: ziek? Nee, een jongen als H. werd niet ziek. Te laat? Onmogelijk, dat was nog nooit gebeurd. Waar hersens niet nodig waren, was Hannibal altijd present.

Maar om één over negen, toen de bel voor de tweede keer was gegaan, klonk er een raar geluid, klepper-de-klep, vanuit de entree, en daar kwam H. de hoek om gevlogen in een stugge draf. Zijn ogen stonden strak en wild in zijn hoofd, op zijn rug danste een schooltas van het model dat de kinderen van de openbare school gebruikten, en binnen in de schooltas vloog zijn pennenkoker in de maat op en neer, maar dát maakte dat rare geluid niet, dát kwam van Hannibals voeten - Hannibals voeten met klompen aan! Klepper-de-klep, klepper-de-klep! Een nieuw geluid in de Hovgaardschool, de muren weerkaatsten het honend, de torenklok staarde misprijzend met zijn witte oude-mannengezicht, en toen bazuinde inspecteur Hammer over de tweehonderd hoofden heen: ‘Hannibal Olsen, kom hierheen!’ En Hannibals hart bonsde als het hart van een jong vogeltje, heel zijn wilde ren was één kortademig gebed tot God geweest dat dit hier niet zou gebeuren - en nu gebeurde het juist! Hij werd met zijn klompen tegen de muur gezet, de hele school marcheerde voorbij en kon hem vrijelijk opnemen! Oh, er waren kleine jongens die met hun voeten sloften om Hannibal voor gek te zetten, en hoewel er meisjes wa-

ren die niet giechelden, waren dat niet de meisjes die meetelden: Solvejg en de anderen giechelden wél! Ik was van plan Hannibal toe te knikken als ik hem voorbijging, maar toen puntje bij paaltje kwam durfde ik niet, en wat zou hij er ook aan gehad hebben? De zwakken kunnen elkaar niet helpen. Een knik van Leif zou iets anders geweest zijn, maar Leif liep met stramme schouders voorbij, en keek de andere kant uit.

Daarentegen knikte Marius wel. Een ferme, demonstratieve knik. Maar het was een gevaarlijke knik die niet Hannibal zelf gold maar slechts zijn klompen, dat voelden we allemaal. Marius was uit op de grote politiek, met Hannibal als bufferstaat!

De troepen marcheerden weg, afdelingsgewijs, klassegewijs, boven door het raam op de gang volgde ik het laatste deel van de executie. Inspecteur Hammer had H. beetgepakt en boog zich met zijn grote kromme neus over hem heen, en H. drukte zich zo hoog mogelijk tegen de muur aan en stond er zielig bij op zijn klompevoeten, hij leek op een mestkever onder een vogelsnavel. Zou hij eronderuit komen?

Nee, Hannibal komt nooit ergens onderuit, hij is gespeend van alle charme, heeft geen vlotte antwoorden bij de hand - daar komt het potlood al te voorschijn, en het in taf gebonden boek! Ja, Hannibal mag zich überhaupt op een drukke dag verheugen, boven in de klas is de grote politiek in snelle ontwikkeling, Leifs prachtige goudblonde kuif straalt als een brandende kaars temidden van een kring van aanhangers: ‘Als dát niet je reinste parodie is...’ ‘We hebben hier geen uniformplicht,’ komt Marius ertussen vanaf de andere kant van de klas, ‘men heeft het recht hier te verschijnen zoals men wil!’ ‘Zeker niet!’ ‘Zeker wel!’ ‘Hou je kop!’ ‘Hou zelf je kop!’ De jongens zetten hun haren op als honden voor een gevecht, de meisjes zitten met uitgestreken gezicht en als zoete poezen boven hun boeken, alsof het hun niet aangaat. En nu naderen Hannibals klompen over de betegelde gang, klepper-de-klep, niet het energieke geklepper van zoëven, maar zwaar, sloffend - Hannibal hoeft zich nergens meer voor te haasten.

Stilte als hij binnenkomt, dubbelzinnige stilte. Solvejgs ogen spieden ondeugend in het rond en richten zich op Leif, en dan gaat Leif op Hannibal af: ‘Mestboer!’ zegt hij en hij geeft hem een duw met zijn schouder, zodat Hannibal struikelt met zijn klompen. Dat zou voldoende behoren te zijn, meer dan een jongen van eer over zijn kant kan laten gaan, maar Hannibal kan het zich niet

veroorloven een jongen van eer te zijn, hij probeert weg te komen naar zijn plaats en zijn klompen te verbergen onder de bank, hij wil alleen maar examen doen en wil nergens bij betrokken raken!

Maar een bufferstaat bepaalt zijn politiek niet zelf, Marius verspert hem verontwaardigd de weg. ‘Hannibal, geef hem een oplawaai! Van hem pik je toch zeker niets - Svend en Carl! Kom hier!...’

Dan is de vechtpartij een feit. Een pakje brood vliegt door de lucht en ramt het bord met een klap van hardgekookte eieren, een kleine vlugge aap springt naar voren en knijpt de borddoek leeg in Leifs gezicht, de terugtocht dekt hij met de Thonet-stoel van de leraar, Leif gooit hem omver, zodat het kraakt - ai, een wild, heerlijk geluid, patriciërs en plebejers kronkelen in een adderkluwen op de vloer! En dan - in een mum - is alles alweer voorbij, temidden van een doodse stilte staat daar de godsdienstleraar, theol. kandidaat Sachs, en kijkt met spitse neus in het rond.

De meesten hebben op tijd hun plaats weten te bereiken. Leif en Marius zitten al klaar, beiden met hun bijbel voor zich. Maar onder het raam zijn twee jongens in de clinch gekomen en hebben elkaar bij de haren beet. Zij hebben niets gehoord en niets gezien, ze staan daar met bloedrood aangelopen gezichten en durven niet nog harden te trekken, durven elkaar niet los te laten, pas als mijnheer Sachs een lineaal van een van de banken grist en hun een mep op hun rug geeft, kijken zij verwilderd op en stuiven uiteen. En de klas lacht bevrijd.

Ja, dat is de manier van mijnheer Sachs om orde op zaken te stellen, hij is over het algemeen reusachtig populair bij de middenschool, wie zou denken dat hij zich met zoiets als godsdienst inliet? Mijnheer Sachs is van alle leraren van de school het meest geïnteresseerd in voetbal, het meest kwajongensachtig, en de Jezus van mijnheer Sachs is net als hijzelf. Maar toen even later de Thonet-stoel onder mijnheer Sachs dreigde te bezwijken, werd hij toch wel enigszins rood en geprikkeld, regelrecht vandalisme kon hij natuurlijk niet tolereren. Mijnheer Sachs ging over tot een kort, scherp verhoor, dat zeer snel door alle uitvluchten heen sneed tot op het bot van de vechtpartij, tot op Hannibals klompen.

Daar hield mijnheer Sachs op met vragen stellen, hij ging er blijkbaar van uit, dat Hannibal zijn klompen uitsluitend had aangedaan om ‘het zaakje op stelten te zetten’. In werkelijkheid was Hannibal om zeven uur 's morgens aan het werk gezet om het

aardappelveld te schoffelen onder bedreiging van een pak slaag als het voor schooltijd niet klaar zou zijn. En Hannibal had gewerkt tot zijn schoffel ervan gloeide, maar desondanks was de laatste rij pas om tien voor negen klaar, en toen had Hannibal het op een rennen gezet met zijn hart bonzend in zijn keel en zonder aan zijn klompen of iets anders te denken... Dat was de waarheid, en als mijnheer Sachs zich iets aan Hannibal gelegen had laten liggen, had hij hem wellicht even apart genomen en die verklaring uit hem losgekregen. Maar mijnheer Sachs liet zich niets aan Hannibal gelegen liggen. Niet omdat hij de zoon van een kruier was, dat was immers een eerlijke zaak, maar daarom kon hij er toch nog wel een beetje verzorgd uitzien, en hij hoefde toch evenmin zo weerspannig te snuiven als je tegen hem sprak...

Halverwege de les kreeg Hannibal een beurt. Vanwege de klompen probeerde hij in zijn bank te blijven staan, maar mijnheer Sachs beval hem in het gangpad naast zijn plaats te gaan staan. Misschien kwam het daardoor, dat Hannibal niet zo goed uit de kleine profeten kon komen, hij kende ze de avond tevoren nog wel toen zijn moeder ze hem overhoorde, maar nu bleef hij steken bij de naam Habakuk. En toen kwam er weer een in taf gebonden boek voor de dag. ‘Hannibal, Hannibal!’ zei mijnheer Sachs hoofdschuddend onder het schrijven, ‘je zou eens wat meer aan je lessen moeten denken en wat minder aan vechtpartijen!’ Daar kon hij het mee doen. Hannibal ging snuivend zitten en de patriciërs wierpen elkaar lange triomferende blikken toe: Hannibals klompen waren in de kerkelijke ban gedaan! Zo was het waarschijnlijk niet bedoeld, maar zo werd het opgevat, en men had nu in ieder geval een vingerwijzing aangaande de houding van de wereldlijke macht...

De voormiddag verstreek. Hannibal kwam heelhuids door het kleine speelkwartier van tien uur, hij kwam heelhuids door natuurlijke historie bij juffrouw Knudsen. Maar onder de oppervlakte was de geheime diplomatie actief, vanaf de bank voor Hannibal en mij werd heimelijk een briefje naar achteren gestuurd om in de hoek achter de fietsenrekken bij elkaar te komen zodra de lunchpauze begon. Hannibal wilde van het briefje niets weten, hij schoof het snuivend van zich af. Maar misschien had hij het toch gelezen, want op het ogenblik dat de bel ging, stond hij vastberaden op en klepperde de klas uit, naar de wc, en de knip erop! Hem zouden ze nergens meer in betrekken!

Maar een bufferstaat kan zich zo niet isoleren, Marius zette Svend en Carl op wacht bij de deur. Svend en Carl waren eigenlijk wel vrienden van Hannibal, maar toen vriendschap alleen hem niet naar buiten kon lokken staken ze een stuk kam aan en schoven dat door het rooster heen. En toen kwam Hannibal naar buiten. Svend en Carl te zamen waren sterker dan Hannibal, ze namen hem tussen zich in en sleepten hem klepper-de-klep de gang door, de trap af, dwars over de speelplaats. Dat laatste stuk was het ergste, kleine snotneuzen liepen te hoop en dansten de can-can rond Hannibal: ‘Sliep uit! Sliep uit! Vierde-middenschool op klompen! Vierde-middenschool op klompen!...’

‘Nu hoor je het zelf!’ riep Leif, zodra het escorte veilig achter de fietsenstalling was aangekomen, ‘dat is nou de achting die ze voor ons hebben!’ En Leif schudde zijn prachtige, lichtblonde manen en praatte door over de eer en het aanzien van de vierde-middenschool, hoe kón je die verlagen tot klompenniveau! Hij was geen snob, helemaal niet, als hij bij zijn oom op diens landgoed verbleef, was hij niet te beroerd om op klompen het veld in te gaan, maar op het Hovgaardgymnasium hoorden ze niet thuis! ‘Willen jullie soms graag vergeleken worden met de jongens van de openbare school?!’

‘Zo is dat!’ riepen de uniformdragers, die om hun leider verzameld stonden. ‘Boeh, boeh!’ riepen de radicalen en ze hamerden met gebalde vuisten op blikken boterhamtrommeltjes.

Maar Leif gaf zijn aanhangers een teken, en temidden van het spektakel kwam er plotseling iets te voorschijn, wat Arvid een hele tijd achter zijn rug gehouden had, een paar schoenen, bruine veterschoenen. ‘Kijk, Hannibal, als je er voor voelt, zal Arvid je deze schoenen hier cadeau doen. Als ik jou was, zou ik dat maar accepteren!’

Hannibal snuift. Zijn ogen kijken naar de schoenen. Een beetje verschoten en afgetrapt, maar voor de rest nog heel netjes. Hannibal weifelt. Hij heeft geen sympathie voor het partijwezen, maar hier heeft hij te maken met iets concreets. Als hij de schoenen kan aantrekken, is hij voor de rest van de dag geborgen. Hannibal komt dichterbij...

Maar nee, dan realiseert hij zich dat Arvid een kleine jongen is met kleine voeten, veel kleiner dan die van hemzelf. En wie zal zeggen, of dat met die schoenen geen val is, Leif staat er zo gluiperig mee... Nee, Hannibal schudt toch maar zijn hoofd, hij moet

nergens in betrokken raken...

Maar daar hebben de patriciërs alleen maar op gerekend, zij hebben het plan voor de slag klaar. Daar ligt Hannibal al op zijn rug, met drie-vier jongens boven op zich, ijverige handen rukken hem een klomp af en trekken hem een bruine schoen aan...

Maar Arvids schoenen zijn echt te klein. Het gaat te langzaam, de plebejers stormen toe om hem te ontzetten, al gauw is alles één grote kluwen van armen en benen, korte, driftige ademstoten uit vertrokken monden, handen die blindelings grijpen, ellebogen en knieën die zich uitgraven. En helemaal onderaan ligt Hannibal.

Zelfs een goedmoedige stier kan te lang getergd worden. Aanmerkingen en schimpscheuten, toespraken tot het volk en eer van de klas en gezwets - vooruit maar. Maar nu wordt er een knie boven op zijn maag gelegd die de lucht uit zijn longen perst, zijn achterhoofd slaat tegen het asfalt zodat hij sterretjes ziet, en in zijn mond heeft hij de dikke, warme smaak van een bloedneus - Hannibal snuift niet meer, hij brult! Hij gooit zich op zijn buik en drukt zijn rug omhoog, hij zet zich schrap met handen en voeten, omhoog door al dat zwarte en levende en walgelijke heen, wat boven op hem rondkruipt en hem naar omlaag drukt. En Hannibals hand krijgt iets zwaars te pakken en hij tilt het zware ding op en smijt het recht in het lichtblond smoelwerk, een werkelijk prachtig, schijnheilig smoelwerk, dat in de eerste bank zit en zich op de voorgrond dringt en zich stinkend gewichtig maakt door op alle vragen antwoord te geven...

Het zware ding is Hannibals eigen klomp. Maar die raakt Leif niet, want Leif bukt zijn hoofd, en de klomp vliegt achter de fietsenrekken vandaan over hem heen. Recht in een groepje kleine jongens, die zich om het gevecht verzameld hebben...

En dan is er plotseling geen gevecht meer. Niets wat patriciërs en plebejers heet, niets wat politiek heet. In de hoek achter de fietsenrekken is alleen maar Hannibal achtergebleven. Hij zit er schutterig bij met een klomp aan zijn ene voet en een sok aan zijn andere, zijn gezicht zit onder het bloed dat uit zijn neus gestroomd is, en met zijn kleine, fletse ogen staart hij als een idioot naar een heel kleine jongen, die zo'n tien, twaalf passen van hem af ligt, vreemd stil.

Maar naast de jongen ligt Hannibals andere klomp. En over de speelplaats komt inspecteur Hammer aangelopen met grote, stramme stappen...

Het gonsde van de geruchten. Eerst heette het dat de jongen dood was, toen was het een hersenschudding, en tenslotte was hij alleen maar flauwgevallen. Niemand had eigenlijk verwacht Hannibal nog te zullen zien, maar toen de derde les tien minuten aan de gang was, kwam hij toch nog. Het bloed was van zijn gezicht gewassen, en hij had gymschoenen aan. De leraar keek op van zijn boek maar zei niets, en Hannibal zei ook niets, hij liep heel stilletjes naar zijn plaats en ging zitten. Een stem vroeg fluisterend of hij bij de rector was geweest, maar Hannibal schudde slechts zijn hoofd.

De rector was weg. Hij was met de bewusteloze jongen weggereden, eerst naar het ziekenhuis en vandaar naar diens huis. Pas halverwege de vierde les kwam hij terug, en toen kwam de zaak dus aan het rollen. Maar niet met donder en bliksem als bij het Laatste Oordeel, zoals we verwacht hadden, maar ondergronds, stil en akelig. Geluidloos ging de deur op een kier open, de surveillant stak zijn hoofd naar binnen en wenkte Leif. En Leif ging rechtop en onbevangen naar buiten en kwam na tien minuten rechtop en onbevangen terug. Ik had graag zijn gezicht willen zien, maar hij ging zitten zonder zijn hoofd te draaien, en toen er van de bank achter hem gefluisterd werd, maakte hij daar meteen geërgerd een eind aan. Na hem werd Arvid naar buiten geroepen, en toen niemand meer. Geen Hannibal, geen Marius, geen der plebejers.

Het speelkwartier brak aan. Leif en Arvid stonden direct op en gingen samen de klas uit, van hen geen woord. Hannibal bleef op zijn plaats zitten, en de surveillant keek dwars door hem heen en liet hem zitten, hoewel dat eigenlijk verboden was. Maar buiten op de gang was er een jongen uit de derde, die de rector en inspecteur Hammer beneden in de hoek bij de fietsenrekken had zien staan. Hammer had staan wijzen en uitleg staan geven. Even later was Leif erbij gekomen, en de rector had erg lang en indringend tot hem gesproken. En Leif had als een soldaat in de houding gestaan, en kort en beslist staan knikken...

De vijfde les ging voorbij, er gebeurde niets. Het speelkwartier ging voorbij, de zesde les begon - niets. Hannibal vergat zijn Latijnse boek te pakken, en toen ik hem het mijne toeschoof, keek hij er niet in. Hij zat er zo vreemd afwezig bij. Maar om hem heen zaten de jongens op hun horloge te kijken. Gebeurde er dan helemaal niets?

Toch wel. Om vijf voor drie stak de surveillant zijn hoofd naar binnen. En het bloed trok weg uit Hannibals gezicht, het kwam vol witte en rode vlekken te staan. Maar hij stond onmiddellijk op en ging geluidloos op zijn gymschoenen de klas uit...

De bel ging. Maar er werd niet op H. gewacht, nee, de klas was in een mum van tijd leeg, het bleek, dat ik de enige was die de laatste vijf minuten van de les niet gebruikt had om zijn boekentas in te pakken. Maar waarom zou ik ook? Ik had immers nergens aan meegedaan, en bovendien was ik toch altijd nog Hannibals buurman. Ik bleef op hem wachten.

Het duurde niet erg lang voor hij kwam, en er was niets bijzonders aan hem te zien. Maar hij zei geen woord, hij liep recht naar zijn plaats, deed de klep omhoog en begon te pakken. Alles tot het laatste toe pakte hij in, zelfs het stuk pakpapier dat hij gebruikt had om zijn lessenaar van binnen mee te bekleden, nam hij eruit en vouwde het op. En toen vroeg ik maar niet meer...

Toen zijn lessenaar ontruimd was, ging H. de gang op om zijn kastje met gymkleren leeg te halen. Daar lagen ook de klompen, maar die gingen niet in zijn tas. H. probeerde ze erin te proppen, maar nee, hij bleef er besluiteloos mee staan. Toen nam ik ze, pakte ze in het pakpapier en bond er een touwtje om. Hannibal stond toe te kijken.

Maar toen hij zijn tas op zijn rug nam en wegging, vergat hij de klompen toch nog. Ik liep achter hem aan de gang door om ze hem aan te reiken, maar ik kon er toch niet goed toe komen en zo gebeurde het tenslotte dat ik ze voor hem naar huis droeg, ofschoon hij allebei zijn handen vrij had. H. zei er niets van, maar hij bedankte mij er evenmin voor, ik denk dat het helemaal niet tot hem doordrong of ik met hem meeliep of niet. Hij liep daar maar op zijn gymschoenen strak voor zich uit te staren, en hij stapte zo vreemd onverschillig dwars door plassen en zo heen...

Maar toen we bij het straatje kwamen waar hij woonde, bleef hij staan en nam het pakje met de klompen van mij over. ‘Nu moet je niet verder met me mee lopen,’ zei hij snuivend. En dat was het laatste, wat ik Hannibal hoorde zeggen.

## De waarde van een vel

***Sven Holm****

***(Vertaling Werkgroep Skandinavistiek - U.v.A.)***

Ja, er was een bontwerker, bonthandelaar en grossier op Strøget in Kopenhagen, hij heette Bristesen, hij had zich omhooggewerkt, vel voor vel, zoals een bever zich de rivier uit werkt, takje voor takje.

Er ging iets krachtigs van Bristesen uit, van de buitenkant gezien was dat mooi, het was als een aura, zijn huid was mooi, vooral rond de mond was hij mooi, jong en sterk als hij was, zolang hij jong was. Maar als je zijn tanden bekeek zaten die stevig op elkaar, niet krampachtig, nee stevig, het zag er niet zo verbeten uit als het was, het gaf hem iets vastberadens, dát was het.

'Bristesen,' zei men in de binnenstad, 'daar heb je verdomme Bristesen, die gaat het voor de wind, verdomd als het niet waar is. Hij heeft het gemaakt in het bont.'

Het was al weer heel wat jaartjes geleden dat Bristesen zich omhoog had gewerkt. Hij was allang binnen en aan de top, er hing een aureool om hem heen, als een bontkraag, er ging een zachte en toch heel directe rilling door de vrouwen en de mannen in de stad heen als zij Bristesen voorbij zagen zeilen, als ze tenminste wisten wie Bristesen was.

'Zo'n ouwe duivel,' zeiden ze in de binnenstad, 'zo'n met bont gevoerde gluiper, zo'n vos, zeiden ze en knikten tegen elkaar, ook al waren er maar weinig die wisten waar al die dingen die ze zeiden op sloegen.

Maar iets was er wel van waar, dat zag je aan zijn loopje als hij door de zijstraten naar Strøget zeilde, het leek alsof hij op een ontvangstcomité liep te wachten of minstens op een aantal afwachten-

* Sven Holm *(geb. 1940) debuteerde al in 1961 met de novellenbundel* Den store Fjende, *schreef daarna een aantal vrolijke, en enkele sombere korte romans en novellen. Experimenteert graag met taal en vorm, maar is ook een geëngageerd schrijver met open oog voor omgeving en de mens daarin: Kopenhagen is een geliefkoosd onderwerp in Holms teksten, daarnaast heeft hij bv. ook Groenland en Rome met aandacht en kennis getekend. Sven Holm is een van de jonge vertegenwoordigers van de echt Deense* vertel*traditie, die zich uit in het fantasierijk vertellende verhaal. Als zodanig past hij uitstekend in de hier getoonde Andersen-Bang-Blixen-lijn in de Deense literatuurgeschiedenis. Het vertaalde verhaal: 'Vaerdien af et skind' is afkomstig uit de bundel* Maend og Mensker *(1979). (A.v.H.)*

de vrouwenogen uit een hele rij bontmantels, en lange wimpers en lange haren langs de rug van die vrouwen.

Zijn zaak, zoals hij het nog steeds bescheiden noemde, lag op Strøget en stelde haar artikelen met glanzende eenvoud ten toon, de beste kwaliteit, zó goed dat je dat niet eens hoefde te zeggen. De bontmantels hielden zichzelf als het ware overeind, ze leken wel licht uit te stralen en werden dan ook als verlichting voor de etalage gebruikt.

Stille, ingetogen feestelijkheid, bijna een soort geestelijk leven, omgezet in materie, dát straalde de zaak uit. Een van zijn vrienden had het zo geformuleerd. Bristesen zei het soms binnensmonds na, voor zich heen, stilletjes, in diezelfde woorden.

Zo was alles gegroeid, vel voor vel, totdat Bristesen een onontkoombare factor was, een soort culturele factor, zou je kunnen zeggen. Hij vertoonde zich, omringd door zijn huis en ook de inhoud daarvan, in verschillende tijdschriften, hij sprak over het wezenlijke van het leven en het huwelijk, betreffende het plukken van paddestoelen in het najaar of over de liefde voor zijn Golden Retriever. Het leek alsof zijn uiterlijke omstandigheden en de mooie eenvoudige zaak op Strøget hem langzaam vervulden en of die twee dingen op hetzelfde niveau stonden. Hij werd rustig en wijs door geld; wat hem niet van binnenuit gegeven was, werd hem van buitenaf gegeven en dat drong naar binnen en maakte hem tot een persoonlijkheid, het gebeurde door osmose, als het ware.

Een van zijn vrienden, dezelfde wetenschapsman met geestelijke belangstelling die al genoemd is, had die woorden over osmose gebruikt en Bristesen nam ze over, alleen voor eigen gebruik, niemand kon vermoeden dat hij af en toe iets liep te mompelen over osmose, Bristesen.

Nu lagen er achter de oplichtende, heldere etalages van de zaak enkele kantoren; één daarvan, niet eens het grootste, één daarvan was dat van Bristesen. Het was niet protserig, een eenvoudige houten tafel, enkele kasten van goed materiaal en een heel volmaakte kopie van de stoel van koning Minos van Knossos. Er was haast niemand die wist dat het daar een imitatie van was, dus zelfs dat maakte een bescheiden indruk.

Hier zat Bristesen iedere dag van elf tot half twee, en dat deed ie, of het nu sneeuwde of dat de zon scheen, daar was hij altijd te vinden voor klanten en medewerkers. Hij nam de tijd, hij sprak

langzaam en keek zijn klant of, in voorkomende gevallen, zijn medewerker, aan. Intussen liet hij zijn vingers langs de rand van de houten tafel glijden, voorzichtig alsof hij één van de vertrouwde materialen liefkoosde en de rand van de tafel was vreemd genoeg zo zacht als bont geworden, rond gesleten en zacht voor huid en ogen.

‘Zolang ik mijn Golden Retriever niet heb om aan te raken, heb ik mijn tafelrand,’ had Bristesen eens in een interview gezegd.

‘Of uw bontwerk,’ had de interviewer geantwoord.

‘Ja, mijn bontwerk,’ zei Bristesen met een nadruk alsof hij had gezegd levenswerk. Er had een foto bij gestaan van Bristesen bij zijn tafelrand, deze belangrijke Kopenhagenaar strekte op de foto zijn arm uit van de stoel van koning Minos en hield zich aan zijn tafel vast, en het geheel was zo bekoorlijk en simpel als het alleen is op plaatsen waar alle werk als een liefkozing is, zacht en lichtend.

‘Ik zal u een beeld geven,’ had Bristesen tegen de interviewer gezegd, ‘schrijf op wat ik u zeg: Het vel van een dier is als de liefkozing van een vrouw.’ ‘Liefkozing?’ had de interviewer gezegd.

‘Ja,’ antwoordde Bristesen, ‘niets meer en niets minder, maar: liefkozing.’

Boven zijn tafel had Bristesen een heel klein velletje hangen. Zachter dan zilver en glanzender dan zijde. Iedereen keek ernaar en raakte het heel voorzichtig met de huid van een vingertop aan. Bristesen zei niet hoe het dier heette vóór het aangeraakt was, daarna keek hij zijn gast langdurig in de ogen om te zien of de pupillen veranderden, want dat wees op emotie. Dan zei Bristesen: ‘Het vel is afkomstig van een Tibetaanse monniksrat, meer dan duizend jaar geleden uitgestorven.’

Hier, in dit kantoor, tijdens deze vertrouwelijke mededeling, stond Bristesen zijn klanten en medewerkers nader dan ooit, en er waren er niet veel die Bristesens gelaatsuitdrukking op dat ogenblik vergaten, zijn hele gezicht straalde zacht als de staart van een zilvervos.

Daarna was het een ogenblik stil, dan leunde Bristesen achterover in zijn ongemakkelijke stoel en ging op een ander onderwerp over, zo was hij.

Op een dag, zo'n dag als alle andere, rustig en omgeven door een aureool van besluiten, op zo'n dag besloot Bristesen een grote partij Namibië-vellen te kopen. Ze kwamen uit Zuid-Afrika, of

liever gezegd uit Namibië, maar dat is ook Zuid-Afrika; waar zou het anders liggen en wie zou anders weten waar Namibië lag? De meesten vatten trouwens het woord eerder op alsof het bij een dier hoorde, een zacht, donker dier, een namibia, het woord was bont en warmte, rustige, zachte warmte en echt bont.

Bristesen had wat problemen met zijn reclame-afdeling. Zij wilden het bont 'modern georiënteerde persianer' noemen, maar Bristesen wilde het niet oriënteren in tijd noch ruimte, het moest 'modern persianerbont' heten, dan kon het nieuwe erin komen door de toevoeging van het woord 'bont' en niet door andere flauwekul, dat waren de woorden die hij gebruikte, toen hij die dag op zijn kantoor aan de bescheiden houten tafel met zijn mensen van de reclame-afdeling sprak.

Even later, net toen Bristesen weg zou gaan, kwam het bezoek van Zwarte Swami. Het was niet aangekondigd zoals het hoorde en het was niet eens nodig dat Bristesen zich er zelf mee bemoeide, maar het eind van het liedje was dat hij er zich mee bemoeide, hoewel hij er zich naderhand meerdere malen over verbaasde dát hij er zich mee had bemoeid.

'God damn it,' zei Bristesen later. 'Mama mia, waarom heb ik me bemoeid met die zwarte broeder.' Maar hoe het ook zij, het ging in elk geval zo dat hij zich met Zwarte Swami bemoeide.

Eerst had Zwarte Swami weliswaar opschudding teweeggebracht in achtereenvolgens winkel en receptie, zoals de ruimte heette die naar de kantoren leidde, en waar Bristesen ook zat, wanneer hij er zat.

Zwarte Swami was even over enen die dag de winkel binnengestapt, het was geen speciale dag, maar het was in elk geval die dag.

'Ik wil graag een bontjas van namibia bekijken,' had hij gezegd.

Hij was elegant gekleed, zwart als zwarten kunnen wezen als ze echt zwart zijn, maar zijn kleding was zorgvuldig afgestemd op de graad van zijn zwartheid. Aubergine, beige, donkergroen, niemand kon argwaan koesteren jegens Zwarte Swami, zoals de tinten van de stof van zijn kostuum zich in zijn lichaam en daarvandaan door zijn ogen naar buiten verdiepten en hem tot een natuurlijke bezoeker van Bristesens zaak maakten.

'Natuurlijk,' had de verkoper gezegd, maar toen was hem te binnen geschoten dat de Namibië-vellen pas over een tijdje in de

winkel zouden komen.

‘Ik wil wel wachten,’ antwoordde Zwarte Swami.

‘Wachten?’ zei de verkoper. ‘Dat zal amper de moeite zijn,’ zei hij, ‘want het duurt nog wel een paar weken voor de namibia's binnenkomen.’

‘Zover ik heb begrepen is het de beste kwaliteit,’ antwoordde Zwarte Swami, ‘en het is het wel waard om daar op te wachten, dus ik wacht.’

‘Wacht?’ zei de verkoper.

‘Ik kom zelf uit Namibië,’ zei Zwarte Swami.

‘Waarvandaan?’ vroeg de verkoper.

‘Nou ja,’ zei Zwarte Swami, ‘ik kom uit Zuid-Afrika.’

‘Zo,’ zei de verkoper, ‘kan ik iets voor u doen?’

‘Breng mij naar mijnheer Bristesen,’ antwoordde Zwarte Swami, ‘ik heb zo'n gevoel dat ik iets met hem te bespreken heb.’

‘Bij hem kun je niet zomaar naar binnen,’ zei de verkoper.

‘Heeft hij problemen,’ zei Zwarte Swami.

‘Hij heeft zo zijn afspraken,’ antwoordde de verkoper.

‘Goed, ik wacht tot mijnheer Bristesen klaar is of totdat de Namibia's zijn aangekomen of hoe dan ook: ik wacht.’

‘Ik weet werkelijk niet,’ zei de verkoper. ‘Ik heb zo mijn regels.’

Hij keek Zwarte Swami in de ogen en hij zag dat het wit in diens ogen bloeddoorlopen was, dat kwam hem dreigend voor, dus hij begon te glimlachen terwijl hij Zwarte Swami nog dieper in de ogen zag totdat hij zag dat er ook iets geels in diens oogwit zat.

En plotseling werd de verkoper gegrepen door een soort angst, hij vergat de kleuren in Zwarte Swami's kostuum, hij zag slechts de onnatuurlijke schakeringen in diens ogen en toen liet hij de blik van Zwarte Swami los en draaide zich om en weer terug en keek naar diens mond of neus of iets anders als het maar niet zijn ogen waren, terwijl hij zei: ‘Ik zal er voor zorgen dat u directeur Bristesen te spreken krijgt, ik zal doen wat ik kan, dat beloof ik, als u maar hier blijft. U komt uit het land zelf, begrijp ik, lieve hemel, als u niet eens... Wacht mijnheer, wacht.’ En weg was de verkoper al.

Even later stond Zwarte Swami bij Bristesen in het kantoor. Nou, hij keek naar hem en Bristesen keek terug op zijn eigen indringende manier en Bristesen was enerzijds te moe en had anderzijds te veel ervaring om zich te laten verrassen door een paar kleurschakeringen in de ogen van Zwarte Swami.

‘De Namibia-jassen zijn pas over een dag of veertien te leveren,’ zei Bristesen. ‘Ik begrijp dat u vooral belangstelling heeft voor Namibia-huiden.’

‘Ik kom zelf uit Namibië,’ antwoordde Zwarte Swami.

‘Prachtige dieren,’ zei Bristesen, ‘perfecte vellen, perfecte aflevering als je bedenkt dat het ongeprepareerde huiden zijn.’

‘Perfecte prijzen,’ zei Zwarte Swami.

‘Natuurlijk,’ antwoordde Bristesen.

Toen was er een pauze waarin Zwarte Swami de heel rustige en bijzonder grijze ogen van Bristesen in hun parelmoerachtige omlijsting onderzocht en waarin Bristesen onderzocht of de pupillen van Zwarte Swami bewogen.

‘Ik heb hier een interessant huidje achter mij,’ zei Bristesen en wees achter zich.

‘Hebt u de geur van de Namibia-huiden opgemerkt?’ vroeg Zwarte Swami.

‘Het is een Tibetaanse monniksrat,’ zei Bristesen en hij stak zijn vingers omhoog alsof hij het beestje dichterbij wilde halen.

‘U verkoopt die huiden nooit met die geur,’ zei Zwarte Swami.

‘Eigenlijk was ik op weg naar huis,’ zei Bristesen, ‘ik hoop dat u me wilt verontschuldigen. Over veertien dagen hebben wij de best geprepareerde Namibia-vellen, u weet immers zelf wat ik bedoel.’

‘Ik wou overigens iets voorstellen,’ zei Zwarte Swami plotseling met een heel ander soort energie en een heel ander gezicht en alsof hij heel andere kleren aan had.

‘Wat dan,’ antwoordde Bristesen terwijl hij zich met een klap achterover in de ongemakkelijke stoel liet vallen, ‘wat is dat dan?’

‘Een ogenblikje,’ zei Zwarte Swami, ‘een ogenblikje maar voor u naar huis gaat. Kijk, ik zal het u laten zien.’

Zwarte Swami deed zijn jasje uit, hij deed het omstandig en netjes, en legde dat naast zich op een stoel. Toen begon hij zijn linkermouw op te rollen en hield zijn arm boven Bristesens tafel.

‘Nu moet u eens kijken,’ zei Zwarte Swami.

Het duurde maar een ogenblik, toen viel de huid van zijn linkeronderarm af en vleide zich op het tafelblad neer. Voordat iemand iets had kunnen zeggen, was de vorm er al uit, het ronde, het gespannene was verdwenen en de donkere huid lag glad op het lichte hout, zoals de onderarm van Zwarte Swami wit of bijna rose afstak tegen de donkergroene stof van zijn overhemd.

‘Wat is dat in 's hemelsnaam,’ zei Bristesen.

‘Hij ligt ondersteboven,’ zei Zwarte Swami en hij draaide de donkere zijde ervan naar boven, zodat de huid zich van zijn beste kant liet zien. Er ontstond een mooi contrast tussen het zwarte vel en het generfde, gelige hout.

‘Wat krijgen we nu in godsnaam,’ vroeg Bristesen.

‘Dat is mijn voorstel,’ antwoordde Zwarte Swami.

Bristesen keek ergens tussen zijn eigen broekspijpen naar beneden, naar de vloer die hij ondanks alles wat er voor zijn ogen gebeurde, herkende.

‘Dit vel kan bewerkt worden,’ zei Zwarte Swami. Hij streek voorzichtig, bijna een beetje vertwijfeld over het zachte vel van zijn eigen onderarm. Hoewel zacht, was het toch stevig, het kon heel wat hebben.

‘Wat een verdomde onzin,’ zei Bristesen, ‘u spreekt immers uitstekend Deens.’

‘Ik woon al jaren in Denemarken,’ antwoordde Zwarte Swami, ‘wat bedoelt u?’

‘En dan wilt u mij wijsmaken dat u uit Namibië komt?’ antwoordde Bristesen.

‘U mag mijn pas zien als dat van invloed is op de koop,’ antwoordde Zwarte Swami, ‘en ik wil er even bijzeggen, dit is pas het begin, ik heb een heel vel tot mijn beschikking. En als u niet koopt, verkoop ik ergens anders, maar mijn prijs is hoog, en dat is iets waar ik meteen op wil wijzen, de prijs is het enige dat constant blijft. Ik hoop dat u mij begrijpt, mijnheer Bristesen.’

Bristesen raakte met de huid van een vingertop het vel, dat hij voor zich had, aan. Hij keek er strak naar terwijl het langzaam over het tafelblad bewoog, omdat het aan een onregelmatigheid in zijn eigen huid bleef hangen.

Plotseling begon hij te gillen, hij bleef maar naar de tafel kijken en Zwarte Swami stond daar maar met zijn glanzend witte onderarm en Bristesen schreeuwde, hele korte kreetjes, maar hard. Hij schreeuwde totdat de verkoper en de boekhouder binnenkwamen om die twee mannen daar in het kantoortje van Bristesen te vinden, en toen was het haast twee uur, alleen dat was al opvallend.

Nou, zó zou het niet aflopen. Bristesen ging naar huis en liet zich door zijn woning omhullen en daar bleef hij een week, hij maakte korte metten met een paar dromen en hij rommelde in de tuin.

Maar Bristesens kracht verloochende zich niet, zij kwam terug.

Op een vroege ochtend toen hij naar de asters stond te kijken die ons over het najaar vertellen, op zo'n ochtend kwam zijn kracht terug, ze kwam vanuit de Sont, het leek of zij een bocht over de Sont had gemaakt en toen in de tuin van Bristesen landde. Bristesen haalde verlicht adem en nam haar in ontvangst, ze was rustig en licht en zacht, maar hij herkende haar meteen, daar was ze, zijn kracht.

Toen liep alles in de zaak van Bristesen goed en zoals het hoorde; liet hij zijn beste man zich over de Namibia-vellen ontfermen. Er was iets tussen hem en de Namibia-vellen gekomen, dat deed er niet toe, maar het was er, het speelde alleen voor hemzelf een rol, hij hield er zijn mond over alsof hij moe was of andere vellen had om aan te denken.

Tegelijkertijd kwam er een Namibië-karavaan naar Denemarken, die op Strøget ging staan, met borden en affiches. Bristesen had zoiets al eerder gezien, meestal ging het erover dat de Indianen uit Jeruzalem kwamen en nu ging het er dus over dat Namibië een onwettig Zuidafrikaans protectoraat was en dat de arbeiders onderbetaald werden.

Maar waar in Afrika verdienden de Afrikanen meer geld dan in Zuid-Afrika, hij vroeg het zich af, dat duurde niet zo lang, maar hij vroeg het zich af en toen gaf het niet zoveel dat zijn eigen naam, Bristesen, op één van de borden werd vermeld. Wie was er eigenlijk nog veilig en die naam was altijd een herinnering aan het feit dat je bestond. Over twee jaar zouden de bordenmensen zelf in bontjassen uit Namibië lopen, dan waren de bontjassen in de tweedehandszaken beland.

Hij kende het, Bristesen, en hij was er niet dol op, maar hij werd ook niet kwaad. Hij liet de dingen gebeuren, rustig en vriendelijk, alles had zijn tijd en de glans moest er niet af gaan voordat het bont versleten was. Voorzichtigheid behoort tot het wezen van de schoonheid.

En plotseling dook Zwarte Swami weer op in zijn kantoor. Het was weer een gewone dag en het was net één uur geweest. Niemand had Zwarte Swami gezien, dat zeiden ze tenminste naderhand, misschien was hij door de schoorsteen gekomen of door het gat van de buizenpost, plotseling stond hij voor Bristesens bureau en hij had nog steeds zijn auberginekleurige pak aan en al die andere kleuren, Zwarte Swami, in levende lijve vóór Bristesen.

Bristesen had meteen om hulp moeten roepen, maar het leek of

hij zich niet kon herinneren hoe je om hulp roept. Hij keek naar Zwarte Swami en begon te zweten, midden in zijn eigen koele kantoor in de stoel die eigenlijk van koning Minos was, begon hij te zweten.

Hij liet zich ongemakkelijk achteruit zakken en hij opende zijn mond, terwijl Zwarte Swami rustig zijn gekleurde kostuum helemaal uitdeed en zijn overhemd en zijn ondergoed en zijn kousen en Bristesen zat stil terwijl Zwarte Swami zijn huid uitdeed en die vóór hem op tafel legde.

Hij schikte die zo dat de afzonderlijke delen bij elkaar pasten, hij legde die in de juiste volgorde en het enige dat ontbrak, was de linkeronderarm die de vorige keer geleverd was. Afgezien daarvan was alles intact en Zwarte Swami stond wit en volmaakt vóór Bristesen, die stijf als een sokkel en zonder glans bleef zitten. Hij was bijna versteend.

Bristesen keek naar alles wat Zwarte Swami onder zijn kleren verborgen had en dat was niet zwart meer, maar wit of rose eerder, het stond rechtop vóór hem, toen Swami hem een stukje papier aanreikte. Een witte vlek boven het zwarte, glanzende vel dat uitnodigend op het tafelblad lag, alsof hij het meteen moest gaan bewerken, zoals hij geleerd had een vel te bewerken toen hij in de leer was voor bontwerker.

‘De Namibia-vellen kunnen spoedig geleverd worden,’ zei Bristesen.

‘De bontjassen,’ zei Swami.

‘Ja, de bontjassen,’ antwoordde Bristesen, ‘die kunnen binnenkort geleverd worden.’

‘Zwarte broeder,’ zei Bristesen even later, ‘zwarte broeder, witte broeder, wat is dat met jou, Swami?’

‘De prijzen kun je daar zien,’ zei Swami en wees naar het witte papier dat vreemd tussen de donkere stukken huid lag.

‘Dat kan een oude bontwerker wel begrijpen,’ zei Bristesen.

‘Withuid,’ zei Swami en grijnsde zijn gebit tevoorschijn.

Bristesen stond op en liep naar Swami toe. Alles zwaaide en danste voor zijn ogen en zijn hersens.

‘Nu kan ik je huid eindelijk aanraken,’ zei Bristesen zacht terwijl hij naar Swami keek, hij stond nu heel dicht bij hem.

Op die afstand kon hij het rauwe vlees al ruiken, de beklemmende lucht van het bloed, het verse, lymfe-achtige dat uit Swami's nieuwe lichaam stroomde.

Terwijl het huid had moeten zijn, waren het alleen botten en Bristesen durfde zijn hand niet verder uit te steken dan tot de geur. Hij verloor zijn evenwicht, binnen in zijn schedel verloor hij zijn evenwicht en hij zocht steun tegen de zachte tafelrand.

Intussen keek Swami naar hem, donker.

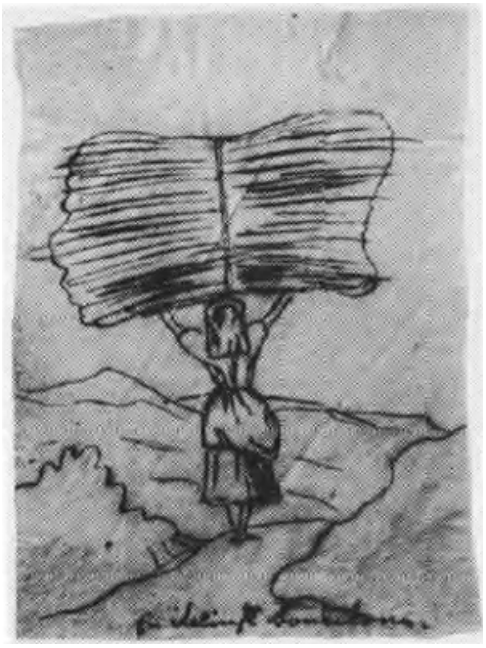

*Italiaanse boerin*

# *Vertaalde poëzie*

# Vier gedichten
## *Emil Aarestrup*[*]
## *(Vertaling Annelies van Hees en Peter Verstegen)*

### In de sneeuw

Over de pleinen en straten,
die nacht, in het licht van de maan,
door de sneeuw die er lag, de witte,
zag ik je haastig gaan.

In sprookjesachtige schoonheid
straalde de stad kristalklaar,
en als een magisch luchtkasteel
verblindde de Burchtgevel haar.

De mof die zich wond rond je handen
had reden zich te verblijden,
en rond je knieën hoorde ik
de kreet van de gladde zijde.

Je adem die als rozengeur
onzichtbaar was voor het oog,
stroomde nu door je voile als
een zilveren wolk omhoog.

### På sneen *(trykt 1838)*

Hen over torv og gade,
hvor sneen lå. den hvide,
belyst af nattens måne,
jeg så dig hastig skride

I eventyrlig skonhed,
krystalklar, strålte staden,
og som et magisk luftsyn
blaendede slotsfaçaden.

Om dine haender vandt sig
muffen, den lykkelige,
og om dit knae jeg herte
den glatte silke skrige.

Dit åndepust, usynligt
ellers som rosenduften.
nu strømte gennem sløret
en sølvsky ud i luften

* Emil Aarestrup *(1800-1856) Arts, dichter en levensgenieter, beroemd o.a. om zijn rijmbrieven aan zijn vrouw die hem twaalf kinderen schonk. Aarestrup schreef ook politieke gedichten en 'erotische situaties'. De liefdesgedichten waren vaak voor andere vrouwen dan de zijne bestemd. Zo is het hier opgenomen gedicht 'Aan een vriendin' geschreven voor de verloofde van een andere bekende Deense dichter, Christian Winther. (A.v.H.)*

## [Nederlands]

En zingend liet de sneeuw zich
door jouw voetjes betreden,
je schaduw fladderde voorbij
op het zachte tapijt beneden.

Die zag ik haastig zwevend
over 't geglinster glijden
van de gave, ijle vlakte -
een ander aan haar zijde.

Het was mijn eigen schaduw!
in ongekende haast
bewoog die zich onrustig
en langgerekt ernaast.

En in verwarring naderend
heeft die toen - het is heus waar -
het eigen zwarte wezen
vermengd met dat van haar.

Ze zwollen beiden op en
als het maanlicht zich verloor,
- een beeldhouwwerk van Canova -
gingen zij weer teloor.

Om dan in een zalig omhelzen,
ongekend voor mijn vlees en bloed,
weer in het gezicht te komen,
mijn schaduw deed zich te goed!

## [Deens]

Sig syngende lod sneen
af dine fødder trykke,
og på det bløde taeppe
henflagrede din skygge.

Jeg så den hastigt svaeve
over den glimmerhvide,
aeterisk-rene flade -
en anden ved dens side.

Det var min egen skygge!
Den skyndte sig utrolig -
jeg havde aldrig set den
så langstrakt og urolig.

Den naermed sig forvirret -
den lod - det er det sande -
sit eget sorte vaesen
med dit sig kaelent blande.

De svulmede - Canova
ej bedre grupper skabte -
imellem blev de borte,
når månens lys sig tabte.

og kom igen tilsyne
i stillinger - o lykke -.
mit kød og blod må sarne.
men opnås af min skygge!

## Aan een vriendin

Er is toverij op je lippen
en iets peilloos in je blik,
er is in de klank van je stem van
een droom de ijle muziek.

Er is op je voorhoofd een klaarheid
en een donkerte in je haar,
er is waar je ook gaat en staat
een adem van bloemengeur.

Er is in het kuiltje van je wang
eeuwige wijsheid, zó veel,
er is een bron van gezondheid
voor andermans hart in jouw ziel.

Er is diep in jou een wereld,
een wereld van chaos en dwepen,
die ik nooit zal kunnen vergeten,
die ik liefheb en heb begrepen.

## Til en veninde *(trykt 1838)*

Der er en trolddom på din laebe,
der er en afgrund i dit blik,
der er i lyden af din stemme
en drøms aeteriske musik.

Der er en klarhed på din pande,
der er et mørke i dit hår,
der er en strøm af blomsterånde
omkring dig, hvor du står og går.

Der er en skat af evig visdom
i smilehullet på din kind,
der er en brond, en sundhedskilde
for alle hjerter, i dit sind.

Der er en verden i dit indre,
en svaermerisk, kaotisk vår -
som jeg umuligt kan forglemme,
som jeg tilbeder og forstår.

## Angst

Hou me steviger vast
met je ronde armen;
hou vast zolang je hart
nog bloed heeft om te warmen.

Nog even en we scheiden
als de besjes aan de vlier;
Nog even en we verdwijnen
als luchtbellen in de rivier.

## Angst *(trykt 1838)*

Hold fastere omkring mig
med dine runde arme;
hold fast, imens dit hjerte
endnu har blod og varme.

Om lidt, så er vi skilt ad
som baerrene på haekken;
om lidt, er vi forsvundne
som boblerne i baekken.

## Jij! Jij! Jij zoete

Jij! Jij! Jij zoete!
Jij slanke! blanke!
Jij verlangenwarme
die aan mijn zijde,
die in mijn armen
met ogen vleiend,
verblind je blik
door een zalige mist,
verstomd van geluk,
en kusvergiftigd, van niets meer wist.

O, ik versmacht!
Ik drink niet meer van je halsje blank!
Ik dorst zo naar
je adems bloesemdrank,
de omhelzende kracht van je arm,
je rug met de bouw van een slang,
de zachte kus van je mond, van je tong -
welk noodlot weigert mij het geluk! -
Ach, voelde ik enkel maar
van je hand, van je pink de druk!

## Du! Du! Du sede - *(1832)*

Du! Du! Du sede!
Du smaekre! hvide!
Du laengselsvarme!
som ved min side,
som tit i mine arme
med kaelne øjelåge.
med blik
slukt af en salig tåge,
forstummende af lykke,
og kysforgiftet, naesten døde -.

O jeg forsmaegter!
Jeg kan din runde hals ej trykke!
Jeg tørster efter
din åndes blomsterdrik,
din arms omfavningskraefter.
din slangebygte ryg,
din tunges sagte kys, din munds -
ha, hvad mig skaebnen naegter! - -
Ak, følte jeg dog kuns
din hånds, din lille fingers tryk!

# Drie gedichten
## *Thorkild Bjørnvig*[*]
## *(Vertaling Annelies van Hees en Peter Verstegen)*

### Thuiskomst

Voor zoon en vrouw wisselde steeds zijn beeld,
hoop zag hem als een god, smart: in het graf,
en zorg: in nood; ze grepen naar hem, wild,
als 's ochtends zwaar verlangen dromen gaf.
Maar voor de ouden, Laertes en de min,
was hij concreet: niet onderweg in nood,
maar in de eenvoud van hun doffe pijn
beëindigd, in hun denken lang reeds dood.
Alleen de hond wou opstaan, kénde hem,
herinnerde zich hoe hij rook, zijn stem
met ziel en lichaam en met hangend oor,
die had op hem gewacht van jongsaf aan
- Troje mocht branden en de vloot vergaan -
tot nu: en stierf toen: hij ging door de poort.

### Hjemkomst

For søn og hustru vekslede hans billed,
håb så ham som en gud, sorg lagt i grav,
bekymring stedt i nød, de greb forvildet
mod ham i morgendrømmen, tung af krav;
men for de gamle, ammen og Laertes,
dér var han hvad han var: ikke i nød,
på vej - i deres stille, slukte smaertes
enfoldighed afsluttet, laengst taenkt død.
Men hunden kendte ham, den ville op,
den husked ham med hørelse, sind, krop
og naesebor, og saenked sine øren;
den havde ventet ham fra den var blank
til nu, mens Troja braendte, skibe sank;
så døde den, og han gik ind ad døren.

* Thorkild Bjørnvig *(geb. 1918) Dichter en literatuurwetenschapper, een van de oprichters van het tijdschrift* Heretica *(1948), dat na de oorlog streefde naar een nieuwe richting voor de kunst en dat gekenmerkt werd door een humanistisch-getinte religiositeit. Bjørnvig is de grote klassieke dichter van zijn generatie: sterke, beeldende poëzie tegen een achtergrond van natuur, kosmos en klassieke mythologie. Bekend zijn ook zijn Rilke- en Hölderlin-vertalingen en zijn wetenschappelijk werk, o.a. over de Deense prozaïst Martin A. Hansen. In 1974 veroorzaakte hij een klein schandaal met het boek* Pagten *(Het Pact) over zijn relatie met Karen Blixen, die een cercle van jonge dichters en literatoren om zich heen verzamelde met als absoluut middelpunt van haar belangstelling Bjørnvig. 'Thuiskomst' is uit de bundel:* Anubis *(1956); 'Distractie' uit:* Figur og Ild *(1959); 'September' uit:* Stjaernen bag Gavlen *(1947) (A.v.H.)*

## September

Goud achter takken,
avond zó stil, of 'k met
de schreeuw van de merel
alleen gelaten werd.
Maar alles bestaat hier,
de sprinkhaan spiedt door een
gaatje in de wallekant,
op alles alert.

De ijle klokbeweging
van de medusa
stijgt uit het water
op naar mijn hart.
De kleine vos vouwt zich
op de balk samen
voor zijn hibernatie
sereen en zwart.

Een appel die neerviel
(en die mijn levenslijn
even heeft uitgewist)
zwelt in mijn hand.
O koele smaak ervan,
alles bestaat hier,
alles stroomt tijdeloos
door mijn mond.

Dit zeldzame uur van
evenwicht dat zo
vanzelf komt, wordt
door geduld gegeven.
Kijk, de lucht zweeft
goud van het avondrood
boven de tuin uit en
wordt opgeheven.

## September

Guldgrund bag grenene,
aftenstilhed,
som var jeg alene
med solsortskriget.
Men alt er til stede,
firbenet spejder
vågent ud
af et hul i diget.

Fra vandet stiger
goplens rene
klokkebevaegelse
gennem mit indre.

Naeldens takvinge
lukker sig sort
på bjaelken, for roligt
at overvintre.

Et nyfaldent aeble
svulmer i hånden
og glatter livslinjen
ud en stund.
Å, kølige velsmag,
alt er til stede,
og strømmer tidløst
gennem min mund.

Denne sjaeldne
ligevaegtstime,
som usøgt kommer
er tålmodsgaven.
Se, luften er haevet
af solnedgangen
og svaever gyldent
højt over haven.

## [Nederlands]

De vier winden
zijn eindelijk samen,
als grote vogels
in hoge nesten:
Waar verre bomen
hun kruinen spreiden
en waar de zon daalt,
daar kunnen zij rusten.

## [Deens]

De fire vinde
er endelig samlet.
Hvor fjaerne traeer
kronerne breder,
hvor solen daler,
hviler de ud
som store fugle
i høje reder.

## Distractie

Een haat had me aangeraakt, wirwar van stemmen
brak los en nam toe en verlangde zijn
duidelijke uitingsvorm: zoals gewoonlijk
vals handelen - of valse lijdelijkheid.
Zich ertegen verklaren: onmogelijk. -
Kiem van waanzin: wanhopige pogingen
te voorkomen dat gebeurt wat is gebeurd.

Toen zei een stem: Ga rustig door,
als jij niet werkt, werken de Furiën.

## Distraktion

Et had havde ramt mig, et stemmevirvar
brød løs og larmede op og forlangte
klar manifestation: som saedvanlig
falsk handling - eller falsk passivitet.
Forklare sig overfor hadet: umuligt -
Kim til afsind: fortvivlet prøve
at hindre det, som *er* sket, i at ske.

Da talte en stemme: Fortsaet roligt,
hvis du ikke arbejder, arbejder furier -

## Twee gedichten
## *Inger Christensen*[*]
## *(Vertaling Annelies van Hees)*

fragment van een voorjaar, een avond
van het soort waar de wegen bijna
weglopen in de lucht, maar niemand
zich beweegt; het stof op de weg wijst
naar het stof op de weg waar de meesten
neergeschoten worden en de stilte sleept
stenen aan, maar niets gebeurt

ergens valt iets dat niemand
heeft aangeraakt van een plank,
misschien terwijl mijn oma
zoals ze altijd in haar keuken
heeft gestaan abrikozenmoes staat te koken;
ik weet dat ze dood is, maar de geur
is zo sterk, dat het lichaam dat haar

voelt, zelf een vrucht wordt; en terwijl
de vrucht wordt opgehangen in een dichtbije
boom, die misschien een berk is die
bloesem draagt en nooit abrikozen,
hoor je het schot van te voren, eerder
dan even later, en het klonk als een
deur zonder huis die nog open staat

## [Deens]

fragment af et forår, en aften
af den slags hvor vejene naesten
går ud i det blå, men ingen
bevaeger sig; vejstøvet minder
om vejstøvet der hvor de fleste
bliver skudt og stilheden slaeber
på sten, men der sker ingenting

et sted falder noget som ingen
har rørt ved ned fra en hylde,
måske mens min bedstemor står
som hun altid har stået i sit

* Inger Christensen *(geb. 1935) Had al twee bundels gedichten (*Lys, *1962 en* Graes, *1963) gepubliceerd, evenals twee korte romans, toen zij in 1969 haar doorbraak bereikte met de bundel* det, *die opviel door thematiek en compositie.*
*De hier vertaalde gedichten zijn uit haar laatste bundel* alfabet *(1981). In deze bundel vormen de eerste veertien letters van het alfabet de beginletters van de gedichten of cyclussen van gedichten. De lengte van de gedichten is bovendien afhankelijk van hun plaats in de mathematische reeks van Fibonacci, die er als volgt uitziet: 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21... ieder getal in de reeks is de som van de twee voorafgaande. Het eerste gedicht in de bundel luidt: 'abrikozenbomen bestaan, abrikozenbomen bestaan'. Dit 'gedicht' wordt enerzijds grotendeels bepaald door de technische beperkingen die de dichter zichzelf oplegt, maar is tevens aankondiging van de thematiek in de bundel, waar de abrikozen en andere vruchten de tegenstelling vormen met een wereld van wapens en geweld. In het hier opgenomen gedicht* fragment *vinden we beide thema's verenigd. (A.v.H.)*

køkken og koger abrikosgrød;
jeg ved hun er død, men duften
er så staerk, at kroppen der sanser

den, selv bliver en frugt; og mens
frugten haenges op i det naermeste
trae, som måske er en birk der
baerer rakler og aldrig abrikoser,
hører man skuddet i forvejen, før
end lidt efter, og det lød som en
dør uden hus der står åben endnu

## [Nederlands]

ergens word ik plotseling geboren
in een uitdrukkingloos huis; als je
schreeuwt, geven de muren mee en

de tuin, waarin je verdwijnt, is
gladgesleten door slakken; je baadt
in schokjes als een vogel, en als de aarde

opgegeten is en de rabarber voor het eerst
verwelkt, geeft de zomer mee en
de stad, waarin je verdwijnt, is

langzaam en zwart; je loopt door
de straten, doet als de anderen, die
zonder een woord in het voorbijgaan

wat metselwerk op zijn plaats duwen; als de route
ingestudeerd is, vasthoudend genoeg, geven
de huizen mee, en de hoogvlakte breidt

zich dwars en almachtig en bijna
onzichtbaar uit; ergens staat een wilde
abrikozenboom een ogenblik stil en

bloeit, maar met slechts een heel
dunne sluier over de uitgespreide takken,
voor hij toch verdergaat

## [Deens]

et sted bliver jeg pludselig født
i et udtryksløst hus, når man
skriger, giver vaeggene efter og

haven, hvori man forsvinder, er
blankslidt af snegle; man bader
i ryk som en fugl, og når jorden

er spist og rabarberne første gang
visner, giver sommeren efter og
byen, hvori man forsvinder, er

langsom og sort; man går gennem
gaderne, gør som de andre, der
uden et ord, i forbifarten puffer

lidt murvaerk på plads; når ruten
er indøvet, sejlivet nok, giver
husene efter, og højsletten breder

sig tvaer og almaegtig og naermest

usynlig; et sted står et vildt
abrikostrae et øjeblik stille og

blomstrer, men kun med et ganske
tyndt slør om de udbredte grene,
før det alligevel fortsaetter

# Drie gedichten
## *Sophus Claussen*[*]
## *(Vertaling Annelies van Hees en Peter Verstegen)*

### Ekbátana

Mij heugt nog de lente dat mijn hart ontving
de kiem van een droom en een rijm zoeken ging
waarvan de glans zou dalen, om 't even waarvandaan,
als een zonsondergang in Ekbátana.

Een spotvogel gaf mij geleerd te verstaan: de
klemtoon lag anders, het was Ekbatáne.
Was het die treurige dwaas dan ontgaan
dat een liefhebbend hart kiest Ekbátana?

De stad met haar duizend verstrooide terrassen,
sluikgangen, duizelende muren, zo passend
daar ver weg in Perzië waar de roos vandaan kwam, daar
in herinnering begraven - Ekbátana!

Dat ver voorjaar - in mijn ziel was de kiem gekomen
die onmogelijke rozen en rijmen droomde -
is vervlogen, al was de lucht daar zo klaar
als de zon die verzonk achter Ekbátana.

### Ekbátana *(1896)*

Jeg husker den vår, da mit hjerte i kim
undfangede drommen og søgte et rim,
hvis glans skulle synke, jeg ved ej hvorfra,
som når solen gik ned i Ekbátana.

En spotter gav mig med laerdom at ane,
at vaegten på ordet var Ekbatána.
Den traurige tosse, han ved ej da,
at hjertet det elsker Ekbátana.

Byen med tusind henslaegte terrasser,
løngange, svimlende mure - som passer
der bagest i Persien, hvor rosen er fra,
begravet i minder - Ekbátana!

Hin fjerne vår. da min sjael lå i kim
og drømte umulige roser og rim,
er svunden. skønt luften var lys også da,
som den sol. der forsvandt bag Ekbátana.

* Sophus Claussen *(1865-1931) Dichter en journalist. Maakte in het begin van zijn carrière deel uit van de zg. 'negentigers', een symbolistische beweging in de Deense poëzie die zich sterk door Frankrijk liet inspireren. Claussen bleek de belangrijkste dichter van de groep. Zijn dichtkunst bleef zich na de eeuwwisseling ontwikkelen en hij liet een belangrijk lyrisch oeuvre na. De hier opgenomen gedichten zijn uit de bundel* Djaevlerier *(1904). (A.v.H.)*

## [Nederlands]

Maar de droom herrees, het was lente in Parijs,
de wereld werd diep en assyrisch en wijs,
als bloedde de oudheid mateloos na...
Ik leefde één dag in Ekbátana.

Als een syrinx van tonen stroomde mijn ziel,
tot de parkbomen kleurden en de avond viel;
het hart in zijn majesteit mocht slapen gaan
als zonsondergang boven Ekbátana.

Maar wat nieuws, wat wonderlijks rest er van
de zeden van 't volk en de trotse daden? Waan
in spijkerschrift en de gruwel ervan
op uw vorstinnelichaam, Ekbátana.

Maar de dierbaarste droom onzer wereld, de roos,
alle lust van het leven, wat baat 't voortaan?
't Was enkel een wenk, een bloem als terloops
op een hoffeest gegeven in Ekbátana.

Een trots geduld nam bezit van mij: ik had
dieper geluk gedroomd dan ooit een mens bezat.
Al spoelt ook de zondvloed mij ver hiervandaan
- ik leefde één dag in Ekbátana.

## [Deens]

Men drømmen har rejst sig en vår i Paris,
da verden blev dyb og assyrisk og viia,
som blødte den yppigste oldtid endda...
Jeg har levet en dag i Ekbátana.

Min sjael har flydt som en syrings af toner.
til solfaldet farvede parkernes kroner
og hjertet sov ind i sin højhed - som fra
en solnedgang over Ekbátana.

Men folkets saeder? den stolte bedrift?
hvad nyt og saelsomt skal levnes derfra?
En raedsel, et vanvid i kileskrift
på dit dronningelegem - Ekbátana.

Men rosen, det dyreste, verden har drømt,
al livets vellyst - hvad var den da?
Et tegn kun, en blomst. som blev givet på skrømt
ved en kongelig fest i Ekbátana.

Da blev jeg tålmodig og stolt. Jeg har drømt
en dybere lykke. end nogen har tømt.
Lad syndflodens vande mig baere herfra
- jeg har levet en dag i Ekbátana.

## Het park en de stad

Door het park komen schaduwen kruipen
en over de kiezelige paden -
geen vogel die zingt - daar gaan de
onzichtbare poederpruiken.

De fonteinfiguren loeren
waterloos met hun vissekoppen,
en de zwaan verteert de brokken
die 't laatst zondagskind hem voerde.

Zijn verstorven de laatste voeten,
dan bruist kracht en begeerte lavend
door deze verlaten avond...
wat verdwenen is komt mij ontmoeten.

Beschut achter smeedijzeren hekken
is het park met schoonheid beladen,
als een Suzanna bij 't baden,
en de Ouderlingen maar kijken.

... Maar buiten in de straten
viel de schoonheid van haar troon, en
waar demonen de stad doorrazen,
blazen zomerse tyfonen.

Geen zonsondergang strooit zijn rozen
over blozende meerminboezem.
De antieke lust neemt dáár genoegen
met een paar stukkende kousen.

Daar zie je een hopen en beven.
Daar ijlen met rusteloze botten
de standbeelden die tevergeefs de
plek zoeken van hun sokkel.

## Parken og staden

Nu fyldes Parken af Skygger,
og henad de grusede Stier
der vandrer, mens Fuglene tier,
usynlige Pudderparykker.

Fontaenefigurerne gaber
med vandlose Fiskemuler,
og Svanen fortaerer de Smuler,
de sidste Sondagsborn taber.

Naar alle Fodtrin er døde,
da bobler Begaeret og Kraften
sodt i den ensomme Aften...
det svundne gaar mig i Møde.

I Ly bag sit smedede Gitter
er Parken skonheds-ladet
som en Susanne i Badet,
og Raadsherrer gaar der og titter.

... Men udenfor i Gaden
er Skønheden styrtet fra Tronen.
Der raser Daemoner i Staden,
der blaeser Sommer-Tyfonen.

Der daler ej Solnedgangs-Roser
paa rødmende Havfruebryster.
Dér ta'er de antike Lyster
til Takke med hullede Hoser.

Derude der haabes og baeves.
Der iler med rastlose Knokler
de Statuer, som forgaeves
søger om deres Sokler.

## De poëet en het buurmeisje

De mannen en vrouwen in zekere zaken
met hun piekerhoofden en boekhoudboeken
en machtige buiken -
die weten precies wat zij zoeken
en wat het land kan gebruiken.
Aan hun lessenaar gezeten
(na het eten, als de buik vol is)
ergeren ze zich aan een broeder
die geestelijk hol is.

Toen ik nog jong was van jaren
(dat was gisteren niet),
liep daar een meisje met bijna zwarte haren
die het nest poesjes van de buurkat aaide
met gretige handen
terwijl haar tanden
- zoals geschreven staat -
(lees Salomons Hooglied)
wit als *geschoren schapen waren*
en als ze glimlachte *tweelingen baarden.*

Ze lachte om al wat diepe gronden had
en om alles zonder grond,
om de kleinste hond en kat,
en ze had de roodste mond.

## Poeten og naboersken

De Maend og Koner i sikre Boder
med Regnskabsbøger og grublende Ho'eder
og maegtige Buge -
de kender praecis deres egen Nødtørft
og ved, hvad Landet skal bruge.
Derinde ved Pulten
(naar Maven er maet)
forarges de over en Broder,
fordi han er aandelig sulten.

Den Gang jeg var ung
(det var ikke i Gaar)
da gik der en Pige med sortladent Haar
og klapped vor Nabokats Killinger
med ivrige Haender,
imens hendes Taender
- som skrevet staar -
(laes Salomons Højsang)
var hvide *som klippede Faar*,
og naar hun smilte, da *fødte de Tvillinger.*

Hun lo af de tusinde Grunde
og alt, som ikke har Grund,

af de mindste smaa Katte og Hunde,
og havde den rødeste Mund.

## [Nederlands]

Toen ik jong was van jaren
(met vrije toegang
tot heel de carrièreladder)
sprong ik over een schutting,
zodat ik bij een meisje kwam
dat het zo nauw niet nam.
Dat idee had ik allang
- in de grond van m'n hart -
ze was een meisje dat spaarde,
dat een schat in haar kousebeen bewaarde
en kopergeld in de kist!
Maar ik was jong en vol ambities
op weg naar de hoogste posities...
De mooie bediende in het nabuurhuis
bedroog ze, voor de waakhond ervan wist.
Ze gaf mij een kus op mijn mond
waar ik niets van een kopersmaak aan vond.

Ze gaf me iets geborgens en geleende poëzie.
Het was echt jeugdige Schwärmerei.
Maar hongerig naar werkelijkheid
zocht zij een breder spoor,
want tot haar schande kreeg ze door
hoe weinig je dichters vertrouwen kan.
Een zwartharig meisje met witte tanden
is, waar ze ook gaat, nooit ten einde raad.
Als hulp in de zuivelhandel annex slagerij
zag je haar, het nut en de nering ter ere
de boterton en de kwartponden keren.

## [Deens]

Den Gang jeg var ung
(med Adgangen fri
til alt paa Forfremmelsens Stige),
da sprang jeg over et Plankevaerk,
bag hvilker en sorthaaret Pige
lod syv og ni vaere lige.
En Tanke, jeg altid har haft
- i Grunden -
hun var en sparsommelig Pige,
der gemte en Skat i sit Strømpeskaft,
lidt Kobber paa Kistebunden!
Men jeg var ung og ved Kraft,
paa Vej til de højeste Stillinger...
Før Gaardhunden sov, blev hun utro imod
den smukke Kommis i den naermeste Bod.
Og hun gav mig Kys paa Munden,
som ikke var Enesteskillinger.
Hun borged mig Ly og lidt laant Poesi.
Ja *det* var Ungdoms Svaermeri.

Men grisk efter Realiteterne
hun søgte et bredere Spor,
saa snart hun af Skade erfor,
hvor lidt man skal tro paa Poeterne.
En sorthaaret Pige med hvide Taender
er aldrig raadvild, ihvor hun sig vender.
Som Smørfjerding-Høkerens Diskejomfru
til AEre for Nytten og Naeringen
vendte hun Bøtten og Fjerdingen.

## [Nederlands]

Daar zag ik haar weer, met verwarde haren,
donkerder, zwaarder met de jaren,
als winkeljuffrouw - opgelucht en tevreden
als ze haar dagelijks kwantum haalde,
als de debetzijde was afgerekend.
Tussen hammen en schenkels van IJslands lam
puilde ze uit en werd slagersmadam
en zat daar met heidens misprijzende blik
in des spekslagers Reykjavik.

Toen ik jong was van jaren
(dat was gisteren niet),
wát een vrienden we waren - -
Wat baten kussen en witte tanden,
en een glimlach die tweelingen baarde
als er uit het kousebeen geen zilvergeld kwam?
Zij kwam tot besef van de werkelijkheid
dat het haar ontbrak aan een goede partij
... mij ontbraken de hoogste posities...
Zij vormde tegen de poëzij
met alle vijanden die je nooit ziet
een onoverwinlijke meerderheid.

Zij lachte en bedroog haar bediende.
Nu keert ze me de rug toe en als ik die zie
Is het een rug van wilde poëzie.

## [Deens]

Der saa' jeg, hun stod med purret Haar,
mørkere, svaerere Aar for Aar,
som Diskejomfru - tilfreds og lettet,
naar hun har solgt sit daglige Kvantum
og faaet Debet kvitteret og slettet.
Blandt Skinker og Skanker af islandske Lam,
der bugned hun ud og blev Mandens Madam
og sad med et hedensk og haanende Blik
i Høkerbutikens Reykjavik.

Den Gang jeg var ung
(det var ikke i Gaar)
ja da var vi Venner - -
Hvad nytter de Kys og de hvide Taender,
hvis Smil fødte Tvillinger -
naar Strømpeskaftet ej ynglede Skillinger?
Saa kom hun fornuftig til Indsigt i,
at hun havde fejlet et godt Parti
... jeg fejled de højeste Stillinger...
Hun danned imod Poesien
med alle de Fjender, man aldrig har set,
en uovervindelig Majoritet.

Hun lo og bedrog sin Kommis.
Nu vender hun Ryggen, hvis *jeg* gaar forbi...
Men Ryggen er vild Poesi.

# Zes gedichten
## *Klaus Rifbjerg*[*]
## *(Vertaling Annelies van Hees)*

### Fazant

plotseling vind je jezelf
overgoten met saus en samengepropt
met aardappels en gelei wonderlijk
slap in het vlees na al dat trancheren
en rukken aan ingewanden tot ze los en eruit
gingen denk niet dat ik het niet weet
deze satanische zorgvuldigheid in het aanbrengen
van vork en mes glasgetinkel en lucifergerammel
om het maar niet te hebben over de manier
waarop lever en hart zorgvuldig gesepareerd
in een heel klein medisch uitziend bakje
gestopt worden en bij god in de hemel
hebben ze ook nog bedacht om me te camoufleren
als mezelf met veren en al
na dat ondragelijke bijnacrematorium
de duizelige tocht met mijn hoofd naar beneden
loodsteken in mijn zij en dan de gedachte aan die
smakbeer servetverbonden
betalende middelmatigheid met wie ik
heel binnenkort speeksel moet delen ik moet braken

### fasan

pludselig finder man sig selv
overhaeldt med sovs og stuvet sammen
med kartofler og gele underlig
jamsk i kødet efter al den tranchering
og rusken i indvoldene til de kom
løs og ud tro ikke jeg ikke ved det
denne sataniske omhu i gaffel og knivs
anbringelse glasklirren og taendstikraslen
for sletikke at tale om den måde
lever og hjerte omhyggeligt separeres på
og laegges i en ganske lille medicinsk
udseende beholder og ved gud i himlen
om de ikke finder på at camouflere mig
som mig selv med fjer og det hele
efter det utålelige halvkrematorium
den svimle tur med hovedet nedad
blysting i siden og så tanken om den

* Klaus Rifbjerg - *geboren 1931 - heeft talloze romans, maar ook TV-stukken, films en een reeks gedichtenbundels op zijn naam staan. Enkele van zijn romans zijn in de afgelopen jaren in het Nederlands vertaald:* De chronische onschuld, Anna (ik) Anna, Gonnie en Klaas, De Operaminnaar. *De drie gedichten 'Conceptie', 'Foetus' en 'Geboorte' vormen het begin van de bundel:* Under Vejr med mig selv *(1956) die in lichtvoetig verzen de weg onderzoekt die de hoofdpersoon heeft begaan van conceptie tot huwelijk.*
*De drie vogelgedichten zijn afkomstig uit de bundel* Volière *(1965), waarin de dichter portretten tekent van vijfentwintig vogels, onder steeds wisselend perspectief, zoals ook uit deze drie voorbeelden blijkt. (A.v.H.)*

smaskebjørn servietindbundne
betalende middelmådighed som man
om lidt skal dele spyt med jeg braekker mig

## Pauw

kinderjaren herinnerd
als niet erkende moeheid
loop nu daarheen
kom nu hierheen
de rijen kooien
ezelzweet en leeuwenongedierte

kramp vóór de grotten
de onverschilligheid van het exotische
de terrariumtrage koortslucht van de kruipdieren

de zon uitgewrongen in je droge nek

dan mildheid als porcelein
verlangen als miniatuurtuinen
jouw gestileerde vrijheid
over paden van moddergruis

geësthetiseerde geslachtsdrift sterk chinees
niet erkend
flirt ogengul met jezelf.

## påfugl

barndommen erindret
som uerkendt traethed
løb nu derhen
kom nu herhen
raekkerne af bure
aeselsved og løveutøj

krampen foran grotter
det eksotiskes ligegyldighed
krybdyrenes terrarietraege feberlugt

solen vredet ind i den tørre nakke

da mildhed som porcellaen
laengsel som miniaturehaver
din stiliserede frihed
over gange af suttegrus

aestetiseret kønsdrift staerkt kinesisk
uerkendt
flirter øjegavmildt med dig selv

## Zwaan

zo moet je gezien worden halsdier
door dronken dijen en met mijn nek
diep in mythologisch gras
zo hamerend en klapperend
je vleugels in extatische symmetrie
met mijn benen
een veren wagen uit de hemel
elias neergedaald op mijn lippen
zonder schaamte jij ook
bicepsstier en regen van gouden geld
vlieg vol bronst
hier lig ik te wachten
op je mooiste gestalte
jij vogel van de Olympus
kom en neuk me

## svane

sådan skal du ses halsdyr
gennem beruste lår og med nakken
dybt i mytologisk graes
sådan hamrende og klaprende
vingerne i ekstatisk symmetri
med mine ben
en fjedervogn fra himlen
elias steget ned på mine laeber
uden skam sådan du
bicepstyr og regn af gyldne penge
flue fuld af brunst
her ligger jeg og venter
på din smukkeste gestalt
du hanfugl fra olympen
kom og knep mig

## Conceptie

Een, twee, drie
onbegrijpelijk samensmelten van twee organismen
pilatus pas
en de basis is gelegd voor het beste van al:
bestaan

Hocus, pocus,
zonder mystiek vindt de bevestiging plaats
een leven wordt gevormd
en de verwondering is groot en warm
over de intense samenwerking
tussen deze microscopische elementen.

Bim, bam in de klok van het lichaam
een klein kaarsje aangestoken
in het buikuniversum
de donkere boog van de moederhemel
met haar Stella Nova.

## Undfangelse

Een, to, tre
uforstaaelig sammensmelten af to organismer
filihankat
og grunden er lagt til det bedste af alt
at eksistere.

Hokus, pokus,
uden mystik foregaar bekraeftelsen
et liv formes
og forundringen er stor og varm
over det inderlige samarbejde
mellem disse mikroskopiske elementer.

Bim, bam i legmets klokke
et lille taellelys er taendt
i mavens univers
moderhimlens mørke bue
med sin Stella Nova.

## Foetus

Feestelijke manier om de Hemelberg te beleven!
Als een nachtuil
zit ik met warme ogen in het donker.
Ik foetusvis
een kleine rubberman
met kieuwen

onder moeders hart.
We zijn op voettocht in Jutland.
Och, Horsens bespied door een navel!

## Foster

Festligste maade at opleve Himmelbjergerf
Som en natugle
sidder jeg med varme øjne i mørket.
Jeg fosterfisk
en lille gummimand
med gaeller
under mørs hjerte.
V[...]er paa vandretur i Jylland.
Aah, Horsens anet gennem en navlel

## [Nederlands]

Trillend van het lachen zet ik mijn voeten
hard af tegen de buikwand.
Ze zijn komisch de dames op de weg
klokhoeden
kloekhennen
1931
De depressie kruipt niet binnen in mijn warme bos
waar ik stekelbaars ben
tussen de guirlandes van de darm.

De gedachte aan alle donzen dekens
die mij in de toekomst zullen bedekken
ontkiemt in de wieg van de buik
de eerste ligfiets van het leven.
Van groene erwt tot spruit
van dikkopje tot zuiglam
gaat mijn eerste reis
met de blinde darm als noodrem
paraat bij mijn rechteroor.

Wij zijn zeer modern
het twee-in-een systeem
gemakkelijk en praktisch
dame met in gebouwd kind.

Twee individuën al
ik denk onafhankelijk
ben burger in het veilige land van je buik
met mijn eigen privé-tuin
ligstoel
ik zie je aorta oprijzen
de mooiste philodendron van mijn leven.

## [Deens]

Rystende af latter saetter jeg fødderne
haardt mod maveskindet.
De er komiske damerne paa vejen
klokkehatte
klokkefaar
1931.
Depressionen kryber ikke ind i min lune skov
hvor jeg er hundestejle
mellem tarmenes guirlander.

Tanken om alle sengedyner
jeg skal nyde fremover
spirer i mavens vugge
livets første sofacykel.

Fra grønaert til rosenkaal

fra haletudse til pattegris
er min første rejse
med blindtarmen som nødbremse
parat ved højre øre.

Vi er helt moderne
to-i-een systemet,
let og praktisk
dame med indbygget barn.

To individer allerede
jeg taenker uafhaengigt
er borger i din maves trygge land
med min egen private have
liggestol
hvorfra jeg ser din aorta rejse sig
mit livs fagreste filodendron.

## Geboorte

Poseur vanaf het begin.
Met een elegante beweging
wikkel ik me uit de navelstreng
die als cashmereshawl
drie keer om mijn hals is gewikkeld.

Een onaangenaam manspersoon
bewijst haastig de hardheid van het nieuwe leven
drie klinkende klappen op de bibs.

Men probeert me tevergeefs van het leven te beroven
onder de koude kraan
maar geeft later de voorkeur aan een sluipweg
door een pilsflesje aan mijn voeteneind te leggen.
Ondanks de inhoud: lauw water
stijgt de lust van het groene glas
toch in deze eerste minuten
door mijn gevoelige voetzolen.

Nu ben ik geheel zelfstandig.
Kleine trekvogel aangevlogen uit warmere landen
zit in zijn blauwe nestje.
De natuur zie ik op mijn slaapkamerplafond
kleine bladschaduwen schommelen
en vormen gezichten
vriendelijke portretten op de kalkhemel van mijn eerste uur.

## Fødsel

Poseur fra starten.
Med en elegant bevaegelse
snor jeg mig ud af navlestrengen
der som cashmeretørklaede
er viklet tre gange om halsen.

En ubehagelig mandsperson
beviser hastigt der ny livs haardhed
tre bragende klask i rumpen.
Man prøver forgaeves at aflive mig
under den kolde vandhane
men foretraekker senere snigvejen
ved at anbringe en bajerflaske i min fodende.
Trods lunkent vand som indhold
stiger lysten fra det grønne glas
dog i disse første minutter
gennem mine sensitive fodballer.

Nu er jeg helt selvstaendig.
Lille traekfugl fløjet fra varmere lande
sidder i sin blaa rede.
Naturen ser jeg paa mit sovekammerloft

smaa bladskygger gynger
og danner ansigter
venlige portraetter paa min første times kalkhimmel.

## [Nederlands]

Heerlijke nieuwe wereld
ik functioneer!
ik produceer!
Meteen wordt de zachtste maan
vol en rijp aangestoken boven mijn wieg
de lamp geeft het donker duwtjes
en zorgvuldig legt men een tafelkleed
op mijn vochtige billen.

Is het etenstijd?
Wie is er uitgenodigd?
Had ik maar niet zo'n slaap.

Als volleerde gentleman
steun ik op mijn elleboog
groet met imaginaire Eden-hat
mijn moeder:

Dank broedkip!
Dank voor de goede kameraadschap,
goed geroeid!

En zink slaperig terug in het kussen,
een veeleisende dag!

## [Deens]

Fagre nye verden
jeg fungerer!
jeg laver!
Straks taendes den blideste maane
fuld og frodig over min vugge
lampen puffer til mørket
og med omhu laegger man dug
paa min fugtige hale.

Er det mon taffel?
Hvem har man indbudt?
Bare jeg ikke var søvnig.

Som fuldendt gentleman
rejser jeg mig paa albuen
hilser med imaginaer Eden-hat
min mor:

Tak rugehøne!
Tak for godt makkerskab,
vel roet!

Og synker døsig tilbage i puden,
en kraevende dag!